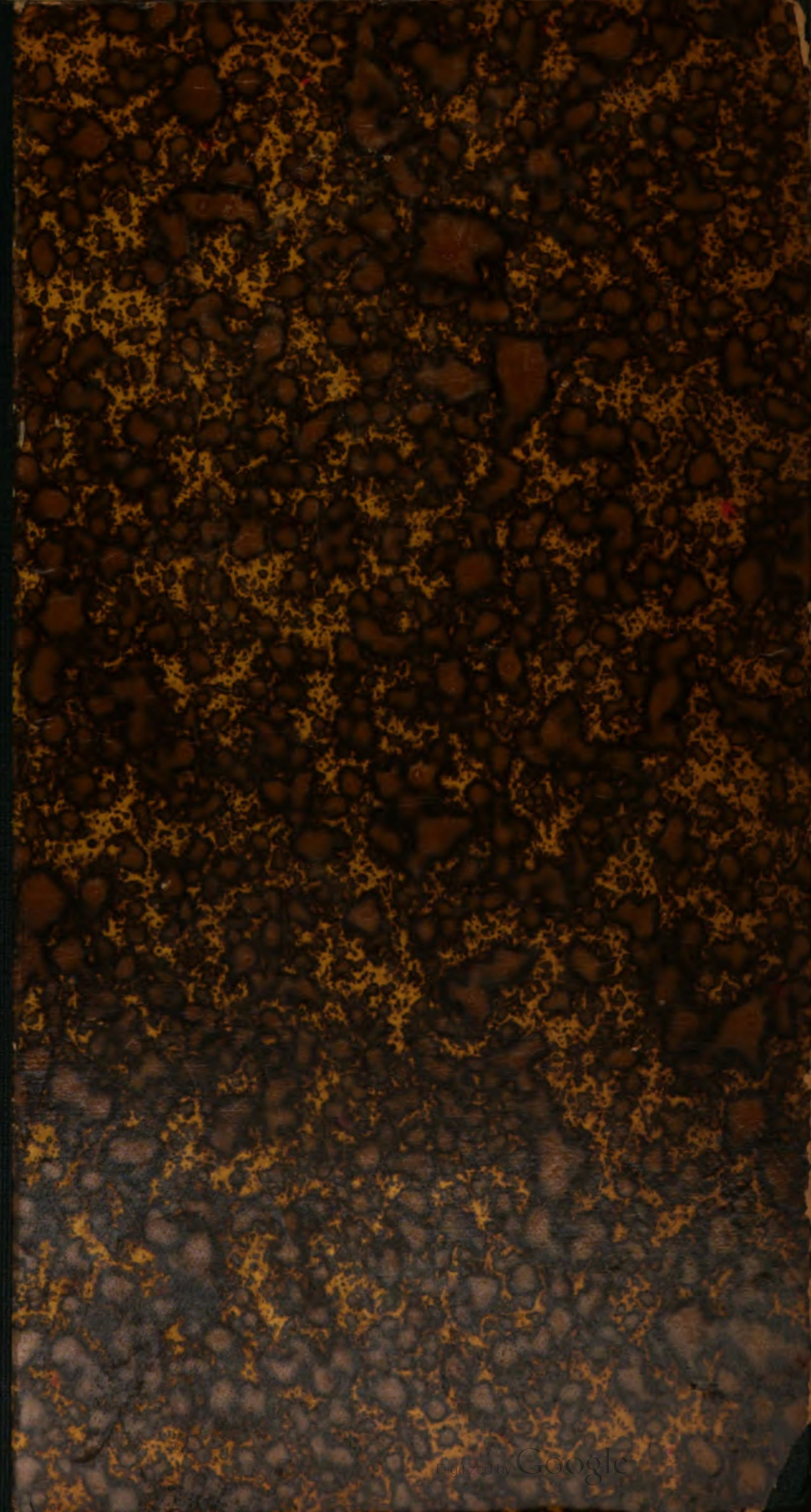

X

LJETOPIS

JUGOSLAVENSKE AKADEMIJE

ZNANOSTI I UMJETNOSTI

ZA GODINU 1895.

DESETI SVEZAK.

U ZAGREBU 1896.

KNJIŽARA JUGOSLAVENSKE AKADEMIJE (DIONIČKE TISKARE).

TISAK DIONIČKE TISKARE.

U knjižari jugoslavenske akademije (knjižari Dioničk tiskare) u Zagrebu

mogu se dobiti knjige, koje izdaje jugoslavenska akademij znanosti i umjetnosti, koje izlaze njezinom pomoću i koj su prešle u njezinu svojinu:

A. Knjige, koje izdaje akademija.

I. Zbornici:

1. **Rad jugoslavenske akademije znanostî i umjetnostî** (Knj. 1—126):
Knjige I—III., zatim X—LIX. i LXXX. svima trima razredima zajedničke. Ciena knj. I—XIX. svakoj 1 fr. 25 nvč. Knj. XX. do LIX. svakoj 1 fr. 50 nč. Knj. LXXX. 2 for. Knj. IV—IX. ne ima više u zalihi.
Filologijsko-historijskoga i filosofijsko-juridičkoga razreda. Knj. LX., LXII., LXIII., LXV., LXVII., LXVIII. LXX., LXXI., LXXIII., LXXIV., LXXVI., LXXVII., LXXIX., LXXXI., LXXXII., LXXXIV., LXXXV., LXXXVI., LXXXIX., XCI., XCIII., XCIV., XCVI., XCVII., XCVIII., XCIX., C., CI., CII., CIII., CV., CVIII., CX., CXII., CXIV., CXV., CXVI., CXVIII., CXIX., CXXI., CXXIV. i CXXV. (I—XLIV.) Ciena po 1 for. 50 novč.
Matematičko-prirodoslovnoga razreda. Knj. LXI., LXIV., LXVI., LXIX., LXXII., LXXV., LXXVIII., LXXXIII., XCII., XCV., CIV., CVI., CVII., CIX., CXI., CXIII., CXVII., CXX., CXXII., CXXIII. i CXXVI. (I—XXI.). Ciena CXI. i CXXII. knjizi 2 for. 50 novč., CXVII. (XVII₁) i ostalim 1 for. 50 nvč., a CXVII. (XVII₂) i CXXIII. kao i svakoj svezci 75 nvč.
Boškovićev. Knjiga LXXXVII., LXXXVIII., XC. Ciena 4 for. 50 nvč.
Knjige IV., V., VI. i VII. „Rada“ su razprodane.

2. **Stari pisci hrvatski.** (Knj. 1—20.)
Knj. I. Pjesme M. Marulića. U Zagrebu 1869. Ciena 2 fr.
„ II. Pjesme Šiška Menčetića Vlahovića i Gjora Držića 1870. Ciena 2 fr.
„ III. i IV. Pjesme Mavra Vetranića Čavčića. 1871. i 1872. Ciena III. knj. 2 fr., knj. IV. 2 fr. 50 nč.
„ V. Pjesme Nikole Dimitrovića i Nikole Nalješkovića. 1873. Ciena 2 fr.
„ VI. Pjesme Petra Hektorovića i Hanibala Lucića. 1874. Ciena 2 for.
„ VII. Djela Marina Držića. 1875. Ciena 3 for.
„ VIII. Pjesme Nik. Nalješkovića, A. Čubranovića, M. Pelegrinovića i S. Mišetića Bobaljevića i Jegjupka neznana pjesnika. 1876. Ciena 1 fr. 70 nvč.
„ IX. Djela Ivana Fr. Gundulića. 1877. Ciena 5 fr.
„ X. Djela Frana Lukarevića Burine. 1878. Ciena 2 fr. 50 nč.
„ XI. Pjesme Miha Bunića Babulinova, Maroja i Oracija Mažibradića i Marina Burešića. 1880. Ciena 1 for. 80 nč.
„ XII., XIII. i XIV. Djela Gjona Gjora Palmotića. 1882., 1883. i 1884. Ciena knj. XII. 3 for., XIII. 3 for. 50 nvč. XIV. 2 for.
„ XV. Djela Antuna Gledevića. 1886. Ciena 2 fr.
„ XVI. Djela Petra Zoranića, Antuna Sasina i Savka Gučetića Bendeviševića. 1888. Ciena 2 for. 50 nvč.
„ XVII. Djela Jurja Barakovića. 1889. Ciena 3 fr.
„ XVIII. Pjesni razlike Dinka Ranine. 1891. Ciena 2 for. 50 nč.
„ XIX. Djela Gjona Gjora Palmotića. 1892. Ciena 50 nvč.
„ XX. Crkvena prikazańa starohrvatska XVI. i XVII. vijeka. 1893. Ciena 2 for. 50 nč.

3. **Starine.** Knj. I—XXVII. 1869—1895. Ciena I. knjizi 1 fr. 25 nč. Knj. VII., X., XXI., XXII., XXIII., XXIV., XXV. i XXVI. po 2 for., ostalim po 1 for. 50 nvč.

4. **Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium.** (Knj. 1—28).
Knj. I—V., IX., XII., XVII., XXI., XXII. 1868. 1870. 1872. 1874. 1875. 1878. 1882. 1886. 1890. 1891. Listine o odnošajih izmedju južnoga Sla-

LJETOPIS

JUGOSLAVENSKE AKADEMIJE

ZNANOSTI I UMJETNOSTI

ZA GODINU 1895.

DESETI SVEZAK.

U ZAGREBU 1896.

KNJIŽARA JUGOSLAVENSKE AKADEMIJE (DIONIČKE TISKARE).

Dionička tiskara u Zagrebu.

Pokrovitelj:

Preuzvišeni i prečastni gospodin

JOSIP JURAJ STROSSMAYER,

biskup bosanski i sriemski, biskupije biogradske i smederevske upravljatelj, rimski grof i biskup uz papinski priestol, nj. c. i kr. apost. veličanstva pravi tajni državni savjetnik, bogoslovja i mudroslovja doktor, član bogoslovnoga sbora na bečkom i peštanskom sveučilištu, itd. itd.

I.

UPRAVA, ODBORI, ČLANOVI.

UPRAVA.

Predsjednik:

Josip Torbar.

Predstojnici razredni:

U filologijsko-historijskom razredu:

Tade Smičiklas.

U filozofijsko-juridičkom razredu:

Dr. Franjo Marković.
Za godinu 1896. Milovan Zoričić.

U matematičko-prirodoslovnom razredu:

Dr. Karlo Zahradnik.

Tajnici:

Dr. Bogoslav Šulek.
Dr. Fran Vrbanić.
Za godinu 1896. drugi tajnik dr. Franjo Marković.

Knjižničar:

M. Valjavec.

Arkivar:

Ivan Tkalčić.

Ravnatelj galerije slika:

Prof. Nikola Mašić.

Zamjenik ravnatelju galerije slika dr. M. Šrepel.

Pomoćno osoblje:

Pisar: *Slavoj Valjavec.*
Podvornik: *Marko Banfić.*

ODBORI.

a) Financijalni:

Tade Smičiklas.
Fran Vrbanić.

b) Za izdavanje historijskih i historijsko-juridičkih spomenika:

Ivan Tkalčić.
Nadko Nodilo.
Tade Smičiklas.
Vjekoslav Klaić.

c) Za izdavanje starih pisaca:

Pero Budmani.
Dr. Franjo Marković.
Armin Pavić.
Dr. Tomo Maretić.
Dr. Milivoj Šrepel.

d) Za sabiranje spomenika tradicionalne literature:

Matija Valjavec.
Nadko Nodilo.
Tade Smičiklas.
Dr. Tomo Maretić.
Dr. Milivoj Šrepel.
Ivan Milčetić,
(urednik zbornika).

e) Za galeriju slika:

Dr. Franjo Marković.
Tade Smičiklas.
Dr. Milivoj Šrepel.
Milovan Zoričić.

f) Za knjižnicu:

Predsjednik, i predstojnici razreda.

ČLANOVI.

(Redom izbora.)

Počastni članovi:

1. Aristo Aristović Kunik, c. ruski tajni savjetnik i akademik u Petrogradu. (1870., 24. stud.)
2. Dimitrij Ivanović Mendelejev, sveučilišni profesor u Petrogradu. (1882., 5. pros.)
3. Dr. E. A. Frič, profesor na češkom sveučilištu u Pragu. (1893., 12. pros.)

U razredu filologijsko-historijskom:

a) Pravi:

1. Dr. Vatroslav Jagić, c. k. dvorski savjetnik i prof. na sveučilištu u Beču. (1866.)
2. Sime Ljubić, umir. ravnatelj arheolog. muzeja u Zagrebu, stanuje u Staromgradu na Hvaru. (1866.)
3. Dr. Petar Matković, umirovljeni profesor na sveučilištu u Zagrebu, stanuje u Beču. (1867., 25. srp.)
4. Armin Pavić, profesor na sveučilištu u Zagrebu. (1874., 23. stud.)
5. Matija Valjavec, umir. prof. gimnazijski u Zagrebu, knjižničar (1879., 21. stud.)
6. Dr. Franjo Maixner, kr. zemaljski nadzornik za srednje škole u Zagrebu. (1882., 5. pros.)

7. Pero Budmani, prof. na gimnaziji u Zagrebu. (1883., 21. stud.)
8. Ivan Tkalčić, nadarbenik prvostolne crkve u Zagrebu, arkivar. (1883.)
9. Nadko Nodilo, profesor na sveučilištu u Zagrebu. (1883.)
10. Tadija Smičiklas, prof. na sveučilištu u Zagrebu, predstojnik razreda. (1883.)
11. Dr. Tomo Maretić, profesor na sveučilištu u Zagrebu. (1890., 4. pros.)
12. Dr. Milivoj Šrepel, profesor na sveučilištu u Zagrebu. (1893., 12. pros.)

b) Dopisnici:

1. Dr. Ernest Dümmler, profesor na sveučilištu u Berlinu. (1867., 7. srp.)
2. Martin Hattala, profesor na češkom sveučilištu u Pragu u miru. (1867.)
3. Vaclav V. Tomek, profesor na češkom sveučilištu u Pragu u miru. (1867.)
4. Dr. Louis Leger, profesor na akademiji za orientalne jezike u Parizu. (1870., 24. stud.)
5. Stojan Novaković, kr. srbski ministar-predsjednik u Biogradu. (1870.)
6. Čedomil Mijatović, kr. srbski poslanik u Londonu. (1873., 24. stud.)
7. Marin Drinov, prof. na sveuč. u Harkovu. (1879., 21. stud.)
8. Milan Milićević, bibliotekar u Biogradu. (1879.)
9. Dr. Ivan Crnčić, nadpop sv. Jeronima u Rimu. (1882., 5. pros.)
10. Luka Zore, ravnatelj na c. preparandiji u Arbanasima kod Zadra (1882.)

11. Dr. A. Leskien, prof. na sveuč. u Lipskom. (1883., 21. pros.)
12. Fran Bulić, ravnatelj gimnazija u Spljetu. (1887., 3. pros.)
13. Ilarion Ruvarac, arhimandrita u fruškogorskom manastiru Grgetku. (1888., 3. pros.)
14. Dr. Grgur Krek, profesor slavistike na sveučilištu u Gradcu. (1888., 3. stud.)
15. Dr. Konstantin Jireček, profesor na c. sveučilištu u Beču. (1889., 27. stud.)
16. Nikifor Dučić, arhimandrit, član kr. srpske akademije u Biogradu. (1890.)
17. Eusebij Fermendžin, definitor reda sv. Franje u Rimu. (1890.)
18. F. I. Uspenskij, profesor c. novoruskoga sveučilišta u Odesi. (1890.)
19. T. Florinskij, profesor c. sveučilišta sv. Vladimira u Kijevu. (1890.)
20. A. Pavinskij, profesor c. sveučilišta u Varšavi. (1890.)
21. Dr. August Musić, profesor na kr. sveučilištu Franje Josipa I. u Zagrebu. (1892., 7. velj.)
22. Vjekoslav Klaić, profesor na kr. sveučilištu u Zagrebu. (1893., 12. pros.)
23. J. Jelčić, profesor pomorske škole i upravljatelj arkiva u Dubrovniku. (1893.)
24. A. V. Veselovskij, profesor na carskom sveučilištu u Petrogradu. (1893.)
25. Ivan Milčetić, profesor na kr. gimnaziju u Varaždinu. (1893.)

U razredu filozofijsko-juridičkom:

a) Pravi:

1. Dr. PAVAO MUHIĆ, umir. predstojnik kr. vladnoga odjela za bogoštovje i nastavu u Zagrebu. (1866., 9. svib.)
2. Dr. BALTAZAR BOGIŠIĆ, umirovljeni profesor na sveučilištu u Odesi, c. ruski tajni državni savjetnik, crnogorski ministar pravde na Cetinju. (1867., 25. srpnja.)
3. Dr. JAROMIR HANEL, profesor na češkom sveučilištu u Pragu. (1874., 23. stud.)
4. Dr. FRANJO MARKOVIĆ, profesor na sveučilištu u Zagrebu, predstojnik razreda. (1876., 20. stud.)
5. Dr. FRAN VRBANIĆ, profesor na sveučilištu u Zagrebu, tajnik. (1886., 21. stud.)
6. Dr. KOSTA knez VOJNOVIĆ, sveučilišni profesor u miru, stanuje u Dubrovniku. (1886.)
7. MILOVAN ZORIČIĆ, predstojnik kr. zemaljskoga statističkoga ureda u Zagrebu. (1893., 12. pros.)

b) Dopisnici:

1. MATIJA BAN, umirovljeni činovnik u ministarstvu spoljašnjih djela u Biogradu. (1867., 25. srp.)
2. Dr. HERMENEGILD JIREČEK, umirovljeni savjetnik u ministarstvu za bogoštovje i nastavu u Beču. (1867., 25. srp.)
3. VACLAV BRANDL, zemaljski arkivar u Brnu. (1870., 24. stud.)
4. LUKA ZIMA, profesor na velikoj školi u Biogradu. (1882., 5. pros.)
5. Dr. MARIJAN DERENČIN, predstojnik kr. vladnoga pravosudnoga odjela u miru, i odvjetnik u Zagrebu. (1889., 27. stud.)

6. Dr. Gjuro Arnold, profesor na sveučilištu u Zagrebu. (1891., 27. prosinca.)

U razredu matematičko-prirodoslovnom:

a) Pravi:

1. Dr. Bogoslav Šulek, pisac u Zagrebu. (1866., 9. svibnja.)
2. Josip Torbar, umirovljeni ravnatelj kr. vel. realke u Zagrebu, predsjednik. (1866.)
3. Spiridion Brusina, profesor na sveučilištu u Zagrebu. (1874., 23. stud.)
4. Dr. Karlo Zahradnik, profesor na sveučilištu u Zagrebu, predstojnik razreda. (1882., 5. pros.)
5. Dr. Gustav Janeček, profesor na sveučilištu u Zagrebu. (1883., 21. stud.)
6. Dr. Vinko Dvořak, sveučilišni profesor u Zagrebu. (1887., 7. pros.)
7. Dr. Mijo Kišpatić, profesor na sveučilištu u Zagrebu. (1887.)

b) Dopisnici:

1. Dr. Šime Šubic, prof. na sveuč. u Gradcu. (1867., 25. srp.)
2. Martin Sekulić, umirovljeni profesor u Zagrebu. (1873., 24. stud.)
3. Dr. Bogoslav Jiruš, sveučilišni profesor u Pragu. (1883., 21. stud.)
4. Dr. Fr. Studnička, sveučilišni prof. u Pragu. (1883.)
5. Dr. Fr. Vejdovski, sveučilišni profesor u Pragu. (1885., 16. pros.)
6. J. M. Žujović, profesor velike škole u Biogradu. (1886., 16. pros.)
7. Nikolaj Aleksandrović Menšutkin, profesor na c. sveučilištu u Petrogradu. (1886.)

8. Dimitrija Nešić, profesor velike škole u Biogradu. (1886.)
9. Gjuro Zlatarskij, predstojnik geoložkoga zavoda u Sofiji (1886.)
10. Dr. Dragutin Kramberger-Gorjanović, profesor na kr. sveučilištu u Zagrebu. (1891., 7. pros.)
11. Dr. C. Lepaige, profesor na sveučilištu u Liège-u. (1891.)
12. Dr. Andrija Mohorovičić, prof. na kr. realnoj gimnaziji, i docenat na sveučilištu u Zagrebu. (1893., 12. pros.)
13. Sima Lozanić, bivši ministar spoljašnjih poslova u Biogradu. (1894., 12. pros.)
14. Dr. Vladimir Varićak, profesor na kr. vel. realci u Osieku. (1894.)
15. Dr. David Segen, profesor na realnoj gimnaziji u Zagrebu, i privatni docenat na kr. sveučilištu Franje Josipa I. u Zagrebu. (1894.)
16. Dr. Eduard Weyr, profesor na českoj politehnici u Pragu. (1895., 16. pros.)

Umrli članovi:

Počastni:

1. Dr. *August Schleicher*, profesor na sveučilištu, 17/12. 1868. u Jeni.
2. Dr. *Jan Emanuel Purkyně*, profesor na sveučilištu, 29/7. 1869. u Pragu.
3. *Karlo Jaromir Erben*, pražki arkivar, 21/10. 1870. u Pragu.
4. Dr. *Franjo Palacky*, češki historiograf, 26/5. 1876. u Pragu.
5. *Mihajlo Petrović Pogodin*, c. rus. drž. savjetnik i profesor na sveučilištu, 20/12. 1876. u Moskvi.
6. *Jovan Gavrilović*, bivši srbski regent, 10/8. 1877. u Biogradu.
7. *Roberto Visiani*, senator talijanski i profesor sveučilišni, 4/5 1878. u Padovi.

8. *Ismail Ivanović Sreznevskij*, profesor na sveučilištu, 20/2. 1880. u Petrogradu.
9. Dr. *Ami Boué*, geolog, 2/11. 1881. u Beču.
10. *Aleksander Vaclav Maciejowski*, profesor na sveučilištu, 10/2. 1883. u Varšavi.
11. *Ivan Kukuljević Sakcinski*, umir. veliki župan, 1/8. 1889. u Puhakovcu.
12. Dr. *Franjo Miklošić*, umir. sveučilišni profesor, 7/3. 1891. u Beču.
13. *Stjepan Schulzer Müggenburžki*, umir. c. kr. satnik, 5/2. 1892. u Vinkovcih.
14. *I. K. Grot*, c. ruski tajni savjetnik i podpredsjednik c. ruske akademije nauka u Petrogradu, 6/6. 1893.
15. Dr. *Dionizij Štur*, ravnatelj c. geoložkoga zavoda, 9/10. 1893. u Beču.
16. *Ivan K. Rossi*, commendatore i predstojnik vatikanskih muzeja u Rimu, 10/9. 1894.

U razredu filologijsko-historijskom:

a) Pravi:

1. *Ivan Brčić*, profesor, 14/4. 1870. u Zadru.
2. *Fran Kurelac*, književnik, 18/6. 1874. u Zagrebu.
3. *Matija Mesić*, sveučilišni profesor, 5/12. 1878. u Zagrebu.
4. Dr. *Gjuro Daničić*, profesor slovenske filologije na velikoj školi u Biogradu, redaktor akademijskoga rječnika, 15/11. 1882. u Zagrebu.
5. Dr. *Lavoslav Geitler*, sveučilišni profesor u Zagrebu, 2/6. 1885. kod Beča.
6. Dr. *Franjo Rački*, predstojnik razreda, opat i kanonik prvostolne crkve, 13/2. 1894. u Zagrebu.

b) Dopisnici:

1. *Vinko Pacel*, tajnik kr. hrv. slav. dalm. zemaljske vlade, 1870. u Karlovcu.
2. *Ivan Erasmo Vocel*, sveučilišni profesor, 17/9. 1871. u Pragu.
3. *Aleksander F. Hilferding*, drž. podtajnik c. ruskoga ministarstva, 1872. u Petrogradu.
4. *Kapiton Novostrujev*, prof. duh. akademije, 1873. u Moskvi.
5. Dr. *Janko Šafarik*, član drž. savjeta, 20/7. 1876. u Biogradu.
6. *August Bielovski*, historiograf, 10/11. 1876. u Lavovu.

7. *Sergij Mihajlović Solovjev*, c. ruski tajni savjetnik, profesor na sveučilištu, 16/10. 1879. u Moskvi.
8. *A. A. Kotljarevskij*, profesor na sveučilištu, 11/10. 1881. u Kijevu.
9. *Nikola Ivanović Kostomarov*, član arheografijske komisije, 19/4. 1885. u Petrogradu.
10. *Aleksander Vasiljević Gorskij*, rektor duhovne akademije, 23/10. 1885. u Moskvi.
11. *Petar Aleksijević Lavrovskij*, školski popečitelj, 19/2. 1886. u Petrogradu.
12. *Josip Jireček*, umirovljeni c. kr. austrijski ministar za bogoštovje i nastavu, predsjednik kr. češkoga učenoga družtva u Pragu, 25/11. 1888.
13. *Radoslav Lopašić*, umirovljeni tajnik kr. hrv. slav. dalm. vlade, 25/4. 1893. u Zagrebu.
14. Dr. *Ivan Broz*, profesor kr. velike gimnazije, 7/12. 1893. u Zagrebu.

U razredu filozofijsko-juridičkom:

a) Pravi:

1. Dr. *Božidar Petranović*, c. kr. dvorski savjetnik i prisjednik prizivnoga suda u Zadru, 12/9. 1874. u Mletcih.
2. Dr. *Jovan Subotić*, odvjetnik, 28/1. 1886. u Zemunu.
3. *Janko Jurković*, odsječni savjetnik kod kr. zemaljske vlade 20/3. 1889. u Zagrebu.
4. *Adolfo Veber*, kanonik prvostolne crkve, 6/8. 1889. u Zagrebu.
5. Dr. *Mirko Šuhaj*, prisjednik kr. stola sedmorice, 30/11. 1889. u Budimpešti.
6. Dr. *Blaž Lorković*, sveučilišni profesor, 17/2. 1892. u Zagrebu.
7. *Mirko Bogović*, kr. umirovljeni ministarski savjetnik, 4/5 1893. u Zagrebu.

b) Dopisnici:

1. *Miloš Popović*, pisac, 8/8. 1879. u Biogradu.
2. *Medo* knez *Pučić*, vlastelin, 1/7. 1882. u Dubrovniku.
3. Dr. *Romuald Hube*, c. ruski pravi tajni savjetnik i senator, 28/9. (po st.) 1890. u Varšavi.
4. Dr. *Gustav Wenzel*, umirovljeni sveučilišni profesor i član velikaške kuće ugarske, 24/11. 1891. u Budim-Pešti.

U razredu matematičko-prirodoslovnom:

a) Pravi:

1. *Živko Vukasović*, školski nadzornik kod vlade za hrvatsko-slavonsku Krajinu, 10/8. 1874. u Zagrebu.
2. Dr. *Janez Bleiweiss*, predsjednik „Matice slovenske“, 22/11. 1881. u Ljubljani.
3. Dr. *Josip Šlosser-Klekovski*, odsječni savjetnik kod kr. zemaljske vlade, 28/4. 1882. u Zagrebu.
4. *Ljudevit Vukotinović*, umirovljeni veliki župan, 17/3. 1893. u Zagrebu.
5. Dr. *Gjuro Pilar*, profesor na kr. sveučilištu Franje Josipa I., 19/5. 1893. u Zagrebu.
6. Dr. *Bogoslav Šulek*, pisac, 30/11. 1895. u Zagrebu.

b) Dopisnici:

1. *Franjo Erjavec*, profesor c. kr. velike realke u Gorici, 13/1. 1887.
2. Dr. *J. Pančić*, prof. velike škole u Biogradu, predsjednik kr. srpske akademije nauka, 7/3. 1888. u Biogradu.
3. Dr. *E. Weyr*, sveučilišni profesor u Beču, 4/12. 1893.

II.

RAZREDNE I ODBORSKE SJEDNICE.

Sjednice razreda filologijsko-historijskoga.

1. Dne 3. siečnja.

Pravi član dr. *M. Šrepel* čita svoju razpravu „O Gundulićevim Suzama sina razmetnoga"; štampat će se u Radu. — Predsjednikom razreda za godinu 1895. bira se g. *Tade Smičiklas.* — Sabirat će se — po predlogu g. dr. Maretića — gradja za „život i običaje naroda", a prikupljat će se i narodne pripoviesti (i one, koje su jur štampane u novinama i koledarima); objelodanit će se poziv za sabiranje. — Prihvaća se ponuda g. Uga *Inchiostra* za suradnika oko izdavanja gradskih statuta dalmatinskih. — Pozvat će se g. Polivka, da na razvid pošalje ponudjeno za štampu priredjeno Srećkovićevo evangjelje srednje bugarske redakcije XIII. stoljeća.

2. Dne 31. siečnja.

Čita se razprava pravoga člana dr. *P. Matkovića:* „Putopisi Henrika Porša od g. 1579., Andrije Wolfa i Levina Ryma od g. 1583., i Melchiora Besolta od g. 1584"; štampat će se u Radu.

3. Dne 7. ožujka.

Na predlog pravoga člana dr. Maretića štampat će se rukopis dr. *Polivke* „Střednobulharské evangelium Srećkovićevo" u „Starinama". — Uputu za sabirače

gradje za folkloristički sbornik sastavit će pravi član dr. Maretić. — Kao prilog za zbornik literarne historije 16. vieka poslao je preuzvišeni gospodin *pokrovitelj* prepis jednoga pisma iz bečkoga tajnoga arkiva. — Iz epistolara zadarskoga nadbiskupa *Mapheia Velaresca*, što no je akademiji poslao g. dr. *L. Jelić*, štampat će se izabrana pisma u Starinama, a regesta i bilješke vraćaju se gosp. dr. Jeliću. Od dr. L. Jelića poslani priepis rabskih listina 13. vieka razvidit će se. — Po priedlogu pravoga člana dr. T. Maretića napose će se preštampati iz knjige VI. Rada Daničićeva razprava „Akcenti u glagola“, i to na račun godine 1896.

4. Dne 25. travnja.

Pozvat će se gosp. dr. *L. Jelić*, da pošalje na uvid gradju, u vatikanskom arhivu sabranu za codex diplomaticus XIII. vieka. — Prihvaća se ponuda pravoga člana g. dr. *V. Bogišića*, da bi akademija štampala njeke dokumente iz XVII. vieka, koji se tiču prepisaka *Stjepana Gradića* s dubrovačkom republikom; ali štampati bi se mogli ovi dokumenti istom godine 1897. — Pozvat će se g. Franjo *Radić* u Korčuli, da k jur poslanome lastovskome statutu još priposalje naknadno našasti drugi rukopis. — Predstojnik ima se dogovoriti s članom dopisnikom g. Fr. *Bulićem*, kako bi se uredilo izdanje sbornika „Corpus inscriptionum mediae aetatis“, na koje je akademiju ponukao dopisom odbor medjunarodnoga kongresa kršćanskih arheologa u Spljetu. — Član dopisnik g. *Fr. Bulić* napisat će nekrolog Rossia. — Izradjena od pravoga člana dr. *T. Maretića* uputa za sabirače folklorističke gradje štampat će se u 2000 primjeraka, i priobćiti svim novinam u Hrvatskoj i Slavoniji. — Dr. *Lujo conte Vojnović* upitat će se, glede njegove priposlane razprave „Nikša Gradi

o Gundulićevom Osmanu", bi li pristao, da se odatle samo neke bilježke iz korespondencije Gundulićeva sina štampaju do godine u literarno-historijskom zborniku.

5. Dne 16. svibnja.

Čita se razprava člana dopisnika dr. *A. Musića* „O kondicijonalu u hrvatskom jeziku"; štampat će se u Radu.

6. Dne 22. lipnja.

Prihvaća se u načelu osnova člana dopisnika gosp. *Fr. Bulića* za „Corpus inscriptionum christianarum usque ad XI. saec". — Od g. Fr. Radića poslani dodatci k Lastovskomu statutu ne će se upotriebiti. — Uredjivanje „zbornika za poviest novije književnosti" povjerava se pravome članu g. A. Paviću, a ne uzmogne li on primiti, pravome članu g. dr. M. Šrepelu.

7. Dne 8. srpnja.

Od razpoloživih za sabiranje folklorističke gradje 200 forinti doznačuje se slušateljima filozofije gg. R. Horvatu i N. Jiroušku po 20 forinti, za sakupljanje gradje oko Koprivnice. — Po priedlozih razrednih članova gg. I. Milčetića, T. Smičiklasa i P. Budmana, odlučuje se glede folklorističnoga zbornika ovo: koji će biti sadržaj prve svezke; u zbornik ne će se primati predhistorijska arheologija; od narodnih pripoviesti primat će se u nj samo one, koje su osobito znatne za narodni život i običaje, a primat će se pravni običaji narodni, ter će se u tu svrhu još ove godine preštampati „pitanja" g. dr. *Bogišića;* primit će se g. *D. Hirca* gradja za narodnu medicinu; prikupljat će se dialektologijske slike iz pojedinih krajeva u formi dialoga ili priče; u novinah će se proglasiti, da je urednik folklorističnoga zbornika g. *I. Milčetić,* a urednik literarno-povjest-

n o g a zbornika g. dr. *M. Šrepel*, ter da prinosnici imadu priloge slati njima i od njih tražiti upute.

8. Dne 20. studenoga.

Član dopisnik g. *V. Klaić* čita svoju razpravu: „Hrvatska plemena od XII. do XVI. stoljeća"; štampat će se u Radu.

9. Dne 24. studenoga.

Godine 1896. štampat će se ova djela: 1. Monumenta Ragusina, tom. IV. (20 araka). 2. Tri knjige Rada. 3. Rječnik, svezka 16, (10 araka). 4. Akcenti u glagola. od Daničića. 5. Folkloristički zbornik (20 araka). 6 Starih pisaca jedna svezka: Dinko Zlatarić. 7. Jedna svezka zbornika „Gradja za noviju književnost" (20 araka). 8. Jedna svezka „Starina" (20 araka). — Uz trošak za ova djela treba da se u proračun za godinu 1896. uvrsti još: 100 forinti za sakupljanje gradje novije književnosti, 300 forinti za prepisivanje historijske gradje, a trošak za sabiranje folkloristićke gradje uvrstit će se u trošak za izdavanje njezino. — Preštampavat će se i dalnje razprave Daničićeve o akcentima (poslie one o akcentima u glagola). pošto se na čistac izvede pitanje o autorskom pravu tih razprava. — Prihvaća se ponuda g. gimn. profesora *Gjure Šurmina*, da će za tisak priredjivati g l a g o l s k e l i s t i n e iz zbirke Radoslava Lopašića. — Odgovor g. *Fr. Bulića*, glede predsjedničtva i sastava odbora za izdavanje zbornika sredovječnih napisa, ustupa se odboru za izdavanje historijskih spomenika. — Za kupnju rukopisa iz o s t a v i n e *Ivana Brčića* ima se u proračun za g. 1896 uvrstiti 200 forinti. — R j e č n i k neka se u buduće šalje ne samo onim, koji dobivaju sve akade-

mijske publikacije, nego i svim članovom filologijsko-historijskoga razreda; a neka se izdaje u svezkah po 10 araka, uz prodajnu cienu od po 2 forinta.

Sjednice razreda filozofijsko-juridičkoga.

1. Dne 6. siečnja.

Predsjednikom razreda bira se dr. *Fr. Marković*.

2. Dne 17. lipnja.

Sveučilišni profesor g. dr. *Ante Bauer* kao gost čita razpravu: „Metafizički sustav Wundtov. I. dio"; štampat će se u Radu.

3. Dne 7. srpnja.

Profesor g. dr. *Ante Bauer* predložit će se za člana dopisnika.

4. Dne 23. listopada.

Čita se razprava pravoga člana dr. *Koste conte Vojnovića:* „Carinski sustav dubrovačke republike"; štampat će se u Radu.

5. Dne 6. studenoga.

Pravi član dr. *F. Vrbanić* čita razpravu: „Demografske prilike u južnih Slavena"; štampat će se u Radu.

Sjednice razreda matematičko-prirodoslovnoga.

1. Dne 9. siečnja.

Predsjednikom razreda bira se dr. *Drag. Zahradnik*.

2. Dne 28. veljače.

Pravi član dr. *M. Kišpatić* čita svoju završnu razpravu „O potresih u Hrvatskoj"; pravi član dr. *D. Zahradnik* čita svoju razpravu: „Prilog k teoriji cissoide"; dr. *M. Šenoa* kao gost čita svoju razpravu „Porječje Kupe"; pravi član dr. D. Zahradnik izviešta o

radnjama g. *E. Doležala* „O funkciji vjerojatnosti“, i g. *Lj. Ivankovića:* „O pravilnom 13^{ero} kutniku“. Sve ove razprave štampat će se u Radu.

3. Dne 28. ožujka.

Član dopisnik dr. *D. Gorjanović* čita svoju razpravu: „Geologija sjeverno-zapadne česti Hrvatske“. Pravi član dr. *D. Zahradnik* čita svoju razpravu: „Prilog teoriji krivulja trećega stupnja i trećega razreda“. Obje razprave štampat će se u Radu.

4. Dne 4. svibnja.

Pravi član *J. Torbar* čita svoju razpravu: „Zaštitne boje i oponos u životinjstvu“. Pravi član Spiro Brusina čita razpravu dra. *Augusta Langhoffera* „O čeljustima Hymenoptera, napose Apida“. Pravi član dr. D. Zahradnik čita razpravu dra. *Vladimira Varićaka*: „Prilog teoriji Pascalova limaçona“. Sve ove razprave štampat će se u Radu..

5. Dne 13. svibnja.

Uprava će se zamoliti: a) da se godišta časopisa Comptes rendus, koji jur više godina ne prispieva u knjižnicu akademijsku, nadopune ili zamjenom ili kupnjom; b) da se izvrši odluka skupne sjednice o dvostrukoj paginaciji Rada; c) da se u „Ljetopisu“ u buduće podpunije bilježi djelovanje i sjednice razredâ, i da se primljene knjige izkazuju. — Skupnoj će se sjednici predložiti, da bi se akademijske edicije izdavale u jednakom formatu, u koliko nemaju tehničkih osebina. — Članovi razreda pozivaju se od uprave, da joj svaki poda nacrt svoga života. — Nekrologe o pokojnih razrednih članovih sastavit će: o dru. Pilaru dr. Kišpatić, o dru. Weyru dr. Zahradnik, o Lj. Vukotinoviću dr. Šulek. — Razred će predložiti za člana dopisnika dr. *Eduarda Weyra*, profesora na českoj politehnici u Pragu.

6. Dne 3. prosinca.

Štampat će se u Radu razprava prof. *Moje Medića* u Osieku: „Ihtiološke bilježke“ (kojoj će se dodati jedna tablica sa slikami), i razprava *Drag. Hirca* u Osieku: „Vegetacija Gorskoga kotara“ (izpravljena prema ocjeni prof. dra. *Jiruša*); ne će se štampati u Radu razprava A. Tartaglie u Sarajevu „O krivuljah drugoga stepena“, ni razprava prof. Stanka Plivelića u Zemunu „O teorijama atmosferskoga elektriciteta“. O razpravi dra. H. Hranilovića „Teorija o razdolju s osobitim obzirom na genezu Savskoga ušća“, stvorit će se odluka, pošto pisac podnese i drugi dio razprave.

Odbor za Strossmayerovu galeriju slika.

U sjednici od 24. listopada 1895. odluči odbor:

1. Sljednjoj skupnoj sjednici učiniti predloge u povodu previšnjega posjeta Njegova Veličanstva u galeriji slikâ dne 16. listopada o. g. (gledaj o tom napried u sedmoj skupnoj sjednici od 17. studenoga na str. 29 posljednju alineju).

2. Za zamjenika galerijskomu ravnatelju, kad taj dulje boravi izvan Zagreba, izabira se dr. *M. Šrepel*.

3. Za posredovanje glede slika poslanih iz Gradca kod Drniša zamolit će se član dopisnik g. *F. Bulić*.

4. Za red kod polaženja galerije namjestit će se tri pazitelja (povrh podvornika Banfića) sa naramnim znakom, kojima će ravnatelj dati naputak, a podvorniku izdat će se posebne upute.

5. Prva kod ulaza soba galerijska uredit će se za moderne slike; za to će se iz nje ormar s misnim odielom premjestiti u sobu kartonâ, a ormar s bakrorezi u predsjedničku sobu.

III.

SKUPNE SJEDNICE.

---

1. Dne 9. siečnja.

Po predlogu galerijskoga odbora od 20. prosinca 1894. štampat će se, pod nadzorom dr. M. Šrepela, novo izdanje *kataloga galerijskih slika* u 2000 primjeraka, a trošak će se namiriti iz prodaje kataloga.

Osjeguranje knjižnice proti požaru, odlučeno u sjednici od 10. prosinca 1894., izvesti će se što prije, a za arkiv nabavit će se za sada barem jedan, proti vatri siguran ormar, gdje će se pohraniti najdragocjeniji arkivski spisi.

Po predlogu odbora ad hoc *prodaja akademijskih djela* opravljat će se ovako: 1. Za djela, što no su izdana do konca g. 1894., biti će od 1. siečnja do konca prosinca g. 1895. na polovinu snižena ciena svakome djelu — osim Rječnika. 2. Od te polovine imat će popust još od 10% kupac ciele serije njeke pojedine vrsti djela, a popust još od 20% kupac svih akademijskih djela (razumievajući i Rječnik). 3. Za sva djela (razumievajući i Rječnik), što no će izlaziti od početka g. 1895., biti će godišnja predplatnina po 10 forinta. 4. U buduće dobivat će bezplatno akademijska djela samo članovi i oni, kojim se ona šalju u zamjenu.

Tajnikov izvještaj o *zaglavnih računih* za god. 1894. prima se do znanja s priznanjem, a pregledba tih računa i knjižarskih za istu god. 1894. povjerava se pravim članima dr. *D. Zahradniku* i *M. Zoričiću*.

Prihvaća se osnova g. arhitekta Kondrata za dvokatnu *novu kuću* na akademijinom gradilištu, ter se provedba gradnje povjerava upravi.

2. Dne 13. veljače u spomen godišnjice smrti nezaboravnoga dra. Franje Račkoga.

Pravi član *T. Smičiklas*, zahvalivši se nazočnomu presv. gosp. nadbiskupu zagrebačkomu dr. Jurju Posiloviću i ostaloj gospodi u velikom broju sabranoj na proslavu uspomene neprežaljenoga dr. Franje Račkoga, koji je prije godinu dana izpustio svoju veliku dušu, čita svoju razpravu: *„Život i djela dr. Franje Račkoga“*. Razprava će se, prema odluci glavne skupštine od 10. prosinca 1894., štampati u 4000 otisaka, a čisti dohodak upotriebit će se *za arkadu i spomenik dr. Franje Račkoga.*

3. Dne 10. ožujka.

Predsjednik g. *Josip Torbar* čita pismo preuzvišenoga gospodina *pokrovitelja* biskupa *J. J. Strossmayera,* kojim se zahvaljuje akademiji za čestitku k svome osamdesetome rodjendanu.

Prema odluci glavne skupštine od 10. prosinca 1894. izvršeno je *osjeguranje akademijske knjižnice* kod družtva „Croatia“ na 22.000 forinta. Odustaje se pak, povodom obaviesti g. arkivara *I. Tkalčića*, od osjeguranja arkiva.

Visoka kr. zemaljska *vlada* potvrdila je ugovor sklopljen s Toterom glede *prodaje gradilišta.*

Visoka kr. zemaljska *vlada* odpisom odobrava troškove za adaptaciju *kuće u Ilici* br. 50., od čijega prihoda da se ima svake godine uplaćivati 500 forinta u akademijsku zakladu, a ta svota da će se svake godine počamši od 1896. odbijati od godišnje dotacije, za to pak da će akademija ubirati cielu stanarinu od kuće.

Po predlogu uprave davat će se počam od godine 1895. *bezplatno* sve akademijske *publikacije:* 1. bosanskomu muzeju u Sarajevu. 2. svim zagrebačkim dnevnikom, i to: Nar. Novinam, Obzoru, Hrvatskoj, Agram. Tagblattu, i Agramer Zeitungu. 3. beletrističkim listovom „Viencu" i „Prosvjeti" u Zagrebu, „Nadi" u Sarajevu, te napokon 4. časopisu „Jedinstvo" u Dalmaciji.

Po izvještaju i predlogu revizijnoga odbora (dr. D. Zahradnika i M. Zoričića) podaje se za račune akademijske uprave za godinu 1894. polagaocu računa dr. *F. Vrbaniću absolutorij.*

Isti revizijni odbor našao je račune knjižare „dioničke tiskare" o *razprodaji knjiga* za godinu 1894. u redu.

Preuzvišeni gospodin *ban* primio je do znanja izbor novih članova dopisnika, koji su ovozemci, a potvrdio izbor inozemca *Sime Lozanića* za člana dopisnika.

Visoka kr. zemaljska *vlada* dozvoljava prema predlogu akademije *gradnju* nove dvokatnice kuće, ter u tu svrhu doznačuje iz akademijske zaklade svotu od 20.000 forinta.

Preporuča se razredima, da pospješe sastavljanje *nekrologa* pokojnih svojih članova, a da svaki akademik napiše za upravu svoju *autobiografiju.*

Predlog pravoga člana S. Brusine, kako bi se oživotvorio *umjetnički razred* u akademiji, povjerava se posebnomu odboru, u koji se biraju: predsjednik, razredni predstojnici, predlagalac S. Brusina, i tajnik dr. Vrbanić.

4. Dne 19. svibnja.

Predsjednik čita pismo preuzvišenoga gospodina *pokrovitelja* biskupa *J. J. Strossmayera*, kojim se zahvaljuje akademiji za čestitku k imendanu.

Zahvala se izriče *trgovačko-obrtničkoj komori* u Zagrebu za poklon *slike* „Rebecca“ od slikara g. Tišova, po čijoj je želji smještena u tajničkoj sobi.

Visoka kr. zemaljska *vlada* odpisuje 23. travnja o. g. br. 3274., da je priegled o *prihodu* i *razhodu* ove akademije za godinu 1894. računarski izpitan i u *redu* pronadjen.

5. **Dne 6. srpnja.**

Za akademijska izdanja izradjeni *cliché-i* mogu se posudjivati samo po dozvoli skupne sjednice. Piscu posebnoga djela daje se 25 iztisaka.

Slušateljem sveučilišta i bogoslovnih *sjemeništa* davat će i u buduće (na zamolbu, ako je potvrdjena od dekana, ili ravnatelja) svako akademijsko djelo (pak i Rječnik) za polovicu prodajne ciene.

Uprava će se pobrinuti, da *„Comptes rendus“* francezke akademije, koji su izostali počam od godine 1889., naknadno stignu, i da u buduće redovito prispievaju.

Akademija šalje pismenu zahvalnicu preuzvišenomu gospodinu gjeneralu grofu *Gjuri Jelačiću* za darovane spise, iz kojih će izbor (za akademiju) i prepis (za obitelj) rukovodit T. Smičiklas.

Pošto je dozvolila visoka kr. zem. *vlada,* da se za nuždni *popravak akademijske palače* dvie petine troška pokriju iz zemaljskih sredstava, prihvaćaju se za pokriće ostaloga troška načini, predloženi tajnikom dr. F. Vrbanićem, a prema vladnomu odpisu povjerava se nadzor nad izvedbom popravka akademicima I. Tkalčiću i dr. M. Šrepelu u zajednici s vladinim izaslanikom.

6. **Dne 6. listopada.**

Visoka kr. zemaljska *vlada*, odjel za bogoštovje i nastavu, odpisom od 15. kolovoza 1895. br. 9710., prema predstavci akademije podnesenoj iz skupne sjednice od

6. srpnja glede pokrića troška za *popravak akademijske palače*, doznačuje u tu svrhu već za 1. rujan drugi obrok akademijine ovogodišnje dotacije i predujam od 4000 forinta, ter podjedno dozvoljava, da se predujam od 1600 forinta, (koji je bila jur prije dozvolila i doznačila), može povratiti iz petine prihoda od kućâ u Ilici broj 50. i kraj državnoga kolodvora, koja bi se petina inače imala priklapati akademijinoj zakladnoj glavnici.

Odobrava se, što je uprava predložila visokoj kr. zemaljskoj vladi, neka se od akademijinih *državnih papira* 29.500 forinta ugarske krunske rente i 25.000 forinta sjedinjene papirne rente proda a da se za dobiveni novac kupe *hrv. slav. odkupnice* regalnoga prava vinotočja, kojih će sada grad Zagreb na prodaju staviti u iznosu od preko 2 milijuna forinta; tom konverzijom godišnji će se prihod akademije povisiti za preko 200 forinta.

Sa zahvalom spominje akademija pokojnoga gimnazijskoga profesora *Josipa Jagunića* u Karlovcu, koji je *oporukom* ostavio akademijskoj zakladi 105 forinta 80 nč.

Akademija se zahvaljuje visokoj kr. zemaljskoj *vladi* za odredbu, da se u korist akademijskoj zakladi pripiše svota od 198 forinta 44 novčića kao prinos onoga dobitka, koji je uslied osampostotnoga popusta družtva „Croatie“ dobila kr. zemaljska vlada od premije ustanovljene za osiguranje zemaljskih zgrada.

Preuzvišenomu gospodinu pokrovitelju biskupu *Strossmayeru* šalje se zahvalnica, što je galeriji slika *poklonio dvie slike* Giottove škole.

Predsjednik javlja, da je od visoke kr. zemaljske vlade dobio obaviest, da će **Njegovo c. i kr. Apostolsko Veličanstvo** dne 14. listopada premilostivo primiti u audienciju predsjednika akademije i posebni akademijski poklonstveni odbor, a dne 16. listopada previšnjim posjetom odlikovati Strossmayerovu galeriju slika. U po-

klonstveni odbor u ime akademije uz predsjednika izabiru se razredni predstojnici i drugi tajnik. Akademijska će se palača za svetčanu sgodu uresiti po savjetu g. Vlaha Bukovca. Njegovo Veličanstvo kod dolazka u akademiju dočekati će svi akademici, a tumačem galerijskih slika biti će ravnatelj galerije N. Mašić.

7. Dne 17. studenoga.

Predsjednik J. Torbar priobćuje, da je **Njegovo c. i kr. Apoštolsko Veličanstvo** za boravka u Zagrebu dne 14. listopada blagoizvoljelo premilostivo primiti poklonstveno izaslanstvo akademije, u kojem su, prema odluci skupne sjednice od 6. listopada, bili predsjednik, razredni predstojnici i drugi tajnik. Predsjednik oslovio je tom prigodom svietlu krunu ovim govorom:

„Vaše c. i kr. Apost. Veličanstvo!

Sretnima se cienimo, da imademo čast, te se na ime jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti možemo predubokim počitanjem Vašemu posvećenomu Veličanstvu pokloniti, i svoje duboko uvjerenje izjaviti, da članovi jugoslavenske akademije misle samo prema intencijama Vašega Veličanstva raditi, ako, obradjujući u ovom zavodu razne grane znanosti, vazda pred očima imadu samo pravu, realnu, na istini osnovanu znanost, jer samo ovaka znanost obrazuje čovjeka intelektualno i oplemenjuje moralno, te ga kao kršćanina i državljanina najsigurnijim putem njegovu opredjeljenju privodi. — Njegujući ovako shvaćenu znanost, uvjereni su, da će tim u vazda vjernom Vašemu Veličanstvu hrvatskom narodu buditi, oživljavati i čvrstiti uz ostale gradjanske krieposti prije svega nasliedjenu od pradjedova nepokolebivu vjernost, ljubav i odanost prema prejasnoj dinastiji i svojemu premilostivom kralju, koga Bog za razvitak i procvjetanje znanosti i umjetnosti, za sreću

i dobro njegovih naroda neka štiti, blagoslovi, te zdrava i krepka uzdrži mnogo godina!“

Na ovaj poklonstveni govor blagoizvoljelo je **Njegovo c. i kr. apost. Veličanstvo** odgovoriti sliedeće:

„Sa zadovoljstvom primam izraz vjernosti i odanosti jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti.

Radujem se, što čujem iz Vaših ustiju, da znanstvene radnje akademije idu i za tom svrhom, da u hrvatskom narodu kraj ostalih gradjanskih krieposti prije svega bûde, razvijaju i jačaju nasliedjenu od pradjedova vjernost, ljubav i odanost prama Mojoj osobi i Mojoj dinastiji.

Zahvaljujem Vam na Vaših iskrenih željah, i uvjeravam Vas o Mojoj kraljevskoj blagonaklonosti“.

Nadalje je predsjednik izviestio, da je **Njegovo Veličanstvo** dne 16. listopada o. g. blagoizvoljelo posjetiti *Strossmayerovu galeriju slika*, gdje mu je uz njega bio provodičem i tumačem ravnatelj galerije g. N. Mašić. Njegovo Veličanstvo dalo se je obaviestiti o pojedinih slikah, te je opetovano izjavilo svoje *previšnje zadovoljstvo o zbirkah galerije*, *koje je ponovno nazvao prekrasnimi;* to isto ponovio je kralj i kod dvorskoga objeda, kamo je predsjednik kao zastupnik akademije bio pozvan.

Napokon priobći predsjednik, da je *kralj*, razgledavši galeriju slika, premilostivo stavio svoj *podpis* na poseban *spomen-list,* koji je u tu svrhu bio u galeriji spremljen.

U svezi s ovim izvještajem predsjednikovim, a prema sjedničkomu predlogu galerijskoga odbora od 24. listopada o. g. (gledaj na strani 22-oj), odluči se: a) da se *spomen-list,* na koji je *Njegovo Veličanstvo* kod posjeta galerije slikâ blagoizvoljelo staviti svoj *podpis*, uveže — i *pohrani u akademijskom arkivu;* b) da se za dvo-

ranu akademije nabavi *kraljeva slika*, i da se sa velikom zahvalnošću prihvaća plemenita ponuda hrvatskoga umjetnika g. *Vlaha Bukovca*, da će za akademiju bezplatno načiniti kraljevu sliku po izvrstnih fotografijah, koje će mu akademija pribaviti; c) da se ravnatelj galerije g. *N. Mašić* zamoli, da bi na uspomenu Previšnjega posjeta galerije napisao za upravu *razgovore*, što ih je *Njegovo Veličanstvo vodilo* s njim kod pregledanja galerije; d) da se akademija pismeno zahvali ravnatelju galerije, što je Njegovu Veličanstvu bio provodičem i tumačem u galeriji; e) da se ravnatelju galerije, u znak priznanja za njegov mnogogodišnji bezplatni trud oko galerije slika, poklone sve do konca godine 1894. izašle akademijske publikacije, a u napredak da mu se, kao svakomu pravomu članu, bezplatno šalju sva izdanja akademije.

Akademija je povodom stogodišnjice učenoga družtva „*Institut de France*" tomu glasovitomu družtvu pismeno čestitala, i zamolila svoga člana u Parizu g. prof. *L. Legéra*, da ju prigodom svetčanosti one stogodišnjice zastupa.

Pročitani su i pretreseni predlozi, bivši najavljeni u petoj skupnoj sjednici od 6. srpnja o. g., od razreda filozofijsko-juridičkoga i matematičko-prirodoslovnoga za izbor novih članova dopisnika.

Ovogodišnja glavna skupština držat će se dne 16., a svetčana sjednica dne 18. prosinca.

Povodom ponude graditelja g. *Carnellutia,* da bi na akademijinom gradilištu na uglu Nove i Petrinjske ulice za akademiju sagradio kuću dvokatnicu, poziva se uprava, da predloži potanje uvjete za ovu ponudu i nacrte za kuću.

IV.

GLAVNA SKUPSTINA

od 16. prosinca 1895.

Predsjednik *Josip Torbar*, otvorivši skupštinu, prije svega izjavi, da su prema § 6. pravila pozvani u skupštinu svi pravi članovi, i oni, koji ne stanuju u Zagrebu, pak je u današnjoj skupštini nazočnih 14 pravih članova, ter je tako zadovoljeno § 11. pravila, po kojem treba da bude nazočna barem polovica od svih pravih članova, kojih ima sada 25.

Nakon toga sažalno spomenu predsjednik smrt mnogogodišnjega tajnika akademije dr. *Bogoslava Šuleka*, ter iztaknu njegove velike zasluge za hrvatsku knjigu u obće, a navlastito za akademiju. Po predsjednikovu predlogu članovi skupštine učiniše pokojniku počast ustajanjem i uzklikom „Slava Šuleku", a u zapisnik ubilježi se žalost akademije za prezaslužnim pokojnikom.

Za tim pročita tajnik dr. *Fr. Vrbanić* pismo preuzvišenoga gospodina *pokrovitelja*, u kojem žali, što ne može doći na svetčanu sjednicu, i izjavlja svoju bol i svoju sažalost radi smrti dr. B. Šuleka. Skupština primi pismo svoga pokrovitelja s uzklikom: „Živio pokrovitelj akademije".

Tajnikov izvještaj o računih za *popravak akademijske palače* i za *gradnju novih kuća* na trgu Franje Josipa I. i u Novoj ulici kraj državnoga kolodvora prima se do znanja, pregledba tih računa povjerava se članima dr. D. Zahradniku i M. Zoričiću, a na predlog predsjed-

nikov izjavlja se tajniku zahvala akademije za uloženi trud oko toga posla.

Prima se tajnikov izvještaj o *prodaji akademijskih knjiga,* izašlih do konca godine 1895., i prihvaćaju se njegovi predlozi: a) da se od ovoga prodajnoga prihoda, koji iznosi 10.000 forinta, upotriebi 6049 forinta za odplatu duga, što ga akademija duguje zakladi svojoj, a ostatak od 3951 for. za pokriće upravnoga manjka godine 1896., i, koliko uztreba, godine 1895.; b) da se, radi velike još zalihe knjiga, takodjer tiekom godine 1896. uz ustanovljene obaljene ciene prodaju sve akademijske publikacije, izašle do konca godine 1894., pak da se dohodak od ove prodaje a i od predplatnine upotriebi za pokriće troškova, kako su ustanovljeni u proračunu za godinu 1896.; c) da račune o razprodaji knjiga pregledaju ona dva člana, što ih bude akademija izabrala za pregledanje računa za godinu 1895. — Po priedlogu T. Smičiklasa skupština izjavlja tajniku priznanje, i u znak toga odlučuje, da tajnik može svoju sbirku akademijskih publikacija nadopuniti iz akademijine zalihe knjigâ po jednim primjerkom.

Na tajnikov izvještaj o ponudi graditelja g. *Carneluttia* — koji je podnio nacrt za *gradnju nove kuće* i svoje uvjete, uz koje bi preuzeo gradnju, — i o stručnjačkom mnienju arhitekta g. Kondrata glede ove ponude, biraju se predsjednik, tajnik, akademici dr. Janeček, dr. Marković i Zoričić u posebni odbor, koji će pitanje o gradnji što prije prosuditi i skupnoj sjednici predloge staviti, a zamolit će se gradski nadmjernik g. Lenuci, da bude svojim savjetom na ruku tomu odboru.

Tajnik predlaže *proračun* za godinu 1896., u kojem se pokazuje ukupni prihod od 16.259 forinta a razhod od 19.606 forinta, te po tom manjak od 3347 forinta;

tajnik predlaže neka se manjak pokrije iz unišloga tiekom godine 1895. dohodka od razprodaje akademijskih publikacija. Prihvaća se proračun i ovaj priedlog uz primjetbu, da se uprava ovlaštuje, da ona, pokaže li se tiekom godine 1896., da će prihodi biti veći od svote izkazane u proračunu, može na račun godine 1896. štampati i prvu svezku „*Zbornika novije književnosti*".

Pošto je smrću dr. B. Šuleka izpražnjeno mjesto jednoga tajnika, predlaže T. Smičiklas potanki naputak o djelokrugu prvoga i drugoga tajnika, i izbor drugoga tajnika. Predloženi naputak se prihvaća, a za *drugoga tajnika* na godinu dana izabran je sa 12 od 14 glasova dr. *F. Marković*.

Napokon se pristupa, prema članku 9. pravila i § 2. poslovnika, k izboru novih članova. Izabran je dr. *Ed. Weyer*, red. profesor na českoj politehnici u Pragu, za člana dopisnika u matematičko-prirodoslovnom razredu.

NAPUTAK

o djelokrugu tajnika jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti

prihvaćen u glavnoj skupštini od 16. prosinca 1895.

Prema članku 19. pravila odredjuje jugoslavenska akademija glede unutarnjega poslovanja svoje uprave sliedeći naputak:

§ 1.

Poslove akademijske obavljaju tajnici s pomoćnim osobljem. Tajnika su dva: prvi i drugi, oba s godišnjom nagradom, koju ustanovljuje akademija (§ 26. poslovnika).

§ 2.

Prvi tajnik upravlja akademijskom pisarnom, te mu je kao upravitelju pisarne dužnost voditi brigu, da svi podnesci na akademiju budu uneseni u uručbeni zapisnik, da svi odpravci budu u očevid stavljeni u istom zapisniku, a svi spisi valjano pohranjeni u pismari. Bez

njegova znanja nije slobodno nikomu iz pismare nositi spisa. Svi odpravci, koji se odpravljaju u ime akademije, imadu se na odredjeno mjesto slati samo kroz ruke prvoga tajnika, koji se ima brinuti za pravovaljani i redoviti odpravak svih dopisa i odprema.

Podneske i pisma upravljena na akademiju otvara prvi tajnik, te ih prema njihovoj naravi dodjeljuje na riešenje ili drugomu tajniku ili pojedinim razredima, u koliko ne spadaju u njegov djelokrug. On podpisuje i sve odpravke, u koliko niesu strogo literarnoga sadržaja.

§ 3.

Prvi tajnik vodi upravu ciele akademijske imovine; on vodi blagajnu, prima novac poslan akademiji, izplaćuje račune, upravlja akademijskim kućama i akademijskom palačom, naručuje sve nabave, štampanje akademijskih publikacija i inih tiskanica, brine se za odpravak akademijskih publikacija, i sastavlja godišnje račune, sve u granicama, što ih propisuju pravila i poslovnik (čl. 15. pravila, §§ 29, 32, 33, 34 poslovnika).

§ 4.

Prvi tajnik izvješćuje o akademijskim poslovima u skupnim sjednicama i glavnoj skupštini, on vodi zapisnik u tim sastancima, te se brine, da se troškovi akademijski ustanovljeni proračunom ne prekorače. On sastavlja godišnje glavno izvješće, u koliko se ono tiče gospodarskih prilika akademije.

Njegovoj disciplini podpada akademijsko pomoćno osoblje t. j. pisar i podvornici.

§ 5.

Drugi tajnik vodi brigu o svim literarnim poslovima akademije, on piše njezin „Ljetopis", vodi redakciju akademijskih spisa, u koliko ona odlukom akademije nije povjerena komu drugomu, te sastavlja glavno godišnje izvješće osim onoga diela, koji spada na gospodarstvo akademije; napose mu je dužnost nadzirati štampanje akademijskih publikacija, te nastojati, da one budu za vremena gotove. On vodi korekturu publika-

cija akademijskih, te se osim „Rječnika“ bez njegova supodpisa ne smije za akademiju i na njezin račun ništa štampati. On supodpisuje sve račune štamparne, te sračunava i predlaže prvomu tajniku na izplatu sve honorare za akademijske literarne radnje. Drugi tajnik preuzima u pohranu sve rukopise, koji budu predani akademiji na publikaciju, te se brine, da oni budu štampani onim redom, kako je to odredjeno odlukama akademije. Njegova je dužnost čuvati i držati u očevidu svekolike literarne radnje prispjele akademiji, dostavljati ih pojedinim razredima, te ih opet od njih primati bilo u pohranu bilo radi daljnjeg odpravka.

§ 6.

Drugi tajnik vodi zapisnike u razrednim sjednicama, u koliko pojedini razred taj posao ne bude povjerio posebnomu svomu članu. On je u akademiji izvjestiteljem za sve strogo književne poslove, te mu s toga prvi tajnik ima sve prispjele podneske ove vrsti na riešenje predati, a on će s druge strane sve riešene komade njemu predavati na odpravak. Prema tomu vodi on i sva dopisivanja akademije, u koliko se ona tiču strogo literarnoga poslovanja, samo ih na ekspediciju predaje prvomu tajniku. Sve odpravke akademije, kod kojih je drugi tajnik sudjelovao, supodpisuje on uz predsjednika njezina.

§ 7.

Poslovanje knjižničara vlada se prema pravilima za knjižnicu, a poslovanje arkivara uredit će se posebnim naputkom.

---

*

V.

SVEČANA SJEDNICA

od 18. prosinca 1895.

---

1. Svečana besjeda predsjednika

JOSIPA TORBARA.

Gospodo akademici!
Visoko štovani zbore!

Našavši se iza godinu dana ovom svečanom zgodom na okupu, veselilo bi mene, Vas, a i visoko štovano općinstvo, kad bismo na čelu našega zbora mogli gledati i glas čuti preuzvišenoga osnovatelja i pokrovitelja ovoga zavoda; nu visoka njegova doba s jedne, a s druge strane neprijatno vrijeme spriječiše ga, da se nadje ovom zgodom medju nama, kako mu srce želi; nu za to zavodu i članovima poruča preko mene svoj pozdrav i šalje blagoslov. Budite mi dakle, gg. akademici i visoko cijenjeno općinstvo, u njegovo i moje ime pozdravljeni u ovoj svečanoj skupštini, gdje nam se osvrnuti na naš godišnji rad i kao u žarištu sakupiti zrake našega godišnjega djelovanja, te nam se opitati: u koliko smo se odužili plemenitim intencijama začetnika i velikoga dobrotvora našega zavoda, kao što i željama i potrebama našega naroda, obradjujući povjereno nam polje knjige i nauke, polje doduše čedno, ali obilato dragocjenim po narodni život blagom, koje još neotkriveno leži u području našega jezika, proučaš li ga sa formalnoga ili materijalnoga stanovišta, koliko u raznim granama domaće historije, kojima se očituje osebina i život našega naroda. Koliko neiscrpivo

je tek polje prirode u proučavanju i iztraživanju njezinih sila i zakona ne samo u teoretičko-idejalnom, nego još više u praktičnom smjeru, u koliko se stečeni proučavanjem prirodnih sila i zakona rezultati obraćaju na promicanje materijalne dobrobiti i bogatstva naroda. Dopustite, gg. akademici, da se danas kod ovoga pitanja nješto duže zaustavim: Je li i u koliko iztraživanja i proučavanja prirode, njezinih pojava, sila i zakona napredak čovječanstva pospješuju, promatrajući ga s intelektualnoga, moralnoga i materijalnoga gledišta.

Ne ima dvojbe, da se današnja moć i veličina naroda ima u velike zahvaliti golemu razvitku i napretku agrarne kulture, velikoga obrta i prometa toli u privatnom, koli javnom i državnom životu. Nu sav uspjeh u ovim granama osniva se na izumima i obretima, a ovi opet na proučavanju prirodnih sila i zakona: i golem dakle napredak materijalnoga blagostanja današnjih naroda ima se zahvaliti največim dijelom rezultatima, stečenim proučavanjem prirode i njezinih zakona. Da, mimoišav ostale grane znanstvenih polja, spomenem samo dvije, fiziologiju i dinamiku. Koliki prevrat, ili da bolje reknem, napredak samo od ovih grana na polju agrarne produkcije, obrta, prometa i trgovine! Da klimatski elementi odlučujući upliv imaju na uspjeh zemaljskih privreda, to je i priprostu čovjeku bilo poznato od najdavnijih vremena; nu da čovjek ove elemente na svoju korist obratiti, da klimu sebi na korist popraviti, ili na štetu sebi pogoršati može, to uvidješe tek u novije doba, otkako proučavanjem biologije, a osobito biljevne fiziologije dodjoše naučnjaci do rezultata, koji pokazuju: kolik upliv ima bilje na promjenu topline, vlage, pače velikim mnoštvom te zgodnim mjestom i položajem na promjenu istih zračnih struja ili vjetrova. Ovakim tek načinom uvidjela se velika korist šuma, ne samo za crpljenu iz tla privredu, nego

i za istu klimu. Kad se proučavanjem funkcija bilja opazilo, da n. pr. eucalyptus u svojoj domovini Australiji u tri mjeseca dvaest četiri stope, a bambus uz povoljno vrijeme za dvaest četiri sata dvije stope naraste, te ovakim naglim rastom nevjerojatnu množinu vode upija i ishlapljuje, moglo se dosljedno tomu zaključiti: koliko mnoštvo vlage upijaju i ishlapljuju, topline vežu i puštaju, te tako na promjenu podneblja djeluju veliki obsezi šuma. Ovakim proučavanjem došlo se do uvjerenja, da su posvemašnjim uništenjem šuma gdjekoji prijedjeli postali pjeskovite suncem spržene pustare, dočim se obratno ovake pustare nasadjenim drvećem i racionalno gojenim šumama pretvoriše u plodne poljane. Što se ovakim prema pustu, prevlažnu ili presuhu tlu i prema šumama umjetno udešenim skladnim razmjerom postignuti može, svjedoče nam puste njekoč pješčare njemačkoga Brandenburga, a s druge strane Nevski delta, koj je umjetnim uplivom na zemljišne, hidrografske i klimatske odnošaje iz njekadašnjih močvarnih, vlažnih i nezdravih ostrva i obala pretvoren u cvatuće perivoje. Ovakav napredak izrabljivanjem stečenih proučavanjem prirode i njezinih zakona rezultata pruža i nama nade, da će se pusti prijedjeli i našega krša, koj je bez dvojbe uz prirodne elemente i ljudskim vandalizmom u pustu vrletnu golet pretvoren, jednom zaodjenuti prijatnijim i za privredu zahvalnijim licem nego što ga danas ima.

Oslanjajući se na toli silan uspjeh, što je polučen uporabom rezultata prirodnih znanosti na polju materijalne kulture, osmjeliše se proučavaoci prirodnih grana znanosti do pothvata, koji bi, kad bi uspjeli, bili za procvat narodnoga gospodarstva od neocjenjive vrijednosti. U najnovije naime vrijeme počeše u Americi umjetnim putem dažd praviti, t. j. postojeće u atmosferi elemente tako udesiti, da ih na izvadjanje dažda sklone. Oslanjajući se na meteorologijske zakone, da se slojevi zraka, dig-

nuvši se na visinu, ohlade, a tim ohladjela vlaga u kapi sgusne i daždem padne, potisnuše velike oxihydrogenom napunjene balone u zrak, zapališe ih munjinom, te, raspuknuvši se baloni silnim potresom, uzdrmaše na daleko slojeve zraka, zasitiše ih ispuštenim plinovima, digoše ih u hladnije visine te tako izvedoše uslove u atmosferi, o kojima ovisi sastavljanje dažda. Očevidci izvješćuju, da se iza ovih pokusa za kratko vrijeme spustila obilata kiša; nu tuj ne bi lako bilo odgovoriti na pitanje: je li dažd rezultat pokusa, ili je uslijedio prema bivšoj već u atmosferi dispoziciji. Premda ima danas na polju odkrića i izuma nedvojbenih fakata, koje bismo do nedavna držali bili nemogućima, ostat će ipak ovi pokusi samo pokusi dotle, dok ne budu neosporivim faktima izvan svake dvojbe stavljeni.

Nu sve izume, sva otkrića natkriljuju rezultati, što su polučeni u novije doba na polju dinamike uporabom munjine i pare. Što je upravo jezgra munjine, ne znamo: jer kolikogod nastojahu i nastoje učenjaci, da prodru u njezino skrovište, ipak su ostala sva ova nastojanja samo hipotezama, a njezina suština tajnom. Nu koliko bi sa spekulativnoga stanovišta poznavanje te suštine svakako važno bilo, čovjeku je bilo dovoljno, da joj poznaje izvor, silu i zakone, po kojima djeluje, pak da ju stavi čovječanstvu na službu. Munjina i para proslaviše um čovječji ne samo teoretičkim, nego još više praktičkim smjerom više no sva prijašnja stoljeća. Ne znaš, je li za napredak čovječanstva važnija neshvatljiva brzina, kojom munjina svijetove spaja, ili gorolomna sila pare, koja se s njom za prvenstvo otimlje. U ovim dvjema silama ima ljudski rod jamstvo, da danas ne može, ili barem ne može onoliko stradati, kao što stradaše prijašnjih vijekova od elementarnih nezgoda i katastrofa; jer munjina i para su oni prometnici, koji s jednoga na drugi kraj svijeta pomoć

donesu, ona u njekoliko trenutaka, ova u njekoliko dana, dočim je tomu trebalo njekoč mjeseci, da ne reknem godina.

Vodeći Vas poljem važnih novijih izuma i obreta u području prirodoslovnih i exaktnih znanosti, mogao bih se zadržati kod otkrića velikoga, nedavno uz učešće cijeloga učenoga svijeta pokopanoga Franceza Pasteura, osnovatelja nove nauke bakterologije, koja je već danas u patologiji i terapiji, po priznanju stručnjaka, od neslućene zamašnosti; mogao bih Vas zabaviti pothvatima i pokusima, što ih u visinama atmosfere izvadjaju zrakoplovci te se nadaju, da su blizu uspjehu, gdje će se promet u nadzemaljskim visinama natjecat s onim na zemaljskoj površini; mogao bih Vas, skrenuvši s realnih, praktičnih prijedjela, gdje su izumi i obreti upotrebljeni na poboljšanje materijalnoga stanja čovjeka, povesti u nedogledne prostore nebesnih svijetova i izbrajati uspjehe, što ih je čovjek, tražeći istinu, polučio i tim dokazao moć uma svojega; nu već to, što navedoh, budi dovoljno, da se golemi napredak našega vijeka ima pripisati uspjehu proučavanja prirode, njezinih sila i zakona.

Uporaba stečenih ovakim proučavanjem rezultata ograničena je doduše prije svega na materijalnu prirodu, nu zato nije ostala bez upliva i na plemenitiju, racionalnu prirodu čovjeka te se s velike strane o tom radilo, da uporaba stečenih na polju proučavanja materijalne prirode rezultata bude u skladu sa zakonima, koji se osnivaju na prirodjenim čovjeku umnim moćima, duševnim i moralnim sposobnostima, na slobodi i osobnoj svijesti, dakle bitnim atributima čovjeka, koji ga uzvisuju nad vaskoliki materijalni svijet.

U isto od prilike doba, sredinom prošloga vijeka, nadjoše se na istom mjestu, u Glasgovu, dva umna velikana, od kojih jedan proučavaše sile i zakone materijalne, a

drugi racionalne prirode čovjeka: onaj bijaše osnovatelj parnih strojeva *James Watt*, a ovaj osnovatelj sociologije i narodne ekonomije *Adam Smith*. Dočim je Watt, kao čedni mekanik u tamnoj radionici, sastavljajući i rastavljajući svoje još primitivne strojeve, činio pokuse sa nepoznatim još onda elementom, ***parom***, proučavajući joj pod različito mijenjanim tlakom silu i zakone, po kojima djeluje, pisaše Smith svoje epohalno djelo: ***Istraživanje prirode i uzrokâ narodnoga gospodarstva i blagostanja***, kojim, oboriv stari truli sustav, što ga *Gladstone* vlastitim orobljivanjem zove, udari temelj novomu gospodarstvenomu i družtvenomu redu, osnovanomu na slobodi i prirodnom pravu čovjeka; gdje propovijedaše, da su narodi po prirodnom pravu vlasni i pozvani, da si pravednim načinom imovinu sakupljaju, da blagostanje i procvat državâ visi o čim većoj slobodi državljana i o osnovanim na prirodnim zakonima državnim uredbama. Smithovim načelima utrt je teoretički put, naznačena idejalna metoda, kojima narodi dolaze do materijalnoga blagostanja; Watt mu dodje u susret praktičnom provedbom. Ovom digresijom htjedoh da reknem, da intelektualno-kulturni, moralni i materijalni napredak naroda ne visi samo o proučavanju materijalne, već isto tako o proučavanju plemenitije prirode čovjeka te o uporabi stečenih na jednom i drugom polju rezultata na promaknuće sveopćega napredka.

Ovo načelo, koje čovjeka voditi ima u proučavanju prirode, načelo poduprto moralnim postulatima, obistinilo se i obistinit će se vazda i u institucijama, kojima su sukromni i javni odnošaji ljudskih družtava uredjeni: i ovdje valja kod uredjivanja tih odnošaja polaziti sa stanovišta prirodnih zakona. Listajući u ljetopisima državnih uredaba čovječanstva naći ćemo velikih umnika, koji su svoju volju narodu kao zakon nametnuli, koji je uspjehom bio ovjenčan, ako je zakonodavac pred očima imao atri-

bute racionalne i animalne prirode čovjeka. Veliki mislilac srednjega vijeka Roger Baco tužio se na onodobne učenjake, da znanost grade po svojim vlastitim abstrakcijama, mjesto da se drže pojava i fakata, puta prirodom označena. Zar se ova žaoba ne bi mogla punim pravom i danas prenijeti na mnoge institucije, gdje su javni društveni odnosi uredjeni, kako no ne davna reče i naš jedan pravnik, pravnim aktima, koji se ne ravnaju uvijek po pravilima logike ni psihologije, dakle nijesu udešeni prema racionalnoj prirodi čovjeka.

Proučavajući čovjeka sa nižega, animalnoga stanovišta, vidimo da su mu prirodjena njeka svojstva instinktivne naravi: potrebe, nagnuća, afekti, strasti, napram kojima postoje postulati plemenitijih, uzvišenijih moći. Ove pojave dvojake prirode čovjeka očituju se u njegovu životu toliko put oprečnim smjerovima. Tko bi htio da ovu opreku tim riješi, da zatomi potrebe animalne te se u uzgoju čovjeka osvrće samo na postulate racionalne prirode, pogriješio bi isto tako, kao što onaj, koj bi, uredjujući društvene odnošaje čovjeka, ugadjao samo zahtjevima animalne ćudi, a ne bi mario za zahtjeve njegove plemenite pole. Uklanjati taj antagonizam, pronaći pravi razmjer izmedju potreba, koje izviru iz niže, i postulata više, plemenitije naravi čovjeka te prema ovomu razmjeru uredjivati javne društvene odnošaje čovjeka: u tom leži zadaća onih, koji su zvani, da ljudima zakone stvaraju. Kao što ne imaju trajnosti socijalne uredbe, gdje je, bez obzira na prirodjene svakomu čovjeku pravedne zahtjeve i potrebe, volja samo mogućnika zakonom postavljena; isto tako ne imaju uspjeha ni one, koje su, bez obzira na moralne potrebe, samo materijalnim probitcima čovjeka namijenjene. U tom pogledu dobro opaža Grotius: „Error est non minus vetus quam pestilens, quo multi mortales, ii autem maxime, qui plurimum vi atque opibus valent, persuadent

sibi, aut, quod verius puto, persuadere conantur, justum atque injustum non suapte natura, sed hominum inani quadam opinione atque consuetudine distingui. Itaque illi et leges et aequitatis speciem in hoc inventa existimant, ut eorum, qui in parendi conditione nati sunt, dissensiones atque tumultus coërceantur: ipsis vero, qui in summa fortuna sunt collocati, jus omne ajunt ex voluntate, voluntatem ex utilitate metiendam. Hanc autem sententiam absurdam plane atque naturae contrariam auctoritatis sibi nonnihil conciliasse haud adeo mirum est, cum ad morbum communem humani generis, quo sicut vitia, ita vitiorum patrocinia sectamur, accesserint adulantium artes, quibus omnis potestas obnoxia est". Jednaka, veli ovaj veliki pravoslovac, dana su od začetnika prirode svim ljudima prava, jednaki zakoni: „leges non in aere aut tabulis, sed in sensibus animisque singulorum, ubi invitis etiam et aversantibus legendae occurrerent: his legibus summos pariter atque infimos teneri; in has non plus regibus licere, quam plebi adversus decreta decurionum, decurionibus contra praesidum edicta, praesidibus in regum ipsorum sanctiones. (H. Grotii: De jure belli ac pacis, uvod dodatku „Mare liberum"). Ne ću Vas dalje zabavljati ovim proslavljenim pravnikom, dosta budi spomenuti, da s njim govori communis populorum consensus, da samo one socijalne i državne uredbe imaju trajnost i uspjeh, koje su osnovane na prirodnom pravu čovjeka, štovanju njegove racionalne slobode, na postulatu i pokoravanju savjesti.

Je li golemim napretkom novijega vijeka, što je polučen proučavanjem prirode u materijalnom smjeru, napredovao ljudski rod isto tako i u moralnom pogledu? S ovoga stanovišta motreći napredak nije neopravdan prigovor mnogih trijeznih motrilaca, da je ovaj napredak krenuo odviše smjerom pusta materijalizma, ili, kako ga

blažijim imenom zovu, *utilizma*, koji se ne osvrće dovoljno i na drugi, plemenitiji smjer, *duševnoga i moralnoga* napretka. Prigovara se, i ne bez razloga, da su se mnogi uvaženi proučavaoci prirode, otkrivši u njoj neslućenih sila, kojih pomoću su riješeni problemi po napredak čovječanstva od velike važnosti, ipak prenaglili u zaključku, da nad ovima materijalne prirode ne ima drugih sila ni zakona, ne ima drugoga idejalnoga svijeta, te su prema krivomu zaključku i djelatnost čovjeka, osnovanu na svijesti i slobodi, podvrgli pod nuždne, neuklonive, mekaničke zakone materijalne prirode. Nu naproti ovakim, pretežno materijalistični smjer zastupajućima ima, hvala Bogu, ne malo isto tako uvaženih proučavalaca, koji ovakovo shvaćanje napretka, jer se protivi racionalnoj prirodi čovjeka i njegovu nad tjelesni utilizam uzvišenijemu zvanju, drže samo časovitom zabludom. U držanoj minule jeseni u Lübeku skupštini njemačkih prirodoslovaca i liječnika osudio je čuveni naučnjak prof. *Oswald* u znamenitoj besjedi današnji *znanstveni materijalizam*. „Ako se već nastojanje, reče, poznate fizikalne pojave mekaničnim načinom protumačiti, kod svakoga ozbiljnoga pokusa kukavno izjalovilo, onda je neotkloniv zaključak, da će se takovim tumačenjem tim manje uspjeti kod neosporivo zamršenijih pojava organskoga života. Ovdje se očituju isto takova načelna protuslovlja, te se tvrdnja: da se sve prirodne pojave na posljedku dadu mekaničkim načinom protumačiti, niti kao valjana pokusna hipoteza ne može smatrati: takova tvrdnja je prosta zabluda“. Jeste, i čovječjom djelatnosti upravljaju zakoni; nu tuj valja dvojake, bitno različite zakone razlikovati: jedni potječu iz animalne, drugi iz racionalne prirode čovjeka. Oni su čovjeku zajednički sa ostalim organskim i neorganskim svijetom, dočim ovi drugi izviru iz njegove nad materijalni svijet uzvišene racionalne prirode. Istina, sloboda

i osnovani na njoj rad čovjeka vezan je na zakone. Volja naša ne sklanja se u neopredijeljenom nizu prelaznih slučajeva, zgoda i odnošaja na čin, poput ostaloga životinjstva, nuždnim, neuklonivim zakonom, već si ona nizom mentalnih reflexija i razbora *odabere* motive te se, rasvijetliv ih svjetlom uma i saslušav pravorijek svijesti, *slobodno* odluči na čin, za koji odgovornost preuzme. I ovaj proces izveden je zakonima, ali od onih materijalne prirode bitno različitima. Drugi je dakle položaj čovjeka u materijalnom svijetu, a drugi automatne životinje. Čovjek, otkrivši prirodne sile, umije ih okrenuti pod svoju vlast i na svoju korist, dočim jim se životinja ropski podvrgava. Čovjek je u velikoj tvornici prirode slobodno-tvorni a ostalo životinjstvo automatni faktor. Čovjek u prirodi, njezinim pojavama, silama i zakonima vidi očitovanje više volje, više svrhe, on vidi puteve, koji, kako reče veliki pjesnik Tennyson, vode tamnim obroncima k svijetlomu izvoru, Bogu.

U velikom kolu radnika na polju prirodoslovnih i exaktnih znanosti bijaše i bit će uvijek trijeznih i misaonih motrilaca i proučavalaca, koji su duboka uvjerenja, da samim materijalnim napretkom, što je uporabom stečenih na polju prirodnih znanosti rezultata polučen, nije potpunoma zadaća čovječanstva riješena; ovi rezultati imaju se obratiti i na obradjivanje plemenitijega i uzvišenijega polja, koje je višim, nad mrtvu materiju plemenitijim svrhama čovjeka namijenjeno, svrhama, koje su u harmoničnom radu svekolike prirode nedvojbeno naznačene i izražene. Jer ako se praznovjerjem drži, u svakoj prirodnoj pojavi tražiti neposredni utjecaj vrhunaravnih moći, a ono je isto takovo, samo učeno praznovjerje, ne vidjeti u prirodi drugo, no djelovanje nepromjenljivih mekaničkih sila i zakona. Tuj stoje i gospoduju: um, sloboda, svijest ne samo po abstraktnom

imenu, već po realnoj, tvornoj suštini te i ako stoje u savezu sa silama i zakonima materijalne prirode, ne gubi tim čovjek ništa od svojega nad materijalnu prirodu uzvišenoga zvanja. „Jer veliki zakonodavac“, veli jedan ugledni i duboki proučavalac prirode, „nije dao prirodi zakone, da njegove stvorove u označenim svrhama sprječavaju, a još manje, da ih smetaju u području vjerom jim označenu. Budući zakoni prirode samo dijelovi sveopćega reda, koji je prevelik nego da bi ga čovjek drugačije već samo djelomice shvatati mogao, čine mu često poteškoća, koje mu um ne može riješiti, a ima ih, to se ne može tajiti, koji mu i srce uznemiruju. Nu u cijelom ipak stoje oni u skladnom odnosu prema čovječjemu duhu: očevidno je, da dolaze od jednoga sve proničućega bića te izrazuju zakonitu vlast trajnoga carstva. Obzirom na moralne svrhe služe prirodni zakoni za dokaz, da im je namjera onda najbolje ispunjena, kad su učinjeni, kao što imadu biti učinjeni, orudjem inteligentne volje te budu na službu prosvijetljenoj svijesti.“ (The duke of Argyll: the reign of law, pag. 390.)

---

2. Izvještaj tajnika

DR. FR. VRBANIĆA.

Visokoučena i velecijenjena gospodo!

Ovaj put je na meni da prema pravilima akademije prikažem njezin život u godini 1895. Premda teškim srcem vršim ovu dužnost, jer tek pred malo dana zatvorismo grobnicu, u kojoj počivaju trudne kosti mnogogodišnjega akademijskoga tajnika, koji je poput neumorne pčele kroz godine i godine u svoja izvješća pribirao zgode i nezgode naše akademije, — ipak ne mogu da klonem

duhom. Tamno obzorje našega znanstvenoga zavoda, na kojem se još uvijek opaža, da ne ima neutrudive ruke našega nezaboravnoga Franje Račkoga, te koje još vazda zastiru teške brige oko njegovoga gospodarskoga razvitka, koji je uvjetom i njegovomu znanstvenomu zadatku, barem se je za kratak čas razvedrilo i zasjalo sjajnim svjetlom, kojim je i ovaj naš kulturni zavod obasjalo sjajno lice našega premilostivoga kralja.

Preugodni dani mjeseca listopada, kad je Njegovo c. i kr. apošt. Veličanstvo boravilo u glavnom gradu Zagrebu, ostati će zlatnim slovima ubilježeni i u analima naše akademije, koja je bila sretna ne samo da se po svojim odaslanicima pokloni svomu kralju na podnožju Njegova prestolja, nego da ga i povrh toga kao najmoćnijega i najgorljivijega zaštitnika znanosti i umjetnosti pozdravi u svom čednom domu, a napose u Strossmayerovoj galeriji slika. Jugoslavenska akademija ne će nikada zaboraviti zlatnih riječi svoga kralja, koje je izaslanikom njezinim rekao: „Radujem se, da znanstvene radnje akademije idu i za tom svrhom, da u hrvatskom narodu kraj ostalih gradjanskih krijeposti prije svega bûde, razvijaju i jačaju naslijedjenu od pradjedova vjernost, ljubav i odanost prama Mojoj osobi i Mojoj dinastiji".

Na trajnu uspomenu kraljevoga posjeta spremila je akademija lijepo izradjen spomen-list, na koji je Njegovo Veličanstvo blagoizvolilo staviti svoj potpis, te je uz to odlučila, da će, ne obazirući se na svoja čedna sredstva, nabaviti kraljevu sliku, koja ima biti uresom njezine palače. U ovoj patriotičnoj odluci našla je akademija izdašnu potporu kod hrvatskoga umjetnika Vlaha Bukovca, koji se je, čuvši za njezinu nakanu, svoje volje ponudio, da će izraditi kraljevu sliku, te ju pokloniti akademiji. Na ovom obećanju budi vrijednomu i slavnomu umjetniku tim veća hvala, što će se akademija naša moći po-

nositi takovom kraljevom slikom, koju će naslikati vješte ruke dičnoga hrvatskoga umjetnika. Po zaključku akademije pohraniti će se spomen-list u akademijskom arkivu, a kraljeva slika izvjesiti u ovoj dvorani.

* * *

Književni rad akademije razvijao se je tečajem ove godine u čednom okviru njezinih materijalnih prilika: da su one kojom srećom bile obilnije, ona bi se mogla pohvaliti i većim obiljem svojih publikacija te odužiti se svojim neumornim suradnicima, koji moraju često puta dugo vremena čekati, dok im radnje na javu izadju.

U prvom redu držala je akademija, da joj je vršiti najsvetiju dužnost pieteta i zahvalnosti prema svomu nezaboravnomu prvomu predsjedniku u prvom četvrtstoljeću svoga opstanka, dru. *Franji Račkomu*, te što prije izdati njegovu biografiju. Nije ju morila briga, komu da povjeri taj zadatak, jer je sretna, da u svom kolu ima učena druga, koji je kao rijetko tko pronicavim duhom i velikom pomnjom, pun zanosa, ljubavi i štovanja prama velikomu pokojniku umio u jedan vijenac sabrati „neprekidni, neumorni, grozničavi četrdesetgodišnji njegov rad, koji uvijek rasvjetljuje bistrina uma, čistoća savjesti i vedri pogled u budućnost svoga naroda“. Taj vijenac položio je biograf pokojnoga Račkoga, naš vrijedni i neutrudivi drug *Tade Smičiklas*, u ruke naše akademije u skupnoj sjednici od 13. veljače 1895., koja je držana u nazočnosti presvijetloga gospodina zagrebačkoga nadbiskupa dra. Jurja Posilovića, velikoga broja akademika i drugih štovatelja pokojnoga Račkoga, na uspomenu smrtnoga dana neprežaljenoga našega predsjednika i umnika. Akademija je taj vijenac predala narodu s molbom, da ga prigrli na svoje grudi i time pripomogne, da se što dostojnije uresi hladna raka, gdje počivaju trudni ostatci Račkovi.

Iza posljednje svečane sjednice od 12. prosinca god. 1894. pak do danas razvijao se je ostali književni rad naše akademije ovako:

U *razredu filologijsko-historijskom* priopćene su tečajem prošle akademijske godine ove rasprave:

Pravi član dr. Milivoj Šrepel čitao je raspravu „O Gundulićem Suzama sina razmetnoga“. Govoreći najprije u opće o duhovnoj skupini Gundulićevih pjesama, nastoji akademik dokazati, da je hrvatski pjesnik pošao tragom suvremene talijanske poezije. Za tim pokazuje, da je Gundulić književnu formu za „Suze sina razmetnoga“ našao u duhovnom epu Tansillovu „Lagrime di S. Pietro“, pa u potanjoj analizi Gundulićeva djela iznosi na vidjelo, da je pjesnik u svojim „concettima“ učenik talijanske škole, i ujedno ujamčuje, da su Tasso, Ovidije i Horacije dali Gunduliću pobudu za pojedine misli u njegovu epu. Napokon se akademik osvrće i na manje Gundulićeve pjesme, kao što su njegov prijevod Pretijeve pjesme „Ljubovnik sramežljiv“, „U smrt Marije Kalandrice“ i „Ferdinandu II. knezu toskanskomu“, te ih objašnjuje s literarno-historijskoga gledišta.

Pravi član dr. Petar Matković, nastavljajuć svoje istraživanje o putovanjima po Balkanskom poluotoku, podao je raspravu: Putopisi Henrika Porša od g. 1579., Andrije Wolfa i Levina Ryma od god. 1583., i Melhiora Besolta od god. 1584. — Putopis H. Porša opisuje putovanje carskoga poslanika Vuka Eitzinga, odaslana od cara Rudolfa II. s dankom u Carigrad god. 1579; putopisi A. Wolfa i L. Ryma prikazuju putovanje carskoga poslanika Pavla Eitzinga, odaslana od istoga cara s potvrdjenim ugovorom mira i s dankom u Carigrad g. 1583.; a Besoltov putopis opisuje put carskoga poslanika Henrika Lichtensteina, odaslana od cara Rudolfa II. s dankom u Carigrad g. 1584. I ovi dakle putopisi

odnose se na putovanja carskih poslanika, nosećih danak Porti u Carigrad; poslanici putuju istim putem, na ime od Beča Dunavom do Biograda, a odovud dalje ide put kopnom, poznatom i raznovrsno opisanom vojničkom cestom biogradsko-carigradskom.

Putopis o putovanju Vuka Eitzinga napisa u stihovih na latinskom jeziku poslanikov pratilac Henrik Porš, tajnik dvorske komore i profesor pjesničtva u akademijskom gimnaziju u Beču, a naštampan bi u Frankfurtu na M. g. 1583.; sadržaje carigradski putopis, spjeve, epigrame, i opis perzijskoga rata u prozi.

Akademik, ocjenjujući putopis Henrika Porša, osvijetli ga sličnim, takodjer u latinskim stihovima napisanim, starijim putopisom Pavla Rubigalla (Rotenhan), koji je u Carigrad putovao s Verböcijevim poslanstvom, koje odasla kraljica Izabela, udova Zapoljina, g. 1540. u Carigrad, moleći sultana Sulejmana zaštitu i pomoć.

O putovanju c. poslanika Pavla Eitzinga u Carigrad, sačuvala se dva putna dnevnika: jedan je napisao mladi plemić Andrija Wolf iz Steinacha u Štajerskoj, pratilac i paž poslanikov. Rukopis ovoga dnevnika čuva se u štajerskom arhivu u Gracu, a na sviet ga iznese prof. dr. Zahn. Drugi putni dnevnik potjecao bi od poslanikova druga Levina Ryma, Nizozemca; napisan je u nizozemskom jeziku renaissance, sačuvao se je u rukopisu u c. kr. dvorskoj knjižnici u Beču i nije jošte objelodanjen; spomenusmo ga jur drugdje (Rad, CXII, 159), pošto ga Hammer nije na pravo mjesto uvrstio. Opisujuć akademik na tanje nizozemski rukopis Levina Ryma, trudi se dokazati, da putopisa nije napisao Levin Rym, nego neki neznani Nizozemac, koji o L. Rymu govori uvijek u trećoj osobi, nazivajući ga mjestimice svojim gospodarom. Ovaj putopis bio bi sličan poznatomu putopisu o putovanju c. poslanika Karla Ryma od neznana Nizozemca. Pretresujuć na tanje t. zv. Levina

Ryma putopis, dokazuje akademik nadalje, da je pisac ovoga putopisa upotrijebio, odnosno prepisao — osim kronologijskih podataka — malo ne sav onaj dnevnik o putovanju Karla Ryma, pa da je pisac obaju putopisa, odnosno rukopisa, bila jedna te ista osoba, vjerojatno onaj isti od K. Rymova putovanja poznati kapetan, koji je kao poznavalac puta vjerojatno bio stupio u službu L. Ryma i s njim po drugi put isti carigradski put obavio. Ovaj dakle dnevnik, koji se pripisuje Levinu Rymu, nije napisao ovaj, nego neki drugi neznani Nizozemac, koji je napisao i dnevnik o putovanju c. poslanika K. Ryma.

Putopis o putovanju Henrika Lichtensteina napisa Melhior Besolt, član poslanstva, dočim se u bibliografijah navodi obično pod imenom Lichtensteinovim. Na ovom putovanju učestvovaše u pratnji poslanikovoj i glasoviti Ivan Löwenklau (Leunclavius), učeni pisac turske kronike, pandekatâ turske historije i dr.; s toga govori Lövenklau u historijskom dielu svoga čuvenoga djela o poslanstvu H. Lichtensteina i o sgodah onoga doba; pa i putni dnevnik Besoltov naštampao je na kraju njemačkoga izdanja svoga (od god. 1595., p. 515—31) gore pomenuta djela. Akademik rasvjetljuje dnevnik Lichtensteinova putovanja od Biograda do Carigrada poznatim putopisom Hayesova poslanstva, o kojem je jur u posljednjoj raspravi na tanje govorio. Pošto je akademik u izvodu priopćio sadržinu pomenutih putopisa, ocjenjuje ih s gledišta znanstvenoga, poredjujuć ih s predjašnjimi putopisi.

Član dopisnik dr. A. Musić priopćio je raspravu: „Kondicional u hrvatskom jeziku“.

Pisac se najprije bavi oblikom hrvatskoga kondicionala prema staromu slovenskomu, te nastoji neke razlike objasniti ispravnije od Daničića u Akad. rj. Tako n. pr. misli, da je „bi“ u 3. plur. (mjesto „biše“) prešlo iz 3. sing. U ostalom drži kondicional za preterit, i to n. pr. „(po)-

hvalio bih“ za preterit od „(po)hvalio budem“. Ova se pak potonja kompozicija u hrvatskom jeziku upotrebljava u dva značenja, kao što se i kompozicija „(po)hvalio sam“ upotrebljava u dva značenja: 1. kao pravi perfekt, 2. kao aorist; tako može i kompozicija „(po)hvalio budem“ značiti dvoje: 1. da je radnja glagolska gotova u vrijeme, koje je fiksirano perfektivnim prezentom „budem“, 2. da se radnja glagolska vrši u vrijeme, koje je fiksirano perfektivnim prezentom „budem“ t. j. u ovom drugom značenju kompozicija „(po)hvalio budem“ jednaka je perfektivnomu prezentu, pa se i upotrebljavala kao perfektivni prezent. Kondicional nije preterit kompozicije „(po)hvalio budem“ u prvom, nego u drugom značenju. Kao perfektivni prezent upotrebljava se kompozicija „(po)hvalio budem“ u jeziku praslavenskom, u kojem je kondicional i postao, u glavnim rečenicama, do kojih je ovoj raspravi poglavito i stalo, u futurskom i u iterativnom značenju. Pa tako se i hrvatski kondicional u glavnim rečenicama upotrebljava kao preterit futura i kao iterativni preterit. Za jednu i drugu porabu kondicionala navodi se obilje primjera iz narodnih umotvorina. Napokon se spominju neke analogije iz hrvatskoga i drugih jezika, koje potvrdjuju ono, što je o značenju kondicionala u raspravi rečeno. Tako se n. pr. u hrvatskom jeziku kompozicija „(po)hvaliti šćah“ kao preterit futura „(po)hvalit ću“ upotrebljava onako, kao i kondicional „(po)hvalio bih“ kao preterit futura „(po)hvalio budem“. Tako je i romanski kondicional n. pr. francuski „j' aimerais“ upravo preterit (imperfekt) futura „j' aimerai“.

Član dopisnik Vjekoslav Klaić čitao je svoju raspravu „Hrvatska plemena od XII. do XVI. stoljeća“.

Pisca je potaklo, da proučava taj predmet, pitanje o vjerodostojnosti „memoriala“ arcidjakona Tome, u kojem

se pripovijeda, kako su starješine ili knezovi 12 hrvatskih plemena god. 1102. izabrali kralja ugarskoga Kolomana za kralja Hrvatske i Dalmacije. Premda je još pokojni dr. Franjo Rački u Književniku (I. p. 375—383) temeljito dokazao autenciju i axiopistiju toga znamenitoga memorijala, ipak se još u novome izdanju Fessler-Kleinovog djela „Geschichte von Ungarn" čita ovako: „Aber der Vertrag zwischen Koloman und den aufständischen Grossen, dessen Abschrift der Historia salonitana des Thomas angehängt ist und von dessen Dasein sich weder in einer Urkunde noch im Staatsleben eine Spur zeigt, verräth sich schon durch seine Übertreibungen und andere Kennzeichen als ein untergeschobenes Werk späterer Zeiten" (I. p. 203. Nota 1).

Proučavajući hrvatski „državni život" XII.—XVI. stoljeća i ulazeći tragove ustanovama memorijala, skupio je akademik lijepo gradivo za povjesnicu hrvatskih plemena ili hrvatskoga plemstva u srednjemu vijeku. Ta gradja nije samo dovoljna, da još bolje utvrdi axiopistiju spomenutoga memorijala, nego podaje suviše još i prilično podpunu sliku o uredjenju, životu, javnom i privatnom pravu hrvatskoga plemstva, koje je proizašlo iz 12 plemena. Ta je gradja pisca i sklonila, te je napisao pripravnu radnju za oveće djelo o hrvatskim plemenima u srednjemu vijeku.

Radnja je podijeljena u četiri glave. U prvoj se glavi iznose i rasvjetljuju sve isprave, u kojima se obćenito spominju hrvatska plemena, a naročito dvanaest plemena i njihov osobiti „nobilitatis titulus" prema ostalim žiteljima kraljevstva hrvatskoga. U jednome pismu hrvatskoga banovca Mihajla Živkovića od god. 1459. tumači se nasljedno pravo „omnium nobilium duodecim generationum regni Crovatie"; a u jednoj ispravi od god. 1350. pokazuje se, kako je „parentela de Virovnygh (Virević)",

premda ne potječe „ex (n)ulla generatione duodecim generationum Croatorum“, postala plemenita, sklapajući ženitbe s članovima tih dvanaest plemena. Nadalje se izvodi, da „titulus nobilitatis“ hrvatskih plemena ne potječe tek od kralja Kolomana, nego još iz doba narodne dinastije, pače od onoga momenta, kad su Hrvati ili (kako Toma arcidjakon kaže) „septem vel octo tribus nobilium“ došli „de partibus Poloniae“ i obladali rimskim pokrajinama Dalmacijom, Ilirikom i Panonijom.

U drugoj glavi nagadja akademik, da je „titulus nobilitatis“ hrvatskih plemena nastao tako, što je sedam ili osam plemena hrvatskih u prvoj polovici VII. stoljeća osvojilo rimske pokrajine Dalmaciju, Ilirik i Panoniju, te pokorilo i učinilo kmetovima ne samo ostatke pražitelja u tima pokrajinama, nego i slavenske naseljenike od godine 548—611. Tako bi se mogle protumačiti i dijalektičke razlike u hrvatskom govoru na zemljištu kasnije hrvatske države. Napokon spominje pisac imena onih dvanaest (bolje trinaest) hrvatskih plemena, kojih su starješine (knezovi) god. 1102. ugovarale s kraljem Kolomanom. — Tu kuša protumačiti, kako je mogao „comes Martinus“ tom prigodom zastupati dva plemena: de genere Carinensium et de genere Lapzanorum.

U trećoj glavi priča akademik po nesumnjivim spomenicima povjesnicu svih 12 plemena. Dočim je povjesnica plemena Svačić, iz kojega je potekao posljednji hrvatski kralj narodne krvi, veoma mršava (spominje se samo jednom u 14. stoljeću), to su zgode drugih plemena prilično objašnjene. Za pleme Mogorovića u Lici znade se, da je brojilo preko pedeset hiža (kuća, domus); izmedju tih je bila uz Berislaviće, Babonožiće, Utišeniće itd. osobito znamenita hiža Draškovići u Dolnjem Žažićnu, koja je g. 1490. brojila preko 35 mužkih glava. Čitavo pleme

Mogorović moglo je na koncu 15. stoljeća imati do 3500 duša.

U četvrtoj glavi izbrajaju se ona plemena, kojih se imena ne spominju u memorijalu Tome arcidjakona i koja su na različiti način nastala od 12. do konca 15. stoljeća. Ta su plemenita plemena postala ili tako, što se je jedno staro pleme sasvim razpalo, te se od njega stvorilo više novih s novim imenima, ili opet što se je od staroga plemena odijelio jedan ogranak (koljeno), pak se prometnuo u samostalno pleme s osobitim imenom i. t. d. Tako su negdje postala plemena: Stupići, Kršelci, Humljani, Nebljusi, Lagodušići, Virevići, Čubranići, Bučići, Unčani, Kremeničani, Limići, Tišemiri, Dživići, Slavogosti.

I od nečlanova ove akademije prispjelo je ovomu razredu više razprava i priloga, napose je priposlao g. dr. Gj. Polivka „srednjobugarsko jevanđelje Srećkovićevo“, koje će se po odluci razreda štampati u „Starinama“. Ostale rasprave još nijesu ocijenjene, te će se o njima izvijestiti u budućem izvještaju.

U razredu filozofijsko-juridičkom:

Pravi član dr. Kosto Vojnović, nastavljajuć svoje studije o državnom životu dubrovačke republike, priopćio je raspravu: „Carinarski sustav republike dubrovačke“. — Akademik dijeli ju u sredovječno i u moderno doba, te opisuje sustav na temelju carinarskih zbornika od god. 1277. i 1413. i listnica pohranjenih u državnome arkivu dubrovačkome.

U prvome dijelu (sredovječno doba) akademik ispituje slijedeće predmete: „Trgovačke prilike Dubrovnika, sredovječni općeniti carinarski sustav, carinarske pisane zakone, carinarske zbornike, ustrojstvo velike carine, Stonsku carinu, uvoznu i izvoznu carinu, provoznu carinu, potrošnu carinu, vinski monopol, javne žitnice i carinu na hranu,

carinu na robove, druge pristojbe, carinarske prekršaje, carinarski reciprocitet, carinarske odnošaje s Kotorom, slavensku carinu (Dogana schiava), carinarske odnošaje s Mletcima, carinarske odnošaje s Jakinom.

U drugom dijelu (moderno doba) akademik pretresuje: „Trgovačke prilike Dubrovnika u opće, trgovačku politiku s Turskom, odnošaje sa zapadom, carinarski sustav ove dobe, razvitak ustrojstva velike carinare, raširenje carinarske nadležnosti, uvoznu i izvoznu carinu, uredjenje prodaje duhana, povišenje carine pred padom republike, plaćanje carine u tudjini, provoznu carinu, carinarsko postupanje s hranom, s uljem, vinski monopol, oproste od carine, druge pristojbe, postupanje s tudjincima".

Zaglavak ovako reasumira carinarski sustav dubrovačke republike: „Za srednjega vijeka, u XIII. i u XIV. stoljeću, taj sustav se kristalizuje u potezima, kojim ostaje vjeran do pada republike. Sredovječni sustav dubrovački čuva se od najobičnijih mana one dobe. Jedinstvena je carinarska uprava za cijelu državu savjestno, čedno i strogo u glavnom gradu uredjena, te najvišim dostojanstvenicima države povjerena. Carina se udara poglavito iz fiskalnih uzroka, jer je uz monopol soli glavni izvor javnih prihoda, te sliedi s toga fluktuaciju državnih potreba. Ona se ne ustavlja na medjama republike, nego hvata gradjanina, gdje god on trguje, jer ima doprinositi k uzdržavanju slobode i nezavisnosti države u razmjerju vlastitog dobitka, stečena gdje god po širom svietu. Ima uz to carina i uzgrednu zaštitu domaćih proizvoda. Ali jedna i druga cijelj ne smeta republici, da uzakoni i dosljedno izvede načelo slobodne trgovine u svojim odnošajima s inozemstvom na temelju potpunoga reciprociteta. Dubrovnik živi od trgovačke slobode i svu svoju državničku mudrost, svu svoju vanjsku politiku udešava, da si otvori put prometu na kopnu od gornjeg Dunava kroz

vas balkanski poluotok do Carigrada, po moru do Mletaka i Jakina, pak čak do Napulja i Egipta, odakle dopire do Indije, obuhvaća sve medjuzemno more i Levantu, a s druge strane proteže se do Londona, te, hvala svojemu prijateljstvu sa Španijom, s novom dobom ide tražiti bogatstvo u otkrivenoj Americi. Tražeći svuda i sretno stekavši kod naobraženih i nenaobraženih država slobodu trgovanja, izvor onog blagostanja, kojim znadjaše krijepiti svoju nutarnju silu i odkupiti višekrat svoju slobodu, ona je morala otvoriti vrata vanjskoj trgovini i pogodovati ju polag svoje. Ove glavne crte dubrovačkoga carinarskog sustava, osječene u srednjem vijeku, ostaju nepromienjene u novome. I ovdje carina čuva svoj fiskalni značaj i raste s razvitkom nutarnjim i vanjskim države, s potrebama, koje evropski ratovi od XVI. i XVII. vijeka joj nameću, da spasi svoju neutralnost i s njom svoj bitak, raste s čestim nesrećama, kojim je izvržena, s katastrofom potresa, s opetovanim kugama, s gladi, a i s požarima, koji skupa nijesu kadri slomiti je, pošto je tu božja providnost, koja ju čuva, otačbinska energija, koja nigda ne malaksava, i obilati novac, što ona crpi iz neizcrpivih vrela svoje velike carine. Više puta zna vlada preveć naviti carinarski stroj, neminovni učinci se pokazuju u umanjivanju prihodâ, u razmahanju kriomčarenja, dok se ne uzpostavlja carinarsko ravnotežje. — I za moderno razdobje carina teži za obranom domaćih poljodjelskih i obrtnih produkta: ulja i vina, sukna, svile i kože, zlatarskih, bakrarskih, cipelarskih i drugih obrtnina. Ni u jedno doba ne opaža se, ako ne iznimice, onaj prohibitivni sustav, koji je bio zasjeo u Mlecima, u Francezkoj, u Španiji i u Englezkoj. Blagostanje svojih gradjana bila je cijelj sve politike Dubrovnika. Svi strojevi državni, pak i carinski, bili su ovoj cijelji podredjeni, te su joj sustavi ekonomički služili, a ne obratno ona njima. Pro-

učivši dakle carinarski sustav dubrovačke republike, možemo mirno tvrditi, da kako u ostalim granama uprave, tako i u ovima ona nije bila zaostala za nijednom evropskom državom, ako ih nije u čemu i nadkrililaˮ.

Pravi član dr. Fran Vrbanić čitao je u svečanoj sjednici prošle godine svoju raspravu: Osmi medjunarodni kongres za hygienu i demografiju god. 1894.ˮ Izvješćujuć ob ovom kongresu, kod kojega je sudjelovao kao zastupnik akademije i hrvatskoga sveučilišta, obazire se samo na onaj dio, koji se tiče demografije, te razlaže prije svega, koji su razlozi sklonuli pokretače ove medjunarodne udružbe, da su u jednu zajednicu sjedinili brigu oko hygiene i demografije, pak dolazi ponajprije do zaključka, da ne ima nikakova temelja spojiti kongres za hygienu s onim za demografiju, a zatim da bi one zadatke, što bi ih imao riješiti demografski kongres, mnogo bolje i uspješnije riješio medjunarodni statistički institut, koji je osnovan g. 1885. Spomenuv organizaciju kongresa, prelazi akademik na pojedine predmete, o kojih se je raspravljalo, te ističe napose one, o kojih je bilo govora u odjelu za historijsku i opću demografiju, a to s toga, jer je ovdje bilo prilike, da se već jedanput riješi pitanje o pojmu i znanstvenom položaju demografije. To mu daje povoda, da se potanje osvrne na ovu okolnost, navodeć i kritizujuć shvaćanje najglasovitijih stručnjaka o tom pitanju, koje se ni na budimpeštanskom kongresu nije ni za korak napred pomaklo. Akademik medjutim to ne drži zaprekom za sam razvoj demografije, jer se svi stručnjaci kraj svih razlika ipak slažu u tom, da demografija nastoji oko promatranja i poznavanja onih pojava ljudskoga života, koji se ne tiču čovjeka sama o sebi, nego koji se prikazuju u družtvenom životu ljudske zajednice, ovi pako pojavi ne samo da su raznoliki, nego su i u tako uzkoj medjusobnoj svezi, da se obseg demografije,

makar kako duhovitim razlaganjem, ne da stegnuti na uzke granice pojedine definicije.

Iza toga nabraja akademik pojedine rasprave, koje su držane na kongresu o pomornim i porodnim prilikama, o mieni žiteljstva, napose o useljivanju i iseljivanju, o potrajnosti života, o pitanjima socijalno-statističkim i socijalno-političkim, o zdravstvenim prilikama, te o statističkoj tehnici za demografske izvide, spomenuv kod važnijih sadržaj njihov, te eventualne zaključke, koji su o pojedinim pitanjima stvoreni. Akademik drži, da na ovim medjunarodnim sastancima mogu biti od praktičnih rezultata samo one rasprave, koje smjeraju za tim, da se u svim kulturnim državama uvede koliko moguće jedinstven postupak u sabiranju i izradjivanju gradje, a sve druge da ne vode do onoga cilja, što bi ga morali imati ovakovi medjunarodni sastanci. Nu uza sve to ne poriče akademik znatnih koristi ovakovim sastancima, napose drži, da pogled na djelovanje ovoga kongresa ne bi smio ostati bez povoljna upliva i na razvoj naše knjige. Nastojanjem hrvatskoga statističkoga ureda imade i u nas toliko sabrane gradje za demografske radnje, da nas ništa ne prieči, da se i na tom polju latimo ozbiljna posla. Kao što svagdje, tako se i kod nas ljudsko društvo danas mnogo brže razvija i mienja, nego li negda. Promjene u političkom i gospodarskom životu, razvoj obuke i naobrazbe u obće, te velike preinake na području pozitivnoga prava, sve su to razlozi, s kojih ljudsko društvo i u Hrvatskoj nije više ono, koje je bilo prije dvadeset i više godina, i ne spominjuć indiferentizam i mlitavost u vjerskim osjećajima, nove nazore o moralu i uzgoju djece, radničko i s njim u savezu stojeće socijalno pitanje, te mnogo drugih pojava današnjega tako zvanoga modernoga i tobože liberalnoga vieka. To društvo proučiti i iztražiti u njegovoj jezgri i u njegovom bivstvu;

isto je tako važan zadatak, kao što je i proučavanje povjesti i jezika, te pojavâ naravi. Dosta je u tom pogledu samo baciti pogled na rasprave posljednjega demografskoga kongresa, da se uvjerimo, kako u proučavanju družtvenih prilika nalazimo takovih pitanja, koja se tiču naše vlastite kože i najvitalnijih interesa naroda. Hoćemo li, da u tim promjenama uklonimo ono, što je kadro to društvo podkopati, što je zaprekom njegovomu dalnjemu razvitku, treba da ga prije svega točno proučimo, da putem znanstvenoga iztraživanja ispitamo sve pojave i uzroke, te da tako pronadjemo ono, što u društvu liečiti treba, da nam ono bude ne samo podlogom za kulturni, gospodarstveni i politički razvoj, nego i uporištem, s kojega će se širiti hrvatski osjećaji prave, iskrene i nesebične ljubavi za hrvatsku domovinu.

Isti član priopćio je raspravu: „Demografske prilike u južnih Slavena“.

Spomenuvši u uvodu ove rasprave, kako se njegova promatranja nijesu mogla protegnuti na sva jugoslavenska plemena u opće, nego samo na one države i zemlje, gdje ta plemena pretežito stanuju, t. j. gdje ili svako od njih za sebe ili u zajednici s drugima sačinjava preko polovine žiteljstva, dakle na Bosnu i Hercegovinu, Bugarsku, Crnugoru, Goricu i Gradišku, Dalmaciju, Hrvatsku i Slavoniju, Istru, Kranjsku, i Srbiju, — razlaže u pojedinim poglavljima broj i gustoću žiteljstva tih krajeva, narodnost, spol, vjeroispovijest, obiteljske prilike i dobu, te napokon porode i pomore, navodeći svagdje razlike, koje glede tih prilika postoje izmedju navedenih jugoslavenskih krajeva i ostalih evropskih država, te, u koliko mu sabrana gradja dopušta, i uzroke, s kojih su pojedini pojavi kod Jugoslavena drugi, nego li su drugdje.

Tako spominje pisac, da se razlike u gustoći žiteljstva kod jugoslavenskih plemena imadu više pripisati uzrocima

socijalnim i gospodarskim, nego li naravnim, kao što su konfiguracije zemljišta, razdioba topline i vlage itd., pak prelazeći na razlaganje prilika glede narodnosti žiteljstva, iztiče, kako u jugoslavenskim krajevima imade blizu jedne sedmine žiteljstva, koje u obće ne spada u skup slavenskoga plemena, te kako u pojedinim zemljama raste odnosno pada domaći i tudji elemenat žiteljstva.

U iztraživanjima svojim pogledom na spol žiteljstva dolazi pisac do zaključka, kako je kod jugoslavenskih plemena mužki spol brojem svojim jači od ženskoga (na 1000 mužkaraca 963 žene), dok se u svim kulturnim državama, osim Italije, pokazuje protivan pojav. Razlozi ovoj razlici ne leže, kako bi se moglo misliti, u geografskom položaju jugoslavenskih zemalja, niti u plemenskim osobitostima, niti u doseljivanju i izseljivanju žiteljstva, nego u odnošajima poroda i pomora, i to tako, da je u mladjoj dobi razlogom većemu broju mužkoga žiteljstva s jedne strane veći razmjer mužkih poroda, a s druge manji pomor mužke djece, nego li u drugim evropskim državama, dok u starijoj dobi o tom odlučuje veći pomor ženâ, koji opet nastaje uslied osobitoga njihova socijalnoga položaja,

Spomenuv nakon toga vjeroizpovijest jugoslavenskih plemena, razpravlja obsežno o prilikama obiteljskim, te naglašuje prije svega, kako je u krajevima jugoslavenskim razmjerno daleko veći broj ljudi, koji živu u bračnoj svezi, nego li u drugim kulturnim državama, i to tako, da čim dalje prema iztoku koje pleme stanuje, tim je razmjer oženjenih i udatih veći, a postotak neoženjenih i neudatih manji, jer ondje prosjekom žive u braku jedna trećina žiteljstva, dok kod jugoslavenskih plemena malo ne četiri desetine žiteljstva uživa sgode i nesgode braka. Na ovaj pojav utječe sastav žiteljstva po dobnim razredima kod Jugoslavena samo donekle; znatnijim razlogom

ovoj osobitosti jesu druge prilike. U prvom redu odlučuje u tom obziru okolnost, što se u jugoslavenskim zemljama sklapa svake godine razmjerno više vjenčanja, nego li drugdje, te što se uz to ondje ljudi ranije žene, nego li u drugim evropskim krajevima; napose dokazuje akademik, kako je u iztočnim stranama medju južnim Slavenima žudnja za bračnim životom veća, nego li u i jednoj od evropskih država, dok se u zapadnim krajevima ova tendencija prilično sudara sa sličnim pojavom tih država. Razlog ovomu pojavu ne leži u posebitosti plemenskoj, nego u gospodarskim prilikama, a napose u zanimanju i običajima žiteljstva. U savezu s tim razpravlja pisac i o plodnosti brakova kod južnih Slavena, te tvrdi, da se ona u cielosti svojoj prilično kreće u onom obsegu, kao što i u drugim državama, tako, da malo ne svagdje na jedan brak dolazi oko četvero djece. Pogledom na dobu vjenčanih drugova iztiče akademik, kako se kod južnih Slavena žiteljstvo neobično rano ženi, te kako osim Rusije ne ima u Evropi zemlje, gdje bi se brakovi tako rano sklapali, kao što kod njih; posljedice ovih preranih vjenčanja opažaju se kod plodnosti brakova, jer je u pojedinim krajevima ta plodnost ondje veća, gdje se ne sklapaju prerane ženitbe. Razlažući nadalje stalež vjenčanika spominje pisac, kako je kod južnih Slavena broj prvotnih brakova, t. j. takovih, gdje oba vjerenika prvi put stupaju u brak, manji nego li drugdje, a od drugotnih brakova kako se osobito ističu brakovi izmedju udovaca i udovica, koji su u drugim državama brojem svojim najmanji, jer se nigdje ne ženi toliko udovaca i ne udaje toliko udovica, koliko medju južnim Slavenima.

Opsežno razpravlja akademik o porodima kod južnih Slavena, te ističe, kako je kod njih porodni razmjer veći nego li u drugim državama osim Rusije i Ugarske. Ovaj veliki porodni razmjer nije medjutim posljedicom plod-

nosti žiteljstva; što više, akademik dolazi do protivnoga zaključka, da je plodnost žiteljstva upravo u onim krajevima najmanja, gdje je porodni razmjer najveći, te da je u državama, gdje je porodni razmjer daleko manji, ta plodnost veća nego li kod južnih Slavena. Ovomu velikomu porodnomu razmjeru napram drugim državama nije po nazoru pisca uzrok u većoj plodnosti žiteljstva nego u velikom broju oženjenih i udatih. Potanje razpravlja akademik o zakonskim i nezakonskim porodima, o mrtvorodjenoj djeci i o razlici spola kod poroda, te prelazi zatim na pomor žiteljstva. U tom obziru tvrdi pisac, da jugoslavenske zemlje spadaju u onaj skup evropskih država, gdje je pomor naroda dosta velik (prosjekom 25 na 1000 st.); ovomu razmjerno dosta velikomu pomoru uzrokom je, što je u srednjim i u višim dobnim razredima pomor veći nego li u velikom dijelu evropskih država, a ne kako bi se moglo misliti s razloga, što je možebiti pomor djece velik. U jugoslavenskim krajevima istina je porodni razmjer veći nego li drugdje, ali je pomor djece tako povoljan, kao što u onim evropskim zemljama, gdje su pomorne prilike djece najpovoljnije. Prispodobivši pomore s porodima žiteljstva dolazi do zaključka, da se u jugoslavenskim zemljama osim Bosne i Hercegovine te Crnegore svake godine za 119.000 duša više rodi nego li umre, tako, da je na 1000 st. srednjega žiteljstva za blizu 16 duša svake godine veći porod od pomora; pojav tako povoljan, da mu premca ne ima u nijednoj od evropskih država, nadkriljuju ga jedino države sjevero-amerikanske. Uslijed toga zaključuje akademik, da u jugoslavenskim plemenima imade dosta snage i jakosti, da se razviju iz samih sebe vlastitim naravnim prirastom i bez tudjih elemenata, koji im nijesu srodni ni po krvi ni po jeziku.

Napokon spominje akademik žiteljstvo po dobi, te ističe u tom pogledu prije svega veliku razliku izmedju zapadnih i istočnih dijelova jugoslavenskih krajeva, jer je zbog velikog porodnog razmjera i zbog velikog viška poroda nad pomorom kod ovih potonjih osobito velik postotak najmladjih dobnih razreda, a zatim razlaže, kako u jugoslavenskim zemljama broj žiteljstva sposobnoga za privredu nije tolik kao što u ostalim evropskim državama. Na koncu svoje razprave naglašuje pisac, kako bi bilo od potrebe, da se izvidi o demografskim prilikama južnih Slavena protegnu do većih potankosti nego li je to dosada učinjeno, jer kolikegod bile plemenske srodnosti jugoslavenskih plemena, ipak se ona medjusobno razlikuju u kulturnom, gospodarskom i socijalnom pogledu.

Sveučilišni profesor dr. Ante Bauer čitao je kao gost svoju raspravu: „Metafizički sustav Wundtov; I. dio".

Pisac navedavši u uvodu razloge tomu, što je odabrao upravo Wundta za posebnu studiju, spominje, da mu je poglavita svrha izpitati metafizički sustav Wundtov. Ali budué da je nemoguće temeljito raspravljati o metafizičkom sustavu kojega mudroslovca, dok se ne poznaje noetičko stajalište njegovo, osvrće se ovom raspravom na Wundtovo naučanje o mišljenju u opće. Raspravlja u tri odsjeka: o Wundtovoj definiciji mišljenja, o oblicima mišljenja, i o osnovnim načelima mišljenja.

U prvom odsjeku definiciji samoj ne prigovara pisac s obzirom na svrhu, koju je Wundt imao pred očima, već tumačenju, kako je naime Wundt shvaća i tumači. Po Wundtovu bi naime tumačenju mišljenje imalo biti apsolutno istovjetno sa čuvstvovanjem i htijenjem.

U drugom odsjeku ističe pisac, kako Wundtova nauka o aktivnoj apercepciji znatno nadmašuje asociativnu teoriju moderne engleske škole, ali onda opširno dokazuje,

kako ni Wundtova aktivnom apercepcijom dopunjena senzualističko-nominalistička teorija ne može da nadomjesti Aristotelove i skolastičke apstrakcije, jer ne može da istumači općenitih pojmova ni sudjenja.

U trećem odsjeku pokazuje pisac, kako Wundtovo izvodjenje osnovnih načela mišljenja — njegov naime psihološki determinizam — ne pruža nikakova uporišta, da se svlada subjektivistički skepticizam, ne daje nikakova jamstva, da bi našemu, pa i najlogičnijemu mišljenju, morala odgovarati transsubjektivna zbiljnost. Napokon pokazuje i to, kako je neosnovana Wundtova nauka, da su zakoni mišljenja upravo zakoni volje.

U razredu *matematičko-prirodoslovnom:*

Pravi član Josip Torbar čitao je svoju raspravu: „Zaštitne boje i oponos u životinjstvu“. Ulazeći u raspravu spominje akademik, kako različite životinje, osobito kralježnjaci, imaju u borbi za opstanak različite organe, kojima se brane, dočim druge, ne imajući takovih branila, moraju se poslužiti drugim sredstvima, kako da opasnostima izbjegnu. Medju ovakova obranbena sredstva spadaju i boje, koje se zato zovu zaštitne boje i oponos (mimikra). Ove pojave bijahu i starim proučavaocima prirode poznate, ali su tek u novije doba važnost dobile uz teoriju evolucije, prirodne i spolne selekcije.

Raspravlja o bojama životinja prema okolišu, u kojem živu. Ako se životinja proučava jednostrano bez obzira na okoliš, doći će se na krive zaključke, kao što je došao Buffon, ocjenjujući tako jednostrano životinju ljenivca. Veći dio životinja zadrži, s malim promjenama, cijele godine istu boju, dočim ju druge prema godišnjim dobama mijenjaju. — Opširnije govori akademik o hermelinu i sjevernim životinjama. Jasnije se opažaju zaštitne boje kod ptica, osobito galinacea, a u nižem životinjstvu najviše kod insekta; akademik navodi mnogo primjera od

kornjaša, leptira, pravokrilaca i dr. — Zatim raspravlja o upozornim bojama, kojima se životinje zaklanjaju za druge iste boje, koje su posebnim svojstvima proti neprijateljima zaštićene.

Tumači oponos, pak toli o protektivnom koli agresivnom oponosu navodi obilate primjere iz razreda kornjaša, opnokrilaca, dvokrilaca, leptira i pravokrilaca. Iza navedenih tolikih primjera prelazi akademik na samo tumačenje nalike na okoliš, upozornih boja i oponosa, obzirom na svrhu, postanak i razvitak onih znakova i obilježja, na kojima se osnivaju ove pojave, istaknuv poteškoće, na koje nailaze oni, koji hoće da samo na osnovu prirodne i spolne selekcije ove pojave protumače.

Ne stoji jedan od glavnih razloga oponašanja, t. j. da bude oponašanih vrsti više nego oponašajućih: jer mnogi fakti dokazuju protivno. Nijesu ispravni niti zaključci, gdje se čovječje funkcije prenašaju na životinje, t. j. kad se po osjećanju ugodnoga ili neugodnoga mirisa, ili iz estetičkoga ukusa ljudî zaključuje na ista osjećanja kod životinja. Ima slučaja, gdje u tumačenju pojava, n. pr. oponosa, fantazija zamjenjuje fakte. Boje raznih životinja, koje protivnici hoće da protumače po prirodnom i spolnom izboru, dolaze u mnogim slučajima od uzroka, koji su od spomenutih selekcijâ neodvisni, kao što su: razni pigmenti, hrana, vlaga, svjetlo. Pak i medju biljem ima oponašanja (kod euphorbiâ, kaktusâ), koje se ne može protumačiti niti prirodnom niti spolnom selekcijom. Trijezni proučavaoci, zaključuje akademik svoju razpravu, prirode i njezinih pojava drže, da se ove tri pojave, nalika životinjâ na okoliš, upozorne boje i oponos, ne mogu protumačiti mekaničkim shvaćanjem i jedinim djelovanjem materijalnih sila, niti samim djelovanjem selekcijâ. Veli, samim djelovanjem selekcijâ; jer budući da životinje stoje pod uplivom i sudjelovanjem spoljašnjega svijeta, može

biti i jest promjenâ u organičkom svijetu, koje su pod onim uplivom izvedene. Nu ovaj upliv spoljašnjega svijeta ne može prekoračiti stanovite medje, označene onim „agencijama“, onim silama, koje upravljaju promjenama organičkoga svijeta. Ako bi čovjek prema svojim silama i mogao označiti negativne medje, kojih priroda u izvadjanju svojih pojava prekoračiti ne može, ne može označiti pozitivnih, unutar kojih prirodne sile djelovati mogu. Ako su čovjeku sile napram svemkolikom opsegu prirode tako ograničene, da ju u cijelosti ne može shvatiti, a ono ipak može razabrati, da u njoj ima pojava i fakata, koji pokazuju kao učinci na nedvojbene uzroke i sile, koje u stanovite predvidjene svrhe po stanovitim, prema tim svrhama telički spojenim zakonima djeluju, sile, koje mora da budu, ako su nama u suštini i nepoznate, bitno različite od mrtve materije, od mekaničkoga svijeta. Zato će se, kako češće spomenuti englezki prirodoslovac i filozof Mivart veli, svako nastojanje izjaloviti, kojim bi se htjelo pojave živućega svijeta protumačiti mekaničkim djelovanjem bez bitno različitih vitalnih sila, jer bi se takovim nastojanjem išlo za tim, da se gotovo nemogućnost dokaže“.

Pravi član dr. K. Zahradnik predložio je dvije svoje radnje, jednu pod naslovom: „Prilog k teoriji cisoide“, a drugu pod naslovom: „Prilog k teoriji krivulja trećeg stupnja i trećeg razreda“, u kojoj je pokazao, da svaki pravac te njemu pridruženi pravac jesu u kolinearnoj srodnosti; ujedno je uputio na stanovitu racionalnu kvadratično-reciproku srodnost, na koju kod iztraživanja dolazi, te pod konac pokazuje, da svi pravci pridruženi njekomu pravcu obzirom na krivulju $C_3{}^3$ tiču opet krivulju sa danom krivuljom kolinearno.

Član dopisnik dr. Drag. Gorjanović-Kramberger čitao je svoju raspravu: „Geologija sjevero-zapadne česti Hrvatske“.

*

Priedjel, koji je prošle jeseni geoložki proučavao i kartirao, jest onaj dio naše domovine, koj se stere od Razvora na Sutli preko Podčetrtka do Vučje gorice na sjever, odavle duž Sutle do Lupinjaka na istok, a onda preko Pregrade na jug u okoliš Razvora. Snimljeni priedjel zaprema po prilici oko 160 □ km.

Sa susjedne Štajerske ulazi u naš kraj Rudenca, koja se nastavlja Desinićkom i Kuna gorom u Ivančicu, onda nedaleko Celja okančajuća Rozena, kojoj se zadnji — kako se čini — ogranci pomaljaju južno duž Sutle u obliku Humskih klisura, naime: Veliki i mali Hum, Videž, Tabor i Strmac (možda i još koja iztočnije).

Što se tiče gore Kosteljske (dotično Desinićke i Kuna gore), to ona nije jednovita — kako se je dosele mislilo, i na geoložkih kartah to izticalo, — već ima dvije česti, naime: goru Desinićku, koja je direktan, ali Sutlom odlučen nastavak štajerske Rudence, i onda od ove odieljen otok Kuna goru. O daljnjem savezu spomenutih gorskih česti sa Ivančicom ne može za sada da govori, jer ga jošte nije bilo istočnije od Pregrade.

Što se pak Humskih klisura tiče, to ih evo prvi put sada predočuje kano palaeozoične gorske fragmente, a do nedavna su ih držali — tek mediteranskim pršincima. Te nam je klisure smatrati — kako je jur rečeno — posljednjim odlomcima Rozenske kose, nekim dakle načinom reliktima jednog ogranka Karavankâ.

Oko Kosteljske, dotično Kuna gore, ter upravnog niza Humskih klisura, nižu se mladje terciarne naslage, koje su imenito južno Desinić-Kuna-gore znatno razvite, pak nam tuj poglavito strati kongerički sastavljaju onizke briegove i briežuljke.

Oroplastika toga priedjela mnogolična je i ovisna o tektonskim i hydrografskim prilikama kao i o kakvoći kamî. Gorske jezgre brazde od zapada na iztok uz oscilacije

na S ili J, prigorja su pako, prema tomu kako sastoje od pijeska ili lapora, više manje članjena u briegove ili oduže kose.

Rijeke i potoci kazuju nam vrlo zanimiv pojav; one naime prosjecaju gorja, čineći tako prodore. Taj pojav nam je uzskladiti sa tektonskim prilikama, jer je tuj opaziti znatnih oscilacija gledom na smjer gorskog braždjenja, a pošto imademo posla sa gorskim odlomcima, imade tu i pukotina, koje su mjestimice markirane eruptivnim stijenjem.

Na teritoriju, kojemu smo evo u kratko ocrtali orografske i hidrografske prilike, nahodimo taložina ća od palaeozoične ere, i to počamši od karbona neprekidno (kako se čini) do konca triasa. Iza triasa bio je naš priedjel kopnom, jer ne imamo taložina jurskih a niti krednih. Za terciara pako poplavilo je more sav taj priedjel, a lih na dugo protegnuta Desinićka gora, od koje je poput otoka bila odlučena Kuna gora, pak onda na sjeveru naše domovine — duž Sutle — pravcem od zapada na istok nižući se red malih klisura: Mali, Veliki Hum, Videž, Tabor i Strmac, stršahu nad površjem morskim. Za terciarno doba zbile su se i erupcije, i to jedňa kod Straže, na sjevernom podanku rečenih klisura, gdje je iz zemlje prodro augitandesit, pa onda u obsegu gore Desinićke i to na sjevernom triasnom porubu, jedan put na zapadnom kraju te gore, kod tiesna Glouboko, i onda opet pod crkvicom Kosteljskom, gdje je eruptivna kam — kako se čini — prodrla litavac. Nu i u triasu samom zbile su se erupcije, pak ostaviše na raznim mjestima pršinaca.

Najstarije udo našeg priedjela jest karbon. On sastoji u Desinićkoj gori od hrdjastih kvarcnih škriljeva, koje vidimo ili pri južnom gorskom rubu, ili od njega udaljenije. Humske klisure pako sastoje ili od kvarcita ili

kvarenog škrilja, prekritog nekom metamorfoziranom kami, koja nije pršinac, al izgleda nekako troskasto izpečena.

Većeg prostornog raširenja su naslage triasa, koje sačinjaju pretežnu čest Desiničke i Kuna gore. Vrlo je zanimiva okolnost, što tuj motrimo poviše uda toga sistema. Osobito je u tom pogledu važna Kuna gora, koja sastoji od verfenskih škriljeva, gutenštainskih vapnenaca i dolomita, ljušturnog vapnenca, (?) vengenskih naslaga, halštatskih dolomitnih vapnenaca i crnih (?) raibelskih škriljeva. Najvažnija su svakako uda verfenski škrilj sa gutenštainskim vapnencem, pa onda osobito ljušturni vapnenac, kojega je akademik obreo lanjske godine u Kuna gori nad jarkom Crkvenjakom. Taj je vapnenac crven i vrstan, a prepun je okaminâ, poimence Cephalopodâ. Hvala gospodinu podarcidjakonu i župniku Pregradskomu F. Madjareku, koji je velikim trudom dao iz te strme gore izvaditi dva velika balvana tog crvenoga vapnenca, ter ih o svom trošku priposlao narodnom geologičkom muzeju. Opreznim prepariranjem podje akademiku uz pripomoć slušatelja filozofije g. Koch-a za rukom, izvaditi oko 150 eksemplara, koji nam predočuju osim nekoliko komada Terebratula, 12 rodovâ Cephalopoda sa 19 vrsti. Fauna ta odgovara podpunoma onoj crvenih vapnenaca Schreyer-Alpe u Tirolu, pak pripada prema tomu gornjemu dielu ljušturnog vapnenca. iliti zoni sa Ceratites binodosus. To je danas, osim verfenskog pješčenjaka, najodličnije udo triasa u našoj domovini, pak akademik misli, da imade u obće malo lokaliteta. gdje je to udo tako karakteristično zastupano. — Prisutnost vengenskih naslaga, koje leže nad rečenim ljušturnim vapnencem, posvjedočuje Daonella Lommeli, a najgornji trias predočuju nam crni škriljevi tipusa raibelskih. I tako bila bi Kuna gora rijedak primjer gdje je na uzkom prostoru razvit malo ne cieli trias!

Najraširenije stratigrafsko udo našeg terena jest terciar, koji je prekrio vas koliki ostali priedjel, okružujući svagdje bilo prije spomenute paleozoične, bilo mesozoične temeljne mase gorja. Počam od oligocena, pak sve do diluvija, zaostaviše nam ove tvorine svojih taložina, koje su raznoga poriekla. Ima tuj naslaga tipično morskih, onda brakičnih a i posve sladkovodnih, kako to svjedoče debele naslage pijeska i šljunka povrh kongeričkih lapora. Nu pijesak i šljunak motrimo i u odsjeku oligocenskom pa i sarmatskom, pak nam tako predočuje facielnu suglasnost izmedju svih tih nabrojenih odsjeka terciarnoga sistema. Jasno je time ujedno predočen znatan upliv tekućih voda, a upoznati je i pretežno plitkomorski karakter taložinâ našeg terciara, abstrahirajući tuj čiste riječne taložine tracijskog odjela.

Najstarije udo terciara bile bi žute pješčane naslage oligocenske sa uložcima gline i vrstama uglja (Klenovac). Uglju u gredi ima siva glina, prepuna mjestimice ostataka od: Ostraea crassissima, Cyrena semistriata, Cerithium margaritaceum, Mytilus aquitanicus, Arca aff. sp. turonica etc. Na tim brakičnim naslagama leži litavac sa odnosnimi lapori kao tvorine morskog poriekla, zatim sliede sarmatske taložine, onda kongeričke a napokon riječne taložine pijeska i šljunka odjela tracijskoga.

Rekosmo jur opetovano, da je gora Desinićka Sutlom odlučen dio gore Rudence. Ona brazdi od ZJZ na ISI, pak nam predočuje uzku na dugo protegnutu gorsku lomnu ploču, kojoj su rubovi obostrano (na sjeveru i jugu) podignuti, pokazujući nam tako sad karbon, sad opet najprije prugu donjeg triasa a onda opet karbona. Rečeno osobito je jasno nuz južni rub, a povod je tomu pojavu taj, što se nije taj rub gore Desiničke cielom svojom duljinom linearno odlomio, jer motrimo na njem i jednu oveću u terciar stršeću partiju (Gora, kota 409

SSZ nad Desinićem), koja zahvaljuje svoju prisutnost drugoj tektonskoj crti, naime smjera SZ—JI.

Kuna gora odlučena je od gore Desinićke, i sačinja fragmentarnu otočnu gorsku trupinu vrlo zanimiva ustrojstva. Smjer braždjenja te gore dvojak je: na sjeveru pod Kosteljskom razvalinom od Z na I, na jugu pako je on pravca SZ na JI. Osim toga predočuje nam ta gora dvie bore, pak trebamo si lih pomisliti jedno krilo bore odlomljeno, a da nam nastupaju okolnosti, koje motrismo u Desinićkoj gori. Taj, u toj gori vrlo jasno izraženi smjer braždjenja SZ na JI očitovao nam se je na spomenutom poluotočnom nastavku „Gore", osobito čitljivo na zapadnom rubu, a nedvojbeno je rečeni taj smjer i onaj faktor, koj je upriličio prodiranje vodâ kroz gorske jezgre, tvoreći tako prodore.

Napokon Humske klisure iztaknusmo jur uvodno kano preostatke Rozenske kose, koje ipak u svakoj formi predočuju — dakako vrlo reduciranu i razkomadanu gorsku jezgru, oko koje vidimo nasložene tvorine terciara.

Terciarno predbrežje okružuje spomenute gorske trupine, pak se osobito iztiče litavac, koj sačinja niz strmih briegova, koji teku uzporedno temeljnomu gorju, te se osobito jasno od potonjeg odlučuje, pošto je oligocenska zona lasno odplavljiv materijal, kojega su i vode duboko erodirale, podav tako zanimivomu tome okrajku onu mnogoličnost terenskih forma, koja baš čini taj priedjel toli krasnim.

Ovomu razredu stiglo je i sa strane nekoliko rasprava. Napose je gimnazijski profesor dr. Milan Šenoa kao gost čitao svoju raspravu: „Rijeka Kupa i njezino porječje". Pisac ističe, kako je Kupa najkarakterističnija rijeka u porječju rijeke Save. Ona je sama u svom najgornjem toku ponornica, a u svom doljnjem toku postaje ravninskom rijekom. I u njezinom području nalaze se i

kratke gorske rijeke (t. zv. sušice), ponornice, koje po dva puta poniru, pa podzemnim tokom prolaze ispod Velike i Male Kapele (Mrežnica, Slunjčica), rijeke sa jezerskim izvorom (Korana), periodijska jezera (Blata), i ravninski pritoci (Kupčina, Odra). U Kupinom se porječju najbolje pokazuje, kako teren djeluje na razvitak rijeke. Nepravilno razviti sistem Koranin (u kršnom terenu) znatno se razlikuje od susjedne Gline (u tercijarnom terenu) i od Odre (u naplavljenom terenu).

Prof. dr. August Langhoffer oglasio je raspravu: „O čeljustima Hymenoptera napose Apida".

Pisac je istraživao pojedine zastupnike familija Tenthredinida, Cynipida, Formicida, Heterogyna, Ichneumonida, Crabronida i Vespida, a napose Apida, od potonjih zastupnike od 24 genusa, pa je došao do ovih rezultata:

Kod Apida imamo postepeni niz razvoja od kratkih čeljusti k dugim. Labrum i mandibule ne pružaju u tu svrhu prikladni materijal, ali tim zanimivije su maxilla i njen palpus maxillaris te labium i njegov palpus labialis.

Kod Apida nižjeg stupnja je labium zaobljen ili je kratko čunjast, palpus labialis kratak 4-član maxilla kratka, palpus maxillaris odugačak 6-član. Tako je to kod rodova Prosopis, Xylocopa, Colletes, Andrena, Sphecodes, Macropus i Melitta.

Kod Apida srednjeg stupnja produljuje se labium i palpus labialis, a tako i maxilla, dočim se palpus maxillaris bar u dužini, ako ne brojem članaka, reducira. Ovamo spadaju: Dasypoda, Panurgus, Nomada i Camptopeum.

Kod Apida višjeg stupnja produljile su se znatno maxille i labium. Palpus labialis produljio se je tako, da su mu se znatno produljila 2 prva, proksimalna članka,

dočim su 2 krajnja, distalna, ostala malena tako, da kod nekojih izgledaju samo kao prikrpine, obično i na stranu maknute. Palpus maxillaris je kod nekojih sastavljen još od 6 ali kraćih članaka, kod drugih je reduciran na 5 ili na 3 članka, a kod nekojih čak na 2. O ovu hrpu ide većina opažanih rodova: Antophora, Ceratina, Trypetes, Osmia, Eucera, Heriades, Chelostoma, Chalicodoma, Megachile, Epeolus, Coelioxys, Anthidium i Psithyrus.

Profesor Ljub. Ivanković priopćio je raspravu: „*O pravilnom trinajstkutniku*"; profesor u Sarajevu Ed. Doležal raspravu: „*Razvitak funkcije vjerojatnosti na temelju Wallis-ova teorema za* $\frac{\pi}{2}$"; napokon profesor dr. Vladimir Varićak raspravu: „*Prilog teoriji Pascalovog limaçona*".

Sve navedene rasprave dijelom će se štampati kad dodje na nje red, a dijelom su već naštampane u „Radu", od kojega je akademija ove godine izdala četiri knjige, od kojih su dvije (CXXI. i CXXIV.) namijenjene radnjama razreda filologijsko-historijskoga i filozofsko-juridičkoga, a dvije (CXXII. i CXXIII.) radnjama razreda matematičko-prirodoslovnoga.

Osim toga izdala je akademija tečajem ove godine još slijedeća više manje znamenita djela:

Deveti svezak akademijskoga „*Ljetopisa*", u kojem se uz izvještaj o svečanoj sjednici od 12. prosinca g. 1894. prije svega potanko opisuje djelatnost akademije u prošloj godini, a zatim priopćuju dva nekrologa pokojnih članova akademije. U jednom priopćuje Tade Smičiklas životopis svoga pokojnoga druga i neumornoga člana akademije Radoslava Lopašića, a u drugom opisuje dr. A. Musić život i djela preranо umrloga našega člana-dopisnika dra. Ivana Broza, u kom je hrvatska knjiga izgubila neutrudiva radnika jakoga duha i snažne volje.

Na kraju „Ljetopisa“ štampan je prijegled knjiga i rasprava, izašlih u akademijskim publikacijama do konca god. 1894. Ovim je dodatkom akademija mislila u velike poslužiti svima, kojima je stalo do mnogogodišnjega njezinoga rada, te je zato ovaj dodatak i napose štampala u 1000 posebnih otisaka.

Prema davnoj svojoj osnovi i prošlogodišnjem svom obećanju započela je akademija ove godine izdavati nov jedan *zbornik,* u kojem se imadu opisivati *stare umotvorine.* U kolo radnika na ovom zborniku prvi se je uhvatio prof. dr. Luka Jelić, te je njegovim trudom ove godine akademija mogla narodu prikazati prvi svezak toga zbornika: „Zavjetna spomenslika slavenskih apoštola i srodni njoj spomenici“ s 1 bojadisanom tablicom i 15 slika u tekstu.

Prof. dr. Luka Jelić ispituje u ovom prvom svezku Zbornika povjesne bilježke o ikoni sv. Petra i Pavla, koja se čuva u vatikanskoj bazilici sv. Petra u Rimu, prosudjuje znanstvena proučavanja o njoj, opisuje ikonu pobliže s umjetničkoga gledišta, te prispodobiv ju sa srodnim spomenicima, dolazi do zaključka, da je sv. Metod ikonu naslikao na uspomenu svoga zabiskupljenja na 5. siječnja 868. godine, te ju skupa sa bratom sv. Ćirilom kao zavjet harnosti prikazao na grob sv. Petra.

Jugoslavenska akademija, ohrabrena ovim prvim svezkom ove vrsti zbornika, rado će svoj rad nastaviti, čim joj sredstva to dopuste, a nada se, da joj neće uzmanjkati ni vještih radnika te struke.

Veliki akademijski „*Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*“ doštampan je ove godine do 15. svezka, koji obuhvaća riječi „jasla do jezičac“.

Vrijedni član ove akademije g. Pero Budmani uredio je i ovaj svezak jednakom pomnjom i jednakim marom, kao što i prvašnje svezke ovoga velikoga djela; ali jer

i kraj najvećega napora fizične sile jednoga čovjeka nedostaju da svake godine za štampu priredi svezak od 15 sitno štampanih araka, dok s druge strane prijatelji naše knjige jedva čekaju, da im do ruku dodje novi svezak našega „Rječnika“, zaključila je akademija, da će unapredak izdavati svezke po 10 štampanih araka. Tim će akademija moći svake godine izdati po jedan svezak „Rječnika“, a oni, koji su voljni koristiti se velikim obiljem narodnoga blaga, koje se sabire u tom monumentalnom djelu, moći će ga laglje kupovati, jer će uslijed manjega opsega i cijena pojedinom svesku biti mjesto tri samo dvije forinte.

Ako i komu, akademiji bi bilo najmilije, da može većom brzinom nastaviti izdavanje ovoga svoga velikoga djela, koje nalazi tolikoga priznanja i u narodu i u učenom svijetu, nu slaba njezina materijalna sredstva ne bi joj dopuštala, da u tom poslu stupa i ovim laganim korakom, da joj darežljiva ruka njezinoga pokrovitelja u to ime svake godine ne pritječe u pomoć izdašnom potporom od 1000 forinti, te da visoka vlada vrijednomu uredniku „Rječnika“ kao gimnazijskomu profesoru ne dozvoljava trajan dopust

Od znamenitog svoga zbornika „*Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium*“ izdala je akademija knjigu XXVII., i to „*Monumenta Ragusina*“ treći svezak knjige Reformationum od g. 1353—1363. Ovim se sveskom svršava važan jedan dio domaće dubrovačke prošlosti; u njem se nalaze ne samo ustanove, po kojima se upravljao grad Dubrovnik i njegovo okružje, već ima tu i zaključaka i naredaba političkih, koje razjasnjuju odnošaj medju republikom dubrovačkom i republikom mletačkom, te medju vladarima srpskim, bosanskim itd. S ovom knjigom svršava akademija izdavanje knjiga Reformationum, te će u dojdućim svescima ovih monumenata nastaviti

službene i veoma važne dopise dubrovačke republike, poznate pod imenom „Lettere e commissioni di Levante“, koji počimlju s godinom 1259.

Knjiga XXVII. „*Starina*“ vrlo je raznolikog sadržaja, te donosi prije svega:

Nastavak regesta povelja XIII. vieka, koje je što iz tiskanih a što iz izvornih sabrao i za tisak priredio pokojni Ivan Kukuljević; u ovoj se knjizi nalaze regesta počevši od god. 1256—1279.; preostatak do uključivo god. 1299. štampat će se u sliedećoj knjizi „*Starina*“.

Zatim se priopćuju u ovoj knjizi: Spomenici o hrvatskim gardama na dvorovima u Draždjanima i Potsdamu od pok. Radoslava Lopašića; ovdje se nalaze isprave, kako su počevši od god. 1659. Hrvati služili kao dvorski gardiste u Draždjanima sve do god. 1680., zatim u Potsdamu od god. 1713—1738.

Dnevnik baruna Baltazara Patačića od godine 1687—1690., priopćio Emil Laszowski. Ovaj dnevnik sa onim, koga je Ivan Kukuljević priopćio u X. knj. arkiva za povjest jugoslavensku, sačinjava neku saveznu cjelinu, koja obuhvaća dobu od god. 1687—1714., u kojoj su pobilježene mnoge znamenitije vijesti o ratovanju s Turcima i Tekelijem u Ugarskoj i o vojni po Slavoniji.

Bibliografski pabirci iz dubrovačkih arkiva od pravog člana dra. Koste Vojnovića, u kojima opisuje važne rukopise dubrovačkih knjižnica, na ime dominikansku, gdje govori o Ćervinim rukopisima i o rijedkim incunabulama; zatim arkive „Blagog djela“ (Opere pie); a od privatnih rukopisa knjižnicu g. Negrinia i dr. Marinice Gjorgjića, gdje se nalazi važan rukopis slavnoga Ignata Gjorgjića „Antiquitates Illiricae“.

Izvještaj o primorskim arkivima, koga je g. 1886. podnio hrvatskoj vladi njezin izaslanik pokojni Radoslav

Lopašić, poslan god. 1885. da prouči tamošnje arkive kaptolske, samostanske, vlastelinske i gradske.

Napokon se priopćuje od gosp. Franje Radića: Prilog za povjest slavenskoga juga, koji sastoji u zanimivom dopisivanju korčulanskoga kneza Petra Soranza s mletačkom republikom od 6. ožujka do 18. srpnja 1448.: ovim se prilogom unosi nova svjetlost u povjest zamršenih odnošaja, koji su te godine vladali medju južno-evropskimi kršćanskimi državami.

Od posebnih radnja razreda matematičko-prirodoslovnoga akademija je dosta velikim troškom izdala ove godine djelo svoga člana-dopisnika dra. Gorjanovića-Krambergera pod naslovom „*Fosilne ribe*" ili „*De piscibus fossilibus Comeni*" na hrvatskom i latinskom jeziku. Pokretačem ove radnje bila je sama akademija, poslav pisca u svibnju godine 1892. u gorički krš, da tamo posjeti neka odlična ležišta krednih riba i da prouči muzeje gorički i tršćanski, pa da tako sabere gradju, koja bi se imala objelodaniti. Resultat toga putovanja jest velezanimiva kolekcija riba iz goričkoga krasa, imenice sa Mrzleka (u Sočanskoj dolini) i Komena, te onda kolekcija Mte. Libanona u Siriji. Svu tu gradju pripodslala su piscu ravnateljstva imenovanih muzeja. — Publiciranjem tih krednih riba ne samo da se je povećao broj vrstî, već su kreirani i neki novi rodovi (Ancylostylos, Lobopterus, Acanthophoria), a drugim pako ispravljene su i popunjene diagnoze. Osobito je to učinjeno za rodove: Coelodus, Palaeobalistum i Amiopsis, koji su tek sada podpunoma osteoložki proučeni, pak im se je mogao jasno odrediti systematski položaj. Resultate paleontoložke kušao je pisac upotrebiti, da odredi kronoložki slijed krednih fauna počam od 9. jure do eocena.

Sva ova djela već su doštampana, te je pet knjiga mjeseca lipnja stavljeno u promet, a ostalih šest knjiga

rasposlati će se još prije svršetka ove godine svima, koji dobivaju akademijske publikacije.

S ovogodišnjim svojim radom privriedila je akademija od svoga postanka do danas narodu i učenomu svijetu lijep broj od 252 publikacije, ne uračunavši veliki svoj „Rječnik“, od kojega je izašlo u svemu 15 svezaka.

Uz ova štampana djela nije akademiju ni ove godine ostavila briga, kako će u život privesti mnoge svoje dosadanje osnove i pribrati gradju za nova svoja djela. Osobito joj je na srcu bilo, da što prije pribere i na svijet izda narodni život, pravne narodne običaje, vjerovanje i dijalektologiju, znajući, da ovo narodno blago uslijed kulturnih prilika i neprilika sve više propada. U toj je nakani izdala akademija ove godine poziv, kojim poziva sve prijatelje narodne folklore, da joj šalju gradju za *„folkloristički zbornik“*, što će ga akademija buduće godine početi izdavati. Redakciju toga zbornika povjerila je akademija svomu članu-dopisniku Ivanu Milčetiću, koji je radnjom već započeo, te će akademija god. 1896. od toga zbornika izdati prvi svezak u opsegu od najmanje 20 štampanih araka. Akademija se nada, da će ju svi prijatelji naroda u tom teškom i velikom poslu poduprijeti te joj pripomoći, da naše narodno blago pod krov spravi prije, nego li ga nestane, a ona će, kao što ove godine tako i u napredak, prema slabim svojim novčanim sredstvima rado poduprijeti svakoga, tko se podvrgne trudu oko skupljanja folklorističke gradje.

U brizi, da se što potpunije saberu i objelodane svi književni spomenici južnih Slavena, drži akademija za svoju dužnost, da joj je koračiti preko okvira, što si ga je postavila štampanjem kritičnih izdanja „Starih pisaca hrvatskih“, te izdavanjem „Starina“. Kritična povijest naše književnosti ostala bi nepotpuna, kad se historik ne bi osvrtao i na novovjeku gradju naše knjige, kad mu nebi

pri ruci bila djela naših književnika, pak bila ona pisana i drugim jezikom a ne samo hrvatskim. U toj nakani odlučila je akademija izdavati novi *literarno-historijski zbornik*, u kojem je voljna prikupiti gradju za povijest naše književnosti počevši od konca XV. stoljeća sve do godine 1860., te se najpače brinuti oko toga, da sabere što obilniju gradju za historiju ilirizma, koji je udario osnovu modernoj knjizi hrvatskoj.

Kako za cijelo imade veoma mnogo ovė gradje i u privatnim rukama, s toga se je akademija posebnim pozivom obratila na sve rodoljube te ih zamolila, da joj priloge za ovaj zbornik pošalju; ona se za stalno nada da će se rodoljubi njezinoj molbi tim radje odazvati, jer je ovaj pothvat namijenjen ne samo koristi nauke, nego i slavi naroda hrvatskoga. Redakciju ovoga zbornika povjerila je akademija prokušanim rukama svoga pravoga člana dra. Milivoja Šrepela, te će biti sretna, ako joj sredstva dopuste, da već buduće godine narodu prikaže prvi njegov svezak.

U ovoj prigodi akademiji je ugodna dužnost, da se sa zahvalnošću sjeti takodjer svih onih vrlih rodoljuba, koji su se odazvali njezinu pozivu za sakupljanje *literarno-historijske* i folklorističke gradje. G. dr. Stjepan pl. Miletić poklonio je akademiji rukovet Preradovićevih pjesama, g. dr. Ante Tresić-Pavičić rukopis, u kojem se nalazi od Dominika Pavičića Hvaranina prijevod „Pisma od naslidovanja g. našega Isukarsta“ Tome Kempiskoga iz g. 1772., te g. Mgr. dr. Luigj Cezar cav. Pavišić rukopis iz prošloga stoljeća, u kojem je zabilježena „sequenza Pitapirca Posavčanina“, odgovor na nju od nekoga Lepirice i mnogi odgovori Lepirici. Uza to je dao redakciji literarno-historijskoga zbornika za porabu g. dr. Milan Šenoa rukopis „Paprike hàrvatske leta 1846“, a osobito bogatu gradju posudio je akademiji g. Antun Kaznačić,

koji je iz obilate ostavine svoga oca i djeda prikupio sve, što bi moglo biti na uhar zborniku.

I prinosi za *folkloristični zbornik* utjecali su ove godine dosta povoljno. Pored prinosa akademika T. Smičiklasa iz raznih krajeva Hrvatske i Slavonije, i prinosa člana-dopisnika I. Milčetića iz hrv. Primorja, Istre i Dalmacije, odazvaše se pozivu akademije te priposlaše različite gradje: iz Istre prof. Vj. Spinčić, zastupnik na carevinskom vijeću; iz Bosne i Hercegovine Ivan Godka, učitelj u Konjicu u Hercegovini, i Tomo Dragičević u Vlasenici u Bosni; iz Dalmacije: Vid Vuletić-Vukasović, učitelj gradjanske škole u Korčuli; Mate Zorić, župnik u Visočinama, i Ivan Ujević, ravnajući učitelj u Vrhgorcu; iz Crne Gore: Luka Jovović, učitelj u Mrkojevičima, i Miloš M. Jovović u Baru; iz Hrvatske: Adam Duić, učitelj u Radoboju; Mijo Kurjaković, učitelj u Vrbovi; Stjepan Korenić, urednik „Katoličkoga lista"; Ferdo Hefele, učitelj više pučke škole u Sisku, i Josip Bujan iz Praputnika.

Akademija se nada, da će broj prinosnika poskočiti, kako bude izašao prvi svezak, u kom će biti opširna uputa za sabirače. Već će prvi svezak, koji će ugledati svjetlo u prvoj polovici buduće godine, iznijeti zanimljiva etnografskoga gradiva o Hrvatima i Srbima raznih zemalja, a budući će svesci postajati jamačno sve zanimljiviji, pak ne ima sumnje, da će ovo važno poduzeće jugoslavenske akademije podupirati i braća Srbi, jer je ono namijenjeno izučavanju cijeloga našega naroda.

Akademija se svima, koji su ju dosada poduprli u sabiranju gradje za jedan i drugi zbornik, usrdno zahvaljuje, pa moli i ostale rodoljube Hrvate i Srbe, da ju u skupljanju literarno-historijske i folklorističke gradje što življe potpomognu.

S mnogih strana izjavila se je akademiji želja, da bi se na novo štampale neke knjige „Rada“, koje su sasvim rasprodane, te u kojima se nalazi znamenitih rasprava o jeziku i našoj povjesti. Kolikogod bi akademija rado ovoj želji zadovoljila, nije se kraj najbolje volje mogla na taj posao odvažiti, jer joj sredstva ne dopuštaju ni da pristupi k provedbi mnogih svojih najmilijih i po našu knjigu najnuždnijih osnova. Ali da barem donekle zadovolji onoj opravdanoj želji, odlučila je postepeno izdavati barem neke znamenitije rasprave, te se prema ovoj odluci imadu u prvom redu štampati Daničićeve rasprave o akcentu. Tako će buduće godine izaći na novo Daničićeva rasprava „Akcenti u glagola“, dok će se daljnje rasprave o tom prijedmetu štampati, čim se na čistac izvedu neka pitanja o autorskom pravu tih rasprava.

Da se književna ostavština pokojnoga akademika Rade Lopašića, koja je prije dvije godine nabavljena veledušnom potporom našega pokrovitelja, preuzv. gospodina biskupa J. J. Strossmayera, što prije na porabu preda istraživaocima naše povjesti, pobrinula se je akademija, kako će se ove listine iz Lopašićeve zbirke, kojih ima počevši od XII. vijeka do 700 glagolskih, te koje je pokojni Lopašić iz glagolskih izvornika prepisao latinicom, za štampu prirediti crkvenom ćirilicom. Ovaj posao povjerila je akademija gimnazijalnomu učitelju gospodinu Gjuri Šurminu, koji je ovim teškim poslom već započeo.

Prvi medjunarodni kongres kršćanskih arkeologa, držan g. 1894. u Spljetu-Solinu, izjavio je želju, da se naša akademija stavi na čelo poduzeću, koje bi imalo izdavati „*Zbornik sredovječnih napisa*“, a ona se je rado odazvala ovomu časnomu pozivu. Kad se kraju privedu dogovori, kako da se sastavi odbor, koji bi na se preuzeo

ovaj vrlo važni posao, urediti će se potanka osnova i način, kojim će se izdavati ovi spomenici.

Akademija je i ove godine sklopila u naučnu svrhu nove sveze, te je napose odlučila neke od svojih publikacija u zamjenu slati petersburškomu slavenskomu blagotvoritelnomu obštestvu i historijsko-filološkomu institutu knjaza Bezborodka u Nježinu.

Napokon je akademija u svom krugu raspravljala pitanje, kako da poslovanje svoje raširi i na polje umjetnosti ustrojstvom osobita *umjetničkoga razreda.* Da su sredstva akademije povoljnija, ona ne bi ni časak oklijevala, da rad svoj protegne i na ovo polje, koje joj je za obradjivanje bilo opredijeljeno već kod prvobitnoga njezinoga osnutka, nu teške materijalne prilike nalažu joj odlučno, da se u tom pogledu ne prenagli, ako želi, da i na umjetničkom polju ne zaostane za onimi uspjesi, što ih je postigla na polju znanstvenom. Poseban odbor ispitati će sve prilike o tom pitanju, i kad bude vrijeme, učinit shodne prijedloge.

Uz ovu svoju književnu radnju nije akademija zaboravila ni na svoje pomoćne prosvjetne zavode.

Knjižnica se ove godine nije onako umnožila, kako je to znalo biti u prijašnjim godinama. Dobivala je gotovo samo publikacije onih znanstvenih zavoda, s kojima stoji u svezi. Zbog novčanih neprilika moralo se je obustaviti primanje do 12 periodično izdavanih djela, koja su se dosele kupnjom nabavljala, nu šteta odatle nije velika, jer gotovo sva ta djela nabavlja si i sveučilištna biblioteka. Poklonom je unišlo do 60 knjiga, izmedju kojih je vrijedno da se napose ovdje napomene novi glagolski rimski misal, koji je lijepo vezan podario presvjetli gosp. barski nadbiskup Šime Milinović. Neka na ovom daru primi našu najtopliju zahvalnost.

Što se tiče uredjivanja knjižnice, to su suvišni duplikati i triplikati, koji su se znatno umnožili poklonom

privatne knjižnice dra. Fr. Račkoga, izbačeni, popisani i poredani, te će se buduće godine staviti na prodaju. Posao oko uredjivanja knjižnice, a najviše slabo zdravlje knjižničara priječilo je, da pisanje kataloga nije uspijevalo kako bi trebalo.

Arkiv jugosl. akademije ove se godine znatno pomnožao. Književnom ostavštinom pokojnoga dra. Franje Račkoga, kojom se znatno pomnožala akademijska knjižnica, prešao je i u njezin arkiv znatan dio prijepisa važnih rukopisa, koji se protežu najviše na Dubrovnik, Kotor, Boku kotorsku, Albaniju itd., kako će se to poimence navesti u popisu rukopisa jugoslavenske akademije u akademijskom ljetopisu.

Svotom od 200 for. kupila je jugosl. akad. iz ostavštine pokojnoga Ivana Brčića 18 važnih rukopisa od XV. do XVII. vijeka, koji će takodjer u ovogodišnjem ljetopisu biti posebice označeni s oznakom sadržaja i dobe.

Jošte je svotom od 30 for. dostala akademija od klerika zadarske biskupije Kružićevića potpuni prijevod sv. pisma početkom ovoga vijeka, zatim zbirku naredaba republike mletačke općini Poljičkoj od XVI. do XVIII. vijeka, i jednu listinu dužda Franciska Kontarena od godine 1624.

Akoprem su rukopisi jugosl. arkiva popisani, ali samo radi nužde po sadržaju, to da se popišu potpunije, zaključio je razred filologičko-historički, da se isti počmu popisivati što opširnije, pa da se tako učinjen popis s vremenom tiska u „Starinama“, da bude pristupan i širjoj publici, koja se bavi prošlošću našega naroda.

Akademijska *galerija Strossmayerova* obogatila se je i ove godine nekolikim slikama. Na prvom mjestu napomenuti mi je nepresušnu darežljivost preuzv. g. biskupa J. J. Strossmayera, koji je i ove godine poklonio

galeriji, miljenici svoga srca, dvije dragocjene slike, od kojih jedna, iz Giottove škole, prikazuje „Isusa na križu", a druga, iz mletačke škole XVI. stoljeća, pretstavlja „Portrait mletačkoga patricija"; pa je akademiji ugodna dužnost, da svojemu dobrotvoru pokrovitelju izrazi najusrdniju zahvalu za ovaj krasni poklon. Nadalje je poklonio galeriji g. akademik I. Tkalčić bakrorez jedne Klovijeve slike. Napokon je primila akademija na dar od slavne obrtno-trgovačke komore u Zagrebu sliku g. I. Tišova „Rebeku", a od gdje. Ane Matasićke preko gdje. M. Amruške sliku „Propelo". Vrlim darovateljima iskrena hvala!

Ove je godine izišlo treće izdanje galerijskoga kataloga, koje su priredili gg. ravnatelj galerije N
kola Mašić i akademik dr. Milivoj Šre
tako akademija doskočila potrebi, koja se je duže vremena osjećala iza toga, što se je drugo izdanje raspačalo. Akademija će ovršiti samo patriotičnu svoju dužnost, ako i u ovoj svečanoj skupštini preporuči galeriju slikâ darežljivosti hrvatskih imućnika. U našoj galeriji valjalo bi popuniti po koju prazninu, poimence bi joj dobro došle slike modernih umjetnika slavenskih, koji se danas sretno natječu s prvim umjetnicima zapadne Europe. Akademiji samoj nije moguće, da se dade na kupovanje takovih umjetnina, te s toga ponovno preporučuje galeriju pažnji hrvatskih rodoljuba, koji su za cijelo uvjereni, da čine za dobro svega naroda, što urade za galeriju.

Kao prošlih godina bio je i ove godine posjet galerije obilat, a tomu će se pojavu obradovati svatko, tkogod umije ocijeniti kulturnu i moralnu vrijednost likovnih umjetnosti u napretku narodnom.

*
* *

Gospodarske prilike akademije nijesu ni ove godine posve ustaljene i uredjene.

Od postanka akademije ne bijahu njezini gospodarski poslovi tako zamašni i zapleteni kao što ove, a nade, s kojima je akademija u tom pogledu nastupila ovu godinu, ispuniše se samo djelomice, a to sve zato, jer su troškovi oko *popravka akademijske palače* bili daleko veći, nego li se je u prvi mah mislilo. Prema prvobitnoj izjavi stručnjaka držalo se je, da će za popravak palače dosegnuti svota od 3500 for., ali kod potanjeg ispitivanja vidjelo se, da je ponajviše uslijed radnja kod same gradnje, koje nijesu na pohvalu onima, koji su ih izvadjali, naša palača tako trošna, da ju moradosmo s temelja popraviti, ako nijesmo htjeli, da postane ruševnom, te da u tu svrhu gornja svota nikako ne može dosegnuti. Akademija držala je, da će samo onda moći odgovarati za velike izdatke, koji ju tim povodom čekaju, ako se nedvojbeno i po posebnom povjerenstvu točno izvide svi nedostatci na akademijskoj palači, i sastavi, u koliko je možno, što točniji proračun. U tu svrhu obratila se je ona na vis. kr. zemaljsku vladu s molbom, da se odrede posebni stručnjaci, koji će zgradu pregledati i načiniti potrebite troškovnike. Visoka je vlada ne samo zadovoljila ovoj molbi, već se je izjavila spremnom, da će iz zemaljskih dohodaka za pokriće troškova doprinijeti dvije petine. Kako će ovi troškovi u svemu iznašati oko 15.000 for., to će prinos zemlje iznositi u svemu oko 6000 for. Akademija je tim zahvalnije primila ovu poruku vis. kr. zem. vlade, jer je ovo nakon duljega vremena opet prvi put, da nam je iz zemaljskih sredstava u izgled stavljena izdašnija novčana potpora, s toga je dužnost akademiji, da se ovom svečanom zgodom visokoj vladi na ovoj potpori što toplije zahvali u tvrdoj nadi, da će se njezinim nastojanjem i u napredak naša akademija moći pohvaliti sličnom potporom, koja joj je toli nužna za njezine kulturne ci-

ljeve. Nu uza svu ovu blagonaklonost vlade, ostala je akademiji briga, kako će u rećenu svrhu namaknuti još ogromnu svotu od po prilici 9000 for., a da uslijed toga ne bude prevelike štete njezinom redovitom poslovanju. Kako će zaglavni računi za ovu godinu pokazati, pošlo je i ovo akademiji sretno za rukom, stranom tim, što je faktični ovogodišnji redoviti prihod bio veći od onoga, koji je uvršten u ovogodišnji proračun, stranom pako tim, što će se jedan, i to manji dio tih popravaka izvesti na račun god. 1896., u koju će svrhu akademija morati potrošiti jedan dio prihoda, koji je unišao od prodaje njezinih publikacija.

Popravci akademijske palače u gornjem su dijelu posve dovršeni, te je u tu svrhu potrošeno ove godine oko 12.000 for.; preostaju još popravci u donjem dijelu palače, koji se ljetos zbog raznih zapreka nijesu mogli provesti, ali se akademija nada, da će ih buduće godine kraju privesti. Da su u ostalom ovi popravci u toj mjeri već ove godine izvedeni, hvala opet blagonaklonosti vis. vlade i njezinoga gradjevnoga ureda, koji su sve zahtjeve akademije spremno podupirali.

Drugi važni posao, koji je akademiju ove godine čekao oko uredbe njezinoga gospodarstva, bijaše *dogradnja njezinih kuća.* Ne samo da je dovršena kuća na trgu Franje Josipa I. br. 6, nego je povrh toga akademija uz ovu u Novoj ulici kraj državnoga kolodvora sagradila još jednu manju dvokatnicu. Obje su kuće u drugoj polovici ove godine sasvim zgotovljene i već nastanjene, te je od njih ove godine u ime najamnine ubrano već okruglo 1860 for., tako, da će akademija, odbiv redovite troškove, kao što su javne daće, vodovod itd., imati oko 1600 for. čista prihoda, dakle po prilici za 600 for. više, nego li je uvršteno u ovogodišnji proračun.

Računi za gradnju ovih kuća zaključeni su, te će se, čim budu po akademiji pregledani, dostaviti visokoj vladi: na temelju tih računa vidi se, da gradnja novih kuća bez gradilišta stoji okruglo 68.530 for., a uračunav gradilište, 85.400 for. Prihod tih kuća iznosi prema tome, kako su danas iznajmljene, brutto okruglo 5500 for., a odračunav troškove, t. j. vodovod, najamni novčić, uzdržavanje, javne daće itd., 4520 for. tako, da kapital, unovčen u te kuće, nosi danas, dok traje oprost od najamne kućarine, netto 5·26%. Od gradilišta, što ih je akademija god. 1893. kupila, preostala su, kako je već spomenuto u prošlogodišnjem izvješću, dva u ukupnoj površini od 383·5 četvorna hvata, te će se akademija po svoj prilici odlučiti, da jedno od njih izgradi, a drugo da proda.

Napokon je akademija ove godine osobitu pažnju posvetila *rasprodaji svojih knjiga*, da se time s jedne strane riješi ogromne zalihe, a s druge da i u narodu i medju učenim svijetom što više raširi svoje publikacije. U toj nakani snizila je akademija prije svega svim svojim publikacijama, izašlim do konca god. 1894., cijenu na polovinu, a nekima i ispod toga, te je onima, koji su kupili pojedine serije knjiga, dozvolila povrh toga od ove polovine 10%, a onima, koji su kupili sve publikacije, 20% popusta. S druge strane držala je akademija, da joj je od potrebe nastojati, kako će i u napredak nabavu svojih publikacija olakotiti svima, koji se zanimaju za njezin rad, te je u toj nakani držala, da će biti najuputnije, bude li svoja izdanja, koja budu izlazila tečajem jedne godine, davala uz godišnju pretplatu od deset forinti. Domaće novinstvo bez razlike stranaka revno je podupiralo akademiju u tom nastojanju, na čem mu budi ovom prilikom izrečena najtoplija hvala. Praktični uspjeh ove namisli, ako i nije sjajan, a ono je ipak veoma povoljan, te se napose akademija nada, da će broj pretplatnika s vre-

menom biti daleko veći, kad jedanput u sam narod prodre misao, da je pretplata na akademijske publikacije najzgodniji i najjednostavniji put, kako da akademiju u njezinom zadatku podupiru svi rodoljubi bez razlike. Ove godine dobila je akademija od rasprodaje svojih publikacija okruglu svotu od 10.000 for., u kojoj se nalazi i pretplatnina za ovu godinu u iznosu od 1180 for. Premda se je ovim poslovanjem spremište akademijskih knjiga umanjilo za 12.000 komada, to je ipak od knjiga, koje su bile u spremištu 30. rujna 1894., preostalo još dne 1. listopada 1895. okruglo 63.000 komada u vrijednosti, prema potpunoj knjižarskoj cijeni, od okruglo 165.000 for.; ako se jošte uzmu u račun knjige, koje su pohranjene u spremište poslije 1. listopada g. 1894. pak do konca rujna ove godine, to je ovoga potonjega dana imala akademija u glavnom spremištu 68.600 knjiga, u potpunoj prodajnoj vrijednosti od 170.500 for.; uzme li se jošte u račun zaliha u priručnom skladištu, to je inventar akademijskih publikacija dne 1. listopada o. g. iznosio okruglo 70.000 primjeraka u okrugloj vrijednosti od 174.000 for. Akademija ne će niti u napredak malaksati u svom nastojanju oko rasprodaje svojih knjiga, a nada se, da joj u tom poslu ne će uskratiti potpore ni oni, koji se bave knjigom i naukom, ni oni mogućnici, koji bez osobne žrtve lako mogu pridonijeti koju forintu na oltar prosvjete i nauke.

Važno je bilo pitanje, što ga je imala akademija riješiti, kako će upotrebiti gornji prihod od 10.000 for., koji je unišao od rasprodaje njezinih publikacija? U tom pogledu snovale su se kojekakove osnove, od kojih bijaše jedna ljepša od druge, a sve su išle za tim, da se za taj novac umnoži broj akademijskih publikacija. Nu sve te osnove osujetiše dva pojava; prošle godine, kad je akademija bila u najvećoj novčanoj neprilici, dobila je od visoke vlade predujam od 4449 for., a ove godine,

kad je trebalo popravljati palaču, nije opet bilo druge, nego uteći se predujmu; akademija je u tu svrhu tražila svotu od 1600 for., a visoka je vlada dozvolila jedan i drugi predujam iz akademijske zaklade, uslijed česa se je redoviti prihod morao sniziti za koju stotinu forinti. Da se taj prihod opet svede u staru kolotečinu, akademija je odlučila od gornjeg prihoda knjigà u prvom redu povratiti svojoj vlastitoj zakladi taj dug u iznosu od 6049 for.

Drugi pojav, koji je osujetio sve namišljene lijepe osnove, bijaše neugodnost, što akademija za godinu 1896. stoji pred deficitom od blizu 4000 for. i onda, bude li nastojala i najčednijim načinom zadovoljiti svomu zadatku. Taj deficit nije mogla akademija pokriti drugačije, nego prihodom iz prodaje svojih publikacija. I tako su djela akademije, hvala prijateljima hrvatske knjige, ovaj put izvukla ju iz velikih materijalnih neprilika, drugi put će nam ona možebiti pripomoći do novih publikacija, na koje danas ni misliti ne možemo.

Što se tiče *redovite novčane uprave*, nastojala je uprava akademije u prvom redu, da od prihoda, preliminiranih u proračunu, nijedan ne izostane: ovo nastojanje ne samo da je potpuno uspjelo, nego je i premašilo svako očekivanje. U prvom redu bio je prihod tangente, koju akademija dobiva iz svoje zaklade, za 1836 for. 70 novč., a prihod kuća za 600 for. veći od iznosa preliminiranog u proračunu; uz to je na temelju zaglavnoga računa od g. 1894. u korist ovogodišnje novčane uprave prenesena gotovina od 509 for. 96 novč., te je napokon u ime kamata za deponirane novce i druge neke poslove unišlo 76 for., nu s druge je strane od prodaje knjiga za prošlu godinu unišlo u svemu za 413 for. 68 novč. manje, nego li je bilo u proračunu preliminirano. Prema tomu je u akademijsku blagajnu u svemu unišlo okruglo za 2600

for. više od preliminirane svote. Nu sav ovaj višak nebi ni iz daleka bio dosegnuo za podmirbu svih troškova, da s druge strane nije bilo prištednja kod nekih izdataka, pak da privolom visoke kr. zemalj. vlade za popravak palače nije upotrebljen ostatak kupovnine za kuću prodanu u Koprivnici, u iznosu od 1300 for., i jedna petina prihoda kuće u Ilici br. 50, koja bi se bila morala priklopiti glavnici, u iznosu od 540 for., te da napokon visoka kr. zemalj. vlada nije dozvolila u tu svrhu poseban predujam od 1600 for. Ovim načinom unišlo je u blagajnu akademijsku toliko, da je akademijska uprava ne samo mogla ispuniti sve one zadatke, što ih je akademija ove godine naumila izvesti, nego da je i preko toga mogla štampati novo izdanje kataloga za Strossmayerovu galeriju slika, i podmiriti ine neke troškove, za koje nije bilo ništa uvršteno u proračun, kao što je „prijegled knjiga i rasprava, izašlih u akademijskim publikacijama do konca g. 1894.“

Glavnu svoju brigu posvetila je akademija, kao što je i posve naravno, *izdanju svojih publikacija,* te je u tom pogledu obzirom na jednostavni postupak prihvaćeno pravilo, da se akademijske publikacije šalju samo dva puta na godinu, mjeseca lipnja i prosinca. Prvu seriju ovogodišnjih svojih publikacija rasposlala je akademija mjeseca lipnja, i to u svemu pet knjiga. Ljetopis za god. 1894. svez. IX., Smičiklasa „Život i djela dra. Franje Račkoga“, „Rad“ knjigu 121. i 122., te dra. Luke Jelića „Zbornik jugoslavenskih umjetnih spomenika“, prvi svezak. Akademija je za ove publikacije potrošila svotu od 4772 for. 88 nvč., od koje je svote iznos od 277 for. 94 nvč. uplaćen za tablice Jelićevih spomenika jur prošle godine, tako da na teret ove godine dolazi u svemu svota od 4494 for. 98 novč. Od spomenutih knjiga štampana je obična naklada od 5—600 primjeraka, samo je od životopisa Račkoga štampano izni-

mice 4000 istisaka, jer je akademija držala, da joj je dužnost odužiti se svomu neumrlomu i nezaboravnomu predsjedniku za njegove prevelike zasluge za knjigu i prosvjetu u opće, a za ovu akademiju napose, te životopis njegov što više medju narod razgraniti, a prihod te knjige upotrebiti za arkadu i spomenik njegov. Akademija se nada, da će ova njezina namisao naći što veći odziv u narodu, komu je neumrli pokojnik posvetio sve svoje sile i svu svoju snagu.

Druga serija ovogodišnjih publikacija već je gotova, te će se za koji dan početi raspošiljati; u svemu ima u ovomu skupu 6 knjiga, i to: „Rječnika hrv. ili srp. jezika“ svez. 15., dvije knjige „Rada“, i to knjige 123. i 124., „Monumenta Ragusina“ svez. IV., „Starina“ knj. XXVII., i dr. Gorjanovića „Fosilne ribe“. Ova druga serija publikacija akademijskih stajati će oko 7500 for., od koje je svote već prošle godine potrošeno preko 1100 for. za tablice Gorjanovićeva djela i za putovanje samoga pisca u svrhu njegovih geoložkih istraživanja, tako da će se iz ovogodišnjega proračuna u to ime potrošiti 6400 for. Akademija je dakle prema svojim čednim sredstvima ove godine za nauku i prosvjetu doprinijela dosta, jer je izdala u svemu 11 knjiga, a potrošila u tu svrhu 12.350 for., od koje svote dolazi na račun ove godine oko 11.000 for., a na račun prošle iznos od 1400 for. Kako će biti u napredak, pokazati će budućnost, izgledi nijesu baš osobito povoljni, jer nas za godinu 1896. čeka novi deficit od blizu 4000 for.; mi ćemo, ako Bog dade, i ovu nepriliku svladati, a ne ćemo klonuti duhom ni nadalje, jer živimo u vjeri, da će prije ili poslije doći doba, kad će i naša akademija poput drugih svojih družica sve svoje sile moći sjediniti u nastojanju oko književnog svog rada, mjesto da ih velikim dijelom posvećuje teškim brigam, kako da svoje poslovanje što više stegne u granice svojih vrlo čednih materijalnih prilika.

Akademijska zaklada pomnožala se je ove godine jednom petinom svojih prihoda, koji se u smislu pravila moraju svake godine pridodati glavnici, te posebnim iznosom od 394 for. 34 nvč., što ga darovaše: visoka vlada, odijel za unutarnje poslove, 198 for. 44 novč. kao tangentu od popusta pristojbe za osiguranje zemalj. zgrada, općina Kraljevica 40 for. na račun obećanih 1000 for., pokojni kanonik Juraj Tordinac zapisom 50 for., i napokon pokojni gimnazij. profesor Josip Jagunić zapisom 105 for. 80 nč. Visokoj vladi i općini kraljevičkoj budi ovim na daru izrečena naša zahvalnost, a plemenitim rodoljubima, koji se kod posljednje svoje volje sjetiše našega zavoda, trajna uspomena. Slava im!

Potanki iskaz o upravi akademijske imovine te o prihodu i rashodu tečajem ove godine priopćit će akadamija u zaglavnim računima; ovom prigodom spomenuti ću samo, da je po iskazu kr. zemalj. računovodstva akademijska glavnica iznosila koncem godine 1894. što u gotovu, što u vrijednostnim papirima ukupno 353.223 for.

Nekretna imovina akademije pako sastoji danas od pet kuća u gradu Zagrebu, koje predstavljaju vrijednost od najmanje 147.000 for. i dva gradilišta, vrijedna najmanje 16.000 for. Uračunamo li k tome jošte akademijsku palaču samo prema faktičnim troškovom gradnje ujedno sa zemljištem u iznosu od 260.000 for., to nekretna akademijska imovina predstavlja danas vrijednost od najmanje 423.000 for.

Napokon mi je još dužnost spomenuti, da je prije malo vremena visoko kr. zajedničko ministarstvo komunikacija na molbu akademije dozvolilo za sve njezine poštarske pošiljke oprost od poštarine pod istima uvjetima, kako ih uživa akademija magjarska. Visokomu ministarstvu neka na ovoj pogodnosti ovom prilikom bude izjavljena što toplija hvala.

* * *

Veleštovana gospodo, ja sam u ovom izvješću vjerno prikazao sve zgode i nezgode naše akademije u g. 1895., nu prije nego završim, dozvolite mi još, da se sjetim onoga, koji je od osnutka naše akademije bio jedan od najrevnijih njezinih članova, a od godine 1874. pak sve do pred malo dana zdušno i požrtvovno tajnikovao u ovom našem znanstvenom zavodu. Dru. Bogoslavu Šuleku nije, istina, bilo dano, da se s ovog mjesta čuje njegova riječ, ali je zato svojim zlatnim perom i u kolu radnika ove akademije stupao u prvim redovima. Kulturna historija naša zahvalom će spominjati ime njegovo, a djelima svojima, što ih je ostavio narodu hrvatskom, sam si je u hrvatskoj knjizi podigao trajan spomenik, na koji će hrvatski narod napisati zlatnimi slovi: „Slava i čast dru. Bogoslavu Šuleku!“

* * *

Na mjesto pokojnoga dra. B. Šuleka izabrala je akademija u glavnoj skupštini, držanoj dne 16. prosinca o. g., svojim drugim tajnikom redovitoga svoga člana dra. Franju pl. Markovića, a članom-dopisnikom u razredu matematičko-prirodoslovnom dra. Em. Weyra, redovitog profesora na českoj politehničkoj školi u Pragu.

---

3. Razprava pravoga člana

IVANA TKALČIĆA

Viši prosvjetni hrvatski zavod u Bolonji

priopćit će se, poradi opsežnosti svoje, u „Radu“.

VI.

ZAGLAVNI RAČUNI

za godinu 1895.

---

1. Izvješće tajnika

DR. FR. VRBANIĆA

o računima za godinu 1895.

Slavna akademijo!

Računi o redovitoj gospodarskoj upravi jugoslavenske akademije za godinu 1895., što ih prilažem u prilogu, prikazuju u svemu prihod od 28.202 for. 57 nvč., dakle za 11.303 for. 57 nvč. više, nego li je bilo preliminirano za god. 1895., a rashod od 28.194 for. 31 nvč. t. j. za 7789 for. 44 nvč. više od proračunanoga iznosa, te je s toga prema bilanciranju jedne i druge svote koncem god. 1895. u blagajni preostao iznos od 8 for. 26 nvč., koji je kao gotovina prenesen u primitak ove godine.

U prvom redu dužnost mi je razjasniti slavnoj akademiji, kako je nastao prošle godine veći prihod od 11.303 for. 57 nvč. — Odgovor na to pitanje nalazi se donjekle već u proračunu za prošlu godinu, gdje je slavna akademija na prijedlog uprave označila put, kako da se pokrije manjak od 3505 for. 87 nvč., koji se pokazao u prošloj godini u proračunu. Kako je visoka vlada pristala, da se za pokriće toga manjka upotrijebe neke stalno označene svote, to je akademijska blagajna prije svega preko

preliminara primila za porabu tekućega troška svotu od 1300 for., koja je unišla od ostatka kupovnine za prodanu akademijsku kuću u Koprivnici, a zatim je uprava akademijska kod kr. zemalj. blagajne dobila predujam od 1600 for., dozvoljen joj za popravak akademijske palače. Tim je unišlo u blagajnu za 2900 for. više od preliminirane svote. Daljnji izvor gornjemu višku bio je taj, što je baš ove godine čisti prihod akademijske zaklade, od kojega se $^4/_5$ prema čl. 15. pravila upotrebljavaju za redoviti potrošak, bio veći za 1836 for. 75 nvč. od proračunanoga iznosa; tim je spomenuti višak narasao na svotu od 4736 for. 75 nvč. I prihod kuća doprineo je, da se taj višak povisio, i to na iznos od 5907 for. 98 nvč., jer su akademijske kuće prošle godine za 1171 for. 23 nvč. imale više prihoda, nego li je bilo uvršteno u proračun, i to s toga, jer je dozvolom visoke vlade od kuće u Ilici br. 50 iznos od 540 for. uvršten u redoviti prihod, mjesto da je priklopljen glavnici, zatim jer su nove kuće za 600 for. 20 nvč. imale više prihoda, a napokon i s toga, jer je kuća u Vlaškoj ulici, za koju smo držali, da ne će imati prihoda, odbacila svotu od 182 for. 77 nvč., i to zato, jer je gospodja udova Doželinčićka povratila sav porez, što je na teret ove kuće god. 1894. akademija za nju predujmice bila izplatila. Kuće na nadbiskupskom trgu i u Ilici donijele su naprotiv u svemu za 153 for. 74 nvč. manje od preliminiranoga iznosa, jedno zato, jer su se za kuću u Ilici morali naknadno platiti još neki troškovi adaptacije, a drugo s toga, jer je kod kuće na nadbiskupskom trgu valjalo provesti neke popravke.

Nadalje se povisio prihod za 509 for. 6 nvč. blagajničkim ostatkom od god. 1894., na koji se kod sastavka proračuna nije uzeo obzir, i dohodkom kamata na štedioničke knjižice te zakupom gradilišta za 76 for. 21 nvč.; tim je narasao prihod na 6493 for. 25 nvč.

K tomu je visoka kr. zem. vlada na račun one petine, što ju je zemlja preuzela za trošak oko popravka akademijske palače, dozvolila akademiji predujam iz njezine zaklade u iznosu od 4000 for., te je tako ukupni višak narasao na 10.493 for. 25 nvč. Ovaj dosta znamenit veći prihod ipak nije bio dovoljan za pokriće svih troškova u prošloj godini.

Prije svega nije čisti prihod od redovite prodaje akademijskih knjiga unio svote od 2200 for., kako se je mislilo, već za 419 for. 68 nč. manje, te je time faktični veći prihod u cjelokupnom gospodarstvu spao na 10.073 for. 57 nvč., a zatim su faktični troškovi prošle godine preko preliminara bili veći, nego li je iznosio ovaj višak. Da se s toga postigne ravnovjesje izmedju prihoda i rashoda i pokrije nastali deficit, trebalo je namaknuti jošte svotu od 1230 for. Ovaj iznos uzela je uprava akademije na temelju zaključka glavne skupštine od 16. prosinca 1895. iz izvanredne prodaje akademijskih publikacija. Tako je veći prihod prema preliminaru za god. 1895. dosegnuo svotu od 11.303 for. 57 nvč.

Što se tiče predujma od 5600 for., što ga gore spomenuh, to njim ne će nastati neprilike po buduću gospodarsku upravu, jer će 4000 for. povratiti zakladi kr. zemalj. vlada na račun $^2/_5$ troška za popravak palače, a 1600 for. povratit će akademija iz izvanredne prodaje knjiga.

Kod *rashoda* pokazao se tečajem prošle godine u svemu veći izdatak od 7789 for. 44 nvč. Ovaj veći izdatak nije žalibože nastao uslijed većih troškova za književni rad naše akademije, već uslijed većih izdataka kod *upravnih troškova.* Pod ovim naslovom potrošeno je naime prošle godine u svemu 17.545 for. 86 nvč. t. j. za 8760 for. 99 nvč. više, nego li je bilo preliminirano. Razlog ovomu većemu trošku ima se poglavito tražiti u stavci „akade-

mijska palača“, kod koje je preko preliminara potrošeno 8155 for. 86 nvč. zbog ogromnih troškova za restauraciju palače. Po zaključnim računima potrošeno je naime u tu svrhu 11.740 for. 69 nč. t. j. za 8260 for. 69 nč. više, nego li je bilo uvršteno u proračun; da se kod ove stavke nijesu prištedili neki manji iznosi, kao što kod čišćenja itd. 57 for, kod ogrjeva i rasvjete 68 for., kod nepredvidljivih troškova 59 for. itd., bilo bi ovo prekoračenje za koju stotinu još veće. Nu i kod ostalih stavaka ovoga naslova prekoračena je preliminirana svota. i to kod uprave za 22 for. 56 nvč., jer je za pisara bio preliminiran trošak samo za 10 mjeseci, a po zaključku skupne sjednice od mjeseca lipnja isplaćena je nagrada pisaru za kolovoz i rujan; kod knjižnice i arkiva potrošeno je više za 124 for. 24 nvč., jer je iza smrti pokojnoga Račkoga trebalo platiti knjižari preko 150 for. za knjige, koje su prešle u svojinu akademije. Kod galerije slika narasao je trošak za 246 for. 40 nvč. preko preliminara, jer se štampalo treće izdanje kataloga, za koje nije u proračunu bila uvrštena posebna svota, a ipak je ovo novo izdanje stajalo preko 455 for., dakle više nego li je iznosila cijela preliminirana svota. Napokon su izdaci za razne troškove bili veći za 211 for. 93 nvč. od proračuna ponajviše zato, što smo morali naknadno isplatiti tako zvani pristojbeni jednačak u iznosu od preko 50 for., a drugo s toga, jer smo za kraljev doček morali potrošiti oveću svotu. Svi ovi veći troškovi bez popravka palače iznose oko 600 for. više, nego li je bilo preliminirano u proračunu.

Troškovi za *akademijske publikacije* iznosili su prošle godine 10.643 for. 45 nvč. t. j. za 971 for. 55 novč. manje, nego li je ustanovljeno u proračunu; nu kako su troškovi za slike u Jelićevom „Zborniku“ i Gorjanovićevom djelu „Fosilne ribe“ u iznosu od preko 1400 for. isplaćeni već prošle godine 1894., to je na književni rad

akademije u prošloj godini faktično potrošeno preko 12.000 for.

Razlog, s kojega troškovi za literarne akademijske radnje u prošloj godini nijesu bili onoliki, kao što je navedeno u proračunu, jest u prvom redu taj, što je 15. svezak akademijskog „Rječnika“ opsegom svojim za 5 araka manji, te je kod ove stavke bio trošak za 626 for. manji, zatim što je kod „Starina“ bio manji trošak za 330 for., jer je mjesto 20 araka štampano samo 15, i jer je za Kukuljevićeva „Regesta“ jedan dio nagrade već prije isplaćen. Za „Rad“ izdano je manje 247 for. 80 nvč., jer su obje knjige „Rada“ razreda matematičko-prirodoslovnoga opsegom svojim nešto manje. Napokon je za sakupljanje folklorističke gradje potrošeno manje 210 for., a za prepisivanje historijske gradje 207 for. manje. Naprotiv je bio veći trošak za „životopis Račkoga“, za „Ljetopis“ sv. IX., za „Monumenta“ knjigu XXVII. i za Gorjanovićeve „Ribe“, ukupno za 677 for.

Kako će slavna akademija iz ovoga razlaganja razabrati, bilo je u gospodarskoj upravi dosta truda i muke, da se u akademijskoj blagajni vazda nadje toliko gotovine, koliko je trebalo za podmirbu gornjih dosta velikih potreba, pak ako je akademijska uprava pod konac godine i bila prinuždena upotrebiti ovlast, koju je dobila od glavne skupštine, držane dne 16. prosinca prošle godine, te od izvanredne prodaje akademijskih publikacija za pokriće tekućih potreba upotrebiti iznos od 1230 for., to će se ovaj korak tečajem tekuće upravne godine potpuno ispraviti.

Prema odredbi visoke kr. zem. vlade otpadaju naime na teret zemlje dvije petine troška potrošenog za adaptaciju akademijske palače t. j. u svemu 4696 for. 25 nvč.; ovaj iznos povratiti će kr. zem. vlada akademiji, a kad to bude, upotrebit će se 4000 for. za povratak predujma

*

od 4000 for., što ga je visoka vlada dozvolila iz akademijske zaklade za popravak palače, dok će s ostatkom od 696 for. 25 nvč. akademija moći slobodno raspolagati, te će se tim iznosom preko proračuna povećati prihod za tekuću godinu. Pokraj toga ne će ove godine biti potrebit iznos od 600 for., što ga je akademija uvrstila u ovogodišnji proračun u ime honorara za „Monumenta" knjigu XXVII., koja je izašla g. 1895., jer je prijepor o tom honoraru već riješen, te je on isplaćen već na račun prošle godine tako, da spomenutih 600 for. postaje suvišnim. Uslijed toga imati će akademijska uprava, kako se već sada pokazuje, tečajem ove godine na dispoziciju 1296 for. 25 nvč., te će, ako ne bude kakovih izvanrednih troškova, moći ispuniti želju slavne akademije izrečenu u glavnoj skupštini i izdati jedan svezak „Zbornika novije književnosti", za koji u proračunu nije bilo pokrića.

Ja se nadam, da smo se gospodarstvom prošle godine i opet približili za korak bliže redovitim našim gospodarskim prilikam uza sve ogromne troškove, koje smo imali oko popravka naše palače, a da se od toga puta barem našom krivnjom ne odvratimo, prvi je uvjet, da troškove označene u proračunu ni u čem ne prekoračimo, osim ako za svako prekoračenje opet nadjemo izvor, iz kojega će se takav veći trošak podmiriti.

O izvanrednoj prodaji akademijskih publikacija, izašlih do konca god. 1894., zatim o prodaji životopisa dra. Račkoga, te o novcu, koji je unišao za spomenik i arkadu pokojnoga Račkoga, prilažem račune napose, pak molim slavnu akademiju, da ovaj moj izvještaj izvoli uzeti do znanja i prema čl. 15. pravila izabrati dva prava člana, koji će sve račune za godinu 1895. pregledati i o tom slavnu akademiju izvijestiti.

U Zagrebu, 2. siječnja 1896.

Tajnik
Dr. Fran Vrbanić v. r.

2. Priegled

prihoda i rashoda jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti godine 1895.

A. Prihod.

	Proračun za god. 1895. u for.	Primitak godine 1895. u for.	Prema proračunu više (+) manje (—)
1. Prenos od g. 1894.		509.06	+509.06
2. Četiri petine čistoga prihoda iz akad. zaklade prema čl. 15. pravila	8.590	10.426.75	+1.836.75
3. Strossmayerova galerija slika . .	433	433	
4. Čisti prihod akademijskih kuća .	4.175	5.346.23	+1.171.23
5. Čisti prihod od prodaje knjiga .	2.200	1.780.32	—419.68
6. Potpora pokrovitelja za „Rječnik“	1.000	1.000	
7. Od prinosa pokroviteljevoga u iznosu od 1000 for. prvi obrok za arkadu Račkoga .	500	500	
8. Predujam iz akademijske zaklade		5.600	+5.600
9. Kamati i ini prihodi		76.21	+76.21
10. Zaostala kupovnina od kuće u Koprivnici . .		1.300	+1.300
11. Prenos iz blagaj. dnevnika od izvanredne prodaje publikacija . . .		1.230	+1.230
Ukupno . . .	**16.899**	**28.202.57**	**+11.303.57**

B. Rashod.

I. Troškovi uprave.

	Proračun za god. 1895. u for.	Izdatak godine 1895. u for.	Prema proračunu više (+) manje (—)
1. Uprava: nagrade, troškovi pisarne i otpreme knjiga .	2.240	2.262.66	+22.56
2. Akademijska palača	4.073.92	12.229.78	+8.155.86
3. Knjižnica i arkiv .	800	924.24	+124.74
4. Galerija slika . .	437.35	683.75	+246.40
5. Otplata zajma od 12.000 for. . . .	633.60	633.60	
6. Razni troškovi .	600	811.93	+211.93
Ukupni troškovi uprave	**8.784.87**	**17.545.86**	**+8.760.99**

II. Troškovi za akademijske publikacije.

	Proračun za god. 1895. u for.	Izdatak godine 1895. u for.	Prema proračunu više (+) manje (—)
1. „Rječnik" sv. 15., nagrada, štampa, vez i gradja . .	2.620	1.994	—626
2. Životopis dra. Račkoga	1.200	1.320.53	+120.53
3. „Ljetopis" sv. IX.	350	520	+170
4. „Rad" knj. CXXI., CXXII., CXXIII. i CXXIV.	4.000	3.752. 0	—247.80
5. Dr. Jelić: „Zbornik jugoslavenskih spomenika" . .	350	351.90	+1.90
6. „Monumenta historica" knjiga XXVII.	1.000	1.103.85	+103.85
Iznos .	9.520	9.042.48	—477.52

Prenos .	9.520	9.042.48	—477.52
7. „Starine“ knjiga XXVII.	1.100	769.85	– 330.15
8. Dr. Gorjanović: „Fosilne ribe“ .	400	653.12	+253.12
9. Za skupljanje folklorističke gradje .	300	90	– 210
10. Za prepisivanje historijske gradje .	300	93	—207
Ukupni troškovi za akad. publikacije . .	11.620	10.648.45	—971.55
Cjelokupni rashod .	20.404.87	28.194.31	+7.789.44

Prema tomu prikazuje se u svemu za g. 1895.

A. **Prihod** sa for. 28.202.57
B. **Rashod** sa for. 28.194.31

Ostaje dakle višak od for. 8.26, koji prelazi u prihod g. 1896.

U Zagrebu, 2. siječnja 1896.

Tajnik
Dr. **Fran Vrbanić** v. r.

Pregledali, s prilozima izporedili i sve u najboljem redu našli.

U Zagrebu, 22. siječnja 1896.

Prema čl. 15. pravila izabrani revizijonalni odbor:

Dr. **T. Maretić** v. r. Dr. **Karlo Zahradnik** v. r.

3. Akademijska zaklada

koncem godine 1894. po iskazu kr. računarskoga ureda kr. hrv.-slav.-dalmat. zemalj. vlade od 1. veljače 1895.

		forinti	nvč.
1.	U hrv.-slav. 4% rasteretnicama . . .	99.500	—
2.	U ugarskim 4% rasteretnicama . . .	200	—
3.	U ugarskoj 4% krunskoj renti . . .	40.350	—
4.	U hrv.-slav. otkupnoj obveznici . .	1.100	—
5.	U zadužnicama sjedinjene papirne rente	89.600	—
6.	U zadužnici austr. srebrne rente . . .	100	—
7.	U obveznicama lutrijskoga zajma od godine 1860.	12.000	—
8.	U dionici lutrijskog zajma od g. 1864.	50	—
9.	U ugarskoj 4% zlatnoj renti . .	11.700	—
10.	U dionici austrijskog vjeresijskog zavoda za obrt i trgovinu . . .	100	—
11.	U zadužnici dunav. parobrodar. društva	100	—
12.	U privatnim obveznicama	10.603	98
13.	U dionicama društva „Associazione dalmatica"	20.000	—
14.	U srećki brunšviškog zajma od 1. ožujka g. 1869. .	35	—
15.	U srećki lutrijskog zajma „Rudolfs-Stiftung"	10	—
16.	U štedioničkim uložnicama . . .	65.497	42
	Ukupno . .	350.946	40
17.	Blagajničko stanje koncem g. 1894. .	1.968	48½
18.	Na dugu zaostale kamate aktivne	308	92
	Sveukupno .	353.223	42½

prema 389.159 for. 44 nvč. koncem g. 1893.

Nepokretni imetak jugoslavenske akademije jest slijedeći: palača na Zrinjskom trgu br. 11, kuća u Vlaškoj ulici br. 33, kuća na Nadbiskupskom trgu br. 11, kuća u Ilici br. 50, kuća na trgu Franje Josipa br. 6, kuća u Novoj ulici, gradilište na uglu Petrinjske i Nove ulice i gradilište u Petrinjskoj ulici; u ukupnoj vrijednosti od **422.812** for.

VII.

NEKROLOZI.

---

1. Ivan Krstitelj De Rossi.

Napisao član-dopisnik Fr. Bulić.

Kad se je lanjske godine 1894. na 20. kolovoza i sliedećih dana, na našoj hrvatskoj zemlji, u Spljetu-Solinu, držao *Prvi Medjunarodni Kongres Kršćanskih Arheologa,* komu učestvovaše učenjaci svih naroda, taj učeni sastanak bio je ujedno zadnje slavlje, što ga je doživio *prvak i utemeljitelj kršćanske arheologije*, komendator Ivan Krstitelj De Rossi. U svetčanoj sjednici otvorenja kongresa svi učestnici jednoglasno prihvatiše zaključak, da se brzojavno pošalje smjerni pozdrav Sv. otcu, našemu Vladaru, i Ivanu Krstitelju De Rossi. Tekom pak svih sjednica ne bijaše predavanja ili govora, u komu se nije spomenulo i zazivalo ime velikoga učitelja, izrazujuć žalost, što on sam nije mogao radi bolesti da lično prisustvuje kongresu, koji bijaše pravo slavlje kršćanske arheologičke znanosti, toli uzko skopčane uz ime De Rossi-a, i po tomu slavlje njegova vlastitog imena. — Ali težka paraliza, koja ga već od preko godine bijaše udarila, nije dala De Rossi-u, da svojom prisutnošću uzveliča kongres i počasti našu hrvatsku zemlju, već dapače mjesec dana nakon kongresa, na 20. rujna prošle godine 1894, još duhom zdrav i jak, leže u hladni grob taj neumorni i veliki pregalac na polju znanosti. On klonu, čvrsto držeći stieg kršćanske

arheologije, koji je u svom dugom i zaslužnom vieku kano dični barjaktar uviek visoko nosio, a praznina što je iza njega ostala ne će se lako ni brzo izpuniti.

Jugoslavenska akademija, kao predstavnica hrvatskog naroda na naučnom polju, da se oduži uspomeni svoga počastnog člana i čovjeka, koji je svojim životom koristio cielomu ljudstvu, posvetivši ga Bogu, Vjeri i Znanosti, povjerila mi je, da u kratko nacrtam život i rad Ivana Krstitelja De Rossi. — I ako se ne osjećam dosta sposoban da dostojno prikažem De Rossi-evo djelovanje, opet se rado laćam ove zadaće i time ujedno prihvaćam priliku, da mu kao Hrvat i sljedbenik velikoga kršćanskoga arheologa izkažem harnost za njegovu blagohotnost, kojom je uviek pratio skromni rad moj i ostalih njegovih učenika u našim krajevima, i svojim svjetima, naputcima i poukama u radu nas sokolio i vodio.

I ako se pokasno oglasujem častnomu pozivu Jugoslavenske Akademije, opet mi se čini da nije baš prekasno spominjanje De Rossi-eva imena i nabrajanje njegovih zasluga. Nasuprot: plodovi onolikoga uma nisu takovi, da ih se može iznieti i dostojno ocieniti pod neposrednim dojmom tužna osjećaja za tolikim gubitkom; vriednost njegova djelovanja bolje se shvaća i poimlje, kada daljnim razvijanjem nauke od njega osnovane jače se ćuti kolika je umna sila u njemu prestala, koliko je polje od njega obradjeno, koliko su čvrsti temelji od njega udareni nauci kršćanske arheologije.

* * *

Ivan Krstitelj De Rossi rodio se u Rimu dne 22. veljače 1822. od otca komendatora Luigja Kamila De Rossi i majke Marianne de' Marchesi Bruti. Njegova obitelj bila je ugledna, u Rimu poznata kršćanska obitelj,

te je De Rossi već za djetinstva primio u njoj prvi odgoj i duboko u svoje srdce zasadio ljubav prama Bogu i Vjeri kršćanskoj, koja mu je kano sjajna luč u dugovječnom životu i blagoslovljenom radu svietlila i dovela ga do onolike njegove slave i onako ga zaslužnim učinila za Vjeru, Crkvu i Znanost.

Kad je poodrastao, stupio je u školu „Collegio romano" kano svi mladići iz odličnih rimskih obitelji, te je do godine 1838. pohadjao razrede gramatikalne i humanitarne, a od godine 1838. do 1840. učio u istom zavodu filosofiju. Uviek se je u školi izticao medju prvim i umom i marljivošću. — Svršivši filosofiju u „Collegio romano", prešao je na rimsko sveučilište, da sluša pravo, te na koncu četvrte godine bio promaknut na čast *doktora iuris utriusque ad honorem.* Tim je dokončao redovite nauke, te sada imao svu pogodnost, da se bavi njemu omiljelim naukom povjestničkom, navlastito arheologijom i to kršćanskom, u kojoj se je na najviše mjesto podigao.

Sam De Rossi govoraše, da je on imao „zvanja za arheologiju". Kad bi ga se upitalo, kako se je dao na taj nauk, odvraćaše: „Ja ne znam. Ništa me osobita nije potaklo. Ćutio sam se od djetinjstva pozvan na taj nauk: *to je moje zvanje*, na koje me je Bog pozvao". — I doista već od malih nogu pokazivao je De Rossi osobite ljubavi za ovu znanost, te kao diete nije se igračkama zabavljao, već je dokolne časove upotrebljavao u osbiljnim naucima, oblazio i pomljivo proučavao stare rimske spomenike, navlastito crkve. Tu njegovu ljubav za starim povjestničkim uspomenama lako da je razpalila jedna zanimiva zgoda, koja se pripovieda. Kao što sve pobožne rimske obitelji, tako je i De Rossi-eva imala u kući jedan stari legendar svetaca, iz koga se je svaki dan u krugu obitelji čitalo žiće

onoga svetca, koji taj dan padaše. Tek što je de Rossi naučio čitati, dao se sa nasladom na prebiranje te svete knjige, u kojoj bijahu naznačena vrela i citati djela, iz kojih su crpljeni podatci. De Rossi nalažaše osobite naslade u čitanju ovih žića, te ga osobito zanimahu i privlačivahu životi svetaca iz prvih kršćanskih vremena. To zanimanje još se više u njemu raspali, kad mu je otac za jedanaesti njegov imendan darovao Bosi-evo djelo „La Roma Sotterranea".

I nauk u školi doprinio je da se je De Rossi za rana zaljubio u arheologiju i njom se stao baviti. Učitelj grčkoga jezika bio mu je poznati Isusovac Secchi, koji u višim razredima „Collegia" govoraše često svojim učenicima o grčkoj epigrafiji, kojom se je on osobito bavio. Ta predavanja potaknuše mladoga De Rossi-a na učenje epigrafije, te on za rana, još kao učenik u „Collegio romano", dade se na sabiranje grčkih nadpisa grada Rima i gledaše da ih protumači. — Dok je jednom sabirao nadpise u Vatikanu, zateče ga pri tom poslu glasoviti kardinal Angelo Mai. koji se u velike začudi, videći tim ozbiljnim radom zabavljena mladića od kojih 14 godina. Upita ga za ime i prezime, pak pošto je kardinal poznavao de Rossi-eva otca, reče mladiću: „Kaži tvomu gospodinu otcu, neka te dovede sutra k meni, da se s njim porazgovorim glede tvoga nauka". Od to doba počimlje prijateljstvo De Rossi-a sa kardinalom Mai.

Obzorje svoga znanja i svojih nauka proširio je De Rossi mnogobrojnim putovanjima po Italiji i po ostalim zemljama Evrope. Na tim putovanjima on je kao marljiva pčela pokupio veliki naučni materijal za kasnija svoja djela, oblazeći povjestničke spomenike, pregledajuć zbirke i muzeje i prebiruć bogate knjižnice. Još godine 1838. podje sa svojim roditeljima prvi put u To-

skanu. Tu vidje i obadje mnoge spomenike iz srednjega vieka, te se tako zanese za povješću toga doba i posveti joj se, da se je kasnije iztieao takodjer kao vrstan poznavalac sredovječne historije, navlastito domaće talijanske povjesti.

Nu prije nego što se dade na putovanja u daleke gradove i krajeve, i prije nego li će po tudjem svietu sabirati potrebno znanje za svoju struku, htio je da sustavno pregleda svoj Rim. Obadje sve spomenike, muzeje, sbirke i knjižnice, i ogromni materijal po njima sakupljen razvrsta i uredi u kataloge. Pri ovomu znanstvenomu pohodu, njega, koji već od mladih godina imaše osobita nagnuća i ljubavi prama kršćanskoj povjesti, a navlastito povjesti prvih kršćanskih vremena, vukla je živa želja da obadje i pregleda *rimske katakombe*, ta zakloništa prvih kršćanskih junaka, ta svetišta prvobitnih vremena Isukrstove Crkve. Nu u Rimu pripoviedalo se u to doba svakakovih strahota o katakombama. Pričalo se, da je u njima jednom poginulo cielo družtvo pitomaca Njemačkoga Gostinca, i da se u tim podzemnim hodnicima kriju svakakove zvieri i razbojnici. Otac De Rossi-ev sbog tih glasina ne htijaše dozvoliti sinu da posjeti katakombe, i kad ga je vruće stao moliti on mu dapače to strogo zabrani. Mladi De Rossi bio je sbog te zabrane i mnogo žalostan, ali valjalo mu se pokoriti otčevoj zabrani. Medjutim se De Rossi sprijatelji sa otcem Marchi, koji se je osobito bavio numismatikom, te njih dvojica stadoše da skupno uče i bave se kršćanskom arheologijom, za koji nauk prieka im bijaše potreba da posjete i pregledaju katakombe, tu bogatu riznicu povjestničkih kršćanskih uspomena. Nastojanjem otca Marchi, De Rossi-ev otac uztegnu zabranu glede katakomba, te dozvoli sinu, da ih zajedno s njime pohodi.

Pregledavši tako i pomno proučivši što je bilo za njegov nauk znatna u gradu Rimu, te udarivši čvrst temelj svomu arheologičkomu zvanju, dade se De Rossi na putovanje po daljim krajevima. Za ljetnih izleta od godine 1844. do 1850 obadje ujedno sa svojim roditeljima Lacij, te zadje na jug sve do Napulja, gdje se mnogo okoristi, razgledajuć ruševine Pompeja. Godine 1853. posjeti obje Toskane, Romagnu, Gornju Italiju, Lombardiju i Mletačku. U Mletcima, prebirući neki stari rukopis, toliko se bijaše u nauk zadubao, da za cielih 48 sati sebice ne bijaše ništa okusio, a da se toga nije ni osjetio: toliki bijaše njegov zanos za naukom i strast za njegovom strukom! Godine 1856. podje preko granica Italije u Švicarsku, Francezku i Belgiju, te iste godine ponovi svoja iztraživanja u Piemontu; zatim obadje dio Švicarske, te ode u Köln, Trevir i Frankfurt. Sve važnije knjižnice on je na tim svojim putovanjima marno pretražio.

Oženivši se godine 1861., podje opet u Francezku, i zatim u London. Opet je kasnije godine 1868. bio u Francezkoj, i tom prigodom posjetio arheologa Martigny, te s njim utanačio glede francezkog izdanja svojega „*Bulletino di archeologia cristiana*", koje izdanje nakon smrti Martigny-a nastavi opat Duchesne sve do godine 1880.

De Rossi nije nikada prebrodio Sredozemno more, nu razne spomenike iz prekomorskih krajeva šiljahu mu na ogled prijatelji i štovatelji, kojih je imao veoma mnogo po svim stranama svieta. — I upravo mnogobrojnim putovanjima imao je De Rossi zahvaliti, što je stupio u odnošaje s učenjacima iz tudjih krajeva, a to mu je pripomoglo u njegovim naucima u doba, kad se ne mogaše udaljiti iz Rima. Osim toga za česta i duga boravka u Francezkoj on toliko bijaše prisvojio fran-

cuzki jezik, da mu nije ni malo težko bilo svoja predavanja držati u tom jeziku, ili iznenada promieniti te nastaviti francuzki, što bijaše započeo govoriti talijanski; a to je on redovito činio, kad bi opazio, da ga sluša mnogo stranaca.

De Rossi je jedan od onih velikana, u životu kojih rek bi odsieva ciela jedna znamenita kulturna epoha, i djelovanjem kojih ponajviše ta epoha dobiva svoj stanoviti značaj; on je jedan od onih veleuma, koji daju novi, osebujni pravac cieloj jednoj nauci, koji je preporadjaju, utemeljuju, stvaraju. Takov preporoditelj i osnovatelj bijaše De Rossi za nauku kršćanske arheologije. On je iz temelja podigao nauku kršćanskih spomenika, kojoj je posvetio najveći dio svoga života. Prije De Rossi-a ova znanost bijaše nestalna i na mnogo nižem stepenu od klasične arheologije: on je svojim radom podiže na visoko mjesto, jednako sa klasičnom arheologijom. Prije njega gojila se je kršćanska arheologija jedino mimogredce, u svrhu religioznih polemika, te ne imaše stalnih kriterija; bavio se tom naukom uz ostale Baronij, koji često uplete arheologičkih razprava u svoje Crkvene Anale, veliki Bosio, koji upotriebi cieli svoj život u iztraživanju katakomba. Ali do Ivana Krstitelja De Rossi sav taj nauk bijaše bez znanstvene podloge, bez stalnih pravila, te apokrifne legende često se zamienjivahu sa povjestničkim dokumentima prvih vjekova Crkve, umjetnički spomenici prvih kršćanskih stoljeća sa onim srednjega vieka; ne bijaše stalna pravila da se razpozna kršćanski nadpis iz vjekova progonstva od nadpisa iz V. ili VI. stoljeća. I same rimske katakombe, ova sveta kolievka kršćanstva, bijahu zapuštene i neiztražene, te ako se je što u njima

pretražilo, to se je radilo jedino da se nadju moći svetih mučenika, nipošto da ih se znanstveno razjasni i prouči. De Rossi-u bijaše sudjeno, da unese svjetlosti u ova svetišta, da ih u svojim djelima prikaže i protumači.

Velikim svojim umom shvatio je De Rossi pravu ulogu kršćanskih starina u arheologičkoj znanosti, onako važnu kao što bijaše uloga kršćanstva u starinskom poganskom družtvu. Po njegovoj zamisli i osnovi kršćanska arheologija imala je da unese nove svjetlosti u odnošaje kršćanstva i poganstva u starom vieku, te da prikaže kako je kršćanstvo niklo, raslo i razvijalo se u poganskom družtvu, kako je po malo na nj uplivalo i pretvaralo ga, dok ga napokon nije nadvladalo, dok nije osvanuo dan, kada rimska država, prije progoniteljica kršćanstva, postade sljedbenicom nove vjere: jednom riečju po De Rossi-u kršćanska arheologija imala je da novim dokazima podkriepi i u sjajnoj slici prikaže onaj veličanstveni pojav, koji se sbio u starom vieku, i koji se krsti *pobjedom kršćanstva nad poganstvom.*

Razmatrajuć kako su u staro doba preveć tiesni bili pravni i moralni odnošaji izmedju elementa poganskoga i kršćanskoga, koji jedan uz drugi obstojahu, i videći da prema tomu i starine poganske uzko su skopčane uz kršćanske, te da jedne na druge bacaju svjetlosti, došao je De Rossi do nuždna zaključka, da se nikako ne može i ne smije razlučiti znanost kršćanskih starina od one poganskih, već da one moraju uzporedo koracati, nerazlučno jedna od druge, i popunjati se. Ovo veoma važno načelo bi obćenito priznato, uvaženo i prihvaćeno na veliku korist razvitka jedne i druge nauke.

De Rossi-eva djela mogu se razrediti u tri velike skupine: prva i najvažnija je, u kojoj razpravlja o kršćanskim starinama; druga, u kojoj se bavi klasičnom epigrafijom grčkom i rimskom i povješću epigrafskih nauka;

a treća o topografiji grada Rima i okolice, i o bibliografiji povjesti staroga i srednjega vieka.

Prvo veliko De Rossi-evo djelo, od onih koja zasiecaju u kršćansku arheologiju, nosi naslov „*Inscriptiones christianae urbis Romae septimo saeculo antiquiores*", u komu su sabrani i uredjeni kršćanski nadpisi, pokupljeni po katakombama, crkvama, muzejima, privatnim kućama i po okolici vječnoga grada. Djelo je ovo osobite marljivosti, uztrajnosti i strpljivosti u radu. Velika njegova korist i znamenitost leži u tomu, što iz prispodabljanja nadpisa sa konsularnom datom mogaše De Rossi ustanoviti stalna pravila paleografije i sloga, da sudi o dobi nadpisa, koji ne nose imena konsula, i kojih je veći broj. Ovako ustanovljena kronologija nadpisa služila je pak De Rossi-u uputom, da ustanovi kronologiju podzemnih grobišta, te je tako mogao pronaći načelo, da su ta grobišta redovito služila za pokopišta sve do konca četvrtoga stoljeća. Iz toga važnog načela bi povučena znamenita posljedica, da slikarije suvremene grobištima katakomba nisu poznije od četvrtog stoljeća, dok se je prije kadgodj držalo da potječu tek iz srednjega vieka. — U prvom svezku ove znamenite zbirke kršćanskih nadpisa, koji je izišao godine 1861., objelodanjeni su nadpisi sa konsularnom datom, te je ujedno izdana u tom svezku veoma važna razprava o konsularnim fastima i drugim kronoložkim pitanjima; u drugom svezku, izdanu god. 1889., sabrane su sve silloge i stare epigrafske sbirke. Na temelju novih kriterija, ovim djelom udarenih, mogao je De Rossi znanstveno urediti prvi muzej kršćanskih starina, osnovan od pape Pija IX. u Lateranskoj polači, u kojem skupocjena epigrafska sbirka stoji kano otvorena knjiga i živa povjestnica prvih kršćanskih vjekova. — Znamenito ovo De Rossi-evo djelo već se je predvidjalo u prijašnjim

manjim kritično - arheologičkim njegovim razpravama, medju kojima spominjemo važnu razpravu *„De christianis monumentis* ἰχθὺν *exhibentibus"*, gdje se razpravlja o predstavama simbolične ribe na kršćanskim spomenicima. Ovo težko pitanje riešio je De Rossi tako tvrdim dokazima, da sva kasnija odkrića i izkopine nisu promienile, što je on utvrdio. U dvjema razpravama *„De christianis titulis carthaginiensibus"* i u drugoj *„Della croce monogrammatica segnata nel codice greco vaticano"* razpravio je De Rossi glavne temelje kršćanske ikonografije, te ove dvie razprave vriede kao ponajbolje i ponajvažnije njegove radnje. Tumačenje simboličkih kršćanskih spomenika, ili ti onoga tajnovitog slikovitog jezika, kojim su se služili prvi kršćani, da izraze u slikama i nadpisima zakrite svoje vjerske misli i osjećaje, privlačilo je veoma pomnju De Rossi-a. Premda je kršćanski simbolizam, osnovan na svetom Pismu i na djelima sv. Otaca, u glavnim potezima već bio ustanovljen, ipak je bilo još mnogo šta tamna da se protumači, a to je De Rossi učinio spomenutim svojim razpravama. Pomoću ogromne učene spreme, koju je posjedovao, i oštrinom razsudjivanja on je sigurno raztumačio sakriveno značenje nadgrobnih slikarija iz trećega stoljeća, koje se tiču i prikazuju svetotajstva krštenja i euharistije i tajni simbolizam ribe, koja predstavlja Spasitelja; on je naznačio faze, kojima je prošla predstava Spasitelja i Križa, i povjestni razvoj kršćanske ikonografije u prilikama Djevice, Apoštola i Svetaca. Kao predhodnu radnju prvom svezku „Inscriptiones" spominjemo jošte razpravu štampanu god. 1851., u kojoj pokazuje na nove puteve, kojih se je držati pri tumačenju nadpisa, bilježeći korist geografičke metode.

Mimoilazeći druge manje razprave, njegovo drugo veliko djelo o kršćanskoj arheologiji poznato je pod

naslovom *„Roma Sotterranea cristiana“* (Podzemni kršćanski Rim). Ovo djelo izašlo je u tri svezka (god. 1864., 1867., 1877.), te su u njemu većim dielom sabrani svi uspjesi De Rossi-evih nauka o prvom kršćanstvu u gradu Rimu.

U izvadku objelodaniše i popularnim učiniše ovo djelo u Njemačkoj prof. Kraus, u Francezkoj prof. Allard. a u Englezkoj u dva izdanja Spencer Nothcorte i Browlowe. Njime je De Rossi skoro jednim mahom podigao kršćansku arheologiju na visinu klasične, te oni, koji su do tada nepouzdano gledali na njegov rad, priznadoše da se tu radi o znanosti u pravom smislu rieči, točnoj i kritičnoj, a ne o kakovim arheoložkim sanjarijama.

Važno je takodjer krasno De Rossi-evo djelo pod naslovom *„I musaici delle chiese di Roma anteriori al secolo XV.“* u najvećem formatu sa kromolitografskim slikama na rimskim mozaicima i s tumačem na francezkom i talijanskom jeziku. — Spominjemo jošte medju De Rossi-evim radnjama ove vrsti razpravu, što ju je prikazao prigodom biskupskog jubileja pape Pija IX. (1877.) pod naslovom *„Il museo epigrafico cristiano Pio-Lateranese“*.

Nu osobito De Rossi-evo djelo o kršćanskoj arheologiji jeste njegov *„Bullettino di archeologia cristiana“*, koji se može nazvati njegovim osobnim dnevnikom. Počeo ga je izdavati god. 1863., a po njegovoj izričnoj želji prestao je izlaziti njegovom smrću, pošto bijaše tako rekuć njegov osobni vjestnik. De Rossi-ev „Bullettino“ bogata je riznica arheološkoga znanja: u njemu je on iznosio sve što je na svjetlo izlazilo iztraživanjem rimskih katakomba, priobćivao sve razprave o mnogobrojnim predmetima kršćanske arheologije, i pratio razvoj ove nauke i njezine uspjehe u svim krajevima. S po-

četka izlazio je kao mali mjesečnik, kasnije u četiri godišnje knjige. U preko tri stotine De Rossi-evih članaka, priobćenih u „Bullettinu“, sadržana je ogromna zaliha arheologičke nauke, u njima su izloženi znanstveni uspjesi mnogobrojnih De Rossi-evih putovanja, sabran ogromni materijal za kasnija njegova djela, u kojima je taj materijal poredan i uredjen. U ovom vjestniku živo razpravljaše De Rossi najzapletenija pitanja i velikim oštroumljem ih rješavaše. Ljubitelji arheologije i strukovnjaci ne mogu imati stručne knjige zanimivije i poučnije od ove. — U zadnjem svezku „Bullettina“, u komu je učenom svietu javljena smrt velikoga De Rossi-a, priobćen je takodjer prvi njegov članak, koji do tada ne bijaše objelodanjen. Prijatelji i učenici njegovi (naime brat mu M. S. De Rossi, M. Armellini, O. Marucchi i E. Stevenson) nastavljaju u istom smjeru izdavanje ovoga znamenitog vjestnika pod naslovom *„Nuovo Bullettino di archeologia cristiana“*.

Medju De Rossi-evim djelima, koja se odnose na klasičnu epigrafiju i povjest epigrafskih nauka, zauzimlje prvo mjesto njegovo suradničtvo na ogromnom sborniku nadpisa: *„Corpus inscriptionum latinarum“*, izdanu od berlinske akademije. Uz Mommsena i Henzena, De Rossi bijaše treći urednik ovoga velikog književnog spomenika naših vremena. Koliki je dio doprineo De Rossi pri tomu poduzeću razabire se iz uvoda treće knjige. — Dok je tako Njemačka pozivala De Rossi-a na polje znanosti, Francezka malo zatim pozva ga za suradnika pri izdanju mnogobrojnih djela i obširna dopisivanja glasovitoga Borghesi. Medju Francuzima, Talijancima i Niemcima, koji radiše pri ovom izdanju, De Rossi bijaše jedan od najvrstnijih i najsgodnijih obzirom na njegovo znanje i na osobne njegove odnošaje. —

Osim ovih većih djela ove vrste izašlo je iz De Rossi-eva pera preko 50 drugih razprava, što većih što manjih.

Treća skupina djela glasovitoga rimskoga arheologa obuhvaća veoma različite predmete, a ta djela bijahu priobćena takodjer u stručnim dnevnicima dalekih krajeva. Ovamo spadaju njegove glasovite radnje o starinskoj topografiji grada Rima, zatim njegovi katalozi, u kojima je klasificirao kodekse vatikanske biblioteke. Tu je radnju on izvršio kao pisac („scrittore“) vatikanske biblioteke, koju je čast primio još god. 1843., tek što bijaše promaknut na čast doktora *ad honorem*. Ogromna je ovo i težka radnja, te se upravo začudno prikazuje kako mogaše jedan čovjek uz malu pripomoć drugih onako liepo urediti vatikanske kodekse. — Osim toga De Rossi je uredio mnogobrojne „Miscelanee“ u istoj biblioteci. — U ovu skupinu spadalo bi i obširno De Rossi-evo dopisivanje u predmetima strukovnim i naučnim, razgranjeno po cielom naučnom svietu.

Svrne li se pogled na ukupnost djela prvaka kršćanske arheologije, odmah se vidi ne samo njegova ogromna djelatnost na naučnom polju, već se takodjer i nehotice oćuti veliko počitanje pred onako snažnim i uzvišenim umom. Težko je pojmiti kako jedan sami čovjek u petdeset godina rada mogaše sastaviti toliki broj djela, onako velikih, dubokih i raznovrstnih. Sigurno je, da su u tomu čovjeku bila sjedinjena sva riedka svojstva duha i tiela; u njemu bijaše spojena neumorna uztrajnost i prevelika marljivost, spremnost uma i silno pamćenje. Uz najstrožu metodu, koje se] je uviek u svim djelima držao, posjedovaše takodjer veliku lakoću i bistrinu pisanja. U tolikoj raznovrstnosti njegovih radnja svugdje se opaža kako se strogo drži predmeta. Tko čita mnogobrojne spise ovoga učenjaka, ne čudi se toliko velikoj njegovoj naobraženosti, duboku poznavanju

predmeta i jasnoći razlaganja, koliko onoj tajnoj sili, kojom on znade pred duhom čitatelja oživjeti staro kršćansko družtvo u svim njegovim pojavama i tako ga živo prikazivati, da se čitatelju čini, da sâm u tom družtvu žive i u njemu se kreće.

Kako smo već razabrali iz kratka izkaza najznamenitijih De Rossi-evih djela, on je poglavito razvio svoju djelatnost u iztraživanju i objašnjivanju rimskih katakomba; na tom bogatom i do njega slabo iztraženom polju povjestničkih kršćanskih uspomena najobilnije mu se trud izplatio i najviše je zaslužio za vjeru i znanost.

Već za prvih iztraživanja po gradu Rimu — kako smo spomenuli — De Rossi-a je vukla živa želja, da iztraži rimske katakombe. — Oblazeći povjestničke spomenike Vječnoga grada, još god. 1843. dodje do starinske crkvice sv. Siksta, koja stajaše na jednom vinogradu, na uglu, gdje se sieku „Via Appia“ i „Via delle sette Chiese“, i koja od davnih vremena nije više služila za bogoslužne svrhe, već za spremište vlastniku vinograda. Nekoliko godina kasnije, god. 1849., nadje De Rossi na tom mjestu ulomak nadpisa, u komu se spominjaše „*Cornelius episcopus et martyr*“, t. j. jedan od papa iz prvih vremena Crkve. Blizu spomenute crkvice bijaše kao neki zdenac, kroz koji prodiraše zrak i svjetlost u podzemne hodnike. Ove hodnike stade De Rossi odmah pomnjivo iztraživati, te do mala nadje grob, komu pripadaše gori spomenuti nadpis. Na temelju ovih podataka, te svoga nauka o topografiji grada Rima, i oslanjajuć se na putopise hodočastnika iz prvih kršćanskih stoljeća, De Rossi odmah sa svom sigurnošću zaključi, da pod onim vinogradom leži jedna glasovita katakomba iz davnih vremena, i upravo ona, u kojoj

su grobovi papâ stavljeni od pape Damasa, naime *kripta sv. Cecilije*, i drugi veoma znameniti kršćanski spomenici. — Uvjeren o točnosti i znamenitosti svoga odkrića, obrati se De Rossi na Sv. Otca Pija IX. molbom, da bi kupio taj vinograd. Papa to uradi, a De Rossi započe radnje i dodje brzo do sjajna uspjeha, odkrivši nekoliko povjestničkih kripta. Kad je Sv. Otac dočuo za uspjeh De Rossi-evih radnja, dozove ga k sebi, i reče mu, da bi ih želio vidjeti. Nu prije nego li se Sv. Otac, koji se prigodice znao rado i našaliti, uputi na lice mjesta, govoraše za objedom, kako su arheolozi pjesnici i sanjari i da o mnogočemu maštaju. De Rossi se ne uvriedi na te rieči, znajući, da su rečene za šalu, već kaza, da će do mala znanost kršćanskih starina sama sebe obraniti i osvetiti. Kad je malo kasnije Sv. Otac došao u glasoviti hipogej papâ, i baš na mjesto, gdje je nadpis postavljen od sv. Damasa, De Rossi raztumači veliku znamenitost svoga odkrića i iztaknu kako su se sasvim obistinile tvrdnje starinskih hodočastničkih putopisa. Kad je pak pokazao ulomke nadpisa Damasova i dao Sv. Otcu da sam pročita na nadgrobnim nadpisima prvih nasljednika sv. Petra imena svojih častnih i svetih predšastnika, Sv. Otac, sav blažen i sretan, suznih očiju uskliknu: „Jesu li ovo doista nadgrobni kameni mojih predšastnika, koji ovdje počivaju?“ — De Rossi bijaše sretan radi tolikoga zadovoljstva Sv. Otca, ali sjećajuć se njegovih rieči malo prije izušćenih o sanjarijama arheologa, odvrati mu: „Sve su ovo sanjarije, Sv. Otče, sve sanjarije!“ A Sv. Otac na to njemu: „Oh, kako ste zločesti, De Rosi!“ te mu opet od srca čestita na sretnu uspjehu i zahvali mu za njegove zasluge prema Crkvi i Sv. Stolici, uvjeravajuć ga o svojoj naklonosti i privrženosti.

Od toga vremena predobio je De Rossi za sebe sasvim naklonost Sv. Otca, koji ga odsle u radu u velike pripomagaše, tako da je De Rossi zamolio Sv. Otca, neka mu dozvoli, da na svom velikom djelu o iztraživanjima u sv. Kalistu napiše da je tiskano dozvolom sv. Otca. Ovaj mu odvrati: „Ne samo da to dozvoljavam, već dapače zahtievam“. Osokoljen tim riečima, De Rossi zamoli sv. Otca, neka mu dozvoli, da njemu posveti to djelo. Sv. Otac pogleda arak, na komu bijaše napisana posveta, usredotočena u riečima: *„Pio IX. Pontifici Maximo alteri Damaso“*, te reče De Rossi-u: „Ako sam ja drugi Damas, takav sam, jer sam u Vami našao svoga sv. Jerolima. Primam rado posvetu“. — I treći svezak svoga djela „Roma sotterranea“ prikazao je De Rossi papi Piju IX.

Odkriće ogromne Kalistinske nekropole, u kojoj se nadjoše grobovi prvih papa i grobnica prve mučenice Cecilije, bijaše prvo De Rossi-evo odkriće, a za ovim prvim uspjehom sliedio je dugi niz drugih znamenitih odkrića.

Brižnim proučavanjem mučeničkih spisa, putopisa sastavljenih od starih hodočastnika, i marljivim i pomljivim sastavljanjem narisa i nacrta, pri čemu pripomagaše De Rossi-u njegov vriedni brat Mihovio-Stjepan, udari on stalno načelo i ustanovi sustav svomu iztraživanju, uredivši i razbistrivši zapletenu topografiju suburbanskih grobišta, te odredivši svakomu njegovo pravo ime i točne granice. Držeći se tako ustanovljena načela u iztraživanju, on je brzo nakon prvog uspjeha našao Arijadninu nit za odkriće historičkih kripta, te do skora odkrio jedan za drugim preko dvanaest nadgrobnih mučeničkih spomenika, veoma poznatih u povjesti progonstva. Nakon grobnica papâ, sv. Cecilije i drugih mučenika na groblju sv. Kalista, on odkri grobove

mnogih drugih svetih mučenika, pokopanih u podzemnim prostorijama. Izmedju ruševina tih podzemnih prostorija našlo se je povjestničkih slikarija i nadpisa velike vriednosti, od kojih je glasoviti iztražitelj znao unieti nove svjetlosti u povjest prvih vjekova Crkve.

Svoje naučno iztraživanje temeljio je De Rossi na najstrožim pravilima povjestničke kritike, razlučujuć autentične dokumente od apokrifnih, te je na taj način ne samo povratio historiji mnoge zaboravljene stranice crkvene povjesti, već je takodjer izpravio mnoge ukorjenjene pogreške. Svojim iztraživanjem i svojim djelima digao je De Rossi koprenu, koja prikrivaše tolike vjekove podzemni Rim, i povratio ih znanosti i štovanju bogoljubnoga kršćanstva.

Ipak najglavnija djela, u kojima je De Rossi iznio uspjehe svoga iztraživanja, naime djelo o Podzemnom Rimu (Roma Sotterranea) i sbirku kršćanskih nadpisa, nije dokončao, jer jedan čovjek, i ako veoma marljiv i radišan, kao što bijaše on, medju tolikim drugim radnjama nije mogao da tomu doteče. Nu uspjeh njegovih djela osiguran je znanosti, jer je on naznačio pravi put i udario pravac radu svojih nasljednika, a ogromni materijal od njega sabran i ako nije konačno sav uredjen, ipak je sadržan u mnogim bilješkama od njega ostavljenim, te čeka mladje sile, da ga urede i da nastave zaslužno De Rossi-evo djelo na polju kršćanske arheologije.

Takav podmladak, koji će, sliedeći korake velikoga učitelja, moći lakše nastaviti započeto i daleko upućeno djelo, znao je De Rossi u dugu nizu svojih godina podgojiti i liepo uputiti na svoje stope. Njegova djelatnost nije se ograničila samo na iztraživanje kršćanskih starina i njihovo znanstveno tumačenje, već je on znao takodjer živom riečju dieliti pouke na znanstvenim sa-

stancima, koji su bili mnogobrojno posjećivani od učenjaka sa svih strana svieta i svih narodnosti, koji bi hrlili na njegova predavanja toli poučna i toli zanimiva, navlastito kad bi ih držao pred samim starokršćanskim spomenicima, u rimskim katakombama, te živom slikovitom riečju znao do zanosa uznieti slušatelje, oživljujući one mrtve spomenike prizorima iz života prvih kršćanskih vremena, iz junačkih doba progonstva i požrtvovanja prvih sljedbenika Isukrstove nauke. — Ovu svoju djelatnost vršio je De Rossi navlastito u dvama zavodima, koji u Rimu zauzimlju osobito mjesto te su uzko skopčani sa znanošću kršćanskih starina. To je *Družtvo gojitelja kršćanske arheologije (Società dei Cultori di archeologia Cristiana)* i *Collegium Cultorum Martyrum.* Obima ovim zavodima bijaše za života na čelu De Rossi, te su po njemu na onako veliku glasu. — Družtvo Gojitelja Kršćanske Arheologije osnovao je otac Bruzza ujedno s De Rossi-em i s nekim drugim mladim arheolozima. U ovomu družtvu svakoga mjeseca jednom, u dan nedjeljni, dvie ure prije Zdrave Marije, drže se redoviti sastanci. Tko god hoće može pristupiti na te sastanke bez posebna poziva ili koje druge formalnosti, te, obaviestivši prije predsjednika, može takodjer držati predavanja o svojim odkrićima, razlagati, dokazivati ili tumačiti. Ta predavanja pak priobćuju se u listu *Voce della Verità* i u De Rossi-evu vjestniku *Bullettino di archeologia cristiana.* Tko želi biti upućen u zadnje novosti na polju kršćanske arheologije, mora ili prisustvovati tim sastancima, ili priskrbiti izvješća o njima. Arheolozi, koji se u Rimu bave, ne propuštaju prilike, da tu podnesu izvješće o svojim radnjama i naucima. — Duša ovih učenih sastanaka bijaše uviek De Rossi, te ih je osobito činio zanimivim svojim izvještajima o stanju i uspjesima najnovijih izkopina u kata-

kombama. Na ovim sastancima bijahu za prvi put najavljena mnoga veoma znamenita i veoma važna arheologička odkrića. — Od god. 1883., od smrti utemeljitelja ovoga družtva otca Bruzza, bio je De Rossi sve do svoje smrti predsjednikom, te je od tada još većim zauzimanjem radio za sastanke. Osobita vještina i prednost njegova pokazivaše se u tomu, što — bilo o kojem predmetu da se izvješćuje ili razpravlja — on je uviek znao pridodati svoju točnu, bistru, sintetičnu opazku, te više puta nakon podnesena izvješća ili svršene razprave kazati o istom predmetu još više, nego li je kazao sam izvjestitelj, tako da njegove opazke uviek izcrpljivahu predmet. Osobito bijaše pri tomu zamjerno veliko pamćenje De Rossi-evo, koji u svojoj glavi držaše svu silu znanstvenih viesti toli raznovrstnih, te ih točno i sigurno pamtijaše i veoma liepo znaše razporediti i izložiti.

Na ovim sastancima znao je De Rossi takodjer pokazati svoje dobro, zlatno srdce prama drugovima i učenicima. Čestokrat liepom, prijateljskom riečju znao je on tu osokoliti početnike, ili sa malo toplih rieči preporučiti koje novo djelo izvježbanih strukovnjaka. A te njegove kratke izjave bijahu tim vriednije, što on nikada nije htio da izreče svoj sud obširnije ili napiše kritiku o kojem djelu njegove struke.

De Rossi je uviek mnogo držao do ovih sastanaka i preporučivao, da ih se marljivo pohadja, jer uvidjaše veliku korist, što od njih ima znanost. Kršćanska arheologija dobivaše uviek velika maha od ovih sastanaka, navlastito radi toga što bijahu vodjeni i upravljani od onakove sile, kao što bijaše De Rossi, koji je čestokrat sa malo rieči znao svratiti pozornost na mnoga znamenita pitanja, naznačiti odnosne spomenike, nacrtati njihovu važnost i upliv, te pokazati cielu osnovu, i tako

potaknuti druge na obširnije obradjivanje pojedinih strukovnih predmeta.

Drugo družtvo, *Collegium Cultorum Martyrum,* osnovaše god. 1878. nekoliki mladi arheolozi iz Rima i stranci, te mu postaviše za cilj da kadkada posjećuju grobišta, gdje su nekoč počivali glasoviti mučenici, slaveći na spomendan svakoga mučenika u njegovoj kripti religioznu svetčanost i spajajući sa tom svetčanosti i arheologičku pouku o tom mjestu. Ovo družtvo stajaše u uzkoj svezi sa Njemačkim Gostincem u Rimu *(„Campo Santo dei Tedeschi")*, gdje bijaše trajna *Schola Collegii.* Pod upravom vriednoga predsjednika monsignora De Waal brzo se razvi ovo družtvo i toliko naraste broj posjetilaca svetkovina obdržavanih u katakombama, da su ove doskora postale tiesne za tu svrhu, navlastito odkada De Rossi, nakon dovršene pjevane mise, običavaše držati popularno znanstveno predavanje o znamenitosti dotičnoga grobišta.

Koliko velik bijaše De Rossi-ev upliv u znanosti, koli razgranjeni njegovi odnošaji sa učenjacima cieloga svieta, razabire se takodjer iz obširna njegova dopisivanja od kojih 10.000 listova o znanstvenim predmetima. Sve te listove, koji se bar u koliko odnose na znanost, on je već od svojih mladih godina uredno čuvao, te je lako razabrati koliko blago znanstvenih viesti u njima leži, i koliko je velik glas i uvaženo mnienje uživao De Rossi kod učenjaka svih naroda, koji su se njemu obraćali za savjet, pitali njegovo mnienje; a on, kao što je u svojoj blizini živom riečju savjetovao i napućivao mladje u njihovim naucima i njihovom radu, tako je svojim listovima dielio svjete i naputke svojim učenicima i sljedbenicima u najdaljim krajevima svieta.

I u našoj domovini vršio je De Rossi na naučnom polju velik upliv, napućujući, savjetujući i uviek žarkom

ljubavlju i toplim zauzimanjem prateći rad naših ljudi, i svojih učenika.

Pisac ovih redaka najbolji je svjedok koliko se je veliki pokojnik živo zauzimao za kršćanske starine, koje se nalaze u našim krajevima, navlastito u Solinu, te koliko je on doprinio, da su one u zadnje doba izašle na svjetski glas. U grozničavoj svojoj radinosti on je nalazio vremena, da uz mnogobrojne svoje poslove stoji u čestom pismenom saobraćaju sa piscem ovih redaka, te mu u obilnoj mjeri dielio uvažene svoje savjete glede kršćanskih starina odkrivenih izkopinama u starodrevnom Solinu. On je uviek pomljivo pratio rad i marljivo čitao izvješća u „*Bullettino di archeologia e storia dalmata*". — Divinatornim svojim duhom, kojim se je odlikovao, De Rossi je već pred nekoliko godina shvatio važnost naših kršćanskih spomenika i naslutio koli sjajan uspjeh imale su one postignuti u arheologičkoj kršćanskoj znanosti.

Kad je god. 1864. bio De Rossi zamislio, da izdade ogromno djelo, u kome bi bili prikazani stari kršćanski spomenici cieloga svieta, on bijaše u osobiti obzir uzeo Dalmaciju, Istru i Mletačku, jer da su „tamošnji gradovi Solin i Akvileja veoma bogati kršćanskim uspomenama" („Roma Sotterranea" I., Predgovor, 82). Kad su se pak nekoliko godina kasnije obistinile te njegove nade odkrićem grobišta „*Legis Sanctae Christianae*" u *Manastirinama* u Solinu, tada je on velikom svojom znanstvenom naobraženošću učenom svietu najavio od kolike su velike važnosti ulomci nadpisa, odnoseći se na solinske mučenike, sv. Staša i sv. Septimija („Bullettino di archeologia cristiana" 1878. str. 100; „Bullettino di archeologia e storia dalmata", 1880., str. 36, 50), tada je on razjasnio nadpis odnoseći se na „*Peregrinus Domnio*", na kojemu je službeni naziv grobišta, i raz-

tumačio prikaze urezane na sarkofazima „Dobroga Pastira“ i „Hippolita i Fedre“. Docnije pako dubokom svojom učenošću razjasnio je spomenik solinskih mučenika kod Lateranske bazilike („Musaico di S. Venanzio“) podvrgavši kritičnu izpitu sve hagiografske viesti o solinskim mučenicima, i dolazeći do stalnih i sigurnih zaključaka. („Bull. di arch. e stor. dalm.“ 1885. str. 187).

Pred dvie godine objelodanio je u svom „Bullettinu“ veoma učen članak „o dvanaest Apoštola predstavljenih u šest jaganjaca na jednom sarkofagu u spljetskom muzeju“ (članak ovaj preštampan u „Bull. di arch. e storia dalm.“ god. 1893. str. 11 sl.). I kasnije kako se je što nalazilo na grobištu „*Legis Sanctae Christianae*“ u „*Manastirinama*“, on je svako našašće pomljivo pratio, i čestim dopisivanjem saobćivao svoje opazke glede nadpisa priobćenih u „*Bullettino di archeologia e storia dalmata*“ (god. 1884. str. 147; 1885. str. 169, 185 itd.). Pak napokon i lanjski kongres kršćanskih arheologa, obdržavan u Spljetu-Solinu, bio je pripravljen uz predhodni dogovor sa komendatorom De Rossi, i on bijaše nakan da ga posjeti, da ga nije bolest zapriečila.

De Rossi ne bijaše velik samo kao učenjak, već takodjer kao čovjek i pravi kršćanin, jer u njemu bijaše u podpunom skladu znanje i vjera, te je njegov blagoslovljeni rad bio upravljen nekom uzvišenijem cilju: slavi Boga i Vjere kršćanske i spasu čovječanstva. Obilnim blagom novoga povjestničkoga znanja, što je iz njegova uma prosinulo, on je mnogo doprinio razvoju kršćanske misli u našem vieku, pojačanju vjerskog osjećaja i budjenju moralnog življenja. Svojim djelima, u kojima je razjasnio kršćanske starine i prikazao mnoge prizore iz života prvih kršćana, on je unio nove svjetlosti u pravo kršćansko vjerovanje. Tumačeći simbole, kojima su prvi kršćani u katakombama izrazivali svoje

vjerske misli i osjećaje, on je doprinio novih dokaza o istinitosti kršćanske nauke, o istinitosti katoličanskog vjerovanja, i tim iznio novo jako oružje na obranu Krstove vjere. Radio je podržan žarkom ljubavlju prama domovini, čovječanstvu, Crkvi i Vjeri, te bio jedan od najvećih zagovornika velike misli o slogi, ljubavi i bratimstvu svih naroda u krilu kršćanstva.

Čovjek tako uzvišena duha, učenjak toli radišan i neumoran, pisac toli dubok i plodan, koji je toliko razprostranjene imao svoje znanstvene odnošaje i svoj upliv po cielom svietu, ne mogaše da za svoje velike zasluge ne bude čašćen i slavljen od cieloga učenoga svieta. — I doista veoma mnoge hvale i časti bijahu njemu podieljene u njegovu životu od posebnika, od vlada i vladara, od znanstvenih zavoda i učenih družtava, a da on nikada nije te časti tražio ili za njima hlepio, jer bijaše čovjek veoma ponizan. Težko bi bilo nabrojiti sva mnogobrojna i raznovrstna odlikovanja De Rossi-u podieljena; obćenito spominjemo, da je bio član mnogih učenih družtava svih naroda, odlikovan mnogim vitežkim redovima, nagradjen mnogim počastnim kolajnama za zasluge na polju znanosti, ovjenčan počastnim laureama mnogih filosofskih fakulteta, da mu bijahu posvećene mnoge knjige, u njegovu čast mnoge slave spremljene. Od svih časti, kojima se je De Rossi najviše dičio i ponosio, bijahu one podieljene mu od rimskih papa. Lav XIII. god. 1878. podieli mu veoma riedku čast, imenovavši ga posebnim breveom za predstojnika kršćanskog muzeja, koje odlikovanje bijaše za njega stvoreno i podieljeno mu doživotno, bez ikakova nasljedstva, što upravo riedko biva u rimskoj kuriji.

U dvie prigode bio je De Rossi na osobit način počašćen slavljem, kojemu sudjelovaše cieli učeni sviet,

naime god. 1882., prigodom šestdesetgodišnjice njegova rodjendana, i deset godina poslie toga, kad je sretno doživio sedamdeseti rodjendan. U obadvie prigode biše De Rossi-u podieljena mnoga odlikovanja i izdana spomen-knjiga o svetčanosti, u kojoj bijaše uvršten takodjer podpuni popis svih dotadašnjih njegovih djela.

Prigodom prvog slavlja prof. Henzen, kao predstavnik Njemačke i Austrije, prozva De Rossi-a „utemeljiteljem kršćanske arheologičke znanosti“, koji naslov bi obćenito primljen. Prigodom jednoga i drugoga slavlja takodjer i hrvatski arheolozi i njegovi učenici izraziše svetčaru svoja čestitanja.

———

Zadnje slavlje, što ga je De Rossi doživio, bijaše — kako smo već na početku ovih redaka kazali — čast izkazana mu od arheologičkoga kongresa, što se je lani obdržavao u Spljetu-Solinu, koji mu je iz prve svoje sjednice poslao smjerni pozdrav. „U njegovim bolima — kaže prof. L. Cantarelli u nekrologiji De Rossi-a — od kojih je silno trpio, ali svoje muke nije izkazivao, bijaše ovo velika utjeha za njega“. Na taj pozdrav odvratio je De Rossi ćutljivom izrekom jednog staroga kršćanskog nadpisa: „Salvete, fratres, puro corde et simplici!“

Nakon ovoga kongresa bijaše ime prvaka kršćanske arheologije postalo u našoj domovini poznatim, popularnim, pa kada je mjesec dana nakon toga stigao pusti glas, da je velikan prestao živjeti, ta viest se je tužno kosnula svakoga, a navlastito onih, koji su imali sreću da pobliže upoznadu njegove velike zasluge na polju znanosti: njegovih učenika, prijatelja i štovatelja, kojih on broji mnogo takodjer i u našoj domovini.

Preminuo je dneva 20. rujna prošle godine u papinskom dvorcu u Castel Gandolfo nad Albanskim jezerom

„U tom dvorcu — kaže u svojoj nekrologiji prof. O. Marucchi, njegov učenik i prijatelj — bijaše De Rossi god. 1864. prikazao Piju IX. prvi svezak svog djela „Roma sotterranea“, pak u tom istom dvorcu nakon trideset godina morao je kazivati zadnju stranicu svojih djela za „Bullettino archeologico“. Ova zadnja stranica ostala je prekinuta; jer nova i žešća navala bolesti dovede ga koncu života. Ne koristiše ljubezne brige njegove supruge, jedine mu kćerke i njegovih dragih, koji ga okruživahu; niti nastojanja vriednih liečnika, koji ga tolikom ljubavi njegovahu; primivši zadnja svetotajstva on vedar zatvori svoje umorne oči zemaljskom životu i slavno pade nad neumrlim svojim djelima. Viest tolikoga gubitka u času se razprostrani i pobudi obćenitu žalost kod učenjaka, kod svih onih, koji ljube krjepost i znanje, i onih, koje je on ostavio za sobom, a u životu ih je u velike pomagao. Mala varošica Castel-Gandolfo bijaše očevidcem, u nedjelju 23. rujna, impozantna prizora, kakova prije doista nije vidjela, kadno slavni pokojnik bijaše prenesen u slavlju da počiva pod sjenom onoga križa, koga progonstva i pobjede on bijaše toli divno proslavio! —

„Sa De Rossi-em — završujem riečima njegova učenika E. Stevensona — ne utrnjuje se samo sjajna zviezda nauke rimskih starina, već s njim je takodjer počela, a danas se dokončava, najvažnija perioda povjesti kršćanske arheologije. Nikada valjda u budućnosti ne će se sastati tako sretne okolnosti vremena i uma, kao one, koje njegovo ime obezsmrtiše. Njegovi sljedbenici moći će junački stupati njegovim stopama, ali ne će više moći stvoriti znanost, u kojoj on bijaše učitelj nad svakim drugim, jer danas ta znanost je stvorena, a njezin stvoritelj jest Ivan Krstitelj De Rossi“.

Spljet, na Badnji dan 1895.

---

2. Dr. Gjuro Pilar.

NAPISAO PRAVI ČLAN DR. MIŠO KIŠPATIĆ.

---

19. svibnja 1893. izgubi hrvatsko sveučilište savjestna i neumorna učitelja a akademija darovita radnika. Od boga nadaren osobitim talentom i vanrednom marljivošću, Gjuro je Pilar radio kao mrav dan i noć, ne poznavajući i ne tražeći u životu druge naslade i zabave do li one u znanstvenom radu, a tim napornim radom mu se najednom slomiše sile te u najljepših godinah preseli se sa ovoga svieta, u kom je nam mladjim ostavio uzoran primjer savjestna i neumorna radnika.

Gjuro Pilar rodio se je 22. travnja 1846. u Brodu na Savi, gdje je i pučku školu pohadjao. Na gimnazijske nauke pošao je u Osiek, gdje je svršio 7 razreda. Osmi gimnazijski razred svršio je u Zagrebu, gdje je god. 1866. položio izpit zrelosti s odlikom. Već kao gimnazijalac izticao se je Pilar med svojimi drugovi osobitimi sposobnostmi i velikom marljivošću, a učitelji kao i drugovi zavolješe ga radi njegove blage i ljubezne ćudi. Prirodne nauke i matematika bijahu mu već u gimnaziji najmilijom zabavom, no uz nje je osobitu ljubav posvećivao učenju kulturnih jezika, pa tako ga vidimo već kao mladića od 20 godina, gdje uz materinji jezik dobro poznaje njemački, francezki, englezki i talijanski, ruski i česki. Uz ovu spremu nije čudo, što je Pilara vukla želja u veliki sviet, da ondje skupi što više znanja, kojim će danas sutra hrvatskomu narodu koristiti.

U jesen god. 1866. nalazimo ga na sveučilištu u Bruselju, gdje sluša prirodne nauke. U listopadu god. 1867.

položio je s odlikom prvi izpit, što ga zahtieva 10. članak belgijskog nastavnog zakonika od god. 1857., i dobio diplom kandidata prirodnih nauka. Iste školske godine (1867/8.) bio je već upisan kao slušatelj za doktorat prirodnih nauka, a pod konac godine podnosi profesorskom zboru molbu, da ga pripusti strogom izpitu iz svih materija propisanih 11. člankom belgijskog nastavnog zakonika od god. 1857. za doktorat prirodnih nauka. Sam zakon nije ustanovio, koliko je vremena potrebito, da kandidat probavi na sveučilištu, da se može prijaviti za stroge izpite, no profesorski zbor je ipak mislio, da mu može uzkratiti dozvolu za polaganje izpita, zahtievajuć od njega, da najprije dovrši treću godinu, pa da će ga onda bez zapreke pripustiti izpitu. No naš Pilar nije se dao tim zastrašiti, nego se je odmah opet obratio molbom na profesorski zbor, da ga pripusti izpitu, pa se je obvezao, da će ciele školske godine 1868/9. kao redoviti slušatelj pohadjati predavanja, pa da će se ujedno pripravljati, da poluči najviši sveučilištni stepen, da postane *agrégé* sveučilišta. Videći ovu željeznu volju i poznavajući kandidata kao vanredno marljiva i darovita mladića nije profesorski zbor htio više stavljati zapreka njegovu pregnuću, jer je bio uvjeren, da će kandidat moći i najstrožijim zahtjevom zadovoljiti. I tako vidimo Pilara, gdje je već u zimi godine 1868. sjeo za zeleni stol, da od njega ustane sa pohvalom cieloga izpitnoga povjerenstva. Ovjenčan doktorskim viencem ne ostavlja naš Pilar još sveučilišta, nego ciele školske godine 1868/9. sjedi u školskih klupah, neumorno radi u fizikalnom i kemijskom laboratoriju, a sve ostalo slobodno vrieme probavlja u bibliotеci, skupljajuć kao pčela gradju za svoje djelo, kojim je htjeo postići docenturu na sveučilištu. Do konca travnja 1869. bio je dovršio rukopis svoga prvienčeta

pod naslovom „*Les révolutions de l' écorce du globe*", te ga predade predsjedniku fakulteta sa molbom, da ju fakultet primi kao tezu za polučenje docenture, što je fakultet i učinio. 28. lipnja 1869. razložio i obranio je javno svoju tezu, te bude tom zgodom proglašen „članom sveučilišta" (agrégé a l' université de Bruxelles).

Pilarova radnja „Les revolutions de l' écorce du globe" izašla je tiskom u Bruselju g. 1869., te obsiže knjigu od 158 strana. Već tom svojom prvom knjigom pokazao je Pilar, koliko je u njega marljivosti, oštroumlja i samostalnosti, pa kako je svladao svu strukovnu literaturu i uzdigao se do visine samostalna motrioca. Koliko je njegova knjiga priznanja našla, dokazuje nam najbolje to, što su je sedam godina kasnije preveli na englezki, te je izašla g. 1877. u Washingtonu pod naslovom: „The revolutions of the crust of the earth, translated by M. A. Henry; Annual report of the board of Regent of the Smithsonian Institution for the year 1876."

Sama radnja dieli se na uvod i na čest poglavlja. U uvodu razpravlja Pilar o induktivnoj i deduktivnoj metodi pri iztraživanju prirodnih nauka, te iztiče veliku vriednost teorija i hipoteza pri tumačenju onih pojava, koji nisu induktivnim putem dovoljno izpitani. Zamisli one, koje je Pilar ovdje izložio, prešle su mu tako u krv, da su i kasnije, kako znamo, upravljale pravac njegovog rada, tako, da su mu teoretička pitanja bila uviek njegovim miljencem.

U prvom poglavlju (Origine de la terre) prikazuje nam Pilar liepim i jasnim načinom prve faze u razvoju naše zemlje. Počimajuć sa atrakcijom, tim fundamentalnim svojstvom materije, prelazi na plinovito stanje nebeskih tjelesa i uzastopce izvodi razvoj tih nebeskih tjelesa i njihovih trabanta u skladu sa poznatimi astronomijskimi činjenicami. Tu su jasno i pregledno izloženi

svi temeljni nazori, koji nam imadu prikazati razvoj našeg sunčanog sustava i same zemlje sve do one dobe, kad je na zemlji voda stupila u akciju.

U drugom poglavlju (Chaleur centrale) razpravlja Pilar o temi, da je centralna toplina nepresahli izvor mnogih sila, koje djeluju na površju zemlje. Suzivanje zemaljske kore, njezino dizanje i padanje imadu svoj izvor u smanjivanju centralne topline, a s tim u savezu su i potresi i vulkanski pojavi. Za dokaz o gibanju zemaljske kore navodi Pilar sva poznata opažanja o dizanju i padanju kontinenata. S tim u savez dovodi on postanak potresa i njegovo tumačenje posve se sudara s onim, koje je današnja moderna geologija usvojila. Posve skladno s tim razvija on postanak vulkana i vrelih izvora.

U trećem poglavlju (Enveloppe fluide de la terre) razpravlja Pilar postanak prvog svjetskog oceana, postanak prvog sedimentarnog kamenja, spominje pri tom još neriešeno pitanje o postanku granita, sijenita i serpentina, razpravlja kolanje, te mehaničko i kemijsko djelovanje vode, taloženje kršja, postanak vapnenca i krede, te upliće pri tom pitanje, da li se je mogla tiekom vremena relativna množina vode i pojedinih sastavina zraka promieniti.

U četvrtom poglavlju (Les organismes) razpravlja Pilar sva glavnija pitanja današnje paleontologije, dok u petom poglavlju (La glace) nalazimo glavne one zamisli, koje je izložio kasnije u razpravi „Uzroci oledjivanja sad jedne sad druge zemaljske polutke“. Pitanje o excentricitetu zemaljske osi i s tim u savezu stojeće pitanje o ledenoj dobi zemlje postalo je Pilaru najmilijim predmetom, s kojim se je on kasnije često bavio, a i ovdje u knjizi je to pitanje najvećom pomnjom i ljubavlju obradjeno. U zaključnom poglavlju (L' homme) osvrće se Pilar još u kratko na prvi pojav čovjeka na

zemlji, i završuje knjigu sličicom o budućnosti naše zemlje.

Stekavši naslov „agrégé-a“ na bruseljskom sveučilištu, nije Pilar još ni iz daleka na to mislio, da se oprosti sa školskimi klupami, nego je želio ostati još koju godinu na sveučilištu. U to ime uputi se on u Pariz, gdje je školske godine 1869/70. ostao devet mjeseci. Već od početka svojih nauka bavio se je Pilar s osobitom voljom puhaljkom, koju su upravo u to vrieme mineralozi do znamenita ugleda digli. U Parizu dala mu se zgoda, da je mogao svoje vježbe sa puhaljkom nastaviti pod rukovodstvom Fremy-a i Terreil-a, pa nije čudo, što si je u tom stekao vanrednu vještinu. Bilo je to sjeme, koje mu je kasnije kao učitelju mineralogije na našem sveučilištu liepim plodom urodilo. Uz to je Pilar u Parizu marljivo radio i u kemijskom laboratoriju, te pohadjao paleontoložka predavanja profesora Gaudrya i geoložka profesora Herberta. Da se u praktične geoložke radnje uputi, pošao je Pilar o uzkrsu god. 1870. sa članovi parižkog geoložkog družtva u sjevernu Francuzku, gdje je marljivo sudjelovao pri geoložkom iztraživanju sjeveroiztočnog diela Francuzke sve do Namura u Belgiji.

Iste one godine, kad je Pilar pošao na sveučilište, naime god. 1866., postade narodni muzej u Zagrebu zemaljskim zavodom, a akademija, koja je imala brigu nad zavodom, starala se je o tom, da nadje ne samo strukovnjake, pod kojimi će se muzej razviti, nego i da nadje ljude, koji će iztraživati prirodne odnošaje zemlje i obradjivati prirodne znanosti, za koje nije kod nas dotle bilo gotovo nikakvih radnika, koji bi se po svom zanimanju i spremi mogli jedino prirodnimi naukami baviti. Za arheologiju imenovaše na muzeju prof. Šimu Ljubića, a za zoologiju Spiru Brusinu, koji se je morao još brinuti za botaničku, mineraložku i geoložku zbirku.

U Zagrebu su znali, s kojom se je ljubavlju Pilar posvetio prirodnim naukam, pa kako su uvidili, da bi i domaćoj znanosti i muzeju dobro došao dobar geolog, nagovoriše ga, da se posveti poglavito geologiji. Pilar je taj savjet poslušao. U kratkom „curriculum vitae“, što sam ga našao med muzealnimi spisi, piše sam Pilar ovo: „Od god. 1868. zanimao sam se napose geologijom i to ponajviše na poticanje nekojih naših odličnjaka, koji su željeli, da i geologija kao struka u domovini zastupana bude“. I mi smo vidili, kako se je savjestno Pilar za svoje zvanje pripravljao. Ni ne misleći, da svoje nauke prekine, zateče ga u Francuzkoj francuzko-njemački rat, pa to ga je prisililo, da se morao natrag u domovinu vratiti. Tu ga jedva dočekaše, te ga već 29. srpnja 1870. izabraše pristavom na mineraložko-geoložkom odjelu narodnoga muzeja.

U muzeju dočekaše Pilara pune ruke posla. Domoljubnimi darovi bila se već nakupila ciela množina mineraložkih i geoložkih predmeta, pa ih je valjalo ne samo urediti nego i većim dielom opredieliti. Kad je donjekle glavni posao obavio, evo ga već u proljeće god. 1871. u Beču. U dvorskom mineraložkom kabinetu proučavao je uredbu muzeja, a u geoložkom zavodu htio je, da se pripravi za svoje glavno buduće zvanje. Bio je zvan, da prvi utare put geoložkom iztraživanju zemlje, pa da počne pripremati gradju za izradbu geoložke karte Hrvatske. Bolju uputu i spremu za taj posao nije mogao naći nego u geoložkom zavodu. Geoložki zavod imao je u svojoj osnovi iste godine geoložki pretražiti gornju Krajinu, a ravnatelj zavoda, Fr. Hauer, upoznavši u Pilaru ne samo revna nego i spremna radnika, ponudi mu, da se pridruži tomu iztraživanju. Pilar je vrlo rado pristao na ponudu, a akademija, koja je imala u ono vrieme vrhovnu upravu muzeja u svojih

rukuh, odobrila mu je tu nakanu, i tako je ono isto ljeto proputovao i pretražio sjeverni dio banovačke Krajine. U prosincu iste godine ponio Pilar sve ono gradivo, što ga je u ljetu skupio, u Beč, da ga ondje opredieli i opiše. U Zagrebu nije onda još imao potrebite literature niti pomoćnih zbirka, pa mu nije preostalo drugo, nego da ide u Beč. U veljači 1872. držao je Pilar u geoložkom zavodu predavanje, u kojem je izložio svoja predbježna iztraživanja u okolici Kupe. To predavanje tiskano je u izvadku pod naslovom „Ueber die Tertiärablagerungen an der Kulpa" u spisih geoložkog zavoda (Verhandlungen der k. k. geologischen Reichsanstalt, 1872. p. 52—54). U njem iztiče pojedine horizonte tercijara, koji su se razvili oko Kupe, Kremešnice, Čemernice, Golinje i Trepče, te uzgredice spominje augitne porfire i serpentine, koji su probili kroz paleozojske i mezozojske naslage u okolici Kremešnice, Čemernice i Golinje. Podpuno izradjeni materijal tiskao je Pilar pod naslovom „Trećogorje i podloga mu u glinskom Pokupju. Geognostična iztraživanja od godine 1873." u Radu jugoslav. akademije, Zagreb 1873. knj. XXV. Zanimiva i važna ova radnja izlaže nam najprije hidrografske i orografske odnošaje dotična kraja, te donosi i zanimive podatke o klimatskih odnošajih istog kraja uz meteorološka opažanja, koja je Pilar od 4. lipnja do 2. srpnja na putu bilježio. U geologijskom nacrtu Pokupja nabraja Pilar najprije paleozojske i mezozojske tvorine, koje je našao u dolini Bistre potoka, uz Kremešnicu, uz Trepču kod Kozarca i uz Golinju potok, te koje se moraju ovamo uvrstiti, premda nije u njih dosada nadjeno okamenina. U obsegu tih starijih naslaga našao i opisao je Pilar diabaze iz Kremešnice, afanite kod ušća Jošavice u Kremešnicu, serpentine i melafire uz Trepču. U dolini šanjskoj pojavljuje se eocenski pješčenik; a u

eocen idu i oni kod Kirina. Iz neogena, koji je ovdje najbolje razvijen, nadje morske okamenine kod Kirina, Bovića, Srnjaka, Čremušnice, Degoja na Kupi, Ilovčaka, Gračanice, te u južnom dielu pukovnije kod Prieke i Klasnića. Brakičnih naslaga ima kod Prieke i Strašnika, duž Šanje do Medjuriečja, na mjestu Gradja pod Župićem, na Šestanju kod Gora, kod Stankovca, Taborišća, Bučice, uz Kupu, u Čremušnici, Babinji, kod Bovića, Kirina i Sjeničaka. Sladkovodnih naslaga ima u goranskoj i dugoselskoj okolici. Broj okamenina, što je tu nadjen, iznosi 216 komada, a med njimi ima 193 Lamellibranchiata i 118 Gasteropoda. Na to se redom opisuju razredi Rhizopoda, Anthozoa, Echinoidea, Chaetopoda, Cirrhipedia, Bryozoa, Lamellibranchiata, Gasteropoda i Pisces sa svojimi rodovi i vrstmi uz oznaku mjesta, gdje su nadjene. Na to dolaze pregledne tabele, u kojih su nabrojene nadjene vrsti uz grafičku oznaku množine, kako su u pojedinih mjestih nadjene. Da se dobije uvid u batroložki položaj tih naslaga, sastavio je Pilar tabelarne preglede, iz kojih se vidi, kako i koliko su pokupske okamenine zastupane u drugih važnijih neogenskih nalazištih. Iza toga spominju se kongerijske naslage kod Babinje, Gora i Dugogsela, te paludinske naslage med Dragonošci i Dubranjcem. Na koncu dodan je popis ruda, što je na putu našao i motrio.

U ožujku 1872. držao je Pilar ponovno predavanje u geoložkom zavodu, a u njem se je bavio svojim omiljelim predmetom, komu je već široki temelj zasnovao u svom francuzkom prviencu. Predavanje to pod naslovom „Die Excentricität der Erdbahn als Ursache der Eiszeit“ tiskano je u kratkom referatu od dr. Titzea u spisih geoložkog zavoda (Verhandlungen der k. k. geologischen Reichsanstalt, 1872. p. 99—102). Oslanjajuć se na radnje od Adhemara i Crolla nalazi Pilar u exentričnosti ze-

maljske osi dovoljne uvjete, koji će nam protumačiti različitu razdjelbu topline na jednoj i drugoj polutci i s tim u savezu stojeće veće nagomilavanje leda oko jednoga pola nego oko drugoga. Schmickove nazore, da je radi excentričnosti zemaljske osi privlačiva sila sunca u sadašnjoj periodi veća na južnoj polutci i da se radi toga ondje nakuplja veća množina vode, ne može Pilar da usvoji. On nasuprot drži, da je veće nakupljanje vode na južnoj polutci tek sekundarni pojav, koji nastaje radi većeg stvaranja leda, koji s jedne strane tlakom potiskuje dolje zemaljsku koru, a s druge strane privlačivom silom priteže veću množinu vode, tako da veća množina vode nije uzrok nego posljedica oledjivanja. Sama pako oledba ima svoj uzrok u tom, što je radi excentričnosti zemaljske osi u sadašnjoj periodi razdioba topline na južnoj polutci nepovoljnija nego na sjevernoj, pa što radi toga nastaje znatna razlika u izparivanju i strujenju zraka i usljed toga različito stvaranje leda. Isto to predavanje tiskano je napose u Zagrebu pod naslovom „Vortrag gehalten den 5. März 1872. in der Sitzung der k. k. geol. Reichsanstalt zu Wien, Agram 1873."

Tragove dalnjega Pilarova rada za njegova boravka u Beču nalazimo još u kratkoj bilježci pod naslovom „Petrefactensammlung aus dem Mainzer Tertiärbecken" (Verhandlungen der k. k. geologischen Reichsanstalt, 1872. p. 58), gdje razabiremo, da je oveću zbirku tercijarnih okamenina uredio i opredielio. Uz ovakovu djelatnost nije čudo, što je uprava geoložkog zavoda ponudila Pilaru, da odsele izvodi geoložka putovanja na troškove zavoda. Pilar je tu ponudu odbio, jer na nju nije moglo pristati predsjedničtvo jugoslavenske akademije.

God. 1872. u ljetu uputio se je Pilar ponovno u gornju Krajinu, gdje se je opet sastao sa članovi bečkoga geoložkog zavoda, te je s njimi proučavao geoložke odnošaje južnog diela slunjske i iztočnog diela ogulinske pukovnije. Glavno vojno zapovjedničtvo u Zagrebu, saznavši za Pilarovo putovanje, umolilo ga je, da pri svom iztraživanju obrati veću pozornost na hidrografske odnošaje tamošnjih krajeva, ne bi li se kakogod moglo pomoći poznatoj nestašici vode. Pilar se je rado tomu pozivu odazvao, te je godine 1873. podnio vojnom zapovjedničtvu obširno izvješće o svom iztraživanju. To je izvješće zapovjedničtvo dalo otisnuti pod naslovom: „Beitrag zur Wassernothfrage im Kroatischen Karst, Agram 1874."

Godine 1873. probavio je Pilar ljeto u Brodskoj gori, gdje je skupio znamenitu zbirku tercijarnih okamina. Tu zbirku uručio je S. Brusini, koji ju je opisao u svojoj razpravi: „Prilozi paleontologiji hrvatskoj ili kopnene i slatkovodne terciarne izkopine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije", Rad jugoslavenske akademije, Zagreb 1874. XXVIII.

U proljeću god. 1874. vidimo Pilara opet u Slavoniji, gdje obilazi Podravinu od Virovitice do Našica, te Djakovštinu i Dilj-goru, a već u lipnju iste godine podnosi on u akademiji rezultate svoga iztraživanja, koje nalazimo tiskane u Radu jug. akademije, 1875. XXXIII. p. 38 pod naslovom: „Podravina, Djakovština i Dilj-gora". Ako i ne obiluje sama radnja stratigrafskimi i paleontoložkimi podatci, ipak ima u njoj množina bilježaka, koje će budućem iztražitelju kao putokazi služiti. Ovdje su bile poglavito pliocenske naslage, koje su u velike razvijene njegovu pozornost na se privlačile. Uzgredice spominje Pilar ovdje stubasto odlučene porfire kod Voćina, koje je već Štur god. 1862. (Jahrbuch der

geol. Reichsanstalt, XII., 291) uvrstio med trahite, dok sam ih ja kasnije opredielio kao augitne andezite (Rad jug. akademije, Zagreb 1887. LXXXIII.), zatim portire i diorite, koji da probijaju gnajs u gori oko Jankovca, te napokon još neopredieljene zelene trahite u Dilj-gori. Zanimive su napokon i nade, što ih Pilar nadovezuje na starije podatke o bogatstvu zlatnih naplovina oko Černika, Šagovine i Velike.

Godine 1874. pod jesen proputovao je Pilar veći dio Like i Krbave. Materijal, što ga je na tom putu skupio, smješten je u muzeju, ali Pilar nije žalibože dospio, da ga opiše.

Iste godine objelodanio je Pilar svoju malenu radnju „Nekoje važnije okamenine pokupskog trećogorja“, Rad jugosl. akademije, 1874., XXVI. u p., koja se ima smatrati kao dodatak razpravi „Trećogorje i podloga mu u glinskom Pokupju“. U njoj iznosi Pilar njeke osebine (Pecten multicostulatus n. sp., Congeria Fuchsii n. sp., Lucina unguis, Bonneli, Cardium plicatum Eichw., C. squammulosum n. sp., Melania Escheri, Brong., Bythinia croatica Brusina, Trochus podolicus, Dub., Cerithium Brusinianum, n. sp., Pleurotoma Doderleini, Hörn., Pl. ramosa Bast. var., Neritina sp.), koje su na dvie table narisane.

Godine 1875. čitao je Pilar u jugoslavenskoj akademiji predavanje, koje je iste godine tiskano u Radu XXX. pod naslovom: „Uzroci oledjivanja sad jedne sad druge zemaljske polutke“. Tomu čitanju dao je povod dr. H. Schmick, koji je u svom djelu „Das Fluthphänomen und sein Zusammenhang mit den seculären Schwankungen des Seespiegels; Leipzig, 1874.“ navalio na Pilarove dokaze, sadržane u referatu njegova predavanja u geoložkom zavodu u Beču (Die Excentricität der Erdbahn als Ursache der Eiszeiten, Verhandlungen

d. geol. Reichsanstalt, 1872). Gotovo polovica Pilarove razprave, koja obsiže 41 stranu, bavi se historijskimi podatci o oledjivanju u historijsko i glacijalno doba i o njihovom tumačenju. Tko se želi baviti pitanjem teorije o glacijalnoj periodi, taj će riedko gdje naći literaturu tako brižno skupljenu i u glavnih crtah izcrpljenu kao ovdje. Iztičuć kao najvjerojatniju teoriju Adhemarovu, koju je Pilar već u prijašnjih svojih radnjah u glavnom usvojio, obraća se na radnje Schmickove, te njegove dokaze vrlo oštroumno razčinja i pokazuje, na kakvu slabu temelju su izradjeni, a uz to navodi novija mnienja raznih pisaca, koja se s njegovimi već prije iztaknutimi nazori posve slažu. Konac razprave bavi se prigovori, što ih je Schmick Pilaru učinio. Pilar te prigovore vješto odbija, i svoje nazore donjekle i novimi dokazi podupire, te izriče nadu. da će Adhemarova teorija, kako ju je Croll i on sam popunio, napokon u znanosti pobiediti, premda je Schmick poglavito u njemačkoj literaturi našao velik broj pristaša. O toj Pilarovoj radnji nalazimo u spisih geoložkoga zavoda (Verhandlungen der k. k. geol. Reichsanstalt, 1876. p. 157) kratak referat od R. H. (Hörnes), koji se ne slaže sa dokazivanjem Pilarovim, iztičuć neke nedostatke i protuslovlja, no završuje ovimi riečmi: „Der Verfasser, welcher die noch unwahrscheinlichere Hypothese Schmick's mit Recht bekämpft, bringt zahlreiche, für das Studium der Eiszeitfrage höchst interessante Thatsachen zur Besprechung und hat sich unstreitig durch die kurze Zusammenfassung alles dessen, was ihm augenblicklich an Materialien für diese Frage zu Gebote stand, ein grosses Verdienst um die Erörterung derselben erworben".

Godine 1875. nastaje u Pilarovu životu nova faza. Te godine imao se na našem mladom sveučilištu otvoriti matematičko-prirodoslovni odjel filozofskog fakulteta, pa

kad se je radilo o tom, da se popuni stolica za mineralogiju i geologiju, bio je Pilar prvi i jedini na to zvan, da nju zasjedne. Fakultet mu je tu stolicu i ponudio, a Pilar ju je rado primio, jer je osjećao u sebi učiteljsko zvanje. Kao prijatelj mladeži i nauke prionuo je uz svoje zvanje najvećom ljubavlju, i kad su ga pod konca života stale ostavljati sile, nije ipak katedre do zadnjeg časa ostavio. Ogromne one četiri grane, koje je imao predavati, naime mineralogiju, petrografiju, geologiju i paleontologiju, gojio je jednakom ljubavlju i žarom.

Blag i prijazan, kakav je bio u privatnom životu, bio je i u školi, te je umio kao malo tko uzpiriti u mladeži živu želju za naukom, i sjeme, što ga je tu posijao, donosit će dotle ploda, dok mu učenici budu djelovali kao učitelji po srednjih školah. Kako se nije moglo na to misliti, da se na sveučilištu uredi stolica za astronomiju, pa kako je uz to osjećao nuždu, da mu se mladi geolozi i geografi upute u temeljne nauke astronomije, naprtio je na se uz poslove, što ih je imao kao ravnatelj mineraložko-geoložkog muzeja i kao profesor mineralogije i geologije, još i tu muku, da kroz više semestara predaje obću astronomiju, pribaviv si zato najnuždnije sprave. I svi ti njegovi poslovi nisu bili zaprekom, da nastavi svoj započeti znanstveni i literarni rad. Ako pogledamo broj njegovih radnja, što ih je iza imenovanja za profesora objelodanio, morali bismo skoro pomisliti, da je učiteljevanje njegovu djelatnost i snagu upravo podvostručilo.

Već godine 1876. nalazimo u spisih geoložkoga zavoda u Beču njegovu razpravu: „Spuren der Eiszeit im Agramer Gebirge“ (Verhandlungen, 1876. p. 233), kao izvadak njegova predavanja držana u sjednici jugoslavenske akademije od 20. travnja 1876. To predavanje tiskano je kasnije pod naslovom „Tragovi oledbe

na podnožju Zagrebačke gore“, u Radu 1877. XXXIX. p. 142. Iztražujuć porieklo neuslojenih taloga, od kojih sastoje brežuljci, ležeći sjeverno od Zagreba, došao je Pilar na tu misao, da su talozi ledenjaka, koji su u glacijalnoj periodi pokrivali Zagrebačku goru, postvarali ove brežuljke. Talozi ovi dosižu dubljinu od 100 stopa i sastoje od žute, pjeskovite ilovače, koja je natrpana uglastimi i oštrobridnimi komadi kamenja, od kog sastoji trup Zagrebačke gore. Da je te taloge postvarao ledenjak, služe Pilaru ovi dokazi:

1. Zabludjelo to kamenje nalazi se poglavito izmed Vrabčanskog potoka i Blizneca, dakle u kraju, koji stoji okomito prama najvišem grebenu gore.

2. Kamenje to je sad sitno sad vrlo krupno (po više kubičnih stopa), te je većim dielom nezaobljeno.

3. Med tim kamenjem nadjeno je jedno 12 komada, koje je providjeno nabrušenimi brazgotinami.

Kao indirektni dokazi, da je Zagrebačka gora mogla biti oledjena, služe Pilaru ova razmatranja:

1. Zagrebačka gora morala je u glacijalnoj dobi biti znatno viša, i to bar za onoliko, koliko je materijala od onog vremena u dolove srušeno. On računa, da je visina gore mogla biti za 300 metara veća, da je dakle onda sizala do 1300 metara.

2. U glacijalno doba morao je i kraš biti većim dielom pokriven ledom, pa su za to južni vjetrovi bili hladni.

3. Na podnožju gore bile su velike močvare, koje su podupirale stvaranje ledenjaka.

Ako Pilar i nije izneo ovdje nepobitne dokaze, svakako je potaknuo jedno pitanje, kojim će se morat buduće iztraživanje baviti.

Godine 1877. priobćio je Pilar u spisih geoložkoga zavoda rezultate svoga geoložkoga iztraživanja u rado-

bojskoj okolici pod naslovom: Ueber die geologischen Verhältnisse der Gegend von Radoboj (Verhandlungen, 1877. p. 99), gdje u kratkih crtah opisuje slied naslaga tercijarne formacije idué od Krapine na Radoboj. te spominje napose okamenjeno bilje iz sočanskih naslaga u Strahinskom potoku, te kongerijske okamine iz radobojske kotline, gdje iztiče, da je Melanopsis Vindobonensis mladenački oblik od M. Martiniana.

Godine 1878. nalazimo u XLV. knjizi Rada (p. 151.) Pilarovu razpravu „Prilozi poznavanju geoložkih odnošaja zemlje“, koja je razdieljena na dva diela. U prvom dielu govori Pilar „o razprostranjenju ugljevne tvorbe u glinskom Pokuplju“. Iztraživanjem Sturovim bila su u glinskom Pokuplju poznata tri nalazišta pješčenika i to uz Kremešnicu, Šanju i kod sela Gore. Četvrto nalazište uz Trepču izmedju Kirina i Pješčanice našao je Pilar, te je tu odkrio značajne fukoide iz roda *Chondrites*, po kojih ti pješčenici spadaju u flysch. Prva tri nalazišta bio je uvrstio Stur takodjer u flysch, premda nije u njima našao okamenina. Pilar pako misli, da bi se oni imali uvrstiti u kamenu ugljenu formaciju. Dokazi, što ih u to ime navodi, nisu takovi, da bi nas mogli o tom uvjeriti, a i sam veli: „moja radnja smjera na to, da se geoložka starost tih banovačkih pješčenjaka prikaže prepornim pitanjem i da se usljed toga tim tvorinam u skoroj budućnosti više pažnje obrati“. U drugom dielu iste razprave govori Pilar „o poreklu eratičnog stienja u okolici zadarskoj“. Zemaljski muzej je godine 1873. nabavio iz Zadra od Lanze veliku zbirku prirodnina, pa tu se je našlo granita, sijenita, tinjčeva škriljevca i kristaliničnog tinjčastog vapnenca sa etiketom „eratičko kamenje iz okolice zadarske“. Kako se je Pilar mnogo bavio sa glacijalnom periodom, povjerovao je u eratičko poriekło toga kamenja, pa kako ono nije

moglo potjecati iz obližnjeg gorja, jer tamo takvog kamenja nema, to je došao do zaključka, da je to kamenje došlo na ledenjacih iz Alpa, plivajuć na ledu preko mora. Pilar je pri tom smetnuo s uma, da je Dalmacija stojala u saobraštaju sa iztokom i zapadom, pa da je donosila na brodovih raznovrstno kamenje stranom za gradnju stranom kao teret u praznih brodovih. Slična kamenja naći ćemo po svoj Dalmaciji, pa je svuda, kao što i ono u muzeju, neraztrošeno i svježe, kako se ono u kamenarah za gradnju lomi.

U istom svezku Rada nalazimo Pilarov izvještaj „Obći godišnji sastanak njemačkoga geologičkoga družtva u Beču, u rujnu 1877.", u kom nam vjerno i pregledno prikazuje sliku rada, kako je tekao u pojedinih sjednicah.

Godine 1868. čitao je Ž. Vukasović u jugoslavenskoj akademiji jedan ulomak svojih pabiraka za geologiju Hrvatske, Slavonije i Dalmacije. Bio je to fizikalno geografski uvod i temeljna formacija, no kako je zaslužni Vukasović umro god. 1874., nadjoše kod njega u rukopisu osim spomenutoga uvoda, koji je bio znatno promienjen i izpravljen, još dogotovljenu prelaznu formaciju, te formaciju kameno-ugljenu i trias. Ostale formacije bile su samo u bilježkah skupljene. Da taj Vukasovićev trud ne bude uzaludan, umolila je akademija Pilara, da on taj rukopis i bilježke uredi i za tisak spremi. I tako nalazimo god. 1879. u XLVI. knjizi Rada Vukasovićevu radnju „Pabirci za zemljoslovlje Dalmacije, Hrvatske i Slavonije", kako ju je Pilar za tisak priredio.

Kad su godine 1879. članovi geoložkog zavoda u Beču imali geoložki proučiti Bosnu i Hercegovinu, svrnuše se Mojsisovich i Titze u Zagreb, ne bi li našli u zemaljskom muzeju podataka o geoložkih odnošajih pograničnih krajeva Hrvatske. Tom zgodom je Mojsisovics vidio, kako bi se Pilar rado toj znanstvenoj ekspediciji

pridužio, pa ga je i pozvao, da po svršetku semestra za njim dodje. Pilar je na to pristao izhodiv od hrvatske vlade dozvolu i potrebita sredstva, pak je 3. srpnja krenuo u Bribir i odatle u Banjaluku, te se je sredinom srpnja, kako se je bio dogovorio, sastao sa Mojsisovichem u Jajcu. Odatle su obojica sad zajedno, sad svaki opet svojim putem putovali, dok se nije Mojsisovich sredinom rujna spremao da se preko Dalmacije vrati kući. Pilar je medjutim odlučio, da ostane u Bosni do konca rujna, te je dogovorno sa Mojsisovichem izradio još osnovu dalnjih svojih puteva. I Pilar je svoju osnovu sretno izveo, te se je 28. rujna vratio natrag u Zagreb. U djelu „Grundzüge der Geologie von Bosnien-Hercegovina“, što ga napisaše Mojsisovich, Titze i Bittner, a što je izašlo god. 1880. kao poseban „Jahrbuch der k. k. geol. Reichsanstalt Wien“ piše u prvom dielu te knjige (West-Bosnien und Türkisch-Kroatien, p. 2) Mojsisovich doslovce: „ich freue mich, mittheilen zu können, das Professor Pilar's Ausdauer vor der völligen Ausführung der freiwillig übernommenen Aufgabe nicht erlahmte“, i onda „Die Vortheile, welche aus der Betheiligung des Herrn Prof. Pilar für den Entwurf der geologischen Kartenskizze erwuchsen, dankbarst anzuerkennen, ist mir eine angenehme Pflicht. Ich kann auch nicht unterlassen, der unter schwierigen Verhältnissen bewährten Ausdauer und dem stets regen sachlichen Eifer meines Freundes und Reisegenossen meine vollste Bewunderung zu zollen“.

Putujuć zapadnom Bosnom dospio je Pilar uz znanstveni rad i putne neprilike, da u listovih opiše za Obzor svoje putovanje. Iz Obzora otiskani su ti opisi u posebnoj knjižici pod naslovom „Putopisne crtice iz Bosne, Zagreb, 1879“. Ako i je Pilar u tih opisih svrnuo gdješto pozornost na znanstvenu stranu svoga putovanja,

ipak u njimi zauzimlju prvo mjesto kulturni tamošnji odnošaji, pa će za to knjiga ta biti uviek znamenit prilog k poznavanju kulturnih odnošaja Bosne iza okupacije.

Za spomenuto djelo o geologiji Bosne i Hercegovine može se s punim pravom reći, da je obradjeno uz pripomoć Pilarovu, kao što je to i za geoložku kartu u istom djelu izrično na karti samoj spomenuto. U prvom dielu te knjige, koji se bavi geologijom zapadne Bosne, gdje je Pilar putovao, nalazimo u topografskom dielu ciela poglavlja obradjena jedino po podatcih, što ih je Pilar Mojsisovichu dao. Ta poglavlja opisuju ove krajeve: Prozara planina, Kozara planina, dolina Vrbanje, put od Otoka preko Cazina, Peći, Bužinca do Oblaja, put od Sanskog mosta preko Ključa u Petrovac, put od Jajca preko Vitopolja i Skender Vakufa do Kotora, put od Grahova preko Drvara do Petrovca, i put od Livna preko Glamoća do izvora Plive. Osim toga nalazimo cielu rpu podataka od Pilara i u drugih poglavljih.

Naporno putovanje po Bosni imalo je za Pilara vrlo neugodnih posljedica. On je naime težko obolio na očima, te je morao god. 1880. na dopust, da si oči lieči, pa to je razlog bio, da Pilar nije odmah dospio, da sam obradi onaj materijal, što ga je u Bosni skupio. U to je za njegove odsutnosti zadesila Zagreb velika nesreća. Užasni potres, koji je 9. studenoga 1880. uzdrmao Zagrebom, zaokupio je Pilara tako, da je prvo vrieme iza svoga oporavka posvetio sav svoj rad proučavanju seismijskih odnošaja zemlje. I domala ugleda sviet u vlastitoj nakladi njegovo znamenito djelo: „Grundzüge der Abyssodynamik, zugleich ein Beitrag zu der durch das Agramer Erdbeben am 9. November 1880. neu angeregten Erdbebenfrage, Agram 1881“. Od godine 1869., kada je napisao prvo svoje teoretično djelo u Bru-

selju, pa do god. 1880. učinila je geologija znamenit napredak, pa mi vidimo u ovom djelu, kako se je Pilarovo znanje proširilo i napredovalo, pa kako se je on umio uzdržati na vlastitoj stazi. On se ne straši od toga, što samo manji dio geologa pristaje uz hipotezu, da je nutrašnjost zemlje tekuća i da na njoj pliva dosta tanka kora, nego želi svojim djelom da toj hipotezi izvojšti podpunu pobjedu, pa nastoji dokazati, da se jedino tom hipotezom mogu lako i skladno svi geodinamski pojavi protumačiti. Njegovo djelo našlo je u javnosti samo pohvalu, a i oni koji su ga u potaji osudjivali morali su priznati, da je sa mnogo duha napisano. Najpovoljnije ocieniše knjigu njemački geografi. Tako nalazimo u časopisu „Deutsche Rundschau für Geographie und Statistik, Wien 1882. p. 98“ kratku no osobito povoljnu ocjenu Pilarove knjige, a prof. Günther napisao je u časopisu Humboldt, II. H. 4. nješto obširniju no isto tako prijaznu ocjenu. Sadržaj kao i vriednost knjige najbolje nam izlaže poznati petrograf Rosenbusch u „Neues Jahrbuch für Mineralogie, Geologie und Palaeontologie, 1882. p. 381“, pa ćemo je za to ovdje doslovce navesti.

„Vorliegende Schrift stellt sich die Aufgabe, im Sinne der modernen dynamischen Geologie, die vulkanischen Phänomene im engeren Sinne, die Erdbeben, die Gebirgsbildung und Schichtenfaltung, die Enstehung der Continente u. s. w. von einen einheitlichen Gesichtspunkte aus aufzufassen und zu erklären. Ein bedeutender Theil des Buches ist dem Nachweise gewidmet, dass unsere Erde unter verhältnissmässig dünner starrer Decke einen gluthflüssigen Kern besitze. Diese feste Rinde wird dann als ein System von grösseren Schollen aufgefasst, die sehr verschiedene verticale Mächtigkeit besitzen; die grösste käme den Continental-Schollen zu, während die-

jenige der oceanischen bedeutend geringer wäre. Zwischen den Continental-Schollen und den oceanischen liegen die Bruchzonen. Die Mächtigkeit dieser Schollen, deren jede wieder in eine Anzahl kleineren Theilschollen zerfällt, wechselt durch Abschmelzen, resp. Stoffansatz in der Tiefe, während gleichzeitig der Wärmeverlust durch Strahlung grösser ist in den continentalen Schollen, als in den vom Meere bedeckten. Diese Schollen schwimmen in dem gluthflüssigen Erdinnern nach Art der Eisberge im Wasser und tauchen mit einem zu ihrem Gewicht proportionalen Theile in dieses ein. Je nach dem Verhältniss ihres oberen und unteren Querschnittes werden diese Schollen tiefer oder weniger tief eintauchen und damit theils als Hub- theils als Senkschollen wirken. Auf den Spalten zwischen ihnen nimmt das gluthflüssige Magma des Erdinnern ein bestimmtes Niveau, die Rhyakohypse, ein. In dem ungleichen Auftrieb dieser Keilschollen, zumal in den Bruchzonen zwischen den continentalen Erhebungen und maritimen Depressionen ist die bewegende Kraft zu sehen, durch welche Erdbeben, Gebirgsbildung etc. sich in leicht verständlichem Schema ableiten lassen".

„Die einschlägige Literatur ist, wenn auch nicht vollständig, doch in umfassender Weise benutzt; die Thatsachen sind in zweckentsprechender Weise gruppirt und die Anschauungen des Verfassers sind klar dargelegt. Wie bei einem derartigen Gegenstande nicht anders zu erwarten ist, wird jeder Specialist innerhalb des von ihm cultivirten Gebietes leicht anfechtbaren Aufstellungen begegnen und mancher Deduction seine Zustimmung versagen. Dennoch wird jeder aus den letzten 10 Kapiteln des Buches manigfache Anregung schöpfen".

Pilar je mogao sa ovom ocjenom biti posve zadovoljan, jer je sam najbolje znao, da se ovakova teoretična pitanja ne dadu najednom prelomiti.

Tek godine 1882. mogao je Pilar na to dospjeti, da objelodani svoja „Geoložka opažanja u zapadnoj Bosni“ u Radu jug. akademije 1882. knjiga LXI. U radnji toj opisuje Pilar iza uvoda orografske, tektonske i hidrografske odnošaje zapadne Bosne, prikazuje pregled formacija i njihov razvoj u istom kraju, te onda u topografskoj geologiji navodi potanka svoja geoložka opažanja, što ih je na pojedinih turah skupio, te na koncu dodaje popis ruda iz Bosne, koje je ili sam našao ili koje se nalaze u zagrebačkom muzeju i u zbirci vojvode Würtenberžkog. Obći geoložki pregled kao što i topografska geologija sadržaje gotovo posve skladno iste podatke, koje nalazimo u prije spomenutom Mojsisovichevom djelu, samo su oni ovdje mjestimice obširniji i podpuniji, te će pri specijalnom iztraživanju Bosne svakomu dobro doći. Nova i zanimiva su ovdje iztraživanja o kristalinskom kamenju zapadne Bosne. Tako se ovdje opisuju kremeni diorit i aplit od Jajca, granit iz Motajice, te olivinski gabro iz Kozare planine i od Barakovca uz Vrbanju. Drugi jedan kamen od Barakovca, što ga je John u djelu „Geologie von Bosnien-Hercegovina“ opisao kao diorit, smatra Pilar na temelju mikroskopskog iztraživanja za raztrošen gabro. Serpentine zapadne Bosne smatra Pilar dielomice za proizvod pretvorbe olivinskog eruptivnog kamenja, poglavito gabra, a u većini za pretvorinu pršinaca. koji su bili puni olivina. Kod Podbrdja na Vrbanji našao je Pilar eklogite, a uz Vrbanjicu amfibolite, te je to kamenje i mikroskopski iztražio i opisao.

Godine 1883. dne 13. lipnja držao je Pilar u akademiji predavanje „O moslavačkom granitu“. Rukopis te radnje nije Pilar nikada dospio da dovrši, pa tako ona nije nikada ni tiskana. O njoj imamo samo kratku bilježku, koju je Pilar prema običaju za domaće novine

sastavio, pa mislim, da ću dobro učiniti, ako ju ovdje priobćim, kako je ona u Viencu (1883. br. 24.) tiskana.

„Gora Moslavačka oplavljena je s istoka Ilovom, s juga Lonjom, a sa zapada i sjevera Čazmom; gora je nizka, najviša joj točka jedva je 500 m. visoka. Kao i gora Zagrebačka predstavlja otočno gorje (Inselgebirge), nu nema izrazita sljemena. Jezgra gore Moslavačke sastoji od gnajsa, micaschista i phyllitta archaičke grupe formacijâ, a na jugozapadnoj strani od granita. Sve te kristalinske kami izpresiecane su žicami, na razan način izpunjenimi. Najobičniji izpunci su dresva, pegmatit i raznoliko pravo eruptivno stienje. Dresva je došla jednostavnom lateralnom sekrecijom u žice i pukotine; pegmatit postao je u granitu pod uplivom fluornih para, razvijajućih se iz utrobe zemaljske, za to pegmatit takodjer nosi raznih ruda, koje ili sadržavaju fluora ili se sinthetičkim putem daju proizvesti iz fluorura ili chlorura. Dosada su u pegmatitu opažene sliedeće rude: Quarz, imenito odlika, koja se nazivlje čadjavac (Rauchtopaz, Rauchquarz), topaz, turmalin, granat, biotit, muskovit, orthoklas. Očekivati je po pravilih parageneze, da će se u buduće naći još cassiterit ili wolframit, obće takodjer fluogene rude.

„Granit, u kojem je uklopljen pegmatit, sitna je zrna i nejednako bogat plagioklasom i biotitom. Gdjekoje odlike imaju dobiti naziv granitita. Granit je jako trošan i prhak, i veoma je težko jedrih i za ornamentalne arkitektoničke svrhe prikladnih monolitha dobiti. Konačni proizvod mu je njeke vrsti tinjasta pjeskulja, u kojoj ne bi na prvi mah naslućivao prvobitni granit. Većina brežuljaka oko kristalinske jezgre sastoji od praporastih (loessartig) proizvoda raztrošenja granita, koji su u dolnjih svojih djelovih valutasti, te sadržavaju one rude, koje su izpunjavale prvobitni granit i pegmatit.

„Inače ima u gori Moslavačkoj, koliko je do sada poznato, samo naslaga neogena i to počam sa drugom mediteranskom tvorbom. Ima litavca, koji se obćenito rabi za paljenje vapna, zatim sarmatskih naslaga sa *Cerithium pictum* i *rubiginosum*, bielih lapora sa biljevnimi ostatci, te kongeričkih naslaga. Zanimivo je, da ni paludinske naslage ne manjkaju s karakterističnimi okaminami. Prije spomenuti prapor (Löss), proizvod raztrošenja granita, prikriva većim dielom spomenute naslage neogena“.

Godine 1883. ugleda svjetlo najznamenitije djelo, što ga je Pilar napisao. To djelo, što ga je jugoslavenska akademija kao posebnu knjigu izdala, nosi naslov „Flora fossilis Susedana. Descriptio plantarum fossilium, quae in lapidibus ad Nedelja, Sused, Dolje etc. in vicinitate civitatis Zagrabiensis hucusque repertae sunt“. Knjiga je tiskana na velikoj četvrtini, obsiže 163 strane, ima 15 tabla, a pisana je hrvatskim i francezkim jezikom, te je tako pristupna cielom učenom svietu. Pilar je na tom djelu radio mnoge godine. Najprije se dao na studij recentne flore, pa kad se je na taj način spremio, dao se tek na izučavanje tercijarne flore, za koju je tiekom godina skupio obilno gradivo. Pod konac miocena provirivala je Zagrebačka gora kao otok iz mora. Tek pod konac sarmatske periode razširilo se kopno, a gdje se je prije more razlievalo, stojala su samo mnogobrojna jezera, u kojih se je taložio biel, kredast lapor. Kasnije, kada su se taložile kongerijske naslage, doprlo je more opet do podnožja Zagrebačke gore. Med miocenskimi naslagami zauzimlje litavsko vapno prvo mjesto. Iznad toga dolaze lapori sa biljevnimi ostatci, te tvore prelaz od morskog miocena k sarmatskoj dobi. U sarmatskih naslagah nadjeno je najviše bilina. Susedska flora tvori mješavinu od tropske, subtropske i umjerene

flore, a biline od umjerene flore potječu valjda sa viših dielova gore. Uz to dieli se flora na troje: na onu prelaznih naslaga, na floru sarmatske dobe i floru bielih lapora. Kod Suseda nadjeno je u svem 110 vrsti. Tu je Vukotinović već god. 1870. opisao 23 vrsti, koje Pilar ovdje sa nuždnimi izpravci navodi. Iz Dolja potječe 150 vrsti a od Sv. Nedelje 68 vrsti. U svemu nadjeno je 232 vrsti, koje se diele na 31 red, 66 razreda i 122 roda, a med tim ima posve novih vrsti 58, koje Pilar prvi put u znanost uvodi. Na koncu dodane su pregledne tabele, u kojih se uzporedjuju druga srodna nalazišta sa našimi.

Djelo ovo pisano je osobitom pomnjom i strukovnom vještinom, te zauzimlje med Pilarovimi radnjami prvo mjesto, kao što će i u strukovnoj literaturi zauzimati uviek odlično mjesto.

Godine 1883. tiskan je u Radu jugoslavenske akademije (knj. LXV.) nekrolog, što ga je Pilar napisao o *Ami Bouè-u*, počastnom članu jugoslavenske akademije. U njem riše pisac živimi bojami život i djelovanje toga predteče svega geoložkog rada na slavenskom jugu. Podatke te crpio je pisac iz autobiografije, koju je Bouè dao 1879. u Beču franceezki tiskati, te koja se tek poslje njegove smrti († 21. studenoga 1881.) smjela razdieliti, pa je samo šteta, što Pilar nije izneo podrobnije literarne podatke o onom, što je Bouè uradio za poznavanje geožkih odnošaja balkanskog poluotoka.

God. 1883. tiskano je u LXVI. knjizi Rada kratko izvješće pod naslovom „Izvid nedavno odkrivene špilje na Kupičkom Vrhu pak i drugih špilja, te rudnika Tršće kod Čabra“. Usljed izvješća delničke podžupanije uputila je zemaljska vlada Pilara, da pretraži špilju odkrivenu na Kupičkom vrhu na cesti izmed Prezida i Mrzle Vodice. Bilo je to god. 1882. Pilar se je tomu pozivu odmah odazvao, te je svoje izvješće i u spisih akademije objelo-

danio. U tom izvješću opisuje Pilar ponajprije geoložke odnošaje čabarskoga kotara, te onda priobćuje svoj izvid špilje na Kupičkom vrhu, o kojoj veli, da je dosta zanimiva, ali da se ne odlikuje niti duljinom, niti širinom. S tektonskog gledišta smatra on tu špilju pukotinom. Druga špilja, koju je Pilar pregledao i u kratko opisao, nalazi se pod Tropetskom stienom iznad Čabra. Kod Prezida pregledao je nadalje špilju Brlog i Trbuhovicu, te obje opisuje. Konac ovoga članka bavi se rudarskimi podatci čabarskoga kraja. Spominju se tu željezne rudače (hematit) i talionice, koje su tu još početkom ovoga stoljeća radile, pa se onda opisuju poznate naslage sa rumenicom i poviest ovog rudarskog poduzeća. Na koncu spominje liepu heksagonsku piramidu kremena, koja je nadjena u pukotinah pješčenika kameno-ugljene formacije čabarske okolice, te koja se čuva u narodnom muzeju.

God. 1883. štampana je još jedna razprava od Pilara, i to „Rudarstvo u Hrvatskoj" (Rad jugoslavenske akademije knj. LXVIII.), u kojoj Pilar iza obćenitih kulturno-historijskih refleksija samo u glavnih obćenitih crtah spominje najznatnija nalazišta zlata, željeznih, bakrenih, zinkovih ruda, te rumenice, sadre, ugljena i serpentina, želeći, da se i kod nas stane rudarstvo bolje razvijati. Razpravu tu čitao je Pilar u svečanoj sjednici akademije 24. studenoga 1883., te je prama tomu morala imati više značaj popularna predavanja.

Godine 1884. počastilo je Pilara naše mlado sveučilište izabravši ga rektorom za školsku godinu 1884/5. Pri inauguraciji 4. studenoga 1884. držao je Pilar predavanje o historijskom razvoju i važnosti geologije, te je svoje vrlo zanimivo i živo predavanje završio sa željom cieloga naroda, da se što prije otvori i medicinski fakultet, za

koji se je svakom zgodom i privatno i službeno u učiteljskom zboru zauzimao.

Slaveći petdesetgodišnjicu hrvatske knjige, izdala je jugoslavenska akademija LXXX. knjigu Rada 1886. pod naslovom „U proslavu petdesetgodišnjice prieporoda hrvatske knjige god. 1835." i tu nalazimo i Pilarov prilog „Napredak mineralogije i geologije u Hrvatskoj, Slavoniji i Dalmaciji od god. 1835. do god. 1885." U Hrvatskoj se je u tom razdoblju upravo na tom polju najmanje uradilo, al se je ipak učinio liep početak, i tu prvu radnju opisuje Pilar u vrlo preglednoj i obćenitoj slici, a vriednost bi ove razprave znamenito narasla, da je naveo literaturu, koja bi imala taj prvi početak razsvietliti.

Godine 1886. u LXXVIII. knjizi Rada opisuje Pilar „Djakovački potres", koji je 24. ožujka 1884. potresao Slavonijom. Odmah treći dan iza potresa zaputio se bio Pilar u Djakovštinu, da na mjestu prouči učinke trešnje, te u ovoj razpravi iznosi rezultate svoga iztraživanja. Ocrtav geoložke i fizikalne odnošaje Djakovštine, pristaje Pilar uz mnienje Schafarzikovo, koji je u Földtani Közlöny 1885. u izvještaju u djakovačkom potresu položio sielo potresu u onoj prolomnoj crti, koja spaja zapadno-slavonsko gorje sa Fruškom gorom. Iza toga nabraja Pilar sve viesti o pojedinih potresih potresne ove periode iz samog Djakova, razmatra dobu i trajanje potresa, iztičuć pri tom utjecaj mjeseca na djakovačke potrese, govori o svjetlenih pojavih, za koje tvrdi, da su ih pri prvom najjačem udarcu opazili, opisuje zvučne pojave, djelovanje potresa na ljude i životinje, narav i mehanične učinke potresa, te iztražuje smjer potresa. Na to se nadovezuju obširne viesti o geografskom razprostranjenju pojedinih udaraca, da na temelju tih podataka može iztraživati potresno ognjište, i brzinu potresnoga vala,

te upozoriti na mogućnost, da je pri glavnom potresu stupilo više ognjišta u akciju.

Godine 1889. napisao je Pilar u Glasniku hrv. naravoslovnoga družtva razpravicu pod naslovom „Zagrebački vodovod sa gledišta geoložkoga i hidrografijskoga". Pilar je pri smještanju zagrebačkog vodovoda kumovao, pa kad su se u zadnje doba stali dizati glasovi, da je sa zdravstvenoga gledišta vodovod nezgodno smješten, da mu voda sadržaje znatnu množinu mikroba i da ona potječe iz naslaga, koje se ne mogu od nečistoće obraniti, onda je morao ustati, da te glasove oprovrgne. Na njekoliko listova nalazimo izneseno duboko Pilarovo znanje i široko njegovo izkustvo, tako da će svatko sa najvećim zanimanjem ovu razpravicu pročitati.

Godine 1890. ugleda svjetlo zadnje djelo, što ga je Pilar izradio. Na njem je radio bezprimjernom uztrajnošću preko četiri godine. Djelo to izašlo je kao X. knjiga posebnih djela, što ih jugoslavenska akademija izdaje, i nosi naslov: „Geografijske koordinate ili položaji glavnijih točaka Dalmacije, Hrvatske, Slavonije i dielomice susjednih zemalja, imenito Bosne i Hercegovine, Istre, Kranjske itd. na temelju nove specialne karte austro-ugarske monarkije u mjerilu 1 : 75.000". Djelo to primljeno je i u vanjskom učenom svietu vrlo povoljno, te će u stručnoj literaturi zadržati stalnu vriednost. U prilogu monakovskog „Allgemeine Zeitung" (1891. Nr. 17, 17. Januar) nalazimo vrlo prijaznu ocjenu od S. G. (valjda prof. S. Günther), a u „Obzoru" (br. 9. 1891.) nalazimo sliedeću objavu, koja nam najbolje prikazuje povod, za tim svrhu i korist ove radnje, te je zato ovdje i donosimo.

„Kada se motre tisuće i tisuće imena, tisuće i tisuće brojeva, poredanih u 4 stupca na 142 strane, red je diviti se uztrpljivosti učenoga pisca. A što ga je ponu-

kalo na taj golemi trud? Ponajprije nužda, kada je htjeo kritički ocieniti vrieme djakovačkoga potresa od 24. ožujka 1884., o kojem je progovorio u knj. LXXVIII. Rada. Tada je osjećao živo potrebu popisa geografskih položaja mjesta, gdje su pojedini udarci pobilježeni bili. Poče za svoju vlastitu porabu sastavljati popis geografskih položaja t. j. geogr. širinu i dužinu, te nadmorsku visinu. Osnovom mu služila nova specialna karta austro-ugarske monarkije. Ovaj prvi početak potaknu ga, da nastavi djelo; pak je malo po malo ustanovio položaj oko 1200 (1887.), pak prieko 4000 (1889.) mjesta, dok napokon ne dotjera do prieko 6000. A čemu taj posao? Ne ima li prječih? Tako će gdjekoji prigovoriti. Pilar nije tako mislio; a i pravo je imao. Dobro mu je poznato, kolik se u svim prosvietljenim zemljama trud polaže i koliko se troši, da se namakne točan popis geografskih koordinata. Svim prednjači Englezka, sliedi ju Francezka, u kojoj svake godine izlazi strukovna radnja „Connaissance des temps“, Njemačka, Italija, Rusija itd. pače i Ugarska, za koju je I. Hunfalvy izdao takav popis. On je nuždan ne samo za znanstveno iztraživanje potresa, u koju svrhu postoji poseban odbor kod naše akademije, ne samo u svrhe astronomičke i za kalendariografiju, nego i za praktičnu geografiju, nuždan i koristan je planincima i mornarima, za poznavanje srednjega mjestnoga vremena i za ustanovljenje polutnika. Koristan je turisti, kartografu i geologu. Svi ovi biti će zahvalni našemu Pilaru a osobito mu duguje naša naučna književnost, koju je toli liepim djelom obogatio. Koliko je bogatstvo podataka nagomilano u toj knjizi, budi dokazom, što sadržaje mjestâ Dalmacije 1700, Hrvatske i Slavonije 1562, Bosne i Hercegovine 1295, Istre 421, Kranjske 320, Gorice i Gradiške 98, Štajerske 96, Koruške 29, tršćanske okolice 15, Srbije

i Ugarske 22, ostale Europe 109, kojima je geografski položaj opredieljen. Pošto za trojednu kraljevinu i susjedne joj zemlje ne ima još takova djela, to je ovo dragocjen prilog i za evropsku nauku ove vrsti; a da se ova uzmogne tim djelom okoristiti, dobro je Pilar učinio, što je na skrižaljkama uz hrvatski tekst dodao i francezki tumač. Ne će bez koristi biti ovo djelo i s drugoga gledišta, da naime čista hrvatska mjestna imena unidju u nauku, koja ih obično prieko Niemaca dobiva u izkvarenom obliku. Šta se nutarnjega razredjenja ovoga djela tiče, ono je ovakovo: Poslije predgovora i uvoda sliedi popis geografijskih koordinata ili položaja redom alfabetskim (str. 3—134), tako da se položaj može odmah za svako mjesto naći, koje se traži. Onda sliedi (143—164) popis tih istih mjesta po zemljah: Bosna i Hercegovina, Crnagora, Dalmacija i Hrvatska itd. Ovim dvim glavnim razredima dodani su još: Prievodi mjestnih imena (164—7), geocentrička širina njekojih mjesta (167) i priegled listova specialne karte (168). Da čitatelj uzmogne doznati, odkle je što crpano, Pilar navodi savjestno u posebnoj skrižaljci kod svakoga mjesta izvor, i, gdje je nuždno, dodaje svoje opazke. Unatoč tim priednostima, koje krase ovo djelo, pisac rado priznaje, da taj prvi popis geografijskih koordinata za naše zemlje nije mogao izaći odmah savršen; jer na ovakovim djelima rade generacije. Nu može biti zadovoljan svojim liepim i mučnim radom; pak bi za to i zaslužio, da ne bude glasom vapijućega u pustinji njegova plemenita želja, koju spominje na koncu predgovora, da se naime čim prije popuni na našoj univerzi stolica astronomije i osnuje astronomički observatorij. Slabi su do duše danas izgledi; nu trebalo bi neprestano kucati."

Ako ikoje djelo, to ovo zadnje pokazuje najbolje, kakve je željezne volje i uztrpljivosti bio Pilar, ali žali bože tielo ne bijaše od željeza. Oslabiše mu živci, stala ga moriti bezsanost, a on ipak ne može da se kani bar za njeko vrieme škole i knjige, pa ga tako u najljepših godinah zateče nemila smrt. Pilar bijaše uviek čvrsta tiela i dobra zdravlja, pa njegova nagla smrt iza kratka bolovanja nemilo se kosnula cieloga hrvatskoga naroda, koji se je Pilarovim imenom uviek punim pravom ponosio. U onom odličnom i tužnom družtvu, koje se je skupilo oko Pilarova groba, nije bilo oka, koje se nije orosilo, kad se je s njim prijatelj i drug mu prof. Janeček bolnimi riečmi praštao. Hrvatska znanost izgubila je u njem najodličnijeg svećenika, njegovi znanci vanredno njažnog prijatelja, a njegovi djaci osobita prijatelja, koji im je bio ne samo požrtvovan učitelj nego i mio savjetnik, drugi otac. Iza sebe ostavi darovita sina još iz prvoga braka, te vjernu ženu, koja je doskora za njim pošla, i tri malene kćerke iz drugoga braka. Svietla uspomena, koju će hrvatski narod za Pilara uzčuvati, neka im bude utjeha!

Na koncu neka mi bude dopušteno, da ovdje kronologijskim redom nabrojim znanstveni rad Pilarov.

1. Les révolutions de l' écorce du globe. Bruselles, 1869. — The revolutions of the crust of the earth, translated by M. A. Henry; Annual raport of the board of Regents of the Smithsonian Institution for the year 1876. Washington, 1877.

2. Ueber die Tertiärablagerungen an der Kulpa. Verhandlungen der k. k. geol. Reichsanstalt, Wien, 1872. p. 52.

3. Die Excentricität der Erdbahn als Ursache der Eiszeiten. Verhandlungen der k. k. geol. Reichsanstalt, Wien, 1872. p. 99. Sa istim naslovom, Agram 1872.

4. Petrefactensammlung aus dem Mainzer Tertiärbecken. Verhandlungen der k. k. geol. Reichsanstalt, 1872. p. 58.

5. Trećogorje i podloga mu u glinskom Pokupju. Geognostička iztraživanja od god. 1872. Rad jug. akademije, Zagreb, 1873. knj. 25.

6. Beitrag zur Wassernothfrage im kroatischen Karst, Agram, 1873.

7. Nekoje važnije okamenine pokupskog trećogorja. Rad jug. akademije, 1874. knj. 26.

8. Uzroci oledjivanja sad jedne sad druge zemaljske polutke. Rad jug. akademije, Zagreb, 1875. knj. 30.

9. Podravina, Djakovština i Dilj-gora. Rad jug. akademije, Zagreb, 1875. knj. 33.

10. Spuren der Eiszeit im Agramer Gebirge. Verhandlungen der k. k. geol. Reichsanstalt, Wien, 1876. knj. 233.

11. Ueber die geologischen Verhältnisse der Gegend von Radoboj. Verhandlungen der k. k. geol. Reichsanstalt, Wien, 1877. p. 99.

12. Tragovi oledbe u Zagrebačkoj gori. Rad jug. akademije, Zagreb, 1877. knj. 39.

13. Prilozi poznavanju geoložkih odnošaja zemlje. Rad jug. akademije, Zagreb, 1878. knj. 45.

14. Obći godišnji sastanak njemačkog geoložkog družtva u Beču u rujnu 1877. Rad jug. akademije, Zagreb, 1878. knj. 45.

15. Vukasović Živko: Pabirci za zemljoslovlje Dalmacije, Hrvatske i Slavonije. Rad jug. akademije, Zagreb 1879. knj. 46.

16. Putopisne crtice iz Bosne, preštampano iz Obzora. Zagreb, 1879.

17. Grundzüge der Abyssodynamik, zugleich ein Beitrag zu der durch das Agramer Erdbeben von 9. No-

vember 1880. neu angeregten Erdbebenfrage. Agram, 1881.

18. Geoložka opažanja u zapadnoj Bosni. Rad jug. akademije, Zagreb, 1882. knj. 61.

19. Flora fossilis Sussedana. Discriptio plantarum fossillium, quae in lapidibus ad Nedelja, Sused, Dolje etc. in vicinitate civitatis Zagrabiensis hucusque repertae sunt. Djela jugoslavenske akademije, Zagreb 1883.

20. Ami Boué. Rad jugoslavenske akademije, Zagreb 1883. knjiga 65.

21. Izvid nedavno odkrivene špilje na Kupičkom vrhu i drugih špilja, te rudnika Tršće kod Čabra. Rad jugoslavenske akademije, Zagreb 1883. knjiga 66.

22. Rudarstvo u Hrvatskoj. Rad jugoslavenske akademije, Zagreb 1883. knjiga 68.

23. Napredak mineralogije i geologije u Hrvatskoj, Slavoniji i Dalmaciji od god. 1835. do god. 1885. Rad jugoslavenske akademije, Zagreb 1886. knjiga 80.

24. Djakovački potres. Rad jugoslavenske akademije, Zagreb 1886. knjiga 76.

25. Zagrebački vodovod. Glasnik hrv. naravoslovnog družtva, Zagreb 1889.

26. Geografijske koordinate ili položaji glavnijih točaka Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, i dielomice susjednih zemalja, imenito Bosne i Hercegovine, Istre, Kranjske itd. na temelju nove specialne karte austro-ugarske monarhije u mjerilu 1: 75.000. X. knjiga posebnih djela jugoslavenske akademije, Zagreb 1890.

VIII.

RAZPRAVE I KNJIGE AKADEMIJSKE

izašle tiekom god. 1895.*

a) Rad.

Knjiga CXXI. (razreda filologijsko-historijskoga i filosofijsko-juridičkoga XLII):

Crkva i država u dubrovačkoj republici. Od *dra. K. Vojnovića.* Str. 1—91.

Čakavština Kvarnerskih otoka. Od *I. Milčetića.* Str. 92—131.

Prinos k naglasu u (novo)-slovenskom jeziku i hrvatskoj kajkavštini. Od *M. Valavca.* (Svršetak.) Str. 132—185.

Osobine današńega sarajevskoga govora. Od *Đ. Šurmina.* Str. 186—209.

Izviešće o prvom sastanku kršćanskih arkeologa u Spljetu-Solinu u Dalmaciji. Od *S. Ljubića.* Str. 210—236.

Knjiga CXXII. (razreda matematičko-prirodoslovnoga XIX):

Potresi u Hrvatskoj. Od *dra. M. Kišpatića.* Str. 1—94.

Daljni prilog teoriji cisoide. Od *dra. K. Zahradnika.* S. 95—124.

Rijeka Kupa i njezino porječje. Od *prof. M. Šenoe.* Strana 125 do 218.

Čeljusti Hymenoptera, imenito Apida. Od *prof. dra. A. Langhoffera.* Str. 219—220.

Knjiga CXXIII. (razreda matematičko-prirodoslovnoga XX):

Prilog teoriji krivulja trećega stupnja i trećega razreda. Od *dra. K. Zahradnika.* Str. 1—16.

---

* Kao nastavak lanjskomu „Ljetopisu“, gdje ima pregledni popis svih akademijskih razprava i knjiga od postanka akademije do konca god. 1894.

O pravilnom 13-kutniku. Od *prof. Ljubomira Ivankovića.* Str. 17–26.

Prilog teoriji Pascalova limaçona. Od *dra. Vladimira Varićaka.* Str. 27–40.

Razvitak funkcije vjerojatnosti na temelju Wallis-ova teorema za $\frac{\pi}{2}$. Od *prof. Ed. Doležala.* Str. 41—56.

Zaštitne boje i oponos u životinjstvu. Od *J. Torbara.* Str. 57 do 102.

Knjiga CXXIV. (razreda filologijsko-historijskoga i filosofijsko-juridičkoga XLIII):

Putovanja po Balkanskom poluotoku XVI. vieka. Od *dra. P. Matkovića.* Str. 1—102.

Osobine današnjega riječkoga narječja. Od *prof. R. Strohala.* Str. 103—188.

Stav prema Lukreciju. Od *dra. M. Šrepela.* Str. 189—228.

b) Starine.

Knjiga XXVII:

Regesta documentorum regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae saeculi XIII. (Continuatio: 1256—1279.) Od *I. Kukuljevića.* Str. 1—168.

Spomenici o hrvatskih gardah na dvorovih u Draždjanih i Potsdamu. Od *R. Lopašića.* Str. 169—193.

Dnevnik baruna Baltazara Patačića od god. 1687—1690. Od *E. Laszowskoga.* Str. 194—207.

Bibliografski pabirci iz dubrovačkijeh arkiva. Od *dra. Koste Vojnovića.* Str. 208—215.

Iz „Izvještaja o primorskim arkivima". Od *R. Lopašića.* Str. 216 do 225.

Prilog za povjest slavenskoga juga god. 1448. Od *Fr. Radića.* Str. 226—238.

c) Monumenta spectantia historiam slavorum meridionalium.

Volumen XXVII:

Monumenta Ragusina: Libri Reformationum. Tomus III. Ann. 1359—1364.

d) Posebna djela.

Fosilne ribe (De piscibus fossilibus) Komena, Mrzleka, Hvara i M. Libanona. Od *dra. Drag. Gorjanović-Krambergera.*

Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika. Svezak 15. (Jasla-Jezičac). Obrađuje *P. Budmani.*

Sbornik jugoslavenskih umjetnih spomenika. Prvi svezak: Zavjetna spomen-slika slavenskih apoštola i srodni njoj spomenici. Od *prof. dra. Luke Jelića.*

Život i djela dra. Franje Račkoga. Od *Tade Smičiklasa.*

Ljetopis jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti za god. 1894. Svezak deveti.

IX.

ARKIV

jugoslavenske akademije

za god. 1894. i 1895.

pomnožao se sliedećimi rukopisi:

I.

Iz ostavštine pok. dra. Fr. Račkoga.

Atti relativi alle Bocche di Cattaro:
- a) tosto dopo la cessazione della republica di Venezia, dal 1797.
- b) durante la prima dominazione Austriaca, fasc. I—III.
- c) durante il governo Russo, fasc. I.
- d) durante l'occupazione de Montenegrini, fasc. I—II.
- e) durante la secunda dominazione Austriaca, fasc. I.

Cenni storici sulle Bocche di Cattaro, fasc. I—II.

Cronaca della citta di Budua, fasc. I.

Della dedizione delle Bocche di Cattaro, fasc. I.

Estratto del giornale di Budua del canonico Kojević, Anno 1806—1838. fasc. I.

Estratto di corrispondenza dell'autorità Venete con individui delle contermini provincie esistente nell'archivio di Catharo, fasc. I—II.

Extractus rerum magis memorabilium ex Prothocollo sive Actis Regnorum Croatiae et Slavon. Ann. 1565—1756.

Iscrizioni esistenti alle Bocche di Cattaro, fasc. I. II.

Lo squittinio del Proveditore generale della Dalmazia, fasc. I.

Memoria sull' Albania, Rumelia e Servia, del D. Müller, fasc. I.

Memorie sull Montenero, fasc. I.

Memorie sull Montenero di don Antonio Ruševič, fasc. I.

Memorie sulle Bocche di Cattaro, anteriori al dominio de' Veneti, fasc. I—II.

Memorie sulle Bocche di Cattaro, Estratto dall'archivio circolare gestione Francese, fasc. I—IV.

Memorie sulle Bocche di Cattaro: Budua sotto il governo Francese, fasc. I—III.
Memorie sulle Bocche di Cattaro: Privelegi di Pastrovichio, fasc. I.
Memorie sulle Bocche di Cattaro: Leggi emanate sotto l' amministrazione propria, fasc. I.
Memorie sulle Bocche di Cattaro: Annotazioni estratte da alcune pergamene circa i Cancellieri communi ed altre cariche e le monete, fasc. I.
Memorie sulle Bocche di Cattaro: Causa insorta fra li cittadini e nobili per le careghe, fasc. I—IV.
Memorie sulle Bocche di Cattaro: Catastico delle terre di Zuppa, fasc. I. II.
Memorie sulle Bocche di Cattaro estratte da documenti della famiglia Bujović di Perasto. Anno 1600—1700, fasc. I. Anno 1700—1797, fasc. I. II.
Memorie sulle Bocche di Cattaro. Miscellanea, fasc. I—XII.
Memorie sulle Boche di Cattaro, concernenti il culto, fasc. I—XIV.
Miscellanea circa le Bocche di Cattaro e Montenegro, fasc. I.
Privileggi della città di Cattaro, fasc. I—XVIII.
Storia delle Bocche di Cattaro di Francesco ed Triffone Smecchia, fasc. I—VII.
Storia de Montenegro. (Stefano piccolo), fasc. I.
Storia del Montenegro di Basilio Petrović, fasc. I.
Storia dello stato di Ragusa, fasc. I—V.
Storia e statistica dell' Albania austriaca, Montenero ed Albania ottomana, fasc. I—VIII.
Terminazioni e ducali occorse sotto il dominio Veneto, fasc. I—XI.
Idem, ann. 1420—1500. fasc. I—IV.
„ ann. 1500—1600. fasc. I—V.
„ ann. 1600—1700. fasc. I—VIII.
„ ann. 1700—1797. fasc. I—XXXVI.
Trattato sopra il Montenero di Vuk Karadžić, fasc. I.

II.

Kupila akademija iz ostavštine pok. Ivana Brčića sliedeće glagolske rukopise:

1. Blagdanar.
2. Govorenje duhovno i nauk za žakni.

3. Kršćansko ćudoredje.
4. O bulam, indulgencijam i odpustim više papa.
5. O rimskim papam Martinu V. i Inokentu IV.
6. Plač blažene gospe.
7. Prodike ili govorenja duhovna od XV—XVII. vieka, u 20 svezakâ.
8. Razni omanji rukopisi duhovnoga sadržaja.
9. Zakon oliti štatut provincije Poljičke.
10. Zarcalo od istine medju crkve istočne i zapadne.

X.

PREDPLATNICI

na publikacije jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, izašle godine 1895.

Arnold Franjo, kr. javni bilježnik u Zagrebu.
Arsenijević Vladan u Karlovcu.
Baron Gustav dr., sveuč. profesor u Zagrebu.
Beil Gustav dr., županijski liječnik u Varaždinu.
Belas Mirko, župnik u Stupniku.
Bojanić Vicko, župnik u Vrsniku na Hvaru.
Bombelles grof Marko jun., vlastelin u Opeki.
Bosanac Stjepan dr., gimn. profesor u Zagrebu.
Bresztyensky Aleksander pl. dr., sveuč. profesor u Zagrebu.
Breyer Marko dr., odvjetnik u Varaždinu.
Breyer Mirko, trgovac u Križevcu.
Bubanović Julijo, vel. župan u m. u Zagrebu.
Bučar Franjo, gimn. profesor u Zagrebu.
Buratti-Vraniczany grofica Klotilda u Zagrebu.
Canjko Valentin, kapelan u Pitomači.
Čitaonica u Ogulinu.
Čitaonica narodna u Požegi.
Dakić Adam u Zagrebu.
Dojković Karlo, kanonik u Varaždinu.
Duboković vit. Nikola, načelnik i narodni zastupnik u Jelsi.
Dürrigl Bruno dr., odvjetnik u Varaždinu.
Eltz Dragutin grof, vlastelin u Vukovaru.
Eskomptna banka u Zagrebu.
Forko Franjo, župnik u Samoboru.
Gavrančić Milovan dr., odvjetnik u Virovitici.
Gimnazija kr. mala realna u Bjelovaru.

Gimnazija kr. velika u Gospiću.
Gimnazija c. kr. u Kotoru.
Gimnazija kr. velika u Osijeku.
Gimnazija kr. realna u Osijeku.
Gimnazija kr. velika realna u Rakovcu.
Gimnazija kr. velika na Rijeci.
Gimnazija c. kr. velika u Sarajevu.
Gimnazija kr. realna u Senju.
Gimnazija c. kr. u Spljetu.
Gimnazija velika srpska u Sriem. Karlovcih.
Gimnazija kr. velika u Varaždinu.
Gimnazija kr. velika u Vinkovcih.
Gimnazija kr. velika u Zemunu.
Gjonović Nik. B., ljekarnik u Ercegnovom.
Gojtan Ivan dr., u Zagrebu.
Grad Bjelovar (poglavarstvo).
Grad Dubrovnik (poglavarstvo).
Grad Karlovci (poglavarstvo).
Grad Petrovaradin (poglavarstvo).
Grad Zagreb (poglavarstvo).
Grad Zemun (poglavarstvo).
Grginčević Stjepan, župnik u Odvorcih.
Iveković, arhitekt u Sarajevu.
Janković Julijo, gimn. profesor u Varaždinu.
„Javor“, djačko literarno družtvo u Osijeku.
Jellačić Gjuro grof, podmaršal u m. u Novih dvorih.
Kešer Ante, odvjetnik u Križu.
Kindlein Dragutin, prebendar u Zagrebu.
Kirinčić Niko, učitelj u Zadru.
Knjižnica častnička 27. domobranske pukovnije u Sisku.
Knjižnica dominikanska u Dubrovniku.
Knjižnica franjevačkog samostana u Gučoj gori.
Knjižnica gimnazije gornjogradske u Zagrebu.
Knjižnica gradska u Varaždinu.
Knjižnica kaptolska na Hvaru.
Knjižnica metropolitanske crkve u Zagrebu.
Knjižnica niže franjevačke gimnazije u Gučoj gori.
Komercijalna banka hrv. u Zagrebu.
Komora trgovačko-obrtnička u Senju.
Komora trgovačko-obrtnička u Zagrebu.
Kopač Josip dr., odvjetnik u Zagrebu.

Krapac Ivan, kanonik u Zagrebu.
Kukuljević pl. Božidar, kr. kot. predstojnik u Varaždinu.
Laudenbach I. dr., posebnik u Vukovaru.
Liepopili Ante dr., nadpop u Stonu.
Longhino A. dr., kupalištni liječnik u Varaždinskih Toplicah.
Marcelić Josip dr., biskup u Dubrovniku.
Marić Ivan, gimnazijalni profesor u Varaždinu.
Marjanović Luka dr., sveuč. profesor u Zagrebu.
Matijević Miroslav, o. stud. philosoph. u Innsbrucku.
Maurović Milivoj dr., sveuč. profesor u Zagrebu.
Mazzura Šime dr., odvjetnik u Zagrebu.
Mihaljević I. fra., gvardijan u Livnu.
Mikačić Dujam, obć. blagajnik u Splitu.
Mitrović A. dr., u Kotoru.
Momčinović Nikola fra., vjeroučitelj u Sarajevu.
Nakić Filip, biskup u Splitu.
Namjestničtvo c. kr. (predsjedničtvo) u Zadru.
Neumann Dragutin dr., odvjetnik u Osijeku.
Nikolić Vladimir pl. dr., vel. župan u Ogulinu.
Novaković I., profesor u Zagrebu.
Obćina imovna brodska u Vinkovcih.
Obćina u Visu.
Pavičić Ivan, župnik u Bogomolji na Hvaru.
Petrović Iv. N., veleposjednik u Varaždinu.
Počina Roko dr., u Zadru.
Pliverić Josip dr., sveuč. profesor u Zagrebu.
Posilović Juraj dr., nadbiskup u Zagrebu.
Potočnjak Franko dr., odvjetnik u sv. Ivanu-Zelini.
Preparandija muška c. kr. u Arbanasih.
Preradović pl. Dušan, c. i kr. pomorski častnik u Pulju.
Realka c. kr. velika u Spljetu.
Rešetar Milan dr., književnik u Beču.
Riffer Dragutin dr., odvjetnik u Osijeku.
Rogoz Janko, kapelan u Križevcu.
Rožić Vatroslav, profesor u Zemunu.
Sabor kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije u Zagrebu.
Samostan franjevački u Fojnici.
Samostan franjevački u Košljunu.
Samostan franjevački u Kreševu.
Samostan franjevački u Mostaru.
Samostan franjevački u Našicah.

Samostan franjevački u Sinju.
Samostan franjevački u Varaždinu.
Sjemenište centralno bogoslovno u Zadru.
Sjemenište nadbiskupsko u Zagrebu.
Smojver Dragutin, na Rijeci.
Starec Antun, prebendar u Zagrebu.
Suk Feliks dr., kanonik u Zagrebu.
Šegvić Cherubin o., franjevac u Kotoru.
Školsko vijeće dalmatinsko u Zadru.
Štambuk Ivan dr., liječnik u Jelsi na Hvaru.
Štedionica dionička u Križevcih.
Štedionica u Samoboru.
Štedionica varaždinska županijska u Varaždinu.
Štedionica varaždinska u Varaždinu.
Štedionica prva hrvatska u Zagrebu.
Tomasi Julijo, ravnatelj štedionice u Varaždinu.
Tomašić pl. Nikola dr., sveuč. profesor u Zagrebu.
Učilište, kr. gospodarsko-šumarsko u Križevcu.
Učiteljište, c. kr. žensko u Dubrovniku.
Učiteljska muška škola u Osijeku.
Vabić Dragutin, ravnatelj štedionice u Zagrebu.
Vitezić Dinko dr., odvjetnik na Krku.
Vračun Dragutin dr., odvjetnik u Varaždinu.
Vraniczany barun Dragan, posebnik u Zagrebu.
Vraniczany barun Ljudevit, posebnik u Zagrebu.
Vrevc J., kanonik u Zagrebu.
Vulović Srećko, profesor u Kotoru.
Zahar Ivan dr., odvjetnik u Zagrebu.
„Zastava“ hrv. sveuč. literarno-zabavno družtvo u Zagrebu.
Zbor duhovne mladeži u Djakovu.
Zbor duhovne mladeži u Senju.
Zbor redovne mladeži bosanske u Pečuhu.
„Zvonimir“ hrv. akademičko društvo u Beču.
Žic Franjo, svećenik na Malom Lošinju.

Sadržaj.

LJETOPIS

JUGOSLAVENSKE AKADEMIJE

ZNANOSTI I UMJETNOSTI

ZA GODINU 1896.

JEDANAESTI SVEZAK.

U ZAGREBU 1897.

KNJIŽARA JUGOSLAVENSKE AKADEMIJE (DIONIČKE TISKARE).

Dionička tiskara u Zagrebu.

Pokrovitelj:

Preuzvišeni i prečastni gospodin

JOSIP JURAJ STROSSMAYER,

biskup bosanski i sriemski, biskupije biogradske i smederevske upravljatelj, rimski grof i biskup uz papinski priestol, nj. c. i kr. apost. veličanstva pravi tajni državni savjetnik, bogoslovja i mudroslovja doktor, član bogoslovnoga sbora na bečkom i peštanskom sveučilištu, itd. itd.

I.

UPRAVA, ODBORI, ČLANOVI.

UPRAVA.

Predsjednik:

Josip Torbar.

Predstojnici razredni:

U filologijsko-historijskom razredu:

Tade Smičiklas.

U filozofijsko-juridičkom razredu:

Milovan Zoričić.

U matematičko-prirodoslovnom razredu:

Dr. Karlo Zahradnik.

Tajnici:

Dr. Fran Vrbanić.
Dr. Franjo Marković.

Knjižničar:

M. Valjavec.

Arkivar:

Ivan Tkalčić.

Ravnatelj galerije slika:

Prof. Nikola Mašić.
Zamjenik ravnatelju galerije slika dr. M. Šrepel.

Pomoćno osoblje:

Pisar: *Ante Srebrić.*
Podvornik: *Marko Banfić.*

ODBORI.

a) Financijalni:

Tade Smičiklas.
Dr. Fran Vrbanić.

b) Za izdavanje historijskih i historijsko-juridičkih spomenika:

Ivan Tkalčić.
Nadko Nodilo.
Tade Smičiklas.
Vjekoslav Klaić.

c) Za izdavanje starih pisaca:

Pero Budmani.
Dr. Franjo Marković.
Armin Pavić.
Dr. Tomo Maretić.
Dr. Milivoj Šrepel.

d) Za sabiranje spomenika tradicionalne literature:

Matija Valjavec.
Nadko Nodilo.
Tade Smičiklas.
Dr. Tomo Maretić.
Dr. Milivoj Šrepel.
Ivan Milčetić (urednik zbornika.)
Dr. August Musić.

e) **Za galeriju slika:**

Dr. Franjo Marković.
Tade Smičiklas.
Dr. Milivoj Šrepel.
Milovan Zoričić.

f) **Za knjižnicu:**

Predsjednik, i predstojnici razreda.

ČLANOVI.

(Redom izbora.)

Počastni članovi:

1. Aristo Aristović Kunik, c. ruski tajni savjetnik i akademik u Petrogradu. (1870., 24. stud.)
2. Dimitrij Ivanović Mendelejev, sveučilišni profesor u Petrogradu. (1882., 5. pros.)
3. Dr. E. A. Frič, profesor na češkom sveučilištu u Pragu. (1893., 12. pros.)

U razredu filologijsko-historijskom:

a) Pravi:

1. Dr. Vatroslav Jagić, c. k. dvorski savjetnik i prof. na sveučilištu u Beču. (1866.)
2. Dr. Petar Matković, umirovljeni profesor na sveučilištu u Zagrebu, stanuje u Beču. (1867., 25. srp.)
3. Armin Pavić, profesor na sveučilištu u Zagrebu. (1874., 23. stud.)
4. Matija Valjavec, umir. prof. gimnazijski u Zagrebu, knjižničar. (1879., 21. stud.)
5. Dr. Franjo Maixner, kr. zemaljski nadzornik za srednje škole u Zagrebu. (1882., 5. pros.)
6. Pero Budmani, prof. na gimnaziji u Zagrebu. (1883., 21. stud.)

7. Ivan Tkalčić, nadarbenik prvostolne crkve u Zagrebu, arkivar. (1883.)
8. Nadko Nodilo, profesor na sveučilištu u Zagrebu, (1883.)
9. Tadija Smičiklas, profesor na sveučilištu u Zagrebu, predstojnik razreda. (1883.)
10. Dr. Tomo Maretić, profesor na sveučilištu u Zagrebu. (1890., 4. pros.)
11. Dr. Milivoj Šrepel, profesor na sveučilištu u Zagrebu. (1893., 12. pros.)

b) Dopisnici:

1. Dr. Ernest Dümmler, profesor na sveučilištu u Berlinu. (1867., 7. srp.)
2. Martin Hattala, profesor na češkom sveučilištu u Pragu, u miru. (1867.)
3. Vaclav V. Tomek, profesor na češkom sveučilištu u Pragu, u miru. (1867.)
4. Dr. Louis Leger, profesor na collège-u de France u Parizu. (1870., 24. stud.)
5. Stojan Novaković, kr. srbski ministar-predsjednik u Biogradu. (1870.)
6. Čedomil Mijatović, kr. srbski poslanik u Londonu. (1873., 24. stud.)
7. Marin Drinov, profesor na sveučilištu u Harkovu. (1879., 21. stud.)
8. Milan Milićević, bibliotekar u Biogradu. (1879.)
9. Dr. Ivan Crnčić, nadpop sv. Jeronima u Rimu. (1882., 5. pros.)
10. Luka Zore, ravnatelj na c. preparandiji u Arbanasima kod Zadra. (1882.)
11. Dr. A. Leskien, prof. na sveuč. u Lipskom. (1883., 21. pros.)

12. Fran Bulić, ravnatelj gimnazija u Spljetu. (1887. 3. pros.)
13. Ilarion Ruvarac, arhimandrita u fruškogorskom manastiru Grgetku. (1888., 3. pros.)
14. Dr. Grgur Krek, profesor slavistike na sveučilištu u Gradcu. (1888., 3. stud.)
15. Dr. Konstantin Jireček, profesor na c. sveučilištu u Beču. (1889., 27. stud.)
16. Nikifor Dučić, arhimandrit, član kr. srpske akademije u Biogradu. (1890.)
17. Eusebij Fermendžin, definitor reda sv. Franje u Rimu. (1890.)
18. F. I. Uspenskij, profesor c. novoruskoga sveučilišta u Odesi. (1890.)
19. T. Florinskij, profesor c. sveučilišta sv. Vladimira u Kijevu. (1890.)
20. Dr. August Musić, profesor na kr. sveučilištu Franje Josipa I. u Zagrebu. (1892., 7. pros.)
21. Vjekoslav Klaić, profesor na kr. sveučilištu u Zagrebu. (1893., 12. pros.)
22. J. Jelčić, profesor pomorske škole i upravljatelj arkiva u Dubrovniku. (1893.)
23. A. V. Veselovskij, profesor na carskom sveučilištu u Petrogradu. (1893.)
24. Ivan Milčetić, profesor na kr. gimnaziju u Varaždinu. (1893.)

U razredu filozofijsko-juridičkom:

a) Pravi:

1. Dr. Pavao Muhić, umir. predstojnik kr. vladnoga odjela za bogoštovje i nastavu u Zagrebu. (1866., 9. svib.)
2. Dr. Baltazar Bogišić, umirovljeni profesor na sveučilištu u Odesi, c. ruski tajni državni savjetnik,

crnogorski ministar pravde na Cetinju. (1867., 25. srpnja.)

3. Dr. Jaromir Hanel, profesor na češkom sveučilištu u Pragu. (1874., 23. stud.)
4. Dr. Franjo Marković, profesor na sveučilištu u Zagrebu, drugi tajnik. (1876., 20. stud.)
5. Dr. Fran Vrbanić, profesor na sveučilištu u Zagrebu, prvi tajnik. (1886., 21. stud.)
6. Dr. Kosta knez Vojnović, sveučilišni profesor u miru, stanuje u Dubrovniku. (1886.)
7. Milovan Zoričić, predstojnik kr. zemaljskoga statističkoga ureda u Zagrebu, predstojnik razreda. (1893., 12. pros.)

b) Dopisnici:

1. Matija Ban, umirovljeni činovnik u ministarstvu spoljašnjih djela u Biogradu. (1867., 25. srp.)
2. Dr. Hermenegild Jireček, umirovljeni savjetnik u ministarstvu za bogoštovje i nastavu u Beču. (1867., 25. srp.)
3. Vaclav Brandl, zemaljski arkivar u Brnu. (1870., 24. stud.)
4. Luka Zima, profesor na velikoj školi u Biogradu. (1882., 5. pros.)
5. Dr. Marijan Derenčin, predstojnik kr. vladnoga pravosudnoga odjela, u miru, i odvjetnik u Zagrebu. (1889., 27. stud.)
6. Dr. Gjuro Arnold, profesor na sveučilištu u Zagrebu. (1891., 27. prosinca.)

U razredu matematičko-prirodoslovnom:

a) Pravi:

1. Josip Torbar, umirovljeni ravnatelj kr. vel. realke u Zagrebu, predsjednik. (1866.)

2. Spiridion Brusina, profesor na sveučilištu u Zagrebu. (1874., 23. stud.)
3. Dr. Karlo Zahradnik, profesor na sveučilištu u Zagrebu, predstojnik razreda. (1882., 5. pros.)
4. Dr. Gustav Janeček, profesor na sveučilištu u Zagrebu. (1883., 21. stud.)
5. Dr. Vinko Dvořak, sveučilišni profesor u Zagrebu. (1887., 7. pros.)
6. Dr. Mijo Kišpatić, profesor na sveučilištu u Zagrebu. (1887.)

b) Dopisnici:

1. Dr. Šimun Šubic, prof. na sveuč. u Gradcu. (1867., 25. srp.)
2. Martin Sekulić, umirovljeni profesor u Zagrebu. (1873., 24. stud.)
3. Dr. Bogoslav pl. Jiruš, sveučilišni profesor u Pragu. (1883., 21. stud.)
4. Dr. Fr. Studnička, sveučilišni profesor u Pragu. (1883.)
5. Dr. Fr. Vejdovski, sveučilišni profesor u Pragu. (1885., 16. pros.)
6. J. M. Žujović, profesor velike škole u Biogradu. (1886., 16. pros.)
7. Nikolaj Aleksandrović Menšutkin, profesor na c. sveučilištu u Petrogradu. (1886.)
8. Dimitrija Nešić, profesor velike škole u Biogradu. (1886.)
9. Gjuro Zlatarskij, predstojnik geoložkoga zavoda u Sofiji. (1886.)
10. Dr. Dragutin Kramberger-Gorjanović, profesor na kr. sveučilištu u Zagrebu. (1891., 7. prof.)
11. Dr. C. Lepaige, profesor na sveučilištu u Liège-u. (1891.)

12. Dr. Andrija Mohorovičić, profesor na kr. realnoj gimnaziji i docenat na sveučilištu u Zagrebu. (1893., 12. pros.)
13. Sima Lozanić, profesor na velikoj školi u Biogradu. (1894., 12. pros.)
14. Dr. Vladimir Varićak, profesor na kr. dolnjogradskom gimnaziju u Zagrebu. (1894.)
15. Dr. David Segen, profesor na kr. realnom gimnaziju u Zagrebu, i privatni docenat na kr. sveučilištu Franje Josipa I. u Zagrebu. (1894.)
16. Dr. Eduard Weyr, profesor na českoj politehnici u Pragu. (1895., 16. pros.)

Umrli članovi:

Počastni:

1. Dr. *August Schleicher*, profesor na sveučilištu, 17/12. 1868 u Jeni.
2. Dr. *Jan Emanuel Purkyně*, profesor na sveučilištu, 29/7. 1869. u Pragu.
3. *Karlo Jaromir Erben*, pražki arkivar, 21/10. 1870. u Pragu.
4. Dr. *Franjo Palacky*, češki historiograf, 26/5. 1876. u Pragu.
5. *Mihajlo Petrović Pogodin*, c. rus. drž. savjetnik i profesor na sveučilištu, 20/12. 1876. u Moskvi.
6. *Jovan Gavrilović*, bivši srbski regent, 10/8. 1877. u Biogradu.
7. *Roberto Visiani*, senator talijanski i profesor sveučilišni, 4/5. 1878. u Padovi.
8. *Ismail Ivanović Sreznevskij*, profesor na sveučilištu, 20/2. 1880. u Petrogradu.
9. Dr. *Ami Boué*, geolog, 2/11. 1881. u Beču.
10. *Aleksander Vaclav Maciejowski*, profesor na sveučilištu, 10/2. 1883. u Varšavi.
11. *Ivan Kukuljević Sakcinski*, umir. veliki župan, 1/8. 1889. u Puhakovcu.
12. Dr. *Franjo Miklošić*, umir. sveučilišni profesor, 7/3. 1891. u Beču.

13. *Stjepan Schulzer Müggenburžki*, umir. c. kr. satnik, 5/2. 1892. u Vinkovcih.
14. *I. K. Grot*, c. ruski tajni savjetnik i podpredsjednik c. ruske akademije nauka u Petrogradu, 6/6. 1893.
15. Dr. *Dionizij Štur*, ravnatelj c. geoložkoga zavoda, 9/10. 1893. u Beču.
16. *Ivan K. Rossi*, commendatore, predstojnik vatikanskih muzeja u Rimu, 10/9. 1894.

U razredu filologijsko-historijskom:

a) Pravi:

1. *Ivan Brčić*, profesor, 14/4. 1870. u Zadru.
2. *Fran Kurelac*, književnik, 18/6. 1874. u Zagrebu.
3. *Matija Mesić*, sveučilišni profesor, 5/12. 1878. u Zagrebu.
4. Dr. *Gjuro Daničić*, profesor slovenske filologije na velikoj školi u Biogradu, redaktor akademijskoga rječnika, 15/11. 1882. u Zagrebu.
5. Dr. *Lavoslav Geitler*, sveučilišni profesor u Zagrebu, 2/6. 1885. kod Beča.
6. Dr. *Franjo Rački*, predstojnik razreda, opat i kanonik prvostolne crkve, 13/2. 1894. u Zagrebu.
7. *Šime Ljubić*, umir. ravnatelj arheolog. muzeja u Zagrebu, 19/10. 1896. u Starom gradu na Hvaru.

b) Dopisnici:

1. *Vinko Pacel*, tajnik kr. hrv. slav. dalm. zemaljske vlade, 1870. u Karlovcu.
2. *Ivan Erasmo Vocel*, sveučilišni profesor, 17/9. 1871. u Pragu.
3. *Aleksander F. Hilferding*, drž. podtajnik c. ruskoga ministarstva, 1872. u Petrogradu.
4. *Kapiton Novostrujev*, prof. duh. akademije, 1873. u Moskvi.
5. Dr. *Janko Šafařik*, član drž. savjeta, 20/7. 1876. u Biogradu.
6. *August Bielowski*, historiograf, 10/11. 1876. u Lavovu.
7. *Sergij Mihajlović Solovjev*, c. ruski tajni savjetnik, profesor na sveučilištu, 16/10. 1879. u Moskvi.
8. *A. A. Kotljarevskij*, profesor na sveučilištu, 11/10. 1881. u Kijevu.
9. *Nikola Ivanović Kostomarov*, član arheografijske komisije, 19/4. 1885. u Petrogradu.
10. *Aleksander Vasiljević Gorskij*, rektor duhovne akademije, 23/10. 1885. u Moskvi.

11. *Petar Aleksijević Lavrovskij*, školski popečitelj, 19/2. 1886. u Petrogradu.
12. *Josip Jireček*, umirovljeni c. kr. austrijski ministar za bogoštovje i nastavu, predsjednik kr. češkoga učenoga družtva u Pragu, 25/11. 1888.
13. *Radoslav Lopašić*, umirovljeni tajnik kr. hrv. slav. dalm. vlade, 25/4. 1893. u Zagrebu.
14. Dr. *Ivan Broz*, profesor kr. velike gimnazije, 7/12. 1893. u Zagrebu.
15. *A. Pavinskij*, profesor c. sveučilišta u Varšavi, 26/8. 1896.

U razredu filozofijsko-juridičkom:

a) Pravi:

1. Dr. *Božidar Petranović*, c. kr. dvorski savjetnik i prisjednik prizivnoga suda u Zadru, 12/9. 1874. u Mletcih.
2. Dr. *Jovan Subotić*, odvjetnik, 28/1. 1886. u Zemunu.
3. *Janko Jurković*, odsječni savjetnik kod kr. zemaljske vlade 20/3. 1889. u Zagrebu.
4. *Adolfo Veber*, kanonik prvostolne crkve, 6/8. 1889. u Zagrebu.
5. Dr. *Mirko Šuhaj*, prisjednik kr. stola sedmorice, 30/11. 1889. u Budimpešti.
6. Dr. *Blaž Lorković*, sveučilišni profesor, 17/2. 1892. u Zagrebu.
7. *Mirko Bogović*, kr. umirovljeni ministarski savjetnik, 4/5. 1893. u Zagrebu.

b) Dopisnici:

1. *Miloš Popović*, pisac, 8/8. 1879. u Biogradu.
2. *Medo* knez *Pučić*, vlastelin, 1/7. 1882. u Dubrovniku.
3. Dr. *Romuald Hube*, c. ruski pravi tajni savjetnik i senator, 28/9. (po st.) 1890. u Varšavi.
4. Dr. *Gustav Wenzel*, umirovljeni sveučilišni profesor i član velikaške kuće ugarske, 24/11. 1891. u Budim-Pešti.

U razredu matematičko-prirodoslovnom:

a) Pravi:

1. *Živko Vukasović*, školski nadzornik kod vlade za hrvatsko-slavonsku Krajinu, 10/8. 1874. u Zagrebu.
2. Dr. *Janez Bleiweiss*, predsjednik „Matice slovenske“, 22/11. 1881. u Ljubljani.

3. Dr. *Josip Šloser-Klekovski*, odsječni savjetnik kod kr. zemaljke vlade, 28/4. 1882. u Zagrebu.
4. *Ljudevit Vukotinović*, umirovljeni veliki župan, 17/3. 1893. u Zagrebu.
5. Dr. *Gjuro Pilar*, profesor na kr. sveučilištu Franje Josipa I., 19/5. 1893. u Zagrebu.
6. Dr. *Bogoslav Šulek*, tajnik akademije, 30/11. 1895. u Zagrebu.

b) Dopisnici:

1. *Franjo Erjavec*, profesor c. kr. velike realke u Gorici, 13/1. 1887.
2. Dr. *J. Pančić*, prof. velike škole u Biogradu, predsjednik kr. srpske akademije nauka, 7/3. 1888. u Biogradu.
3. Dr. *E. Weyr*, sveučilišni profesor u Beču, 4/12. 1893.

II.

RAZREDNE I ODBORSKE SJEDNICE.

Sjednice razreda filologijsko-historijskoga.

---

1. Dne 16. i 19. siečnja 1896.

Predstojnikom razrednim za god. 1896. bude izabran *Tade Smičiklas*. — Čita se razprava pravoga člana dra. *Petra Matkovića:* „Putni dnevnici Jakova Bongarsa od god. 1585., i Vaclava Vratislava iz Mitrovica od god. 1591." ; štampat će se u Radu. — Čita se razprava dra. *M. Murka:* „Prvi izporedjivači sanskrita sa slovenskim jezicima" ; štampat će se u Radu. — Rukopis prof. *Franje Kuhača* „Apollonova himna" štampat će se u Radu kao književna obznana, izostavljajući VII. glavu rukopisa. — Razprava člana dopisnika prof. *Josipa Gelcicha* „Biografijski nacrt mletačkoga kneza Žana Dandola i njeki hronologijski izpravci spomenika, što objelodani Miklošić i Ljubić" (s dvama prilozima) štampat će se u Starinah. — Rukopis istoga člana dopisnika prof. *Josipa Gelcicha*, koji je nastavak i dopunak njegovih „Monumenta ragusina", štampat će se kao V-ta svezka tih spomenika. — Prof. *Srećko Vulović*, pisac predloženoga rukopisa „Njekoliko poslanica prabiskupa zadarskoga Vicka Zmajevića i brata mu Mata, ruskoga morovodje", pozvat će se, da od ove gradje i

još ostale, naručne mu, napiše vjekopis Vicka i Mata Zmajevića u obliku razprave za Rad.

O osnovi, predloženoj od člana dopisnika dra. *Frana Bulića* za izdavanje „Sbornika sredovječnih prvokršćanskih napisa od VII. do XII. vieka“, odlučuje se, da se rukovodstva ovoga posla ne može primiti sama akademija radi svoje odaljenosti od Dalmacije kao glavnoga našega nalazišta takvih napisa i radi sadanje nestašice novaca za to, ali će se zamoliti gospodin Frano Bulić, da on sam rukovodi taj posao, a akademija će štampati djelo, koje bude od njega priredjeno.

2. Dne 20. veljače.

Čita se razprava člana dopisnika dra. *Frana Bulića* „Vjekopis Ivana Krst. de Rossi-a, osnivača nauke o kršćanskoj arkeologiji“; štampat će se u Ljetopisu za god. 1895.

3. Dne 6. svibnja.

Povodom pisma od člana dopisnika prof. *Josipa Gelcicha* o njegovu rukopisu za „Monumenta ragusina“ odlučuje se javiti mu, da će se taj rukopis svakako štampati god. 1897. — O rukopisu dra. *Luja conte Vojnovića* „Dubrovnik i Osmansko carstvo 1365.—1684.“ odlučuje se, prema predlogu izvještača N. Nodila i Vj. Klaića, da se ne može štampati kao posebno djelo s razloga medju inimi i toga, što je pisac dosad obradio samo jedan dio napomenute periode od godine 1365.—1684., nego će se štampati u Radu, ako pisac pristane.

4. Dne 29. svibnja.

Član dopisnik prof. dr. *A. Musić* čita svoju razpravu: „Rečenice s, ako (neka, li), u hrvatskom jeziku“; štampat će se u Radu. — Član dopisnik prof. *Josip Gelcich*

pristaje uz odluku o svojem rukopisu za „Monumenta ragusina“. — Na zahtjev dra. *Luja conte Vojnovića*, da bi se njegov rukopis štampao jur ove godine (1896.), ne može se pristati poradi akademijskih pravila i reda, prema kojima može njegov rukopis doći na red istom god. 1897.

5. Dne 1. srpnja.

Čita se razprava prof. dra. *I. Šercera* „O Dositeju Obradoviću“; štampat će se u Radu. — Rukopis člana dopisnika o. *Eusebija Fermendžina* „Acta Croatiae ecclesiastica“ štampat će se ili kao posebno djelo ili u Starinah, što će se poslie odlučiti; a od istoga člana „Prilozi poznanju diplomatičkoga poslanstva Alexandra Komulovića medju Slovjene god. 1593.—1597.“ štampat će se u Starinah. — Član dopisnik prof. *Vj. Klaić* podaje prilog za „Zbornik folklorski“: „Bilješka o vjerovanju u vukodlake na otoku Pašmanu godine 1403.“ — Po predstojnikovu predlogu nastojat će se, da se za „Acta diaetalia“ XVI. vieka pribave bar elenchi iz kneževskog Batyanyeva obiteljskog arkiva i iz Erdödyeva u Ugarskoj. Predložit će se za nove razredne članove, i to za prave: prof. Vj. Klaić i prof. dr. A. Musić, za dopisnike: prof. Marcel Kušar, dr. Milan Rešetar i prof. dr. E. Muka.

6. Dne 23. listopada.

Štampat će rukopis dra. *Milana Rešetara:* „Naši lekcijonari srednjega vieka“, ali će se pozvati pisac, da bi još upotriebio i lekcionar, koji je izdao prof. Leskien. — Pravi član dr. *T. Maretić* predaje svoju književnu obznanu ruskoga djela Halanskoga „Jugoslavenska pričanja o Kraljeviću Marku u svezi s jugoslavenskom epikom“; štampat će se u Radu. — Član dopisnik o. *Eusebij Fermendžin* predao je dopune k svojim „Acta

Croatiae ecclesiastica"; prema privoli piščevoj štampat će se „Acta" u Starinah. Od istoga člana dopisnika „Martiriji naših Franjevaca iz XVI. i početka XVII. vieka" štampat će se u Starinah. — Pristav hrv. zemaljskog arkiva *E. Laszowski* predaje svoj „izvještaj o arhivima u Sriemu"; štampat će se u Starinah, a jednako će se obraditi i ostali arhivi po zemlji, te će se navlastito „regesta" o njih izdavati. — Od prof. *Šurmina* predani i za štampu priredjeni prepis Lopašićeve sbirke „Acta Croatica" treba da se popuni, a onda će se Kukuljevićeva glagolska „Acta croatica" sdružiti s Lopašićevimi u jedan zbornik, ali će se glagolske listine, pošto je čitanje glagolice tegobno inozemskim stručnjakom, štampati ćirilicom; trošak za štampu tako sjedinjenih „Acta Croatica" Kukuljevićevih i Lopašićevih pokrivat će se iz proračuna za „Monumenta Slavorum meridionalium".

7. Dne 26. studenoga.

Član dopisnik prof. *Vj. Klaić* čita svoju razpravu „Rodoslovje knezova Krbavskih od plemena Gusić"; štampat će se u Radu. — Učitelj *Franjo Radić* u Korčuli šalje opisnu radnju: „Izvadak iz knjige Lastovske kancelarije pod naslovom: Liber de venditione et de donatione, et de maleficio"; pozvat će se, da s a v codex opiše što točnije.

Za ustanovljivanje razrednoga proračuna za g. 1897. priobćuje prvi tajnik dr. *Fr. Vrbanić* novčane prilike akademijine i njezine nuždne troškove za tu godinu. — Pravi član *N. Nodilo* predlaže u svoje i prof. Vj. Klaića ime, da bi akademija izdavala njihovu „Historiju srednjega vijeka" (gdje će odsjeke o Slavenima izraditi prof. Vj. Klaić), u 5 do 6 svezaka, svaki po dvie knjige od po 300 strana, svake godine po jednu svezku, tako bi

cielo djelo izašlo od prilike za 6 godina. Odluka o tom predlogu i o uvjetih, koje pisci stavljaju akademiji kao nakladnici, stvorit će se u svoje vrieme.

Sjednice razreda filosofijsko-juridičkoga.

1. Dne 17. siečnja.

Razrednim predstojnikom za godinu 1896. bude izabran ravn. zemalj. statist. ureda *Milovan Zoričić.*

2. Dne 16. ožujka.

Prof. dr. *Ante Bauer* čita svoju razpravu „O metafizičkom sustavu Wundtovu dio II."; štampat će se u Radu.

3. Dne 4. srpnja.

Razred će predložiti za člana-dopisnika prof. dra. Antu Bauera.

Sjednice razreda matematičko-prirodoslovnoga.

1. Dne 19. siečnja.

Razrednim predstojnikom za godinu 1896. bude izabran prof. dr. Dragutin Zahradnik.

2. Dne 21. ožujka.

Predlažu se ter će se štampati u Radu ove radnje: prof. *M. Medića* „Ihtiološke bilješke", prof. *N. Damina* „O Lathrodectu", prof. *E. Doležala* „Relacije kod pravilnih poligona, krugu upisanih i opisanih", *Lad. Stjepanka* „O interpolaciji funkcijâ Eulerom nazvanih inexplicabiles". O predloženoj radnji prof. dra. *Hinka Hranilovića* „Teorija razdolja" odlučuje se, da se ona štampa u Radu, ako ju pisac udesi po naslovu i po razdiobi tako, da će se prikazati kao samostalna cjelina.

3. Dne 1. srpnja.

Razred će predložiti *Nikolu Teslu* za začastnoga člana akademije.

4. Dne 28. listopada.

Pošto je ove godine na redu ovaj razred, da njegov član čita razpravu u svetčanoj sjednici, to najavlja pravi član *Spiro Brusina*, da će on izvršiti taj posao, i to da će čitati kratku poviest narodnoga zemaljskoga muzeja, kojemu se upravo navršuje 50 godina obstanka. — Predlažu se i štampat će se u Radu ove radnje: *Koste Karamate* „Prilog odnosima opisanoga kruga prema dodirnim krugovima kod trokuta“, i *L. Trgovčevića* „Rotatorije zagrebačke okolice“.

5. Dne 17. studenoga.

Pravi član dr. *Mijo Kišpatić* predlaže tri svoje radnje: a) Dvanaesto potresno izvješće: za god. 1894.; b) Trinaesto potresno izvješće: za god. 1895.; c) Prilog poznavanju vertikalnoga gibanja jadranskog morskog dna; sve troje će se štampati u Radu. — Odlučuje se, da se u razredni proračun za god. 1897. uvrsti trošak za tri knjige Rada u iznosu od 3000 for., i osim toga, ako se i kako može, njeka svota za iztraživanje zemlje, najmanje 300 for.

6. Dne 30. studenoga.

Predsjednik *Josip Torbar* čita svoju razpravu „O životu i djelovanju Bogoslava Šuleka“; štampat će se u Ljetopisu za god. 1896.

Sjednica odbora za folkloru

(za sabiranje spomenika tradicijonalne literature).

Dne 29. listopada.

Odlučuje se, da bude „Zborniku", koji će se izdavati, naslovno obilježje: „za narodni život i običaje", pošto su za naslov manje prikladne ostale obilježne rieči, kao „folklora", „predaja", „narodnosti" (u Vuka = narodne stvari), „živa starina", „etnografija", „etnologija"; područje narodno, koje će obuhvaćati taj „Zbornik", ima biti prema naslovu akademije, što i narav same stvari zahtieva. — Prihvaća se program „Zbornika", kako ga je sastavio nazočni urednik njegov prof. I. Milčetić, i to ovako: 1. Prvi će biti antropologijski dio (prema „Vijestniku Bosanskomu" i ruskoj „Živoj starini"). 2. Duševna i družtvena svojstva naroda: stan, nošnja, život u kući i izvan kuće, značaj narodni, jezik (dialektologija), osobine jezične, pjesme (samo kao primjeri, i to samo one, koje su u svezi s kakvim običajem, ili su dialektologijski znatne, ili varoške), glasba, plesovi, narodno vjerovanje, narodna medicina, narodni običaji i navike, narodni koledar, narodno običajno pravo (za sabiranje ovoga preštampat će se „pitanja" g. dra. V. Bogišića, koji će se ujedno zamoliti, da bi ustupio akademiji na porabu protokole — bar u prepisu — u kojih je zapisano kazivanje ljudi po Crnoj Gori o pravnih običajih). — Odlučuje se, da sadržaj svakoga Zbornikova svezka treba da ima četiri diela; prvo: razprave, drugo: gradju, treće: sitnice, četvrto: bibliografiju slavenske folklore. — Prvi svezak izdat će se u 1000 odtisaka, a uza nj „Uvod" i „Pitanja" — što će oboje sastaviti urednik — u 2000 odtisaka. U buduće treba da se najprije sistemskim načinom pribere veća zaliha gradje, a tek onda, pošto se ona uredi, pristupit će se štampanju.

Za to treba da se u buduće, dvie tri godine, stavlja u proračune poveća primjerena svota za sabiranje gradje. — Imadu li u buduće sabirači slati gradju upravi akademije, ili uredniku u Varaždin, o tom će se odlučiti u svoje doba. — Nagrada piscem bit će za razprave po 30 forinti za štampani arak, a za gradju po 20 for.; ta i onako se članci za „Starine“ nagradjuju po 20 for. za arak. Uredniku nagradjivat će se stručni članci (a i sastavak „Pitanjâ“) kao razprave; o nagradi pak za urednički posao odlučit će se poslie u sporazumku sa urednikom.

III.

SKUPNE SJEDNICE.

---

1. Dne 19. siečnja.

Povodom akademijine predstavke od 17. srpnja 1895. br. 139 dozvolio je ovoj akademiji preuzvišeni gospodin kr. zajednički ugarsko-hrvatski ministar trgovine onakov *oprost od poštarine* za sve poštarske pošiljke akademijske, kakov uživa budimpeštanska magjarska akademija znanosti; za tu dozvolu šalje se pismena zahvala visokomu ministarstvu, a zamolit će se kr. poštarsko ravnateljstvo u Zagrebu za posredovanje, da bi onu pogodnost akademiji priznale i c. kr. austrijske poštarske oblasti.

Primaju se do znanja razredni izbori predstojnikâ za god. 1896., i odluke razreda filolog.-historijskoga o čitanih razpravah.

Prema odluci glavne skupštine od 16. prosinca 1895. pregledali su pravi članovi dr. K. Zahradnik i M. Zoričić tajnikove *račune o adaptaciji akademijske palače i o gradnji novih kuća* kraj državnoga kolodvora, ter su ustanovili, da su računi u podpunom *redu;* nakon toga su računi poslani visokoj kr. zemaljskoj vladi.

Tajnik predaje pismeni izvještaj o *računih za god. 1895., zatim račune o izvanrednoj prodaji akademijskih publikacija izdanih do konca g. 1894., pak o prodaji knjige „Život i djela dra. Franje Račkoga“* i *o novcu,* koji je unišao za *arkadu* Račkoga; za prieglednike tih

računa prema čl. 15. pravilâ budu izabrani pravi članovi dr. T. Maretić i dr. K. Zahradnik.

Uslied ponuda, koje su akademiji stigle o zamjenjivanju publikacija, odlučuje akademija da stupa u takovu zamjenu: s *„Bosansko-hercegovačkim muzejem“* za sve publikacije počamši od god. 1889., s *„Profesorskim družtvom u Biogradu“* za „Rad“ počam od god. 1896., s *„Peterburžkim blagotvoriteljnim obščestvom“* za „Rad“ počam od god. 1896., s *„Narodopisnim etnografskim muzejem u Pragu“* za „Rad“ i „Starine“, s *„Kr. družtvom znanosti u Göttingenu“* (koje nudi svoje „Nachrichten der philolog.-historischen Klasse“) za „Starine“, ali će se to družtvo upitati, hoće li stupiti u zamjenu i ostalih publikacija.

Akademijski *„Rječnik“* ima se slati svim članovom pravim i dopisnikom.

Šalje se pismena čestitka carskomu geografskomu družtvu u Petrogradu k njegovoj pedesetgodišnjici na dan 2. veljače o. g., koje je akademiji tu svoju svetčanost najavilo.

Prima se do znanja zahvala grada *Dubrovnika* za poklonjene mu akademijske publikacije; a pismeno se zahvaljuje g. Mirku *Breyeru* za poklonjene četiri *listine* Nikole *Zrinskoga* i Conrada Rarsara.

2. Dne 23. veljače.

Povodom dopisa visokoga *kr. zemaljskoga vladnoga odjela za bogoštovje i nastavu* od 17. veljače 1896. br. 3042, da bi mu akademija ustupila za *milenijsku izložbu* u Budimpešti njeke pismene spomenike, koji se tiču političke i prosvjetne povjesti hrvatskoga naroda, a koji se nalaze u akademijskoj knjižnici ili u njezinu arkivu, akademija, kako ne kani sama sudjelovati kod one izložbe, odlučuje sliedeće: da se ustupe kr. zemaljskomu

vladnomu odjelu za bogoštovje i nastavu na rečenu porabu oni spisi, rukopisi i knjige iz akademijskoga arkiva ili knjižnice, štono će ih u sporazumku s izaslanikom kr. zemaljske vlade, gos. kr. sveučilištnim knjižničarom Ivanom Kostrenčićem, ustanoviti izaslanici akademije; da se tako ustanovljeni spisi, rukopisi i knjige uz pismenu potvrdu predadu neposredno predsjedniku ili podpredsjedniku glavnoga ovdješnjega izložbenoga odbora, i da se u potvrdnici točno opišu preuzeti spisi, rukopisi i knjige; da kr. zemaljska vlada preuzme na sebe jamstvo za neoštećeni povratak predanih spisa, rukopisa i knjiga, ter da ih u tu svrhu proti svakoj mogućoj šteti osigura u prvom redu kod družtva „Croatia" u Zagrebu, a ne bi li ono preuzelo osiguranja, kod drugoga pouzdana asekuracijnoga poduzeća; da imadu izaslanici akademije ustanoviti iznos, do kojega će se osigurati svaki pojedini predmet; da se zamoli kr. sveučilištni knjižničar g. Ivan Kostrenčić, neka bi zajedno sa zastupnikom akademijinim u izložbenom odboru, tajnikom dr. Fr. Vrbanićem, u ime akademije posredovao kod predaje i preuzimanja onih spisa, rukopisa i knjiga, te da se ujedno ovlasti on, da u zajednici sa zastupnikom akademijinim povrh napomenutih garancija zatraži prema obstojećim prilikam, ako uztreba, još i druge garancije, koje će biti vrstne zajamčiti neoštećeni povratak onih predmeta. Za svoje izaslanike glede izbora spisa, rukopisa i knjiga imenuje akademija svoje članove: T. Smičiklasa, dr. M. Šrepela i Vj. Klaića.

U savezu s tim o zamolbi *„družtva za umjetnost i umjetnički obrt"* u Zagrebu, da bi mu akademija u istu izložbenu svrhu stavila na razpolaganje njeke slike iz akademijske Strossmayerove galerije slikâ, odluči akademija sliedeće: akademija ne drži se ovlaštenom niti privatnim osobam niti privatnomu družtvu dati slikâ

iz rečene galerije bilo u koju svrhu, nu spremna je ipak visokoj vladi ustupiti iz rečene galerije njeke slike ***novijih hrvatskih slikara*** u istu svrhu, u koju to želi zagrebačko „družtvo za umjetnost i umjetnički obrt", uz modalitete i opreze, koji su gore ustanovljeni za predaju spisa, rukopisa i knjiga; u tom slučaju zamolit će se visoka vlada, neka odredi svoga izaslanika, koji će u sporazumku s upravom akademije prema ustanovi napomenutoj u prijašnjoj stavci odrediti slike, što no će se u njezino ime predati, i koji će ustanoviti svotu, do koje će se slike osigurati. Ove obje u svezi stojeće odluke dopunjuju se tim, da akademija ne preuzima nikakova troška za provedbu njihovu.

Prema odluci skupne sjednice od 19. siečnja 1896. *pregledali* su pravi članovi dr. *T. Maretić* i dr. *K. Zahradnik račune o redovitoj upravi za god. 1895., o izvanrednoj prodaji akademijskih publikacija izašlih do konca god. 1894., koja je izvedena tečajem god. 1895., o razprodaji knjige „Život i djela dra. Fr. Račkoga"*, te *o novcu unišlom i izdanom za arkadu i spomenik dra. Račkoga. Računi su pronašasti u redu*, ter prema pravilom akademijskim proglašeni u novinah i na znanje priobćeni kr. zemaljskoj vladi. Akademija izdaje tajniku dr. Franji Vrbaniću *absolutorij*.

Do znanja se primaju *odluke razreda historijsko-filologijskoga* o razpravah prihvaćenih za akademijske publikacije.

Prema *predlogu razreda filologijsko-historijskoga*, da bi se ove godine štampao jedan svezak *„Starina"*, u kojem se imadu uvrstiti ostatci Kukuljevićevih Regesta i Vojnovićeve razprave „Bibliografijski pabirci iz dubrovačkih arkiva", odlučuje se: da se ne bi prekoračio proračun za god. 1896., ima se još tiekom te godine štampati mjesto XXI-og svezka „Starih hrv. pisaca"

XXVIII. svezak „Starina“ sa onim predloženim sadržajem, a napomenuti svezak *„Starih hrv. pisaca“* štampat će se god. 1896. samo onda, ako se u drugoj polovini godine pokaže, da će se to moći učiniti a da se ne prekorači trošak odobreni u proračunu za god. 1896.

Gradjevni odbor akademijski predlaže: a) da se prihvati ponuda g. graditelja Carneluttija, kojom nudi, da će po predloženom i od gradjevnoga odbora odobrenom nacrtu sagraditi na akademijinu zemljištu, na uglu Petrinjske i Nove ulice, dvokatnicu sa dvanaest stanova; b) da se za sve troškove ove kuće, — uračunavši i trošak za gradjevnu pristojbu i za čišćenje nove zgrade, — kako su oni napomenuti u troškovniku, izplati g. Carneluttiju paušalna svota od 50.000 for. Za slučaj, ako bi akademija tečajem gradnje učinila kakovih promjena u prihvaćenom nacrtu i troškovniku, tada će se svi veći troškovi, koji nisu napomenuti u troškovniku, izplatiti g. Carneluttiju napose prema dogovoru i prema jediničnim cienam, koje su u troškovniku napomenute za slične radnje; nasuprot pak će se od paušalne svote od 50.000 forinti odbiti prema jediničnim cienam, napomenutim u troškovniku, sve one radnje, koje su u troškovniku napomenute a ne budu izvedene; c) da se prihvati i ona ponuda g. Carnellutija, kojom on nudi za akademijino gradilište u Petrinjskoj ulici kupovninu po 40 for. za četvorni hvat; cjelokupna kupovnina odbit će se od gradjevne svote iznoseće 50.000 for. d) da se za nadzor gradnje postavi poseban stručnjak, s kojim se ima sklopiti posebna pogodba; e) da se provadjanje ovih odluka povjeri akademijskoj upravi ter se ona ovlasti, da u vlastitom djelokrugu odredi sve, što joj se bude činilo potrebitim za što bržu i solidniju izgradnju kuće. — Svi ovi priedlozi gradjevnoga odbora *jednoglasno se prihvaćaju* uz dodatak, da se, prema priedlogu

prvoga tajnika dra. Fr. Vrbanića, nadzor nad gradnjom povjeri kr. gradjevnomu savjetniku gosp. Čabrijanu uz paušalnu nagradu od 600 for.

Priedlog prvoga tajnika, neka se za konačno *uredjenje arkade*, koju je akademija kupila za nezaboravnoga *Fr. Račkoga*, upotriebi onaj novac, što ga preuzvišeni gospodin *pokrovitelj* i još njeki drugi rodoljubi darovaše za spomenik Račkomu, prihvaća se ter se uprava ovlašćuje, da ujedno s akademikom dr. Šrepelom dade što sgodnije urediti arkadu uz trošak prema razpoloživoj svoti novca.

Račune o razprodaji akademijskih knjiga god. 1895., dostavljene akademijskom knjižarom, pregledat će akademici dr. T. Maretić i dr. K. Zahradnik.

Za akademijskoga pisara, pošto se je na toj službi zahvalio pravnik S. Valjavec, bude po predlogu prvoga tajnika izabran umirovljeni poštarski činovnik g. Ante Srebrić.

3. Dne 25. ožujka.

Visoki kr. *zemaljski vladni odjel za bogoštovje i nastavu* javlja, da pristaje uz sve uvjete u odluci akademijske skupne sjednice od 23. veljače o. g.

Račune „dioničke knjižare“ o prodanih knjigah god. 1895. pregledaše akademici dr. T. Maretić i dr. K. Zahradnik, i ustanoviše, da su *u redu*.

Izjavlja se pismena *zahvalnost* gospodinu *Pavlu Kariću*, c. i kr. pukovniku u miru, za plemeniti patriotski dar njegov, t. j. za poklonjenu akademiji jednu obveznicu krunske rente u iznosu od 200 kruna s kuponi od 1. lipnja 1896.; obveznica je preko visoke kr. zemaljske vlade priposlana kr. zemalj. blagajni.

Akademijski arkivar Ivan Tkalčić polaže službu arkivarsku i umoljava, da bi se izabralo povjerenstvo, kojemu

će on predati arkiv. Akademija odlučuje: preko svoga predsjednika zamoliti I. Tkalčića, da bi i nadalje ostao arkivarom, a samo onda, ako nikako ne bi htio ostati, izabrat će se u sliedećoj skupnoj sjednici povjerenstvo, koje će od njega preuzeti arkiv.

Stvaraju se odluke o zamolbi sadanjega najamnika akademijine kuće u Ilici br. 50, i o ponudi najamničkoj od drugih osoba.

4. Dne 10. svibnja.

Gospodin *francezki ministar nastave* priobćuje popis *knjigâ*, koje je poslao akademiji *na poklon;* odaslat će mu se pismena najusrdnija zahvala.

Odpisi visoke kr. *zemaljske vlade* od 30. ožujka 1896. br. 3508 i br. 3509 javljaju, da su *računi* akademije o prihodu i razhodu za god. 1895. računarski izpitani ter u *redu* pronašasti, i da će vlada *predujam* od 4000 for., koji je doznačila bila iz akademijske zaklade za *popravak akademijske palače,* povratiti g. 1897. iz zemaljskih sredstava sa 4% kamata od dana, kad je taj predujam uplaćen.

Preuzvišeni gospodin *pokrovitelj* pismom se je zahvalio za čestitku akademije k njegovu imendanu.

Visoko predsjedničtvo kr. *zemaljske vlade* dopisom od 15. travnja 1896. br. 1706 priobćuje, da je presvj. gospodin predstojnik kr. vladnoga odjela za bogoštovje i nastavu dr. I. Kršnjavi umirovljen, a na njegovo mjesto da je imenovan presvj. gospodin Oto pl. *Krajcsovics.*

Družtvo „Prijatelja umjetnosti u Českoj" poslalo je povodom stogodišnjega svoga obstanka bakrenu spomenicu; za to mu je izjavljena pismena zahvala, a spomenica pohranjena u akademijskoj blagajni.

Primaju se na znanje razredne odluke (svakoga od triju razreda) o čitanih i za publikacije akademijske prihvaćenih razpravah.

Budući da je akademijski *arkivar Ivan Tkalčić* izjavio, da ostaje kod svoje rezignacije, to se odlučuje: zamoliti njega i T. Smičiklasa, da bi do buduće skupne sjednice sastavili priedlog o tom, kako da se uredi uprava arkiva.

O zamolbah univerzitetske biblioteke u Petrogradu, i obće pučke škole u Fužinah, da bi im se poklonile akademijske publikacije, odlučuje se: da se zamolbam ne može udovoljiti.

O molbi V. Poljaka, najamnika akademijine kuće u Ilici br. 50, odlučuje se: da se najamni ugovor s njime održava i nadalje, ali da se upodpuni tako, da bude i supruga njegova s njime solidarno obvezana na sve dužnosti, koje nastaju iz najamne pogodbe, i da najamnici imadu vazda osam dana prije početka uglavljenih četvrtgodišta plaćati najamninu za budući četvrt ter izkazati se, da su za prošasti četvrt točno i podpuno namirili sve javne podavke i vodovodne pristojbe.

O molbi *Matije Prepelca* iz Koprivnice (iz godine 1893.), koji je od akademije bio kupio vinograd za 500 for. uz 8% kamata, odlučuje se: da se rečeni kupac pozove, neka najdulje do 1. listopada 1896. podmiri sve zaostale kamate, pak da mu se, ako to učini, snizi kamatnjak na 5% i to već počamši od onoga dana, kadno je bio zaostao s izplatom kamata.

5. Dne 5. srpnja.

Visoka kr. *zemaljska vlada* dopisom od 18. svibnja 1896. br. 2277 poslala je izkaz o imovini akademijske zaklade i doznačila ovogodišnju dotaciju u iznosu od 3416 for. 74 nvč., t. j. za 1184 for. manje, nego li je akademija preliminovala u svom proračunu za god. 1896. Tom prilikom izvještuje prvi tajnik dr. Fr. Vrbanić: da je akademijski financijalni odbor pregledao priobćene priloge spomenutoga visokoga dopisa i opazio, da je kr.

zemaljsko računovodstvo dohodak akademije za godinu 1896. preliminovalo manje za barem 1985 for., u ime tangente za akademijsku zakladu ništa ne odbijajući od prihoda akademijine kuće u Vlaškoj ulici za god. 1894. i 1895., ter da u izkazih o imovini akademije ne izkazuje napose prihode od „zaklade Gustava bar. Hillebranda Prandaua"; da se je obzirom na to obratila akademijska uprava na kr. zemaljsku vladu posebnom predstavkom, moleći, da bi joj se gornja svota naknadno doznačila i kr. računovodstvo uputilo, neka u napredak napose izkazuje i stanje zaklade bar. Prandaua; napokon, da je tajnik privatno zamolio g. odvjetnika dra. Neumanna, da bi akademiji pribavio *sliku blagopokojne grofice Marijane Norman-Ehrenfelske,* koja je god. 1885. utemeljila rečenu zakladu darom od 10.000 for., te bi se tako uzmogla njezina slika izvjesiti u akademijskoj dvorani, koju prema postojećoj odluci svojoj resi akademija slikami onih dobrotvora svojih, koji su joj poklonili preko 5000 for. Izvještaj tajnikov prima se do znanja.

Visoka kr. *zemaljska vlada,* odjel za bogoštovje i nastavu, dopisom od 18. svibnja 1896., br. 3530, odredjuje, da kr. vladni perovodja g. Č. Čekić i kr. računarski oficijal g. Klemenčić kao izaslanici vladini prema predlogu akademije pregledaju račune o akademijinim novosagradjenim kućama na trgu Franje Josipa I., te da se od ovih kuća u ime jedne petine za akademijsku zakladu uzteže od redovite dotacije svake godine po 900 for., a sav prihod tih kuća da pobira sama akademija.

Visoka kr. *zemaljska vlada,* odjel za bogoštovje i nastavu, odpisuje 18. svibnja 1896. br. 424, da su računi o popravku akademijske palače pronašasti u redu, zatim da odobrava dalnji popravak te palače uz dodatak, da će zemlja i od toga dalnjega popravka preuzeti $^2/_5$ troška, i napokon da dozvoljava, da se u kr. zemalj. obrtnoj

školi načine vrata za stubište u akademijskoj palači, tako da će akademija u tu svrhu imati da doprinese samo trošak za gradivo.

Primaju se do znanja odluke filologijsko-historijskoga razreda od 29. svibnja 1896. o čitanih i za Rad prihvaćenih razpravah.

Primaju se do znanja prema stavci b) §-a 2. akademijskih pravila učinjeni razredni predlozi za izbor novih članova, i to predlaže: 1. razred filologijsko-historijski odlukom sjednice svoje od 1. srpnja 1896. za prave članove: svoje dopisnike sveučilištne profesore Vj. Klaića i dr. A. Musića; za dopisnike: dr. Milana Rešetara u Beču, Marcela Kušara, gimn. profesora u Zadru, i dr. E. Muku gimn. profesora u Freibergu; 2. razred filosofijsko-juridički odlukom svoje sjednice od 30. lipnja 1896. za člana-dopisnika: sveučil. profesora dra. Antu Bauera; 3. razred matematičko-prirodoslovni odlukom svoje sjednice od 1. srpnja 1896. za začastnoga člana: Nikolu Teslu, elektrotehničara u Americi.

6. Dne 8. studenoga.

Prvi tajnik priobćuje, da je 26. kolovoza o. g. brzojavio g. Pavinskij, da mu je *umro* otac *A. Pavinskij*, član-dopisnik akademije a profesor na varšavskom sveučilištu, pak da je tim tužnim povodom izvješena bila crna zastava na akademijskoj palači; 19. listopada o. g. da je akademiji stigla tužna viest, da je u Starom gradu na Hvaru *umro* vele zaslužni pravi član njezin *Šime Ljubić*: uprava je dala izvjesiti crnu zastavu, brzojavila sućut rodbini pokojnikovoj, i umolila člana-dopisnika ravn. Frana Bulića, da u ime akademije položi vienac na odar, i da kod sprovoda zastupa akademiju, što je oboje gospodin Bulić izvršio, a brzojaviše sućut akademiji povodom Ljubićeve smrti „Hrvatska čitaonica“ ter

„Hrvatski dom“ u Starom gradu, i g. Mirko Breyer iz Križevaca. Skupna sjednica prima s dubokom žalosti prijave o smrti svojih članova, i kliče pokojnicima „Slava“; šalje se pismena izjava sućuti sinu A. Pavinskoga, a zahvala članu F. Buliću i onima, koji su akademiji izjavili svoju sućut.

Akademiji je stigla puna škrinja *dragocjenih francezkih knjigâ,* koje je *gospodin francezki ministar javne nastave* poslao iz Pariza preko kr. zemaljske vlade. Prema odluci skupne sjednice od 10. svibnja o. g. poslana je najusrdnija pismena zahvala gospodinu ministru za toli dragocjeni dar.

Presvj. gospodin *grof Rudolf Normann Ehrenfelski darovao je* akademiji u znanstvene svrhe *2000 for.* uz molbu, da mu akademija pošalje dosadanje svoje publikacije i u napredak da mu šalje one, koje se budu izdavale. Tajnik je odmah uložio bio novce u I. hrv. štedionicu, a uprava akademijska javno se je u novinah zahvalila plemenitomu darovatelju, i ravnateljstvu njegovih dobara pismom potvrdila primitak one svote.

Akademija se iz svoje skupne sjednice napose pismom zahvaljuje plemenitomu dobrotvoru, a o upotrebi darovane svote odlučit će kod razprave o proračunu za god. 1897.

Prvi tajnik priobćuje, da su *rukopisi i knjige,* što je odlukom svojom od 23. veljače o. g. bila ustupila akademija kr. zemaljskoj vladi za milenijsku izložbu u Budimpešti, *povraćene u podpunom redu i neoštećene,* pak da ih je pregledao i preuzeo odbor, koji je bila izabrala akademija u onoj sjednici; preuzeti rukopisi i knjige pohranjeni su opet u arkivu i biblioteci akademije. Tajniku se izriče hvala za njegov trud u tom poslu.

Uprava je akademije, u sporazumku s financijskim odborom, razabrala prieku potrebu, da se *tehničko nad-*

gledanje akademijske palače i svih akademijinih kuća povjeri posebnu stručnjaku, kojemu bi bila dužnost ne samo pregledati svake godine sve akademijske kuće nego takodjer u svakom posebnom slučaju nadzirati sve potrebne popravke, i pregledavati ter podpisom potvrdjivati sve troškovnike i račune tih popravaka. Nadajući se naknadnomu odobrenju uprava je povjerila taj posao gospodinu kr. zemalj. tehničkomu *savjetniku Josipu Čabrianu*, a u ime nagrade prepustila mu je u akademijskoj kući u Šenoinoj ulici stan u prvom spratu za godišnju stanarinu od 489 for. mjesto dosadanje godišnje stanarine od 652 for. 80 nvč., tako da faktična nagrada iznosi samo 168 for. 80 nvč. na godinu. Skupna sjednica odobrava ove odredbe.

Primaju se do znanja sjedničke odluke razreda filologijsko-historijskoga od 23. listopada i razreda matematičko-prirodoslovnoga od 28. listopada o. g. o razpravah prihvaćenih za akademijske publikacije i o drugih književnih poslovih razrednih.

Primaju se do znanja sjedničke odluke odbora za folkloru od 29. listopada o. g.

Gradskoj *biblioteci* u *Göteborgu* (u Švedskoj) slati će se, prema njezinoj ponudi, počamši od god. 1896. Rad I. i II. razreda u zamjenu za „anale fakulteta filosofijskoga u Göteborgu".

C. kr. austrijskomu „*Gradmessungsbureau*" *u Beču* slati će se, prema njegovoj ponudi, počamši od godine 1896. Rad matematičko-prirodoslovnoga razreda u zamjenu za njegove publikacije, od kojih svake godine izlazi po jedan svezak.

Obzirom na velike usluge, što ih *samostan Male braće u Dubrovniku* čini ovoj akademiji svojom bogatom i znamenitom knjižnicom, odlučuje se, prema predlogu akademika dr. M. Šrepela, da se knjižnici velezasluž-

noga samostana i u napredak šalju na dar sve publikacije akademijske, kako su se slale do god. 1894.

Pošto je bila skupna sjednica od 19. svibnja 1895. prema zamolbi *hrvatskoga starinarskoga družtva u Kninu* odlučila, da se njemu poklone sve zatražene publikacije akademijske osim Rječnika, naknadno je urednik „Starohrvatske prosvjete" glavom zamolio u ime družtva, da bi se družtvu poklonile još i one knjige, koje u napomenutom podnesku nisu bile naznačene, a to je oko osamdeset knjiga Rada; akademija se odaziva molbi i naknadno šalje zatražene publikacije.

Odobrava se postupak uprave, koja je na zamolbu *grada Beča*, da bi mu se dvie *Kupelwieserove slike* iz Strossmayerove galerije ustupile za izložbu k Schubertovoj stogodišnjici, obećala, po predlogu galerijskoga ravnateljskoga zamjenika dra. M. Šrepela, da će slike poslati poslie obveze izložbenoga odbora na sve potrebite opreze i na naknadu svih troškova.

Knjižara braće Visentini u Mletcih tražila je, da joj se naknadno plati 270 lira za 146—199 svezka djela *„Diarii di Marino Sanudo"*. Akademijskoj knjižnici prispjela su do sada 202 svezka toga djela, ali je u nju preuzet iz ostavine dr. Fr. Račkoga i drugi primjerak, koji završuje svezkom 195. Uslied toga je uprava tražila od rečene knjižare, da pošalje potanki račun za oba primjerka, a knjižara je to i učinila. Izvještujući sve to, predlaže prvi tajnik, da se u proračun za god. 1897. uvrsti svota, koja će biti nuždna za podmirenje duga (oko 120 do 130 for.), pak da se primjerak iz ostavine dr. Račkoga, prema prvobitnoj odluci prečastnoga kaptola zagrebačkoga, predade nadbiskupskoj knjižnici uz zamolbu na prečastni kaptol zagrebački, da bi na sebe primio dug za taj primjerak. Skupna sjednica prihvaća tajnikov predlog.

Družtvo *„Società Napolitana di Storia Patria"* tuži se, što je moralo platiti liru i pol za dostavu akade-

mijskih publikacija, pak da je za to povratilo te publikacije i obustavilo pošiljanje svojih sve dotle, dok ne bude pošiljanje naših publikacija uredjeno tako, da družtvu stižu bez ikakova njegova troška. Skupna sjednica prepušta upravi, da ovaj posao uredi.

Knjižničarov izkaz o *duplikatih* u knjižnici akademijskoj uzet će se u razpravu, pošto taj izkaz pregledaju članovi akademije.

Poziv karlovačkoga odbora za *spomenik* akademiku *Radoslavu Lopašiću* dostavit će se svim članovom akademije sa zamolbom, da bi priložili prinose za spomenik velezaslužnomu hrvatskomu povjestničaru.

Pravi član Armin Pavić predao je akademiji na poklon i porabu *spise* iz ostavine pokojnoga akademika *Ljudevita Vukotinovića*; akademija prima poklon sa zahvalom.

Prema čl. 19. akademijskih pravila i prema §. 2. akademijskoga poslovnika čitaju se priedlozi razredâ filologijsko-historijskoga, filosofijsko-juridičkoga i matematičko-prirodoslovnoga, koji su bili najavljeni u skupnoj sjednici od 5. srpnja o. g., a kojimi se predlažu za prave članove dosadanji dopisnici članovi: Vj. Klaić i dr. A. Musić, za dopisnike članove: dr. Milan Rešetar, prof. M. Kušar, prof. dr. E. Muka i prof. dr. Ante Bauer, a za začastnoga člana g. Nikola Tesla. Nakon provedene razprave o tih predlozih odgadja se po akademijskih propisih glasovanje o predlozih na glavnu skupštinu.

Prema ustanovam svojih pravila i svoga poslovnika odlučuje akademija, da se ovogodišnja glavna skupština ima držati dne 17. a svetčana sjednica dne 19. prosinca. Razpravu u svetčanoj sjednici čitat će član matematičko-prirodoslovnoga razreda.

IV.

GLAVNA SKUPŠTINA

dne 17. prosinca 1896.

Predsjednik *Josip Torbar,* otvorivši skupštinu, izjavi ponajprije, da su prema § 6. pravilâ pozvani u skupštinu svi pravi članovi (i oni, koji ne stanuju u Zagrebu), pak da je u današnjoj skupštini nazočnih 15 pravih članova, ter da je tako zadovoljeno §-u 11. pravila, po kojem treba da bude nazočna barem polovica od svih pravih članova, a tih su sada dvaestčetvorica.

Zatim priobći predsjednik pismo preuzvišenoga gospodina *pokrovitelja,* u kojem žali, što ne može doći na svetčanu sjednicu, i izjavlja svoju hvalu i naklonost akademiji. Akademici primiše pismo preuzvišenoga gospodina s uzklikom: Živio pokrovitelj akademije!

Prvi tajnik dr. Fran Vrbanić izvještuje o *gradnji nove akademijine kuće* na uglu Šenoine i Petrinjske ulice, polaže račune o izvedenoj gradnji, zatim izvještuje o računih za *popravak akademijske palače* u godini 1896.; izvještaji primaju se do znanja, a priegledba položenih računa, kao što i onih, koje će tajnik, svršivši ih, predati, i to o popravku akademijske palače i o gospodarskoj upravi za godinu 1896., povjerava se akademicima dr. G. Janečku i M. Zoričiću.

Isti tajnik predlaže *proračun* za godinu 1897., u kojem se pokazuje ukupni prihod od 18.759 for., a ukupni razhod od 18.921 for., i po tom manjak od 162 for.; ujedno predlaže, da se za sabiranje folklorske gradje

iz prihoda izvanredne prodaje knjiga, izašlih do konca god. 1894, napose upotriebi svota od jedne tisuće forinti. Nakon dulje razprave odlučuje glavna skupština:

1. da se predloženi *proračun prihvaća uz ove preinake:* kod „razhoda" u točci 3., „knjižnica i arkiv", i to u stavci c) „*časopisi i vezanje*" ima se mjesto predloženih 200 for. staviti svota od 400 for., a povišak ima se upotriebiti za inventiranje i izdašnije vezanje knjiga; zatim da se u „razhodu" u točci 4. „galerija slika" doda nova stavka d) ovako: „*za popis bakroreza* u galerijskom ormaru 100 for." Na temelju ovih odluka prihvaćen je ukupni „razhod" u iznosu od 19.221 for., tako da se pokazuje za godinu 1897. manjak od 462 for.

2. da se iz prihoda od izvanredne prodaje akademijskih knjiga, koje su izašle do konca god. 1894., može upotriebiti, povrh prije napomenute i u proračunu dozvoljene svote, još 1000 forinti, i to 700 for. za *sabiranje folklorske gradje,* a 300 for. za *prirodoznanstveno iztraživanje zemlje.*

3. da se akademijske knjige, koje su izašle do konca god. 1894., u napredak više na prodaju uz sniženu cienu, kao god. 1895. i 1896., osim ako bi tko kupio sveukupne akademijske publikacije, izašle do konca god. 1894., — u koliko ih ima na skladištu; ali i ta pogodnost vriedi samo za god. 1897.

4. da se kod svih akademijskih publikacija ima u napredak štampati po *šest sto primjeraka* od svakoga djela, u koliko ne bude u pojedinom slučaju inače odlučeno.

5. da se prije nastupa velikih akademijskih praznika podnese visokoj kr. zemaljskoj vladi predstavka, u kojoj će se ona, povodom postojećih književnih potreba akademije, zamoliti za stalnu godišnju podporu iz zemaljskoga proračuna.

Budući da je izminuo propisani rok, za koji bijahu izabrani predsjednik akademije i njezini upravni funkcijonari, pristupa akademija prema čl. 6 svojih pravila k novomu izboru, koji će prema akademijskim pravilom vriediti za buduće tri godine. Kod obavljenoga izbora predano je u svemu 15 glasovnica, te su izabrani: za *predsjednika Josip Torbar* (sa 11 glasova); za *prvoga tajnika dr. Fran Vrbanić* (sa 12 glasova); za *drugoga tajnika dr. Franjo Marković* (sa 14 glasova); za *arkivara Tade Smičiklas* (sa 13 glasova); za *knjižničara Matija Valjavec* (sa 13 glasova).

Prema čl. 9. svojih pravila pristupi akademija *izboru novih članova*. Glasovnicami budu *izabrani:* za *začastnoga člana Nikola Tesla*, elektrotehničar u Americi (sa 14 glasova); u razredu *filologijsko-historijskom* za *prave članove* dosadanji članovi dopisnici: sveučilištni profesori u Zagrebu *Vjekoslav Klaić* (sa 12 glasova) i *dr. August Musić* (sa 9 glasova); za članove *dopisnike: dr. Milan Rešetar*, književnik u Beču (sa 14 glasova), *Marcel Kušar*, gimn. profesor u Zadru (sa 13 glasova) i *dr. E. Muka*, gimn. profesor u Freibergu u Saskoj (sa 15 glasova); u razredu *filosofijsko-juridičkom* za člana *dopisnika: dr. Ante Bauer*, sveučilištni profesor u Zagrebu (sa 9 glasova).

V.

SVEČANA SJEDNICA

od 22. prosinca 1896.

---

1. Svečana besjeda predsjednika

JOSIPA TORBARA.

Gospodo akademici!

Visoko štovani zbore!

Preuzvišeni pokrovitelj, prateći jugoslavensku akademiju i njezin rad budnim okom, sjeća se je očinskom ljubavlju osobito danas. Žaleći da radi neprijatna vremena i visoke svoje starosti nemože osobno prisustvovati svečanoj ovoj sjednici, prisustvovat će, kako nam poruča, „dušom svojom i srcem svojim“, te nam podjeljuje svoj blagoslov. Budite dakle u njegovo i moje ime pozdravljeni u ovoj 29. svečanoj sjednici, u kojoj ja imadem čast po šesti put Vas osloviti. Doskora stupit ćemo u četvrti decenij našega rada na ovom zavodu. Doskora 30 godina iza nas: liep odsjek vremena u životu ljudskome, ali ipak malen, da se može ocieniti i prosuditi razvitak i napredak ovakova zavoda, pak bile mu prilike i povoljnije, nego što u istinu jesu. „Naš mladji naraštaj, rekao je naš nikad neprežaljeni vodja, Rački, prigodom 25-godišnjice ovoga zavoda, jedva i znade, kako težak bijaše već sam porod akademije“. Bijaše ljudi, kojim zavod bijaše preuranjen, popunjen ljudima stare škole, dočim je danas svietom zavladalo novo doba. nova načela, nove ideje, nove škole. Ove opazke

daju mi povoda, da se u ovom odličnom zboru ovo kratko vrieme pozabavim *starom i novom školom.*

Govoreći o staroj i novoj školi imadem na umu *metode*, kojima se razne struke znanja i umijenja obradjuju i na razne grane ljudskoga života uporabljuju. U tom smislu čujemo govoriti: ovo je čovjek stare, a ono nove škole. Nješto leži u općenitoj ljudskoj slabosti, a nješto u individualnoj taštini, da si ove dvie škole u svietu često puti stoje jedna prema drugoj kao Gvelfi i Gibelini, držeći mladi stare zastupnicima zastarjelih, napuštenih ideja i nazora, dočim stari mlade smatraju neizkusnim rušiteljima onoga, što su stari trudom i požrtvovanjem sagradili.

Sjećam se iz mladjih godina ovakova trvenja i kod nas. U vrieme našega kulturnoga preporoda, gdje nebijaše u nas još viših učevnih zavoda, posvetili se samouci narodnoj knjizi, tražili po knjižnicama i arkivima pohranjeno narodno blago, učili i proučali iz njega jezik; sakupljenu gradju, kako umješe, ali oduševljeni za napredak naroda, uredili u pravila i zakone, te pružili narodu knjigu, koja je čeznućoj za naukom mladeži dugo vremena uputom i provodičem za narodni jezik služila. Takove radnike su kašnje mladji književnici, učenici sad već novije škole, koji su se ipak njihovim suncem ogrijali, kako no rieč, preko ledja gledali, kao ljude stare škole. Narod, koji se neosvrće toliko niti na staru niti na novu školu, koliko na stečene za nj zasluge, postavi takovim staroškolcima medju njegovim preporoditeljima trajni spomenik.

Koliko naučnih struka i predmeta, toliko bijaše i bit će uviek starih i novih škola.

Možda na nijednom polju neopaža se ova razlika izmedju stare i nove škole toliko, koliko u prirodoslovnim strukama, najpače u biologiji. Bit će tomu

mnogo razloga u većem napredku na ovom polju nego u drugim disciplinama, te se razmak izmedju pojedinih razvojnih doba jasnije opaža i izrazuje, nego što se opaža u drugim granama znanosti, gdje laganijim razvitkom jedno u drugo doba kao neprekidnim kontinuitetom prelazi. Smjer, postupak, metoda u iztraživanju i proučavanju prirode opaža se prema tomu jasnije i očevidnije, nego u drugim naukama. Promotrimo ovdje sljedbenike stare i nove škole Jedni i drugi pregnuli na istom polju istim marom i oduševljenjem, da potraže istinu, da pronadju uzroke i odkriju zakone pojavama: metodom se ipak razlikuju. Stari se drži više deskriptivnoga načina. On traži spoljašnja obilježja, glavna značajna svojstva individuâ, po kojima ih sporedjuje, razredjuje i u sustave slaže. On je externista, sistemičar. Otvorena priroda: široka polja, ubave doline, romoneći potoci, sjenite dubrave: tuj ćeš ga naći sa botaničkom limačom, nekoliko stakalaca i jednostavnom lupom. On je sintetičar. Učeniku nove škole drugo je polje: on se ne drži toliko spoljašnosti, koliko nutarnjosti. Njegovo polje je kabinet i laboratorij. Tuj on, skučen pred sastavljenim mikroskopom, zuri i traži stanicu, u stanici protoplazmu, u protoplazmi jezgru, u jezgri život. Čovjek bi rekao, da su ove dvie škole mikroskopom razstavljene. Stari se zadovoljava s jednostavnom lupom i nekoliko klieštica, dočim se mladomu nemože nasmagati sastavljenih mikroskopa.

Kao da i učenjaci ovih struka stoje pod zakonom prirodne selekcije, te kao da će nestati starih vrsti prirodoslovaca, kao što je nestalo u borbi za obstanak životinjskih vrsti, kojih ne ima više u životu, već ih samo iz poviesti poznajemo. Zakon o diobi radnje nije ograničen samo na područje mekaničkoga rada, on je uslied golemoga napredka exaktnih znanosti protegnut

i na intelektualnu produkciju. Danas imademo biologa, anatoma, fiziologa, histiologa, embriologa, ali prirodoslovaca kao da nestaje: nestaje stare škole. Ima, kako rekoh, opreka i u drugim granama znanosti, ali u prirodoslovnim strukama kao da se jačom antitezom očituju. Jedan čuveni naučnjak veli: Čuo sam, gdje odlični prirodoslovac stare škole drži sastavljeni mikroskop prokletstvom, dočim učenik mladje škole mnije, da herbari niesu za drugo, nego da se njima kries podpali. Bit će to članovi s jedne i druge strane radikalnih učenjačkih klupa. Jedni i drugi imadu krivo. Herbari i muzeji, neima sumnje, djelo su stare škole. Nu kao što nema historije bez knjižnica i arkiva, kemije i fizike bez kabineta, laboratorija i analitičkih vaga, neima biologije bez muzeja i herbara. Mučno je sliediti i tumačiti teoriju nove škole o organičkoj evoluciji i descendenciji, prielaz jedne vrsti u drugu bez muzeja, gdje se sustavnom razporednjom ako i ne očevidni prielaz, a ono svakako tanko prelievanje vrsti u nebrojene oblike proučavati, a tek ovakim proučavanjem zaključci generalizacijom stvarati mogu. Ta nije li i Darwin svoje epohalno djelo o postanku vrsti tek onda pisati počeo, pošto je neumornim trudom ne samo živuće vrsti nego i muzeje proučio? Neima dvojbe, da je veliki dio Darwinova rada plod stare škole, te ga ima dobrim dielom zahvaliti slavnim englezkim botanicima stare škole *Henslownu i Robertu Brownu*. To je Darwin sa zahvalnošću priznavao, navlastito o Henslownu, kojega je svojim milim starim učiteljem zvao.

Prateći pomnjivo kulturni razvitak, priznat se mora, da su se prirodoslovne nauke teoretički i praktički i kod nas liepo počele razvijati, a imajući i mi vrstnih sila nove škole, nadamo se, da će ovaj razvitak sveudilj napredovati. Napredku ovomu, mislim, nebi se poslužilo,

kad bi se s uma pustile zasluge, što su si ih na ovom polju stekli zastupnici stare škole, kao što su dične uspomene obradjivaoci kod nas do nedavna još neorana polja: *Šloser, Vukotinović, Šulek, Vukasović* i dr.

Novoj školi prigovara se, istina, da se bacila više na polje spekulacije nego na fakta, da stavlja smjele hipoteze, a iz njih da izvadja zaključke, kojima savez sa premisama neima uviek one apodiktičke jakosti, kakovu triezna, objektivna znanost zahtieva. Jesu li i u koliko ovaki prigovori osnovani, nije ovdje mjesta a niti vremena, da o tom razpravljam. Ja ću se ipak osvrnuti sa nekoliko opazaka na prigovor, koji će u mnogom pogledu opravdan biti. Ima naime i kod prirodoslovaca one mâne, koja i u učenom svietu ljude i boljega glasa često zarazi: čežnja za prvenstvom. Ovoj ambiciji imade se u velike pripisati pomutnja, koja danas vlada u prirodoslovnim strukama s neopredieljene, jer sveudilj mienjane *znanstvene nomenclature*. Da se ovoj neopredieljenosti, ovom mienjanju in indefinitum jednom kraj učini, imali bi nastojati svi, kojima je stalo do nauke, mladeži namienjene. Otac znanstvenoga nazivlja u biologiji Linnée stavi načelom svojemu nazivlju u botanici: omne plantarum nomen constabit nomine generico et specifico, prema kojemu načelu sastavio je nomenclaturu i za živinstvo i bilinstvo. Ako u ikojoj a ono je u prirodnim znanostima *stalno* prema bitnim značajnicama individuâ udešeno nazivlje nuždno, inače će se čovjek na neograničenom polju prirode izgubiti. U stalnost nomenclature poče se novije doba ipak dirati. Jedan od biologa u Englezkoj reče u družtvu „Linnean Society", da u biologiji ne ima vrsti.[1] Nu ako i stoji teorija evolucije, toliko je ipak nedvojbeno, da su bitna obilježja,

[1] Nature vol. 54 pag. 394.

kojima su individui jedne vrsti označeni i prema kojima su im imena nadjenuta, stalna i u bitnosti nepromienjena ostala, kako nam povjest svjedoči, ne na generacije niti na stoljeća, već na tisućljeća. Prema tomu imala bi nadjenuta generička imena ostati stalna. Pa ipak odustalo se od ustanovljene i obćenito prihvaćene nomenclature u toliko, da u knjigama ove struke prava pomutnja vlada. Istina je, da nauka biologije, uslied sveudilj novih odkrića, ne može ostati nepomičnom na istom mjestu, te je već poslije Linnée-a odkriveno toliko novih rodova i vrsti, da je u tom pogledu i promjena u nazivlju nuždnom postala; nu ima slučajeva, gdje se od obćenito prihvaćene nomenclature bez osnovanoga razloga odstupilo, te se od starih rodova i vrsti stvorilo nove, promienivši im samo ime. Kao što je u botaničkom svietu poznato, genus *aspidium* osnovao je *Swartz;* kašnje odkriveno je od ovoga roda sijaset vrsti, za koje on nije znao. Iza njega nadje *Adamson* bilinu, koja bi se po mnienju stručnjaka imala bila u isti rod uvrstiti, ali on joj dade kao posebnomu rodu ime *dryopteris.* Prema tomu promieniše i vrstu roda aspidium. Znanost težko da je takovom promjenom što dobila. Koliko ima raznih imena danas za istu vrst, osvjedočit ćemo se, ako stanemo proučavati u botanici *coniferae*, *polypodeae*, *aspidiaceae*, u ornitologiji n. pr. *sylviadae, paridae*, *hirundinidae.* Za jednu vrst, Linnée-ov *picus major*, naš *veliki djetao*, ima od raznih ornitologa 11 imena, te je teško pronaći razlog, zašto je Linnée-ov picus martius u novije doba od nekih ornitologa prozvan dendrocopus, *drvokljuvac,* pošto ovo svojstvo pripada svima žunama i djetlovima. Ovakovo mienjanje ustanovljene jednom nomenclature bez razloga i potrebe otegoćuje nauku stručnjacima, a u školsku nauku uvlači se upravo pomutnja. Da se ovoj pomutnji na kraj stane, neima

druge. nego da se i ovdje znanstvenim dogovorom jedinstvenost znanstvenoga nazivlja uglavi.

Potreba ovake reforme počima se sve življe osjećati ne samo u prirodoslovnim nego i u drugim znanstvenim strukama. Nedavno razpisana je u Englezkoj nagrada za najbolju razpravu: „Koji su uzroci nejasnosti i pomutnji u psiholožkoj i filozofskoj terminologiji, te kako bi se tomu moglo doskočiti“. Nu da se u ovoj zemlji, gdje se danas na polju prirodnih nauka najviše radi, živo osjeća potreba, da se i u prirodoslovnom znanstvenom nazivlju jedinstvo uvede, dokazom je znamenita nedavno izišla razprava zoologijskih stručnjaka: „Pravila za uredjenje nomenklature, obzirom na uporabu zakona o prvenstvu u entomoložkim djelima“. Tuj se tuže stručnjaci, kako je zoolóžka nomenklatura već od pô stoljeća zamršena te kako se iz novijih razprava razabire, još se zoolozi niesu složili u načinu, kako bi se došlo k žudjenoj svrsi, da se naime prihvate stalna kozmopolitska imena za sve vrsti životinjstva.[1]

Govoreći o prirodoslovnoj znanstvenoj nomenklaturi u obće, ne može mi se na ino, da se neosvrnem i na naše narodno nazivlje. — Želeći da nam prirodoslovne nauke preko mladeži i u narod unidju, možemo to činiti samo hrvatskim jezikom, kao što čine ini narodi svojim. Nu tuj nam valja biti opreznima, da uporaba narodnoga jezika nebude u opreci sa samom znanosti, te na štetu same nauke, a bilo bi to za cielo, kad narodno nazivlje nebi bilo udešeno prama onim uvjetima, na koje je obća znanstvena nomenklatura vezana. Znanost ima svoj jezik, svoje tehničko nazivlje, koje je za sveobću, svjetsku porabu na latinskom jeziku sastavljeno, koje mi, želeći nauku svojemu narodu pristupnom učiniti, moramo da

[1] Nature vol. 55. pag. 39, 59.

zamienimo hrvatskim nazivljem. Nu kod ove zamjene valja nam biti na oprezu, da nam izraz u istinu odgovara znanstvenomu, prema suštini naznačenoga predmeta sastavljenom i prihvaćenom imenu. Ta opreznost je osobito nuždna kod onih predmeta, recimo bilina, životinja ili ruda, kojim je domovina daleko od nas te su pod svojim, ali za nas tudjim imenom k nama preneseni. Ovdje ćemo najbolje učiniti, ako tudje ime pridržimo, ali ga, koliko moguće, prema duhu i pravilima svojega jezika priudesimo. Nu i glede nazivlja naših domaćih prirodnina ima u znanstvenim i školskim knjigama puno nesuglasja. Potječe to odtuda, što se jedna te ista vrst prirodnina, bilina, životinja ili ruda u raznim stranama naše domovine različito nazivlje, pak su ta razna imena i u rječnike uzeta, a pisci ih bez kritičkoga suda prenieli u školske knjige. Odtale nesuglasje i u školskim knjigama. Da se proizlazeća iz ove različitosti pomutnja u narodnom nazivlju ukloni, imalo bi se i u tom nuždno jedinstvo, kao što sam onomadne kod Šulekova nazivlja rekao, stručnim povjerenstvom uvesti, u kojem će, pošto se tu o taxonomiji radi, za cielo stara i nova škola sudjelovati imati.

Na ovu digresiju potaknula me početkom spomenuta razlika medju starom i novom školom.

Što je u razvitku i napredku znanosti staro, što li novo? Svaka stara škola bijaše jednom nova, a današnja moderna, nova škola bit će jednom stara.

Do blizu polovice našega stoljeća kušahu fizici velik dio pojava, osobito pojave topline, svjetla, munjine i magnetizma protumačiti njekom agencijom, subtilnom materijom, koju shvatiše pojmom *imponderabilia.* Tielo napunilo se takovom neteškom agencijom, caloricom, te ju opet drugomu saobćilo radijacijom; ili se napuni drugom neteškom, subtilnom tekućinom te postane elek-

tričnim ili magnetičkim, prema kakvoći agencije. Prema prijašnjim vremenima državu ovako tumačenje pojava na osnovu imponderabilija teorijom nove škole. Nu ova teorija nije se dugo držala. Učenjaci naime sliedećega doba opaziše, da mnoge prijašnjom teorijom tumačene pojave jedna prema drugoj stoje kao učinak prema uzroku: kemička se akcija pojavila uslied električke struje, električka pod uplivom magnetizma, ili obratno. Držeći tumačenje ovih pojava na temelju imponderabilske hipoteze nejasnim i nedovoljnim, prihvatiše pojam *sile*, te tako imadosmo mekaničke, kemičke, munjevne, magnetičke i vitalne sile. To bijaše nova, recimo, ***dinamička*** škola. Medju najglasovitijim zastupnicima ove škole vidimo *Faraday-a, Joule-a* i *Helmholtza.* Nu i ova tek mlada škola kao da je na brzo ostarila: potisnuli ju na stran *fiziolozi*. Njima su obadvije prijašnje škole nejasne; njima netreba za protumačenje u obće prirodnih pojava niti imponderabilija, niti sila. Njima je dosta materija i gibanje, sa nješto kemije, pak su protumačene sve pojave organičkoga i neorganičkoga svieta. To je nova, recimo, ***kinetička*** škola. Nu za cielo ostarit će i ona te će ju nova zamieniti.

Istina je, da se svekolike pojave osjećalima potpadajućega svieta mogu s pomoću materije i gibanja protumačiti; nu zastupnici starih škola dvoje, hoće li se kinetičkom teorijom lašnje doći do onih *prauzroka*, iz kojih proizlaze različite i nebrojene vrsti gibanja, na kojima se osnivaju svekolike pojave svieta. Veoma je zanimljivo za čovjeka, pratiti od stoljeća do stoljeća razvitak ideja, kako ljudi hoće da proniknu u postanak i sastav svieta; kako si tumače pojave materijalnoga i moralnoga svieta; kako se trude i muče, da odkriju uzroke i zakone, na kojima se osniva harmonija svemira, koju zdrav um poreći nemože. Koliko mnienja,

škola i hipoteza; koliko sjajnih triumfa ljudskoga uma na jednoj, a na drugoj strani koliko zabluda i stranputica!

Motreći ovu veliku pozornicu čovječje radinosti opazit ćeš, kako se od stoljeća do stoljeća pojavljaju nove uredbe, novi obreti i izumi. ali uz njih probijaju na vidik stranom stare. toliko krat suzbijene, stranom nove grieške i zablude. U ovoj sveudiljnoj izmjeni mnienja, teorija i hipoteza izmjenjuju se dakako i različite škole, stare i nove. Nijedna od njih nije nepogrešiva, jer su im učitelji i učenici ljudi. Bit će u njima prazna zrna i jalova ploda. ali ima medju ljuskama tamnih zabluda takodjer uputne nauke i svietle istine, koja poput visoke svjetlarne pokazuje čovjeku put do opredieljene mu svrhe. Istina, nije sve znanost, što je ovim častnim imenom zaodjenuto, nu istina si sama krči put do napredka.

Što je osnovano na istini i moralu, ostaje trajno i neporušivo, dočim će plod pustih i neosnovanih mnienja odpuhnuti genij boljih vjekova, kako no reče veliki rimski filozof: opinionum commenta dies delet, naturae judicia confirmat. Bili dakle stare ili nove škole, svi brodimo k jednoj svrsi, kojoj kao čedno sredstvo i ovaj naš zavod služi. Posvetimo mu, radeći svaki na svojem polju, svoje sile, a u tom radu neka nas vodi ljubav k nauci i k narodu, medjusobna pažnja i susretljivost, sjećajući se one sv. Augustina: in dubiis libertas, in necessariis unitas. in omnibus caritas!

---

2. Izvještaj tajnika

DRA. FR. VRBANIĆA

o gospodarstvenim prilikama akademije g. 1896.

Veleštovana gospodo!

Nestalnost i nesigurnost, koja je u gospodarstvu akademije bila nastala prije više godina uslijed konverzije državnih papira, u koje je bio uložen malo ne sav njezin imetak, ove je godine hvala Bogu posve minula. Izgradnjom još jedne kuće na uglu Šenoine i Petrinjske ulice te konačnim popravkom akademijske palače dovršeni su barem za sada svi veći izdatci, koji nijesu potrebiti u književne svrhe akademije. Akademijska palača popravljena je posvema i u svom donjem dijelu, te nam je novom kanalizacijom i drugim radnjama pošlo za rukom podzemne dijelove palače posvema osigurati od vlage i ovdje za zalihu akademijskih publikacija urediti takovo spremište, kojemu jedva da ima premca u gradu Zagrebu. Ovo spremište biti će akademiji dovoljno barem za dvadeset ako ne i više godina; u njem je sada pohranjena cijela zaliha akademijskih publikacija, koja je bila do sada spremljena na tavanu palače.

Ovim radnjama uklonjena je velika pogibelj, kojoj je dosada bila izvrgnuta naša palača ne samo obzirom na vlagu nego i pogledom na vatru. Troškovi za ovogodišnje popravke iznose u svemu 3121 for. 16 novč., od koje svote na akademiju padaju tri petine, to jest 1872 for. 10 novč., dok je visoka kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljska vlada, pod čijom upravom stoji smješteni u prizemlju akademijske palače zem. arheologijski muzej, dobrostivo obećala, da će preostale dvije petine, to jest

1249 for. 6 novč. preuzeti na teret zemlje. Da nije bilo ove pripomoći visoke vlade, jugoslavenska akademija ili u opće ne bi bila mogla provesti ovih nužnih popravaka na palači ili bi bila morala segnuti za svojom glavnicom, te time umanjiti svoje redovite prihode.

Da se nije zbilo ni jedno ni drugo, hvala budi najtoplija visokoj vladi, koja je — uračunavši prošlogodišnji prinos od 4846 for. 28 novč. — u svemu doprinjela za popravak naše palače svotu od 6090 for. 34 novč., dok je akademija morala u tu svrhu iz svoga podmiriti prošle godine 7044 for. 42 novč., a tečajem ove 1872 for. 10 novč., dakle ukupno 8916 for. 52 nč.

Uz popravak svoje palače dovršila je akademija tečajem ove godine i gradnju svojih kuća, u koje je odlučila bila uložiti jedan dio svoje zaklade. Na jednom od ona dva gradilišta, koja su joj prema izvještaju od prošle godine preostala, i to na uglu Petrinjske i Šenoine ulice, sagradila je akademija tečajem ove godine još jednu dvokatnicu, te je u tu svrhu potrošila bez gradilišta svotu od 52.793 for. 29 novč., a uračunavši gradilište, stoji nas sagradjena kuća ukupno 61.348 for. 29 novč. Kuća je sagradjena gosp. graditeljem Carnelutijem uz nadzor tehničkoga savjetnika gradjevnoga odsjeka kr. zemaljske vlade gospodina Josipa Čabriana solidno i valjano, te nam je uza sve ovogodišnje nepovoljno vrijeme sretno pošlo za rukom za suha vremena kuću spraviti pod krov tako, da smo ju već prvoga listopada ove godine mogli nastaniti u svim njezinim prostorijama; tim smo dosta znatnu svotu prištedili na interkalaru. Brutto prihod ove nove kuće, kako je danas iznajmljena, nosi nam godimice 4519 for. 44 nč., uzmemo li pako u račun sve troškove i javne daće, koje odpadaju na teret kuće, možemo mirne duše uzeti, da će nam kuća nositi čistoga dohotka od uložene glavnice

barem 5·6%; dakle za 1.6% više nego li nam nose državni papiri.

Računi za popravak palače i gradnju ove kuće zaključeni su, te će se, čim ih akademijski izaslanici pregledaju, dostaviti visokoj vladi.

Nakon dovršene gradnje preostalo je akademiji u Petrinjskoj ulici još jedno gradilište; pak kako je ona držala, da joj predbježno nije više ulagati svoje glavnice u kuće, prodala je to zemljište četvorni hvat po 40 for., i dobila u to ime svotu od 8560 for U sve tri kuće, što ih je akademija u dvije godine sagradila kraj državnoga kolodvora, uračunavši i ovogodišnje naknadne popravke na kućama u Šenoinoj ulici i na trgu Franje Josipa u iznosu od 830 for. 22 nč., investirano je ujedno sa gradilištem 140.975 for., a čisti njihov prihod može se mirne duše danas računati na 5·5%. Uz ove kuće posjeduje akademija u gradu Zagrebu još tri u najmanjoj vriednosti od 68.000 for., tako, da sve njezine kuće danas predstavljaju vrijednost u okrugloj svoti od 269.000 for.

Uračunavši pak još vrijednost akademijske palače najmanje sa 260.000 for., to iznosi vrijednost nekretne imovine jugoslavenske akademije danas okruglu svotu od 469.000 for.

Uz ove kuće, koje akademiji danas pružaju čisti dohodak od okruglo 11.500 for., uložen je veći dio akademijske imovine u vrijednostne papire.

Po izkazu računarskoga ureda kr. zemaljske vlade iznosila je ukupna faktična imovina akademijske zaklade koncem godine 1895. svotu od 303.785 for. 80 i 1/2 nvč., u kojoj se nalazi ne samo posebna zaklada biskupa Strossmajera za uzdržavanje Strossmajerove galerije slika u nominalnom iznosu od 10.850 for., nego i zaklada baruna Gustava Hilleprandа Prandaua, u nominalnoj svoti

od 12.200 for., što ju je god. 1885. utemeljila blagopokojna grofica Marijana Normann Ehrenfelska, rodjena barunica Prandau. Nu kako je tečajem ove godine za gradnju gore navedene kuće iz zaklade potrošeno blizu 47.000 for., to će iznos akademijske zaklade, koji je uložen u vrijednostne papire, biti faktično mnogo manji, te bi mogao iznositi oko 256.000 for. Definitivna svota ove glavnice moći će se ustanoviti istom onda, kad se zaključe računi za godinu 1896.

Kao što prošlih godina, tako se je i ove godine akademijska zaklada pomnožala prije svega onom petinom svojih prihoda, koja se u smislu pravila akademije mora svake godine pridodavati glavnici, a zatim iznosom od 180 for., što ga darovaše akademiji velemožni gospodin c. kr. podpukovnik u miru Pavao Karić, prigodom svoga sedamdesetoga rodjendana u iznosu jedne 4% obveznice magjarske krunske rente od 200 kruna, i općina Kraljevica u iznosu od 80 for. na račun već prije obećanih 1000 for. Vrijednim darovateljima budi i ovom svečanom zgodom u ime naše akademije izrečena najtoplija zahvalnost.

Potanki izkaz o upravi akademijske imovine, te o prihodu i rashodu, što ga je imala akademija tečajem ove godine, priopćiti će ona u zaglavnim računima, nu jer će se oni zaključiti istom 31. prosinca, to se danas još ne može priopćiti ni potpuna slika o redovitoj novčanoj upravi tečajem ove godine; toliko se medjutim danas već za stalno može reći, da će konačni uspjeh redovitoga novčanoga gospodarstva biti povoljniji nego li je akademija predvidjela, kad je sastavljala proračun za ovu godinu. Razlog je tomu s jedne strane u manjim izdatcima, a s druge u većim prihodima nego li bijahu preliminirani u proračunu.

Što se napose tiče ovih potonjih, to je prihod kuća bio za 1100 for. veći od iznosa, što ga uvrstismo u preliminar, i to za to, jer je nova kuća u Petrinjskoj ulici bila za vremena podpuno gotova, te smo tim načinom mogli od nje imati čistog prihoda od preko hiljade forinti, na koji kod sastavka proračuna nismo za stalno mogli računati. Isto tako nismo uvrstili bili u proračun svote od 696 for., koju smo prošle godine iz naših dohodaka bili predujmili na račun onih dviju petina, što ih je visoka vlada bila preuzela na teret zemlje za popravak akademijske palače, te koja nam je za vremena povraćena. Kod ostalih prihoda nije bilo znatne razlike izmedju preliminara i faktičnoga dohotka, te smo već tim većim prihodom mogli znatno sniziti deficit, koji smo prema preliminaru za ovu godinu očekivali. Uz to smo, kako će se razabrati iz zaključnih računa, kod nekih stavaka našega proračuna izdali manje od preliminirane svote, a da time nismo ni u čem morali stegnuti broj naših publikacija, kojima je akademija i ove godine posvetila glavnu svoju brigu.

Prema osnovi, kako ju je prošle godine zasnovala akademija, predali smo javnosti prvu seriju naših publikacija mjeseca lipnja ove godine, i to u svemu pet knjiga: „*Ljetopis*“ za godinu 1895., svezak X., Gjuro Daničić: „*Akcenti u glagola*“, „*Monumenta Ragusina*“, svezak IV. te „*Rad*“ knjigu 125 i 126. Od ovih knjiga štampana je kod svake obična naklada od 5—600 primjeraka, te je akademija u tu svrhu potrošila okruglo do 3000 for. Trošak za ovu prvu seriju nije premašio veće svote za to, jer za „*Akcente*“ nije bilo od potrebe platiti honorara piscu, ter je dosta trudnu korekturu obavio bez nagrade pravi član dr. Tomo Maretić, na čemu mu se akademija ovom prigodom najtoplije zahvaljuje.

Druga serija ovogodišnjih publikacija, u svemu šest knjiga, i to: *„Rad“* knjiga 127., 128. i 129.; *„Rječnik* hrvatskoga ili srpskoga jezika“ svezak 16.; *„Starine“* knjiga XXVIII., te *„Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena“ („Folklorski zbornik“)* knjiga I., većim je dijelom doštampana, te će se mjeseca siječnja buduće godine predati javnosti. Od ove serije štampa se „Rječnik“ u 2000, „Folklorski zbornik“ u 1000, a ostale publikacije u 600 primjeraka; ukupni trošak za ovaj drugi skup publikacija iznositi će oko 7000 for. Akademija nije dakle uza sva svoja čedna sredstva ni ove godine zaostala u svom radu, ona je za nauku i prosvjetu privrijedila u svemu 11 knjiga i za nje potrošila preko 10.000 for., bez troškova za knjižnicu i arkiv, za nabavu Brčićevih rukopisa, i za skupljanje razne historijske i ine literarne gradje.

Da se akademijske publikacije što više raširc u onim krugovima, koji se zanimaju za njezin rad, akademija je ne samo stupila u nove sveze s drugim učenim i znanstvenim zavodima, te im u zamjenu počela slati svoja djela, već je i ove godine davala svoje knjige uz godišnju predplatu od deset forinti.

Nu uza sve to, što akademija velikim žrtvama ovako nastoji i pripomaže, da do njezinih publikacija što laglje dodju oni, koji ih za svoju nauku trebaju, te što je držala, da će ovakovom pretplatom otvoriti najzgodniji i najjednostavniji put, da ju lakim načinom podupiru svi rodoljubi bez razlike, ipak joj nastojanje ne nalazi pravoga odziva u narodu. Broj pretplatnika ne samo da nije narasao, već se je za kojih desetak naprama lani umanjio. Ovaj pojav moramo žaliti, ali mu se ne smijemo čuditi; ta ima u nas i srednjih naučnih zavoda, koji se ne pretplatiše na naše publikacije, a od naših mogućnika i naših novčanih zavoda imade ih medju

pretplatnici jedva toliko, da ih na prste prebrojiti možemo, pa ipak je poznato, da su njeki od njih spremni poduprijeti tudju knjigu, bila ona i od vrlo dvojbene vrijednosti. U kolu naših pretplatnika, kojih imena priopćujemo u Ljetopisu, samo iznimice nalazimo gdjekoje iz onih krugova, koji bi po svom zvanju i po svojoj imovini bili u prvom redu zvani podupirati svako patriotično nastojanje oko širenja nauke i prosvjete. U ovim dosta žalostnim prilikama moramo biti tim radostniji, kad nam ovakovom svečanom zgodom nalaže dužnost, da se spomenemo onih rijetkih dobročinitelja, koji se sjetiše i naše akademije i njezinoga zadatka.

Uz prevrijednoga starinu podpukovnika Pavla Karića, koji ne propušta nijedne zgode, da činom dokaže osjećaje svoga patriotičkoga srca, te slavne obćine Kraljevice, kojih darove malo prije spomenuh, sretna je akademija, da danas napose može istaći ime plemenitoga grofa Rudolfa Normanna Ehrenfelskoga, koji je akademiji u njezine znanstvene svrhe priposlao svotu od 2000 for. Akademija je plemenitomu grofu dužna tim veću hvalu, jer je izmedju naših boljarskih obitelji upravo njegova, od koje je do sada naša akademija primila najviše dobročinstva, te jer je ljubav i sklonost, koju je djed plemenitoga grofa Gustav barun Hilleprand Prandau u svojem patriotskom srcu nosio prema akademiji, prešla na njegovu kćer groficu Marijanu Normann-Ehrenfelsku, koja je za potporu znanstvenih ciljeva naše akademije u iznosu od 12.200 for. osnovala zakladu Gustava baruna Hilleprandа Prandaua, a od nje na njezinoga sina grofa Rudolfa Normanna-Ehrenfelskoga. Akademija je plemenitomu grofu na njegovom daru iz svoje skupne sjednice od 8. studenoga poslala svoju zahvalnicu, a dužnost joj je i ovom zgodom pred cijelim narodom izjaviti mu svoju hvalu,

te istaći požrtvovnost i odanost njegovu i cijele njegove plemenite grofovske obitelji napram našemu znanstvenomu zavodu, koji je od boljarske obitelji Prandau-Normann primio do sada znamenitu svotu od 22.000 for. Akademija je predbježno onu novu svotu od 2000 for. koristno uložila, te će u jednoj od prvih skupnih sjednica zaključiti, u koju će specijalnu svrhu prema intencijama darovatelja i prema potrebama naučnim taj novac upotrijebiti.

I ove je godine akademija odlučila, da će uz snižene cijene kao što i god. 1895. prodavati one svoje publikacije, koje su izašle do konca godine 1894.; nu praktični uspjeh ovoga zaključka nije bio ni iz daleka onakov kao što prošle godine; jer dok je godine 1895. od razprodaje publikacija izašlih do konca god. 1894. zajedno s pretplatom unišlo nešto preko 10.000 for., primili smo ove godine u to ime samo oko 3150 for., a odbivši od ove svote onaj iznos, koji smo dobili u ime predplate, iznosi prihod od prodaje knjiga prošle godine okruglo 8900 for., a ove godine nešto preko 2000 for. U svemu može se dakle uzeti, da je akademija od rasprodaje svojih starijih publikacija u ove dvije godine primila oko 11.000 for. bez gore navedenih 2000 for., što ih je velедušno akademiji darovao gr. Rudolf Normann Ehrenfelski. Nije od potrebe napose spominjati, kako je ova svota akademiji dobro došla baš u zgodan čas; ona nam je služila kao željezna pričuva za pokriće sadanjega našega deficita, premda hvala Bogu od nje još nismo u to ime mnogo potrošili, ali smo zato njom podmirili zajam od 6049 for., što nam ga je visoka vlada god. 1894. i 1895. bila dozvolila iz naše zaklade, da se riješimo velike novčane neprilike, u koju smo bili došli zbog popravaka na akademijskoj palači i zbog gubitka, koji je nastao na interkalaru povodom gradnje novih

naših kuća. Uz pripomoć rečene prodaje riješili smo se gornjega duga, te nam je još preostalo nešto preko 4000 for. U koju da se svrhu upotrijebi ova svota, odlučiti će akademija nakon što budu konačno zaključeni računi za ovu godinu.

Akademija je u svojoj glavnoj skupštini od 17. o. m. zaključila, da ne će više u napredak pojedinih starijih publikacija prodavati uz snižene cijene; da ipak pojedinim zavodima i korporacijama olakoti nabavu akademijskih spisa, odlučila je još tečajem buduće godine svoja djela uz dosadanju sniženu cijenu dati onima, koji budu kupili sva izdanja izašla do konca god. 1894.

Uza svu dosadanju prodaju ima akademija u svojim knjigama još dosta znatnu glavnicu, koja će joj danas sutra biti kadra opet pripomoći za slučaj nužde.

Prilikom onom, kad je uslijed popravka palače novo spremište akademijskih knjiga uredjeno, pobrojena je ponovno i točno sva zaliha, te se ukupni broj knjiga, što ih danas ima akademija po najnovijem i podpunom inventaru u svom spremištu, može računati na 71.000 istisaka u potpunoj prodajnoj cijeni od 171.000 for.

Akademija se za stalno nada, da ne će doskora više doći u gospodarske neprilike, kakovih je proživjela posljednje dvije tri godine, te će nastojati prema svojim silama urediti i svoje gospodarstvo i izdavanje svojih publikacija. Redoviti godišnji njezin prihod prema sadanjim prilikama može se računati okruglo na 18.000 forinti, u okviru toga prihoda kretat će se i njezin književni rad. Bude li došlo vrijeme, da danas sutra njezina novčana vrela budu veća, moći će ona i više privrijediti narodu.

Uz svoje prihode iz akademijske glavnice odnosno iz svojih kuća akademija uživa još stalnu potporu od svoga pokrovitelja i velikoga dobrotvora; njegova da-

režljiva desnica, kojom je od osnutka obilno i veledušno darivao naš zavod, i danas ga nijednom zgodom ne zaboravlja. Kao što svake godine, tako nam je i ove pritekao u pomoć stalnom potporom od 1000 for. za izdavanje akademijskoga „Rječnika". Akademija će biti najsretnija, bude li svojim ustrajnim radom i u napredak zavrijedila onu očinsku brigu, kojom naš preuzvišeni pokrovitelj prati njezin život i njezino djelovanje. Neka ga dobri Bog blagoslovi i poživi onako čila i zdrava, kao što je danas, na radost cijeloga naroda, a napose njegovoga mezimčeta, naše akademije.

Ne mogu dovršiti ovoga izvješća, a da ne spomenem, kako akademija redovito svake godine otplaćuje gradu Zagrebu prinos od 500 for., da time podmiri dug svoj za arkadu svoga nezaboravnoga člana i bivšega predsjednika, dičnoga našega dra. Franje Račkoga. Do dva obroka, što ih je u to ime akademija do sada platila, mogla je podmiriti od onih 1000 for., što ih je u to ime veledušno poklonio naš dobrotvor i pokrovitelj. Ostatak mislila je akademija namaknuti iz prihoda knjige „Život i djela dra. Franje Račkoga". Nu premda je akademija od ove knjige dala otisnuti 4000 primjeraka, jedva joj je do danas pošlo za rukom od njezine razprodaje dobiti nešto preko jedne hiljade forinti, tako da će tim prihodom moći za arkadu podmiriti samo još dva obroka. Da akademija za dvije godine ne dodje u nepriliku, te da ostatak od preko 1500 for. ne bude morala namaknuti iz svoga redovitoga dohodka, ona ovom svečanom zgodom ne smije propustiti, da ponovno ne pozove sve rodoljube, neka nastoje, da se ova knjiga što prije rasproda. Akademija se je poskrbila, da arkada, u kojoj počivaju dragi ostatci našega Račkoga, bude konačno ukrašena, kako to dolikuje mužu, koji je sve svoje sile i sav svoj mar posvetio svomu narodu. Za

to je umolila našega vrijednoga arhitekta u Sarajevu, g. Josipa Vancaša, da izradi zgodan nacrt za konačno uredjenje te arkade; a gospodin Vancaš vrlo se rado odazvao molbi akademije, te je izradio nacrt, koji posvema odgovara namisli i intencijama akademije.

Na toj njegovoj spremnosti neka mu bude izrećena ovom svečanom zgodom u ime akademije što toplija hvala. Ovo konačno uredjenje arkade moglo bi stajati i blizu 2000 for.; u tu svrhu može akademija raspolagati svotom od po prilici 1400 for., koju je dobila najvećim dijelom, u iznosu od 1000 for., opet od svoga velikoga dobrotvora, preuzv. gospodina biskupa Strossmajera, dok su ostatak doprinijeli pojedini plemeniti darovatelji; njihova imena priobćila je akademija u svoje vrijeme u novinama. Nadamo se, da ćemo budućega ljeta moći priskrbiti još onu svotu, koja nam treba, te tako na čast naroda i akademije konačno urediti grobnicu našega Račkoga.

Veleučena gospodo akademici i častni zbore! Ja ovim dovršujem svoj gospodarski izvještaj u tvrdoj nadi, da će nam uz pomoć božju, uz naš ustrajan rad i uz našu ljubav prema ovomu našemu zavodu i u napredak poći za rukom materijalne prilike našega zavoda urediti tako, da ako ne više, a ono barem toliko, koliko i ove godine, budemo mogli u čast i radost cijeloga hrvatskoga naroda privrijediti znanosti i nauci.

3. Izvještaj tajnika

dra. Fr. Markovića

o književnom radu akademije g. 1896.

Veleštovana gospodo!

Izgled, koji su prezaslužni dosadanji tajnici akademije ostavili meni, počašćenome od gospode drugova zadatkom, da do njeke vršim tajničke poslove književnoga područja; utrenik, kojim su me oni uputili, da mogu i ne uvježban sliediti njihovim tragom: oboje to olakšava mi današnju dužnost, da u ovoj svečanoj sjednici prikažem ovogodišnji književni rad akademije, kako se je razvijao iza posljednje svetčane sjednice od 18. prosinca prošle godine pa do danas.

Čitane su i prihvaćene tiekom ove godine 1896. po redu i po razredima ove razprave i radnje.

U razredu *filologijsko-historijskom:*

Od pravoga člana dra. Petra Matkovića čitana je (16. siečnja) razprava (za Rad): „Putni dnevnici Jakoba Bongarsa od god. 1585. i Vaclava Vratislava s Mitrovice od g. 1591". Ovom razpravom nastavlja akademik svoje iztraživanje putopisaca, koji su XVI. vijeka putovali Balkanskim poluotokom.

Putopis J. Bongarsa iznio je na svjetlo profesor H. Hagen u prilogu svoje razprave: Jacobus Bongarsius: „Ein Beitrag zur Geschichte der gelehrten Studien des 16. und 17. Jhderts". (Bern, 1874.) U ovoj razpravi imamo prvi kritičan životopis glasovitoga Bongarsa, crpen iz samih Bongarsovih rukopisa, sačuvanih koje u gradskoj knjižnici u švicarskom Bernu, koje u Parizu. Bongars, učen filolog i pravnik, poduze ovo mučno pu-

tovanje g. 1585. preko Ugarske, Erdelja, Vlaške i Bugarske u Carigrad. Tvrdi se, da je svrha Bongarsova puta bila politička, naime da je putovao s njekim diplomatskim poslanstvom, nu akademik se trudi dokazati, da je Bongars poduzeo ovaj za onda vrlo znatni i mučni put na svoju ruku i sa svojom pratnjom. O ovom putovanju Bongarsovu čuva se u gradskoj knjižnici u Bernu (Cod. 468, n. 2) u rukopisu dnevnik, napisan francuski vlastoručno od Bongarsa, a naštampa ga profesor Hagen kao prilog svoje gore spomenute rasprave. Ovo Bongarsovo putovanje za ono je doba osobite vrsti, razlikujuć se glede pravca puta od svih tadanjih putovanja preko Balkanskoga poluotoka u Carigrad. O istom putu nema putopisa iz onoga doba; već s toga je Bongarsov putopis dosta znatan. Šteta, što nije pravi putopis, nego samo putnički dnevnik, a i taj je u drugoj polovini odviše obćenit, prelazeć u puki popis puta, jer pod kraj putopisa ne bilježi putopisac drugo, nego samo mjesta, gdje se ručavalo ili noćevalo. Buduć da se putopisac na svojem putu preko gornje Ugarske i Erdelja podulje bavio u pojedinim mjestima, čini se, da se želio potanje upoznati s ovim zemljama; to mu je bilo od velike koristi za poznije njegove naučne radnje i publikacije, a osobito za njegov zbornik „Rerum hungaricum scriptores varii historici et geografici“, što izidje na svjetlo god. 1600 u Frankfurtu na Majni.

Putnički dnevnik V. Vratislava iz Mitrovica nosi naslov: „Příhody, jež nu cestě do Carohradu a zvláště v zajetí svém skusil“. Car Rudolfo II., bojeći se Turaka, odašiljaše gotovo svake godine vanredno svečano poslanstvo s dankom i bogatim darovima u Carigrad. Posljednje ovakovo poslanstvo vodio je g. 1591. dvorski savjetnik Friderik Krekvic, a ugledna mu pratnja sastojala je od članova najodličnijih porodica careve države. O puto-

vanju ovoga carskoga poslanstva sačuvala su se dva spisa, napisana od članova istoga poslanstva, t. j. gore iztaknuti dnevnik V. Vratislava i opis poslanstvenoga puta od ljekarnika F. Seidela. Potonji spis nije putopis, nego većinom opis doživljaja za boravka u Carigradu i u turskom sužanjstvu. Vratislav putovaše u pratnji Krekvičevoj kao 15-godišnji paž, te je na povratku napisao u českom jezikn svoje „Přihody“, od kojih ima više rukopisa. Prvo je izdanje priredio glasoviti M. Pelzel u Pragu g. 1777. Ovoga izdanja ima njemački anoniman prevod, koji se pripisuje istomu Pelzelu. Drugo česko izdanje izašlo je g. 1807. u Pragu u Kramarvusovoj nakladi. Treće česko izdenje s kritičkim uvodom priredio je J. Rozum u svojoj staro-českoj biblioteci (III., Prag, god. 1855). Ovo je izdanje preštampano u Pragu god. 1874. i 1882. Napokon je god. 1862. izašao engleski prevod od H. Vratislava u Londonu. Vratislav je svoje Přihody (zgode) razdijelio na 4 knjige. Prva govori o putovanju poslanstva od Beča preko Biograda u Carigrad; u drugoj priča o boravku u Carigradu; u trećoj govori o sužanjstvu poslanstva; napokon u četvrtoj knjizi priča o oslobodjenju iz sužanjstva i o povratku u domovinu. Prva knjiga ili opis puta glavnim je predmetom akademikova razpravljanja, a na ostalu sadržinu osvrće se prema potrebi, te ju priobćuje u kratkom izvodu.

Akademik je ove putopise prikazao u izvodu, te ih ocienio i osvietlio, pošto izdavači tekstova nisu prinieli nikakova objašnjenja ili komentara. Bongarsov putopis osvietlio je starijim geografijskim i topografijskim opisima, te kasnijim putopisima. Putni pak dnevnik Vratislavov poredjivao je s glasovitim putopisom Busbekovim, iz kojega je Vratislav u putopisnom dielu mnogo crpio, a razsvietlio ga je poznijim putopisom prvoga H. Čr-

ninova puta od g. 1616.—1618., što ga je napisao Adam Wennern. U ostalom obadva putopisa, Vratislavov i Wennernov, mjestimice popunjuju svoje prethodnike.

Pravi član M. Valjavec čitao je (dne 11. travnja) razpravu (za Rad) „Glavne točke o naglasu književne slovenštine". Razprava pokazuje, kako se je slovenski naglas razvio od praslavenskoga, na što joj služi osobito naglašavanje hrvatsko u narječju štokavskom i čakavskom, i rusko, jer da ta dva slavenska jezika rek bi zastupaju stari naglas. Ton je slovenskoga naglasa ili porastan ili opadan. Naglašeni se slog obično tako izgovara, da sakupi na se gotovo svu ekspiraciju tako, da za ostale slogove u riječi ne preostaje toliko, da bi se znatno razabirali i njihovi posebni naglasi ili duljina vokala u njima. Odatle potječe jedno, da u slovenštini može biti dug vokal samo, ako je naglašen, drugo, da se svaki naglašeni kratki ili skraćeni vokal u nezadnjem slogu produlji, čim je kratak, a naglašen vokal ograničen gotovo samo na zadnji slog. Naglašen može biti svaki slog u riječi, a uza sve to je naglas ipak prilično vezan na slog, u kojem dolazi u odlučnom obliku riječi. Porastni se naglas može mijenjati, a opadni je ponajviše stalan. Stara se je kvantiteta i stari naglas u koječem promijenio: dugi su se vokali skratili, a kratki otegli i mjesto se je naglasu premaklo. Toj promjeni je glavni uzrok jedno izvorni ton naglašenoga sloga: je li bio porastan ili opadan, a drugo, izvorno mjesto toga naglasa: je li stajao na vokalu u temi ili na vokalu u nastavku. — Za hrvatski govor otkrio je A. Leskien pravilo, da on stare vokale u naglašenom slogu skraćuje, ako su imali izvorno porasni naglas, a ostavlja duge, ako su izvorno imali opadni naglas. To pravilo vrijedi mutatis mutandis i za slovenštinu, što se dokazuje najprije za izvorno porasni a zatim za opadni

naglas. Za tim se navode ostatci staroga naglasa na zadnjem slogu, gdje se u opasci kaže, da nastavak za 1. plur. praes. -mo ne dolazi od stsl. мъ preko * mos, nego da je -mo uzeto i prihvaćeno iz talijanskoga jezika tamo negdje u XIII. stoljeću. Sada dolaze promjene u naglasu nastale radi otpada njekadašnjih naglašenih poluvokala na kraju riječi: naglas je s poluglasa, kad se je gubio, prelazio na prednji slog, koji je tim gubitkom došao opet na kraj riječi, i ostao ili nepromijenjen, ako je došao na izvorno kratak vokal, ili se promijenio na ´, ako je došao na dug ili kasnije produljen vokal: pьs od * pьsù pьsùs, bòb od * bobós, hlév od * hlēvъ̄ hlevòs. Tako i u gen. pl.: kónj od konjъ * konjóm, gdje se je *o* oteglo za razliku od nom. sing. kònj, kad su se otpadom poluglasova oba ta padeža izjednačila. Od ovakve je otege H. Hirt odviše smiono zaključio, da nastavak gen. plur. u praslavenštini nije imao naglasa, što ne stoji. On je i onu otegu u riječima kao bôg, môst uporavio na potvrdu indogermanske otege, držeći Leskienov izrijek: „bei ursprünglicher Betontheit der Wurzelsilbe tritt Dehnung (ˆ) ein“ posve izpravnim, što nije, jer n. pr. u riječi bôg i u riječi vȍđ je bio bez sumnje izvorno vokal *o* u temi naglašen; u prvoj je otegnut: bôg, a u drugoj ostao je kratak: vȍđ. U onoj se je *o* zato otegnuo, što je stajao u prvom, izvorno opadno naglašenom slogu, dočim je u drugoj bio izvorno porasno naglašen. I tim pada što tvrdi Hirt. — Taj proces je valjda prouzročio i prijestup naglasa sa zadnjega na prednji slog i onda, kad zadnji ni ne odpada. Ruski jezik i hrvatska čakavština čuvaju tuj stari naglas na zadnjem slogu, dočim se štokavština slaže sa slovenštinom, samo da joj se kratki vokali ne otežu, a primaju akcenat `, koji slovenština više nema. Ali se bivstveno razlikuju u tome, što se je slovenština zapo-

čete revolucije preplašila i stala na pola puta neodlučna što je čineći, dok ju je štokavština junački do kraja izvela. Slovenština može samo kratki opadni naglas premjestiti sa zadnjega na prednji slog, a štokavština je svaki izvorni naglas pomakla za slog natrag prama početku, gdje se je god to učiniti dalo. Slovenski može staro „bylà“ glasiti i bilà i bíla, a štokavski samo bíla; staro „gorìca“ glasi slovenski samo na staru ‚goríca‘, a štok. samo pomladjeno: gȍrica. — Zatim se kaže, da vokal sažet od dva vokala dobiva opadni naglas, ako je prije sažeća imao naglas prvi vokal, a porasni, ako je imao drugi vokal naglas: pâs, jer je od pȍjas, bál, jer je od bojàl. Pod konac se još navodi, da ´ u predzadnjem slogu bude `, čim zadnji slog otpadne: kupovàt od kupováti, i podaje prijegled mijene naglasa ´ na ˆ u deklinaciji substantiva sa prijegledom naglasa ˆ u predzadnjem slogu, a završuje se rasprava tim, da kaže, da za štokavski ˆ na dugom vokalu, većinom u predzadnjem slogu, u slovenštini često ´ dolazi: štk. sûša, slov. súša, štk. ljûbim, slov. ljúbim.

Pravi član dr. Tomo Maretić predao je (u sjednici 23. listopada) književnu obznanu (za Rad) o ruskom djelu Halanskoga „Jugoslavensko pričanje o Kraljeviću Marku u svezi s jugoslavenskom epikom“.

Od člana dopisnika Frana Bulića čitala se (20. veljače) razprava (za Ljetopis): „Vjekopis Ivana Krst. de Rossia, osnivača nauke o kršćanskoj arkeologiji“. Akademik spominje, da je Ivan Krst. de Rossi, osnivač kršćanske arkeologijske nauke, počastni član naše akademije, imao predsjedati „prvome medjunarodnome kongresu kršćanskih arkeologa“, što se je imao držati najprije g. 1893., a poslije se zbilja obdržavao g. 1894. u Spljetu-Solinu, na zemlji hrvatskoj. Težka bolest, a poslje i smrt spiečila je ovu slavu zemlji

hrvatskoj. Akademik prelazi zatim, da govori o životu Rossievu, kako je dospio kao učenik slavnoga astronoma Secchia pod okrilje znamenitoga kardinala Maya, poslje si stekao i prijateljstvo pape Pija IX. Ogleda njegove puteve po svim zemljama, gdje je cvalo prvo kršćanstvo i ocjenjuje njegov divinatorni rad pri odkrivanju rimskih katakomba. Ocjenjujući njegova ogromna djela, bilježi sve radnje Rossijeve za kulturnu i crkvenu povjest stare Dalmacije, poslje zemlje hrvatske. Ne zaboravlja niti Rossijevih ličnih sveza s njekim Hrvatima, i ističe njegovo milo i srdačno učešće za našu starinu iz prve kršćanske dobe. Ogleda i njegove sveze sa cielim učenim svietom, koji mu priznaje, da je „otac nauke o kršćanskoj arkeologiji“.

Od člana dopisnika prof. Josipa Gelcicha priobćena je (u sjednici od 11. travnja) rasprava (za Starine): „Kneževanje Ivana Dandola u Dubrovniku“. Ogledajući akademik prije svega postanak reformacija, u kojima se redovito bilježi promjena u dubrovačkom knežtvu, nalazi, da reformacije nisu starije od godine 1300. Dandolovo kneževanje pada u početak 13. vieka, zato bismo badava tražili u dubrovačkom arkivu akata, koji bi prikazivali političko-administrativne prilike dobe Dandolove. Tek na osnovi privatnih akata kuša akademik odrediti vrieme kneževanju Dandolovu. Na temelju takovih akata nalazi Dandola prvi put u Dubrovniku 21. marta 1214. Po zakonu za nastupanje na vlast mogao je Dandolo započeti svoje kneževanje prije Svih Svetih godine 1213. Novim dokumentima razsvjetljuje akademik nadalje prilike Dubrovnika i otoka pripadajućih ovome gradu. Zatim redom kronoložkim po nepoznatim do sada aktima prati prisutnost i djelovanje kneza Dandola u Dubrovniku sve do god. 1234. Kneževanje Dandolovo bivalo je u ovo vrieme od 1213. do 1234. za tri puta na kratko prekidano. Akademik dieli

njegovo kneževanje u tri epohe: prva je, 1213. do 1219., vrieme ratovanja sa susjedima preko mora, druga, 1222. do 1231., vrieme mira, a treća je samo jedna godina, 1233. do 1234.

Od istoga člana dopisnika predan je (u sjednici od 6. svibnja) rukopis za „Monumenta Ragusina tom. V."

Član dopisnik prof. dr. A. Musić čitao je (u sjednici 29. svibnja) svoju razpravu (za Rad): Rečenice s konjunkcijama „ako, neka, li" u hrvatskom jeziku". Pisac dokazuje, da su rečenice s „ako" upravo koncesivne, a „ako" koncesivna partikula sa značenjem „dopuštam (= ne poričem) da". Ali prava im narav izlazi na vidjelo samo onda, kad se radnja glagolska doista vrši, i kad je sveza izmedju podložne i glavne rečenice adversativna, n. pr. Ako (= dopuštam da) su ga kraste našarale, zdrave su mu oči obudvije. Npj. II., 554. (isp. Jesam ti se juče umorila, ali sam ti noćas počinula. Npj. II., 46.). Što znači adversativna sveza izmedju jedne i druge rečenice, moglo bi se pokazati ovako: Dopuštam, da su ga kraste našarale, ali mi to ne smeta ništa, jer zdrave su mu oči obadvije.

Ako se pak ne zna, vrši li se doista radnja glagolska, koja se dopušta, i ako sveza izmedju podložne i glavne rečenice nije adversativna, nego kausalna, koncesivna rečenica s „ako" postaje hipotetička, n. pr. Ako (= dopuštam da) s' može zmija pouzdati (da dovede kićene svatove), ja ću dati za zmiju devojku. Npj. II., 56. — Napose se govori o pitanjima s „ako", o rečenicama s „već ako", o rečenicama s „da ako" itd. Ove posljednje rečenice pisac drži za željne, te pokazuje, kako hipotetične rečenice postaju željne. To biva svagda, kad je godj ono, čemu je kazan uvjet, govorniku ugodno, jer što je komu ugodno, to on i želi, a želeći to valja da želi i ono, što je tomu uvjet; n. pr. Ako Bog da, dobićemo Turke. Npj. IV., 185. Čistom željom postaje

hipoteza onda, kad glavne rečenice i nema, nego joj samo naznačuje sadržaj željni ton, s kojim se hipotetička rečenica izgovara, n. pr. Da ako i meni kad svane! Nposl. „Da“ je u ovakove rečenice došlo iz vana, i to iz željnih rečenica sa „da“.

Partikula je „neka“ po značenju srodna s „ako“, ali nije identična. U koncesivnim se rečenicama njom izriče onaka adversativna sveza, kaku nalazimo u primjeru iz Npj. II, 554., koji je naprijed naveden, n. pr. A. Ja sam sinoć u vas na konaku bio. B. Neka si bio, put te nanio. Nprip. 164. (= ako [= dopuštam da] si bio, neka [= ne smeta mi ništa], jer te put nanio). — Ako je „neka“ u hipotetičkoj rečenici, izriče se njim želja ili zapovijed, n. pr. Nek mu Bog da i sreću i zdravlje! Npj. IV., 429. (= ako mu Bog da, neka!)

Partikula je „li“ u hipotetičkim rečenicama po značenju srodnija s „ako“ nego „neka“. Pisac misli, da je razlika izmedju „ako“ i „li“ u tom, što je „li“ pozitivnije, a značenje mu odredjuje ovako: „prihvaćam da“, n. pr. Misliš li (= prihvaćam da misliš) me mrtva požaliti, požali me dok sam u životu. Nposl. Napokon se dokazuje, da su i upitne i neke druge rečenice sa „li“ za pravo hipotetičke.

U drugom dijelu rasprave izpituje se značenje i poraba kondicionala u rečenicama, o kojima se govorilo u prvom dijelu, te se dokazuje, da je i u tima rečenicama kondicional upravo preterit, i to u jednima preterit futura, a u drugima (navlastito u hipotetičkima) preterit perfektivnoga prezenta. Sve se pak to razlaganje potvrdjuje obiljem primjera, crpenih gotovo samo iz narodnih umotvorina.

Od dopisnika člana o. Eusebija Fermendžina priobćeni su (u sjednici 1. srpnja) rukopisi (za Starine): „Acta Croatiae ecclesiastica“ i „Prilozi

poznavanju diplomatičkoga poslanstva Alexandra Komulovića medju Slovjene godine 1593. do 1596."; u istoj sjednici od člana dopisnika prof. Vjekoslava Klaića prilog (za Folklorski Zbornik) „Bilješka o vjerovanju u vukodlake na otoku Pazmanu g. 1440".

Od napomenutoga člana dopisnika o. Eusebija Fermendžina priobćene su (u sjednici od 23. listopada) još dopune k „Acta Croatiae ecclesiastica" i „Martiriji naših Franjevaca u XVI. i XVII. vieku" (za Starine).

Član dopisnik prof. Vjekoslav Klaić čitao je (u u sjednici 26. studenoga) razpravu (za Rad): „Rodoslovje knezova Krbavskih od plemena Gusić".

Od g. dra. M. Murka priobćena je (u sjednici 16. siečnja) razprava (za Rad) „Prvi izporedjivači sanskrita sa slovenskim jezicima" ovoga sadržaja.

Jur god. 1808. Fridrik Schlegel u djelu „O jeziku i znanju Indjana" preporučaše osobitoj pažnji slovenske jezike, a g. 1809. Rus Golovkin iznese u „Fundgruben des Orients" 43 slovenske (upravo samo ruske) analogije s indijskim riečima, što je dvie godine poslie nastavio Adelung. Najznatniji je pak za taj izporedbeni posao Poljak Majewski, koji je god. 1816. izdao u Varšavi djelo „O Slovenima i braći im", gdje iznosi svoje misli o srodstvu Slovena s Indjanima, ter o porieklu Slovena iz Indije, i kuša pomoću jezika stvoriti sliku tamne slovenske starine i prastare slovenske narodne prosvjete. Majewski je prvi Poljak i u obće prvi Sloven, koji je u obseg svojih studija uzimao ne samo druge Slovene, nego i najudaljenije rodjake, stojeći pod utjecajem Görresova djela „Mitska istorija azijskoga

svieta"; on je prvi slovenski sanskritista. Majewski je tim potaknuo, da su Poljaci i drugi Sloveni počeli izučavati starinu slovensku i slovenske pučke pjesme; začetak sabiranju crvenoruskih narodnih pjesama nalazi se u Dzienniku Wileńskom g. 1819.

Nauka Majewskoga nadje osobita odziva kod Čeha, i potače kod njih izporedbu indijske mitologije sa slovenskom. Dr. Antun Jungmann, brat leksikografov, dopisivaše o zelenogorskom rukopisu s Majewskim, koji ponuka Rakowieckoga, da je godine 1820. u „Pravdi ruskoj" prvi izdao „Libušin sud" „kao sveto pravo, kao vjersko-gradjansku pravnu knjigu svih Slovena". Utjecaj sanskritskih studija kod Čeha javi se i u shvaćanju metrike: godine 1818. začeše Šafarik i Palacky borbu proti metrici po akcentu, koju je bio uveo Dobrovsky, a za metriku po kvantitetu, na grčku i rimsku (što je poslie Veber kušao za hrvatsku metriku), povodeći se za primjerom indijske metrike. Spomenuti Antun Jungmann, profesor na pražkom liečničkom fakultetu, izda g. 1821. (u „Kroku" Díl první, I, 65—81) razpravu „O sanskritu", da dokaže veliku srodnost Slovena s Indjanima u jeziku, i po tom odličnost Slovena, koju su njeki njemački sanskritiste reć bi tajili. Jungmannu služi i ovaj praktični dokaz: „Njeki Čeh, stolar u Zagrebu, po imenu Březovský, tvrdi, da je na svom putovanju razumio Indjane do Cochinchine, a i oni da su njega razumjeli". Ali pravi je Jungmannov dokaz stručan. Obiljem primjera iz českoga, poljskoga i hrvatskoga dokazuje veliko srodstvo slovenskoga jezika sa sanskritom po mnogo obzira, a sjajni su mu dokazi po gradnji jezika (po bezpredložnom lokalu i instrumentalu, po ostatcima duala, po trima brojima u glagola, po nastavcima personalim, po aoristu i imperfektu itd.). Ovako on dokazuje, da prozvana od njemačkih dotadanjih sanskritista

četiri „plemenita“ jezika — perzijski, njemački, grčki i latinski — nemaju nikakve prednosti prema slovenskomu.

Da je Bopp poznavao zaslužni rad Jungmannov, bio bi u svojoj izporednoj gramatici bolje izveo slovenske partije. Dvaest i tri godine poslje Jungmanna Miklošić je svojom kritikom Boppova djela („u Jahrbücher der Literatur“ g. 1844.) iz nova osnovao i unapriedio znanstvenu izporedbu slovenskoga sa sanskritom, pošto su bili nastavljači Jungmannovi u tom poslu trgli u nazadak.

Zaslužni Hrvat, pjesnik „Liepe naše domovine“, Antun Mihanović izdade dvie godine poslie Jungmanna sbirku od 200 rieči iz sanskrita i slovenskoga, srodnih po glasu i smislu (u Hormayerovu „Archiv für Geschichte etc.“, g. 1823., br. 66, 67 i 71). Mihanović mnogo zaostaje za Jungmannom u metodi izporedbe, ne poznajući glasovnih zakona; ali ipak je iznio koje što valjana, a osvrtao se je i na jezik Cigana (o kojima je donio u Hormayerovu arkivu g. 1823., str. 589. izvještaj iz „Journal asiatique“).

Poslie njega je slavni Ján Kollár u djelu „Boginja Slava i porieklo imena slavenskoga“ podao poobsežan rječnik „jednakih indijskih, ciganskih i slavenskih rieči“ ;, ali glavna je u djelu isporedba mitologije indijske i slovenske, dakako povodjena pjesničkom fantazijom. Po Kollárovu ugledu dugo se je održao neosnovan pogled na porieklo Slovena iz Indije; ovamo ide i čudni pokus Verkovićev, da bi podao Bugarima „vedu“ slovensku.

Od prof. dra. Ivana Scherzera čitana je (1. srpnja) rasprava (za Rad) „Dositije Obradović“.

U uvodu se pisac osvrće na pitanje, koje se je godine rodio Obradović, te polemizujući s Ruvarcem, nastoji pisac ujamčiti, da se je Dositije rodio god. 1744.

Osvrnuvši se na izdanja Dositijevih djela i na rasprave pisane o njemu, pisac se daje na to, da pokaže, kakov je cilj imao Dositije, koji su mu bili uzori i koje mu mjesto pripada u povjesti književnosti srbske. Da to objasni, pisac nam podaje ponajprije sliku o Dositijevu uzgoju i o tadašnjoj školskoj nastavi.

Prelazeć na ocjenu pojedinih djela Dositijevih, govori pisac o „Životu i priključenjima“, te pobija Popovića, koji tvrdi, da se je Dositije poveo za biografijom Stillingovom; piscu se čini, da su Dositiju bile uzorom dvie poznate knjige: Fenelonov „Telemak“ i Richardsonova „Pamela“. Ovo djelo Dositijevo drži pisac najsavršenijom od sviju njegovih radnja, pa to nastoji ujamčiti ne samo sadržajem nego i oblikom samoga djela, koje pokazuje, da je Dositije svakako dobro poznavao književnost svoga doba. Ogledajuć ideje „Života“, poimence mîsli o bogu i vjeri, dokazuje pisac, da se je Dositije s ovim idejama upoznao u Njemačkoj, gdje no se je počevši od Wolfa i u književnosti na dosta neugladjen način zametnuo boj izmedju filozofije i teologije, te pisac podaje karakteristiku triju glavnih smjerova u tom pokretu. Dositije se je poveo za smjerom protestantskih teologa njemačkih, koji je bio neznatne naučne vriednosti. No Dositiju i nije bilo do toga, da napiše sustavno filozofijsko djelo, nego da narodu podade koristnu poučnu knjigu o moralnoj filozofiji.

Iza toga govori pisac o Dositijevim basnama, te ih ocjenjuje prema njihovim originalima, poimence pokazuje, kako je Obradović prevodio Lessingove basne; Obradovićevi prievodi izišli su obično širi, a to nije na uhar njihove vriednosti; Obradović je basnàma dodavao nauke, a tim je duboko zašao u 17. stoljeće. Osobite su hvale vriedne Dositejeve basne samo poradi krasne dikcije.

Zatim razpravlja pisac o „Sovetima zdravoga razuma“, te ih u kratko označuje. Onda govori pisac o Obradovićevoj „Etici“, te se protivi Kujundžićevoj tvrdnji, da je to naprosto prievod djela talijanskoga profesora Soave-a. Sigurno je samo toliko, da mu je ovdje bio uglednikom katolički svećenik, kako se je u „Životu“ poveo za protestantskim pastorima.

Govoreći o Dositijevu „Sobraniju“ pokazuje pisac, da je Dositije radio po uzoru časopisâ, koji su u ono doba bili na glasu sa svojih kratkih članaka o raznim pitanjima svieta i života; osobito se istače na tom polju Addison, kojega napominje i sam Obradović.

Dositije je preveo i Lessingovu komediju „Damona“, ali se piscu čini, da Dositije nije bio sretne ruke u tom poslu. Preveo je Dositije i dvie pripoviesti Marmontelove, jamačno samo poradi toga, što se u njima slavi ljubav i prijateljstvo.

Napokon izvodi pisac paralelu izmedju Reljkovića i Obradovića, te pokazuje, da je Reljković bolje pogodio, dok mu se za Obradovića čini, da je podao narodu prejaku duševnu hranu; „Satir“ se već davno nalazi u svakoga seljaka u Slavoniji, dok je Obradovićev „Život“ istom u novije doba u naobraženih ljudi našao pravo priznanje.

Od dra. **Milana Rešetara** čitana je (u sjednici od 23. listopada) razprava (za **Starine**): „**Naši lekcionari srednjega vijeka**“. Izvod je razpravi ovaj:

Da bi se moglo riješiti pitanje, kako je postao naš prijevod lekcionara i kako se je dalje razvijao, pisac prije svega u ovoj raspravi istražuje jezične osebine naših najstarijih primorskih lekcionara, medju koje broji zadarski lekcionar iz polovice XV. vijeka, Bernardinov od g. 1495., i Ranjinin, koji je prepisan g. 1508., ali svojim postanjem svakako pripada još XV. vijeku. Na

osnovu ovoga istraživanja pisac dolazi do rezultata, da svaki izmedju ovijeh lekcionara u glavnome prikazuje jedan u sebi jednak govor, te misli, da je zadarski lekcionar napisan dialektom dalmatinskijeh čakavaca negdje oko Zadra, Bernardinov spljetskijem, a Ranjinin dubrovačkijem, ali dopušta, da u svakome od njih ima i pojedinijeh stvari, koje su iz drugoga doba ili iz drugoga kraja nego li su bili zadnji prepisivači odnosnijeh rukopisa. Nego premda je svaki od ovijeh lekcionara napisan jednijem istijem dialektom, pisac na osnovu sitnijeh razlika, naročito u pogledu glasova, mogao je konstatovati, da je svaki od njih sastavljen od raznijeh česti. Tako za zadarski lekcionar, za koji se zna, da je pisan od tri različite ruke, on na temelju razlikâ u ortografiji nalazi, da je glavna (prva) ruka prepisala svoje sve tri različite matice. U Bernardinovu lekcionaru pak našao je, kako je već prof. Maretić slutio, da imaju dvije razne redakcije, jedna starija a druga mladja, od kojijeh se opet svaka sastoji od tri česti, pa se ni ove ne slažu u jezičnom pogledu sasvim medju sobom, a što je još čudnije, tako su poredane, da se redovno izmjenjuju po jedna čest prve, a po jedna druge redakcije. Napokon za Ranjinin lekcionar pisac misli, da se na osnovu jezika može tvrditi, da je on sastavljen od tri razna elementa: najprije od osnovnoga lekcionara, koji je u Dubrovniku okrenut na dubrovački govor, zatim od dopuna, koje su prepisane iz štampanoga lekcionara Bernardinova, i u trećemu redu od još drugijeh dopuna, koje su samostalno prevedene u Dubrovniku. Premda se pak pisac u ovoj razpravi ne bavi oko pitanja, jesu li i kako su ovi lekcionari medju sobom vezani, opet se već po ovome vidi — a on to u uvodu pokazuje sa nekoliko primjera — da su lekcionari postajali prepi-

sivanjem i dopunjivanjem prema potrebama svojega mjesta i vremena.

Od g. E. Laszowskoga priobćen je (u sjednici od 23. listopada): „Izvještaj o arkivima u Srijemu“ (za Starine).

U razredu *filosofijsko-juridičkom.*

Prof. dr. Ante Bauer čitao je (u sjednici 16. ožujka) svoju razpravu (za Rad) „O metafizičkom sustavu Wundtovu, dio II.“, kojoj je ovaj sadržaj.

Pisac nastavlja svoje iztraživanje o Wundtovu mudroslovnom sustavu, te se u ovoj razpravi osvrće na noetičko stajalište njegovo, da si ovako pripravi čvrstu podlogu za razsudjivanje njegova metafizičkoga sustava. Razpravu je ovu podielio u četiri odsjeka.

U 1-vom se odsjeku razpravlja o osnovnom stajalištu Wundtovu s obzirom na spoznanje. Pisac navodi u jezgri samim Wundtovim riečima njegovo osobito noetičko stajalište, naime stajalište absolutne istovjetnosti predočbe i objekta. Prema ovomu je stajalištu jedina izvorna izkustvena činjenica naše sviesti jedan jedinstveni predočbeni objekat, koji se samo tvorbom naše refleksije, samo logičkom obradbom luči u predočbu i objekat, subjekat i objekat, mišljenje i bitak.

Pisac priznaje, kako razložno Wundt pobija subjektivni idealizam i transcendentalizam, a onda pokazuje, kako njegovi prigovori protiv objektivnoga realizma nipošto ne pogadjaju peripatetičko-skolastičke nauke o objektivnosti našega spoznanja, i kako upravo Wundtovo načelno stajalište ne pruža nikakova osnova, da se svlada noetički idealizam.

Naročito ide pisac za tim, da pokaže, kako pitanje o objektivnosti našega spoznanja ne može imati drugoga smisla do ovoga: Koliko se sa zbiljskim predmetom, koji obstoji ili bi dajbudi mogao obstojati u

prirodi neovisno o našoj sviesti, podudara intencionalna slika njegova, nazočna u našoj sviesti. A upravo ovakovo shvaćanje noetičkoga pitanja pobija Wundt, i mora ga pobijati sa stajališta istovjetnosti predočbe i objekta.

2-gi odsjek razprave tiče se Wundtova naučanja o zamjetbenoj (osjetnoj) spoznaji. Ovdje pisac pokazuje, da Wundtovo načelno stajalište o istovjetnosti predočbenoga objekta ne može nikako spasti objektivnost našega spoznanja. Po Wundtovoj je naime nauci subjekat napokon prinužden svu zamjetbenu spoznaju s obzirom na osjetni sadržaj i prostorno vremeni lik — dakle obzirom na sve, što je zorno — natrag u sebe uzeti. Sva se dakle zamjetbena spoznaja tiče samo subjektivnih stanja naše sviesti, ili, kako on naročito veli, subjekat može samo sebe, samo stanja sviesti svoje zamjetbom (zorno) spoznati. Predočbeni objekat prestaje biti stvarni objekat, te mu preostaje samo znamenovanje subjektivnoga simbola, koji nas puti na realni objekat. Pisac pokazuje, da se ovako nije moguće oteti subjektivnom idealizmu; jer ako izraz „subjektivni simbol“ nije samo drugi izraz za staru nauku, da je predočba „intencionalni lik“ zbiljskoga objekta — a to Wundt naročito pobija — što nam onda taj simbol javlja o spoljašnjem svietu?

U 3-em odsjeku osvrće se pisac na Wundtovu nauku o razumnoj spoznaji. Wundt uči, da mi možemo samo unutrašnja stanja naše sviesti zamjetbeno spoznati, a spoljašni sviet, kojemu pripada i naše tielo, samo pojmovno, samo razumom. Razumna je dakle spoznaja upravo tako nužno objektivna, kako nužno je osjetna spoznaja subjektivna. Pisac i ovdje rado priznaje i iztiče, kako je Wundt liepo razvio načela, kojih se imade držati razumna spoznaja, a naročito hvali, kako oštroumno su osječeni zakoni, koji omedjuju samovoljne

tvorbe hipoteza, ali ne može ni ovdje naći jamstva za objektivnost spoznanja. Naši se pojmovi mogu s obzirom na spoljašnji sviet ticati samo predočbenih objekata zamjetbe; jesu li pak sve zamjetbe s obzirom na tvar i lik samo naša intrasubjektivna stanja, kako možemo onda pojmovima zahvatiti transsubjektivne objekte? Ako predodžbeni sadržaj ne može biti intencionalna slika objekata neovisnih o nama, kako onda može biti pojmovni sadržaj? Ovo vriedi u još većoj mjeri protiv Wundta, koji i ne priznaje pojmova kao posebnih tvorevina naše sviesti.

Napokon u 4-tom odsjeku razpravlja pisac o umnoj spoznaji, kojoj po Wundtu upravo pripada mudroslovlje, jer ono hoće, da idealno dopuni našu izkustvenu spoznaju preko svake medje izkustva, kad hoće da odgonene kozmoložki, psiholožki i ontoložki problem. Tuj se dakle radi o spoznajnoj vriednosti transcendentnih dopuna izkustva. Wudt prenosi matematičke pojmove o kvantitativnoj ili realnoj i kvalitativnoj ili imaginarnoj transcendenciji na razvoj umnih ideja u obće. Kako god pisac i ovdje hvali Wundta i pristaje za njim, koliko brani metafiziku od prigovora, kao da se ona bavi samo imaginarnim, tako ne može pristati za njim, kad psiholožke i ontoložke ideje svrstava sasvim u područje imaginarne transcendencije. Ali ova pitanja već pripadaju u samu metafiziku.

U razredu *matematično-prirodoslovnom*.

(*Opazka:* Sve niže napomenute razprave, osim jedne, jur su štampane u Radu matematično-prirodoslovnom za god. 1896., zato se ovdje napominju samo pisci i naslovi razprava).

Pravi član dr. Mijo Kišpatić čitao je (u sjednici 17. studenoga) svoje razprave (za Rad): 1. Dvanaesto potresno izvješće: za god. 1895. 2. Tri-

naesto potresno izvješće: za godinu 1895. 3. Prilog poznavanju vertikalnoga gibanja jadranskog morskog dna.

Pravi član Josip Torbar čitao je (u sjednici 30. studenoga) razpravu svoju (za Ljetopis za god. 1896.): „O životu i djelovanju dra. Bogoslava Šuleka“, kojoj je ovaj kratki izvod.

U čednom mjestancu Mošovci u turčanskoj stolici življaše početkom ovoga stoljeća Jan Šulek, evangelički župnik, koji bijaše ondje i učitelj pjesnika Slavy dcere. Ostaviv sa svoje učenosti lijep glas u Mošovcima, nastani se poslije g. 1806. u Subotištu, u nitranskoj županiji, Tuj mu se rodi 20. travnja g. 1816. sin Karlo Bogoslav Šulek. Do 12. godine polažaše Bogoslav početne učione u rodnom si mjestu, a onda podje na više nauke u Požun, koji grad bijaše ono doba sa svojih učevnih zavoda na glasu, te su se ovamo mladići ne samo iz Ugarske nego iz Austrije i Hrvatske na više nauke zapućivali. Tuj je Šulek uz protestantsko-bogoslovne i filozofske svršio takodjer i pravničke, a uz to slušao i prirodoslovne nauke, najmarljivije botaniku od profesora Reissa. Svršiv nauke u Požunu, namjeravaše ići u Jenu na višu naobrazbu. Ali odkuda sredstva? U toj zabrinutosti bude pozvan k bolestnomu otcu u Subotište, gdje ga je, bolestna, dozvolom crkvene oblasti jedno vrijeme zamjenjivao u školskim i crkveno-duhovnim poslovima. Malo zatim preminuo mu otac. Sad se tek nadje na razkršću: kamo? Željaše biti otčevim nasljednikom, ali ga je u obavljanju duhovne službe sprečavala prirodna mana, nagluha. Odluči se dakle posvetiti književničkomu zvanju, jer na književnom polju mišljaše da bi svojemu narodu najviše koristiti mogao. Ali i na ovom polju vidio je zapreka, koje ga zabrinuše. Već su onda Magjari, videći i u najčednijem iz-

razu slovenskoga osjećanja panslavizam, progonili slovenske književnike. Za vrijeme svojih nauka u Požunu upozna se ondje ne samo sa ilirskim pokretom u Hrvatskoj, nego i osobno s njekim Hrvatima. Odluči dakle otići u Hrvatsku te stupiti u red ilirskih pobornika. Odluku pomogne mu izvesti stariji brat M i h a j l o, liječnik u Brodu. Pozvan dodje k njemu pod zimu god. 1838., a slijedeće godine uputi se mjeseca kolovoza put bieloga Zagreba. Ovdje je u Županovoj tiskari izučio slagarstvo i bude nakon dvije godine f a k t o r o m u istoj knjižari. Uz rijetku umnu darovitost i marljivost naučio je već toliko ilirski, da se odvažio s književnim radom izići u javnost.

Šulek je obradjivao toli različite grane znanosti, da nije lasno podijeliti mu rad u prijeglednu cjelinu; s toga ga akademik podijeli na publicistiku, t. j. članke i razprave, što ih napisa u raznim javnim listovima, i na samostalna posebna djela.

Prve veće razprave izišle su izpod njegova pera u „Danici“, koju uredjivaše od god. 1843. do kolovoza 1846. U isto vrijeme, god. 1844. uredjivaše i povremeni časopis „Branislav“, koji je radi prestroge cenzure u Beogradu tiskan. Godine 1846. pusti „Danicu“, a preuze uredničtvo „Novina dalm. hrvatsko-slavonskih“, te ih uredjivaše do rujna 1849., a onda preuze uredničtvo „Slavenskoga juga“, koji uredjivaše do 24. veljače 1850., kadno je vladinom odlukom obustavljen. — God. 1860. poče V r b a n č i ć izdavati „Pozor“, kojemu urednik bijaše P e r k o v a c, ali glavni suradnik bijaše mu Šulek. Jošte jednom, i to u velevažno političko doba g. 1865. početkom studenoga stupi Šulek kao glavni urednik opet uzkrsnulomu „Pozoru“ na čelo, te ga uredjivaše do konca rujna 1866., kadno ga preuze Perkovac. — U vrijeme absolutizma, kad je radnja na političkom polju

bila po slobodu pisca opasna, a uz to bezuspješna, posveti se Šulek uredjivanju „Gospodarskoga lista“ te ga lijepim uspjehom uredjivaše kroz 7 godina. Osim dosad navedenih radnja, što ih je kao urednik ili suradnik napisao u dosad navedenim časopisima, napisa još mnogo članaka u „Nevenu“, dapače više ih i u „Katoličkom listu“.

Posebna Šulekova djela razdijelio je akademik na politička i nepolitička; od zasjecajućih u političku struku napisa Šulek god. 1844.: Što namjeravaju Iliri, djelce u Beogradu tiskano; god. 1861.: hrvatsko-ugarski ustav ili konstitucija; god. 1868. znamenito djelo: Naše pravice; napokon god. 1883.: hrvatski ustav ili konstitucija, kojim djelom je popunio napisanu god. 1861. knjigu: hrvatsko-ugarski ustav. — Od djela nepolitičke struke napisa: za pučke škole: „Naputak za one, koji čitati uče“, „Sto malih pripovijedaka“; od jezikoslovne struke: „Němačko-hrvatski rěčnik“ u dva debela svezka god. 1860.; pak hrvatsko-njemačko-talijanski riječnik znanstvenoga nazivlja. — Od prirodoslovne struke: Prevod njemačke knjige: „Zippe-Naturgeschichte“; izvorna djela: „Biljarstvo“ I. i II. dio god. 1856. i 1859.; „Jugoslavenski imenik bilja“ god. 1879.; Pučka knjižnica: „Silarstvo“ god. 1873., „Popularna fizika“ II. i III. knjiga; „Lučba za svakoga“ god. 1881.; napokon mnogo razprava prirodoslovne struke u „Radu“ jugoslavenske akademije.

Akademik spomenu Šulekov književni glas i ugled, te je jedno doba malo koji pisac s kakovim važnijim književnim radom na javnost izašao, a da se ne bi bio prije sa Šulekom posavjetovao; iztaknu nadalje njegove velike zasluge za razvitak hrvatskoga jezika, osobito

obzirom na čistoću i sintaktičnu pravilnost, a najviše na obilje znanstvenoga nazivlja, kojemu se on može otcem smatrati. Spomenuv njegove tolike umne vrline i sposobnosti, potaknu akademik pitanje: kako je to, da toli sposoban i zaslužan muž ono doba nije mogao nikakove javne službe dobiti. Jedina javna služba, koju si je želio i kojoj bijaše potpunoma dorasao, bijaše zemaljski arhivarijat, ali je uza svu želju naroda i uz preporuke mnogih i moćnih prijatelja nije mogao dobiti; zapreka mu bijaše politička postojanost.

Spomenuv napokon gotovo uobičajene nesreće, s kojih su mu nježne kosti toliko krat izprelamane, završi akademik riječima: „Uza sve ove nevolje ipak je Šulek blizu osamdeset godina doživio. Visoka ova doba imade se pripisati opreznu, urednu i umjerenu življenju, koje bi se moglo s pravilnim tečajem sata isporediti. Uz ovaj, rekao bih, mekanički red, imadjahu na produženje njegova vijeka puno utjecaja i njegove duševne sposobnosti. Njegov čelik-značaj, požrtvovna samozataja, duševni mir, stojička postojanost, muževna ozbiljnost, al ipak sve to ublaženo veselim humorom i nehinjenom ćudi — to su vrline svakomu poznate, koji je imao prilike s njim općiti. — Nu što mu je uzmanjkalo na tijelu, dobio je na duhu. Rijetki su smrtnici, koje bi Bog bio nadario onako lijepim umnim i duševnim darovima, kao što bijaše Šulek, a on ih nije zakopane čuvao, već ih je u lijep promet stavio — promet, od kojega je hrvatski narod ubrao plodove, koji će Šulekovo ime u povjesti svojega intelektualnoga, narodnoga i političkoga razvitka za sva vremena zlatnim pismenima upisati, dočim mu je smrtne ostatke u svojem čednom panteonu pridružio onima, koji su s njim, pobudjeni istim oduševljenjem za dobro i procvat domovine, istom ljubavi za pravdu i istinu, svjetlom ilirske ideje prenuli narod iz tamna du-

ševna mrtvila, probudili ga k narodnoj svijesti, sokolili ga u borbi za svetinje narodnih idejala, te ako mu i nijesu mogli rastrgana uda ujediniti, niti osnovati onaku slobodu i samostalnost, kako ga to po njegovim zaslugama, po božjem i prirodnom pravu ide, a ono su barem položili tvrd temelj, na kojem će njihovi potomci, budu li išli njihovim stopama, za jedinstvo, slogu i slobodu, intelektualni, moralni i materialni napredak svojega naroda lakše raditi moći, slušajući glas, kojim ih duh njihov opominje: exempla reliquimus vobis!"

Od nečlanova prihvaćene su za Rad *matematičko-prirodoslovnoga* razreda u sjednici od 21. ožjka ove razprave:

Od prof. Moje Medića „Ihtiološke bilješke"; od prof. N. Damina „Lathrodectus 13-guttatus"; od prof. E. Doležala „Relacije kod pravilnih poligona, krugu upisanih i opisanih"; od L. Stjepanka „Interpolacija funkcija, koje zove Euler functiones inexplicabiles"; od prof. dra. Hinka pl. Hranilovića „Teorija razdolja". U sjednici od 28. listopada: od Koste Karamate „Prilog odnosima opisana kruga prema dodirnim krugovima kod trokuta" i od L. Trgovčevića „Rotatorije zagrebačke okolice".

Sve ove razprave štampat će se, kad dodje na njih red, koje u „Radu" koje u „Starinah", a njeke, poglavito sve matematičko-prirodoslovne štampane su jur u ovogodišnjem „Radu".

Od „Rada" izašle su u prvoj polovini ove godine knjiga 125. (s razpravami razreda filologijsko-historijskoga i filosofijsko-juridičkoga), i knjiga 126. (s razpravami razreda matematičko-prirodoslovnoga); u drugoj polovici ove godine izašla je knjiga 127. (s razpravami

razreda filologijsko-historijskoga i filosofijsko-juridičkoga), a sad je kraju prispjelo štampanje knjige 128. (s razpravami razreda matematično-prirodoslovnoga) i knjige 129. (s razpravami razreda filologijsko-historijskoga i filosofijsko-juridičkoga).

Kao posebno djelo izašli su u prvoj polovici godine ponovice štampani Daničićevi „Akcenti u glagola“.

U istoj prvoj polugodišnjoj seriji izašao je „Ljetopis“ akademijski, u kojem je prikazano djelovanje akademije za godine 1895., te su štampani nekrolozi: De-Rossi-jev od Fr. Bulića i dr. Pilarov od dra. M. Kišpatića; tu je priobćen i imenik predplatnika na akademijske publikacije od g. 1895.

Nadalje je u prvoj ovogodišnjoj seriji izašla od Sbornika „Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium“ svezka XXVIII., koja sadržaje IV. tom od „Monumenta ragusina, libri reformationum“, obuhvaćajući dobu od g. 1364. do 1396., sastavljen članom dopisnikom prof. Josipom Gelcichem; od istoga člana priugotovljeni i predani obsežni rukopis za V. tom ima se štampati do godine.

Od „Starina“ dovršena je štampa knjige XXVIII., gdje su od pravoga člana g. dra. Koste Vojnovića „Prilozi k arkivalnijem pabircima dubrovačkijem“, i arkivalni „Dodatak razpravi (njegovoj): Državni rizničari republike dubrovačke“, pak završetak Kukuljevićevih „Regesta documentorum regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae seculi XIII“, obsežući g. 1280. do 1299.

Od velikoga akademijskoga „Rječnika hrvatskoga ili srbskoga jezika“, tê dike našoj akademiji i njegovu izradjivaocu g. Peru Budmanu, upravo je kraju prispjelo štampanje 16. svezke, koja obuhvaća arke 41. do 51., a rieči od „jezičac“ do „kamenopobiti“.

Izdanje XXI. knjige „Star. pisaca hrvatskih“ (i to Dinka Zlatarića, po redakciji g. Pera Budmana) moralo se je, prema novčanim prilikam, odgoditi na sliedeću godinu.

Ove godine je akademija počela novu vrst svojih publikacija, koja će jamačno naići na živ odziv po svem narodu našem, naime folklorski sbornik, iliti „Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena“, ter će se štampanje prve svezke njegove, uredjene od g. prof. I. Milčetića, do skora primaknuti kraju.

U ovoj prvoj svezci bit će osim urednikova „Uvoda“, koji razvija program sborniku, i početka „Bibliografije slavenske folklore“ od prof. Radića, niz razprava i priloga, čiji će sadržaj biti čitaocem veoma priman, a poglaviti su ovi: Medjumursko narječje, od dra. Oblaka; pričanje narodno o nekim životinjama, od Drag. Hirca; narodna kuća s pokućstvom u Dalmaciji, Hercegovini i Bosni, od Vuletića Vukasovića; crnogorski prilozi od Luke i Miloša Jovovića; život i običaji u Stupniku, od Korenića; svatbeni običaji iz raznih krajeva našega naroda te od raznih prinosnika. Po odluci akademijskoga odbora za folkloru sabirat će se i prirediti gradja folklorska sustavnim načinom prije nego što se pristupi izdavanju druge svezke. Medjuto je nedavno prispio od g. Lovretića, prebendara u Djakovu, obsežan rukopis s prekrasnom folklorskom prikazom sela Otoka kod Vinkovaca, koji rukopis, kad bude dovršen, moći će sam podati glavnu sadržinu druge svezke „Zbornika“, ter će taj moći jur sliedeće godine izaći. Za uputu sabiračem gradje, kojim se nadamo u veliku broju, izdat će se osim napomenutoga urednikova „Uvoda“ ponovno i poznata izvrstna „Pitanja“ g. dra. Bogišića, koja se tiču pravnih običaja narodnih.

Za „Literarno-historijski zbornik“, koji će se što prije početi izdavati pod uredničtvom pravoga člana

dra. Šrepela, prispjeli su ove godine na poklon: od g. Dušana pl. Preradovića izvorni rukopis Kazalijeve pjesme „Ore“, i od g. Dragutina Boranića rukopis Rusanove sbirke narodnih pjesama.

Za obilatu sbirku hrvatskih „Acta dietalia“ ove su godine tekstovi za XVI. viek dovršeni i kolacionirani.

Priredba Lopašićeve sbirke „Acta croatica“ za štampu mnogo je napredovala trudom g. prof. Šurmina, pak će se što prije početi izdavati, i to tako, da se, preštampavajući ćirilicom glagolske listine iz Kukuljevićevih „Acta croatica“, sastavi zajednička sbirka Kukuljevićeva i Lopašićeva.

Velezaslužnim članom g. Fr. Bulićem sastavljena osnova za „Zbornik sredovječnih prvokršćanskih napisa od VI. do XII. vieka“, za koji je naše glavno nalazište Dalmacija, izvadjat će se, čim budu novčane prilike dopuštale.

Od područnih zavoda akademije napominjem najprije o knjižnici, da joj je ljetos pao u dio osobito odličan i dragocjen dar. Visoko francezko ministarstvo za javnu nastavu poslalo je ljetos na dar akademiji veoma veliku sbirku znamenitih i obsežnih djela francezkih, većinom arheologijskih i historijskih. Akademija se je francezkomu ministarstvu pismeno najusrdnije zahvalila za ovaj odlični i skupocjeni poklon, a ponavlja i ovom svečanom prilikom svoju trajnu zahvalnost prama visokome darovatelju. Tiekom godine stekla je knjižnica novih izvora za upodpunjavanje svoje, stupivši akademija u zamjenu publikacijâ s bosansko-hercegovačkim muzejem u Sarajevu, s profesorskim družtvom u Beogradu, sa českim narodopisnim muzejem u Pragu, sa slavjanskim blagotvoriteljnim obščestvom u Petrogradu, i s kraljevskim družtvom znanosti u Göttingenu. — Redovito se je i ove godine knjižnica popunjavala publi-

kacijami onih akademija i učenih družtava. s kojimi naša akademija zamjenjuje svoja djela; poklonâ od pojedinih pisaca prispieva više iz inonemstva nego li iz kruga domaćih književnika. Knjižničar gosp. Matija Valjavec dospio je ljetos u trudnom izradjivanju inventarne knjige o knjižnici do sredine slova G., a prema odluci prekjučerašnje akademijske glavne skupštine moći će se ovaj posao u buduće pospješivati.

Mnogogodišnji nastojnik arkiva. g. Ivan Tkalčić, sa sažaljenjem svojih drugova zahvalio se ljetos na arkivarstvu. Pokloni su ove godine prispjeli arkivu: od gdje. pl. Kemenović, koja je po smrti svoga supruga, starine patriota i odvjetnika u Križevcih, poslala iz ostavštine njegove više dragocjenih starih listina; zatim takodjer iz Križevaca od g. Mirka Brevera njekolike listine Nikole Zrinjskog i Conrada Rarsara. Akademija ponavlja i ovom prilikom svoju zahvalu za darove.

Za Strossmayerovu galeriju slika poklonio je akademik g. Ivan Tkalčić Kikerčev karton „Abrahamova žrtva“: presvietla gospodja udova Vardijan poklonila je uljenu sliku bana Mažuranića. Za oba dara izriče se i danas usrdna hvala.

Za veliku i veoma skupocjenu sbirku bakroreza i fotografija, štono ih je preuzvišeni gospodin pokrovitelj mecena naš tiekom mnogo godina skupio, a štono prikazuju u reprodukcijah blago svih evropskih umjetničkih galerija, odlučila je glavna skupština, da se katalog udesi tako, kako bi se olakšalo proučavanje ove sbirke.

Nemila smrt iztrgla je tiekom godine iz kruga akademijskih članova, i to iz razreda filologijsko-historijskoga: člana dopisnika počam od godine 1890. A. Pavinskoga. profesora u varšavskom sveučilištu, i Šimu Ljubića, koji je umro u svom Starom-gradu na Hvaru.

Sjećajući se i ovom svečanom sgodom sa žalošću i harnom uspomenom obaju pokojnih akademijskih članova, lebdi nam pred očima nezaboravni u ovih dvorih lik našega Šime Ljubića, koji je akademiji bio od prvoga njezina početka pravim članom, jakim stupom i odličnim uresom, ter je po mnogih, a njekojih baš temeljnih učenih djelih svojih mnogo doprineo ugledu hrvatskoga znanstvenoga rada u stranom učenom svietu, a ostavio neumrlo ime u hrvatskom narodu, čija sreća i prosvjeta bijaše njemu draga kao zjenica oka i sveta kao majčin amanet. Slava Šimi Ljubiću, slava A. Pavinskomu!

U ovogodišnjoj glavnoj skupštini akademijskoj dne 17. o. mj. izabrana su u akademiju ova gospoda: za začastnoga člana g. Nikola Tesla; za prave članove u razredu filologijsko-historijskom: dosadanji članovi dopisnici sveučilištni prof. Vjekoslav Klaić i dr. August Musić; za članove dopisnike u istom razredu: dr. Milan Rešetar, profesor Marcel Kušar, i dr. E. Muka, gimn. prof., a u razredu filosofijsko-juridičkom sveuč. prof. dr. Ante Bauer.

Prema odredbam akademijskih pravila i poslovnika birala je akademija u istoj glavnoj skupštini za novo trogodište predsjednika i osoblje ostale uprave akademijske. Za predsjednika izabran je naš visokocienjeni dosadanji predsjednik g. Josip Torbar. Obće pietetno čuvstvo prama njemu nuka me reći: dao Bog, da on, koji svojom osobom veže sadašnjost akademijsku s onimi muževi, koji su skupa s njim pripravili, započeli i po svietu proslavili akademiju, još mnogo trogodišta resi ovu predsjedničku stolicu. Za I. tajnika izabran je gosp. dr. Fran Vrbanić, za II. tajnika dr. Fr. Marković, za knjižničara gosp. Matija Valjavec, za arkivara gosp. Tade Smičiklas.

VI.

ZAGLAVNI RAČUNI

za godinu 1896.

---

1. Izvješće tajnika

DRA. FR. VRBANIĆA

o računima za godinu 1896.

Slavna akademijo!

Gospoda akademici M. Zoričić i dr. G. Janeček, izabrani u glavnoj skupštini akademije mjeseca prosinca prošle godine, pregledali su račune o novčanoj upravi jugoslavenske akademije god. 1896., te su na temelju potankoga i točnoga pregledavanja konstatovali ukupni prihod od 18.584 for. 56 nvč., a ukupni rashod u iznosu od 17.614 for. 64 nvč. Ako se s ovim brojevima prispodobi proračun za godinu 1896., kako ga je prihvatila slavna akademija u svojoj glavnoj skupštini od mjeseca prosinca 1895., koji je zaključen s deficitom od 3.347 for., što bi ga morali pokriti iz prihoda od izvanredne prodaje akademijskih publikacija izašlih do konca god. 1894., to zaključni računi za g. 1896., koje imam čast predložiti slavnoj akademiji, ne samo da ne pokazuju toga nepovoljnoga rezultata, već protivno: oni iskazuju pretičak od 969 for. 92 novč. uza sve to, što od izvanredne prodaje naših knjiga nijesmo za naše redovite troškove potrošili niti novčića.

Uzrok ovomu po naše redovite gospodarske prilike povoljnomu pojavu leži u jednu ruku u tome, što smo tečajem god. 1896. primili 2.325 for. 56 nvč. više, nego smo preliminovali, a potrošili 1.991 for. 36 nvč. a. vr. manje od proračuna. Veći primitak nastao je poglavito time, što je prihod kuća bio veći za 1.234 for. 97 nč., jer je nova naša kuća na uglu Petrinjske i Šenoine ulice bila za vremena gotova, te nam je donijela u ime stanarine 1000 for., na koje nijesmo kod proračuna uzeli obzir, a uz to smo kod ostalih naših kuća imali manje popravaka, nego li smo mislili. Nadalje nam je visoka vlada povratila svotu od 696 for., koju smo god. 1895. iz naše blagajne bili za popravak palače predujmili na račun one tangente, što ju je za godinu 1895. u to ime bila preuzela zemlja. Uz to nam je od onih četiriju petina, koje akademiji pripadaju iz akademijske zaklade, unišlo preko proračuna 201 fr., a na račun ostalih stavaka proračuna svota od 192 for. Buduć da opet s druge strane prema ovim višcima kod nijedne stavke proračuna nije unišlo manje od preliminirane svote, to je ukupni naš prihod prošle godine iznosio svotu od 18.584 fr. 56 novč. napram preliminiranomu iznosu od 16.259 for.

Što se tiče rashoda, to smo prošle godine potrošili u svemu svotu od 17.614 for. 64 nč., naprama preliminaru od 19.606 for. Ova razlika od blizu 2000 forinti nastala je poglavito s toga, jer su troškovi za publikacije bili za 2.759 for. manji od preliminirane svote. Poglaviti je uzrok ovoj razlici, što „Folklorski zbornik“ još do danas nije doštampan, te se uslijed toga u zaključnim računima cijela svota od 1.500 for., koja je opredijeljena bila za štampanje toga zbornika i za sabiranje folklorske gradje, pokazuje kao prištednja. No kako će taj zbornik biti gotov najkasnije mjeseca veljače o. g., morat ćemo dotični trošak pokriti iz ovo-

godišnjega prihoda, akoprem u tu svrhu nijesmo ništa uvrstili u proračun. Za ovaj trošak nemamo medjutim brige, jedno za to, jer nam je god. 1896. preostao višak od 969 for., a drugo s razloga, što će nam kr. zem. vlada tečajem ove godine povratiti blizu 1.250 for. na račun onih dviju petina, što smo ih iz naše blagajne predujmili za popravak akademijske palače god. 1896., a nijesmo na njih uzeli obzir kod sastavka proračuna za ovu godinu. Nadalje je kod IV. sveske „Monumenta Ragusina" prema proračunu potrošeno za 835 forinti manje od preliminara, i to ne samo za to, što su troškovi za izdavanje te sveske bili manji za 235 for., već poglavito za to, što se je pokazalo, da je nagrada za treću svesku u istinu bila već prije isplaćena, te je bila suvišna svota od 600 for., koju smo uvrstili u proračun za god. 1896. — Knjiga XXI. „Starih pisaca", za koju je bilo preliminirano 850 for., nije se, prema zaključku druge skupne sjednice od 23. veljače 1896., štampala, te je time postala raspoloživom cijela svota od 850 for., koja je bila uvrštena u proračun. — Napokon je prema preliminaru bilo većih pištednja još kod „Rječnika" za 256 for. i kod „Rada" za 219 for., a manjih kod ostalih publikacija. — Prema ovim prištednjama bilo je za akademijske publikacije većih izdataka od proračuna za preko 1000 for. Za XXVIII. knjigu „Starina" potrošena je svota od 985 for. 85 novč., jer je istom nakon zaključenoga proračuna gore navedenom odlukom odlučila akademija, da se imadu štampati „Starine" mjesto „Starih pisaca". Kod stavke pak „za prepisivanje literarno-historijske gradje" potrošeno je 41 for. 60 novč., jer u tu svrhu nije bila u proračun uvrštena posebna svota, a ipak je bilo od prijeke nužde, da se neka pisma dadu prepisati.

Kod upravnih troškova prekoračen je u cijelosti proračun za 767 for. 66 novč. Nu ovo je prekoračenje samo prividno. Kod stavke naime „akademijska palača“ iznosi veći trošak ukupno 1.088 for. 13 nč., i to s razloga, jer smo iz naše blagajne godine 1896. podmirili cjelokupnu svotu, koja je potrošena za popravak akademijske palače u iznosu od 3.121 for. 16 nč. Nu kako od ovoga troška dvije petine odpadaju na teret visoke kr. zem. vlade, to će nam tečajem ove godine kr. zem. blagajna refundirati iznos od 1.248 for. 46 novč. tako, da će na naš teret doći samo iznos od 1.872 for. 70 nč. Prema tomu ne samo da faktično nije kod upravnih troškova u cijelosti proračun prekoračen, već je postignuta i prištednja.

Pokraj ove stavke potrošeno je prema preliminaru za 68 for. više kod prve stavke „uprava“ poglavito s toga razloga, što je za prenos knjiga iz tavana u novo spremište valjalo potrošiti dosta znatnu svotu od preko 100 for., na koju se kod sastavljanja proračuna nije mislilo. — Napram ovim većim stavkama prištedjeno je kod stavke „knjižnica i arkiv“ 217 for. 16 novč. poglavito s razloga, jer se koncem veljače dosadanji arkivar, akademik Ivan Tkalčić, zahvalio na toj časti, te je uslijed toga nagrada, odredjena za arkivara, isplaćena samo za tri mjeseca, t. j. za prosinac god. 1895., pa za siječanj i veljaču g. 1896. Uz to je kod knjižnice za časopise i vezanje potrošeno za 35 for. manje; ali su opet za neke pomanje arkivske radnje, izvedene pod nadzorom akademika Smičiklasa, potrošena 44 for., za koji trošak nije bilo ništa preliminirano. Napokon je kod stavke „galerija slika“ potrošeno 200 for. manje od preliminara.

Uz ove račune čast je potpisanomu slavnoj akademiji predložiti i račune o prihodu izvanredne prodaje

akademijskih publikacija izašlih do konca god. 1894. Prema blagajničkomu dnevniku iznosi tečajem godine 1896. ukupni primitak svotu od 12.026 for. 32 novč. Nu kako je u ovoj svoti sadržan prenos od god. 1895. u iznosu od 8.653 for. 6 nč., to je faktični primitak tečajem god. 1896. bio samo 3.373 for. 26 nč. Od ove svote otpada na pretplatu za publikacije u god. 1896. svota od 1.275 for., a na faktičnu prodaju publikacija izašlih do konca god. 1894. svota od 2.098 for. 26 nč. Od gore navedene svote od 12.026 for. 32 nč. potrošena je tečajem godine ukupna svota od 7.342 for. 09 nč., i to 6.048 for. 44 nč. za povratak duga akademijskoj zakladi na temelju zaključka glavne skupštine od 17. prosinca 1896., nadalje je 1.275 for. predano u blagajnu redovite akademijske uprave kao svota, koja je unišla od pretplate za akademijske publikacije u god. 1896., a svota od 18 for. 65 nč. ponajviše otpada na povratke onim naručiteljima, koji su za naručene knjige previše poslali. Sravnivši gore istaknuti primitak s izdatkom, to je 31. prosinca 1896. od izvanredne prodaje akademijskih publikacija preostala jošte svota od 4.684 for. 23 novč., koja je predbježno uložena u prvoj hrvatskoj štedionici na uložnu knjižicu br. 88.449.

Što se tiče prihoda od prodaje knjige „Život i djela dra. Franje Račkoga“, to je tečajem god. 1896. u to ime unišlo u svemu 584 for. 29 nč., i to na račun kamata 27 for. 84 nč., a od same prodaje 556 for. 45 nč. Pribrojivši k tomu prenos gotovine od god. 1895. u iznosu od 560 for. 99 nč., to je bio ukupni primitak 1.145 for. 28 nč. Od ove svote potrošeno je 2 for. 93 nč. za poštarinu, te je na koncu godine preostala svota od 1.142 for. 35 nč., koja je uložena u prvoj hrvatskoj štedionici na uložnu knjižicu br. 89.851, te će se prema

odredbi akademije upotrebiti za isplatu arkade pokojnoga dra. Račkoga.

Što se napokon tiče uprave novaca, unišlih za arkadu i spomenik pokojnoga Račkoga, to tečajem god. 1896. u tom pogledu nije nastala nikakva promjena, jer u odnosnom dnevniku nije bilo niti primitka niti izdatka. Cjelokupni iznos, koji pod tim naslovom stoji na dispoziciju akademiji, iznosi svotu od 1.340 for. 78 nč., koja je uložena u hrvatskoj eskomptnoj banci na uložnu knjižicu br. 5189 i br. 5275. Ova svota ima se prema odredbi akademije upotrebiti za uredjenje arkade pokojnoga Račkoga.

Još mi je spomenuti, da se u blagajni akademijskoj nalazi i uložna knjižica prve hrvatske štedionice broj 93.406, na koju je predbježno uložena svota od 2.000 for., koju je akademiji darovao presvijetli gospodin Rudolf grof Normann Ehrenfelski. Sve gore navedene račune pregledali su prema zaključku glavne skupštine od mjeseca prosinca 1896. izaslanici akademije, gospoda akademici Milovan Zoričić i dr. Gustav Janeček, te ih u redu pronašli.

Obzirom na to molim slavnu akademiju, da ovo moje izvješće izvoli uzeti do znanja, te mi podijeliti absolutorij.

U Zagrebu, 19. siječnja 1897.

Tajnik:

Dr. Fran Vrbanić m. p.

2. Priegled

prihoda i rashoda jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti godine 1896.

A. Prihod.

	Proračun za god. 1896. u for.	Primitak god. 1896. u for.	Prema proračunu više (+) manje (—)
1. Četiri petine čistoga prihoda iz akad. zaklade prema čl. 15. pravila . .	4.600	4.801.82	+201.82
2. Strossmayerova galerija slika	434	434	—
3. Čisti prihod akademijskih kuća			
a) na Nadbiskupskom trgu i u Vlaškoj ulici prorač. for. 1.125. prim. for. 1.213, nč. 93.			
b) u Ilici br. 50 prorač. for. 2.600, prim. for. 2.513, nč. 52.			
c) u Šenoinoj ulici i na trgu Franje Josipa I. prorač. for. 4.500, prim. for. 4.731, nč. 83. . . .			
d) u Petrinjskoj ulici prorač. ništa, prim. for. 1.000, nč. 69.	8.225	9.459.97	+1.234.97
4. Čisti prihod od prodaje knjiga	1.500	1.577.44	+77.44
5. Potpora pokrovitelja za „Rječnik"	1.000	1.000	—
6. Od prinosa pokrovitelja za arkadu Račkoga . .	500	500	—
7. Povratak kr. zem. vlade za popravak akadem. palače		696.28	+696.28
8. Kamati i ini prihodi .		106.79	+106.79
9. Prenos od g. 1895. . . .		8.26	+8.26
Ukupni prihod	16.259	18.584.56	+2.325.56

B. Rashod.

I. Troškovi uprave.

	Proračun za god. 1896. u for.	Izdatak god. 1896. u for.	Prema proračunu više (+) manje (—)
1. Uprava: nagrade, troškovi pisarne i otpreme knjiga . .	2.290	2.358.94	+68.94
2. Akademijska palača	2.474	3.562.13	+1.088.13
3. Knjižnica i arkiv	822	604.84	—217.16
4. Galerija slika . . .	436	235.35	—200.65
5. Otplata zajma . .	634	633.60	—.40
6. Razni troškovi . .	600	628.80	+28.80
Ukupni troškovi uprave	**7.256**	**8.023 66**	**+767.66**

II. Troškovi za akademijske publikacije.

	Proračun za god. 1896. u for.	Izdatak god. 1896. u for.	Prema proračunu više (+) manje (—)
1. „Rječnik“ sv. 16., nagrada, štampa, vez i gradja . . .	2.250	1.994	—256
2. „Ljetopis“ sv. X.	450	395.79	—54.21
3. „Monumenta Ragusina“ svezak IV.	1.700	864.80	—835.20
4. „Rad“ knj. 125., 126., 127., 128. i 129.	5.000	4.780.01	—219.99
5. Daničić: „Akcenti u glagola“	250	222.80	—27.20
6. „Stari pisci“ knj. XXI.	850		—850
7. „Starine“ knjiga XXVIII.		985.85	+985.85
8. „Folklorski zbornik“ knj. I. . . .	1.300		—1.300
Iznos .	11.800	9243.25	—2.556.75

Prenos .	11.350	9243.26	—2.556.75
9. Za skupljanje folklorske gradje . .	200		—200
10. Za nabavu Brčićevih rukopisa . .	200	200.30	+.30
11. Za prepisivanje historijske gradje .	150	105.83	—44.17
12. Za prepisivanje literarno-hist. gradje		41.60	+41.60
Ukupni troškovi za akad. publikacije	**12.350**	**9.590.98**	**—2.759.02**
Cjelokupni rashod . .	**19.606**	**17.614.64**	**—1.991.36**

Prema tomu prikazuje se u svemu za godinu 1896.

A. **Prihod** sa for. **18.584.56**

B. **Rashod** sa for. **17.614.64**

Ostaje dakle višak od for. **969.92**

U Zagrebu, 22. siječnja 1897.

Tajnik
Dr. **Fran Vrbanić** v. r.

Pregledali, s prilozima isporedili i sve u redu pronašli.

U Zagrebu, 29. siječnja 1897.

Prema čl. 15. pravila izabrani revizijonalni odbor:

Milovan Zoričić v. r. Dr. **Gustav Janeček** v. r.

3. Akademijska zaklada

koncem godine 1895. po iskazu kr. računarskoga ureda kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlade od 1. siječnja 1896.

		forinti	novč.
1.	U hrv.-slav. 4% razteretnicama .	91.200	—
2.	U ugarskim 4% razteretnicama .	200	—
3.	U ugarskoj 4% krunskoj renti . .	36.600	—
4.	U hrv.-slav. otkupnoj obveznici . .	1.100	—
5.	U zadužnicama sjedinjene papirne rente	89.600	—
6.	U zadužnicama austrijske srebrne rente	100	—
7.	U obveznicama lutrijskoga zajma od g. 1860.	12.000	—
8.	U dionici lutrijskoga zajma od godine 1864.	50	—
9.	U ugarskoj 4% zlatnoj renti . .	11.700	—
10.	U dionici austrijskog vjeresijskog zavoda za obrt i trgovinu	100	—
11.	U zadužnici dunav. parobrodarskog društva	100	—
12.	U privatnim obveznicama . . .	10.407	94
13.	U dionicama društva „Associazione dalmatica"	20.000	—
14.	U srećki brunšviškog zajma od 1. ožujka g. 1869.	35	—
15.	U srećki lutrijskog zajma „Rudolfs-Stiftung"	10	—
16.	U štedioničkim uložnicama . . .	9.360	76
17.	Dani predujam akademije	10.048	44
18.	U založnicama hipotekarne banke .	8.300	—
	Ukupno . .	300.912	14
19.	Blagajničko stanje koncem g. 1895.	2.612	38½
20.	Na dugu zaostale kamate aktivne .	261	28
	Sveukupno .	303.785	80½

prema 353.223 for. 42½ nvč. koncem god. 1894.

*

Nepokretni imetak jugoslavenske akademije jest slijedeći: palača na Zrinjskom trgu br. 11, kuća u Vlaškoj ulici br. 33, kuća na Nadbiskupskom trgu br. 11, kuća u Ilici br. 50, kuća na trgu Franje Josipa br. 6, kuća u Šenoinoj ulici br. 4, kuća na uglu Šenoine ulice br. 6 i Petrinjske ulice br. 46. Ukupna vrijednost akademijskih nepokretnina računa se prema faktičnom trošku na 468.975 forinti.

VII.

NEKROLOG.

O životu i djelovanju dra. Bogoslava Šuleka.

Čitao u sjednici matematičko-prirodoslovnoga razreda jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti dne 30. studenoga 1896.

PREDSJEDNIK JOSIP TORBAR.

Porijeklo i dolazak Šulekov u Hrvatsku.

Danas prije godinu dana, 30. studenoga, preminu Bogoslav Šulek. Dadoh se na važan ali tegotan posao, da pišem o njegovu životu i javnom djelovanju. Važan je to zadatak, jerbo se Šulek punim pravom broji u kolo onih po naš narod znamenitih muževa, koji su u trećem deceniju našega vijeka trgnuli narod iz intelektualnoga, narodnoga i političkoga mrtvila, te ga preporodili k novomu životu, zato ih harni narod prozva otcevima svoga narodnoga preporoda. Pak s toga i jest mučan posao, riješiti ovakav zadatak, jer se bojim, da znamenitoga i po naš narod toli zaslužnoga muža ne ću moći onako ocrtati, kako to njegov rad zaslužuje. Nu zaostanem li u ovom zadatku za pravednim zahtjevima, tješim se tim, da ovom mojom monografijom knjiga Šulekovih radnja i zasluga za naš narod nije zatvorena, jer će ju proučavaoci znamenitoga ilirskoga doba, doba narodnoga preporoda novim podatcima, koji bi meni izmakli, a pronašlo bi ih se u narodu, kao što će ih se bez sumnje pronaći, popuniti moći.

Šuleku bijaše Hrvatska druga domovina, u koju se preselio iz ugarske Slovenske, ili kako običnije kažemo, Slovačke.

Na zapadu Tatrâ, medju gorom Fatra i nitranskim pogorjem leži teritorialnim opsegom i brojem pučanstva neznatno, ali sa slavnih ondje bud rodjenih, bud udomljenih po Slavenstvo znamenitih muževa, važno mjesto Mošovci, nedaleko prama iztoku od Sv. Martina u turčanskoj županiji. Tuj se osim mnogih drugih slavnih muževa rodi, kako je poznato, koncem prošloga vijeka Jan Kollár, slavni pjesnik Slávy dcere i otac slaslavenske uzajamnosti, a učitelj mu bijaše Jan Šulek, koji se kao evangelički župnik nastani u Mošovcima g. 1801. Bijaše to učen i revan učitelj i obrazovatelj slovačkoga naroda. „Za njega cvatijaše", piše o njem sam Jan Kollár, „škola krasno. On utemelji česko-slovensku knjižnicu, iz koje su ne samo učenici, nego i gradjani knjige dobivali za čitanje . . ." „Premda je Jan Šulek", nastavlja Kollár, „mnogo korisnih nauka na materinskom jeziku mudro napisao i nas ih učio, koje ja još danas čisto prepisane za uspomenu čuvam: ipak smo se i latinštinu tako učili, da mi se često u srcu porodila djetinska želja: kako bi to lijepo bilo, kad bi se samo latinski govorilo". — Vrijedno je spomenuti, da je isti Jan Šulek osamdeset godina prije danas glasovitoga Kneippa bio daleko poznat sa liječenja vodom, te je o tom spisao i knjigu u Trnavi g. 1838.: Vodolěkař nebo poučení, kterak čerstvá, studená, studničná voda proti mnohým těla nemocem lidí a dobytka s prospěhom uživati se může.[1] — Bijaše to čovječac, veli njegov učenik Kollár, niska uzrasta, plećast, ali vesele ćudi i pun šale, od koga smo mnoge nedužne šale

[1] Osvěta 1896. — 212.

i dječačkih igrarija naučili.[1] To bijaše otac našega Bogoslava Šuleka, koji se rodi 20. travnja 1816. u Subotištu u nitranskoj županiji, gdje mu se otac Jan iz Mošovaca poslije godine 1806. kao evangelički župnik stalno namjestio. Bogoslav imadjaše sedmero braće i osam sestara, od kojih je on sve vrlinom i umnim sposobnostima natkrilio.

Do 12. godine polazijaše Š. početne škole u rodnom si mjestu, gdje je uz početne nauke pučke škole učio i početa latinštine od oca. Sa 12. godinom zaputi se na više nauke u Požun. Umniji mladići, željeći se posvetiti višim naukama, pohadjahu ono doba nauke najradje u ovom gradu, koji bijaše nekoć jedan od glavnih gradova Ugarske, pak još i danas pokazuje uspomenâ svoje nekadanje slave, kadno su se tuj kraljevi krunisali, sabori držali, primasi Ugarske i najmoćniji velikaši stolovali. Tuj je katolička akademija sa filosofskim i juridičkim fakultetom, katol. svećeničko sjemenište i archigimnazij pod upravom Benediktinaca. Protestanti tuj imadu svoje pučke škole, muške i ženske, i licej — na polak gimnazij, a napolak akademija, — te više drugih nižih i srednjih zavoda za uzgoj i obrazovanje katoličke i evang. mladeži. Ne samo po broju nego i po valjanosti učitelja bijahu škole u Požunu na dobru glasu. S toga nije čudo, da se ondje sakupljala mladež na više nauke ne samo iz Ugarske i susjedne Austrije, nego takodjer iz Hrvatske. Grad ima više njemačko i slovensko nego magjarsko obilježje, jer od ukupnoga pučanstva ima Njemaca blizu 50%, Slavena 20%, a Magjara tek 8%. Pak budući grad srijed Slavena: Slovaka, Moravaca i bosanskih Hrvata (na lijevoj obali Dunava), nadjoše se ondje na naukama mnogobrojni

[1] Spisy Jana Kollára I. — 95.

Slaveni, medju njima dakako najviše Slovaka. Od god. 1828.—1837. nalazimo ondje uz Šuleka braću Karla i Ljudevita Štura, Hodžu, Hurbana, Vrhovskoga, Bořika i mnoge druge, koji su kašnje u literarnom i narodnom pokretu Slovaka znamenitu ulogu igrali. Za vrijeme Šulekovih nauka sastaviše slovački mladići na evang. liceju književno društvo, kojemu bijaše svrha: obrazovanje na materinjem slovenskom jeziku. Tuj su stavljani zadatci za riješavanje, izradjivale i ispravljale se književne radnje; tuj se u kolu mladih slovenskih rodoljuba pjevalo, deklamovalo, raspravljalo i bodrilo na ustrajni rad oko obrazovanja svojega naroda. Osim toga bijaše svaki član obvezan barem jedno od slavenskih narječja naučiti. U takovu kolu pobudi se dakako i u Šuleku vruća želja, da bude umom i perom svojemu narodu čim korisniji. Za polučenje te svrhe bijaše mu najsjegurnijim i najuspješnijim sredstvom: nauka i opet nauka, te s toga sa svom snagom prione za nauke. Uz filosofske i bogoslovne svrši i pravne nauke, a uz to dade se s osobitom ljubavi i na nauke prirodoslovne, osobito botaniku. Da se tolikim pregnućem bacio na polje prirodoslovnih nauka, mnogo je tomu pripomogao Gustav Reiss, koji je ono doba obogatio znanstvenu slovačku literaturu prvom slovenski pisanom botanikom. Svršiv nauke u Požunu, bijaše mu 20 godina. Čeznući za višim znanstvenim obrazovanjem, odluči poći u njemačku Jenu, da popuni znanstvenu naobrazbu; ali otkud sretstva? Da magjarska vlada onako budna i inteligentna Slovaka na državni trošak na više obrazovanje izvan Ugarske šalje, tomu se nije mogao nadati. U takoj zabrinutosti bude pozvan k bolesnu otcu u Subotište. Ondje ga je dozvolom crkvene oblasti jedno vrijeme zamjenjivao u školskim i crkveno-

duhovnim poslovima. Malo iza toga preminu mu otac g. 1837. Sad tek nadje se na raskršću života: kamo? Šulek namjeravaše, da bude nasljednikom svojega otca u crkveno-duhovnim poslovima slovačkoga naroda, nu u toj namjeri sprečavaše ga nagluha. Ova prirodna nevolja opažaše se kod njega već od prve mladosti, ali ga dosad nije smetala u njegovim naucima, nu s godinama se sve više osjećala. S toga je uvidio, da mu se je posvetiti drugomu zvanju, gdje mu ova mana ne bi bila toli osjetljivom zaprekom. Odlučio se dakle za književničko zvanje; jer na književnom polju mišljaše, da bi svojemu narodu najviše koristiti mogao. Ali i ova odluka pokazivaše mu poteškoća, koje bi jedva svladati mogao. Književničko polje u Ugarskoj nije niti ono doba ružama cvalo, bijaše posuto trnjem i korovljem. Ako igdje, a ono na književnom polju treba slobode, ne mislimo razuzdanu slobodu, već slobodu razboritu i zakonom dopuštenu. Takove slobode za slovački narod nije bilo. Već su onda neprijatelji slavenskoga narodnoga pokreta iza svake patriotičke izjave slovenskih književnika vidjeli strašilo panslavizma. Razmišljavajući ovako o teškom položaju i tamnoj budućnosti slovačkih književnika, sjeti se zemlje, koja patriotičkim čeznućem, budjenjem narodne svijesti, uzgajanjem naroda, odlučnom borbom u obrani već uživanih, a za izvojštenje prijepornih prava, mnogo nalikovaše na Slovačku: bijaše to kraljevina Hrvatska. Onih godina se već puno pisalo i razgovaralo o političko-državnom i narodnom pokretu u Hrvatskoj. Umah početkom godine 1835., kadno poče̊še izlaziti, bijahu Gajeve „Horvatske Novine“ i „Danica“ u Slovačkoj poznate kao u kojem prijedjelu Hrvatske. U Požunu isčekivahu mladi Slovaci nestrpljivo broj za brojem. Prvi medju čitateljima bijaše Šulek. Kako bi to lijepo bilo, mišljaše si, kad bi i on

mogao stupiti u borbu uz Gaja, Vraza, Mažuraniće, Babukića, Njemčića, Vukotinovića i ostale pobornike hrvatske, jer bi, pomagajući napredak hrvatskoga, pomagao i druge slavenske, a najpače svoj slovački narod. Zamišljeno, učinjeno. Zamisao pomože mu izvesti stariji brat Mihajlo, koji, budući liječnikom u Brodu na Savi, pozove mladjega brata Bogoslava k sebi. Pod zimu g. 1838. zaputi se Šulek u Brod i ostade ondje osam mjeseci Cijelo to vrijeme posveti učenju hrvatskoga jezika. Nije to bio lahak posao. Šulek imadjaše, što no kažu, talenat za jezike, ali ako čovjek ne ima sredstava, niti pomagala, ima muke, a treba i vremena i najdarovitiji čovjek, dok jezik nauči. Dakako da smo već onda imali obilatu literaturu, upravo riznicu ljepote i bogatstva hrvatskoga jezika, ali to dragocjeno blago ležaše još neotkriveno u knjižnicama starih gradova i manastira Dalmacije. Istina, našlo se pogdješto knjiga od Kanižlića, Pavića, Reljkovića i po gdjekoja knjiga kajkavštine; nu ove knjige zanašahu odviše na provincijalizam, nego da bi se čovjek iz njih naučiti mogao čisti i lijepi ilirski jezik. Pak napokon čovjeku, koji tek stane učiti jezik, nije niti najbogatijom literaturom toliko pomoženo, koliko dobrom slovnicom. Takove nije bilo. Prvi pisci naše preporodne dobe, koji, rodjeni i odgojeni u štokavskim stranama našega naroda, nijesu još toliko osjećali pomanjkanje slovnice, jer su jezik od matere naučili; veća muka bijaše za kajkavce, kojih se najveći broj uhvatio u ilirsko kolo. A još više osjećahu takovu oskudicu nehrvati, želeći hrvatski jezik naučiti. Možemo si misliti, koliko se boriti imao s tim poteškoćama Šulek, koji običavaše temeljito učiti, što je uzeo učiti. Ovoj književničkoj nevolji doskoči barem za prvi početak Vjekoslav Babukić, počevši već god. 1836. izdavati u „Horvatskoj Danici“ osnovu

slovnice slavenske narěčja ilirskoga, koja je u posebnim otiscima izdana, te bijaše u istinu osnov, kojim su se služili svi pisci, želeći pravilno ilirski pisati. To bijaše Šuleku vademecum. Probaviv kod brata 8 mjeseci i naučiv barem za nuždu hrvatski, odluči zaputiti se u Zagreb, kamo ga je odavna vruća želja vukla. Ne uzdajući se još u svoj hrvatski jezik, obrati se njemački pisanim listom na Gaja, gdje ga moli, da ga u svoju tiskaru za slagara primi. Nijesam mogao doznati za odgovor; toliko je samo sjegurno, da se rastade sa bratom i krene put bijeloga Zagreba mjeseca kolovoza 1839. Ovim putom odlučena je sudbina i cijela budućnost Šulekova. Zagreb, stolica hrvatskoga naroda, srce njegova života; ponosit branik njegovih prava; sjajno žarište, iz kojega su se razilazile zrake duševnoga svjetla cijelim narodom: takovo mjesto je dobro došlo mladomu Slovaku, koji je vrstan i voljan, da stupi u redove buditelja i prosvjetitelja hrvatskoga a preko ovoga i svojega vlastitoga slovačkoga naroda. Evo ga u Zagrebu, pak dok se usavrši u hrvatskom jeziku i uputi u hrvatske odnošaje, stade učiti slagarstvo. Bijaše to mudra odluka. Tiskarsko slagarstvo je grana višega obrta, gdje čovjek ne samo materijalni opstanak naći, nego si slobodu i neodvisnost više očuvati može, nego u drugim granama obrta. Obrt, ili da bolje reknemo, umijeće slagarstva osobito dolikuje umno darovitim ljudima, jer prenoseći na papir tudje ideje popunjuju i nekim načinom oplodjuju svoje vlastite. S toga nije čudo, da su mnogi pisci u svojoj mladosti slagarstvo izučili. A Šulek se je slagarstvom i u hrvatskom jeziku usavršio. Što je razlog bio, ne znam, nu toliko je sjegurno, da Šulek, došav u Zagreb, nije stupio u Gajevu, nego Županovu tiskaru. Županova kuća imadjaše mnogo upliva na smjer i dalnji razvitak Šulekova života. Župan,

opaziv u Šuleku mlada čovjeka, puna umnih darova i sposobnosti, zavoli ga i smatraše ga članom svoje obitelji. Županova tri sina: Ljudevit, Lavoslav i Dragutin sklopiše sa vršnjakom Šulekom usko prijateljstvo. Najinteligentniji medju njima Dragutin, klerik, sprijatelji se intimno sa Šulekom tako, da se Šulek preko njega sprijateljio s mnogim klericima, koji su kašnje kao svećenici i pisci na lijepu glasu bili, medju ostalima: Šavor, Havliček, Fink, Stražimir, Miloš Marković, Žužel i dr. Ako se na um uzme, da je Župan, kao glava ugledne obitelji i vlastnik tiskare i knjižare bio u svezi s mnogim uglednim kućama, onda se razumije, da se i Šulek u Zagrebu na brzo udomio i s hrvatskim odnošajima upoznao. Čeznući za javnim radom, želio je, da čim prije ostavi slagarski ormar. Danom bi slagao, a noću slovnicu i hrvatske knjige učio. Uz rijetku darovitost i više nauke, što ih je svršio, išlo mu je i slagarstvo brže od ruke nego inim naučnicima tako, da je iza dvije godine postao u novo uredjenoj Županovoj tiskari faktorom. Sad se već i pomanjim radnjama odvažio stupiti u javnost.

Šulekov književni rad.

Šulek je književno obradjivao tako razne grane i znanstvena polja, da nije lahak posao, složiti rezultat njegova pera u preglednu cjelinu. Najkraćim načinom bi čovjek zadaću riješio, kad bi mu rad sastavio u pregled kronologičkim slijedom, onako, kako su radnje vremenom slijedile; nu mislim, da bi se ovakim miješanjem različitih struka u jednu cjelinu griješilo proti sistematici, koju prije svega pred očima imati moramo. Držim dakle, da će najshodnije biti, ako se sav njegov rad razdijeli u publicistiku i nepublicistiku. Pod publicistikom razumijem članke i rasprave, koje su

izašle u raznim političkim i nepotitičkim glasilima, a pod nepublicistikom samostalna kao cjelinu napose izdana djela, koja se opet prama strukama dijele.

Publicističke radnje.

Danica. Od početka god. 1835. poče uz „Horvatske Novine" izlaziti zabavni i poučni list „Horvatska Danica". Već god. 1836. nazvana su oba lista „Ilirske Novine", „Ilirska Danica". Dok se nije sjegurnim osjećao, da s hrvatskim jezikom u javnost stupi, napisa Šulek njekoliko članaka u beletrističkom njemačkom listu „Croatia". God. 1841. pojavi se prvi put raspravama hrvatski pisanim u javnosti. Gaj, bdijući bistrim okom nad razvitkom narodnoga pokreta, znao je pronaći i za kolo književničko predobiti svaku vrsniju silu. Budno oko zapelo je već otprije o mladoga Slovaka. Prve radnje, što ih je Danica iz njegova pera oglasila, utrle su mu put u javnost i digle glas u narodu. To bijaše čovjek, kakova si Gaj željaše. God. 1843. povjeri mu uredničtvo „Danice". Ne znademo uzroka, zašto je cijelo vrijeme, što je Šulek uredjivao Danicu, kao izdavatelj i urednik ipak bio na njoj napisan Gaj. Moguće da se to za napredak i uspjeh narodnoga pokreta probitačnim i nužnim smatralo, da se Gajevim ugledom svaki literarni pothvat zaštiti. Gaj bijaše dakle samo po imenu, ali Šulek po radnji i upravi pravi urednik Danice. To se vidjelo iz razporedjivanja obilate gradje, iz čistoće i jezgrovitosti jezika; to se opažalo iz smjera i duha, kojim bješe zadahnuta cijela uprava. Šulek je već onda trudom i rijetkom marljivošću u hrvatskom jeziku dotjerao tako daleko, da je mogao Hrvatima primjerom služiti, kako se hrvatski piše. Dakako da je ta njegova savršenost bila samo relativna, ako se

isporedi njegov hrvatski jezik s onim, kojim pisaše poslije desetak godina, ali je ipak prednjačio drugima.

Uredjivanje beletrističkoga lista nije bilo pravo, njegovim sposobnostima prirodjeno polje, nu on je i ovdje radio onim pregnućem i patriotskim požrtvovanjem, kojim se je cijeloga svoga života odlikovao. Njegov idealni program bijaše: pripravljati i uzgajati književnike, koji će kao učitelji narodnu knjigu narodom raznositi, njom ga podučavati, uzgajati i obrazovati, jer tekar osjetiv plodove naobrazbe i prosvjete, bit će zrio za političku slobodu. Šulek nije bio mercenarius, prosti plaćenik: on je radio s požrtvovnošću i osvjedočenjem. Kolikim zanosom sokoli i bodri na književni rad u prvom broju Danice god. 1845.! Osvrtajući se na desetgodišnji napredak, veli u istom broju iza pjesničkoga uvoda: „Kolika je to razlika izmedju mladoga ljeta 1835. i 1845. Onda su još Hàrvati i Slavonci malo ne svi utočište tražili u drugih naroda; dan danas ponosom očituje svaki, da je Slavonac ili Hàrvat; onda su živili kao puževi u svojih kućah, ne mareći za svoju braću i ostali svět; dan danas je domo- i rodoljublje bi reć moda postalo, a i onaj, koji bi hude za domovinu naměre gojio, morao bi im domorodnu sliku poděliti, ako bi želio uspěti; onda smo se stidili, ili baš nismo ni znali naški govoriti; danas nam se narodni jezik po ulicah i varmedjskih dvoranah ori i mnogi, koji su ga prije prezirali, sad ga na vrat na nos uče. Ako li ovo promislimo, ne može nam se na ino, nego slaviti i hvaliti promisao Božju, što nas je od moralne propasti oslobodila“. Ocrtav ovako u nekoliko riječi lijep napredak naroda u prvih 10 godina, nastavlja: „Svàrha je svakoj literaturi izobraženje naroda; ovo pako ne može steći prije, dok se ne naobrazi několiko učiteljah, koji bi ostali narod izobražavali. Zato je svaka književnost u početku samo

sekta, samo monopol několiko ljudih, zato književnost do sada i kod nas nije prodàrla u narod; jerbo nam se najprije treba učiti. Prijatelji narodne naše literature na toliko su već, hvala Bogu, stresli okove tudjinstva, obljubili narod i upoznali mu se s jezikom, da nam je već moguće približiti se puku i postarati se za njegovo izobraženje, kojega mu toli neobhodno trěba. I tim ćemo stupiti u dělotvornu dobu. Hoc virtutis opus. Ovdě, bratjo, cvatu lovori neuvehli. Zato s novom godinom nastojmo, da otvorimo narodu našemu novo doba, novu stazu k životu višjemu, duhovnomu, věčnomu. Sloga naroda, koju toliko slavimo, nestoji u sjedinjenju několiko ljudi, nego u sdruženju svega naroda. Što nam hasni književnost, ako se knjigom samo několiko naučnih bavi? Ta ovi si mogu i od drugih narodah duhovne hrane pribaviti: narodu trěba da prokàrčimo put do knjigah, tim ćemo ga k sebi podići i tako se s njim složiti". Ovo bijaše osnova njegova rada, ovake ideje razlagaše on za cijelo vrijeme što je Danicu uredjivao. Buditi svijest narodnom knjigom, približiti se narodu ljubavlju i slogom, te ga postaviti na vlastite noge, da ne bude odvisan od tudjih naroda. Ova svrha se najuspješnije polučuje narodnim hrvatskim jezikom. S toga i nastojaše, najviše, da mu bude jezik, kojim piše, pravilan, oživljen narodnim duhom, čist od primjesa i nakaza tudjih naroda.

Bijaše to od velike koristi po hrvatski jezik, da je Šulek počeo najprije uredjivati „Danicu" i u ovom zabavnom i poučnom listu svoje misli i ideje razvijati. Ako i nije bio po zvanju filolog, on je ipak mnogo pripomogao materijalnomu i formalnomu usavršenju našega jezika, a osobito je sintaktično-pravilnomu pisanju put utro. To se ima pripisati neumornoj marljivosti, kojom je Vukove spise čitao i proučavao. Toj svrsi mu

je dobro poslužilo znanje slavenskih narječja: československoga, poljskoga i ruskoga. Kad je trebalo kakovu zavladalu pogrešku u jeziku ispraviti, ili što nova uvesti, tuj se najprije Šulek u Danici oglasio. Što je pisao, bijaše uvijek valjanim razlozima utvrdjeno. Imade tomu za vrijeme njegova uredjivanja u Danici mnogo primjera; da spomenem samo dva.

Čitanjem starijih srpskih knjiga, osobito Dosit. Obradovića, bjehu se u hrvatski jezik uvukle mnoge staroslovenske riječi. Tako uzimahu prvi naši pisci ono doba riječ čest i čast upravo u protivnom smislu: čast za dio, a čest za poštenje. Da je to pogrješka, dokaza Šulek u 11. broju „Danice" jasno i nepobitno. „U predprošastoj „Danici", veli on, preveo sam němačku rěč Theil sa čest. To su mi někoja gospoda zaměrila, potvarajuć me neznanstvom i nezrelim novotarenjem, jer se navadno uzimlje rěč čest mjesto němačkoga Ehre, a čast ima odgovarati němačkomu Theil. Treba dakle, da se operem i ukore ove od sebe odbijem". Sad Šulek dokazuje pravilnost svojega pisanja iz staroslavenskoga i analogije novijih slavenskih, českoga, poljskoga i ruskoga jezika. Šulekov ispravak je općenito prihvaćen, te se ove riječi otposlije u pravom smislu upotrebljuju. Šulekov ugled u pravilnosti hrvatskoga jezika je toliko vrijedio, da su ga slijedili i ondje, gdje nije potpuno bio u pravu. Naši pisci u početku novije literature nijesu držali pisme *r* za samoglas, već za čisti konsonant, s toga su držali, da se pred njim mora staviti njeko samoglasno, da se može izgovoriti, ali nijesu bili na čistu kakovo da bude to samoglasno. Šulek držaše ovo pisme takodjer za njeku vrst polusamoglasa, te mišljaše, da se pred njim, ako stoji izmedju dva konsonanta, mora da piše njeki samoglas. On se u 27. i 28. broju Danice odluči za *à*, koje ne bi bilo niti *a* niti *e*, nego

nješto srednjega, kao poluglas. „Ja od sve duše pristajem, veli, uz *à*, jer me na to nuka blagoglasje, analogija, izgovor i običaj, četiri glavna stupa jezika, bez kojih ne ima gramatike, filologije, da ni jezika. Ako se mněnje moje naslanja na ove stupe, mislim, da će se sa mnom podudarati i složiti svi, koji se u pisanju dàrže razloga". I zbilja povedoše se za njim svi ilirski pisci te se općenito pisalo pred *r* à u onom slučaju, gdje stoji medju dva konsonanta, ali samo za kratko vrijeme; jer već g. 1847. povratiše se k muklome è, dok napokon i ovo izpustiše, kojima se i Šulek pridružio, priznavši načelo, da je pravopis, kako svi jezici svjedoče, spoljašnja promjenljiva stvar, koja se s napretkom jezika mijenja.

Uz uredničtvo „Danice" poče g. 1844. njegovim uredjivanjem izlaziti takodjer politički tjednik:

Branislav. Časopis ovaj tiskan je u Beogradu, te je odonud kradomice ladjom dopreman do Siska, a od onud omotcima potajno u Zagreb. Sloboda naime štampe bijaše drakoničkom strogosti cenzora u svem, što se o hrvatskoj narodnosti pisalo, tako stegnuta, da se u županijskim i drugim javnim skupštinama držani govori nijesu smjeli tiskom oglasiti, ili ako su u novinama objelodanjeni, bili su cenzurom tako oklaštreni, da ih sami govornici jedva prepoznaše. Da se dakle narod tačno upozna s držanim u javnim skupštinama raspravama, da se mogu važna dnevna pitanja slobodno pretresivati i narodu saopćivati, zasnovaše domoljubi ovaj časopis, a Šulek ga je uredjivao. U uvodu k prvomu broju tuži se uredništvo: „Nije li to žalosno, da mi sinovi ustavne dàržave uteći moramo u strane zemlje, kad si želimo uzajamno priobćiti naše misli i naměre. Pa kakve su to misli? Kakve li naměre? Želimo li možda domovinu upropastiti? Ili se kralja našega od-

reći? Ili karlistička, komunistična, revolucionarna načela širiti? Ili nov vĕrozakon osnovati? Ili ustav upropastiti? — Bože sačuvaj! Mi se samo želimo porazgovoriti o tom, što je za našu domovinu koristno, o lĕku, kojim bi joj zadate rane najlakše zacĕlili, o načinu, kojim bi našu braću iz duhovnoga sna i màrtvila najbàrže probudili, osvĕstili, izobrazili i ovako im domovini vĕrne sinove, ustavu krĕpke branitelje, kralju odane podložnike učinili. Nu eto horvatsko-slavonsko-dalmatinski sabor pred vratima stoji, u njega puni nade upiramo oči, i lĕka za narodnost i domovinu od njega očekivamo. Trebalo bi, da se dogovorimo naprĕd o predmetih, o kojih će biti ondĕ govor, da pripravimo narod za ovo veleважно doba: a mi niti pisnuti nesmĕmo, dočim su Magjari o svojem saboru i više nego što je valjalo, govorili i pisali. Mi to želimo samo u svoj čednosti učiniti, pa nam niti to nije dopušteno". — Ono doba bijaše u Zagrebu cenzor Maček. Na njega se uredničtvo ljuto tuži, kao na čovjeka nevješta i bezobzirno stroga. „Mnogi neće vĕrovati, veli, a sveta je istina, da se više puta u Zagrebu nesmĕ ni ono prepečatati, što je već u gdĕ kojoj knjigi ili novinah u austrijsko-monarkijskih pokrajinah pečatano bilo i da knjige, koje je austrijska cenzura propustila, ugarska cenzura prodavati zabranjuje i konfiscira. A najžalostnije je to, da cenzor nezna niti jezika, kojim pisane spise cenzurira". Zanimljiv je primjer, kojim to potvrdjuje. „Kada je ono, veli uredničtvo, prije pódruge godine milostivi kralj u Požun došao, da ugarski sabor otvori, oglasio je to urednik „Nar. Novinah" ovako: da je kralj došao, da glavom otvori sabor. Ovdĕ je cenzor rĕč: glavom izbrisao, da je to uvrĕda za Nj. veličanstvo, jer kako bi bez glave sabor otvarao".

Od „Branislava“ izašlo je samo 13 brojeva; ali u ovo malo brojeva pretresano je i raspravljano mnogo važnih i upravo životnih pitanja. Tuj se narod upoznao sa znamenitim raspravama i govorima, što su govoreni u županijskim skupštinama; medju takove znamenite govore brojimo one Ivana Kukuljevića u hrvatskom saboru 12. svibnja 1843. o podignuću na zagrebačkoj akademiji stolice za hrvatski jezik. Tuj se pretresuje pitanje, kako bi se imao urediti hrvatski sabor i što bi se na njem imalo uglaviti; tuj se razpravlja historičko za onda na dnevnom redu pitanje: Jesu li Magjari Hrvate podjarmili; što valja Hàrvatom i Slovencem ponajprije raditi, ako žele napredovati? Predlozi i razprava o povratku hrvatskoga namjestničkoga vijeća. Da li su težnje Magjara pravedne; i mnogo drugih pitanja i rasprava. Sa 13. brojem prestade „Branislav“ izlaziti radi poteškoća, s kojima je bilo skopčano uredjivanje i raspačavanje lista u inozemstvu tiskanoga. Šulekov rad bješe stegnut samo na Danicu, koju nastavi uredjivati do mjeseca kolovoza g. 1846., a onda preuze uredjivati:

Novine dalm.-hrv.-slavonske. Sad se Šulek našao u svom elementu, poče obradjivati polje, za koje bješe kao stvoren. Svestrana naobrazba, tačno znanje hrvatskoga i mnogih drugih, medju njima i magjarskoga jezika, kojega znanje bijaše u ono doba neprestane i napete borbe s Magjarima publicisti upravo potrebito; duševni mir, brzo i jasno shvaćanje, rijetka marljivost i ustrajnost, čelik-značaj i oduševljena požrtvovnost za pravednu stvar, kojoj je svoje pero posvetio: to bijahu svojstva, koja ga učiniše prvim publicistom u Hrvatskoj, dapače na slavenskom jugu. Ilirsko ime bješe ugarskim vijećem godine 1843. zabranjeno, te su od onda „Ilirske Novine“ prozvane „Novine dalmat.-horvatsko-slavonske“. Ime bješe zabranjeno, nu

*

ideja se ilirska tim čvršće uvriježila u narodu. Ova ideja bijaše put do intelektualnoga i političkoga napretka, do ujedinjenja i samostalnosti hrvatskoga naroda. U ovom smjeru preuze Šulek mjeseca kolovoza 1846. uredjivati „Novine dalmatinsko-hrvatsko-slavonske".

Kao što nije bilo na „Danici", tako ne dolazi niti na „Novinama" Šulekovo ime kao urednika, nego je po imenu urednik i ovdje Gaj, ali pravi faktički urednik bijaše Šulek. Svi važniji njegovi članci i sastavci potpisani su njegovom šifrom —k. Dugačak je niz takovih važnih članaka, što su potekli iz njegova pera kroz tri znamenite god. 1846.—1849., što on uredjivaše „Narodne Novine". Nije ovdje mjesto, da spominjem sve te članke, za razjašnjenje ipak s jedne strane naše onodobne političke borbe, s druge da se vidi vještina, oduševljenje, požrtvovnost i ustrajnost, kojom je Šulek u toj borbi učestvovao, spomenut ću ih ipak njekoliko. Prvim znamenitim sastavkom oglasi se u br. 88. „Novina" god. 1846.: „zastupanje sdruženih kraljevina na zajedničkom saboru". Kao što je poznato, bijaše kraljevina Hrvatska i Slavonija do godine 1848. na zajedničkom ugarsko-hrvatskom saboru zastupana samo trima u hrvatskom saboru izabranim zastupnicima, od kojih dvojica sjedjahu u dônjoj, a jedan u velikaškoj kući. Nu osim ovih triju poslanika pošiljahu na isti zajednički sabor svoje zastupnike tri slavonske županije, svi slobodni kraljevski gradovi, te zagrebački i djakovački kaptoli. Županije: zagrebačka, križevačka i varaždinska nijesu pošiljale posebnih zastupnika. Ovo nejednako biranje i pošiljanje zastupnika dalo je povoda Magjarima, te su ga na korist Ugarske, a veliku štetu Hrvatske i njezine autonomije tumačili i prema tomu ga i uzakoniti htjeli. To je naime iz nebrojenih članaka hrvatskoga državnoga prava, kao što i stogodišnje pravne prakse

poznato i učvršćeno, da su pravi i odlučujući zastupnici kraljevina Hrvatske i Slavonije na zajedničkom saboru bila samo ona tri zastupnika, što su u hrvatskom saboru bili izabrani. Jer dočim su ostali po hrvatskim i slavonskim municipijama izabrani zastupnici imali doduše pravo govoriti i utjecati u saborske rasprave, a glas imali samo kolektivno s drugim ugarskim municipijima; imadjahu samo ona tri kraljevinska poslanika pravo i dužnost u ime kraljevina odlučno govoriti te zaključke saborske ili prihvaćati, ako su se slagali s municipalnim zakonima njihove domovine, ili prosvjedom odlučno odbijati, ako su se hrvatskomu državnomu pravu protivili. U tom smislu dobivahu kraljevinski poslanici, koji se takodjer za razliku od ostalih zastupnika, oratores zvahu, od hrvatskoga sabora naputke: „Braniti će prava i statuta sdruženih kraljevina po smislu zak. čl. 120.:1715. i 58.:1790. neoskvrnuto proti svakoj nepravednoj navali, te će se u takovu slučaju ograditi (cautellam interponent) proti njim u saborskom dnevniku i putem banskoga vijeća na previšnjem mjestu zaštite potražiti“. Ovim načinom zastupanja izražena je najjasnije osebina Hrvatske i Slavonije tako, da se kao sdružena kraljevina razlikuje od svake ugarske provincije. To bijaše Magjarima trn u oku, te se već godine 1846. ondje živo o tom radilo, da se ovaj način zastupanja promijeni, dakako na štetu Hrvatske. Proti takovome nastojanju ustade Šulek za obranu našega državnoga prava u spomenutom članku. Pobijajući netemeljitost protivničkih tvrdnja, nastavlja Šulek: „Pravomu rodoljubu hèrvatskomu ne će nikad nitko dokazati moći, da bi to svejedno bilo, da li mu se domovina kao šest komadića ugarske države, ili kao prava kraljevina smatra, da li on pred světom kao ugarski dèržavljanin, ili kao sin hèrvatske kraljevine stoji. A komu je to svejedno,

u tom je potištena duša, u tom se utèrnuo narodni ponos, bez kojega narod neima pred světom cěne niti vrědnosti, bez kojega ne ima rodoljublja . . . Isto tako vrědno je za Hèrvate i Slavonce u političkom smislu. Pitanje ovo tako je těsno skopčano sa saborom sdruženih kraljevina, da čim dosadanje zastupanje prestane, ukinut će se i sastanci trojedne kraljevine. . . . Ukinuće sabora bio bi pèrvi korak amalgamizacije s Ugarskom".

Imajući na umu važnost političkih dnevnika s jedne, a s druge sposobnosti Šulekove za ovu struku, smijemo reći, da je po naš narod upravo sreća bila, da mu je Šulek u ono znamenito doba jedini za onda hrvatski politički organ uredjivao. Veliki politički i socijalni dogodjaji, koji su god. 1848. Evropom potresli, već su se kao naprijed bačena sjena god. 1846. opažali. Ako su umni državnici i mudro radili, što su mnogo od prevratnih franceskih ideja prijašnjega stoljeća na račun neobuzdane strasti iz ljudskih društava izbacili, a ono je ipak reakcija predaleko išla, kad je s nevaljanom ljuskom i puno zdrave jezgre odbacila. Duh vremena zahtijevaše zdravih reforma. Ljudi bistra pogleda su ih i naslućivali: medju takove ljude zaslužuje i Šulek uvrštenim biti. Pozdravljajući u prvomu broju 1847. novu godinu, izbraja sve one stečevine, kojima se od ove godine narod nada. Skupni državni sabor, veli on, približava se, a on bi imao nadariti narode reformama, koje duh vremena zahtijeva. Prestati bi imala razlika izmedju plemića i neplemića, podjelivši državljanima, koji jednake terete nose, i jednaka prava; učinivši sve državljane jednakima pred zakonom, imadu se prema tomu i sudovi urediti. Izjednačiv državljane medjusobno, imadu se i urbarski odnošaji medju podanicima i vlastelom urediti, te se seljačtvo riješiti tereta, koje su feudalna vremena na nj svalila. Za duševni i materi-

jalni razvitak, napose našega naroda, nada se napredovanju i uvedenju hrvatskoga jezika u javne poslove, dizanju narodnih škola, utemeljenju učenoga družtva, „za kojim smo toliko godina uzdisali i koje ćemo, ako Bog da i milost vladaoca, prije dobiti, nego li mnogi i misle".

U broju 47. i. god. ustao je patriotičkim žarom na obranu Slavonije. Ono doba naime uzeše ju Magjari u javnim organima i skupštinama za sebe svojatati, te držeći ju ugarskim županijama, pošiljati joj sve službene naredbe mjesto na latinskom, na magjarskom jeziku, pozivajući se na zakon, kojim je za ugarske županije diplomatičkim jezikom propisan magjarski. Proti ovomu svojatanju ustao je Šulek, uzevši si za motto završak njemačke pjesme: Sie sollen ihn nicht haben, den freien deutschen Rhein, dokazujući nepobitnim razlozima iz historije i državnoga prava, da je Slavonija od pamtivijeka sastavni dio kraljevine Hrvatske. — Jošte većim, ako je moguće, patriotičkim oduševljenjem ustane Šulek u br. 69. i. g. na obranu samostalnosti kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije proti vlastitim sinovima, koji su ju kao županije u Ugarskoj kraljevini rastopiti nakanili bili. One godine naime upravljaše županijom zagrebačkom protunarodna stranka. Dne 26. kolovoza 1847. stvorila je ova stranka u glavnoj županijskoj skupštini zaključke, kojima bi se Dalmacija, Hrvatska i Slavonija izbrisati imale iz broja kraljevina, te naprosto uvrstiti u broj Ugarskoj kraljevini potčinjenih županija. U toj skupštini, u kojoj medju ostalim turopoljski župan Josipović magjarski govoraše, sastavljeni i prihvaćeni su naputci za hrvatske zastupnike na zajedničkom saboru. Treći naputak, koji hrvatski zastupnici imadu na hrv.-ug. saboru braniti, glasi: „Budući da je naslov Nj. veličanstva tako sastavljen, kao da su

Dalmacija, Horvatska i Slavonia pod jednim, istina, kraljem stojeće, nu ipak osebne (distincta regni) kraljevine, a 10. čl. od god. 1790 jasno naredjuje, da kraljevina Ugarska s pridruženimi stranami jedna je kraljevina: zato će gospoda poklisari, pozvavši se na remonstraciju iz sabora od g. 1840. Nj. veličanstvu glede toga podnešenu, iskati, neka se u naslovu kraljevskom naročito izjavi, da su Dalmacija, Horvatska i Slavonija pokrajine (provinciae) najčvrstje sjedinjene s ugarskom kraljevinom, te se neka ovaj naslov tako priredi, da se već odatle uvidi jedinstvo kraljevine, t. j. da su sve ove zemlje samo jedna kraljevina". — Medju općenitima dolaze i posebni naputci: da zastupnici nastoje na saboru o tom, da se dosadanji način zastupanja županije zagrebačke, varaždinske i križevačke dokine, te ove županije imadu pošiljati svoje posebne zastupnike. Poslanici hrvatski imadu već u budućem saboru magjarski govoriti. — 34. Naputak glasi: krěpko će se opirati svakoj novotariji, koja bi makar i posredno samo mogla oslabiti jedinstvo (sdruženih kraljevinah i ugarskog kraljevstva), dapače osudit će nezakonite postupke zadnjega državnoga hrvatskoga spravišća (sabora) i zahtěvati, da se glede prava glasa i sědala (jus voti et sessionis) pripadajućeg plemstvu prije uredjenja sabora (ugarskoga) ništa ne proměnjuje, jer uredjenje sabora sdruženih kraljevina spada na zakonotvorno tělo (ugarsko)". — Naputkom 36. imade se magjarski jezik u akademijama, gimnazijama i preparandijama, dapače u istim pučkim školama po 2 sata na školski dan učiti. U istoj ovoj glavnoj skupštini zaključeno je, da u idućem hrv.-ugarskom saboru zagrebačku županiju zastupaju odaslanici zaladske županije, ako zagrebačka ne bi dozvole dobila, da svoje zastupnike onamo šalje. Ovi zaključci odjeknuše u cijeloj zemlji silnim negodovanjem, a Šulek

ustade proti njima na obranu autonomije kraljevine Hrvatske i Slavonije u br. 69. Nar. Nov.: „Dakle je već jedared, piše Šulek, i za nas osvanuo Vidov dan, da se vidi, tko je věra, tko li nevěra! Okovi, koji su se do sada u potaji za našu domovinu pripravljali, sad su izneseni na vidělo, da se u nje stegne i baci u věčni mrak i zaboravu, da joj ne ostane ni traga ni glasa... Bol nam sèrce cěpa, kad se sjetimo prizora, gdě nam se věćalo o političkoj smèrti. A bol ovu podvostručava ta okolnost, što smèrtnu ovu odluku vèrhu domovine naše nisu izrekli tudjinci, inostranci, nekèršteni divljaci, nego rodjeni sinovi. Jeste, Horvati po kèrvi i plemenu, ljudi, koje je horvatska majka rodila i horvatskim mlěkom odgojila; ljudi, koji su pèrve rěči horvatski govorili, koji su ovdě odrasli, svoje dětinstvo i mladost veselo proveli . . . isti ovi ljudi izrekli su smèrt i prikor vèrhu horvatske zemlje, izrekli su želju, da se horvatsko ime utamani, da se Horvatska izbriše iz broja kraljevinah, da joj se dokine slavna historia. Kuku nam i lele, šta smo jadni doživili!“ Ovakim žarkim zanosom brani Nehrvat prava hrvatske kraljevine proti njezinim vlastitim sinovima.

Svanula je napokon sudbonosna 1848. godina; tuj se tek Šuleku otvori široko polje djelovanja. Ova godina iznese na dnevni red važna, upravo životna politička i socijalna pitanja, s kojima je valjalo narod upoznati. Tko bijaše vrsniji od Šuleka, da takova pitanja riješi i protumači? Još prije nego je buknuo ožujski prevrat, raspravljaše se u zajedničkom saboru o ministarstvu i parlamentarnoj vladi. U 3. br. „Nar. Nov.“ uze Šulek tumačiti, koja su bitna svojstva odgovornoga ministarstva i na čem se osniva parlamentarna vlada. Uzor takova ministarstva i vlade mu je Engleska, s toga iz

njezina ustava i historije tumači i razjašnjuje oba ova pitanja.

Dne 14. ožujka ukinuta je Nj. veličanstvom cenzura, te uvedena sloboda štampe, koju „Nar. Nov." javljaju narodu u br. 24. uvodnim, potpunim imenom Bogoslav Šulek potpisanim člankom: „Štampa je slobodna od 15. ožujka 5½ sati poslě podne". U članku izbraja i razlaže naše želje, koje su u „narodnoj po upravljajućem odboru sazvanoj skupštini trojedne kraljevine Dalmacije, Hèrvatske i Slavonie u narodnom domu 25./3. 1848. držanoj" pojedince navedene i u formi peticije Nj. veličanstvu za potvèrdjenje podnesene. Sad već ne ima broja, u kojem ne bi dolazio koji velevažni, prema uvjetima slobodne štampe, potpunim Šulekovim imenom potpisani članak.

Ali 3. lipnja i. g. nastade u uredništvu „Nar. Nov." znatna promjena. Dočim je na ime prije bio po imenu i natpisu urednik Gaj, a uredjivaše faktički list pritajeni urednik Šulek, dolazi od sada na svakom brcju: Nadučrednik Dr. Ljudevit Gaj. Urednik Bogoslav Šulek. To je po svoj prilici radi odgovornosti, koju prema izdanim naredbama o slobodi štampe obojica preuzeše.

U toli važno po naš narod doba, gdje mu jedini hrvatski politički list trebaše vješta i prokušana urednika, malo da se s njim nije bio raskrstio Šulek. Nastao je izmedju njega i Gaja njeki nesporazumak. Od 10. pros. 1848. ima od Šuleka pismo, gdje se na Gaja ljuto tuži, te mu piše, da je kod njega „već više od šest godina, kako je ustrebalo, kao factor, corrector, redactor, spisatelj i tajnik; radio je uvěk tako, da je svět bio poněšto s njegovimi děli zadovoljan; radio sam, veli, u interesu vašem i narodnom, a ne za novce — tà do lětos dobivao sam manju plaću nego koji slagar". U opće

ljuto se tuži na Gajev postupak prema njemu, dočim mu je odano služio, sve to da je pregorio, ali da ne može preboljeti, što ga je prekršivši mjeseca svibnja učinjenu pogodbu, dan prije (9. pros.) bez njegove privole i na novinama ponizio, potpisavši ga kao uvjetnoga urednika. Kakav je to bio nesporazumak i što mu je dalo povoda, ne zna se o tom ništa izvjesna, toliko je samo poznato, da je 9. pros. 1848., mjesto prijašnjega: „Nadučrednik Dr. Ljudevit Gaj. Učrednik Bogoslav Šulek, na Novinama stajao podpis: C. kr. povl. učrednik i vlastnik Dr. Ljudevit Gaj. Uvětni učrednik Bogoslav Šulek. U ovoj bez njegova znanja učinjenoj promjeni vidio je Šulek svoje poniženje, te mu odkaza 10. prosinca redakciju uz dodatak, da s mjesta odlazi. Bio bi velik i upravo nenaknadiv gubitak, kad bi Šulek, onako prokušani publicista, ono burno vrijeme otstupio od uredništva „Nar. Nov." Čini se, da se i Gaj bojao toga gubitka tim većma, što si je Šulek svojim perom u narodu, a osobito medju književnicima tako lijep glas stekao, da bi njegov otstup od Novina bio u javnom svijetu bolnim odzivom odjeknuo. Nesporazumak je u istinu poravnan, jer je već u slijedećem broju „Novina" uvjetnoga urednika nestalo, te je staro uredništvo uspostavljeno. Šulek nastavi svoj rad istim oduševljenjem, požrtvovnošću i ustrajnošću, kao što i dosele; nu odnošaj izmedju njega i Gaja poče se opet mutiti. Prvi nesporazum, koji prijetijaše medjusobni odnošaj pomutiti, ali je, kako malo prije spomenuh, poravnan, potekao je više iz osobnih, nego stvarnih uzroka, drugi, kojemu posljedica bijaše posvemašnji otstup Šulekov od „Novina", bijaše stvarne, političke naravi. Raskinuće prijateljskih sveza izmedju ova dva u povjesti naše literature, narodnoga i političkoga preporoda znamenita muža zaslužuje, da se o njem nješto više progovori.

Moguće, da je još uvijek nješto osobne oštrine medju njima preostajalo, ali glavni povod razvrgnuću doondašnjih sveza i odnošaja bijaše, kako rekoh, politika. Uzrok državnim prevratima, koji su monarkiju blizu do ruba propasti bili doveli, nazrijevahu državnici u separatističkim težnjama pobunjenih zemalja; s toga stadoše razmišljati, kako bi, nakon svladana prevrata centrifugalne težnje više k jedinstvenomu težištu pritegnuli, a to mišljahu polučiti federacijom, t. j. takovim uredjenjem monarkije, kojim bi se skupni, za uzdržanje jedinstva i moći monarkije svim narodima i zemljama zajednički državni poslovi centralnomu za cijelu monarkiju organu predali, dočim bi se ostali poslovi prepustili pojedinim zemljama i kraljevinama. Za ovakovo uredjenje monarkije bijahu god. 1848. zauzeti svi Slaveni i razboriti Nijemci, a osobito Hrvati s banom Jelačićem na čelu. U tom smislu se kod nas govorilo i raspravljalo u javnim skupštinama i u političkim listovima. Nu neprijateljima pošlo je za rukom izvedenje ove ideje osujetiti oktroiranim ustavom, koji je 4. ožujka 1849. za sve narode u Beču izdan. Premda su ljudi i u ovom oktroiranom ustavu ideju federacije nazrijevali, čitav ipak njegov sadržaj je tako sastavljen, da se u čisti centralizam lako prometnuti može, kao što se je i prometnuo.

Zato su se u Hrvatskoj umah s početka počeli glasovi dizati proti njemu, jer se njim ukida osebina Hrvatske kraljevine, ruši i krnji njezino državno pravo, a osobita pogibao zaprijetila je hrvatskoj narodnosti, kojoj je hrvatski narod toliko žrtava doprineo. Tuj je i opet Šulek prvi ustao za obranu naših prava proti ožujskomu ustavu u člancima: Naša pogibelj i naša obrana. „Kad smo ovih dana, piše Šulek u prvom članku, onako ljuto vrisnuli sbog rane zadate narodnoj

slobodi poděljenjem oktroiranog, t. j. od cara i ministara skrojenog ustava, mnogi dobričina i poštenjak pomisli, da smo pretjerali stvar, da taj vrag nije onako cèrn, kao što smo ga mi naslikali. Jer zbilja ima u tom nesretnom ustavu lěpih rěčih, te bi mogle lahko obsěniti onoga, koji nezna, da diplomate imaju jezik ne za odkrivanje, već za sakrivanje svojih mislih. Al zar se nesěćate onih lěpih rěčih, kojimi nas bijaše isti ovaj ministerium u svom programu obširno počastio? Pak šta se od toga svega izpunilo? . . Ustavna sloboda pogažena, terrorizam svagdě uveden, ravnopravnost oda svuda uklonjena, savez sa Frankfurtom izrečen, i mi smo dan danas ondje, gdje smo bili i danas godinu dana — a za ministarski program neće sada nitko dati niti probijene pare. — Tako vam iza svake lěpe rěči oktroiranog ustava čuči kakva zmija, i za koji dan će pomoliti glavu, da ćete se svi u čudu naći". Izbrajajući dalje: kako se po tom ustavu već sad šalju iz Beča sve naredbe na njemačkom jeziku, kako nam predstoje štempli i potrošarina, kako se nečini nikakva razlika medju domaćima i tudjincima, nastavlja: „U svem ustavu nema niti traga federaciji, našoj živoj želji, već sve zaudara po centralizaciji, da ne može biti veća. Sve će nam dolaziti iz Beča; naše autonomije, našega domaćega zakonotvorstva, uzdržanog 800 godina — svega toga da se odreknemo na věk věka! Da se odreknemo i onih prava, u koje se nisu usudili ni isti Magjari dirati! Evo što su nam ostavili: 1. Landescultur; svatko će moći orati bez ministrova dopuštenja; 2. slobodno možemo graditi o svom trošku puteve; 3. za svoje siromake možemo se brinuti sami; 4. za cèrkve, škole i obćine ćemo se sami skèrbiti; 5. u obziru foršponah i einquartirunga imat ćemo neograničeno pravo razpolaganja". — U drugom članku veli, da ne misli, da se ima sav ustav

zabaciti, jer ima u njem gdješta i dobra, ali da se ima za hrvatsku kraljevinu u toliko preinačiti, da naše državno pravo, u koliko se ne protivi jedinstvu monarkije, ostane nepovrijedjeno. Dok takovom preinakom ne budu naša prava osjegurana, nebi smjelo bansko vijeće, ako mu nalog dodje, ovakav ustav proglasiti. S toga bi se naš sabor imao prije sazvati, koji bi imao oktroirani ustav u pretres uzeti, nužne promjene predložiti i najvišemu mjestu za potvrdu podnijeti. — „Mi se nadamo, završuje Šulek, da ako se je u ministeriju, nije se u caru utèrnula iskra pravičnosti, te će se sklonuti na one razloge. To ište več sama razboritost; jer ako je ministeriju silno koristilo povčrenje našega naroda, silno bi mu nahudilo nepověrenje tim više, što je ona veza još vèrlo slaba, koja treba da veže sve austrijske narode“.

Uza sav otpor, koji je u Hrvatskoj i drugim slavenskim zemljama proti oktroiranom ustavu od dana do dana sve veći bivao, centralizacija, absolutizam i germanizacija probijaše iz njega sve više, čim više se kraju primicao prevrat u Ugarskoj. U ovoj novoj preobrazbi monarkije stvoriše se i u nas dvije stranke: narodna jedna i druga; ali prva se žestoko opirala svim iz Beča dolazećim promjenama, kojima se vrijedjahu historička i narodna prava kraljevine Hrvatske, druga je bila popustljivija, stojeći doduše na braniku hrvatskoga državnoga prava, ali nadajući se, da će se umjerenošću i razboritim popušćanjem više polučiti moći, nego prežestokim i nerazložnim napadanjem na bečku vladu. Šulek spadaše u prvu, Gaj u drugu stranku. Uza sve velike zasluge za literarni i duševni preporod našega naroda, ne može se ipak tajiti, da je Gaj kao vlastnik velike, dobro uredjene tiskare, kakovu trebaše vlada za tiskanje i raspačavanje svojih naredaba, proglasa i oglasa,

u svojem konzervatizmu nešto i vlastite materijalne koristi nalazio. Bilo kako mu drago, toliko se opažalo, da je izmedju Gaja i Šuleka napetost sve jasnija postajala: napokon je došlo do posvemašnjega prekinuća sveze medju njima. U br. 75. od 23. lipnja 1849. njim uredjivanih „Novina" oprašta se Šulek s čitajućim općinstvom ovim riječima: „Tri godine dana upravljao sam ovimi novinami, tri godine pune jada i ráda. Ako děla moja na zapuštenom našem publicističkom polju nisu uvěk zadovoljila občinstvu, ako su moje rěči možebiti gděkoga uvrědile ili mu krivicu naněle, evo me na razstanku, gdě molim za oproštenje, jer nikad si nisam prisvajao kakvu premudrost i rado priznajem, da sam više puta posrnuo, buduć čověk slab i nemoćan. Al toliko mogu ipak po duši kazati, da me nikada u uredjivanju novinah niti slěpa strast niti osobna mržnja ravnala nije, već mi biahu uvěk zvězde predhodnice: sloboda i narodnost; ja sam se tèrsio biti liberalan u pravom smislu rěči. S ovom ugodnom savěštju ustupam sada posao taj drugim rukam; nu napokon nemože mi se na ino, nego zahvaliti se još jedanput i čitajućemu občinstvu i gospodi sudělovnikom na njihovoj prijazni i preporučiti se njihovoj blagoj uspomeni". Kamo sada? Vremena su još uvěk burna; Hrvatska se ne ima, istina, bojati magjarske invazije, ali zato se nadvijaju nad političkim horizontom crni oblaci, dolazeći od Beča. Ako ikada, sad treba Hrvatskoj vještih publicista, kao što je Šulek. Ako je otstupio od „Nar. Nov.", nije se mogao, a sad već kao hrvatski patriot niti smio odreći žurnalistike. Priliku je imao, da na polju, na kojem je svoju vještinu dosad zasvjedočio, politički rad nastavi.

Još god. 1848. osnovaše braća Lavoslav i Ljudevit Župan politički list „Slavenski Jug", koji je liberalnijim od „Nar. Novina" smjerom udario, te odrješi-

tije slobodu i ustavna prava Hrvatske ne samo proti Magjarima, nego i proti bečkoj vladi braniti uzeo. Dočim su „Nar. Nov.“ bile organ mirnijih, konservativnijih domoljuba, sakupiše se okolo „Slav. Juga“ mladi, vatreniji patriote: baron Kušland, Krestić, Prica, Mrazović, Drag. Župan, Šplajt, Žužel, Stanisavljević i dr. U br. 78. god. 1849. donosi „Slav. Jug“ svoj program, gdje, stojeći naš narod na raskršću dvojaka puta, od kojih je jedan gladak i ubav, posut ružama i cvijećem, a drugi je put trnja i gusta korovlja, ali onaj vodi k poniženju i ropstvu, a ovaj k samostalnosti i slobodi, veli: „ne ima ovdje srednjega puta, odabrati se mora jedan ili drugi put. Mi nismo dugo oklevali na ovom razkèrštju našega političkoga života, kojom stazom da krenemo, već vam evo, bratjo mila, razvijamo barjak narodne slobode, da se kupite poda nj, te ćemo se hvatiti one kamenite zapuštene razputice . . . znademo, da ćemo mi ili potomci naši samo ovim putem stići pod domah blagih zraka sunca slobode i uživati stalno nesmućeno blaženstvo . . . Neka dakle nitko nemisli, da ćemo se dèržati kakove sistematičke opozicije. Što god vlada naša dobra učini, to ćemo hvaliti i preporučivati; ali ćemo zajedno odkrivati i sve njezine mâne i pogrěške, sve naše běde i potrebe. Kad osudimo što kao nevaljano, kazat ćemo odmah i kako bi to valjalo izpraviti, a u glavnih člancih razmatrat i motivirat ćemo potanko potrebite za našu domovinu svake vèrsti reforme. Ako list naš službene věsti kad i kad za **jedan dan** kasnie donese nego službene novine, to će opet naši listovi donositi takovih věsti, kojih nitko u službenih novinah neće naći“. Slav. Jug bijaše dakle organ hrvatske opozicije. Ovaj list donašaše lijepe i jezgrovite članke i rasprave od mladih pisaca, ali se opažalo, da pravoga jedinstvenoga uredništva ne ima; to sam opazio i ja, koji sam

jedno vrijeme bio suradnikom lista; to drugačije nije moglo da bude, jer štampari i odgovorni izdavatelji bijahu oba Županа, koji su svojom tiskarom i knjižarom bili odviše zabavljeni, nego da bi bili političkim listom upravljati mogli. Tuj im dakle dobro dodje Šulek, koji, otstupiv od „Nar. Nov.", preuze uredjivati:

Slavenski Jug. Već od početka, kako je ostavio „Nar. Nov.", vidimo njegovo vješto pero u br. 79. od 3. srpnja 1849. pod njegovom šifrom; on je dakle faktički urednik, ali po imenu ostaje na listu još staro uredništvo. Ne može mi se na ino, a da ne spomenem iz njegova prvoga uvodnoga članka njekoliko mjesta, koja nam pokazuju načela njegova programa, iz kojih razabiramo mir, trijeznost, ali i odrješitost, kojih će se držati uredjivajući novi list. „Osamstogodišnje izkustvo, veli, osvjedočilo nas sasvime, da bez primjerne političke samostalnosti ne ima za nas ni materijalne ni duševne sreće, ni narodnoga, ni političkoga života. Dok je bila Hèrvatska i Slavonia prišivak Ugarske, a Zagreb služkinja Pešte — kolika to bijaše nevolja na sve strane! Poljodělstvo na najnižjem stupnju, obèrtnosti ni traga, umětnosti zapuštene, nauke bez zaštite . . . Medjutim je kod Magjara svaka struka duševnoga razvitka sve bujnije rasla, jer je svestrane podpore vlade uživala. Zato je Pešta za kratko vrěme postala središte ne samo materijalnoga, nego i duševnoga života. Tko je tomu uzrok? . . . Dočim su Magjari svoju domaću vladu imali, koja se za njih pomnjivo brinula i sve što na uzveličenje magjarskoga naroda směraše, krěpko podpomagala; dočim su se u tu svrhu po svoj Ugarskoj pod zaštitom vlade shodna družtva osnivala, a magjarska narodnost, kao najjača poluga narodne veličine, svestrano podupirala, kod nas je sve u mèrtvilu čamilo, jer domaće vlade nismo imali; banska čast biaše ponižena do palatinova

poručnika, a tudjinci se nisu za nas ništa brinuli. Još da nismo toli žestoko branili ono malo municipalnih prava, po imenu pako našu narodnost, bili bismo se već razplinuli po ovoj magjarskoj poplavini kao ulje po vodi".

„Sada već svatko uvidja, da nam treba domaće vlade, ako hoćemo, da onako kako drugi narodi napredujemo. Pak budući da nam Magjari nisu htjeli domaće vlade ustupiti, zato je naš narod lani mač tèrgnuo, da obrani svoju samostalnost, i za ovu ideu liju jošte hiljade naših zemljaka kèrv svoju na bojištu".

„Mi imamo, hvala Bogu, sada svoju domaću vladu, barem u provincialu. Ako ova nije dosada zadovoljila svakomu zahtěvanju, tomu nije kriva idea domaće vlade, nego okolnosti, neopreděljeno njezino područje, oskudica sredstva, neizvěstnost našega stanja, a ponajviše rat i izbivanje naše glave, našega bana . . Jako bi se dakle varao, tko bi materialnu korist domaće vlade htio proceniti u ratno vrěme; tu jednu zaslugu neće nitko našoj vladi uzkratiti, da je mir kod nas uzdržala, dočim se sve naokolo pobunilo . . . Ako smo mi odlučili stupiti s Austrijom u savez, učinili smo to pod naročitimi uvěti; uvěti ovi nisu bili revolucionarni, kao što ih biahu Magjari predložili. Naši uvěti, pod kojimi se želimo s Austrijom sjediniti, jesu uměreni, zakoniti, mogući . . . našemu zahtěvanju domaće vlade, koja bi od bečkoga popečiteljstva samo u toliko zavisila, na koliko to potrěbuje obstanak i jedinstvo federacije; našoj samostalnosti, za koju se evo već godinu tako ljuto borimo, prěti nova pogibelj. Mi nismo htěli, da se raztopimo u magjarskom elementu, a nećemo ni da se razplinemo u němačkom. Al eto službene bečke novine donose odobrenu od cara ministarsku naredbu o političkoj organizaciji austrijanskih krunskih zemljah. Ova

bi naredba u centraliziranoj Francezkoj možda pohvalu stekla, ali u nas može samo brigu i strah probuditi, jer je to živa centralizacia, koje smo se uvěk kao kuge plašili... Naš dèržavni odbor biaše izradio osnovu o našem odnošenju prema centralnoj vladi — dakako na temelju federativnom. U ovoj naredbi nije se na tu osnovu ni malen obzir uzeo. Mi, koji nismo octroy od 4. ožujka primili, nemožemo ni ovu naredbu primiti, jer nam otima i onu autonomiu, koju imadiasmo pod Magjarom. Zato svraćamo na tu naredbu pozornost svih prijateljah domaće slobode. Videant consules“. U ovim riječima opetuje se program „Slav. Juga“: borba za samostalnost, narodnost i državna prava hrvatske kraljevine proti bečkoj centralizaciji; štedeći ipak domaću vladu, držeći se ovoga programa, razvija ga Šulek krepko i odlučno cijelo vrijeme svojega uredjivanja, koje je počevši od 11. kolovoza i. g. posvema preuzeo, te odsad samo on dolazi kao odgovorni urednik na listu, dočim su prije bili braća Župani. Svi njegovi članci napereni su proti bezuvjetnomu uvedenju oktroiranoga ustava, braneći autonomiju na osnovu federativnoga uredjenja monarkije. Dne 6. rujna 1849. proglašen je ipak ustav od 4. ožujka i u Hrvatskoj kao temeljni državni zakon. Sad je Šulek stegnuo svoje napadanje na sám ustav, te je, tumačeći mu smisao, nastojao, da prilagodi našemu stanju barem ono malo, što je u njem dobra bilo. Kad bi se bilo u Beču barem ono držalo i sdušno vršilo, što je u ustavu narodima bilo obećano, bili bi se smirili. Ali se na obećanje zaboravilo, te je iz ustava probijao sve većma centralistički absolutizam. Taj je uzeo Šulek živo pobijati, zato su se nad „Slav. Jugom“ crni oblaci sve većma kupit počeli, iz kojih se imala napokon oluja na nj sasuti. Šulek se tomu otimao, tumačeći: kako mi razumijevamo federaciju,

kakova treba da bude politika jugoslavenstva; da mi nijesmo separatiste niti buntovnici; kako je hrvatski narod vjeran i lojalan, ali da je dužan braniti svoju slobodu i svoja prava. U ovom pravcu izlazi članak za člankom ispod njegova pera. Sve badava: „Slav. Jugu“ radilo se o glavi. Na dne 6. veljače 1850. pozvani su Lavoslav i Ljudevit Župan kao odgovorni izdavatelji „Slav. Juga“ na zahtjev Petra Očića, privremenoga drž. odvjetnika pred varoškoga sudca na sud. „Za što su pozvani, piše uredničtvo, neznamo, jer drž. odvĕtnik u svome pismu na g. var. sudca necitira nikakov članak „Sl. Juga“, već samo nĕšto o pravcu istih novinah govori“. Čudnovato; braća Županì prestali su prije pó godine biti odgovornim urednicima, pošto je odgovorno uredničtvo preuzeo sám Šulek, a ipak nije on, nego su Župani na sud zvani. Bijaše tomu kriv manjkavi i površni, na brzu ruku skrpani štamparski zakon. Neprilika, koje su s manjkavosti zakona na samoj porotnoj raspravi nastale, bijaše i pisac ovih redaka svjedokom. Branitelj optuženika, odvjetnik Vrbančić stjerao je, posluživ se manjkavošću zakona, sudca, državnoga odvjetnika i porotnike u takov tjesnac, da se rasprava bez svakoga rezultata prekinuti i sud razići morao. Šest dana kašnje, br. 34. od 11. veljače, brani sebe i svoju stranku Šulek u članku: Je li „Sl. Jug“ buni narod“. To bijaše zadnji članak „Slav. Juga“, jer je slijedeći dan banovom naredbom obustavljen. Ova zabrana odjeknula je u općinstvu bolnim osjećajem, jer je ostalo bez opozicionalnoga organa.

Odazvavši se želji općinstva, upravio je Šulek skoro iza toga kako je „Slav. Jug“ zabranjen, molbu na bana, da bi ga dozvolio opet izdavati. U tom poslu piše iz Beča 19. veljače Vrbančić Šuleku: „Sve što je bilo za reći, kazao sam banu i prošnju mu Vašu predao. Premda

sam mu bio već gotovo dosadan, nisam mogao dalje dotjerati nego: dodjite sutra, onda ću Vam kazati, ja sada to sám ne mogu riješiti, niti sam ja tomu kriv. — Iz svega se vidi, da su u svoj toj stvari drugi sokači. Pouzdanici (to bijaše naše zemaljsko povjerenstvo u Beču T.) su svi osim M. i B. proti zabrani. Isti Tomić, a i Bužan mi je u lice proti zabrani govorio. S Ožegovićem još nisam bio, ostalim sam prošnju Vašu priobćio i prosio ih, da ju podupiru, ako ih ban za savjet upita, što mi jednodušno obrekoše". Medjutim se čini, da bana nijesu za Šulekovu molbu povoljno svjetovali, jer je već od 24. veljače 1850. stiglo banovo riješenje: „Odgovara se molitelju: da dotle, dok zakon o štampi, koji će naskoro vlada takodjer za kraljevinu Hrvatsku i Slavoniju provisornò izdati, u život stupi i dovoljna garancija tako za slobodu štampe, kao i proti njezinu postupku pribavljena nebude, od zabrane „Slavjanskoga Juga" po meni odredjene odustati nemogu". S ovim riješenjem nestalo je i Šuleka s političko-publicističkoga polja za više godina. Jošte je napisao njekoliko članaka u „Jugoslavenskim Novinama", koje su poslije zabranjena „Slav. Juga" počele izlaziti pod uredničtvom Josipa Dvoranića (Hofmanna); ali kad su i ove naskoro prestale izlaziti, zamukoše glasovi svakoga slobodnijega osjećaja; absolutizam i centralizam sa svima posljedicama počeše se sve većma širiti u zemlji; sva znamenitija mjesta popunjena su pridošlim tudjincima, dočim su domaći sinovi ili izvan Hrvatske ponamješteni, ili su im u domovini neznatne službe podijeljene. Banovo nastojanje, da narodu bude sačuvana hrvatska narodnost, izjalovi se na krutom otporu bečkoga ministarstva. Hrvatski jezik istisnut je njemačkim, počam od najviših zemaljskih mjesta, pak do općinskih bilježnika. Otkad su Bogović kao urednik „Nevena", a Fi-

lipović kao pisac otisnute u njem nevine patriotičke pjesme više mjeseci pročamili u županijskim uzama, okaniše se pisci svakoga političkoga pisanja; pa gdje da i pišu? Osim „Nar. Novina" i „Agramer Zeitunga" ne ima drugih političkih listova. Letargija zarazila narod, a zemlju pritisla teška sumorna politička atmosfera. — Nakon sumorne atmosfere slijedi obično oluja; ova nije dugo izostajala. Došao je francesko-talijanski rat sa sudbonosnim posljedicama za Austriju. Povod porazu tražio se u nesretnom, jer narodima omraženom uredjenju monarkije.. Nakon desetgodišnjih kobnih, teških pokusa sa germanizacijom i absolutističkom centralizacijom došlo se do osvjedočenja, da valja drugim putem okrenuti, te pravednim zahtjevima nezadovoljnih naroda zadovoljiti. Dne 10. list. 1860. izišao je carski manifest, poznata listopadska diploma, kojom je izrečeno državno načelo, da će odsele kao zakonodavno tijelo za one poslove, koji su cijeloj monarkiji zajednički, postojati državno vijeće, a za upravu tih poslova centralna vlada u Beču, dočim će se oni poslovi, koji nijesu zajednički, ustupiti autonomiji zemalja i kraljevina u zakonodavstvu i upravi. Sad nastade grozničav preokret u cijeloj monarkiji. U diplomi izrečena su samo glavna načela ustavne vladavine, sad valja ta načela provesti, a da će provedba s velikim poteškoćema biti skopčana, mogao je unaprijed svatko proricati, koji je uzeo u obzir različitost zemalja i naroda cijele monarkije. Hoće li prihvatiti svi narodi jedan centralni zakonodavni i jedan upravni organ, i ako ih prihvate, koje će poslove zajedničkima priznati? Hrvatski narod pozdravio je listopadsku diplomu s oduševljenjem, jer je u njoj načelno izrečena federacija, kojoj je on pod svojim banom u krvavim ratovima toliko žrtava doprineo. Pitanje je samo: koliko da ustupi od svojega ustava, koje poslove

da pridrži svojoj autonomiji, a koje da priznade zajednićkima cijeloj monarkiji? Da se narod za riješenje toli zamašnih pitanja pripravi, nužno treba neodvisnih političkih listova i prokušanih, vještih publicista. Valjalo se dakle najprije pobrinuti za novine.

Već prije nego što je listopadska diploma izišla, počeše hrvatski domoljubi, na čelu im Šulek, videći da su na vidiku velike i važne političke promjene, misliti o tom, kako bi se neodvisni politički list osnovao. Općoj želji odazove se Slav. Vrbančić, koji, dobivši koncesiju, poče već 1. listopada 1860. kao vlastnik i odgovorni urednik izdavati „Pozor". Premda je Vrbančić bio potpisani urednik, duša ipak i pravi urednik bijaše Perkovac. Sad poslije 10 godina stupi Šulek opet na političko poprište kao glavni suradnik „Pozora". Prvi put oglasio se u 25. br. uvodnim članköm: „Javnost i važnost novina", a zatim slijedjahu članak za člankom. Ne mogu navadjati pojedine njegove članke, dosta budi spomenuti, da su rasprave i razjašnjenja svih važnijih državoslovnih pitanja potekla iz njegova pera. Jedno od najvažnijih dnevnih pitanja bijaše: ima li Hrvatska, prihvaćajući na temelju listopadske diplome federativno uredjenje monarkije, stupiti u savez sa Ugarskom, i ako ima, kakav da bude taj savez? Već su se sad tri političke stranke pojavile u glavnim obrisima, koje su se u otvorenom na 15. travnja 1861. saboru potpuno razvile. To bijaše samostalna stranka, koja, ne hoteći o savezu s Magjarima ništa da znade, naginjaše u bečki rajhsrat; druga, posve protivnoga smjera, zazirajući od Beča i njegovoga rajhsrata, čežnjaše za savezom s Ugarskom, treća napokon, nar. stranka, koja idući srednjim putem, bijaše voljna, da sklopi savez sa Ugarskom, ali na federativnom osnovu, držeći da će Hrvatska zajedničkim centralnim organom biti zaštićena

proti premoći Ugarske, a sklopljenim sa Ugarskom savezom osjegurana proti premoći Beča. Težnje narodne stranke zastupaše uz druge najkrepčije i najodlučnije u političkim listovima, poimence u „Pozoru", Šulek. Zanimljivi su njegovi članci u br. 30., 31., 33., i 36. g. 1860., gdje raspravlja o slozi s Ugarskom i savezu, koji bi imala trojedna kraljevina s njome sklopiti, navodeći za razlog zajedničku historiju i toliko zajedničkih interesa. Ako i jeste za savez s Ugarskom, ipak je proti jednom zajedničkom saboru. Dakako da ima u njegovu razlaganju više tamnih mjesta i zamršenih pitanja, što je samo posljedica njegove predpostave, da će se Ugarska povratiti u status quo prije g. 1848. sa kr. ugarskim namjestničkim vijećem a s palatinom na čelu vlade. Pod utiskom jedva preživljenoga bečkoga absolutizma Šulek je s početka išao u zagovaranju saveza sa Ugarskom tako daleko, da se od svojih političkih prijatelja u tom mnijenju odaljio. Kašnje, kad su Magjari osjećali, da im krila rastu, te Hrvatskoj sve smjelije, njezinu samostalnost upravo vrijedjajuće zahtjeve stavljati počeli, uvidi i sám, da je predaleko išao. To se vidi najbolje iz njegovih u br. 60. i 61. 1861. izašlih članaka: Jesmo li mi „pridružene i podložene strane Ugarske" ? U ovim člancima Šulek, pobijajući neoborivim iz historije, državnoga prava i mnogostoljetne prakse crpanim razlozima tvrdnju magjarskih pisaca, da se pod riječima „partes adnexae" ima razumijevati kraljevina Hrvatska i Slavonija, dokazuje, da se kraljevine Dalmacija, Hrvatska i Slavonija ne mogu nikako razumijevati po riječima partes adnexae, već da su slobodnom voljom Ugarskoj pridružene kraljevine. Iza ovih redaju se toliki drugi važni članci i razprave, kao što su: sabor hrvatski i ugarski: pristup k savezu s ugarskom, gdje se pretresaju uvjeti, pod kojima da Hr-

vatska s Ugarskom stupi u savez; naši politički protestanti, gdje se obara na onu grupu narodnih zastupnika, koji su uz prosvjed ostavili sabor tobož radi nanesene im uvrede, u istinu pako, da zapriječe prihvat nepoćudna im prijedloga o savezu Hrvatske kraljevine s Ugarskom itd.

Nakon raspuštena 12. stud. 1861. sabora, nastavljena je još žešća no prije borba medju trim strankama: samostalnom, unionističkom i narodnom, koja bijaše voljna s Ugarskom sklopiti savez, ali na osnovu potvrdjena po kralju čl. 42., imajući ipak svedilj na umu federalistično uredjenje monarkije. Borbu za provedenje svojega programa vodila je narodna stranka i nadalje u svojem organu „Pozoru“, kojemu i Šulek posveti svoje pero, ali su mu članci već rjedji, budući zabavljen uredjivanjem „Gospodarskoga Lista“. Žestina borbe bijaše povodom, da je na oporbenu štampu sve veći pritisak dolazio, te „Pozor“ bude napokon iza trokratne opomene, sa br. 7. na 11. siečnja 1864. obustavljen.

Važni politički dogodjaji ponukaše Šuleka, da ipak još jednom kao urednik stupi na javno poprište. U drugoj polovici g. 1865. počeše se od Njemačke nad Austrijom dizati crni oblaci: Njemačka spremaše se, da udari na našu monarkiju. Domaće prilike Austrije nijesu bile za rat povoljne. Otpor proti Šmerlingovoj centralizaciji i veljačkomu patentu bijaše u Hrvatskoj i Ugarskoj od dana do dana sve žešći. Pak i s one strane Litave nijesu narodi bili zadovoljni. Budući rat s Njemačkom, kako se vidjelo, pred vratima, valjalo se najprije kod kuće s narodima sporazumjeti. Sporazumak olakotiše Magjari, koji otstupivši od oporne negacije, izjaviše na Deakova usta, da su spremni priznati zajedničke interese i stupiti u realni savez sa Austrijom. Šmerlin-

govo ministarstvo pade, a zamijeni ga Belcredijevo. Na 20. rujna izidje carski manifest na narode, kojim se zakon o pošiljanju zastupnika na rajhsrat izvan krieposti stavlja, te se veli, da će se listopadska diploma i veljački patenat kao kraljevski prijedlozi hrvatskomu i ugarskomu saboru predložiti. Upliv Ugarske raste sve više u Beču, uslijed toga pade hrvatski dvorski kancelar Mažuranić, a zamijeni ga izraženi unionista Kušević. Federacija je u opasnosti. Hrvatski sabor sazvan je previšnjim otpisom na 2. studenoga 1865. Ovaki sudbonosni dogodjaji, a Hrvatska je blizu 2 godine bez neodvisnoga političkoga lista! Obustavljenomu „Pozoru" bude dozvoljeno, da opet smije izlaziti, i tako uze Šulek uredjivati:

Pozor 1865. U oglasu, kojim se predstavlja 14. studenoga općinstvu, veli Šulek: „Puklo kud puklo, mi pišemo na svoju zastavu samo samostalnost trojedne kraljevine, kako ju je zamislio i uglavio sabor godine 1861. u čl. 42.; od naše samostalnosti želimo samo toliko ustupiti središnjoj vladi, koliko je prijeko potrebito, da se austrijska monarkija uzdrži u svojoj snagi kao evropska velevlast. Uz ovu našu pomenutim člankom 42. označenu samostalnost želimo se svezati i pravi goj držati i s našimi susjedi."

Za vrijeme od godinu dana, što je Šulek „Pozor" uredjivao, zbivahu se najznamenitiji po naš narod dogodjaji: tuj je trebalo, da bude „Pozor" vještim rukama povjeren. Istina, da su se kao suradnici oko „Pozora" i opet sakupili vješti pisci: Rački, Mrazović, Perkovac, Miškatović, barun Hellenbach, Josip Vranicani i toliki drugi; nu pravi pokretač i duša cijelomu radu bijaše dakako Šulek. On je oglašeni u 1. broju „Pozora" program vjerno i dosljedno provadjao. Njegovi članci i razprave sačinjaju lijepu gradju znamenite naše

borbe ono doba za slobodu i samostalnost naše domovine. Ne mogu se upuštati u navadjanje i razglabanje njegovih članaka, dosta je, da samo njekoje navedem. U br. 2. i 3. g. 1865. raspravlja o znamenitom kr. otpisu i sadržanim u njem prijedlozima u listopadskoj diplomi i veljačkom patentu; u br. 29. i 30. raspravlja opširno o čl. 42. od g. 1861., kojima kritizuje osnov uglaviti se imajućega saveza sa Ugarskom; u br. 35. pretresa cjelovitost ugarske krune prema shvaćanju pragmatičke sankcije, zajednički sabor i naše na njem zastupanje. Bijaše već onda ljudi, koji su za osnov našemu ugovaranju s Ugarskom uzimali njezine zakone od g. 1848., proti njima se Šulek oštro dignuo, veleći: „Tko svoj može biti, tudji neka nebude, riječ je hrvatskoga naroda, koji se je uviek držao, te samostavnost trojedne kraljevine od pamtivieka postojano branio, sad većom, sad manjom srećom. I kod nas se uviek našlo ljudih, koji su bili spremni prodati ovo najveće blago narodno sad ovomu sad onomu, kako im je u prilog išlo. Nego jezgra naroda branila je svagda autonomiju svoje domovine, koja nije nikad s nijednom drugom državom, a niti s Ugarskom stopljena, nego sad više, sad manje samostalna bila. Stoprv na izmaku prošloga stoljeća počela je više nego ikada prije naginjati Ugarskoj, ponajviše od straha pred bečkim absolutizmom. Nego pošto se je g. 1848. opet osviestila i povratila si njegdašnje svoje zakonodavstvo: nebi li to bila upravo uvrjeda za hrvatski narod, kad bi ga sada tko pitao: želi li se opet povratiti u prijašnju podložnost? Njegovo je veličanstvo i najnovijim svojim aktom, rujanskim manifestom, uzporedilo u njekom pogledu trojednu kraljevinu s Ugarskom, pak ista je ova nas na prvašnjem saboru od god. 1861. ponudila bielim listom, to će reći, ponudila nas je, da sami odredimo odnošenje, u kojem že-

limo u napredak s Ugarskom življeti. Sve ovo dokazuje, da se samostalnost naša priznaje od vlade naročito, a od Ugarske mučke. Nespretno je dakle pitanje: hoćemo li sada poslati svoje zastupnike na ugarski sabor po njegovih zakonih od god. 1848. Ovakov bi postupak suponovao, da mi priznajemo valjanost tih zakona; nego naš sadanji položaj potječe upravo otuda, što mi tih zakona nikada priznali nismo, a niti ih ikada sve priznati možemo, jer bi se po njih trojedna kraljevina u Ugarskoj upravo raztopila, to jest, nestalo bi je prije ili kašnje. Koji pravi Hrvat ili Slavonac želit će takova šta svojoj domovini? Ali se od nas niti nepotrebuje da prihvatimo pomenute zakone: obje priestolne besjede, hrvatskomu i ugarskomu saboru namienjene, izjavljuju samo želju i nadu porazumljenja u obće, one nas pozivlju, da učinimo s Ugarskom nova pacta conventa. Naša priestolna besjeda kaže: „Povodom zaključka posljednjega sabora o odnošajih naprama kraljevini Ugarskoj, izjavljujemo živu želju, da riešenje ovoga pitanja do skora za rukom podje izmedju oba zemaljska sabora“. A u priestolnoj besjedi za ugarski saber kaže se: „Uzdamo se i nadamo, da će se stvoriti savez pobratinskih naroda na temelju uzajamnoga poštovanja i u duhu iste one pravičnosti, koju je prvašnji ugarski sabor od g. 1861. nedvojbeno očitovao u svojoj adresi od 6. srpnja (ponudiv nam bieli list)“. Kako će se to sporazumljenje izvesti, nastavlja Šulek, zato se postarao 42. zak. članak našega sabora od g. 1861.“.

Tako se redaju nadalje članci: Preustrojstvo Austrije, koje bi se imalo urediti na temelju priznanja pojedinih narodnosti i njihovih prava; jer ako i najmoćniji kraljevi ugarski u starom im ustavu promjene bez privole Hrvatske uvesti nemogahu, niti Hrvatsku sklonuti, da se raztopi u pobratimskoj Ugarskoj, neće

niti Austriji za rukom poći, da se Hrvatska, od Ugarske odružena, u Austriji raztopi. — Samosvojnost trojedne kraljevine napram Ugarskoj br. 96. g. 1866., gdje povodom saborskoga raspravljanja: kako bi se imao udesiti naš ravnopravni odnošaj napram cjelokupnoj carevini, pretresa Šulek kao posljedicu ovoga drugo pitanje: kako bi Hrvatska imala zastupana biti u onom organu, koji bi se imao stvoriti za razpravljanje i obavljanje skupnih cijeloj monarkiji poslova, te veli: da našemu narodu sveza sa Ugarskom nije ultimus finis, koji bi se imao izvesti à tout prix, nego mu je samo sredstvo, da obezbiedi svoje pravo i svoj ustav naprama trećemu. Sve što je preko te mjere, protivno je sviesti i uvjerenju našega naroda, o kom se niti pomisliti neda, da je toliko umom i srcem klonuo i propao, da bi bez ikakve potrebe za one najviše poslove, koje je Ugarska u skupu s nama trećemu tielu odstupiti nakanila, želio da se obavljaju pomoćju ne svoga posebnoga, nego tudjega zastupstva, koje svoje vlastite interese pred očima ima. Dosljedno tomu zagovara Šulek prijedlog, da se hrvatski zastupnici u zajednički cijeloj monarkiji organ biraju iz hrvatskoga sabora. — Hoćemo li u Reichsrath. — Zaziranje od Austrije. — Ugovaranje (naše kraljevinske deputacije) s Ugarskom. — Koalicija njemačko-magjarska (dualizam već na vidiku). Ima još mnogo drugih članaka i rasprava, kojima je Šulek za vrijeme svojega uredjivanja ostavio u „Pozoru“ jasne dokaze vješta, okretna i požrtvovna, a osobito hrvatskim patriotizmom zadahnuta publiciste. Šulek je još i kašnje napisao po koj važan članak u političkim listovima, ali uredništvo političkih listova završio je s „Pozorom“. U br. 264. na 29. rujna 1866. oprašta se Šulek sa općinstvom, te uredništvo

„povraća Perkovcu i njegovim vještim i iskusnim rukama, da on (Šulek) može nastaviti druge svoje književne poslove“.

Od god. 1851. bjehu u austrijskim krunovinama, a osobito u hrvatskoj kraljevini, za slobodu političke štampe zavladale tako nepovoljne okolnosti, da čovjeku nije bilo probitačno odvažiti se na to polje. Čak i beletristično polje opstraživahu arguskim očima, ne bi li se u nekoja po državu opasna misao ušuljala. Jedino u gospodarskim strukama mogao se čovjek sjegurnije kretati. Na ovo polje svratiše se ponajviše patriote, držeći, da se barem ovdje može po volji za narod raditi, materijalno mu stanje dizati, te ga za budućnost pripravljati. U ovom smjeru imalo je gospodarsko društvo svojim organom, „Gospodarskim listom“ raditi. „Gospodarski list“ izlazijaše već od g. 1842. kao mjesečnik, a tek od god. 1851. kao tjednik; ali uspijevaše slabo, jer bijaše ponajviše u rukama, kojima uredjivanje bijaše nuzgredni posao. Valjalo je dakle list povjeriti vještim rukama, čovjeku, koji bi mu više mara posvetio. Tuj pomisliše na Šuleka, te on preuze početkom god. 1858. uredjivati:

Gospodarski list. Ljudi počeše glavom klimati: Šulek nije gospodar. Čovjek može biti izvrstan politički publicista, ali za uredjivanje gospodarskoga lista da treba praktičkoga gospodará. Nu Šulek je 8-godišnjim uredjivanjem dokazao, da se ovakovo shvaćanje uredjivanja na predsudi osniva. Urednik imade načela racionalnoga gospodarstva, kojih valjanost su u drugim zemljama vješti, praktički gospodari dokazali, na naše prilike prenositi, iskustva drugih nama saopćivati, postojeće mane odstranjivati, prokušane metode uvadjati, te u opće narod upućivati: što je u jednoj zemlji dobro uspjelo, uspjet

će i u drugoj, uz jednake okolnosti, a uz bolje okolnosti i bolje. U ostalom, Šulekova sveopća naobrazba, znanje hrvatskoga jezika, a navlastito poznavanje naravoslovnih znanosti, fizike, kemije, botanike, zoologije i dr., koje su temelj poljskomu, stočarskomu, vinogradarskomu i drugim strukam gospodarstva: to su bez dvojbe uvjeti, o kojima dobro uredjivanje gospodarskoga lista zavisi. Pak Šulekovo poznanstvo i njegov dobar glas u zemlji sakupiše oko gospodarskoga lista prijatelja i suradnika, koji su mu lijepe gradje donosili, a on ju obradio i putem gospodarskoga lista narodu saopćivao. On je pun ljubavi i požrtvovanja te s oduševljenjem nastupio ovo polje s plemenitom namjerom, da i ovdje svoju na korist naroda učini. Prvi broj otvara s članko**m**: „Napried“, gdje veli: „Domovina nam je od milostivoga stvoritelja svakim darom obilato nadarena, ona je za svaku struku čovječjega posla prikladna: ovdje za gospodarstvo ili trgovinu, ondje za rudarstvo ili obrtnost kao stvorena — pa opet ima kod nas nevolje, ima oskudice, ima gladi. Od kuda polieže ova uboština i siromaštvo? Od nas samih. Mi imamo krasnih vinograda, pak opet se druga vina više hvale od naših; mi imamo neizmjernih pašnika, pak opet ima u Holandiji ili Švajcarskoj više i ljepše marve, nego što je naša; mi imamo liepe prilike za ovce, pak opet svake godine puno novaca trošimo za inostranu vunu; u nas je rodno polje, a imamo ga, hvala Bogu, podosta, pak ipak njemački seljak više nabere iz svoga polja, nego naš iz poljane; imamo vješte ruke, pak opet kupujemo i za ono malo novca, što ga jedva smognemo, sila tudje robe, koja bi se i kod nas gotoviti mogla. Tako dakle mi svake godine mnogo više izvozimo novca za tudje stvari, nego što ga dolazi u zemlju za našu robu; uza to mjesto da nam raste dohodak, a ono nam svejednako

rastu potrebe i trošak; u mjesto da se stežemo, a mi želimo sve udobnije i komodnije življeti. Nije li ovo prieki put k propasti? Osviestimo se dakle i okrenimo drugom stazom, dok je vrieme. Glavni je zakon gospodaru, da toliko zasluži, koliko će potrošiti i da jošte spravi koju bielu paru za crne dane. — Treba dakle, da se ostavimo dosadašnjega gospodarenja, kod kojega smo siromašni, pak da se povedemo za onimi narodi, koji su od nas pametniji i bogatiji, akoprem im zemlja nije rodnija od naše; od njih treba da učimo, kako treba raditi, da se čovjeku trud naplati. Najpreči put do ovoga nauka jest, da onamo otidjemo i učimo. — U mjesto naših gospodara odputit će se onamo „Gospodarski list" i pripoviedat će im onda sve što je vidio i što im treba raditi, da ih ogrije sunce, da se takodjer podkože. „Gosp. list" će ih upućivati, što im treba raditi, da uzmognu, kako valja, gospodariti, t. j. nastojati oko svoga dobra."

„Gosp. list" bijaše pod Šulekovim uredjivanjem upravo škola za gospodare, ne samo za inteligenciju, nego i za niže slojeve gradjanstva i seljačtva. Osobito svojstvo, rijedak dar i kod najumnijih pisaca, da je znao i najabstraktnije pojmove shvatljivim načinom protumačiti, njegov popularni slog učini „Gospodarski list" obljubljenim štivom i kod najnižih gospodara i ratara.

Uz nauku u gospodarstvu pala je iz ovoga lista u narod ne samo mnoga zraka općenite naobrazbe, nego je gospodar upućen i u mnogim granama domaćega života i u mnogim političkim, upravnim i sudbenim uredbama. Uz uporabu lučbe na gospodarstvo, botanike na voćarstvo, livadarstvo, povrtljarstvo i drugo gospodarsko bilje, zoologije na uzgoj stočarstva i konjarstva; uz nauku o racionalnom vinogradarstvu, pivničarstvu i kućanstvu uvodio je Šulek gospodare u mnoge društvene

i poslovne promjene, što ih je onodobni državni sustav u našu domovinu donio. Što je javno bilježničtvo; što i kako su uredjeni sudovi u obće, a kako mjestni sudovi, kako se ima tuj čovjek ponijeti i kako svoj probitak tražiti, a štetu otklonuti; što je slobodni obrt, kakovu čovjek može od njega imati korist, a kako ga može zateći šteta itd. Tako je Šulek učinio iz „Gospodarskoga lista“ organ, gdje je čedniji gospodar, koji ne ima sredstava, da si nabavi razne stručne listove, mogao naći uputu ne samo u gospodarstvene struke, nego i u mnoge druge grane svakdanjega života. Vještina, revnost i požrtvovnost, koje je Šulek uložio u „Gospodarski list“, te mu dignuo glas u narodu, nadjoše zasluženo priznanje ne samo kod pojedinih gospodara, nego i u javnim, u toj struci nadležnim skupštinama. Tako ga je svetoivanska podružnica, uvažujući njegove zasluge u opće za hrvatsku književnost, a napose na gospodarstvenom polju, g. 1860. iz svoje skupštine nadarila zlatnim perom, za koji dar se zahvaljuje ovom čednom zahvalnicom: „Dragocjeni dar, kojim ste me, štovana gospodo, počastili, duboko me je u srce dirnuo. Neznatno moje djelovanje na polju hrvatske književnosti nije ni malo zaslužilo tolikog odlikovanja, zato ga ni ne smatram kao zasluženu nagradu, nego samo kao častni znak Vaše prijazni i ljubavi, kao blagu pobudu, da se dostojnim pokažem ovolike časti.

Primite dakle za nju, veleštovana gospodo! moju iskrenu hvalu, te ću doista nastojati, da vam ju očitujem ne samo riečmi, nego i djelom, i ako je moje dosadanje djelovanje književno steklo Vašu pohvalu, trsit ću se od sada jošte više, dà, podvostručenom snagom, ne bi li mi za rukom pošlo, odužiti se barem od česti zahvalnošću, kojom sam vam se zadužio, primiv od vas ovaj prekrasni dar, dolikujući samo ljudem, što no

su stekli velikih zaslugah oko svoga naroda. U Zagrebu, 10. ožujka 1860. Slavne podružnice zahvalni Bogoslav Šulek“.

Isto tako nadarila ga je podravska gospodarska podružnica srebrnom tintarnicom uz ovu popratnicu: „Svako plemenito ćuteće srce osjeća u sebi potrebu, iskrenim priznanjem nagradjivati zasluge, što no si ih skupljaju muževi, radeći za sreću i blagostanje domovine. — Zasluge, što no ste si ih Vi, veleučeni gospodine, na polju narodnoga razvoja, po imenu širenjem gospodarskoga znanja putem „Gospodarskoga lista“ tečajem mnogih godina na slavu svoga imena, a još više na korist drage nam domovine sabrali, vriedne su, da se očitim njekim znakom ociene. Ovim dobrim uvjerenjem vodjena podravska gospodarska podružnica predaje vam po smislu zaključka, učinjena u svojoj dne 8. veljače t. g. držanoj sjednici, ovu srebrnu tintarnicu s ovom srčanom željom: neka Vam milošću višnjega Boga dopušteno bude, da nam, u zajednici s drugimi, bistrinom svoga uma, okretnošću pera i obilnošću koristnih pomislih svestrani boljak miloga nam naroda sve to više promicati uzmognete. Dano u podružničkoj sjednici 17. rujna 1866. Josip Šavor, podpredsjednik, Josip Prašnik, tajnik“. — Uredništvo „Gosp. lista“ ostavi Šulek koncem god. 1865. Sa gospodarskim listom svršio je uredničko zvanje i poslovanje; on je napisao još mnogo članaka u političkim, beletrističnim i drugim stručnim listovima, nu urednikom povremenih časopisa nije više bio.

Kad no je iza god. 1852. kod nas politika piscu postala ne samo nezahvalna, već upravo opasna, svrati se i Šulek od političkoga na drugo, zahvalnije polje. Budući im u politici ruke sputane, pomisliše ono doba naši književnici beletristikom svijest naroda budnom držati. U tu svrhu poče god. 1852. pod uredničtvom

Mirka Bogovića „Neven“ izlaziti. Oko ovoga časopisa sakupiše se starije i mladje književne sile. Medju tima bijaše i Šulek. Premda se umio u svim granama znanosti sjegurno kretati, najradje se bavio prirodoslovnim strukama i jezikom. U br. 9. god. 1853. ima od njega lijepa rasprava o Eriesonovu toplobrodu. Ovaj glasoviti švedski naučnjak zamisli, kako bi mjesto pare upotrijebio za strojeve drugu tjerajuću silu. Takovu silu nadje u ugrijanu zraku. Na osnovu ove teorije sagradi on brod sa strojem, koji je takav zrak tjerao. S ovim obretom, koji u svijetu veliku pozornost pobudi, upozna Šulek u „Nevenu“ naše općinstvo. — Mjeseca kolovoza 1853. pruži se zagrebačkomu općinstvu rijetka botanička pojava; pred nadbiskupskim naime gradom procvate sabur amerikanski (agave americana). Ova kod nas u staklenicama gojena bilina privlačivaše svojom veličinom i vanredno lijepim cvijetom za cijelo vrijeme dugotrajne cvatnje hrpe gledalaca. Tko bi bio vrstniji od Šuleka, da upozna općinstvo s prirodom ove rijetkosti? On je to učinio u br. 34. „Nevena“. U oba ova članka, „toplobrod“ i „sabur amerikanski“, pokaza se prvi krat vještina, kojom Šulek umijaše znanstveno nazivlje sastavljati. Ove rasprave su i po jeziku i materijalnom sadržaju lijepe i poučne za općinstvo; ali sa narodnoga hrvatskoga stanovišta su mnogo važnije i zanimljivije dvije, što ih je napisao u 1. i 2. književnom prilogu istoga beletrističkoga časopisa g. 1853. U prvoj raspravi razlaže: zašto izostavljamo *e* pred r-om u riečih *krv* itd.? Čovjeku bi se činilo, da je išao sám sebe pobijati, jer je prije 8 godina u „Danici“ u ovom slučaju za ovake riječi zagovarao *à*. Nu valja razlikovati vremena i na umu držati, da pravopis u nijednom jeziku neima nepomično stalnih i rek bi dogmatički učvršćenih pravila, već se prema napretku i razvitku jezika mijenja. U

početku našega književnoga preporoda pisahu ilirski pisci dosta šarenim pravopisom, a navlastito su se razlikovali glede poluglasa *r*. Da se barem za ovo vrijeme sloga poluči, dokaza Šulek u Danici, oslanjajući se najviše na stare dubrovačke pisce, koji su našemu književnomu preporodu ishodištem služili, da se ima pisati: kàrv, smàrt itd. Sloga nije dugo potrajala, jer već 8 godina kašnje pisahu jedni: kàrv, drugi kèrv, a treći bez svakoga samoglasa: *krv*. Da ovoj neslozi opet konac učini, ustane Šulek potrebu dokazivati, da je došlo vrijeme, da se pismenu *r* prizna njegov samoglas, te se, ispustiv svaki drugi glas ispred njega, piše k*r*v, p*r*st itd. — U 2. knjiž. prilogu k broju 16. „Nevena“ i. g. napisa raspravu o dvoglascu *ie*, gdje, oslanjajući se na glavno pravilo: da se riječi onako pišu, kao što treba da se izgovaraju, dokazuje potrebu, da se izbaci do onda uporabljivano *ě*, te se prema potrebi piše *je* ili *ie*; jer „je ě bilo samo provisorium“, i sada, pošto je svoju zadaću svršilo i pošto su mjesto strasti u jezikoslovju razlozi zavladali, valja ga pustiti, pak onako pisati, kao što treba da se govori. Ovoj raspravi dodade na kraju mali rječnik riječi, koje se pišu sa *ie*, a koje sa *je* mjesto *ě*. Izuzev školske knjige, koje su još duže vremena starim pravopisom tiskane, povedoše se za Šulekom malne svi hrvatski pisci, te bude polučena sloga u pravopisu. Dakako da se u njekim tančinama pravopisa, osobito glede Šulekova dvoglasa *ie*, nije postiglo potpuno jedinstvo; nu dovoljno je, da je u glavnim tačkama sporazum polučen, jer razlike u njekim tačkama, kakovih u svim jezicima ima, ne smetaju razvitku jezika, niti napretku književnosti. — U 3. književnom prilogu „Nevena“ i. g. napisa opširnu ocjenu F. Bèrlićem napisane njemačke slovnice za ilirski jezik.

U istom mjesečniku „Nevenu“ izišla je mjeseca kolovoza 1856. od Šuleka opširna i važna filologičko-historička rasprava o Srbima i Hrvatima. Ono doba već, dakle pred 40 godina, poče žalibože izmedju Srba i Hrvata narodno trvenje, jer se sa srpske strane počelo stezati hrvatski narod samo na Kajkavce i Čakavce, dočim bi u ostalim zemljama bili svi i svuda Srbi. A isto tako bi se poricalo Hrvatima pravo na njihov današnji književni jezik, upućujući ih na kajkavsko i čakavsko narječje kao hrvatski jezik. Na ovako poviješću neopravdano stezanje i krnjenje hrvatskoga prava odgovori Šulek opširnom raspravom: Srbi i Hrvati. U ovoj trijezno i objektivno napisanoj raspravi, iz koje probija temeljito poznavanje jezika, povjesti i etnografije, suzbija Šulek napadače na jezik i na zemlju, na kojoj hrvatski narod od pamtivijeka prebiva. Ne mogu se ovdje upuštati u potankosti ove važne rasprave, nu ne mogu propustiti, a da ne navedem zaključak, kojim raspravu završuje, te koju bi preporučio na uvaženje na jednoj i drugoj strani. „Iz svega ovoga, veli on, što dosada navedoh, vidi se, da su Hrvati i Srbi jedan narod jednoga roda i koljena, braća po krvi i po mlieku, narod jednoga roda i jednoga jezika — to je posljedak nepristranoga povjestničkoga iztraživanja; to je pak i svrha ove moje razprave. Ja nisam Hrvat: kao Slaven jednakom ljubavlju ljubim oba ova meni srodna plemena; jednakim štovanjem štujem njihov značaj i njihova slavna djela; jednakom željom im želim sreću i napredak. Samo ova ljubav i želja, samo ovo štovanje pobudi me, da se primim pera — dao Bog bilo u dobar čas! — ne bi li mi za rukom pošlo zaroniti jaz, razstavljajući Hrvate i Srbe, koji su, istom nedavna ponješto zasipani, klete ruke opet počele izkapati. Zato sam pisao sine ira et studio, quorum causas procul habeo,

i dokazivao sam ne preteżnost ovoga ili onoga, nego ravnopravnost obojice. Jer oba ova pobratima naroda jednako su stara i hrabra, slavna i dična; oba su jednakih zasluga oko nezahvalne Evrope stekla, odbijajuć poput željezna zida . poplavicu azijatskoga barbarstva. oba su riedkim u povjesti junačtvom suzbijala biesne navale Tatara i Turaka, Franaka i Talijana, dok su napokon ovu svojom i otaca svojih krvlju napojenu domovinu srećno spasili i sad ljepšoj budućnosti idu u susret. Nu da budućnost ovu postignu, treba im uzajamne ljubavi, treba da se paze kao blizanci, da rastu u poredo, kao dva jaka krošnjasta stabla, nikla iz jednoga koriena, koji ih oba veže, iz kojega oba svoju hranu crpe. A taj korien je njihov krasni narodni jezik. Huda sreća raztrga državni vez, koji ih u davnoj davnini vezaše; nemila sudbina razstavi ih jošt i vjerom, imenom i azbukom; sada ih samo jezik skapča, jedina, istina, nu jaka kopča. On je njihov amanet, njihov otac i majka! Zato treba da se kao dobra djeca natječu u plemenitoj ljubavi i njegi ove svoje mile majke, a ne u izpraznu dokazivanju, da ovomu ili onomu nije prava mati, nego samo maćeha. Neka dakle ime srbsko živi i nadalje uz ime hrvatsko, kamo ga je sudbina postavila. Hrvat neka se raduje srbskomu napredku, a Srbin hrvatskomu". —

Premda protestant, pisaše Šulek više historijskih i političko-crkvenih članaka i u zagrebačkom Katoličkom listu. —

Godine 1867. napisa i tiskom izdade u Zagrebu brošuricu: Memoria Rogerii Bošković, gdje na latinskom jeziku opisuje život i djela slavnoga hrvatskoga učenjaka Dubrovčanina Boškovića. Na osnovu ove rasprave imenovalo ga je sveučilište u Rostocku u Nje-

mačkoj, kako ga je o tom obavijestio prodekan filosofskoga fakulteta priposlanim dekretom, doktorom filosofije.

Već dosad navedenim publicističkim radnjama stekao si je Šulek velikih zasluga za naš narod; nu još su znatnije zasluge za hrvatsku knjigu, što si ih je stekao znanstvenim i praktički koristnim djelima, koja su obogatila našu literaturu.

II. Šulekova posebna djela.

Malo je pisaca toli općenita, svestrana znanja, kao što bijaše Šulek, jer ima malo znanstvenih struka, koje ne bi bio obradjivao. S toga je čovjek gotovo u neprilici, ako hoće, da njegova djela po strukama podijeli. Ja ću ih podijeliti u političká i nepolitička djela, koja su izašla kao posebna, većega ili manjega formata djela tečajem od 35 godina.

Političko-državoslovna djela.

Šta naměravaju Iliri? Prvo djelce, kojim je pred općinstvo stupio, bijaše knjižica, tiskana god. 1844. u Biogradu: Šta naměravaju Iliri? Ideja ilirstva, koja je ono doba ne samo Hrvatskom, nego cijelim slavenskim jugom pokrenula, a i u vanjskom svijetu pozornost pobudila, tumačila se ne samo u spoljašnjem nego i kod domaćega svijeta različito. Svi Slaveni na jugu, osim Srba, prihvatiše ovu ideju kao barjak, pod kojim bi se, ako ne politički spojiti, a ono barem u jeziku i narodnosti tako približiti mogli, da bi književno-narodnu zajednicu stvorili. Nije dakle čudo, da su ljudi, koji su hrvatski narod na tri županije ograničiti htjeli, proti ovoj ideji silnu graju digli, podmećući joj kojekakve nelojalne, pače i antidinastičke težnje. Uz drakoničke stege cenzure, kojom je ugarsko vijeće upravljalo, nije bio lahak posao, braniti domaćom štampom

lojalnost ilirstva i odbijati naperene proti njemu napadaje. To je razlog, što je knjižica tiskana u Beogradu i što na njoj nije napisan pisac; nu da ju je Šulek pisao, dokaz je njegova ispovijest i nadjeni u njegovoj ostavštini rukopisi. Značajne su riječi, kojima pisac uvodi čitaoca u knjižicu: „U ovo toli uzbunjeno doba ne ima shodnijega dara k novomu lětu za Horvate i Slavonce, nego je maslinova grana, t. j. glasonoša, ili znamenje pomirenja, ljubavi, sloge i pouzdanosti bratinske, buduć da je došao neprijatelj, nasijao kukolja medj pšenicu i zavadio jednokàrvnu bratju horvatsko-slavonsku: a to je baš opreděljenje nazočne knjižice, da bude maslinova grana za Horvate i Slavonce, t. j. da pomiri uzbudjene ćudi, ublaži razdražena srca, olakša porazumljenje i povrati priašnju slogu i jednodušnost. Ja niti sam Horvat ili Slavonac niti Ilir, ja ovdi niti mogu što dobiti niti izgubiti, neće mi dakle nitko moći pristranost predbaciti. I buduć me u pisanju ove knjižice jedino ljubav prama mojoj sadašnjoj domovini ravnaše, a istina mi ona zvězda biaše, koje luč sam vazda slědio, smělo mogu kazati, da ovdě nijedne rěčce neima, koju nebi znao temeljito dokazati, da to tko zahtěva; što pako u ovoj knjižici nije sve obširno i potanko razloženo, uzrok je oskudica města i vremena, moja bo naměra biaše, samo u kratko Horvate i Slavonce o pravom stanju sadanje njihove razpre ubavěstiti". — Sadržaj Šulekova djelca može se sa trojega stanovišta posmatrati: etnografsko-historijskoga, narodnostnoga i političko-državnoga. Raspravljajući u prvom dijelu: kako Hrvati potječu od Ilira, velikoga praslavenskoga plemena, koje je nekoć zapremalo golemi prostor izmedju Grčke, Save i obala jadranskoga mora, a kašnje se uščuvalo u sjevernom trokutu balkanskoga poluotoka, djelovaše to dakako moćno na probudjenje svijesti i di-

zanje narodnoga ponosa, biti potomcima toli velikoga i slavnoga naroda i bez obzira na to, što stroga kritika sudi o valjanosti ove hipoteze, da Slaveni od starih Ilira lozu vuku. Važniji dio razprave je dakako sa stanovišta narodnosti, gdje pisac razpravlja, pošto su Magjari istisnuli latinski jezik iz javnoga službenoga života, te ga zamijenili svojim magjarskim, da isto pravo imadu i Iliri, da svoj narodni ilirski jezik uvedu u javni život. „Sveta dužnost je, veli Šulek, svakoga Horvata i Slavonca, da on toli lěpi, bogati i slavni jezik, koji mu je njegova majka tako rekuć u srce usadila, kojim su se někoč njegovi hrabri dědovi pravom ponosili, koji se je sa kraljevskoga prestolja orio, a koji bi sada rado drugi utamaniti, da ovaj svoj jezik kano sveto blago čuva, štuje, brani i ljubi". Obrativ se na „hrvatsko-slavonske kćeri", nastavlja: „Dobro mi znamo, da sreća domovine velikom stranom od matere zavisi. Ako već majka mladjano sàrdašce svoga sinka nauči kucati za domovinu, ono se doista neće nikada više rodu i domu svomu izneveriti, jer što majka reče, to čověk mnogo dublje u sàrce ucěpi, nego ono, što od drugih čujemo". — Krepko ustaje u obrani ilirskoga jezika proti domaćim neprijateljima, koji tvrde, da bi se mjesto ovoga „vlaškoga" na čast književnoga jezika imalo dići kajkavsko narječje zagrebačke županije, pak, čineći ovaj prijedlog smiješnim, navadja razloge, zašto su hrvatski domorodci uzeli upravo ilirski za književni jezik. „Pak zašto zaziru protivnici od ilirskoga imena? Tà isti Josip Kušević, dvorski savjetnik, tako odlučni branitelj hrvatskih municipalnih pravah, spominje u svojoj obrani 78. strani, da se u Dalmaciji, Horvatskoj i Slavoniji govori jezik horvatsko-slavonsko-ilirski. Ovaj jezik zove se zato ilirskim, jer ga govore: Horvati, Slavonci, Sàrbi, Dalmatinci, Bošnjaci itd. — rěčju: svi Iliri."

Narodni jezik i municipalna prava trojedne kraljevine bijahu u ono doba osnovne tačke, oko kojih se vodila borba izmedju Hrvatske i Ugarske. Trebalo je dakle, da u sve slojeve naroda prodre jasan pojam o municipalnim pravima Hrvatske; „jer su se, veli Šulek, Horvati i Slavonci s Magjari samo pod stanovitimi uvěti složili. Municipalne pravice su dakle temelj horvatske i slavonske kraljevine; podkopaj temelj, srušit će se cělo zdanje". — Izbrajajući municipalna prava, spominje i razlaže medju njima eminentno pravo, po kojem se kraljevina Hrvatska i Slavonija na zajedničkom hrvatsko-ugarskom saboru zastupa, te stavlja Hrvatima na srce, da ovo pravo sa svom odlučnosti brane, jer je njim izražena individualna samosvojnost trojedne kraljevine. — Pošto je odlučno odbio i pobio zlobne potvore, da Iliri teže za nekim separatizmom, posebnom državom, završuje svoje djelce „Šta naměravaju Iliri" zaključkom: „Naměra ilirskih domorodaca je ta, da se ustáv, ili, kako već obično latinski kažemo, konstitucija njihova u svojoj cělosti sačuva, da se njihov narod sredstvom jednoga obćenitoga t. j. ilirskoga jezika izobrazi te po tom jak, bogat, pametan i sretan postane". — Ova knjižica, u kojoj su popularnim načinom protumačene pravedne i lojalne težnje Ilira, raspravljena glavna prijeporna pitanja izmedju Ilira i njihovih domaćih protivnika, te izmedju kraljevina Hrvatske i Ugarske, postala je narodu političkim katekizmom, te je i učinila ideju ilirstva sve više popularnom.

Hrvatsko-ugarski ustav. Iza tamnih desetgodišnjih patnja, što ih hrvatski narod pod njemačkim absolutizmom proživio, otvori mu se nada bolje budućnosti sa izdanom 20. list. 1860. diplomom, kojom je ustavno

vladanje svim narodima monarkije obećano. Proglašenim 25. veljače slijedeće g. 1861. carskim patentom je veselje narodâ krune sv. Stjepana znatno pomućeno, jerbo je o njima bez njih odlučeno; da se carski patent s ustavom u sklad dovede, sazvani su sabori hrvatski i ugarski. Hrvatski sabor, na kojem se imao državopravni odnošaj napram Ugarskoj i austrijskim zemljama riješiti, sazvan bješe na 13. travnja 1861. I stariji državljani trebahu iza desetgodišnjega absolutizma upute u ustavne uredbe, a mladji naraštaj pogotovo. Kad se god narod naš iza kakove velike promjene u javnom životu našao na raskršću s pitanjem: što sad?, bijaše Šulek kažiputom. On je i sad izašao pred narod s brošurom: Hrvatsko-ugarski ustav ili konstitucija, kojom je kušao, da naš svijet uvede u ustavni život, ili da ga barem upozna s ustavnim državnim uredbama. „Sve se kod nas raduje, veli u predgovoru, što nam je povraćen stari ustav iliti konstitucija; ali osim starijih pravoznanaca malo ih je, koji bi ga u istinu poznavali, a kako će ga naučiti poznavati, kad ne ima do sada hrvatske knjige, u kojoj bi bio ustav taj razložen? — Ovo me je pobudilo, da sam napisao na brzu ruku ovu knjižicu, u kojoj sam nacrtao t. j. na kratko opisao naš ustav. Naročito kažem, da sam ga nacrtao, a ne potanko razložio, jer da sam ovo htio, narasla bi bila velika knjižurina, a toj se hoće puno vremena. Nam je pako za tim stalo, da našinci nauče brže bolje, jošte prije nego se sabor sakupi, poznavati našu konstituciju, da razaberu njezina preimućtva i vrsnoću, njezine mane i nedostatke, i da prema tomu popune, promiene i obrane što treba, kad se saberu u sabor.“ — Uvodeći čitatelja u ustav, počima s obitelju, općinom, županijama, dok ne dodje do državljana, sastavljajućih državu. Razdijeliv države na autokratne i

ustavne, razlaže probitke i preimućtva ustava. Razloživši važnost, sastav i ustrojstvo hrv.-ugarskoga i napose hrvatskoga sabora, tumači zakonodavstvo, vladu, krunisanje, kraljeva prava itd., upravu, pravosudje, carevinsko vijeće. U razlaganju razlikuje hrvatsko-ugarski i hrvatski ustav, koji je mnogo stariji od ugarskoga, jer potječe od hrvatske dinastije, te je bio od iskona na demokratičkom osnovu sagradjen, oslanjajući se na ista načela, koja su izražena u skupnovladi slavenske obiteljske zadruge. Pišući „hrvatsko-ugarski ustav“, imao je Šulek osobito pred očima Dalmaciju i hrvatsku krajinu, dapače i Istru, o kojima se držalo, da će se u jednom ustavu sa Hrvatskom sjediniti; valjalo ih dakle uputiti u ustavni život. S toga i završuje pisac svoj „Ustav“ pozivom one braće u naše kolo, veleći: „Braćo dalmatinska, krajiška i slovenska! Hrvatska i Slavonija sjedile su evo deset godina za jednim stolom s vami; al su ostale gladnije, nego što ikad prije bijahu. I ono malo hrane, što su ondje dobile, otrovalo im malo ne sok u tielu, posušilo mozak u kostih, ukočilo jezik, omamilo duh. Dignite se i vi od onoga stola i posjedajte do svojih sestrica, da zajedno blagujemo — ne ćete se pokajati . . . Čovjek treba da je svoj, a vi ste tudji; no ustav naš povratit će vas sebi, osviestit će vas i opomenuti, da ste članovi velikoga i slavnoga naroda, kojemu samo sloge treba, da povrati staru svoju sreću, da pomladi staru svoju slavu. U to ime Bog pomozi!“ — Namjera, koja ga vodjaše, da piše hrvatsko-ugarski ustav, istaknuta je najbolje s ono njekoliko riječi, što ih pisa prijatelju si Trnskomu 30. ožujka 1861., gdje medju ostalim piše: „Evo Ti plod mog uma, pisan ponajviše u postelji, s koje sam se nedavno pridigao. Ostalih 10 otisaka prodaj ako imaš komu ili ponesi sobom; — namjera mu: probuda samosviesti narodne;

hrvatski je narod sám stvorio slobodu svoju — sám treba da ju i uzdrži, ne uzdajući se ni lievo ni desno".

Naše pravice je najvažnije djelo političko-državoslovnoga sadržaja, što je iz Šulekova pera izašlo g. 1868. Nije to strogo izvorno djelo, već kolekcija svih pisanih i uobičajenih isprava, koje se odnose na hrvatsko državno pravo počam od prvog doba hrvatske dinastije, pak do raspusta sabora g. 1866. Ne leži dakle važnost djela u izvornosti, koliko više u načinu, kako je ta množina historijske gradje, koja je golemim razdobljem od preko tisuć godina našom povjesti razasuta, iz stručnih djela povadjena, u skladnu cjelinu složena i popularnim slogom tako istumačena, da je i onima, koji nijesu toliko vješti državoslovnim naukama, pristupnom učinjena. Koja bijaše svrha piscu, sastavljajući ovo djelo, razlaže sam najbolje u predgovoru. Žaleći, kako mnogi od našinaca slabo poznavaju povjest državne prošlosti našega naroda, kako dapače ima i takovih, koji misle, da u pripovijedanju o veličini hrvatskoga naroda ima mnogo izmišljotina, veli: „Treba ih dakle odvesti k samomu vrelu, da okuse žive vode iz kladenca slave hrvatske; treba im pokazati sama ona pisma i dokumente, na kojih se osniva, iz kojih se crpi državno pravo trojedne kraljevine — ne bi li se osviestili i sa stranputice povratili na pravi put, vodeći k boljoj budućnosti, osnovanoj na tvrdom temelju prošlosti. Ovakim našincem namienjena je ponajviše ova knjiga: u njoj će naći sve zakone, povelje, listine i spise od g. 1100 pa do ljetos (1868.), koji dokazuju njegdašnje područje trojedne kraljevine i prostranost njene autonomije, a označuju prvotno odnošenje naše domovine i k Ugarskoj i k Austriji. Ovako se može svatko sam i neposredno i podpuno obaviestiti o životnih ovih pitanjih hrvatskoga naroda i sačuvati, da na tom puklom polju nezabasa ni lievo ni

desno". Glavno vrelo, iz kojega je crpio gradju za svoju knjigu, onaj je rad, što ga je naš velezaslužni povjesnik Ivan Kukuljević sakupio i god. 1862. izdao pod naslovom: „Jura regni Dalmatiae, Croatiae et Slavoniae". „Al ova, veli Šulek, za učenjaka vele znamenita knjiga nije pristupna većemu občinstvu, jer je odviše obsežna, sadržava samo latinske izvornike bez prievoda i razjašnjenja, a dosiže samo do g. 1848., gdjeno se javni naš život upravo poslje ove dobe iznova počeo sasvime samostalno i bujno razvijati". Knjiga razdijeljena je na dva dijela: u prvom do g. 1102., od kako se Hrvatska pod kraljem Kolomanom sa Ugarskom sdružila, nabrajaju i tumače se svi pisani spomenici, odnoseći se na javni državni život za hrvatske dinastije, opisuje se zemljopisni prostor, kako daleko je Hrvatska kraljevina dopirala, te se ističe njezina onodobna veličina i moć. Tumačeći pisane spomenike počam od Kolomana, pobija oružjem jasnih zakona krivo mnijenje onih, koji misle, da je Hrvatska ikad od Magjara bila osvojena, a još manje podjarmljena, te dolazi, vodjen istim spomenicima i zakonima, do zaključka, da je Hrvatska s Ugarskom bila sdružena samo personalnom unijom, jer tekar 17. stoljeća počimlje zastupstvo Hrvatske na ugarskom saboru. Pisac završuje knjigu dodatkom: „Nadam se dakle, da će ovo moje djelo dobro doći ne samo kao priručnik onim, koji tjeraju politiku na veliko, po imenu i članovom sabora, nego i kao obavjestnik svakomu štiocu novinah, dapače svim, koji se žele glavom i potanko uputiti o pravnom odnošaju svoje domovinę prama državnoj vladi, t. j. o državnom pravu trojedne kraljevine nekada i sada". — U ovom je djelu Šulek istumačio pisane spomenike i javne isprave, što se odnose na hrvatsko državno pravo od najstarijega doba pak do g. 1868.; nu iza ove godine razvio se u trojednoj kralje-

vini novi javni život, ona je stupila u novi državni odnošaj toli napram kraljevini Ugarskoj, koli napram cjelokupnoj monarkiji, koji odnošaji su novim ispravama i novim zakonima uredjeni. Ove nove odnošaje trojedne kraljevine nakon god. 1868. nacrtao je Šulek u novoj knjizi, koja se može njekim načinom smatrati dopunjkom gori protumačenoga djela „Naše pravice“, a to je:

Hrvatski ustav ili konstitucija, razložio dr. Bogoslav Šulek, u Zagrebu 1883. „Ima zakona, veli pisac u predgovoru, koje treba da svaki pametni državljanin znade, inače lasno posrne i nabasa; a ima ih, koji su odviše zaviti, pak im se hoće osobita i dugotrajna nauka (n. pr. gradjanski i kazneni zakon). Al komu od nas ne bi trebalo znati, što će reći ustav, sabor, ban, županije, porezni ured i druge uredbe naše domovine? Da sve to poznajemo, to ište ne samo naša korist: tà nije li prava sramota ne znati, kako nam je domovina uredjena?“ Pišući ovu knjigu, imadjaše Šulek pred očima, kako na istom mjestu veli, ponajviše krajinu, koja je već one godine bila materi zemlji utjelovljena, da joj se sinovi, koji su se kao krajišnici malo politikom bavili, snadju u ustavnoj domovini. Premda se ovdje prema samoj naravi stvari više toga opetuje, što je u njegovom „Ustavu“ od g. 1861. rečeno, ipak je ova knjiga narodu dobro došla ponajviše s toga, što je u njoj uglavljena g. 1868. a g. 1873. ispravljena nagoda izmedju trojedne kraljevine i Ugarske protumačena, na kojoj se osniva cijelo nutarnje državno ustrojstvo, kao što i odnošaji naše domovine napram Ugarskoj i cjelokupnoj monarkiji. S toga će ova knjiga dobro doći svakomu, koji se želi uputiti o upravnim organima trojedne kraljevine počam od ministarstva i zemaljske vlade, pak do općine, o ustrojstvu i području sudova, o financijama i raznim vrstima izravnoga i neizravnoga poreza itd. Knjigom „Hrvatski ustav“ zavr-

šuje Šulek svoj politički rad, kojim je u posebnim knjigama obogatio našu literaturu, ali je zato obradjivao druge, nepolitičke struke i znanstvene grane, kojim si je radom nedvojbeno još većih zasluga stekao za hrvatski narod i njegovu literaturu.

Posebna djela nepolitičkih struka.

Obradjujući Šulek prema svojemu svestranom znanju razne struke i znanstvene grane, shvatio sam njegova djela nepolitičke struke u tri skupine: pučko-školska obuka; jezikoslovna struka; prirodoslovna struka. — Nije lahak posao sići u pedagogičke nizine, stupiti medju djecu, prilagoditi se njihovu nisku horizontu, učiti ih čitati i pisati za nje knjige. Šulek je i na ovom polju pokazao svoju vještinu, i kako će mu i sdušni i nepristrani pedagozi posvjedočiti, ne bez uspjeha.

Naputak za one, koji uče čitati, koji je kod F. Županа u Zagrebu 1850. izišao, malena je ali važna knjižica, koja uči čitanje po novoj ono doba glasovnoj metodi. Danas je ta metoda dakako općenita, ali Šulek je prvi upoznao naš svijet s njom. Knjiga izdana je odlukom banskoga vijeća troškom zemaljskim, te je bezplatno razdijeljena medju učitelje. Zanimljiv je uvod, što ga k ovoj knjizi napisa, i jer je namijenjen učiteljima, koji imadu djecu čitati učiti, mislim, da se ne će niti najvještiji učitelj i pedagog pokajati, ako ga pročita. Da nam pučke škole uspiju, prvi su tomu uvjet učitelji, a drugi dobre čitanke. „Učitelj, veli Šulek u uvodu, kojega učenici ne imadu dobroga abecedara, trěbati će i dvě godine, dok ih nauči štiti, gděno bi ih tomu iz dobre čitanke za koji mjesec naučio. — Dobra čitanka trěba da bude spisana jezikom dětinjoj naravi priměrenim, da napreduje od lakoga k težemu, jer je

to put naravski, da je sve razgovětno i razumljivo; da se děluje ne samo na pametovanje nego i na um". — Oslanjajući se na ova načela, razlaže pisac potanko, kako treba da budu čitanke napisane, te osudjuje staru metodu, kako su se djeca otprije učila čitati, i stare čitanke, kojima su se kod toga služili. God. 1853. preradio je ovu istu čitanku te joj dodao njekoliko molitava.

God. 1852. preveo je za pučke škole u Istri „Sto malih pripoviedaka" uz posebnu pohvalu tršćanskoga namjesništva.

Jezikoslovna struka.

Kao što je spomenuto gore kod uredništva „Danice", Šulek je pisao više rasprava, koje zasjecaju u jezikoslovnu strūku u toliko, u koliko je bud ispravljao pravopis, bud izbacio iz ilirskoga jezika nedolične riječi, koje su u nj počeli uvlačiti; u opće pako: svojim korektnim pisanjem učio je pisce poznavati i slijediti pravila skladnje. Naukom formalne slovnice nije se bavio. Nu zato se odvažio na jednu granu filologije, u kojoj si je, premda je za obradjivanje mučnija i tegotnija od obradjivanja gramatikalne struke, za hrvatsku knjigu neprocjenjivih zasluga stekao — a to je leksikografija. God. 1860. izašao je ispod njegova pera, u nakladi Franje Župana u Zagrebu,

Němačko-hrvatski rěčnik u dva debela sveza. Prije Šulekova „něm-hrv. rěčnika" bijahu već u porabi tri manja rječnika: „Němačko-ilirski slovar" od I. Mažuranića i I. Užarevića (1842.), mali Gundulićevu Osmanu dodani „Ilirsko-němačko-talianski rěčnik" A. Mažuranićem popunjeni rěčnik od Josipa Drobnića (u Beču 1846.—1849.). Nu to bijahu samo za prvu, prijeku nuždu na brzu ruku napisane knjige, tek

pokusi prema Šulekovu „rěčniku“. Šulek je počeo raditi na djelu umah, kako je po bečkoj vladi u Hrvatskoj narodni jezik njemačkim ne samo iz službenoga polja istisnut, nego se čak u privatni život uvlačiti počeo. U predgovoru k svojemu „rěčniku“ veli doduše Šulek: „Narodni jezik bio je god. 1848. naprečac uveden u sve javne poslove i učionice. S toga je nastala silna potreba němačko-hrvatskoga rěčnika, koji bi sadržavao službeno i znanstveno nazivlje i tako olakotio našincem, ponajviše tudjim jezikom izučenim, uspěšno izvršivanje njihova zvanja“ — on veli doduše, da je njegov rěčnik namijenjen našincima, ali je u dobar čas došao i nenašincima. Koliko god pregnuše nemilice utiskivati njemački jezik u sve službene i neslužbene slojeve, dodjoše ipak i tudjinci iskustvom do uvjerenja, da to ne će lahak posao biti, hrvatski njemačkim jezikom tako brzo zamijeniti; s toga osjetiše i nenašinci potrebu njemačko-hrvatskoga rječnika tim većma, što im je, ako ne narod, a ono hrvatska zemlja omiljela, s kojom se ne bi rado bili rastali. Nedvojbena je istina, da je Šulekovo djelo i našincima i tudjincima dobro došlo. Izvedenje, izvedenje dakako uspješno, pothvaćenoga djela bješe skopčano s golemim poteškoćama: tuj se hoće ne samo potpuna poznavanja hrvatskoga i njemačkoga jezika, nego i svestranoga realnoga znanja, truda, marljivosti, ustrajnosti i požrtvovnosti — uz slabu naplatu, jer kao što je poznato, u Hrvatskoj se imutak perom ne stječe. Medjutim uza sve te poteškoće Šulek se posla latio i dično ga kraju dotjerao.

On se za pisanje njemačko-hrvatskoga rječnika već otprije pripravljao, te je u tu svrhu Stulića, Jambrešića, Bjelostienca i Vuka marljivo proučavao. Da mu je djelo prema želji uspjelo, pomagahu ga pri tom i drugi naši književnici, koje u predgovoru zahvalno spominje. Medju

svima ipak ima za lijepo ovo djelo uz Šuleka najviše zasluge bez dvojbe Ivan Trnski. Potpuni poznavalac obadvaju jezika, hrvatskoga i njemačkoga, a uz to marljiv sakupljač živućih u narodu riječi, uloži i on uz Šuleka mnogo truda, te se može smatrati Šulekovim suradnikom. To priznaje Šulek u mnogim listovima, što ih je sa Trnskim izmijenio. U listu od 10. lipnja 1855. piše mu: „Valjda si se već odmorio od puta i kiše, pa i posla ne imaš mnogo, kao što si se u Zagrebu pohvalio: dakle sada udri po rěčniku i pošalji brže bolje rukopisa, jer nam je već izčilio te ne ćemo moći dalje slagati, ako za koj dan ne pošalješ. Upravo sad se slaže deseti arak, te će se ovaj mjesec 4. svezak dotiskati.“ — U listu od 26. ožujka piše .... „Evo me kod Tebe sa šestim svezkom rukopisa, da mi kao prijašnje i njega pregledaš. Znam, da je to dosadan posao; nu pomisli, da će rječnik smjer dati mladjim književnikom, a tim i književnosti, pa me je strah, da ne bi mladi naraštaj zlo propatio. Moraš dakle pomagati, da se ono štabecanje iz hrvatskih knjigah iztriebi. Još ćeš dobiti četiri ovakove pošiljke, pak onda ćemo zajedno počivati. Samo te molim, pregledni ga za tri mjeseca tako, da od prilike jedan arak svaki dan opraviš, jer želim sada pospješiti tiskanje, a bez Tvoje volje nemogu. Molim te, pošalji mi do 8. travnja svakako nekoliko listova rukopisa“. — U ovećem listu od 19. srpnja 1856. piše mu: „... Da zbilja, mal da nezaboravih! Liep pozdrav od slagara. U mjesto da tebi dalak spane, spao je on s mesa, što si onako često na njega zaboravio, akoprem Ti bijaše tvrda namjera pročitati rukopis u Lasinji ... Nemoj dakle zaboraviti na slagara, da mi se neposuši — leben und leben lassen“. — 10. rujna 1857. piše opet Trnskomu: „Na izmaku mjeseca srpnja bio sam Ti poslao jednu rukovjet moga rječnika i zamolio Te,

da što odatle pročitaš do Kraljeva i sam doneseš. Nu kad nadodje Kraljevo, nit ima rukopisa, nit Tebe, a nit Prerada; desivši se onda u Zagrebu, neznadiaše mi kazati što za tu stvar. Buduć da sve do danas ne ima Ti glasa, strah me je, da se nije rukopis na putu izgubio, jer ne mislim, da si mi se oglušio, ili da ti je čitanje dosadilo. Molim Te dakle, umiri me, ako si rukopis primio, da znam, na čem sam, i ako se je nesrećom kojom izgubio, da ga potražim na pošti prije nego izmine rok. Ako je rukopis kod Tebe, još ćeš mi više ugoditi, poslav od njega ono, što si već pročitao, jer su počeli opet dalje tiskati, te mi ga treba za slagara". — Ne ću, da iscrpljujem druge njegove listove: ovim sam htio pokazati, što se dosad nije toliko znalo, koliko zasluga ima uz Šuleka i Trnski oko ovoga po naš narod znamenitoga djela. Jošte je jedno važno djelo, kojim je Šulek u našoj literaturi ostavio trajnu uspomenu, pak ako i nije strogo filologičke struke, mislim ipak, da mu je ovdje najzgodnije mjesto, a to je

Hrvatsko-njemačko-talijanski rječnik znanstvenoga nazivlja, od kojega je prvi svezak izašao u Zagrebu 1874., a drugi 1875.

Kad no je g. 1848. latinski, a g. 1861. njemački zamijenjen u našim školama hrvatskim jezikom, valjalo je na brzu ruku hrvatskih školskih knjiga nabaviti. Nastojanjem hrvatske vlade dobiše škole dosta brzo hrvatskih knjiga; ali jezik nije dolikovao školskim knjigama, koje treba da budu pisane čistim, biranim i pravilnim jezikom, jer jezik školskih knjiga valja da bude uzorom, po kojem se mladež ima učiti misliti, govoriti i pisati. Ako se je jeziku, pošto je naša knjiga tek iz prvih počela izašla, u formalnom pogledu i moglo mnogo kroz prste pregledati, nije se to moglo glede znanstvenoga nazivlja, koje je tako različito bilo, da

je s tolike razlike jedinstvo školskoga nauka mnogo stradalo. Rački, bivši ono doba savjetnikom i nadzornikom srednjih škola kod namjestničkoga vijeća, zamisli osnovu, kako bi se jedinstvena znanstvena nomenclatura u škole te u opće u znanstvene knjige uvela. Na njegov prijedlog dade vlada po vještacima na njemačkom i latinskom jeziku sastaviti popis znanstvenoga nazivlja iz svih znanstvenih struka, tiskati i rasposlati ga po narodu stručnjacima i drugim književnicima, da ga prema svome znanju ispune hrvatskim nazivljem i ovamo povrate. Sakupljeni u Zagrebu odbor stručnjaka ad hoc imao je prispjelu ovim putem obilatu gradju proučiti i odlučiti, što se ima, a što ne ima pridržati. Predsjednikom odbora bijaše Rački, a za različite struke članovi: Veber, Mesić, Erjavec, Pacel, Žulić, Torbar i drugi, kojih se već ne sjećam. Proučena i odabrana odborom gradja imala se zemaljskim troškom kao znanstveno nazivlje tiskati i poput rječnika izdati. Sad je valjalo tražiti čovjeka, komu će se najvažniji, ali i najmučniji posao redakcije povjeriti. Nije se dugo razmišljalo — tà tko bi tomu poslu bio bolje dorastao nego Šulek? On se ga spremno i latio i dično koncu priveo. Tačnost i sdušnost Šulekova išla je još dalje, nego što se od njega zahtijevalo. On nije samo preuzetu gradju išao uredjivati, nego ju je i popunio, obrativ se i on na pose na svoje poznate prijatelje, vještake i stručnjake, da mu po narodu sakupe imena za pojedine struke. „Sastavljajući ovaj rječnik, veli u predgovoru, nastojao sam što se više može upotrebljavati prave narodne rieči, a gdje sam mislio, da hrvatski narod ne ima svoje rieči, ili gdje je nisam mogao doznati, pozajmio sam ju od srodnih slavenskih plemenah, kad mi se učinila, da je prema našemu govoru; al sam uviek zabilježio jezik, od kojega je posudjena, da se

znade, kojega je poriekla". — Šulek dodao je mnogim riječima franceski i engleski izraz, a da bude knjiga korisna i Dalmatincima, dodao je i talijansko nazivlje. Ako u ovim dvima knjigama i nije izcrpljeno sve hrvatsko nazivlje znanstvenih grana, što nije niti moguće, pošto s novim obretima i izumima raste i novo nazivlje, glavna je svrha polučena, jer u naše škole uvedeno je jedinstveno znanstveno nazivlje. Glede sakupljanja živućih u narodu, novo skovanih i u porabu uvedenih riječi u opće bit će još niže govora, a sad je na redu

Prirodoslovna struka,

koju je Šulek osobitim marom obradjivao, te svojim radom osobitih zasluga stekao s jedne strane za razvitak i napredak prirodopisne nauke u srednjim školama, a s druge strane svojim popularno pisanim knjigama prirodopisnih i naravoslovnih grana, fizike i kemije, za naobrazbu nižih slojeva našega naroda.

Kad no se iza god. 1860. počeo hrvatski jezik opet uvoditi u srednje učione, bijaše nam najpreča potreba zamijeniti njemačke hrvatskim knjigama. Za sve struke našlo se pisaca, ali najteže za prirodoslovne struke; tuj je valjalo zaorati na polju, koje kod nas ležaše na ugaru. Razlozi tomu bijahu, što se kod nas osim nješto liječnika malo ljudi bavilo prirodopisom, a i ono malo služilo se na tom polju latinskim, nješto njemačkim, a nimalo hrvatskim jezikom. Poteškoće, s kojima je pisanje knjiga prirodoslovnih struka bilo skopčano, bijahu veće, nego na ikojem drugom polju: te poteškoće bijahu i za Šuleka znatne, ali ih je on ipak lakše mogao svladati, nego mnogi drugi. Prvi njegov rad u toj struci bijaše:

Prijevod njemačke knjige ***„Zippe: Naturgeschichte"***, koja je njim pohrvaćena izašla g. 1856. i hrvatskim

realkama bila namijenjena. Znamenitija je druga Šulekom napisana knjiga:

Biljarstvo za više gimnazije. U Beču 1866. Kako se vidi iz natpisa, bješe ova knjiga namijenjena školskoj mladeži, te ju Šulek napisao po dobivenom još g. 1850. od banske vlade nalogu. C. kr. bečko ministarstvo za nastavu odobrilo je rukopis, ali je tek g. 1856. naštampan troškom ces. kr. naklade školskih knjiga. Budući da je po ugovoru piscu bio rukopis od države nagradjen, naštampana je knjiga, ali inače teško da bi bila svijet ugledala, pošto su već g. 1856. u srednjim školama svi učevni predmeti na njemačkom jeziku po njemačkim knjigama predavani. Tako ostade knjiga, pisana školskim pravopisom, bez prave svrhe; jer u školi rabile su njemačke knjige, a za samouke nije bila udešena. Za samouke, kao što u obće za sve, koji bi se botanikom na hrvatskom jeziku baviti htjeli, napisa Šulek g. 1859.

Biljarstvo. Uputa u poznavanje bilja kao II. dio, jer se ima smatrati kao nastavak spomenute knjige napisane za više gimnazije. Ovaj II. dio nagradila je Šuleku te svojim troškom izdala Ilirska Matica. Ali da joj članovi dobiju potpuno djelo, nabavila je za nje i prvi dio, samo što mu je pisac prema drugomu dijelu promijenio naslov: Biljarstvo. Uputa ... I. dio. Pisac udesio je ovaj II. dio tako, da može biljarima u praktičke svrhe lijepo služiti, jer uči, kako se po Linnée-ovu sustavu mogu biline označiti, kako ih valja sušiti i u herbare spravljati. — Ovim djelima pokaza Šulek stručnu vještinu i poznavanje hrvatskoga jezika i prirodopisnih znanosti. U ovim knjigama položen je temelj botaničkomu znanstvenomu nazivlju. Dvadeset godina poslije „biljarstva“ nije bilo mučno pisati biljarstvo, pošto je ovim a još više dvjema već spomenutim knjigama „Rječnika znanstvenoga nazivlja“ jedinstveno

nazivlje uglavljeno. Ovdje Šulek nije imao drugoga pomagača do sama sebe; pak je nazivlje i prema duhu jezika i samoj znanstvenoj struci tako vješto i pravilno udešeno, da je na njem i kašnje malo što promijenjeno. I tako se „Biljarstvo" toli obzirom na pravilnost jezika, koli na stvarni sadržaj, pošto je hrvatski jezik u škole uveden, kao valjana naučna knjiga mnogo godina u srednjim školama održalo, te će biljar još i danas glede nazivlja u njem upute naći. — Govoreći o Šulekovim zaslugama za literaturu prirodopisa u opće, a osobito bilinstva, osvrnuti mi se ovdje još na jedno od najznamenitijih njegovih djela u ovoj struci, a to je:

Jugoslavenski imenik bilja, debela knjiga od 564 strane, koja je troškom jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti g. 1869. u Zagrebu natiskana. Tko prouči ovu knjigu, mora da se divi tačnosti, kojom je djelo izradjeno, i trudu, što je u nj uložen. Videći kako je pojedinoj bilini mnogo hrvatskih imena sinonima nadjenuto, n. pr. latinskomu imenu: carlina acaulis njih 40, cyclamen europaeum, nasturtium officinale preko 40, i tako kod mnogih drugih, čudit se je obilju izvora, otkuda je pisac toliku gradju crpio, te bi u nepriliku došao, koje od tolikih imena da se uzme za stalno označenje biline, da toga sam pisac nije protumačio. Uzrok tomu mnoštvu imena ima se tražiti u slabom razvitku botanike onog doba, iz kojega ova u narodima sačuvana imena polaze. Još u Linnée-ovo doba označeno je mnogo bilja različitoga roda istim imenom. „Ova nestašica tačnosti, veli Šulek na str. VI. svojega imenika, postoji još i danas u prostom narodu, koji obično drži biljke na oko jednake, a u istinu vrlo razlike, istovjetnimi; zato im i nadieva isto ime. . . . U ovakom meteži zapitat će više putah štioc: koje je pravo znamenovanje ovoga ili onoga imena? . . . Nego da i u tom pogledu

donjekle put prokrčim, stavljao sam najstarije ili (po mom sudu) najprimjerenije znamenovanje na prvo mjesto, pa sam ovomu prisnovao ostala znamenovanja". Osim toga su, kako pisac spominje, imena pokupljena iz raznih strana i krajeva, s toga će tuj biti i mnogo lokalizama; koji od njih valjalo bi stalnim nazivljem pridržati, toga on nije mogao prosuditi. Šulek je ovim svojim svakako znamenitim djelom, kako sam veli, samo put prokrčio, a budućnost će ga imati konačno utrti. Nova otkrića i svakdanji novi izumi, pak i sveudiljni razvitak živućega jezika zahtijevaju, da se i Šulekom uglavljena znanstvena terminologija, navlastito botanika, sastavljenim od stručnjaka povjerenstvom u buduće pregleda, te ustanovi, koja od tolikih sinonima imadu se stalnim nazivljem odabrati. Takov prijebor sakupljenoga Šulekom nazivlja je tim nužniji, što se opaža, da pojedini pisci ili sami stvaraju nazivlje, ili od Šulekova obilja svaki drugo ime za istu vrst uz mlje, s čega nastaje u znanosti, a još više u školskim knjigama veliki darmar. Zašto je Šulek nazvao ovaj imenik bilja jugoslavenskim, a ne hrvatskim, razlog je, kako sam veli, što je u njem gotovo toliko slovenskih, koliko i hrvatskih imena. „Mislim, nastavlja on, da ću ovim svojim poslom donjekle priteći uzajamnomu poznavanju i izjednačivanju jezika hrvatsko-slovenskoga". — Uporabljujući prirodopisnu znanstvenu nauku na narodno-gospodarstvenu struku, može se ovdje na navedena Šulekova djela na ovom polju zgodno nadovezati knjiga:

Korist i gojenje šuma, osobito u trojednoj kraljevini, koju je Šulek na poziv vis. kr. namjestničkoga vijeća za kraljevine Dalmaciju, Hrvatsku i Slavoniju napisao, a tiskana je u Zagrebu 1866. Literatura o šumarstvu, kao grani narodnoga gospodarstva, u veliko je razvita, ali je kod nas do nedavna barem bila

slabo poznata, a osobito nižim slojevima i manjim posjednicima. Ovakima, koji su svakako važan faktor kod čuvanja i gojenja šuma, i namijenjena je ova knjiga, pak je zato i pisana popularnim načinom, kojim se Šulek osobito odlikovao. Tuj je u knjizi od 220 strana lijepo istumačeno sve, što čovjeku treba znati o šumi, poučavajući ga: kako šume djeluju na promjenu okolišne topline i vlage, kako ublažuju žestinu vjetrova i zaprečuju vrućine, rušenje obronaka i velike poplave; koju ima čovjek korist od njih u gospodarstvu, koju li štetu od nerazborna haranja, a to sve se potkrijepljuje primjerima iz tudjih zemalja, a djelomice iz vlastite domovine. Govoreći u III. odjelu o gojenju šuma, razlaže na široko, na osnovu dakako prijedloga i naputaka, što polaze od prokušanih u toj struci vještaka dra Lorenca i barona Löwenfelda, kako bi se puste goljeti hrvatskoga Krša u Primorju i Dalmaciji šumom zasaditi mogle. Ova knjiga je dobro došla svima, a najpače općinama i privatnim posjednicima šuma, koji će unutri uz mnogo krasne nauke naći i uputu: zašto nijesu niti oni apsolutni gospodari svojih vlastitih šuma i zašto državi pripada pravo vrhovnoga nadzora i nad privatnim šumama. Kako svuda, tako je i ovdje Šulek udario temelj šumarskomu znanstvenomu nazivlju, koje će budućim piscima dobro doći.

I na polju fizikalnih znanstvenih grana ima od Šuleka lijepih radnja, kojima je hrvatsku knjigu ovih struka obogatio. Takove radnje su:

Pučka knjižnica, izdavana Društvom Jeronimskim. Knjiga XIV.

Silarstvo. U Zagrebu 1873., zatim:

Prirodni zakonik za svakoga ili popularna fizika. II. knjiga 1875. i III. knjiga 1876. u Zagrebu. U prvoj knjizi protumačeni su zakoni iz meka-

nike (silarstva) i njih uporaba u svakdanjem životu tako jasno i razgovjetno, da ih svatko, tko samo čitati umije, bez svake više naobrazbe, shvatiti može, dočim su u drugim dvjema knjigama istumačeni isto tako popularno zakoni iz akustike, optike, i pojave, koje se na njima osnivaju. Svetojeronimsko društvo ide takodjer dobar dio Šulekove zasluge, što je naša popularna literatura ovim lijepim radnjama obogaćena. Šteta, što Šulek nije mogao i ostale grane fizike: magnetizam, munjinu i dr. obraditi; medjutim je velika zasluga njegova i u tom, što je i ovdje nazivljem drugima put prokrčio. Niz dosad navedenih djela završuje znamenita knjiga:

Lučba za svakoga ili popularna kemija, koja je Šulekom napisana, a izašla troškom i nakladom Matice Hrvatske u Zagrebu 1881. Iz ove knjige upoznadoše se štioci, koji nijesu imali zgode, da to poluče na osnovu viših nauka, sa zakonima kemije, koja u svakidanjem praktičkom životu i u raznim strukama gospodarstva, kućanstva i obrta toli važnu ulogu igra.

Šulekove radnje kao člana i tajnika jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti.

Šulek bijaše medju prvim pravim članovima, koji su kod osnutka jugoslavenske akademije dne 9. svibnja 1866. na prijedlog hrvatskoga sabora po Nj. veličanstvu potvrdjeni i koji su previšnjim ovlašćenjem od 15. lipnja i. g. akademiju konstituiranom proglasili. Od godine 1874. pak do smrti bijaše prvim tajnikom akademije. Njegovi jezgroviti dopisi kao što i izvješća, kojima je za glavne skupštine crtao godišnji rad akademije, sačuvana su na vjekovitu uspomenu u ljetopisima jugoslavenske akademije. A i znanstvenih rasprava izišao je od njega u „Radu“ lijep broj.

U 12. knjizi „Rada" opisao je djela i život slavnoga češkoga prirodoslovca i fiziologa a člana dopisnika jugoslavenske akademije Jana Purkině, na kojoj lijepoj radnji mu se pokojnikov sin dr. Manojlo Purkině zahvalio u laskavu pismu od 21. siječnja 1876., gdje veli: „Děkuju vam velice za zaslanu biographii mého otce. Jest psaná s takovou láskou, jak se podobného nic v české literatuře nenachází. Redaktor Politiky mne prosil, abych o ní psal referát, ale jest to pro mně velmi těžko. Nejedná se tu, veli dalje, o zvelebení jména otcova, nybrž o důkaz solidarnosti slovanskich kmenů, a Vy, ctěny Pane, ačkoliv rodilý Čehoslovan předce v díle Vašem jednate co zastupce chorvatského národu". Zahvalnicu svoju završuje laskavom primjetbom: „Nejradši bych šel sám mezi Jichoslovane, nebot' tam se rozhodne boj o samostatnost Slovanů, a každy Slovan ma jíti na pomoc".

U 27. knjizi upoznaje naš svijet sa jednim od najslavnijih naučnjaka novijega vijeka, Justom Liebigom, koj je uporabom kemije na poljsko gospodarstvo i na fiziologiju ne samo teoretičku znanost obogatio, nego i materialnomu dobru čovječanstva u velike poslužio.

U 33. knjizi raspravlja o najstarijim tragovima čovjeka, koja rasprava može se smatrati kao u jednu cjelinu skupljena zbirka mnijenja i teorija o najstarijem pojavljenju čovjeka, osnovanih na proučavanju nadjenih u geologičkim slojevima čovječjih kosti, obrtna orudja, kuhinjskih otpadaka itd.

U 39. knj. ima od njega znamenita rasprava: „Pogled iz biljarstva u naš praviek", filologičko-botanička komparativna radnja, u kojoj pokazuje, kako slavenska plemena imadu za veliko množtvo bilja ista imena, što se neda inače protumačiti, nego da ova zajednica nazivlja

potječe iz onog doba, gdje su sva ova plemena bila jedan narod.

U 43. knj. napisa raspravu: „Zašto Slaveni poštuju lipu“, pak navodeći o tom najstarije pisane spomenike sjevernih i južnih Slavena, nalazi tragove ovomu poštovanju lipe kao svetoga drva u staro još pogansko doba, te ga svodi na religiozne motive.

U 50. knjizi napisa nekrolog o slavnom dalmatinskom učenjaku i biljaru dru. Robertu Visiani-u.

U 62. knj. ocrtao je život i djelovanje pravoga člana jugosl. akad. dra. Ivana Bleiweis-a, „koji je svoj raskidani, zanemareni, u duševnom mrtvilu čameći narod oživio, osviestio, ujedinio i u kolo obrazovanih narodah doveo“.

U 72. i 75. knj. raspravlja opširno o Darwinizmu, te navodi iz historije predteče ove teorije, po kojoj vrsti organičkih prirodnina nebi bile stalne, već bi se jedna iz druge razvijala.

U 80. knj. nacrtao je u zanimljivoj raspravi prigodom petdesetgodišnjega narodnoga preporoda napredak prirodoslovnih znanosti u našoj domovini.

U 92. knj. kušaše ocrtati stanje i područje današnjega materializma.

Napokon raspravlja u 107. knj. o patuljcima pod natpisom: „Najmanji ljudi“, navodeći iz najstarijih pisaca pak do naših vremena mnijenja, da ima posebna vrst ljudi, u starih pigmei, a u naše doba patuljci prozvanih.

Šulekov književni ugled.

Kao književnik bijaše Šulek u narodu toliko cijenjen i uvažavan, da je malo koji pisac s kakovim književnim radom na javnost izaći odlučio, a da se ne bi prije s njim posavjetovao, bilo to ma u kojoj grani znanja i

umijenja. Preuzvišeni biskup Strossmajer piše mu 2. siječnja 1868. medju ostalim: „Jučer sam upravo dobio odgovor iz Rima, da se dozvoljuje novo izdanje slovinskih liturgičkih knjiga. Eto Vama u skupu drugih učenih prijatelja novoga rada ... Pisao sam o tom i prijatelju našemu Račkomu, koji će se s Vama dogovoriti, kako bi se stvar čim prije i čim bolje koncu privela". — Koliko je bio u svakoj literarnoj zgodi pitan, i njegovo mnijenje uvažavano, to znadu i drugi njegovi još živući savremenici i drugovi na književnom polju, a potvrdjuju i nadjeni iza njegove smrti listovi od Preradovića, Utješenovića, Mijata Stojanovića i dr. Nu i javne oblasti su se na nj obraćale, gdjegod se imalo ili što nova ili kakova zamašnija promjena jezika u službenom području uvesti. Kadno je g. 1848. latinski hrvatskomu jeziku imao u javnom i službenom poslovanju mjesto ustupiti, nastade prijeka potreba, da se sastavi valjana hrvatska terminologija. Tko je ono doba riješenju takove zadaće bio bolje dorasao nego Šulek? S toga je 2. rujna iste godine na nj upravio službeno pismo banski namjestnik Mirko Lentulaj, gdje mu piše: „Da se poslě uvedenja narodnoga jezika u sve političke poslove radi pomanjkanja za tu svrhu shodne terminologije neporodi metež i nesporazumljenje u izrazima, što bi sudci i odvjetnici svaki po svojoj ćudi juridičke izraze kovati htjeli, mogli i morali — zato za shodno i veoma potrěbno našao sam imenovati Vas kao suodbornika, da pod predsědničtvom g. Hermana Bužana za juridičke izraze prikladnu terminologiju izraditi pomognete". Koliko su javne oblasti Šuleka kao vještaka i stručnjaka u jeziku i drugim znanstvenim granama cijenile i uvažavale, svjedoče i gori spomenute školske knjige i druga posebna djela, koja je na poziv javnih oblasti napisao. I naša narodna književna družtva

poslužiše se Šulekom, ako su željela u javnost izići sa kakovom valjanom knjigom. Dokaza imademo u spomenutim već knjigama, što ih izdadoše na svjetlo Hrvatska Matica, Svetojeronimsko i Gospodarsko društvo.

God. 1869. namjeravaše Svetojeronimsko društvo izdati popularno pisanu historiju, za koju su naši povjestničari imali sakupiti gradju, ali je trebalo naći urednika, koji bi sakupljenu gradju prema formi i sadržaju uredio i tiskanjem upravljao. Tuj opet dodjoše na Šuleka, te mu tajnik društva, danas kanonik dr. Iveković, piše 27. kolovoza 1869. . . „Mišlju obilazimo sve naše književnike i na nijednom drugom ne zapinje nam oko, nego na onom, na kojega bjesmo pomislili u prvi mah: na Vas, štovani gospodine. Svaki je naime nas odmah s početka rekao, da ste Vi od svih naših književnika najsposobniji napisati historiju našu za puk, jer ste već u više monografija pokazao, da Vam je naša poviest dobro poznata, k tomu pišete ugodno, da svatko rad čita Vaše spise, i pišete razumljivo, da ih može svatko čitati. . . . Znademo napokon mi odbornici, da je Vama, velecienjeni gospodine, plug i motika Vaše zlatno pero, zato se obvezujemo za svaki Vam štampani arak platiti, koliko god uztražite“.

Uvažujući njegovo znanje hrvatskoga, magjarskoga i drugih jezika, postavi ga c. kr. namjestničtvo prevodiocem, koju službu obavljaše revno i sdušno, dok nije kašnje radi političkoga, vladinim intencijama nepoćudnoga mnijenja otstupio.

Kad no je kod nas domobranstvo uvedeno, a u službi mu hrvatski jezik uzakonjen, trebalo je cijeli vojnički pravilnik i sve naredbe na hrvatski prevesti. Kako je to mučan posao, znat će samo onaj, komu su poznati zamršeni, smjesom od tudjih jezika sastavljeni vojnički tehnički izrazi. Tadašnji zapovjednik domobranstva, grof

Miroslav Kulmer, nije mogao za taj posao sposobnijega čovjeka naći, nego što bijaše Šulek. On dodje jednom sam k Šuleku, te mu se potuži, kako se s magjarske strane hoće silom, da u naše domobranstvo uvedu kao zapovjedni (Commando) magjarski jezik, tobože da se hrvatskim jezikom ne bi moglo zapovijedati, ne imajući vojničke literature. Zato ga je došao moliti, ne bi li on, budući i magjarskomu jeziku vješt, htio prevesti njekoliko knjiga, koje su namijenjene domobranstvu. Šulek se lati posla i prevede za kratko vrijeme do 20 takovih knjižica. Cijeli dakle domobranski pravilnik i naredbenik je Šulekov posao, te se čovjek mora diviti njegovoj vještini, kojom je nespretne i razvučene izraze tudjih jezika znao zaodjenuti lijepim i jednostavnim hrvatskim oblikom. Imajući ovakov osnov, nije već mučan posao na njem dalje graditi.

Nu Šulekov književnički ugled nije bio cijenjen toliko samo kod književnika i više inteligencije, za njegov glas se znalo u svim slojevima općinstva: poduzetnici, vlasnici zavoda, trgovci i obrtnici, koji su trebali i željeli imati pravilne hrvatske natpise na svojim zavodima, uredima, tvrtkama itd., nadjoše se kod Šuleka. Nema hrvatskih učenih djela niti pučkih knjiga; nema u javnosti niti privatnom prometu knjiga, zapisnika niti natpisa, gdje ne bi bilo Šulekove zasluge.

Radnje, ostavljene u rukopisu.

Iza Šulekove smrti nadjeno je medju njegovim spisima njekoliko književnih nedovršenih radnja, koje ne imaju znanstvene vrijednosti, budući više plod zabave i dokolice, nego namjera ozbiljnoga književnoga rada. Tuj ima:

Veliki koncert u Prnjavoru. Lakrdija s pjesmami u dva čina. Po njemačkom. Bit će pisano izmedju 1850.—1860.

Žaloştni roditelji. Drama u 4 čina od Tite Adicha. Pismo tudje ruke sa starim slavonskim pravopisom.

Pošurice. Kratke pripovijetke za zabavu.

Kartaške hitrine (Kartenkunststücke).

Računarske majstorije. Proste, lako shvatljive jednačbe.

Prostoručne čarobije.

Čarolije bez pomagala.

Izvadci važnih izreka i aforizama iz časopisâ i znamenitih ljudi u različitih jezicih.

Slovačke mogile.

Hajduci. Iz češkoga.

Rat u Zagrebu.

Malo ih je od ovdje navedenih radnja, koje bi bile izradjena cjelina, već su ponajviše u crticama sakupljena gradja, ali ih je želio u svoje vrijeme kao zabavnik tiskom izdati.

Šulekove zasluge za razvitak hrvatskoga jezika.

Ne osjećam se po zvanju ovlaštenim, da ocjenjujem zasluge, što ih si je Šulek stekao za hrvatsku filologiju; sa njekoliko ipak riječi budi mi dopušteno osvrnuti se i na stečene u ovom području zasluge prije, nego završim o njegovu književnom radu. U teoretička razmatranja gramatikalnoga oblikoslovlja, kako već jednom spomenuh, nije se Šulek upuštao, tek ako je gdje što potaknuo nuzgredice, uklanjajući uvučene ponajviše nevještinom prvih pisaca ilirskoga doba u naš jezik zloporabe i čisteći ga od importiranih iz tudjih jezika idiotizama i trusaka. Ali se zato iz njegova praktičkoga pera u hrvatskom jeziku uživljelo pravila, koja su potonjim piscima mogla uzorom služiti. Dakako da je on to svojstvo samo vlastitom naukom, trudom i ustrajnošću polučio. Polazeći g. 1839. iz Broda u Hrvatsku,

morao je da se na Gaja obrati njemačkim pismom. Malo kašnje zatim poče doduše pisati hrvatski, ali tako, da se početničtvo jasno opaziti moglo, nu u tom nijesu niti naši domaći pisci bili bolji. Ali od godine do godine sve to više ostavljaše on sve naše pisce daleko za sobom: riječi njegova pisanja su birane; slog mu bijaše pravilan, udešen prema štokavštini onih krajeva, gdje ju je narod najčišće govorio. Dočim se u književnim radnjama domaćih pisaca mogao opaziti upliv latinskoga ili njemačkoga jezika, zrcalio se u Šulekovu pisanju duh hrvatskoga jezika, hrvatski način mišljenja, izražavan čistim hrvatskim riječima. I po formi i po sadržaju popeo se Šulek na visinu čiste i pravilne stilistike hrvatskoga jezika. Istina, mi smo kašnje dobili dobrih, vrlo dobrih stilista, nu ti su izišli ponajviše iz Šulekove škole. O najnovijoj dobi ne govorim, jer danas se, hvala Bogu, napredak na tom polju ne može poreći; ali dok se dotle došlo, trebalo je Šuleka. Nu ako glede čistoće i pravilnosti sloga i imademo pisaca, kojima se naša knjiga ponositi može, za znanstveno nazivlje hrvatskoga jezika Šuleku ipak teško ćeš premca naći.

Kako je došao Šulek do znanstvenoga nazivlja? Historija naše knjige nam svjedoči, da ima malo naroda, koji bi se mogli ponositi tako starom i obilatom literaturom, kao što ju ima hrvatski narod. U tom obilju ima dragocjena blaga i za čistoću sloga i nazivlja; ali je valjalo to blago tražiti. To je Šulek znao. Čitanjem i proučavanjem stare naše literature našao je mnogo dragocjeno zrnce, koje je znao zgodno upotrijebiti. Vuk Karadžić ima bez sumnje neprocjenivih zasluga za obilje gradje, te čistoću i pravilnost srpskoga iliti hrvatskoga jezika. Šulek je znao Vukov rječnik i njegove spise gotovo na pamet. To su bili njegovi puti, ali je znao potražiti i druge, kojima je išao za nazivljem.

Knjige su, osobito stare, sjegurno vrelo nazivlja; ali je isto tako nedvojbeno vrelo i živući jezik naroda; samo ga valja potražiti. To je Šulek i činio, dočim je preko 50 godina, cijelo vrijeme, što je Hrvatsku svojom domovinom odabrao, marljivo bilježio, gdje je čitao ili čuo koju zgodnu riječ. Kolikim trudom i marom je sám išao po narodu tražiti nazivlje, budi mi ovdje dopušteno samo jedan primjer navesti. Sakupljajući naime bravarsko i kovačko tehničko nazivlje, išao je i po Zagrebu od kovačnice do kovačnice, pitajući: Kako majstori razne svoje alate zovu. U jednoj kovačnici mal da ne postrada; držeći ga za poreznoga popisača, stadoše ga prijeko mjeriti i pesti mu pokazivati, dok se ne odalji. Znajući, da se za izvedenje ovakih, mogli bismo reći, epohalnih djela, kao što je Njemačko-hrvatski rječnik, a osobito Hrvatsko-njemačko-talijanski rječnik znanstvenoga nazivlja, te napokon Jugoslavenski imenik bilja, gdje je udaren osnov znanstvenomu hrvatskomu nazivlju, hoće više sila, nego što su njegove vlastite, stavio se u savez s prijateljima u narodu živućima, da mu budu na ruku, te da, živući medju narodom, kupe riječi i njemu pošiljaju. Našlo se njemu i narodnoj knjizi prijatelja, koji su mu se patriotičkom ljubavlju odazvali. Ja sam njekoje spomenuo govoreći o njemačko-hrvatskom rječniku, ovdje mi je spomenuti one, koji su mu pomagali svojom pripomoću sastavljati oba prije spomenuta djela o znanstvenom nazivlju.

Kod sastavljanja znanstvenoga nazivlja za srednja učilišta u dva sveza bijaše mu najrevniji sakupljač gradje i opet Trnski, kojemu samo u jednom listu od 17. svibnja 1876. potvrdjuje primitak od 102 riječi. U listu od 8. lipnja 1876. piše opet Trnskomu: „Ja sada upravo radim o biljarskom hrvatskom rječniku, jer mi je za

rukom pošlo sabrati mnogo tisuća hrvatskih imena bilja, pa imam medju njima i pinus mughus, al je sada nikako ne mogu naći. Čini mi se, da je to hojka (tako zovu Zagorci jednu vrst bora: hvojka). One druge rieči su takodjer tvrdi koštunjaši, a nije me bilo za duhovah u Zagrebu, nu dobit ćeš je danas sutra".

Kod sastavljanja „Jugoslavenskoga imenika bilja" bijaše mu jedan od najrevnijih sakupljača nazivlja župnik, kašnje dubrovački biskup Mato Vodopić, koji se i sám puno botanikom bavio. U listu, što ga pisa Šuleku od 4. travnja 1880., zahvaljujući mu za lijepo napisani nekrolog o Visiani-u, medju ostalim šalje mu dva broja „Slovinca", te veli: „U njem naći ćete pučka ptičja imena i pučka imena četveronožnijeh i lazujućijeh živina, koja sam pobrao po Dubrovačkomu. Oba imenika iskitio sam, kako sam znao bolje, i eno našim čitateljima oba su se svidjela. No ta njihova ocjena po momu mnenju malo vrijedi, er možda, doticajući se ličnosti, nije iskrena, neće da me u obraz udare. Kada ih Vi budete pročitali, sudićete, jesu li, nijesu li kakve godi vrijednosti, te kako god budete ih ocijenili, molim, da biste mi iskreno najavili; er veće mi je do Vaše, neg do ocjene mojih sugradjana"." Lijepo ga se sjeća Šulek u uvodu k „Jugoslavenskom imeniku bilja", gdje, govoreći o pomagalima, veli: „Prečastni kanonik Mato Vodopić, prije župnik u Gružu, budući vješt biljar, proučio je vrlo marljivo floru južne Dalmacije i skupljajuć bilje, nastojao je osobitom pomnjom doznati i za ondašnja narodna imena bilja, što mu kao malo komu za rukom podje, pa mi sve, što je sakupio, dobrostivo posudi. Ova je zbirka rieči osobito znamenita, jer je Vodopić ne samo vješt biljar, nego i hrvatski pisac, te se možeš u njega uzdati. Njegovim usrdjem podje mi ovdje za rukom iznieti na vidjelo množinu čistih narodnih, a

do sada nigdje neobjavljenih hrvatskih imenah bilja". I Mijat Stojanović, vrijedni učitelj, kašnje nadzornik, spadaše medju revne pomagače. U listu od 12. studenoga 1875. piše Šuleku: „Evo Vam šaljem nješto gradiva za Vaš rječnik uslied Vašeg prijateljskoga pisma od 30. listopada. Puno pljeve, u kojoj eda nadjete i koje šenično zrnce. Imam puno bilježaka svakojakih, koje sam popisao, sabirajuć po raznih stranah mile nam domovine: pučke izraze, pjesme, poslovice, skazke, priče, zagonetke, pošurice itd. — nu o biljarstvu ne ima ništa više". Uz ovo njekoliko ovdje spomenutih ima još sijaset drugih sakupljača, koje je Šulek sa zahvalnošću spomenuo na malo prije spomenutom mjestu „Jugoslavenskoga imenika bilja". Iz ovoga popisa prijatelja, koji su ga podupirali, vidi se, kolikom pomnjom je Šulek nastojao, da sa svijeh strana jugoslavenskih sakupi narodna imena za označenje znanstvenih pojmova. Gdje mu nije pošlo za rukom da bi mogao potrebito ime naći bud u našim knjigama, bud živućem govoru naroda, ondje je potražio savjeta u srodne nam slavenske braće, u kojih ima za označenje pojmova puno istih zajedničkih riječi, polazećih iz pradavne dobe, gdje su današnja plemena bez dvojbe samo jedan narod sačinjala. „Zato govorim o starom slavenskom jeziku, veli u svojoj raspravi „Pogled iz biljarstva u naš praviek", zato slavenski povjestnici u njem nalaze dragocjene gradje za povjest drevnoga narodnoga vjekovanja i onda, kad ih ostave na cjedilu svi ostali pisani i nepisani spomenici. O tom sam se glavom uvjerio, skupljajući evo već trideset godina jugoslavenska imena bilja, jer sam opazio, da ih ima za čudo mnogo zajedničkih s drugimi Slaveni, i to ne samo s ovim onim slavenskim narodom, nego ponajviše sa svimi, te su ono prava pravcata slavenska imena". Uzajmljujući, u nestašici

domaćih, riječi od srodnih nam slavenskih grana, umio je Šulek uzajmljenu riječ prema duhu i ustroju našega jezika tako priudesiti, da je dobila lice posve hrvatsko. Ovakovu priudešavanju bijaše on osobito vješt.

Čulo se i čuje se još prigovora, da je Šulek kovao znanstveno nazivlje; obzirom na botaničko nazivlje, što je izašlo u „Jugoslavenskom imeniku bilja", ogradjuje se proti takim prigovorima, veleć u uvodu str. III.: „Već odavlje će svatko razabrati, da u ovoj knjizi ne ima ni jedne od mene stvorene rieči, pa sam i sva onakva imena bilja izpustio, na koja sam u novijih knjigah naišao te mislim, da su istom sada postala". Šulek je pravo učinio, da je skovana imena bilja odbacio, jer se u istinu našlo ljudi, koji mjesto da potraže već narodom stvorena imena išli su ih kovat — ali kako? Istina, kovanje novih imena nemože se izbjeći. S razvitkom znanosti i umjetnosti, obrta i ostalih grana domaćega i javnoga života nastaju novi pojmovi, dosljedno tomu i nova imena, kojih u narodu ne ima. Treba ih dakle kovati; to je učinio i Šulek te ima ipak mnogo od njega sačinjenih riječi, koje su pače i u akademički rječnik primljene. Nu Šulek imadjaše dar za kovanje riječi potrebit. Proniknuv svojim bistrim umom u jezgru same stvari, koja se imala novim imenom izraziti, pak poznavajući ustroj i pravila jezika hrvatskoga, sastavi prema njima riječ, koja si je u jeziku trajno mjesto osvojila. Jedan je ipak prigovor proti njegovu nazivlju, koji u ostalom, ako i je ponješto opravdan, ne umanjuje zato niti najmanje njegovih zasluga za hrvatski jezik. Prigovara mu se na ime, da je bio odviše velik purista, uklanjajući se svakoj tudjoj riječi. U hrv. njem. talij. rječniku znanstvenoga nazivlja raspravlja, počevši na str. VIII. opširno o hrvatskom lučbenom nazivlju, gdje je malne

sve kemičke elemente i njihove slučke hrvatskim nazivljem prozvao. Teško da će se ovakav purizam održati moći. Liebig kušao je cijelo kemičko nazivlje ponijemčiti, pak premda ga je za to Grimm pohvalio, vraćaju se u novije vrijeme ne samo Nijemci nego i Slaveni ipak k evropskomu grčko-latinskomu nazivlju. Nebudi tim rečeno, da se opet u drugu skrajnost predje te prihvati, možda od udobnosti, i ono od evropskoga nazivlja, što bi se dobro moglo pohrvatiti. Kao što čistoća talijanskoga, francuskoga, engleskoga i slavenskih jezika nije tim povrijedjena, što je u mnogim slučajima pridržana, već općom evropskom porabom potvrdjena, poraba grčko-latinskoga nazivlja u kemiji, ne bi se tim povrijedila čistoća niti našega jezika. S toga opetujem što sam već gori spomenuo, da interesi znanosti i jedinstvo školske nauke preporučaju, da se žnanstveno nazivlje, za koje si je Šulek velikih zasluga stekao, po stručnom povjerenstvu pregleda i ustanovi, što bi se u skladu sa napretkom našega jezika i samih znanstvenih grana, a najpače u kemiji imalo izmijeniti, a što stalnim pridržati.

Šulek u obiteljskom, privatnom i društvenom životu.

Kakov bijaše Šulek u javnosti, o tom jasno govore njegova književna djela, u kojima se zrcali cijelo njegovo biće. Nu neće s gorega biti promotriti ga malo i u privatnom, domaćem i društvenom životu, jer će se i tuj naći gdjekoje plemenito svojstvo, koje se u javnosti nije istaknulo. Slijedeći ga počam od otčinske kuće u slovačkom Subotištu vidimo ga članom obitelji, koja brojaše s njim osmero braće i toliko sestara. Mladji mu brat Ljudevit, evang. kapelan u Hlubokom kod Hurbana, bješe od svoje općine g. 1848. kao zastupnik poslan na županijsku skupštinu u Nitru.

Zahtjevajući u skupštini, da mu se dozvoli slovačkim jezikom govoriti, bude proglašen buntovnikom, uhićen i u Komoran odveden, gdje je slijedeće godine u kazamatama umro. Najmladji brat Friderik Vilim stupio je za obranu slovačkoga naroda iste god. 1848. u slovačku legiju. Razišav se legija bude kod sestre Ljudevite na Vezajnom uhvaćen, pak nehtijući se svoje narodnosti odreći zajedno sa svojim drugom Holubom stavljen pred prijeki sud i pogubljen u Glogovcu. Od te mnogobrojne braće i sestara žive još samo Josipa Lanyi, udova iza supruga liječnika u Gracu.— Šulek bijaše dvakrat oženjen; prvikrat sa Leonorom, udovom iza pokojnoga Vrbančića, maćuhom odvjetnika Slavoljuba Vrbančića. Umrvši mu ona, budući već visoko u godinama, nije se namjeravao više ženiti. Obzirom ipak na osamljenost u njegovoj dobi, a još više na nevolje, kojima je sa tjelesne slabosti toliko podvrgnut bio, nagovoriše ga prijatelji, da odustane od te namjere. On se odazove prijateljskim nagovorima tim radje što se sretnom kobi namjerio na vrijednu i u istinu požrtvovnu drugaricu Mariju udovu Ćulumović, s kojom stupi u brak. Iz ovoga braka rodi mu se dvoje djece, Bogoslav i Zlata, od kojih je ova preminula, a Bogoslav, umnim vrlinama i otvorenom iskrenom ćudi vjerna otčeva slika, polazi danas četvrti razred pučke škole. Iz prvoga braka nije imao djece. Šulek bijaše evangeličke vjere, ali je brak sklopio u katoličkoj crkvi te su mu i djece katoličkoga zakona. Pokojnik ostavio je udovu te od nje osim svoga Bogoslava i pastorka Pavla Ćulumovića, za kojega se otčinski brinuo školajući ga u Gracu za liječnika. Danas je ravnatelj bolnice u Ogulinu, liječnik lijepa glasa i opće obljubljen. Kad je Šulek zadnjih godina bolovati počeo, dolazio bi Pavle kao doktorand iz Graca, ali i kašnje kao

liječnik svaki čas k bolesnomu očuhu, da ga liječi i njeguje. U njegovim rukama je i preminuo.

Šulek nije imao drugoga dohotka niti druge privrede do svojega pera, pak je ipak ostavio obitelj u prilično povoljnom materijalnom stanju. On je rijetka iznimka medju našim književnicima, koji je perom toliko imovine steći mogao, da si je obitelj opskrbio. Ovaj materijalni uspjeh ima se pripisati, istina, plodovitosti njegova duha i svestranoj naobrazbi, uslijed koje je umio razne grane znanja i umijenja obradjivati; ali se ima zahvaliti i izdašnjoj potpori, koju dobivaše od darežljivih i požrtvovnih hrvatskih otačbenika, a najizdašniju i opet od velikoga dobrotvora i mecene hrvatskoga naroda. Šulek je najvažnije od svojih djela, njemačko-hrvatski rječnik, posvetio biskupu Strossmajeru; nu tko pozna njegov čisti značaj i nesebičnost, vidjet će u ovoj posveti više znak dubokoga počitanja i proslavu one ljubavi, kojom se biskup zauzima za interese našega naroda. Obaviješćujući Šulek prijatelja Trnskoga u listu od 20. listopada 1860. o političkim promjenama i to na korist naroda: kako je narodni jezik svuda zavladao, veli: „Glavni nam je stup narodnosti sada biskup Strossmajer, to i jeste uzrok, da sam mu svoj rječnik posvetio, što mu je valjda i drago bilo." A da mu je u istinu drago bilo, svjedoči biskupovo pismo od 28. kolovoza 1860, gdje Šuleku piše: „Vaš na me pod 20. o. mj. upravljeni list čitao sam s veseljem; za oto hèrlim Vam ovim liepu zahvalnost izjaviti, da ste Vi liepo svoje djelo, našemu narodu toli koristno, meni posvetiti odlučili. Učinio sam naredbu, da Vam naš Vitez Ambroz Vranicany Dobrinović kao nieku malu podporu od moje strane svotu od 200 for. u Zagrebu predati učini. Budite o mojoj srdačnoj naklonosti podpuno uvjeren, i napredujte i nadalje na našem polju književ-

nom Vašom cienjenom i oštroumnom pomnjom." — Listom od 28. stud. i. g. posla mu opet 200 for. za isto djelo. Niti ban Šokčević nije htio da zaostane u potpori hrvatske knjige, jer u listu od 19. svibnja 1861. šalje Šuleku za poslanu mu brošuru: „Hrvatsko-ugarski ustav" 100 for. uz izraženu želju: „da i nadalje uzmognete polje narodne publicistike naše obogaćivati izvèrstnimi plodovi svojega uma." Godine 1867. piše opet biskup Strossmajer Šuleku: „Odmah kako sam dobio Vaše pismo, pisao sam našemu prijatelju Račkomu, da podpuno odobravam Vašu namjeru i blagosivljam Vaš trud. Zato molim Vas, sporazumite se s njim. Ja sam u koliko je nužda platac." Mislim da se radilo o djelu: „Naše pravice", koje je izišlo slijedeće godine 1868. Ima još i više primjera velike darežljivosti biskupove napram Šuleku; ali neću da ih ovdje nabrajam, dosta budi spomenuto, da se uz rijetku Šulekovu marljivost, umnu darovitost, mnogo Strossmajerovoj darežljivosti i potpori zahvaliti ima, da je naša literatura tolikim Šulekovim djelima obogaćena i da se je piscu trud u toliko naplatio, da je svoju obitelj opskrbljenu ostaviti mogao.

Od god. 1850. zavlada u Hrvatskoj s apsolutizmom i u družtvenom životu njeka plahost i nepovjerenje, te se prijašnji veseli i dobroćudni život iz javnoga svijeta povuče u privatne kuće, gdje su hrvatski otačbenici, ostavivši jalovo polje politike za bolja vremena, ponajviše o družtvenom životu i o literaturi razgovarali. — Takovi sastanci bijahu češće i u čednoj Šulekovoj kući. Tuj si mogao naći Preradovića, Utješenovića, Trnskoga, Zoričiće, Bertića, Prausa, župnike: Havlička, Šavora, Stražimira, Finka (kašnje Zebić) i dr., sve muževi dične uspomene, svaki na svojem polju narodnoga hrvatskoga rada i pregnuća. A

cijelomu družtvu bijaše uvijek duša sam domaćina, pun vesele, ali uvijek pristojne šale, bistra suda i brza dosjeta, i uvijek iskrena prijateljstva. U ovakim sastancima srijed ovakih domoljuba pala je mnoga plemenita riječ, vrcnula lijepa ideja, zamišljena osnova, koje su kasnije i lijepim plodom urodile.

Videći muža tolikih umnih vrlina, tolika znanja i svestrane naobrazbe, kao što bijaše Šulek, nametne se čovjeku pitanje: kako je to, da takav čovjek nije našao u Hrvatskoj javne službe? Prvih godina čini se da mu je milija bila sloboda, kojom se na publicističkom polju kretati mogao, nego javna služba. Nješto ga sprječavaše i prirodjena već prije spomenuta nevolja, nagluhost, za javnu službu. Nakon 20-godišnjega publicističkoga i znanstvenoga rada, pomisliše, ne on nego njegovi i naroda prijatelji, da stupi u javnu zemaljsku službu, gdje bi bio na svojem mjestu, gdje mu spomenuta prirodjena mâna ne bi smetala, a to je kr. zemaljski arkiv. Iza Ivana Kukuljevića, koji je god. 1861. postao velikim županom zagrebačke županije, ispražnjeno bješe mjesto kr. zem. arkivara. Šulek je već onda sa svojega književnoga rada u Hrvatskoj i daleko preko njezinih granica bio tako poznat, da ga je javno mnijenje kandidatom za ovo mjesto postavilo. Trnski, jedan od uplivnih zastupnika ovoga mnijenja, opjevao je njegove vrline i sposobnosti u „Danici“ tako, da mu je Šulek u svojoj čednosti, držeći se precijenjenim, zahvalio riječima: da se zarumenio čitajući, kako ga u zviezde kuje . . . „al' si dirnuo u osinjak i valjda jošte veću pobudio zavist radi mojega književnoga uspješka. Nu Strossmajeru ćeš ugoditi, on se jedini zauzimlje za me, kao nikada nitko drugi.“ — Rački piše mu medju ostalim iz Djakova u listu od 21. srpnja 1862.: „Ako mi uspišete, molim Vas, javite mi: gdje je zapelo, što niste dosad naime-

novani za zemaljskoga arkivara. Biskupa to jako zanima te Vas često preporuči i banu i kancelaru. Mi se nadamo čemu dobru od našega arkiva, samo ako u Vaše marljive i pomnjive ruke dodje." I njegov dobri prijatelj Preradović, stojeći s odlučujućim osobama u savezu, toplo ga preporučao. — Ambroz Vranicani mu dapače u listu od 25. kolovoza 1862. piše: „Čestitam Vam na arhivarstvu, ali ne samo Vama nego i čitavomu narodu." — Utješenović mu piše još 28. lipnja 1877. iz Varaždina . . . „e da bi na moje bilo, Vi bi već odavna sjedili — u našem arkivu! — Nemislim kao kakova stara knjiga, nego kao živi duh, koji nadahnjiva mrtve listine i akta, koja su dosele mrtvo slovo . . . . ." Medjutim želje javnoga mnijenja puste ostale, bezuspješne ostale i tolike preporuke njegovih moćnih prijatelja: proti njemu odlučila je politika. Upravo ono doba se živo radilo o tom, da se Hrvatska predobi za reichsrat. Javna je tajna, da se Šuleka sondiralo: nebi li on svoje pero žrtvovao ovoj politici? To bijahu vrata na koja bi se u zemaljski arkiv unišlo. Šulek je uvjet otklonio. U ostalom još nije bila sva nada izgubljena; ali medjutim nadodje godina 1867. i s njom promjena vlade, koja je mjesto Šuleka postavila zemaljskim arkivarom Franju Pogledića. I tako, minuvši ga ova služba, koju si je on, a i narod mu želio, ostade do smrti bez javne službe, bez javnih nagrada, naslova i odlikovanja, kakova takim muževima u drugim zemljama u dio padaju. Iznimku je samo učinio grad Zagreb, koji ga 3. veljače 1850. kao zaslužna pisca imenova svojim začasnim gradjaninom.

Obzirom na intelektualne sposobnosti bijaše Šulek pobez dvojbe znamenit i slavan čovjek, nu u tjelesnom gledu bijaše znamenita pojava, ali u smislu po nj nepovoljnu. On je s nesreća, što ih je imao sa svojim

tijelom, bio kod nas gotovo proverbijalan. Od sve braće i sestara bijaše on najnježnijega tijela, a tako je i od najmanjega udarca lako postradao. Nagluh bijaše već od djetinstva, a i ova nevolja pripisuje se nesretnu slučaju, gdje je preplašen konj o nj udario. S toga mu se majka ljuto rasplakala, opremajući ga kao 12-godišnjega dječaka na nauke u Požun, bojeć se, da mu se daleko od kuće kakova nesreća nedogodi. Za dvije nedjelje dodje zbilja glas, da ga je poplašen vol u obraze udario, slomio mu dolnju čeljust i dva zuba izbio. Znak ove nesreće nosio je na sebi do smrti. Idući u Zagrebu kao urednik „Slav. Juga“ 23. listopada 1849. slabo razsvijetljenom Dugom ulicom pade na hrpu kamenja i slomi si desnu ruku. Tek 11. prosinca povratio se k listu te se u istom listu srdačno zahvaljuje milosrdnicima, kod kojih bijaše preko 6 nedelja na liječenju. — Spremajući se mjeseca srpnja 1856. da s prijateljima posjeti prijatelja si Trnskoga u Lasinji, piše mu 19. istoga mjeseca: „. . . te već odlučismo, da ćemo svakako u nedjelju na put krenuti: eto biede na suhu putu. Udarim se o goljenicu i ogulim si kožu, pa mi se zametnu za dva dana grda rana. Znat ćeš i sám, da je rana na goljenici najopasnija, i zato ćeš mi povjerovati, da sam morao na nju dan i noć metati obloge od mrzle vode, i tako se ovih dana jedva jedvice zamladila.“

God. 1870. dne 20. kolovoza vozeći se od sv. Šimuna sa župnikom Jagićem provale se jedva izišavši iz dvorišta s kolima, kojom nezgodom si Šulek, premda je na župnika pao, slomio nogu, dočim župnik sretno prodje. Jadikujući nad svojom nesrećom zavapi: „ja padnem na župnika, slomim si nogu, a njemu ništa, a šta bi tek bilo od mene, da je obratno župnik bio pao na mene!“ I tuj je kod župnika ležao 6 tjedana, a

brižnoj njezi i vještini pokojnoga dra. Magjarevića pošlo je za rukom, da je ozdravio. U listu od 11. stud. piše si prijatelju Preradoviću: „Težko da ste ikad primili pismo sa kraj groba — evo Vam ga. Jer ne samo liečnik moj, nego i ja sám bijah uvjeren, da neću preboljeti tolike grozote dvostruke nesreće, kakva me još nikada nezadesi, akoprem sam toga dosta prepatio za života svoga. Ja uredih sve svoje svjetske stvari i hladnokrvno čekah nastup wundfiebera, koji čovjeku krv užiže i vučac (brand) navodi. Nu evo čuda! Wundfieberu nebje traga ni glasa, čemu se moj liečnik (najvještiji operateur trojedne kraljevine dr. Magjarević) nemogaše dosta načuditi. Valjda me spasi ista ona hladnokrvnost — ja za ciele bolesti nisam jauknuo, a bio sam malo ne 3 mjeseca u postelji, nemogav se 5 nedjelja dana baš ni ganuti... Srećno sam izmaknuo svim pogibijam . , . al sam svejedno neizmjerno slab. Učim iz nova hoditi i drhćem kao malo diete." — Četiri godine kašnje ista nesreća. Tom nezgodom piše mu prijatelj Utješenović iz Beča 22. srpnja 1874.: „Ako i nijesam dosadjivao Vam mojim pismom usljed nove nesreće, koja Vas je postigla bila zadnji put . . . ipak nijesam bio bez prijateljskoga učešća i sažaljenja, ma da smatram taj Vaš slučaj, kao i sve ostalo u životu ljudskom, samo kao posljedicu raznih uzroka i sliedstva njihovih. Vama na poslietku već mora biti u običaj da je ušlo slomiti ovu ili onu kost, pak opet namjestiti i dati izliečiti, i to Vam se već toliko put dogodilo, da će Vaše kosti biti nalik drenovim ili glogovim batinama; a pošto se veli, da preulomljena kost na onom mjestu još jača postane, to Vam je čestitati, da Vam se ta neprilika, ili bolje prilika dogodila višeput te ste tako barem nekoje partije tijela ukriepili za svaki slučaj." — Četiri godine kašnje, 1878., tješi

ga Utješenović opet, da si je i grofica B. isto tako kako i on, i v e r na koljenu smrskala, pak joj je zacielilo: . . . „dakle će i Vama, ako Bog da, liepo zacieliti udarac od kamena, na koga padoste, pak ćete opet ići kaošto i ona . . . Dakako morate mirno ležati te skrbite za sviež zrak u sobi i ponešto razkužujuće tvari.“ — Jednom zadjenuo se o nj pàs na ulici te ga prevalio, uslijed česa je tri tjedna morao u postelji probaviti. — Kao biljar hodaše mnogo po našim prijedjelima i gorama; a osobito bijaše mu zagrebačko Sljeme omiljelo izletište. Pak hodajući po ovakim vrletinama, nije mu se nikad ništa nepovoljna dogodilo, dočim ga na ulici, pače u sobi tolikokrat nesreća snašla, tako da su si njegovi prijatelji bolnu dosjetku dopustili: „Zagrebačke novine imadu permanentno složenu vijest: Šulek si je i opet ruku slomio“.

Nijesu ovdje izbrojene sve nesreće i tjelesne ozljede, što ih je pretrpio, nu i ove su jasnim dokazom, a i svi, koji ga poznavahu, znadu, da je Šulek bio nježna, krhka i slaba tjelesna sastava, pak je ipak blizu osamdesetu godinu svoje dobe doživio. Visoka ova doba imade se pripisati opreznu, urednu i umjerenu življenju, koje bi se moglo s pravilnim tečajem sata isporediti. Uz ovaj, rekao bih, mekanički red imadjahu na produženje njegova vijeka velik upliv njegove duševne sposobnosti. Njegova samožataja, duševni mir, stoička postojanost, muževna ozbiljnost, ali ipak sve to ublaženo veselim humorom i nehinjenom ćudi, to su vrline poznate svakomu, koji je imao prilike s njim općiti. Nu što mu je uzmanjkalo na tijelu, dobio je na duhu. Rijetki su smrtnici, koje bi Bog bio nadario onako lijepim umnim i duševnim darovima, kao što bijaše Šulek, a on ih nije zakopane čuvao, već ih je u lijep, unosan promet stavio — promet, od kojega je plodove ubrao

hrvatski narod, koji će Šulekovo ime u povjesti svojega duševnoga i materijalnoga razvitka za sva vremena zlatnim pismenim upisati, dočim mu je smrtne ostanke u svojem čednom panteonu pridružio onima, koji su s njim, pobudjeni istim oduševljenjem za dobro i procvat domovine, istom ljubavi za pravdu i istinu, svjetlom ilirske ideje prenuli narod iz tamna duševna mrtvila, probudili ga k narodnoj svijesti, sokolili ga u borbi za svetinje narodnih idejala, te ako mu i nijesu mogli rastrgana uda ujediniti, niti osnovati onaku slobodu i samostalnost, kako ga to po njegovim zaslugama, po božjem i prirodnom zakonu ide, a ono su barem položili čvrst temelj, na kojem će njihovi potomci, budu li išli njihovim stopama, za jedinstvo, slogu, slobodu, intelektualni, moralni i materijalni napredak svojega naroda lakše raditi moći, slušajući glas, kojim ih duh njihov opominje: exempla reliquimus vobis!

Pripomenak.

Šulekova dopisivanja. Šulekove vrline i sposobnosti; njegovo znanje i umijenje, načela, ćud, značaj — u kratko: kakov bijaše u životu i djelovanju, može se prosuditi već iz ovoga, što je dosad rečeno u ovom opisu njegova života i djelovanja; nu ima mnogo važnih crta i momenata, koji nijesu izcrpljeni javnim životom i djelovanjem čovjeka, a ipak treba da ih znademo, ako hoćemo da ga potpunoma ocijenimo. Život čovječji nalik je na sliku, koju valja sa raznih stanovišta promatrati, prema tomu, kako svjetlo na nju s raznih strana pada. U tom pogledu važna su za ocjenjivanje znamenitih muževa njihova privatna pisma; jer ćemo u njima naći po koju zraku svjetla, koja će nam njegovu sliku osvijetliti, a nije si je našao u njegovu javnu životu.

Kao što se iz nadjenih u njegovoj ostavini pisama vidi, Šnlek je sa mnogo odličnih otačbenika dopisivao. Ima medju ovima i pisama visokih dostojanstvenika, koja se mogu smatrati više kao izraz naklonosti i priznanja Šulekovih zasluga za hrvatski narod nego kao znak redovita dopisivanja. Medju takovima nalazimo listova od preuzv. g. biskupa Strossmajera, Ambroza Vranicani-a, generala Benka i dr. Prijatelji, s kojima redovito dopisivaše, bijahu: Utješenović, Preradović, Trnski, Stojanović Mijat, Milić Vinko; župnici: Šavor, Havliček, Kučenjak, Vodopić, kašnje dubrovački biskup, i dr. Kad bismo sve ovim prijateljima pisane listove na okupu imali, bio bi to ne samo dopunjak života i djelovanja Šulekova, nego i lijepa gradja za našu književnu i političku povijest. Žali bože da se velik, možda veći dio tih listova bez traga izgubio. Najviše dopisivaše sa Preradovićem. Ja sam od njegova sina, Dušana pl. Preradovića, linijskoga poručnika c. kr. mornarice, dobio lijep broj Šulekovih listova, kojima se politička i književna povijest onoga znamenitoga doba s mnogo strana rasvijetljuje. Dobio sam takodjer više znamenitih listova od Utješenovića, viteza Ivana Trnskoga, i od Gaja. Gdjekoje od ovih listova upotrijebih u samu tekstu, ostali bi imali ovdje slijediti. Nu buduć da bi se tim dodatkom s jedne ruke ovaj životopis odviše otegnuo, a s druge opet držim, da će biti uputnije, da se, u koliko su prikladni za javnost, kao gradja našoj novijoj povjesti napose izdadu; s toga sam ih odstupio jugoslavenskoj akademiji, koja će ih u svojem literarnohistorijskom „Zborniku" u svoje vrijeme javnosti predati.

VIII.

RAZPRAVE I KNJIGE AKADEMIJSKE

izašle tiekom god. 1896.

---

a) Rad.

Knjiga CXXV. (razreda filologijsko-historijskoga i filosofijsko-juridičkoga XLIV):

Još dvoje o slovjenskom gostinjcu u Rimu izopačeno. Od *dra. I. Crnčića.* Str. 1—32.

Dodatak opančarskim nazivima. Od *prof. M. Medića.* Str. 33—49.

Žiteljstvo kraljevina Hrvatske i Slavonije po zvanju i zanimanju. Od *M. Zoričića.* Str. 50—197.

Knjiga CXXVI. (razreda matematičko-prirodoslovnoga XXI):

Vegetacija gorskoga kotara. Od *D. Hirca.* Str. 1—82.

Ihtiološke bilješke. Od *prof. M. Medića.* Str. 83—109.

Lathrodectus 13-guttatus. Od *prof. N. Damina.* Str. 110—133.

Relacije kod pravilnih poligina, krugu upisanih i opisanih. Od *prof. E. Doležala.* Str. 134—195.

Knjiga CXXVII. (razreda filologijsko-historijskoga i filosofijsko-juridičkoga XLV):

Državni rizničari republike dubrovačke. Od *dra. K. Vojnovića.* Str. 1—101.

O Gundulićevim „Suzama sina razmetnoga". Od *dra. M. Šrepela.* Str. 102—140.

Kondicional u hrvatskom jeziku. Od *dra. A. Musića.* Str. 141—209.

Wundtov metafizički sustav. Od *dra. A. Bauera.* Str. 210—248.

Knjiga CXXVIII. (razreda matematičko-prirodoslovnoga XXII):

Teorija razdolja. Od *dra. H. pl. Hranilovića.* Str. 1—58.

Interpolacija funkcija, koje zove Euler „functiones inexplicabiles“. Od *L. Stjepanka*. Str. 59—100.

Prilog poznavanju vertikalnoga gibanja jadranskog morskog dna. Od *dra. M. Kišpatića*. Str. 101—109.

Prilog odnosima opisana kruga prema dodirnim krugovima kod trokuta. Od *K. Karamate*. Str. 110—117.

Rotatorije zagrebačke okolice. Od *L. Trgovčevića*. Str. 118—130.

Dvanaesto potresno izvješće: za godinu 1894. Od *dra. M. Kišpatića*. Str. 147—154.

Trinaesto potresno izvješće: za godinu 1895. Od *dra. M. Kišpatića*. Str. 155—192.

Knjiga CXXIX. (razreda filologijsko-historijskoga i filosofijsko-juridičkoga XLVI):

Putovanja po Balkanskom poluotoku XVI. vieka: putopisi H. Porša od g. 1579, A. Wolfa i L. Ryma od god. 1583. i M. Besolta od g 1584. Od *dra. P. Matkovića*. Str. 1—89.

Carinarski sustav dubrovačke republike. Od *dra. K. Vojnovića*. Str. 90—171.

Demografske prilike u južnih Slavena. Od *dra. F. Vrbanića*. Str. 172—254.

b) Starine.

Knjiga XXVIII.

Prilozi k arhivalnijem pabircima dubrovačkijem Od *dra. K. Vojnovića*. Str. 1—96.

Regesta documentorum regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae saeculi XIII. Collegit et digessit *I. Kukuljević*. (Continuatio 1289—1299). Str. 97—185.

Dodatak razpravi: Državni rizničari republike dubrovačke. Od *dra. K. Vojnovića*. Str. 186—260.

c) Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium.

Volumen XXVIII.

Monumenta Ragusina: Libri Reformationum. Tomus IV. Ann. 1364—1396. Collegit et digessit *Jos. Gelcich*.

d) Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena.

Svezak I (str. 1—368). Uredio *prof. I. Milčetić.*

e) Posebna djela.

Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika. Svezak 16 (Jezičac-Kamenopobiti) (Str. 641—800). Obradjuje *P. Budmani.*

Regesta documentorum regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae saeculi XIII. Collegit et digessit *I. Kukuljević de Saccis* (Opus posthumum). (Str. 1—461).

Ljetopis jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti za god. 1895. Svezak deseti.

Pošto se *arkiv* i *knjižnica* jugoslavenske akademije iz nova uredjuju, to će se o njima istom počam od sliedeće godine moći priobćivati podatci prema novoj im uredbi.

IX.

PREDPLATNICI

na publikacije akademijske za godinu 1896.

Arnold Franjo, kr. javni bilježnik u Zagrebu.
Arsenijević Vladan, profesor u Karlovcu.
Asbóth Oskar dr., sveučilišni profesor u Budimpešti.
Baron Gustav dr, kanonik u Zagrebu.
Beil Gustav dr., županijski liječnik u Varaždinu.
Belas Mirko, župnik u Stupniku.
Bojanić Vicko, župnik u Vrsniku na Hvaru.
Bombelles grof Marko jun., vlastelin u Opeci kod Vinice.
Bosanac Stjepan dr., gimn. profesor u Zagrebu.
Breszlyensky pl. Šandor dr., umir. sveuč. profesor u Zagrebu.
Breyer Mirko u Križevcima.
Bučar Franjo, gimn. profesor u Zagrebu.
Buratti-Vraniczany grofica Klotilda u Zagrebu.
Canjko Valentin, vjeroučitelj u Varaždinu.
Časnička knjižnica 27. domobranske pukovnije u Sisku.
Čitaonica hrvatska u Požegi.
Dojković Larlo, kanonik u Varaždinu.
Duboković vitez Nikola, načelnik u Jelsi na Hvaru.
Eskomptna banka hrvatska, u Zagrebu.
Forko Franjo, župnik u Samoboru.
Gavrančić Milovan dr, odvjetnik u Virovitici.
Gjenero Ivo, učitelj u Slanome.
Grginčević Stjepau, župnik u Odvorcima.
Imovna općina brodska u Vinkovcima.
„Javor", djačko literarno družtvo u Osijeku.
Jellačić grof Gjuro, vlastelin i umir. podmaršal u Novimdvorima.
Kindlein Dragutin, prebendar u Zagrebu.
Knjižnica dominikanska u Dubrovniku.
Knjižnica gradska u Varaždinu.
Knjižnica kaptolska u Hvaru.

Knjižnica metropolitanske crkve u Zagrebu.
Knjižnica općinska u Dubrovniku.
Knjižnica učiteljska niže franjev. gimnazije u Gučjoj gori.
Komercijalna banka hrvatska u Zagrebu.
Komora trgovačko-obrtnička u Senju.
Komora trgovačko-obrtnička u Zagrebu.
Konvikt biskupski Ožegovićianum u Senju
Kopač Josip dr., odvjetnik u Zagrebu.
Krapac Ivan dr., posvećeni biskup u Zagrebu.
Kraus Friedrich dr. u Beču.
Kugli i Deutsch, knjižara u Zagrebu.
Kukuljević pl. Božidar, vlastelin u Ivancu.
Laudenbach Josip dr., odvjetnik u Vukovaru.
Liepopili Ante dr., natpop u Stonu.
Marcelić Josip dr., biskup u Dubrovniku
Marić Dragutin, posjednik u Varaždinu.
Marjanović Luka dr., sveučilišni profesor u Zagrebu.
Maurović Milivoj dr., sveučilišni profesor u Zagrebu.
Mazzura Šime dr., odvjetnik u Zagrebu.
Mikačić Dujam, općinski blagajnik u Splitu.
Milenović K., ravnatelj gimnazije u Smederevu.
Nakić Filip, biskup u Splitu.
Neumann Dragutin dr., odvjetnik u Osijeku.
Nikolić pl. Vladimir dr., veliki župan u Ogulinu.
Novaković Josip, profesor nadb. liceja u Zagrebu.
Petrović Ivan N., veleposjednik u Varaždinu.
Pliverić Josip dr., sveučilišni profesor u Zagrebu
Počina Roko dr., dušobrižnik bolnice u Arbanasima kraj Zadra.
Poglavarstvo kr. i slob. grada Bjelovara.
Poglavarstvo grada Karlovaca.
Poglavarstvo grada Petrovaradina.
Poglavarstvo općine Vis.
Poglavarstvo kr. i. slob. glavnoga grada Zagreba.
Poglavarstvo kr. i slob. grada Zemuna.
Posilović Juraj dr., nadbiskup u Zagrebu
Potočnjak Franko dr., odvjetnik u Sv. Ivanu-Zelini
Pravničko društvo u Zagrebu,
Predsjedništvo c. kr. namjesništva u Zadru.
Preradović pl. Dušan, c. i kr. pomorski časnik u Pulju.
Ravnateljstvo c. kr. gimnazije u Kotoru.
Ravnateljstvo c. kr. velike gimnazije u Dubrovniku.

Ravnateljstvo c. kr. velike gimnazije u Sarajevu.
Ravnateljstvo c. kr. velike gimnazije u Spljetu.
Ravnateljstvo c kr. velike realke u Spljetu.
Ravnateljstvo kr. gospodarsko-šumarskog učilišta u Križevcima.
Ravnateljstvo kr. male realne gimnazije u Bjelovaru.
Ravnateljstvo kr. velike gimnazije u Gospiću.
Ravnateljstvo kr. velike gimnazije u Osijeku.
Ravnateljstvo kr. velike gimnazije u Rijeci.
Ravnateljstvo kr. velike gimnazije u Sušaku.
Ravnateljstvo kr. velike gimnazije u Varaždinu.
Ravnateljstvo kr. velike gimnazije u Vinkovcima.
Ravnateljstvo kr. velike gornjogradske gimnazije u Zagrebu.
Ravnateljstvo kr. velike realne gimnazije u Osijeku
Ravnateljstvo kr. velike realne gimnazije u Rakovcu
Ravnateljstvo kr. velike realne gimnazije u Senju
Ravnateljstvo kr. velike realne gimnazije u Zemunu.
Ravnateljstvo velike srpske gimnazije u Karlovcima.
Ravnateljstvo c. kr. muškog učiteljišta u Arbanasima.
Ravnateljstvo c. kr. ženskog učiteljišta u Dubrovniku.
Ravnateljstvo kr. muške učiteljske škole u Osijeku.
Ravnateljstvo više trgovačke škole u Osijeku.
Rešetar pl. Milan dr., priv. docenat na sveučilištu u Beču.
Riffer Dragutin dr., odvjetnik u Osijeku.
Rožić Vatroslav, profesor u Zemunu.
Sabor kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije u Zagrebu.
Samostan franjevački u Fojnici.
Samostan franjevački u Košljunu.
Samostan franjevački u Kreševu.
Samostan franjevački u Krku.
Samostan franjevački u Livnu.
Samostan franjevački u Mostaru.
Samostan franjevački u Našicama.
Samostan franjevački u Sinju.
Samostan franjevački u Varaždinu.
Schönfeld K. pl., knjižara u Zadru.
Sjemenište centralno bogoslovno u Zadru.
Sjemenište nadbiskupsko u Zagrebu.
Šuk Feliks dr., kanonik i opat u Zagrebu.
Školsko vijeće dalmatinsko u Zadru
Štambuk Ivan dr., liječnik u Jelsi na Hvaru.
Štedionica dionička u Križevcima.

Štedionica u Samoboru.
Štedionica prva hrvatska u Zagrebu.
Štedionica varaždinska (dva put) u Varaždinu.
Štedionica županijska (dva put) u Varaždinu.
Tomasi Julijo, ravnatelj var. štedionica u Varaždinu.
Tomašić pl. Nikola dr., sveučilišni profesor u Zagrebu.
Vabić Dragutin, ravnatelj štedionice u Zagrebu.
Vitezić Dinko dr., odvjetnik u Krku.
Vračun Dragutin dr., odvjetnik u Varaždinu.
Vraniczany barun Dragan, vlastelin u Zagrebu.
Vraniczany barun Ljudevit, vlastelin u Zagrebu.
Vulović Srećko, gimn. profesor u Kotoru.
Zahar Ivan dr., odvjetnik u Zagrebu.
Zbor duhovne mladeži bosanske u Pečuhu.
Zbor duhovne mladeži u Djakovu.
Zbor duhovne mladeži u Senju.
Zbor duhovne mladeži u Zagrebu.
„Zvonimir“, hrv. akad. društvo u Beču.
Žic Franjo, svećenik u Malom Lošinju.

Dobrotvori akademije, kojima se knjige iz zahvalnosti na dar šalju:

Janković grof Julijo u Kalksburgu.
Normann-Ehrenfelski grof Rudolf u Valpovu.

Sadržaj.

LJETOPIS

JUGOSLAVENSKE AKADEMIJE

ZNANOSTI I UMJETNOSTI

ZA GODINU 1897.

DVANAESTI SVEZAK.

U ZAGREBU 1898.
KNJIŽARA JUGOSLAVENSKE AKADEMIJE (DIONIČKE TISKARE).

Dionička tiskara u Zagrebu.

Pokrovitelj:

Preuzvišeni i prečastni gospodin

JOSIP JURAJ STROSSMAYER,

biskup bosanski i sriemski, biskupije biogradske i smederevske upravljatelj, rimski grof i biskup uz papinski priestol, nj. c. i kr. apost. veličanstva pravi tajni državni savjetnik, bogoslovja i mudroslovja doktor, član bogoslovnoga sbora na bečkom i peštanskom sveučilištu, itd. itd

*

I.

UPRAVA, ODBORI, ČLANOVI.

UPRAVA.

Predsjednik:

Josip Torbar.

Predstojnici razredni:

U filologijsko-historijskom razredu:

Tade Smičiklas.

U filozofijsko-juridičkom razredu:

Milovan Zoričić.

U matematičko-prirodoslovnom razredu:

Dr. Karlo Zahradnik.

Tajnici:

Dr. Fran Vrbanić.

Dr. Franjo Marković.

Knjižničar:

M. Valjavec; poslie njega dr. A. Musić.

Arkivar:

Tade Smičiklas.

Ravnatelj galerije slika:

Prof. NIKOLA MAŠIĆ.

Zamjenik ravnatelju galerije slika dr. M. ŠREPEL.

Pomoćno osoblje:

Pisar: *Bogoljub Krnic.*
Podvornik: *Marko Banfić.*

ODBORI.

a) Financijalni:

TADE SMIČIKLAS.
Dr. FRAN VRBANIĆ.

b) Za izdavanje historijskih i historijsko-juridičkih spomenika:

IVAN TKALČIĆ.
NADKO NODILO.
TADE SMIČIKLAS.
VJEKOSLAV KLAIĆ.

c) Za izdavanje starih pisaca:

PERO BUDMANI.
Dr. FRANJO MARKOVIĆ.
ARMIN PAVIĆ.
Dr. TOMO MARETIĆ.
Dr. MILIVOJ ŠREPEL.

d) Za sabiranje spomenika tradicionalne literature:

PERO BUDMANI.
MATIJA VALJAVEC.
NADKO NODILO.
TADE SMIČIKLAS.
Dr. TOMO MARETIĆ.
Dr. MILIVOJ ŠREPEL.
IVAN MILČETIĆ.
Dr. AUGUST MUSIĆ.

e) Za galeriju slika:

Dr. Franjo Marković.
Tade Smičiklas.
Dr. Milivoj Šrepel.
Milovan Zoričić.
Nikola Mašić.

f) Za knjižnicu:

Predsjednik i predstojnici razreda.

ČLANOVI.

(Redom izbora.)

Počastni članovi:

1. Aristo Aristović Kunik, c. ruski tajni savjetnik i akademik u Petrogradu. (1870., 24. stud.)
2. Dimitrij Ivanović Mendelejev, sveučilišni profesor u Petrogradu. (1882., 5. pros.)
3. Dr. E. A. Frič, profesor na češkom sveučilištu u Pragu. (1893., 12. pros.)
4. Nikola Tesla, elektrotehničar u Americi. (1896., 17. pros.)

U razredu filologijsko-historijskom:

a) Pravi:

1. Dr. Vatroslav Jagić, c. k. dvorski savjetnik i prof. na sveučilištu u Beču. (1866.)
2. Dr. Petar Matković, umirovljeni profesor na sveučilištu u Zagrebu, stanuje u Beču. (1867., 25. srp.)
3. Armin Pavić, profesor na sveučilištu u Zagrebu. (1874., 23. stud.)
4. Dr. Franjo Maixner, kr. zemaljski nadzornik za srednje škole u Zagrebu. (1882., 5. pros.)
5. Pero Budmani, profesor na gimnaziji u Zagrebu. (1883., 21. stud.)

6. Ivan Tkalčić, nadarbenik prvostolne crkve u Zagrebu. (1883.)
7. Natko Nodilo, sveučilišni profesor u Zagrebu. (1883.)
8. Tadija Smičiklas, profesor na sveučilištu u Zagrebu, predstojnik razreda. (1883.)
9. Dr. Tomo Maretić, profesor na sveučilištu u Zagrebu. (1890., 4. pros.)
10. Dr. Milivoj Šrepel, profesor na sveučilištu u Zagrebu. (1893., 12. pros.)
11. Vjekoslav Klaić, profesor na sveučilištu u Zagrebu. (1896., 17. pros.)
12. Dr. August Musić, profesor na sveučilištu u Zagrebu. (1896., 17. pros.)

b) Dopisnici:

1. Dr. Ernest Dümmler, profesor na sveučilištu u Berlinu. (1867., 7. srp.)
2. Martin Hattala, profesor na češkom sveučilištu u Pragu, u miru. (1867.)
3. Vaclav V. Tomek, profesor na češkom sveučilištu u Pragu, u miru. (1867.)
4. Dr. Louis Leger, profesor na collège-u de France u Parizu. (1870., 24. stud.)
5. Stojan Novaković, kr. srbski ministar-predsjednik u Biogradu. (1870.)
6. Čedomil Mijatović, kr. srbski poslanik u Londonu. (1873., 24. stud.)
7. Marin Drinov, profesor na sveučilištu u Harkovu. (1879., 21. stud.)
8. Milan Milićević, bibliotekar u Biogradu. (1879.)
9. Luka Zore, ravnatelj na c. preparandiji u Arbanasima kod Zadra. (1882.)
10. Dr. A. Leskien, profesor na sveučilištu u Lipskom. (1883., 21. pros.)

11. Fran Bulić, umir. ravnatelj gimnazija u Spljetu. (1887., 3. pros.)
12. Ilarion Ruvarac, arhimandrita u fruškogorskom manastiru Grgetku. (1888., 3. pros.)
13. Dr. Grgur Krek, profesor slavistike na sveučilištu u Gradcu. (1888., 3. stud.)
14. Dr. Konstantin Jireček, profesor na c. sveučilištu u Beču. (1889., 27. stud.)
15. Nikifor Dučić. arhimandrit. član kr. srpske akademije u Biogradu. (1890.)
16. F. I. Uspenskij. profesor c. novoruskoga sveučilišta u Odesi. (1890.)
17. T. Florinskij, profesor c. sveučilišta sv. Vladimira u Kijevu. (1890.)
18. J. Jelčić, profesor pomorske škole i upravljatelj arkiva u Dubrovniku. (1893.)
19. A. V. Veselovskij. profesor na carskom sveučilištu u Petrogradu. (1893.)
20. Ivan Milčetić, profesor na kr. gimnaziju u Varaždinu. (1893.)
21. Dr. Milan Rešetar, književnik u Beču. (1896., 17. pros.)
22. Marcel Kušar, gimnaz. profesor u Zadru. (1896., 17. pros.)
23. Dr. E. Muka. gimnazijalni profesor u Freibergu. (1896., 17. pros.)
24. Dr. Matija Murko. docent slavenske filologije na sveučilištu u Beču. (1897., 16 pros.)

U razredu filozofijsko-juridičkom:

a) Pravi:

1. Dr. Baltazar Bogišić, umirovljeni profesor na sveučilištu u Odesi, c. ruski tajni državni savjetnik,

crnogorski ministar pravde na Cetinju. (1867., 25. srpnja.)

2. Dr. Jaromir Hanel, profesor na češkom sveučilištu u Pragu (1874, 23. stud.)
3. Dr. Franjo Marković, profesor na sveučilištu u Zagrebu, drugi tajnik. (1876., 20. stud.)
4. Dr Fran Vrbanić, profesor na sveučilištu u Zagrebu, prvi tajnik. (1886., 21. stud.)
5. Dr. Kosta knez Vojnović, sveučilišni profesor u miru, stanuje u Dubrovniku. (1886.)
6. Milovan Zoričić, predstojnik kr. zemaljskoga statističkoga ureda u Zagrebu, predstojnik razreda. (1893., 12. pros.)

b) Dopisnici:

1. Matija Ban, umirovljeni činovnik u ministarstvu spoljašnjih djela u Biogradu. (1867., 25. srp.)
2. Dr. Hermenegild Jireček, umirovljeni savjetnik u ministarstvu za bogoštovje i nastavu u Beču. (1867., 25. srp.)
3. Vaclav Brandl, zem. arkivar u Brnu. (1870., 24. stud.)
4. Luka Zima, umir. profesor u Varaždinu. (1882., 5. pros.)
5. Dr. Marijan Derenčin, predstojnik kralj. vladnoga pravosudnoga odjela, u miru, i odvjetnik u Zagrebu. (1889., 27. stud.)
6. Dr. Gjuro Arnold, profesor na sveučilištu u Zagrebu. (1891., 27. prosinca.)
7. Dr. Antun Bauer, profesor na sveučilištu u Zagrebu. (1896., 17. prosinca.)

U razredu matematičko-prirodoslovnom:

a) Pravi:

1. Josip Torbar, umirovljeni ravnatelj kr. vel. realke u Zagrebu, predsjednik. (1866.)

2. SPIRIDION BRUSINA, profesor na sveučilištu u Zagrebu. (1874., 23. stud.)
3. Dr. KARLO ZAHRADNIK, profesor na sveučilištu u Zagrebu, predstojnik razreda. (1882., 5. pros.)
4. Dr. GUSTAV JANEČEK, profesor na sveučilištu u Zagrebu. (1883., 21. stud.)
5. Dr. VINKO DVOŘAK, sveučilišni profesor u Zagrebu. (1887., 7. pros.)
6. Dr. MIJO KIŠPATIĆ, profesor na sveučilištu u Zagrebu. (1887.)

b) Dopisnici:

1. Dr. ŠIMUN ŠUBIC, profesor na sveučilištu u Gradcu. (1867., 25. srp.)
2. MARTIN SEKULIĆ, umirovljeni profesor u Zagrebu. (1873., 24. stud.)
3. Dr. BOGOSLAV PL. JIRUŠ, sveučilišni profesor u Pragu. (1883., 21. stud.)
4. Dr. FR. STUDNIČKA, sveučilišni profesor u Pragu. (1883.)
5. Dr. FR. VEJDOVSKI, sveučilišni profesor u Pragu. (1885., 16. pros.)
6. J. M. ŽUJOVIĆ, profesor velike škole u Biogradu. (1886., 16. pros.)
7. NIKOLAJ ALEKSANDROVIĆ MENŠUTKIN, profesor na c. sveučilištu u Petrogradu. (1886.)
8. DIMITRIJA NEŠIĆ, profesor velike škole u Biogradu. (1886.)
9. GJURO ZLATARSKIJ, predstojnik geoložkoga zavoda u Sofiji. (1886.)
10. Dr. DRAGUTIN KRAMBERGER-GORJANOVIĆ, profesor na kr. sveučilištu u Zagrebu. (1891., 7. pros.)
11. Dr. C. LEPAIGE, profesor na sveučilištu u Liège-u. (1891.)

12. Dr. Andrija Mohorovičić, profesor na kr. realnoj gimnaziji i docenat na sveučilištu u Zagrebu. (1893., 12. pros.)
13. Sima Lozanić, kr. ministar u Biogradu. (1894., 12. pros.)
14. Dr. Vladimir Varićak, profesor na kr. dolnjograd. gimnaziju i docenat na sveučilištu u Zagrebu. (1894.)
15. Dr. David Segen, profesor na kr. realnom gimnaziju i docenat na sveučilištu u Zagrebu. (1894.)
16. Dr. Eduard Weyr, profesor na češkoj politehnici u Pragu. (1895., 16. pros.)
17. Dr. Antun Heinz, profesor na sveučilištu u Zagrebu. (1897., 16. pros.)
18. Dr. Mihajlo Petrović, profesor na velikoj školi u Biogradu. (1897., 16. pros.)

Umrli članovi:

Počastni:

1. Dr. *August Schleicher*, profesor na sveučilištu, 17 12. 1868. u Jeni.
2. Dr. *Jan Emanuel Purkyně*, profesor na sveučilištu, 29 7. 1869. u Pragu.
3. *Karlo Jaromir Erben*, pražki arkivar, 21/10. 1870. u Pragu.
4. Dr. *Franjo Palacky*, češki historiograf, 26 5. 1876. u Pragu.
5. *Mihajlo Petrović Pogodin*, c. ruski drž. savjetnik i profesor na sveučilištu, 20 12. 1876. u Moskvi.
6. *Jovan Gavrilović*, bivši srbski regent, 10/8. 1877. u Biogradu.
7. *Roberto Visiani*, senator talijanski i profesor sveučilišni, 4 5. 1878. u Padovi.
8. *Ismail Ivanović Sreznevskij*, profesor na sveučilištu, 20 2. 1880. u Petrogradu.
9. Dr. *Ami Boué*, geolog, 2 11. 1881. u Beču.
10. *Aleksander Vaclav Maciejowski*, profesor na sveučilištu, 10 2. 1883 u Varšavi.

11. *Ivan Kukuljević Sakcinski*, umir. veliki župan, 1/8. 1889. u Pubakovcu.
12. Dr. *Franjo Miklošić*, umir. sveučilišni profesor, 7/3. 1891. u Beču.
13. *Stjepan Schulzer Müggenburški*, umir. c. kr. satnik, 5/2. 1892. u Vinkovcih.
14. *I. K. Grot*, c. ruski tajni savjetnik i podpredsjednik c. ruske akademije nauka u Petrogradu, 6/6. 1893.
15. Dr. *Dionizij Štur*, ravnatelj c. geoložkoga zavoda, 9/10. 1893. u Beču.
16. *Ivan K. Rossi*, commendatore, predstojnik vatikanskih muzeja u Rimu, 10/9. 1894.

U razredu filologijsko-historijskom:

a) Pravi:

1. *Ivan Brčić*, profesor, 14/4. 1870. u Zadru.
2. *Fran Kurelac*, književnik, 18/6. 1874. u Zagrebu.
3. *Matija Mesić*, sveučilišni profesor, 5/12. 1878. u Zagrebu.
4. Dr. *Gjuro Daničić*, profesor slovenske filologije na velikoj školi u Biogradu, redaktor akademijskoga rječnika, 15/11. 1882. u Zagrebu.
5. Dr. *Lavoslav Geitler*, sveučilišni profesor u Zagrebu, 2/6. 1885. kod Beča.
6. Dr. *Franjo Rački*, predstojnik razreda, opat i kanonik prvostolne crkve, 13/2. 1894. u Zagrebu.
7. *Šime Ljubić*, umir. ravnatelj arheolog. muzeja u Zagrebu, 19/10. 1896. u Starom gradu na Hvaru.
8. *Matija Valjavec*, umir. gimnazijski profesor, knjižničar, 15/3. 1897. u Zagrebu.

b) Dopisnici:

1. *Vinko Pacel*, tajnik kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, 1870. u Karlovcu.
2. *Ivan Erasmo Vocel*, sveučilišni profesor, 17/9. 1871. u Pragu.
3. *Aleksander F. Hilferding*, drž. podtajnik c. ruskoga ministarstva, 1872. u Petrogradu.
4. *Kapiton Novostrujev*, prof. duh akademije, 1873. u Moskvi.
5. Dr. *Janko Šafařik*, član drž. savjeta, 20/7. 1876. u Biogradu.
6. *August Bielowski*, historiograf, 10/11. 1876. u Lavovu.

7. *Sergij Mihajlović Solovjev*, c. ruski tajni savjetnik, profesor na sveučilištu, 16/10. 1879. u Moskvi.
8. *A. A. Kotljarevskij*, profesor na sveučilištu, 11/10. 1881. u Kijevu.
9. *Nikola Ivanović Kostomarov*, član arheografijske komisije, 19/4. 1885. u Petrogradu.
10. *Aleksander Vasiljević Gorskij*, rektor duh. akademije, 23/10 1885. u Moskvi.
11. *Petar Aleksijević Lavrovskij*, školski popečitelj, 19/2. 1886. u Petrogradu.
12. *Josip Jireček*, umirovljeni c. kr. austrijski ministar za bogoštovje i nastavu, predsjednik kr. češkoga učenoga družtva u Pragu, 25/11. 1888.
13. *Radoslav Lopašić*, umirovljeni tajnik kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlade, 25/4 1893. u Zagrebu.
14. Dr. *Ivan Broz*, profesor kr. velike gimnazije, 7/12. 1893. u Zagrebu.
15. *A. Pavinskij*, profesor c. sveučilišta u Varšavi, 26/8. 1896.
16. Dr. *Ivan Crnčić*, nadpop sv. Jeronima u Rimu, 7/1. 1897. u Rimu.
17. O. *Eusebij Fermendžin*, analista reda o. Franjevaca, 25/5. 1897. u Našicah.

U razredu filozofijsko-juridičkom:

a) Pravi:

1. Dr. *Božidar Petranović*, c kr. dvorski savjetnik i prisjednik prizivnoga suda u Zadru, 12/9. 1874. u Mletcih.
2. Dr. *Jovan Subotić*, odvjetnik, 28/1. 1886. u Zemunu.
3. *Janko Jurković*, odsječni savjetnik kod kr. zemaljske vlade, 20/3 1889 u Zagrebu.
4. *Adolfo Veber*, kanonik prvost. crkve, 6/8. 1889. u Zagrebu.
5. Dr. *Mirko Šuhaj*, prisjednik kr. stola sedmorice, 30/11 1889. u Budimpešti.
6. Dr. *Blaž Lorković*, sveučilišni profesor, 17/2. 1892. u Zagrebu.
7. *Mirko Bogović*, kr. umir. ministarski savjetnik, 4/5. 1893. u Zagrebu.
8. Dr. *Pavao Muhić*, umir. predstojnik kr. vladnoga odjela za bogoštovje i nastavu, 17/10. 1897. u Zagrebu.

b) Dopisnici:

1. *Miloš Popović*, pisac, 8/8. 1879. u Biogradu.
2. *Medo* knez *Pučić*, vlastelin, 1/7. 1882. u Dubrovniku.
3. Dr. *Romuald Hube*, c. ruski pravi tajni savjetnik i senator, 28/9. (po st.) 1890. u Varšavi.
4. Dr. *Gustav Wenzel*, umirovljeni sveučilišni profesor i član velikaške kuće ugarske, 24/11. 1891. u Budimpešti.

U razredu matematičko-prirodoslovnom:

a) Pravi:

1. *Živko Vukasović*, školski nadzornik kod vlade za hrvatsko-slavonsku Krajinu, 10/8. 1874. u Zagrebu.
2. Dr. *Janez Bleiweiss*, predsjednik „Matice slovenske", 22/11. 1881. u Ljubljani.
3. Dr. *Josip Šloser-Klekovski*, odsječni savjetnik kod kr. zemaljske vlade, 28/4. 1882. u Zagrebu.
4. *Ljudevit Vukotinović*, umirovljeni veliki župan, 17/3. 1893. u Zagrebu.
5. Dr. *Gjuro Pilar*, profesor na kr. sveučilištu Franje Josipa I., 19/5. 1893. u Zagrebu.
6. Dr. *Bogoslav Šulek*, tajnik akademije, 30/11. 1895. u Zagrebu.

b) Dopisnici:

1. *Franjo Erjavec*, profesor c. kr. velike realke u Gorici, 13/1. 1887.
2. Dr. *J. Pančić*, profesor velike škole u Biogradu, predsjednik kr. srpske akademije nauka, 7/3. 1888. u Biogradu.
3. Dr. *E. Weyr*, sveučilišni profesor u Beču, 4/12. 1893.

II.

RAZREDNE I ODBORSKE SJEDNICE.

Sjednice razreda filologijsko-historijskoga.

---

1. Dne 23. i 31. siečnja 1897.

Predstojnikom razrednim za god. 1897. bude izabran *Tade Smičiklas.* — Prima se za „Starine“ listina Sigismundova Tolovcima, poslana od člana dopisnika o. *Eusebija Fermendžina.* — Prima se za folklorski zbornik za god. 1897. „Opis sela Otoka“ od preb. *Lovretića*, i nastavak bibliografije od dra. *A. Radića*, koji se ujedno poziva za glavnoga suradnika onomu zborniku. – Gosp. *Kubi* ponudja se, da se njegov rukopis „Hudebni umĕni lidu v Dalmacii“ djelomice upotriebi za folklorski zbornik. — Rukopis prof. dra. *Ivana Scherzera* „Bibliografijski prijegled novije hrvatske i srpske književnosti“ ustupa se na ocjenu pravomu članu dru. M. Šrepelu. — Povodom *Nuberova* pisma glede *Ljubićeva rukopisa „o slavonskih novcih“* ima se pisati i Ljubićevu bratu i akademiku Fr. Buliću, da bi se iz pokojnikove književne ostavine akademiji poslao drugi dio razprave „O (starih) slavonskih novcih,“ koju je pokojnik njekoč bio čitao u razrednoj sjednici, zatim gradja o prilikah Dalmacije za XVI. i XVII. vieka, o kojoj je pokojnik za života izjavljao da ju je priredio; ove i ostale možda u ostavini pokojnikovoj našaste rukopise voljna je akademija odkupiti

od nasljednikâ pokojnoga akademika S. Ljubića. — Izriče se zahvala ovdješnjemu odvjetniku dru. *Ivanu Zaharu*, što je poklonio Šplajtova pisma iz g. 1848.

2. Dne 6. svibnja.

Pravi član prof. *Vj. Klaić* čita svoju razpravu „O hercegu Andriji"; štampat će se u Radu. — Obznana pravoga člana dra. *P. Matkovića* „Vicko Dimitrija Volčić, Dubrovčanin, kartograf XVI. vieka" ima se štampati u Radu razr. filolog.-histor. za prvu polovicu god. 1897. — Uslied izjave pravoga člana *N. Nodila*, da je voljan akademiji ponuditi svoj rukopis I. svezke djela „Historija srednjega vijeka", da se štampa iz novostvorene posebne zaklade, razred zamoljava g. Nodila, da bi svoj rukopis predao, te bi razred onda mogao učiniti predlog skupnoj sjednici prema pravilom i poslovniku akademije. — Pravi član dr. *M. Šrepel*, kao urednik novoga zbornika „*Gradja za hrvatsku književnost*" izvješta o sadržaju prve svezke toga zbornika — što no se je već počela štampati, — u koju će se primiti dra. I. Scherzera „Bibliografijski pregled novije hrvatske i srpske književnosti" istom poslie preradbe, u koju će on pisca uputiti; zatim predlaže: 1) da se taj zbornik štampa u 600 otisaka; 2) da se prilozi, koji se tiču hrv. književnosti iz doba do XIX. vieka, nagradjuju po 20 forinti (kako za „Starine"), a oni iz XIX. vieka po 10 forinti za štampani arak; 3) da se redakcija nagradjuje sa 10 forinti po arku; 4) da se rukopis njemačkih pjesama Petra Preradovića iz njegove mladosti odkupi za zbornik od njegovih kćeri. Razred prima izvještaj i sve predloge dra. M. Šrepela s dodatkom, da će urednik toga zbornika sastavljati i obračune honorarâ za priloge u njem. Po predlogu razrednoga predstojnika *T. Smičiklasa* umolit će se arhiv ljubljanskoga Rudol-

fina, da bi akademiji poslao na porabu svoje hrvatske listine, uz njezino jamstvo, da će se te listine upotrebiti samo u prostorijah akademije i onda neoštećene vratiti Rudolfinu. — O potaknutom pitanju, imadu li se hrvatske listine, latinicom pisane a u pravopisu nedosljedne, u akadem. publikacijah priobćivati transkripcijom u sadanji hrv. pravopis, ili pak točno po izvorniku, odgadja se odluka na buduće sjednice.

3. Dne 28. svibnja.

Razprava gimn. prof. u Mostaru *Mateja Milasa* „Izpravci dubrovačkijeh riječi u Vukovu rječniku" ima se štampati u Radu uz primjetbe, štono su u izvještaju pravih članova P. Budmana i dra. T. Maretića, pošto bude pisac obavješten o tih primjetbah.

Predstojnik razredni *T. Smičiklas* izviešta, da je pravi član *N. Nodilo* predao svoj rukopis, koji prikazuje doba pri padu rimske države, ter se može odmah predati u štampu; predlaže, da bude honorar piscu, koji je na to pristao, 40 forinti po štampanom arku, a tolik da bude i kod svakoga izvornoga djela iz ove vrsti akademijskih publikacija, koja neka se štampaju svako u 1000 otisaka, i podavaju članovom počastnim, pravim i dopisnikom pripadnoga razreda i abonentom. Tajnik dr. *Vrbanić* dodaje predlog, neka redovita zaklada daje ovoj novoj, namienjenoj znanstvenim publikacijam za obću naobrazbu, odštetu za efektivni trošak za one exemplare, koji će se članovom badava podavati a i abonentom (za nepovišenu dosadanju predplatninu od 10 for.), pak neka se uredi ta posebna „zaklada za izdavanje obće poučnih znanstvenih djela", sastojeća od dara prve hrvatske štedionice od 5000 for. i dara grofa Normanna od 2000 for. Sve ove predloge usvaja razred, ter će se skupnoj sjednici podnieti na prihvat.

Glede neizplaćenih još honorara za *I. svesku folklor. zbornika* odlučuje razred, da se ima poslati župniku *Mušini* izračunani honorar, a prof. *Spinčiću* otisak I. svezke Zbornikove.

4. Dne 25. lipnja.

Pošto je ove godine 30-godišnjica postanka akademijina, ima se preuzvišenomu gospodinu *pokrovitelju* saobćiti zamisao, da bi se ova sgoda proslavila u krugu akademije. — U ovogodišnjoj svetčanoj sjednici red je, da čita razpravu član ovoga razreda; čitat će pravi član dr. *M. Šrepel.*

Upravo stigavši tužna brzojavna viest iz Našica, da je u ondješnjem franjevačkom samostanu *preminuo* član dopisnik *o. Eusebij Fermendžin*, članovi razredni ustajući kliču „slava" prezaslužnomu drugu, i odlučuju, da se u ime akademije izkažu pokojniku običajne počasti.

Pravi član dr. M. *Šrepel* predaje pismenu obrazložbu, da se ovogodišnjoj glavnoj skupštini predloži za člana dopisnika bečki sveučilištni docenat dr. *Murko;* razred usvaja taj predlog. — Na poziv treće skupne sjednice, da bi razred sastavio za svoje područje osnovu o izdavanju znanstvenih knjiga za obću naobrazbu, razred odlučuje, da uprava o tom obaviesti članove i zamoli ih za očitovanje. — Pravi član i knjižničar dr. *Musić* preuzima za nenazočnosti predstojnikove tiekom velikih praznika nadzor nad *arkivskimi radnjami.*

5. Dne 30. listopada.

Čita se razprava *Emilija Laszowskoga* „Stara hrvatska županija podgorska"; štampat će se u Radu. — Razred prihvaća predloge pravoga člana dr. M. Šrepela, da se nastavak „Paljetkovanja" od člana dopisnika Luka Zora, štampa u Radu, a da se rukopis g. Vida Vuletića „Osser-

vazioni" vrati piscu; o rukopisu prof. Adamovića „O Planinama Zoranića" izviestit će se u kojoj budućoj sjednici. Razred pristaje uz mnienje dr. *M. Rešetera*, da mu u svoju razpravu „Primorski lekcionari" ne treba dodavati gradje iz lipiskoga lekcionara. — O rukopisu Gundulićeva Osmana, koji je ponudio prof. dr. *Pazman*, izviestit će pravi članovi P. Budmani i dr. Musić. — *Miroslav Alačević*, umirovljeni gimn. profesor u Spljetu, nudi rukopis, pisan starom bosančicom a turskim jezikom; razred će dati razpitati, koji je sadržaj rukopisu, pa će onda vlastniku rukopisa ponuditi nagradnu svotu za nj. — Gimnazijcu *Petru Komadini* imadu se vratiti one dvie listine, koje je akademiji ponudio. — Povodom poruke častn. g. *Vučetića* razred će pismom zamoliti presv. gosp. *Careva* u Hvaru, biskupa hvarske, bračke i viške biskupije, da bi izvolio akademiji poslati popis starih listina u Hvaru, znatnih za Hvar i Vis. — Pošto isti g. Vučetić nudi akademiji dvie listine, ima se on zamoliti, da ih pošalje na razvid, pak će mu se onda, prema ocjeni, ponuditi, da se štampaju u „Starinah" uz običajnu nagradu. — Predstojnik T. Smičiklas napominje glede „Folklorskoga Zbornika", da je uslied razaslanoga poziva prispjelo jur mnogo gradje za taj zbornik, bar za dva godišta, ter urednik njegov, dr. Radić, treba da gotovo sve vrieme svoje posvećuje priredbi gradje za štampu, dopisujući, redajući, inventirajući, proučavajući, a za to je i nuždno i pravedno, da se urednik primjereno nagradjuje; osim toga valjat će za poslanu valjanu gradju platiti, a i kupiti fotografski aparat za pravljenje folklorskih slika. Prema predstojnikovu predlogu razred odlučuje, da se ima skupnoj sjednici učiniti predlog, neka se uredniku dr. Radiću poda za god. 1898. posebna nagrada od 500 for., a da se taj predlog ima popuniti podatci, koji će se utvrditi u sjednici folklorskoga

odbora. — Napomenuvši pravi član dr. *Musić*, da ima u književnoj ostavini *M. Valjavca* gradje rječničke i folklorske, uporabljive za akademiju, ovlaštuje ga razre,d da tu ostavinu prouči i po tom predloži, koju da svotu akademija ponudi udovici za uporabljivu gradju.

6. Dne 18. studenoga.

Predstojnik razredni *T. Smičiklas* čita 1) nekrolog o članu dopisniku dru. *Ivanu Črnčiću*, i 2) nekrolog o članu dopisniku o. *Eusebiju Fermendžinu*. Razred odlučuje, da se oba nekrologa štampaju u Ljetopisu za godinu 1897.

Razred odlučuje po predlogu predstojnika *T. Smičiklasa* glede razrednih publikacija za sliedeću godinu 1898. ovo: 1) da se u nizu „Monumenta etc." štampaju *Acta croatica* do god. 1500, što ih je priredio prof. dr. *Šurmin*, a iznosit će oko 20 araka; 2) da se u nizu „Starih pisaca hrvatskih" štampa *Dinko Zlatarić*, kojega će za štampu urediti *P. Budmani*, a iznosit će oko 13 araka; 3) da se u „Starinah" štampa *Srećkovićevo Evangjelje*, priredjeno Janom *Polivkon*, i još druga na redu gradja, ukupno oko 15 araka; 4) bar dvie knjige Rada za I. i II. razred, svaka oko 15 araka. Po predstojnikovu predlogu odlučuje razred i to, da se akad. Rječnika štampa jedna svezka od 10 araka, i „Zbornika za narodni život i t. d." dvie svezke, svaka po 10 araka. O uredjivanju toga „*Zbornika za narodni život i t. d.*" odlučuje razred jednoglasno: 1) da se njegovu uredniku dr. A. Radiću izplati u mjesečnih obrocih tečajem god. 1898. tisuća forinti; 2) da se s njim učini ugovor, po kojem će osim radnja, što će ih odlučivati folklorski odbor, biti dužan: a) dopisivati s prinosnici gradje; b) svakoga mjeseca odboru izviestiti o dopisivanju i o prinosih; c) za svaki rukopisni prinos učiniti folio, na kojem će naznačiti sadržaj i vriednost

a navlastito i to, što se iz toga rukopisa može za štampu upotrebiti; d) tečajem godine 1898. sastaviti podpunu bibliografiju o tom, što je u folklorskom pogledu do sada uradjeno u nas i u ostalom slavenskom svietu o Hrvatih i Srbih; e) dok urednik prima rečenu plaću od 1000 for. na godinu, ne smie nikakve druge službe primiti; 3) za ovaj trošak i za ostali trošak, koji će trebati za sakupljanje i nagradjivanje folklorske gradje, tražit će razred od glavne skupštine dotaciju od 3000 for.

7. Dne 2. prosinca.

Pravi član dr. *A. Musić* čita svoju razpravu: „Relativne rečenice u hrvatskom jeziku"; štampat će se u Radu.

Razreda filosofijsko-juridičkoga.

1. Dne 20. prosinca 1896.

Predstojnikom razrednim za godinu 1897. bude izabran dosadanji predstojnik *M. Zoričić.*

2. Dne 18. prosinca 1897.

Pravi član dr. *Fr. Marković* čita svoju razpravu: „Prilog estetičkoj nauci o baladi i romanci": štampat će se u Radu.

Razreda matematičko-prirodoslovnoga.

1. Dne 8. siečnja 1897.

Predstojnikom razrednim za god. 1897. bude izabran dosadanji predstojnik dr. *K. Zahradnik.*

2. Dne 4. ožujka.

Prof. dr. *A. Heinz* čita kao gost svoju razpravu: „Nekoliko misli o definiciji i klasifikaciji plodova"; štampat će se u Radu. — Zatim čita razredni predstojnik dr. *K. Zahradnik* dvie svoje razprave: a) Nov prilog teoriji Descartes-ova lista; b) Prilog teoriji čunjosjeka; štampat će se u Radu.

3. Dne 24. ožujka.

Čitaju i predaju svoje razprave: 1) razredni predstojnik dr. *K. Zahradnik*: „Opazke za Taylorov red“, 2) član dopisnik dr. *A. Mohorovičić*: „Klima grada Zagreba, I. dio: Oborine“; i 3) kao gost dr. *A. Langhoffer*: „Prilozi poznavanju ustnih česti Hymenopterâ, I. dio: Apidae.“ — Sve tri razprave štampat će se u Radu.

Po predlogu pravoga člana *S. Brusine* odredjuje se iz razpoložive svote „za prirodoznanstveno iztraživanje zemlje“ profesoru *N. Daminu* u Bakru 150 for. za iztraživanje paukâ u Hrvatskoj i Slavoniji, a po predlogu razrednoga predstojnika takodjer 150 for. dr. *A. Langhofferu* za iztraživanje kukaca u istom području.

4. Dne 4. lipnja.

Pravi član *S. Brusina* pismeno predlaže način, kako da se sada upotrebe ilustracijne tablice prije 12 godina načinjene za njegovu tercijarnu Faunu. Razred prihvaća predlog s dodatkom, da će se to djelo izdati u drugoj polovini ove godine.

Predstojnik razredni dr. *K. Zahradnik* javlja o znanstvenom putovanju dr. *A. Langhoffera* podporom akademije, koji da će podati izvještaj o sabranoj gradji i nastaviti ovaj posao.

5. Dne 21. lipnja.

Prof. dr. *A. Heinz* kao gost čita dvie svoje razprave: 1) Gradja za floru resinâ i cijanoficejâ zagrebačke okolice; 2) Ima li bakterijski organizam karakter prave stanice? Zatim čita pravi član prof. dr. *G. Janeček* svoj referat o priposlanoj razpravi člana dopisnika u Biogradu g. *S. Lozanića*, kojoj je naslov: „Isomerije homologih vrstâ parafina.“ — Sve tri razprave štampat će se u Radu.

6. Dne 27. srpnja.

Razred odlučuje na osnovu izvještaja razrednoga predstojnika dr. *K. Zahradnika*, da će za razredne članove dopisnike predložiti profesora zagrebačkoga sveučilišta dr. *A. Heinza* i profesora velike škole u Biogradu dr. *Mihaila Petrovića*.

7. Dne 12. studenoga.

Razred odlučuje: 1) da se ima u proračun za god. 1898. staviti potrebita svota za tri knjige Rada za razred matematičko-prirodoslovni, pošto će pouzdano doći na red za štampu obilan broj razrednih razprava, a nema gradje za kakovo posebno djelo ovoga razreda; 2) da se stavi u proračun za godinu 1898. jednaka svota od 300 for. za prirodoznanstveno iztraživanje zemlje, kolika je bila u proračunu i za godinu 1897.

8. Dne 27. studenoga.

Predsjednik *J. Torbar* čita nekrolog o pravom članu Ljud. Vukotinoviću; štampat će se u Ljetopisu za godinu 1897.

Pravi član dr. *M. Kišpatić* čita svoju razpravu: „Kristalinsko kamenje serpentinske zone u Bosni"; štampat će se u Radu.

Pravi član *S. Brusina* čita izvještaj o razpravi *Krunoslava Babića*: „Gradja za poznavanje hrvatske faune hidroidpolipa"; razprava će se štampati u Radu.

Član dopisnik dr. *V. Varićak* čita svoju razpravu: „Dokaz jednog Weierstrassova stavka"; štampat će se u Radu.

Pošto je pravi član S. Brusina napomenuo, da se u gdjekojih razpravnih rukopisih, koji dolaze razredu na prihvat, upotrebljava tudjinska terminologija i više nego što je to nuždno, a da se osim toga opaža potreba o nastojanju što veće čistoće i izpravnosti u jeziku raz-

pravâ, to razred odlučuje: 1) da u napredak ne će prihvaćati ni jedne radnje, koja ne bude i u pogledu jezika posve prikladna za tisak; 2) da o terminologiji u razpravah, koje će u buduće dolaziti razredu, imade — gdje to uztreba — svoje mnienje izreći pripadni stručnjak, član razredni, a o izpravnosti hrvatskoga jezika književni tajnik akademije; 3) da se valja u razpravah čuvati prečestih i predugih citata tudjim jezikom.

Sjednice odbora za folkloru (narodni život i običaje).

1. Dne 12. siečnja.

Prvi svezak *Zbornika folklorskoga*, koji je sada u štampi, iznosit će 22 štampana arka ostale sadržine a 3 arka „Bibliografije slavenske folklore", sastavljene od prof. dr. A. Radića, ter će tako za 5 araka premašiti preliminovani obseg. Da se štampanje I. svezka uzmogne dovršiti do konca siečnja, to će se obećani „Uvod" i „Kvestionar" Zbornikova urednika prof. I. Milčetića — koji će iznositi do 3 štampana arka — tiskati napose u 2000 otisaka, ter će se razašiljati zajedno s knjigami za prvu polu god. 1897.; o tom će predstojnik T. Smičiklas obaviestiti urednika prof. I. Milčetića, i pozvati ga, da najdulje za mjesec dana pošalje rukopis „Uvoda". — Radi pospješna dovršavanja štampe I. svezka Zbornika opravljat će se korektura u Zagrebu.

Zborniku će biti ime: „Zbornik za narodni život i običaje Hrvata, Srba i Slovenaca", izostavljajući Bugare, pošto oni jur 10 godina izdavaju svoju folkloru.

Kao II. svezak Zbornika izdat će se god 1897. rukopis gosp. djakovačkoga prebendara Lovretića: „Selo Otok u Djakovštini", a k toj gradji štampat će se kao završetak svezka nastavak „Bibliografije slavenske folklore" od prof. dr. A. Radića.

2. Dne 6. veljače.

Odluka o naslovu folklorskoga Zbornika promjenjuje se tako, da ima naslov Zborniku biti ovaj: „Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena“, suglasno s imenom akademije, i to s toga, što se folklora Bugara kao susjedâ Srbom ne može iz Zbornika izlučiti radi nuždnoga komparativnoga postupka.

Kratak predgovor I. svezku Zbornika, ako ga za vremena ne pošalje urednik, sastavit će odborski predstojnik sa književnim tajnikom; na tom I. svezku stavit će se „uredio prof. I. Milčetić“. Predgovoru ima se dodati kratak izpravak obzirom na „čakavštinu“ u Stupniku, o kojoj govori opazka g. Korenića uz njegov članak o Stupničanih.

Prof. I. Milčetić javlja, da u napredak ne će više biti urednikom Zbornika, pošto se je pokazala potreba, da urednik bude u sielu akademije.

Predstojnik odbora ovlaštuje se, da s dr. A. Radićem ugovara o uvjetih, pod kojimi bi on bio voljan u buduće uredjivati Zbornik.

Prodajna ciena svakomu svezku Zbornika ima se odredjivati prema načelu, koje vriedi i za ostale akademijske publikacije, t. j. tako, da se prodajom uzmognu pokriti $^3/_4$ akademijina troška.

Kazalo „stvari i imena“ ne će se još dodati prvomu svezku, nego kojemu potonjemu, zajedno za nj i za sve prednje svezke. „Uvod“ s naputkom za sabirače folklorske gradje, u izdanju od 2000 otisaka, porazdielit će se po narodu onim, od kojih se može očekivati sabiranje i pošiljanje gradje.

Što se tiče nagrade piscem za I. svezak, odredjuje se Oblaku i Hircu, pošto su njihovi prilozi razprave, po 30 for. za arak, a ostalim po 20 for. za arak.

3. Dne 2. travnja.

Predsjednik će pozvati prof. I. Milčetića u Varaždinu, da do konca travnja pošalje rukopis ne samo obećanoga „Uvoda" nego i potrebnoga uza nj „kvestionara" (naputka za sabirače folklore); u potonju svrhu priposlat će mu se priepis „Nacrta", izradjenoga dr. A. Radićem.

Prihvaćaju se pismeni uvjeti dr *A. Radića* za uredjivanje Zbornika, naime: da mu se za sav urednički posao (pribavljanje, izpravljanje i uredjivanje rukopisne gradje, i opravljanje svih tiskarskih korektura) plaća po 10 forinti za štampani arak, a povrh toga po 30 for. za svaki štampani arak njegove vlastite gradje ili razprave ili „viesti", a bibliografija i viesti imadu se, kako u I. svesku, štampati sbijenim borgisom; on je dužan sastavljati i obračun o nagradah piscem za svaki svezak Zbornika. Bivši prizvan u sjednicu, očituje se dr. A. Radić sporazuman s ovakovom pogodbom.

Prihvaća se i zahtjev njegov, da mu se plati efektivni (t. j. bez dnevnicâ) trošak putni, koji bi on imao kad putuje po odluci odborskoj u poslu Zbornika, a tako i efektivni poštovni trošak za dopisivanje u poslu Zbornika; trošak za nabavu ilustracija folklorskih naknadjivat će mu se na temelju računa.

Prihvaća se izradjeni dr. A. Radićem „Nacrt programa i uredjivanja Zbornika".

Odlučuje se, u prilog materijalnomu uspjehu ter daljnjemu obastanku Zbornika, da će se ponukati pisci prilogâ za nj, neka odustanu od posebnih otisaka, ali svakomu piscu ovećega priloga (razprave ili gradje) podavat će se po jedan pripadni svezak Zbornika.

Za godinu 1897. ima se izdati kao II. svezak Zbornika cjelokupna folklorska prikaza sela *Otoka* odj g. prebendara *Lovretića* i nastavak urednikovih bibliografijskih referata, a „Uvod" s „kvestionarom" ima se

izdati na pose do srpnja. Radi velika potrebnoga troška predložit će se skupnoj sjednici, da se preliminovana svota za izdavanje *Zlatarića* upotrebi ove godine za folklorski Zbornik.

Ovlaštuje se dr. Radić, da kad bude o uskrsu boravio u Otoku, upotrebi ponudu dekorativnoga slikara gosp. Peroša glede izradbe nekih ilustracija za Zbornik.

Prihvaća se predlog odbornika P. Budmana, u jezgri suglasan s izvještajem Vj. Klaića, da se g. *Kubi* za češki rukopis (koji će valjati prevesti i prievod nagraditi) „O pučkoj glasbi u Dalmaciji“ ponudi 100 forinti, a trebalo bi da se dadu za onaj Zbornik, u kojem će taj rukopis izaći, napraviti i njeke ilustracije, pošto ih sam pisac nije priložio.

Gosp *kanoniku Pišti* u Dubrovniku, koji je javio da se akademiji nudjaju na prodaju rukopisi pjesnika *Bunića*, ima uprava odgovoriti, da sada ne može akademija kupiti tih rukopisa, čija književna vriednost ne će biti znatnija.

Ima se upitati g. prof. *I. Milčetić* kao urednik I. svezka Zbornika glede honorara za gradju gg. *Miha Mužine*, Stjepana *Žiže* i prof. *Spinčića*, upotrebljenu u I. svezku.

4. Dne 18. i 20. studenoga.

Novi urednik Zbornikov dr. *A. Radić* izviešta o onoj gradji za Zbornik, koju je preuzeo od dosadašnjega urednika I. Milčetića, zatim o onoj, koja je njemu na novo stigla, i predlaže nagrade za pojedine priloge; predlog se prihvaća.

Prema odborovu pozivu predaje urednik izradjen obrazloženi predlog, kako da se udesi sabiranje folklorske gradje; prema tomu predlogu bila bi potrebna za g. 1898. svota od preko 1000 forinti za odkupljivanje gradje od

prinosnika, a svota od 1000 forinti kao osobita nagrada uredniku za pribiranje i redjenje gradje. Odbor odlučuje, da će uz potanku obrazložbu predložiti skupnoj sjednici, da bi za god. 1898. dozvolila poveću svotu u svrhe folklorskoga Zbornika, t. j. za plaćanje i redjenje gradje, a da bi potanju uporabu i razdiobu te svote povjerila odboru folklorskomu.

Sjednica galerijskoga odbora.

Dne 21. travnja.

Galerijski odbor viećaše s gosp. arhitektom *Josipom Vancašem* glede uresbe *arkade za Franju Račkoga.*

G. arhitekt Vancaš bješe predložio trojaku osnovu.; s obzirom na razpoloživo pokriće troška preporuča osnovu srednju po cieni, a u jedno zagovara da bi se prihvatilo mnienje g. kipara *Frangeša*, naime da se ne napravi basreliefno nego slobodno poprsje slavnoga pokojnika, koje će stojati u udubini arkadnog spomenika.

Odbor prihvaća stručni predlog, ter će prema tomu g. *Vancaš* preudesiti sadašnju srednju osnovu, i tako preudešenu poslati akademiji.

III.

SKUPNE SJEDNICE.

1. Dne 7. veljače.

Odpis *preuzv. gosp. bana* od 26. siečnja 1897. br. 356. stavlja do znanja. da je *Njeg. c. i k. apost. Veličanstvo* blagoizvoljelo odobriti izbor pravoga člana gosp. *Josipa Torbara* za *predsjednika* akademije.

Predsjednik *J. Torbar* izviešta, da je u Djakovu preuzvišenomu g. *pokrovitelju* prigodom njegova rodjendana dne 5. veljače u ime akademije čestitao s akademikom Smičiklasom, ter donosi pokroviteljevu najtopliju zahvalu. Kličući svome veledušnome pokrovitelju „živio", odlučuje akademija i u buduće čestitati mu k rodjendanu po odaslanim dvama članovima svojim.

Povodom smrti člana dopisnika dr. *Ivana Črnčića* u Rimu, akademija je velezaslužnomu pokojniku izkazala dužne počasti, ter uz žalobno spominjanje pokojnikovo odašilja sada pismenu sažalnicu sv. Jeronimskomu kaptolu u Rimu.

U akademijske *odbore* za god. 1897. izabraše se: u a) *financijalni:* T. Smičiklas i dr. F. Vrbanić; b) *za izdavanje historijskih i historijsko-juridičkih spomenika:* I. Tkalčić, N. Nodilo, T. Smičiklas, Vj. Klaić; c) *za izdavanje starih pisaca:* P. Budmani, dr. F. Marković, Ar. Pavić, dr. T. Maretić, dr. Šrepel; d) *za folkloru:* P. Budmani, M. Valjavec, N. Nodilo, T. Smičiklas, dr. T. Maretić, dr. M. Šrepel, dr. A. Musić; e) *za galeriju slika:* dr. F. Marković, T. Smičiklas, dr. M. Šrepel, M.

Zoričić, N. Mašić; f) *za knjižnicu:* predsjednik i razredni predstojnici.

Račune o gradnji nove akademijske kuće na uglu Šenoine i Petrinjske ulice ter o popravku akademijske palače u god. 1896. pronašli su u redu akademici M. Zoričić i dr. G. Janeček; računi su poslani vis. zem. vladi, a tajniku dr. F. Vrbaniću podjeljuje se absolutorij.

Tajnik dr. F. Vrbanić predlaže izvještaj o računih redovite akademijske uprave u god. 1896., zatim o prodaji akademijskih publikacija izašlih do konca god. 1894., onda o prihodu i razhodu novaca unišlih od prodaje knjige „Život i djela dr. Franje Račkoga“, i o novcu za uredjenje arkade dr. Račkoga. Sve ove račune pronašli su u redu akademici M. Zoričić i dr. G. Janeček. Izvještaj tajnikov o svih onih računih prima se do znanja, ter se tajniku podjeljuje absolutorij glede njih.

Naučnomu družtvu „Ševčenko“ u Lavovu ima se u buduće slati Rad I. i II. razreda, ter „Starine“, i to naknadno počam od god. 1896.

Družtvu „Société mathematique“ u Parizu ima se zamjenu slati Rad III. razreda i to počevši od g. 1889., kadno je rečeno družtvo prestalo slati akademiji svoje publikacije.

Knjižnici c. kr. gimnazije u Dubrovniku mogu se poslati zatražene knjige Rada za polovicu ciene.

Samostanu sv. Franje na otoku Krku poklanjaju se publikacije izašle do konca god. 1894., a potlanje će se podavati za običnu predplatninu.

Gosp. Vlahu Bukovcu dozvoljava se da svoju sliku „Gundulić zamišlja svoj ep o Osmanu“ i sliku g. Mašića „Guščarica pokraj Save“, obie vlastnost akademije, o svom trošku i jamstvu pošalje na umjetničku izložbu u Kopenhagen.

S ravnateljstvom arheologijskoga muzeja udesit će se zamjena njekih prostorija, da se podvorniku akademije uzmogne podati jedna pogodnija stanbena soba.

2. Dne 4. travnja.

Preuz. gosp. *pokrovitelj* zahvaljuje se pismom akademiji za čestitku k njegovu imendanu.

Povodom smrti velezaslužnoga člana i knjižničara svoga *Matije Valjavca* akademija je odala pokojniku dužne počasti, kod sprovoda korporativno sudjelovala, a na grobu je oproštajnu besjedu govorio pravi član dr. A. Musić. Udovi i porodici izjaviše sućut akademije predsjednik i drugi tajnik; žalost za milim pokojnikom bilježi se u zapisnik uz uzklik „Slava Valjavcu".

Uprava knjižnice do buduće glavne skupštine povjerava se akademiku dr. A. Musiću uz dosadanju knjižničarsku nagradu.

Pokojni začastni kanonik *Antun Fetzer* oporučno je ostavio akademiji jednu dionicu eskomptne banke i sliku „Salvator mundi". Sa zahvalom bilježi se njegova uspomena u zapisnik s uzklikom „Slava mu".

Naučnome društvu „Ševčenko" u Lavovu daju se starije publikacije za sve one godine, za koje je ono družtvo poslalo akademiji svoje ili ih bude naknadno poslalo; postupati se ima u sporazumku s knjižničarom.

Senjskomu konviktu „Ožegovićevcu" daruju se sve akademijske publikacije do konca g. 1894., a potlanje podavat će se za predplatninu.

Kr. realnoj gimnaziji u Petrinji daje se Rad do god. 1894. za pol ciene, a trgovačko-obrtničkoj komori u Senju Rječnik za pol ciene.

Po predlogu III. razreda daje se iz dotacije za god. 1897. profesoru N. Daminu u Bakru podpora od 150 for. za iztraživanje pauka u Hrvatkoj i Slavoniji, a prof.

dr. A. Langhofferu takodjer 150 for. za entomoložko iztraživanje.

Odobravaju se odluke folklorskoga odbora od 2. travnja iste godine.

Račune „dioničke tiskare“ o prodanih publikacijah akademijskih u god. 1896. izpitaše i sve knjige akademijske, koje se nalaze u dion. knjižari, pregledaše akademici dr. Zahradnik i dr. Musić, ter nadjoše sve u redu. Po tih računih ima akademija dobiti čistih 760 for. 32 nvč. za prodane publikacije izašle god. 1895. i 1896.

Pošto je uprava bila pozvala tri tiskare, zemaljsku, Albrechtovu i dioničku, da do 15. ožujka svaka podnese svoju zapečaćenu ponudu glede tiskanja akademijskih knjiga, ter su rečene tiskare poslale svoja pisma, razabra (dne 19. ožujka) iz njih povjerenstvo, sastavljeno od predsjednika i razrednih predstojnika i obaju tajnika, da zemaljska tiskara nije voljna natjecati se, ter da Albrechtova traži u cjelosti za sve radnje, radi novoga cjenika za slagarski posao, prema dosadanjim cienam povišicu od 15·45%, a dionička povišicu od 11·12%. Uslied toga ima se sklopiti ugovor s dioničkom tiskarom na pet godina tako, da se prije izmaka toga roka ne može odkazati, a da nakon toga roka ima trajati i dalje sve dotle, dok ga koji ugovornik ne odkaže; odkaz se ima učiniti pismeno i najmanje pol godine unapried, ter se ima ugovorniku uručiti najkasnije 30. lipnja ili pak 31. prosinca u 12 sati o podne. Novi cjenik ima u kriepost stupiti danom, kad bude podpisan novi ugovor, a sve, što je do toga dana za akademijske publikacije složeno u tiskari, ima se platiti po cjeniku staroga ugovora.

3. Dne 4. lipnja.

Preuzv. gospodin *ban* odpisom od 10. svibnja 1897. br. 2489/Pr. prima do znanja izbor novih članova, koji

je bio obavljen u glavnoj skupštini dne 17. prosinca 1896., i potvrdjuje izbor dr. Ernesta Muke, profesora u Freibergu u Saskoj, za člana dopisnika.

Visoka kr. zemaljska *vlada*, odjel za bogoštovje i nastavu:

odpisom od 3 svibnja 1897. br. 3753 priobćuje, da je akademijski izvještaj o prihodu i razhodu akademije za god. 1896. izpitao kr. računarski ured i pronašao u redu;

odpisom od 4. svibnja 1897. br. 2898. dozvoljuje akademiji iz njezine zaklade svotu od 1248 for. 6 nvč. u ime dviju petina za popravak akademijske palače, izvedeni g. 1896;

odpisom istoga dana br. 2899 priobćuje, da će god. 1898. refundovati akademijskoj zakladi svotu od 4846 for. 28 nč., koja je predujmice izplaćena bila iz akademijske zaklade na račun zemlje za popravak akademijske palače. izvedeni god. 1895., pak da će tada povratiti zakladi i gornji iznos od 1248 for. 6 nč., dakle ukupno iznos od 6094 for. 34 nč.

odpisom istoga dana br. 2897 priobćuje, da su računi o gradnji nove akademijske kuće na uglu Šenoine i i Petrinjske ulice izpitani i u redu pronašasti, zatim da se o ostatku od 1755 for., koji je zadržan i uložen u I. hrv. štedionici za izvedenje pločnika, ima u svoje doba položiti račun, i napokon, da se u ime jedne petine ima svake godine od dohodka kuće 700 for. prilagati akademijskoj glavnici;

odpisom istoga dana br. 2080 doznačuje dotaciju akademijske zaklade za god. 1897., i šalje konačni obračun tê zaklade za god. 1896.

U savezu s predposljednjim visokim vladnim odpisom podjeljuje akademija tajniku dr. F. Vrbaniću absolutorij glede položenih računa o gradnji rečene kuće (na uglu

Šenoine i Petrinjske ulice). A pošto je u jednu od akademijskih kuća, blizu državnoga kolodvora, dne 25. svibnja udario — srećom bez štete — grom, to se imade na tê akademijske kuće postaviti gromovod, a trošak se ima platiti iz napomenutih 1755 for., koji su pohranjeni za izvedenje pločnika.

U savezu pak sa spomenutim posljednjim visokim vladnim odpisom odlučuje akademija, po predlogu svoga financijskoga odbora, predstavkom zamoliti visoku kr. zemaljsku vladu: 1) da pozove kr. računarski ured na razjašnjenje, s kojih je razloga faktično stanje akademijske zaklade koncem godine 1896. izkazano sa 262.976 for. 55 nvč., a ne sa 266.714 for. 89½ nvč., kako bi po mnienju akademijskoga financijskoga odbora imalo biti; 2) da pozove kr. računarski ured na izjavu, u koju je svrhu potrošena svota od 104 for. 2 nč. pod naslovom „razni izdatci“; 3) da se vriednostni papiri za akad. zakladu kupuju i nabavljaju u onoj mjenjačnici, koja će taj posao opravljati bez provizije; 4) da se iz gotovoga novca, koji se nalazi u zakladi, nabave založnice hrv. slav. hipotekarne banke i to neposredno kod samoga zavoda, gdje se mogu dobiti cjenije nego li drugdje.

* * *

Prva hrvatska štedionica dopisom od 18. rujna 1897. priobćuje, da je povodom pedesetgodišnjice svoga obstanka poklonila jugoslavenskoj akademiji znanosti i umjetnosti svotu od 5000 for. za izdavanje znanstvenih djela za obću naobrazbu i to u prvom redu iz humanističkih struka. Tim povodom odlučuje akademija sliedeće:

1) Prvoj hrvatskoj štedionici ima se za ovaj domoljubni dar izjaviti usrdna hvala akademije u novinah i u posebnom pismu, te se ona ima uvrstiti u red dobrotvora jugoslavenske akademije.

2) Akademija, da uzmogne zadovoljavati domoljubnoj namjeri „Prve hrvatske štedionice," osniva posebnu zakladu za izdavanje znanstvenih djela za obću naobrazbu.

3) Temeljnu glavnicu ove zaklade sastavljaju:

a) svota od 5000 for., što ju je darovala u rečenu svrhu „Prva hrv. štedionica";

b) svota od 2000 for., koju je prošle godine akademiji u njezine svrhe darovao presv. g. grof Rudolf Normann Ehrenfelski;

c) svi iznosi, što će ih može biti u istu svrhu darovati pojedini rodoljubi, ili napose odrediti akademija svojom odlukom.

4) Svrha je ovoj zakladi, da se njezinim prihodom izdavaju ona obće koristna znanstvena djela, izvorna ili prevedena, koja se u smislu čl. 1. akademijskih pravila ili nikako ne mogu izdavati troškom redovitih prihoda akademije ili se mogu izdavati istom u drugom redu. Da se kod izdavanja ovih djela zadovolji namjeri „Prve hrvatske štedionice", uzimat će akademija u prvom redu na um znanstvena djela iz humanističkih struka, kad se bude radilo o uporabi prihoda od glavnice napomenute u točki 3 a); kod uporabe pak ostaloga prihoda obazirat će se akademija jednakom mjerom i na struku prirodoslovnu.

5) Ovom zakladom ima napose upravljati sama akademija, a uprava je dužna o toj zakladi napose svake godine položiti točan račun onom prigodom, kad bude polagala račune glede ostalih prihoda akademijske zaklade i akademijske imovine.

6) Da se zaklada uzdrži netaknutom u svom prvobitnom iznosu, imadu se za izdavanje znanstvenih djela napomenutih u točki 2. upotrebiti:

a) godišnji kamati zaklade,

b) kupovnina, koja će unići od prodaje ovih djela.

Ako ovi prihodi u kojoj godini ne bi dostajali, tad ih ima uprava napose izlučiti i koristno ulagati dotle, dok ne dosegnu iznos, koji će dostajati, da se njim uzmogne izdati novo djelo.

7) Da akademija ipak što prije pristupi izdavanju takovih djela, može ona iznimice — i to samo kod prvoga izdavanja — odustati od pravila napomenutoga pod točkom 6. b) tako, da u tu svrhu može od temeljne glavnice i to od svote napomenute pod točkom 3. b), upotrebiti nuždnu svotu za izdanje prvoga djela. Da se pak temeljna glavnica što prije nadopuni do prvobitne svoje visine, imat će se iz prihoda, koji će unići od prodaje prvoga djela, i, ako bude potrebno, od kamata same glavnice u prvom redu povratiti temeljnoj glavnici ona svota, koja se bude iz zaklade uzela za njegovu publikaciju. Višak, koji unidje preko toga iznosa, ima se upotrebiti prema ustanovi točke 6. b) za izdavanje nova djela.

8) Akademija ustanovljuje na temelju predloga pripadnoga razreda svaki put, koje će se djelo izdavati troškom ove zaklade.

9) Za izvorna djela, što će se izdavati troškom ove zaklade, ustanovljuje se piscem nagrada od osamdeset (80) kruna po tiskanom arku. Za prievode odredit će skupna sjednica nagradu svaki put na temelju predloga pripadnoga razreda.

10) Piscu djela, što će se izdati troškom zaklade, može akademija povrh nagrade dati deset primjeraka.

11) Pravo vlastničtva i sva nakladna prava na djelo, što će ga izdati zaklada, prelaze na jugoslavensku akademiju znanosti i umjetnosti.

12) Onim rodoljubom — bili to pojedinci ili obćine, korporacije, družtva — koji u ovu zakladu daruju i polože najmanje 4000 kruna, poklanja akademija ne samo

djela, koja izadju troškom ove zaklade, nego i sve svoje publikacije, što ih izdaje tečajem godine. Oni pako, koji daruju zakladi najmanje 400 kruna, dobivat će na dar one knjige, koje izadju troškom ove zaklade.

13) Akademija može odlučiti, da će knjige, koje izadju troškom ove zaklade, poklanjati:

a) svim začastnim članovom;

b) svim pravim članovom;

c) svim dopisnikom članovom pripadnoga razreda;

d) predplatnikom na svoje godišnje publikacije.

Ali u tom slučaju ima ona svaki put iz svoga redovitoga prihoda zakladi nadoknaditi za sve poklonjene primjerke faktični trošak, koji dolazi na pripadnu knjigu.

* * *

Prema predlogu razreda filologijsko-historijskoga iz razredne sjednice od 28. svibnja 1897. odlučuje akademija:

1) da se na trošak „zaklade za izdavanje znanstvenih djela za obću naobrazbu" tiska djelo pravoga člana *Nadka Nodila* pod naslovom: „*Historija srednjega vijeka, za hrvatski i srpski narod, 1. sveska: Rimski svijet na domaku propasti i Varvari*";

2) da će glede izdavanja ostalih svezaka toga djela akademija kasnije, kad joj bude predložen rukopis, stvoriti odluku prema prilikam zaklade i prema programu, što će ga glede izdavanja znanstvenih djela o trošku ove zaklade izraditi pojedini razredi;

3) da se piscu u ime nagrade za svaki tiskani arak izplati iz rečene zaklade osamdeset (80) kruna i dade na razpoložbu deset tiskanih primjeraka;

4) da se djelo tiska u obliku „Rada" u 1000 primjeraka;

5) da se od tiskanoga djela poda po primjerak svakomu začastnomu i svakomu pravomu članu bud kojega razreda, zatim svakomu članu dopisniku pripadnoga razreda, i svakomu predplatniku na godišnje akademijske publikacije, a da se ne daje onim, koji u zamjenu dobivaju akademijske publikacije, jer je ovo djelo izvan okvira redovitih akademijskih publikacija;

6) da prema pravilom zaklade prelaze na jugoslavensku akademiju pravo vlastničtva i sva nakladna prava toga djela;

7) da se trošak za izdavanje toga djela, budući da je ono prvo, što se izdaje troškom ove zaklade, podmiri iznimice načinom, kako je ustanovljen u točki 7. zakladnih pravila;

8) da korekture tiska obavlja sam pisac bez posebne nagrade.

Kod pedesetgodišnjice carske akademije u Beču, uslied njezina poziva, zastupao je našu akademiju predsjednik *J. Torbar,* koji priobćuje, kako je kod one proslave bio svakom prigodom odlikovan, napose i nagovorom *Njegova Veličanstva.*

Kod odkrića spomenika pokojnomu bivšemu članu naše akademije, dr. Pančiću, u Biogradu dne 23. svibnja o. g., kojoj svetčanosti je akademija bila dne 20. svibnja brzojavno pozvana od gradske obćine biogradske, zastupaše akademiju pravi član Spiro Brusina, a akademija je poslala brzojavnu čestitku obćini grada Biograda.

Lužičko-srpskoj Matici u Budišinu čestitala je akademija brzojavno i pismeno povodom njezine pedesetgodišnjice dne 21. travnja o. g.

S naučnim zavodom u New-Yorku „American Museum of Natural History“, uslied njegova poziva, stupa akademija u zamjenu publikacijâ matematično-prirodoslovnoga razreda počam od ove godine, a i za prijašnje

godine, u koliko rečeni muzej pošalje starije svoje publikacije.

„Odbor za izdavanje povjestnih spomenika grada Kronstadta“ šalje tri prve svezke djela „Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt“, i želi za arkiv toga grada publikacije naše akademije u zamjenu. Prihvaća se zamjena za „Monumenta spectantia histor. Slav. merid.“, ter se imaju rečenome odboru naknadno poslati tri knjige t. j. XXVI., XXVII i, XXVIII. ovih spomenika.

Starinarskome družtvu u Kninu poklanjaju se, uslied zamolbe njegove, sve dosad izašle svezke „Rječnika“, ter će mu se u napredak osim publikacija, što ih je dosad dobivao, slati takodjer „Rječnik“ i folklorski Zbornik.

Pokojni zagrebački *kanonik Konrad Šnap* ostavio je u oporuci zapis akademiji od 100 for. Akademija uvjetno prihvaća zapis, i harno bilježi u zapisnik ime darovatelja uz uzklik „Slava mu!“

„Čitalačkome družtvu kr. plem. konvikta“ u Zagrebu daju se publikacije izašle do konca g. 1894. uz popust od 60%, a potlanje za predplatnu cienu.

4. Dne 4. srpnja.

Povodom smrti člana dopisnika o. *Eusebija Fermendžina* dne 25. lipnja u franjevačkom samostanu u Našicah, akademija je prezaslužnomu pokojniku izkazala dužne žalobne počasti, i izjavila nadstojničtvu samostana Našičkoga sažalost, a u zapisnik bilježi svoju tugu radi gubitka toli vriednoga člana, uz uzklik „Slava mu“.

Visoka kr. zemalj. *vlada*, odjel za pravosudje, dopisom od 11. lipnja 1897. br. 7242, doznačila je akademiji svotu od 8 for. 6½ nvč., koja joj je preostala od popusta premije osiguranih sgrada u Mitrovačkoj kaznioni. Aka-

demija se je zahvalila, a svotu priklopila akademijskoj zakladi.

Šalje se pismena zahvala predsjedniku „Družtva umjetnosti“ dr. Izidoru Kršnjavomu, koji je poslao dar toga družtva namienjen Strossmayerovoj galeriji slika, naime kopiju „Madonne di Foligno“ od Rafaela, izradjenu čuvenim bakrorezcem prof. J. L. Raabom.

Na predlog akademika dr. M. Šrepela odlučuje se:

a) da se kod tiskanja Rada i I. te II. razreda ima upotrebljavati dvostruka paginacija;

b) da se obrojba knjigâ Rada u napredak opravlja arapskimi brojevi;

c) da omot knjigam III. razreda ima u napredak biti drugačije šare nego li omot knjigam I. te II. razreda.

5. Dne 6. listopada.

Carska akademija znanosti u Beču zahvaljuje se za sažalnicu, koju joj je ova akademija poslala povodom smrti njezina predsjednika.

Prema pozivu kr. srpske akademije nauka u Biogradu šalje ova akademija k svetčanome prenosu smrtnih ostataka Vuka Štefanovića Karadžića u Biograd zastupnike svoje: akademike P. Budmana, dr. T. Maretića, dr. K. Zahradnika i dr. G. Janečka.

Čuveni naš umjetnik g. *Vlaho Bukovac* poklonio je akademiji veliku sliku Njegova Veličanstva, koju je on načinio za dvoranu akademijsku. Za taj plemeniti dar akademija se odličnome umjetniku najusrdnije pismom zahvaljuje, a slika će u doličnom okviru, koji je dala napraviti akademija, dvoranu prvi put resiti prigodom ovogodišnje svetčane sjednice.

Zapis pokojnoga župnika u Moravču *Gustava Barabaša*, iznoseći 139 for. 28 nč., uručen je akademiji, ter je uložen na uložnicu „Prve hrvatske štedionice“ br.

97.846. Novac taj priklapa se „zakladi za izdavanje znanstvenih djela za obću naobrazbu", a spomen pokojnomu darovatelju bilježi akademija u svoj zapisnik s uzklikom „Slava mu!"

Za uljenu sliku, koju je načinio i akademiji na dar poslao iz Varaždina g. *Joso Busan*, akademija se darovatelju pismom zahvaljuje.

Budući da je za upravu Strossmayerove galerije slikâ i za sigurnost izloženih u njoj slikâ prieka potreba, da stručni nadzor i stručna uprava galerije budu stalno uredjeni i da redovito teku, to akademija odlučuje: a) da će se budućoj glavnoj skupštini predložiti izbor g. *Nikole Mašića*, dosadanjega počastnoga ravnatelja Strossmayerove galerije slika, za pravoga ravnatelja uz godišnju nagradu zd 300 for.; b) da se ravnatelj galerije bira vazda za ono razdobje, za koje se biraju i ostali funkcijonari akademije t. j. na tri godine, pak budući da je sadanjim funkcijonarom akademije već izminula jedna godina, to će se prvi izbor g. Mašića obaviti na dvie godine; c) da se uprava akademije ovlaštuje, da g. N. Mašiću do glavne skupštine povjeri upravu galerije uz nagradu razmjernu prema godišnjim 300 for. počam od 1. listopada; d) da galerijski odbor u sporazumku sa g. N. Mašićem izradi naputak za ravnatelja galerije.

Budući da akademijska knjižnica dobiva publikacije c. bečkoga statističkoga ureda, ali nema publikacija kr. statističkoga ureda u Budimpešti, to će se zamoliti kr. zemalj. hrv. slav. statistički ured, da bi duplikate od publikacijâ budimpeštanskoga ureda poklanjao akademijskoj knjižnici.

Knjižničar naravoslovnoga družtva u Frankfurtu g. Klittke pismom preporuča, da bi se akademijskim publikacijam pridodavao sadržajni naslov i kratak izvadak

svake radnje u jednom od kongresnih jezika. Imadu se pozvati predstojnici razredâ, da zajednički predlog o tom stave skupnoj sjednici.

6. Dne 7. studenoga.

Povodom smrti dr. *Pavla Muhića*, pravoga člana i njekoliko godina predsjednika akademije, dne 17. listopada 1897.; akademija je izkazala prezaslužnomu pokojniku sve žalobne počasti i korporativno pribivala sprovodu; na grobu je oproštajno slovo besjedio akademik dr. F. Vrbanić; udovici izraziše sažalost akademije predsjednik J. Torbar i predstojnik II razreda M. Zoričić. U zapisnik bilježi se žalost akademije sa gubitka najstarijega člana uz uzklik „Slava Muhiću!"

Kod prenosa *Kopitarovih* smrtnih ostataka u Ljubljansko groblje zastupahu akademiju, uslied poziva „Matice slovenske", obadva tajnika. Akademija je poslala na Kopitarov grob u Ljubljani i na Vukov u Biogradu, kamo su se istoga dana prenieli smrtni ostatci Vukovi, po jedan vienac.

Visoka kr. zemalj. *vlada*, odjel za bogoštovje i nastavu, odpisom od 22. studenoga 1897. br. 9064., stavlja do znanja, da će se selitbeni trošak njekih stvari arheologijskoga muzeja u onu sobu, koju je akademija u zamjenu ustupila muzeju, podmiriti iz zemaljskih sredstava, i da će se za taj dio muzeja podmirivati trošak kućnoga pazitelja (vratara) iz istih sredstava. Akademija odredjuje, da se akademijski podvornik odmah preseli u stan odredjeni za kućnoga vratara (pazitelja).

O predlogu akademika S. Brusine, da se *Rendićevi* kiparski modeli, što ih ima u pohrani arheologijski muzej, uzmu sada u pohranu na tavan akademijske palače, odlučuje se, da se to može učiniti, ali bez ikakve obveze i odgovornosti akademije ter na vlastitu pogibelj umjetnika Rendića.

Prema stavci b) §. 2. pravila predlažu pojedini razredi nove akademijske članove i to:

a) razred filologijsko-historijski sjedničkom odlukom od 25. listopada 1897. za člana dopisnika dr. Matiju Murka, docenta slavenske filologije u c. kr. sveučilištu i učitelja ruskoga jezika u orijentalnoj akademiji u Beču;

b) razred matematičko-prirodoslovni sjedničkom odlukom od 27. srpnja 1897. za članove dopisnike: dr. A. Heinza, kr. redov. profesora u kr. sveučilištu Franje Josipa I. u Zagrebu, i dr. Mihajla Petrovića, profesora velike škole u Biogradu.

Prema akademijskim pravilom primaju se ovi predlozi na znanje te će se o njih razpravljati u skupnoj sjednici, koja će biti neposredno prije glavne skupštine.

7. Dne 25. studenoga.

U smislu pravilâ i poslovnika odlučuje akademija, da bude ovogodišnja glavna skupština dne 16. prosinca, a svetčana sjednica dne 18. prosinca.

Pošto se razrednim predlogom, koji su bili u predjašnoj skupnoj sjednici pročitani, naime da se izaberu za članove dopisnike dr. Matija Murko, dr. A. Heinz i dr. Mihajlo Petrović, nije u ovoj sjednici pojavio nikakav prigovor, to se glasovanje o tih predlozih u smislu pravila odredjuje za glavnu skupštinu.

Čita i obrazlaže se predlog folklorskoga odbora, naime da se za sabiranje i uredjivanje folklorske gradje odredi svota od tri tisuće forinti iz onoga iznosa, koji je preostao od prodaje akademijskih publikacija izašlih do konca g. 1894., i da se povjeri folklorskomu odboru udesba poslovanja u okviru rečene svote. Odluka o tom predlogu ostavlja se glavnoj skupštini, a folklorski odbor upodpunjuje se sa dva člana iz razreda matematičko-prirodoslovnoga, i to izabiru se Spir. Brusina i dr. M. Kišpatić.

IV.

GLAVNA SKUPŠTINA

dne 16. prosinca.

Predsjednik *Josip Torbar*, otvorivši skupštinu, izjavi ponajprije, da su prema §. 6. akademijskih pravila pozvani u skupštinu svi pravi članovi, i oni, koji ne stanuju u Zagrebu, pak da je u današnjoj skupštini nazočnih 13 pravih članova, ter je tako izvršen zahtjev §. 11. pravilâ, po kojem treba da bude nazočna barem polovina svih pravih članova, a takva su sada 24.

Nakon toga priobćuje predsjednik pismo preuz. gosp. *pokrovitelja* biskupa *Strossmayera*, koji žali, što ne može doći na svetčanu sjednicu, u šalje svoj blagoslov cjelokupnoj akademiji. Skupština sasluša pismo preuzvišenoga gospodina biskupa s uzklikom: „Živio pokrovitelj!"

Tajnik dr. F. Vrbanić predlaže *proračun* za godinu 1898., po kojem se pokazuje ukupni prihod sa 19.434 for. a ukupni razhod sa 19.560 for., i prema tome ukupni manjak sa 126 for., koji bi se imao pokriti ili iz prištedaka ili pripadom iz većega dohodka.

U razpravi, koja se je povela o proračunu, predloži predstojnik I. razreda T. Smičiklas: „neka se Acta croatica mjesto u obsegu od 20 tiskanih araka izdadu u obsegu od 30 njih, ako se tiekom godine poprave financijalne prilike te ako se pokaže, da će se to, prema pripadnomu većemu prihodu, moći učiniti. Skupština prihvati ovaj predlog većinom glasova.

Predstojnik III. razreda dr. K. Zahradnik predloži: „neka se u proračun za god. 1899. za razred matematično-prirodoslovni svakako uvrsti trošak za tri knjige

Rada, a ne, kako je to učinjeno za god. 1898., za koju je predložen trošak samo za dvie knjige Rada toga razreda". Pošto je predlagač predstojnik dr. K. Zahradnik izjavio, da će prihvatiti predloženi proračun u cielosti samo onda, ako skupština prihvati njegov priedlog, to je predsjednik stavio na glasovanje pitanje: „Prima li skupština predloženi proračun u cielosti uz dodatak da se u proračun za god. 1899. imade za razred matemat.-prirodoslovni uvrstiti trošak za tri knjige Rada". Skupština prihvati sa 11 glasova (proti dva glasa) predloženi proračun uz dodatak, koji je predložio dr. K. Zahradnik. A na zahtjev akademika S. Brusine bilježi se u zapisnik, da on uz predloženi proračun nije pristao za to, što u proračun za god. 1898. nije uvršten trošak za tri knjige Rada razreda matemat.-prirodoslovnoga.

Tajnik dr. F. Vrbanić predlaže, da se akademijske publikacije, izašle do konca god. 1894., ne prodavaju više uz snižene ciene niti onda, ako bi tko htio kupiti cielu seriju akademijskih publikacija; on stavlja taj predlog obzirom na odluku glavne skupštine od 17. prosinca 1896., da rečena pogodnost vriedi samo do konca god. 1897. Skupština jednoglasno prihvati predlog uz dodatak, da svaki akademik od svoje posebne knjige, što ju je izdala akademija, može dobiti pojedine exemplare kod akademijske uprave za pô ciene.

Prema odluci skupne sjednice od 25. studenoga 1897. točci 5. predlaže tajnik dr. F. Vrbanić, da se za sabiranje i uredjivanje gradje za folklorski Zbornik dozvoli svota od tri tisuće for. od one svote, koja je preostala od prodaje akademijskih publikacija izašlih do konca god. 1894., zatim da se od tih triju tisuća forinti, po predlogu razreda filologijsko-historijskoga odlučenom u razrednoj sjednici od 28. studenoga 1897., iznos od jedne tisuće forinti upotrebi za nagradu Zbornikova

urednika dr. A. Radića tiekom god. 1898., a iznos od dviju tisuća forinti za trošak oko sakupljanja folklorske gradje. Uvjeti, pod kojimi će urednik Zbornikov dr. A. Radić dobivati tiekom god. 1898. nagradu od tisuće forinti, predlažu se onako, kako ih je odlučio razred filologijsko-historijski u svojoj sjednici od 28. studenoga 1897. — Skupština prihvati ove predloge jednoglasno.

Budući da su službe akademijskoga knjižničara i ravnatelja galerije slika popunjene samo do konca g. 1897., pristupa skupština izboru jednoga i drugoga uz dodatak, da će taj izbor vriediti samo na dvie godine t. j. do konca g. 1899., da bi se tako za sve funkcijonare akademije jednako udesilo razdobje njihova službovanja. U tom smislu skupština jednoglasno izabra: za *knjižničara* pravoga člana dr. ***A. Musića***, a za *ravnatelja* galerije slikâ prof. ***Nikolu Mašića.***

Prema članku 9. pravilâ i §. 2. poslovnika akademija opravi izbor novih članova, ter izabra:

u razredu filologijsko-historijskom za člana dopisnika dr. ***Matiju Murka***, docenta slavenske filologije u c. kr. sveučilištu i učitelja ruskoga jezika u c. i kr. orientalnoj akademiji u Beču;

u razredu matematično-prirodoslovnom za članove dopisnike: dr. ***Antuna Heinza***, redovitog profesora u kr. sveučilištu Franje Josipa I. u Zagrebu, i dr. *Mihajla* ***Petrovića***, profesora velike škole u Biogradu.

V.

SVEČANA SJEDNICA

dne 18. prosinca 1897.

---

1. Svečana besjeda predsjednika

JOSIPA TORBARA.

Gospodo akademici!

Visoko štovani zbore!

Svečanu ovu skupštinu ne mogu srdačnijim riječima otvoriti, nego ako joj, zauzimajući ovdje odlično mjesto preuzvišenoga pokrovitelja, saopćim njegovu očinsku poruku, koju šalje ovoj akademiji, svojemu miljenčetu. Ne mogući naime našoj i slavnoga općinstva želji udovoljiti, da ga ovom zgodom medju nama vidimo, veli u poruci: „Bog zna, kako bih rado toj svečanoj sjednici naše slavne akademije prisustvovao, koja je dika i slava našega naroda i moja velika utjeha; ali mi toga moja visoka starost i slabost ne dopušta. Ja ću duhom biti medju vama ter od svega srca blagosivljem cielu akademiju i sve njene članove. Preporučajuć se i nadalje prijateljskoj uspomeni i bratskoj molitvi svih članova akademije, ostajem joj i nadalje privržen“. Ovim pozdravom i blagoslovom otvaram ovu svečanu sjednicu, koja ima biti izraz i ogledalo godišnjega rada akademije ne toliko za nas, koliko za preuzvišenoga pokrovitelja, za narod i ostali spoljašnji svijet, da sude o djelovanju akademije: u koliko se od zadnjega svečanoga sastanka pomakla na označenom joj putu nedogledna opsega na-

rodne kulture i prosvjete, na putu gdje uz takmicu ostalih naroda ne može biti stanke ni počinka, jer *tko ovdje ne napreduje, taj nazaduje.*

Ovim aksiomom izrečena je kinetička moć, na kojoj se osniva savkoliki razvitak ne samo u materijalnoj prirodi nego i u čovječanstvu. Nu premda pojmom *napredak* razumijevamo postepeni prijelaz iz manje savršena u savršenije stanje, ipak ima u povjesti, koja nam bilježi razne mijene u razvitku čovječanstva, nedvojbenih primjera, gdje je intelektualna i moralna kultura naroda u napretku ne samo zapela, već upravo protivnim, natražnim smjerom udarila. Ovaj okret zovu u povjesti kulture *degradacijom;* to je problem, kojim se antropolozi i etnolozi novije vrijeme bave, dovodeći ga u savez sa pitanjem o prvobitnom stanju čovjeka. Ima naime naučnjaka, koji drže, da u potpunom smislu divljega čovjeka ne ima, već da su plemena, što se danas u tako zvanom divljem stanju nalaze, samo degradacijom došla do ovako žalosna stanja, dočim su im predji na mnogo višem, možda visokom stupnju kulture stajali — teorija, s kojom se čovjeku, istina, teško sprijateljiti. — Čovjek, kruna stvorenja, nadaren fizičkom snagom, svjetlom uma, slobodom i plemenitim vrlinama srca, pak da može nazadovati, da može s visine civilizacije, na koju se tisućljetnom borbom i neizmjernim žrtvama bio popeo, pasti do stanja, gdje je zaboravio svoju visinu, svoje stečevine, svoje idejale, do stanja koje divljaštvom zovu: to je misao, koju čovjek tim većma odbija, što vidi, da kod ostalih organičkih bića, koja čovjek svojim umnim i moralnim sposobnostima nadkriljuje, onim opsegom, kao što kod čovjeka, ne nalazimo takova nazadovanja. Da pojedinci u ljudskom rodu, dapače cijele obitelji fizički i duševno nazaduju te ih napokon i nestane, to je nedvojbena činjenica;

nu da čitave generacije, cijele narode takova sudbina snadje: zar ta misao ne stoji u opreci sa zvanjem i dostojanstvom čovjeka? Kako da si riješimo tu zagonetku? Imade li u istinu u povjesti traga degradaciji ljudskoga roda? Ako ima. koji su joj uzroci?

Svrnimo se sa njekoliko crta na geografsko razprostranjivanje čovjeka.

Biline i životinje razdijeljene su po čitavom svijetu i postavljene pod takovim nebom i na takovu podlogu, gdje imadu sve povoljne uvjete, koji su im za postanak i razvitak njihova života i za polučenje namijenjene im svrhe potrebiti tako, da kad bi ih premjestio pod daleko od njihove postojbine nebo, pod druge klimatičke i teluričke prilike, ugrožen im je život i opstanak. Kod čovjeka je tuj iznimka, on je u potpunom smislu kozmopolit. Otkad je u novije doba znanost prodrla u najdaljnje i najzabitnije krajeve svijeta, svuda nalazi čovjeka od vrućega ekvatora do skrajnjih i najstudenijih krajeva sjevernoga i južnoga stožera. Uz neznatne spoljašnim okolišem uvjetovane promjene ostaje on u bitnosti isti čovjek. Uzmimo samo dva na skrajnjim točkama sjeverne i južne Amerike živuća plemena. Ondje na skrajnjem sjeveru živu od historijskoga pamtivijeka Eskimozi, ili, kako se sami zovu, Inuiti, kukavnim, žalosnim životom. Kao da je na vječnu kazan osudjen, nezna Eskimoz, što je ugodna, izmjenjivanjem godišnjih doba ublaživana toplina, što li ljepota prirode, očitovana u divnom sjaju bojā te raznolikom razvitku bujnoga bilja i životinjstva. Na studeni od —60° C. vreba po čitave sate na tulnja, pa kad mu podje lov za rukom, nasladjuje se prijesnom krvlju i mašću svoje lovine. To mu je život i bogatstvo. Okrenimo se na drugu skrajnju južnu točku, Rt Roga, iliti Tierra del fuogo. Kukavno stanje onoga plemena ne može se zornije opisati, nego

što to čini Darwin, koji ga posjeti na parobrodu *Beagle*. Sakupivši se više tih ljudi oko njegova broda veli o njima: „Ovo bijahu najkukavniji i najbijedniji ljudski stvorovi što sam ih ikad vidio. Bijahu posve goli. a medju njima jedna podpunoma odrasla žena. Silno padajući dažd curio im tijelom. Čovjek, gledajući ove stvorove, kao da ne može vjerovati, da su to naša braća, stanovnici istoga svijeta". Ako ima divljih ljudi. evo ih. Pak ipak pod ljuskom onoga divljaštva kriju se sva svojstva čovječnosti, leži klica civilizacije, uljudbe. samo ih valja staviti u povoljnije fizičke okolnosti. Kapetan *Fitzroi* povede g. 1830. sobom njekoliko onih bijednih divljaka u London, gdje su ih učili obrtu i uljudbi. „Jedan od njih, veli Darwin. bijaše dobrih, a i drugi jedan priličnih sposobnosti". Usporediv Eskimoze sa ovim Vatrozemcima, stoje oni ipak na znatno višem stupnju; nu do one ma i čedne visine, koju civilizacijom zovemo, ne mogu se ni jedni ni drugi popeti u onim fizičkim okolnostima. Kako da se ma i pokuša sa uljudbom, gdje ne ima prvih i najnužnijih uvjeta za stočarstvo, ratarstvo i obrt, s kojima kultura započima? Na ovako nizkom stupnju uljudbe ima ljudskih plemena i po drugim stranama svijeta: u pustim šumama i tamnim špiljama južne Afrike. Australije i Zelandije.

Imajući na umu ove nepobitne činjenice, namiće nam se pitanje: kako je došao čovjek u ova zabitna pusta mjesta, lišena svih uvjeta. koji su prijeko nužni za prva počela uljudbe? Um čovječji ne može pomisliti, da bi Svemogući začetnik stvorio čovjeka na onakovu mjestu. koje s njegovim opredijeljenjem u jasnoj opreci stoji, jer je lišen prvih uvjeta. o kojima visi njegov tjelesni i duševni život. Isto tako ne može se pomisliti, da je vlastitom slobodnom voljom odabrao ovakovu postojbinu vječna leda, studeni i tame. Tuj dakle ne ima

drugoga izlaza, nego da je čovjek onamo otisnut, ne silom prirodnih elemenata, nego silom i premoći svojega druga, čovjeka. Antropolozi i etnolozi postavljaju kolijevku ljudskoga roda negdje u plodnim prijedjelima Azije, gdje je čovjek u svojem djetinstvu, uz povoljne atmosferne i teluričke uvjete svoje postojbine, našao potrebite za svoj opstanak i razvitak uvjete. Promatrajući površinu cijele sjeverne polutke naše zemlje, vidimo, da je ona, s malim prekinućem na visokom sjeveru kod Behringove pruge, u tako neprekidnom savezu, da se čovječje pleme iz srednje Azije preko sjevera i juga ne samo Azijom, nego i Amerikom i Australijom razići moglo. Ovakova razmatranja upućuju nas, da su Eskimozi na skrajnji sjever, a Vatrozemci na skrajnji jug Amerike samo selidbom doći mogli. Promatrajući stanovnike Australije, otkad su historijom i antropologijom postali predmetom proučavanja, upućuje nas cijeli njihov okoliš, da nijesu onozemci već doseljenici; to nam najjasnije dokazuje fauna i flora njihove postojbine.

Toli oni, koji o postanku čovjeka slijede pozitivne izvore, koli oni, koji mu postanak dovode u savez sa evolucijom, priznavaju da se uz čovjeka od najstarijih vijekova, otkad se povjest njim baviti počela, nalaze životinje, a okolo njega raste bilje, od kojih mu je jedno i drugo prijeko nužno ne samo za civilizaciju, nego već za prvo uzdržavanje tjelesnoga života. Takove pako faune, takova bilja u Australiji ne ima. Ta činjenica nam je jasni dokaz, da se čovjek onamo iz drugih zemalja doselio. Pošto se dakle geografsko širenje ljudskoga roda samo selidbom iz prvobitne postojbine protumačiti može, zanima nas pitanje: što je čovjeka sklonilo ili prisililo, da je prvobitne tople i plodne krajeve zamijeniti morao takovima, gdje ne ima niti najnužnijih uvjeta njegovu niti tjelesnomu, a kamo li duševnomu životu, — prije-

djelima, gdje mjesto prirodnoga obilja vlada oskudica i pustoš. Sve dobro proučene opstojnosti i činjenice odgovaraju nam: i ovdje se obistinjuje u prirodi neosporiva borba za opstanak, zakon prirode, koji se u ljudskom rodu isto takom, ako ne još većom strogosti provadja. nego u nižem životinjstvu. Borba za opstanak je samo posljedica drugoga zakona, naime *množitbe rasplodbom*. Zakon množitbe rasplodbom. na koji je veliki engl. narodni ekonom *Malthus* u svojoj epohalnoj raspravi: „Essay of the principles of population" pozornost svratio, tumači nam selidbu naroda. Po ovom zakonu množe se nužna za uzdržavanje života sredstva prostim, dočim se pučanstvo rasplodbom množi aritmetičkim razmjerom. U povoljnim dakle fizičkim okolnostim množi se pučanstvo mnogo više i brže, nego potrebita mu za život sredstva. Posljedica je tomu, da uslijed prenapučenja na istom prostoru nastanu trvenja, raspre, borbe i ratovi, kojima slabiji moraju da podlegnu te iz središta prama periferiji uzmiču. To uzmicanje ide sve dalje, dok slabiji nije zatjeran u tako daleke. puste i za daljnji razvitak i napredak nepovoljne prijedjele, da bude od progonstva svojega roda sjeguran.

Osim množidbe razplodbom ima još jedna moć. koja urodjenike iz njihove postojbine otisne, a to je navala plemena pridošlih iz dalekih strana. U povjesti imademo toliko primjera gdje su iz dalekih i nepoznatih strana navalili divlji ali silni čopori. koji su naprednije kulturom. ali brojem i fizičkom snagom slabije urodjenike u vlastitoj njihovoj postojbini ili u robove pretvorili, ili ih prisilili, da si u nepoznatim stranama novu domovinu traže. Ta zar nije rasulo rimskoga carstva dokazom, da divlji narodi doseljenici mogu ne samo države porušiti. urodjenike u sužnje pretvoriti, već i cvatuću civilizaciju potamniti? Množidba dakle rasplodbom s nutra, a

navala silnijih plemena s polja — to su one sile, koje otisnu domaća, kulturom i naprednija, ali fizički slabija plemena iz vlastite postojbine, te ih prisile, da si traže nove zavičaje u odaljenijim i neprijatelju nepristupnijim stranama; pak pošto su se tečajem vremena teškom mukom i velikim žrtvama uredili i smirili u novoj postojbini, eto opet istih onih sila, istih neprijatelja, da ih dalje tjeraju. Slabiji izbjegava progonstvu, odmičući se sve dalje u zaklonjene nepristupne strane, ali tako dolazi svedjer sve u nepovoljnije fizičke okolnosti, gdje mu malakše tjelesna snaga a intelektualne moći padaju; gdje ne samo da mu je svaki materijalni i duševni napredak zapriječen, nego je, bačen s one visine, koju je baštinio od svojih pradjedova, dok su u povoljnim okolnostima živjeli, spao u nizinu kuburenja, nevolje i stradanja, a to — degradacijom. I ovo je evolucija, ali evolutio žalibože in deterius. Istina, da čovjek teške i njegovu napretku nepovoljne okolnosti, ako mu ne nadmašuju tjelesnu i intelektualnu snagu, može svladati, te se u sveudiljnoj borbi s protivnim elementima divljaštvu oteti; ali ako su spoljašnje prirodne zaprjeke toli jake, a nutarnja snaga i otpor toli nedostatan, da ih ne može svladati, kao što vidimo kod Eskimoza, Vatrozemaca i drugih plemena, koja se u australskim, američkim i afričkim prašumama s prirodnim elementima bore: onda će se bez spoljašnje potpore jedva dići moći i popeti na visinu, gdje su mu u povoljnijim prilikama predji stojali.

Imajući na umu ove činjenice, počeše antropolozi novije doba pitanje o divljim plemenima ljudskoga roda s drugoga stanovišta proučavati, te i *Herbert Spencer*, jedan od prvih evolucionista, veli o divljim plemenima: „Po svoj prilici većina od njih, ako ne sva, polaze od predjih, koji stajahu na višem stepenu kulture“. S njim

se slaže i čuveni francezki etnolog *Mortillet*, koji u svojem djelu: „Formation de la nation française“ tvrdi, da su Eskimozi potomci najstarijih franceskih naseljenika.

U ostalom, ne treba da zalazimo u tamne prašume skrajnjih zemaljskih krajeva, da tražimo žalosno stanje degradacijom palih plemena; imade ih i u povoljnijim za život prilikama. Da se ona plemena, koja su, bježeći izpred jače sile, došla u klimatičke i teluričke tako nepovoljne okolnosti, gdje ne ima potrebitih za razvitak i napredak uvijetâ, nijesu mogla do danas oteti divljemu stanju, možemo si protumačiti; ali da ima naroda, koji su spali bez dvojbe iz njekadašnje više kulture degradacijom u stanje barbarstva, te se još i danas u njem nalaze, premda su u povoljnijim klimatičkim i društvenim prilikama, to je pojava, koju si etnolozi ne mogu protumačiti. Na kontinentu sjeverne Amerike živu, kao što nam putnici i etnografi svjedoče, indijska plemena, kojih su pradjedovi njekoč, kako historijski spomenici jasno pokazuju, na visokom stupnju civilizacije stajali. Jer kako inače da si protumačimo one veličanstvene gradnje, gradove, hramove, kanale, koji su danas, istina, razvaline i podrtine, ali su svjedoci njekadašnjega sjaja i veličine naroda, za koji historija ne ima drugoga dokaza do ovih nijemih ali jasnih svjedoka njekadašnje tehnike i industrije, nesumnjivih obilježja iz visoke intelektualne kulture. Kad su Evropejci prije 400 godina onamo došli, nadjoše čitava polja gospodarskim biljem obradjena, te i Evropa ima onoj zemlji zahvaliti jednu od najkorisnijih gospodarskih bilina. Pak uz sve povoljne teluričke i atmosferne pogodnosti, ostao je onaj narod do danas gotovo na istom stepenu kulture, na koji je degradacijom spao, dapače čini se, da i ono malo kulture ide natrag. „Kad su Evropejci, veli *Lubbock*, prvi krat došli bili s onim plemenima u doticaj,

bijaše u njih stočarstvo i ratarstvo na višem stupnju nego danas. Oni spadoše već na lovstvo, kojim se barbarski narodi tek počimlju dizati. Izgubiše ljubav i volju za ratarstvo, temelj napretku i kulturi".

Njeka sjeta i duševna bol obuhvati čovjeka, kad se, povrativ se sa američkih prašuma i osamljenih ostrva, zaputi u plodne prijedjele, koje natapaju rijeke Eufrat. Tigris i Nil, gdje nam stranom u razvalinama preostali te novije doba iskapani spomenici, stranom iz tajinstvenih napisa odgonetani tragovi pokazuju visinu kulture nekadašnjih plemena i naroda, koji su u onim, Bogom blagoslovljenim, stranama obitavali. Zar nam o toj kulturi ne svjedoči najstarija povjest Kaldejaca, koji su znali ob ophodu sunca, mjeseca, poznavali pet planeta, zodijak; kojima bijaše poznata razdioba vremena na godine, mjesece i tjedne? Zar nam taj visoki stupanj civilizacije ne potvrdjuju uspomene gradova *Ninive*, *Babilona*, *Persepola* i tolikih drugih, kojih opsegom i veličinom gradjevinâ niti najveći novovječni gradovi nadmašili nijesu? Zar je mogao djetinjski, primitivni, tamni um zamisliti, ili je mogla divlja, barbarska, surova ruka izvesti one plastične uzore, koji se sa Eufrata i Tigrisa danas pokazuju u pariškom Louvru? Kad velika, ako u potankostima i bajna, kraljica *Semiramis* veli, kako nam povijeda *Polyen*, koji je čitao njezin napis: „prije mene nije nijedan Asirac vidio mora, ja sam ih vidjela četiri, do kojih nitko nije mogao doprijeti; ja sam prisilila rijeke da teku kud ja hoću, a ja sam htjela da teku, kuda će korist donositi; ja sam zemlju učinila plodnom, natapajući ju svojim rijekama; ja sam podigla neosvojive tvrdjave; ja sam željezom prosjekla drumove kroz kamenite stijene; ja sam svojim kolima prevalila puteve, kuda niti divlja zvijer nije mogla proći; priroda dala mi je tijelo žensko, ali svojim činima mogu se uz

bok postaviti i najhrabrijim muževima . . .": zar se ne čini čovjeku, da ovo govori junakinja sa prijestolja današnjega vijeka, a ne najmanje tisuć godina prije Isusa? Ovo je glas svijetla uma, jasne svijesti i odlučne volje, ovo je odjeka visoke kulture. Pak usporedimo s tom kulturom stanje urodjenika, koji danas u onim zemljama živu, otkad novija povjest za nje znade! Koji uzrok toj promjeni, tolikomu nazatku, toj žalosnoj degradaciji?

Spomenuo sam množenje naroda i navalu iz vana; ali ima još i treći uzrok, kojemu se u velike ima pripisati degradacija plemenâ, kad što čitavih naroda. Taj uzrok označuje najrječitije čuveni engleski prirodoslovac Argyll, gdje veli: „Taj uzrok dolazi od skvarenosti ljudske naravi, t. j. od jednoga izmedju općenitih instinkta ljudskoga roda, koji često u toliko svlada čovjeka, da se pretvori u destruktivnu maniju. Bijaše naroda na visokom stupnju uljudbe, koje ratobornost u toliko zahvati, da su si u pohlepi za gospodstvom druge narode podjarmili, učinili si ih sredstvom, kojim su svijetom zagospodovali, te im narinuli svoju upravu, svoje znanje i umijenje. Ali ako je ovaka strast obuhvatila surovo pleme te ga vodi bez razbora antipatija proti drugim plemenima, mogu se s toga roditi, kao što se često i rodiše, najžalosnije oprjeke i nevolje za rod ljudski. Ovaka strast, već sama po sebi zloporaba i degradacija, kakova se samo u nižem životinjstvu očituje, radja u svojem daljnjem razvitku sve više zla, ruši posve civilizovana društva, ili u najpovoljnijem slučaju ponizi onaj mali ostatak, što se uništenju oteo, do života i običaja divljaštva".

Ako i jeste degradacija nedvojbena pojava, za to se ipak sa cjelovitim napretkom čovječanstva ne samo može u sklad dovesti, nego se u njoj, jer se osniva na

slobodi čovjeka vidi golema razlika izmedju njega i ostalih stvorova u prirodi, razlika, koja jasnom postaje djelovanjem s jedne strane fizičkih sila i zakona, a s druge djelovanjem intelektualnih sila i moralnih zakona u razvitku čovječanstva. Materijalna priroda, niže životinjstvo, razvija se pod silom neuklonivih zakona dvojakim smjerom, pozitivnim i negativnim; onim se jedan rod u borbi za opstanak, uza sve zaprjeke množi, uspijeva i dodje do odmjerene mu svrhe, dočim ovim negativnim drugi rod u borbi ne može odoljeti zaprjekama te bude otporom i brojem sve slabiji, dok ga napokon nestane.

U razvitku ljudskoga roda je drugačije, jer ovdje uz fizičke djeluju intelektualne sile, uz neuklonive zakone materijalne prirode upravljaju napretkom i razvitkom moralni, pod kontrolom razuma i slobodne volje stojeći zakoni. Prema tomu može biti, a kako nas povjest uči, i jest u osnutku i razvitku ljudskih društava *više smjerova*, ali svi su napokon rezultat slobodnih odluka. Jednim od ovih smjerova može se čovjek popeti do intelektualne i moralne savršenosti, o kojoj psalmista veli: minuisti eum paulo minus ab angelis, dočim se drugim može poniziti do žalosna stanja neumne zvjeri, do divljaštva — do degradacije. Nu ovakom zabludom nije obustavljen napredak čovječanstva. Čovjek se iz ove nizine, u koju je stranom svojom krivnjom, a stranom pod uplivom spoljašnjih sila pao, uz pripomoć opet dići može. Degradacija je sjena, koju ljudske strasti, podupirane spoljašnjim okolnostima časomice bace na svijetli smjer općenitoga napretka, ali ga ne može obustaviti; degradacija je živa pouka, kako i ovaj najplemenitiji stvor može nisko pasti, ako, pustiv s uma svoj izvor, svoje uzvišeno zvanje, zaboravi na najplemenitiji, bitni dio svoje naravi: ako moral i ideale pod-

redi instinktivnim požudama animalnoga života. Kad je u vrijeme rimskih careva, prešav u državi sav zemljišni posjed u ruke bogataša, velikaša i mogućnika, ostao puk bez posla i privrede, te mislio samo na panem et circenses, dočim je visoki svijet, ugreznuv u snošenom od podjarmljenih naroda bogatstvu, prezirati stao stare gradjanske krijeposti, i jezik vlastitoga naroda, držeći ga prostim, dapače smiješnim, zamijenio, makar i izgladjenim, ali ipak tudjim, grčkim jezikom; kad su nekadašnji robovi prometali obrtom i trgovinom, dapače sami gojili znanost i umijeće, dočim su im nekadašnji gospodari izmišljali načine, kako bi se niskim raskošnim životom čim obilatije nasladjivati mogli: je li čudo, da su taj veliki narod barbari svladali, svjetsku državu razorili, a sjaj njihove civilizacije i kulture višestoljetnim mrakom zastrli?

Kao što povoljne spoljašnje teluričke okolnosti, skup elemenata prirode, bez sumnje velik upliv imadu na zametak, razvitak i napredak kulture, isto tako mogu neprijatne spoljašnje prilike protivnim smjerom djelovati i povodom degradacije biti; u mnogo ipak slučaja nose narodi sami u sebi klicu intelektualnoga i moralnoga nazadovanja, zametak degradacije. Povjest civilizacije nas uči, da je narodâ, iza kako su se uz povoljne spoljašnje i nutarnje uvjete na visoki stupanj kulture popeli te ispunili providnošću im namijenjenu zadaću, nestalo s pozornice, a drugi su preuzeli njihovu baštinu, da ju nadopunjenu svojom privredom opet idućim narodima predadu; jer narodi se rode, rastu, napreduju i stare, samo što se njihov život ne broji na godine, nego na vjekove. Nu nije povjest bez primjera, gdje su plemena, pače narodi, prije nego dodjoše do napona svoje snage, vlastitom krivnjom putem degradacije s pozornice svijeta otstupili, ostavivši slijedećim iza njih narodima

svoje mane, pogrješke i zablude za negativni primjer, da se ih čuvaju, ako ne će da i oni preranom smrću ne umru. U samoj plemenitoj naravi, u biću čovjeka napisana su vječna načela, na kojima se osniva njegov umni i moralni razvitak: spoznaj sama sebe i svoj položaj u prirodi, svoje dostojanstvo, svoje zvanje, svoju posljednju svrhu; brani svoje pravo, ali priznaj i drugomu njegovo; čuvaj i brani svoju slobodu, ali štuj tudju; čini dobro, kani se zla; ili da u kratko reknemo, ono vrhovno pravilo i načelo, na kojem se sav rad, sav napredak čovječanstva osnivati ima: što želiš da drugi čini tebi, čini drugima, a što ne ćeš da tebi drugi ne čini, ne čini ti drugima.

Narodi, držeći se ovih načela, te idući u razvitku kulture ovim smjerom, ne imadu se bojati degradacije. Osvrtajući se na vlastiti svoj narod vidimo, da ga je providnost postavila u povoljne spoljašnje fizičke okolnosti, koje mu riješenje plemenitih civilizatornih zadaća olakoćuju, a i u samu sebi, u svojoj nutarnjoj prirodi imade potrebitih za to uslovlja. Proučavajući mu povjest, naći ćemo u njem mana i pogrješaka, ali ćemo naći vrlina, kriposti i plemenitih umnih i moralnih svojstva. To nam svjedoče njegova povjest, i njegova u poslovicama, pričama, legendama, narodnim pjesmama izražena moralna filosofija i religiozna ćud. Čistiti ga od mana, čuvati ga od pogrješaka, umnih i moralnih zabluda s jedne, a s druge strane podržavati, gojiti i razvijati u njem ljubav za istinu, težnju za dobrim, jednom riječi voditi ga smjerom prave kulture: to je zadatak znanosti i umjetnosti, to je zadatak škola i zavoda, to je svrha i ovomu zavodu, u čije ime mi govorimo i radimo. Otkad postoji, bijaše pregnuće njegovih članova, da ga, proučavajući prirodu i njezine pojave, upoznadu s njegovom lijepom domovinom, da mu, iznoseći na vidjelo iz hi-

storije slavna djela njegovih pradjedova, pokažu s jedne ruke mane i slabosti, ali s druge krijeposti i vrline.

U najnovije vrijeme zasnovala je akademija dva pothvata, koji bi u ovom smislu za napredak narodne kulture i prosvjete lijepim plodom uroditi mogli, a to su: *Zbornik za narodni život i običaje*, i *Gradja za povjest književnosti hrvatske.*

U prvoj publikaciji crta se individualnost naroda, kako se očituje u raznim granama javnoga i privatoga, društvenoga i obiteljskoga života. Nu u ovim granama života izbijaju često na vidjelo i takove pojave, koje narodnu individualnost, ako i jesu samo kao prolazna bolest na inače zdravom organizmu, ipak ne prikazuju u najpovoljnijem svjetlu. Ovake, rekli bismo, patološke pojave nijesu opasna bolest, ali ipak zadržavaju i obustavljaju narod u prosvjetnom i kulturnom napretku.

Proti tomu bit će uspješan lijek, da se narodu od vremena do vremena u pamet prizivlju slavni muževi, heroji iz njegove povjesti, koji su mu znanjem, ustrajnim radom, ljubavlju prama domovini, čvrstom voljom, čistim značajem i požrtvovnošću pokazali put, kojim se najsjegurnije ide do narodne slobode, kulture i prosvjete. S takovima uzorima upoznaje narod „Gradja za povjest književnosti hrvatske". Bog će dati, da ovi pothvati nadju u narodu željena odziva, a nadamo se, da će ga naći, jer veledušni domoljubi sjećaju se sveudilj ovoga zavoda, dočim mu priznanjem, potporama i plemenitim poklonima u pomoć pritječu, da bude narodnim hramom znanja i umijenja. Milo mi je, da mogu i ovom zgodom svoje riječi dokazom potkrijepiti svraćajući pozornost Vašu na prelijepi i plemeniti dar, remek-djelo našega, u vlastitom svojem narodu i daleko u vanjskom umjetničkom svijetu proslavljenoga umjetnika *Vlaha Bukovca*, na sliku Njegova Veličanstva našega premilosti-

voga vladara, koju je umjetnik jugoslavenskoj akademiji velikodušno poklonio: umjetnina i prema uzvišenom licu, što ga prikazuje, i prema umjetničkoj ruci, koja ju izvede, za ovaj zavod veleznamenita. Budi ovime plemenitomu narodnomu umjetniku izjavljena najsrdačnija hvala!

Ovaj plemeniti primjer patriotske darežljivosti i požrtvovnosti, nadajmo se, ne će ostati osamljen, jer kako veliki dobrotvor naroda i osnovatelj ovoga zavoda veli: „Narod, koji se ne zna za svoje idealne ciljeve uzpaliti i na sve moguće žrtve ohrabriti; narod, koji uviek i uviek samo strahuje i prèda; narod, koji u ozbiljnih okolnostih jedino na svoju slabost i nemoć misli, da samo pod tudjim okriljem, tudjom moći i pomoći živjeti može: takov narod trune, iznemaže i propada, takov narod očevidno ne ima zaloga života i budućnosti. Suprotivnim pako načinom narod, koji zna što hoće, koji si nikad i uz nikakovu cienu na svietu ne da iz duše i savjesti izbiti onu idealnu svrhu, koja od samoga Boga dolazi; narod, koji u odlučni čas zna sve svoje sile u jedno sakupiti i na postignuće svojih viših ciljeva obratiti, koji zna u takovi čas obćim oduševljenjem onu rečenicu: il slobodno živjeti il slavno umrieti, takav narod, pak bilo mu se kroz vjekove boriti, patiti i svake žrtve podnašati, prije ili poslije se spasi i slobode se svoje dovine“.

2. Izvještaj tajnika

DRA. FR. VRBANIĆA,

o gospodarskim prilikama akademije god. 1897.

Veleštovana gospodo!

Kadgod mi je s ovoga odličnoga mjesta izvijestiti o gospodarskim prilikama akademije, vazda žalim, što ne mogu prikazati takove slike, koja bi ne samo kod poštovanih mojih drugova nego i kod cijeloga naroda probudila nadu, kako će naša akademija u punoj mjeri moći provadjati one književne osnove, što ih je i dosada zasnovala i još neprestano snuje za proučavanje prošlosti hrvatskoga naroda i njegova jezika, za izpitivanje narodnoga života i njegovih običaja, za sabiranje gradje o povijesti književnosti hrvatske, te za istraživanje zemlje i njezinih prirodnih prilika. Ova nada ostaje žalibože i ovaj put pusta, jer imovinske prilike akademiji i sada nalažu, da neke svoje osnove odloži na bolja vremena, druge da provodi lagano, a treće, koje je već odpočela provadjati, da prekine barem za neko vrijeme.

Kad bi akademija i u slaboj mjeri htjela zadovoljiti onim zadatcima, na koje je zvana po svojim pravilima, morala bi svake godine raspolagati mnogo većom svotom nego li iznose njezini godišnji prihodi.

Danas se redoviti prihodi akademije kreću oko 17 do 18 hiljada forinti, dok bi njezine potrebe zahtijevale barem svotu od 22 hiljade forinti. Naravno je dakle, da se proračuni akademije svake godine svršuju s deficitom, koji, kad se ne može pokriti većom prodajom knjiga,

svakako ima tu posljedicu, da se štampanje gdjekoje knjige obustavlja, ako se je na nju i mislilo kod sastavka proračuna. Pogledom na ove prilike akademija mora tim većom hvalom pozdraviti svakoga, tko joj pripomogne, da se njezini prirodi pridignu i njezina gospodarska snaga ojača. S toga se akademija i ove godine ovom svečanom zgodom prije svega sjeća svoga pokrovitelja i dobročinitelja, koji ovaj naš zavod od postanka njegova pa sve do danas ljubi jednakom ljubavi i grli nepromijenjenom brigom i skrbi. Kao što svake godine, tako nam je i ove naš preuzvišeni gospodin pokrovitelj pritekao u pomoć stalnom godišnjom potporom od jedne hiljade forinti za izdavanje velikoga akademijskoga rječnika. Hvala mu pred narodom na ovom veledušnom darom, bez kojega bi moralo zapeti izdavanje ovoga velikoga djela naše akademije.

Akademija je sretna, da uz svoja čedna sredstva i uz ovu veledušnu potporu svoga pokrovitelja može izdati barem jedan svezak svoga „Rječnika"; ali ni toga ne bi mogla učiniti, da barem u tom pogledu ne uživa potpore hrvatske zemaljske vlade, koja našemu vrijednomu drugu i uredniku „Rječnika" profesoru Budmanu dozvoljava trajan dopust, da sve svoje sile može posvetiti ovomu teškomu i trudnomu poslu.

Na ovoj dozvoli budi joj izrečena najtoplija hvala, s kojom akademija spaja i najtvrdju nadu, da će visoka vlada doskora i povoljno riješiti njezinu ponovnu pretstavku, kojom je za izdavanje svojih publikacija zamolila stalnu godišnju novčanu potporu iz zemaljskih sredstava.

S osobitom hvalom dužnost je akademiji ovom svečanom zgodom spomenuti, da je u red dobročinitelja njezinih ove godine stupio naš najstariji i najvidjeniji novčani zavod „Prva hrvatska štedionica", darovavši

povodom proslave svoga pedesetgodišnjega opstanka znamenitu svotu od pet hiljada forinti. Na ovom plemenitom i rodoljubnom daru akademija se je već pismeno zahvalila novoj svojoj dobročiniteljici, a čini to ponovno i danas pred cijelim narodom uz želju, da ovaj primjer brige i skrbi za našu knjigu nadje više nasljednika.

Nu kako je „Prva hrvatska štedionica“ ovaj dar poklonila u izričnoj namjeni, da ta svota služiti ima za izdavanje znanstvenih djela za opću naobrazbu i to u prvom redu iz humanističkih struka, držala je akademija prvom svojom dužnošću odlučiti, kako da ovoj namjeni darovateljice udovolji. Ona je to učinila tim radje, jer je već davno osjećala potrebu izdavanja ovakovih djela, ali zbog pomanjkanja posebnih sredstava nije od svoga redovitoga prihoda u tu svrhu mogla ništa žrtvovati. Da se u napredak izdavanje ovakovih djela osigura, osnovala je akademija posebnu zakladu pod imenom: *„zaklada za izdavanje znanstvenih djela za opću naobrazbu“*. Temeljna glavnica ove zaklade sastoji od navedenih 5000 for. „Prve hrvatske štedionice“. i od onih 2000 for., što ih je prošle godine akademiji veledušno darovao u njezine svrhe presv. g. grof Rudolf Normann Ehrenfelski. Akademija je uredila posebna pravila za tu zakladu, te će biti osobito zahvalna onima, koji će svojim darovima pripomoći, da se ova zaklada što prije poveća, kako će njezinim prihodom što češće moći na oltar domovine prikazati po koje takovo djelo. Pravila ove zaklade priopćiti će akademija u svom „Ljetopisu“, a da se što prije ispuni želja njezinih plemenitih darovatelja, ona će na račun ove zaklade već u seriji ovogodišnjih svojih publikacija izdati jednu knjigu, što ju je napisao naš vrijedni drug akademik Nadko Nodilo. O tom djelu izvijestiti će napose moj poštovani drug i tajnik dr. Fr. Marković.

Uz ove darove primila je akademija tečajem ove godine jošte od pravosudnoga odjela visoke kralj. zem. vlade svotu od 8 for. $6^1/_2$ nvč., koja je preostala od popusta za premije kod osiguranih zgrada kralj. zem. kaznione u Mitrovici, a od pokojnoga župnika u Moravču Gustava pl. Barabaša iznos od 139 for. 28 novč.

Napokon se sjetiše našega zavoda kod izjave svoje posljednje volje u svojim oporukama: kanonik prvostolne crkve zagrebačke Konrad Šnap, i Marija udova Amruš, svako sa 100 for., te Antun Fetzer, umirovljeni župnik i začasni kanonik, koji je akademiji zapisao jednu akciju hrvatske eskomptne banke u nominalnoj vrijednosti od 200 forinti, a Strossmajerovoj galeriji slikâ ostavio sliku „Salvator mundi“.

Pravosudnomu odjelu visoke vlade budi izrečena najtoplija hvala, a vrijednim i rodoljubnim pokojnicima harna uspomena i vječna „slava“.

Od navedenih darova priložila je akademija dar Gustava pl. Barabaša zakladi za izdavanje znanstvenih djela za obću naobrazbu, dok će glede ostalih stvoriti zaključak nakon što bude ostavinska rasprava dovršena i dotični joj zapisi izplaćeni.

Imovina jugoslavenske akademije sastoji u prvom redu iz akademijske zaklade, koja je po iskazu računarskoga ureda kralj zemaljske vlade koncem g. 1896. iznosila ukupnu svotu od 263.496 for. $96^1/_2$ nvč., u kojoj je svoti sadržana ne samo posebna zaklada biskupa Strossmayera za uzdržavanje Strossmayerove galerije slika u nominalnom iznosu od 10.850 for., nego i zaklada baruna Gustava Hillepranda-Prandaua u nominalnoj svoti od 12.200 for. Prema iskazu spomenutom u prošlogodišnjem izvještaju ukupna svota akademijske zaklade je manja za 20.288 for. 84 novč., i to s razloga, što je prošle godine taj iznos upotrebljen za gradnju nove

akademijske kuće na uglu Petrinjske i Šenoine ulice. Kako je akademija sve naumljene gradnje dogotovila, te nije više voljna što od svoje glavnice investirati u kuće, to gornja svota akademijske glavnice, koja je uložena u vrijednostne papire, ne će više manjom postajati.

Uz ovu glavnicu ima akademija prema onomu, što sam bio slobodan već napomenuti, posebnu zakladu za izdavanje znanstvenih djela za opću naobrazbu, koja danas iznosi ukupnu svotu od 7139 for. 28 novč. a. vr., te je uložena u štedioničke knjižice I. hrvatske štedionice. Usljed toga iznosi imovina akademije, uložena u vrijednostne papire i štedioničke knjižice, ukupni iznos od 270.636 for. 28½ novč.

Vrijednost nekretne imovine jugoslavenske akademije računa se najmanje na 469.000 for.; od ove svote dolazi na akademijsku palaču 260.000 for., a ostatak od 209.000 for. na šest akademijskih kuća, koje se nalaze u Zagrebu. Prema tome iznosi ukupna imovina jugoslavenske akademije svotu od 739.636 for. 28½ novč. Koncem god. 1866., dakle u vrijeme, kad je naša akademija započela svojim životom, iznosila je njezina imovina ukupnu svotu od 200.720 for., te se je prema tomu u razdoblju od trideset godina pomnožala za 538.916 for., to jest za više od 268%. Ovaj prirast nastao je u jednu ruku time, što se svake godine u smislu naših pravila jedna petina čistoga prihoda priklapa glavnici, a u drugu veledušnim darovima dobrotvora i prijatelja akademije, u redu kojih prvo mjesto pripada našemu velikomu dobrotvoru i pokrovitelju, preuzv. gosp. biskupu Strossmayeru.

Čisti prihod akademijske glavnice, odbivši spomenutu petinu, kojom je akademija mogla razpolagati, iznosio je prije trideset godina, t. j. u prvoj godini našega

opstanka, godine 1867., 7856 for., dok danas prihod njezin od navedne glavnice iznosi okruglu svotu od 16.000 for., i to 11.500 for. od akademijskih kuća, a 4500 for. od vrijednostnih papira. Istina je, da se prihod akademijske glavnice nije umnožio u onom omjeru, u kojem i sama glavnica; jer dok je ova potonja narasla za 268%, prirastao je prihod samo za nešto preko 103%. Razlog ovomu nerazmjeru moramo tražiti u tom, što je u navedenoj svoti današnje akademijske glavnice sadržan iznos od 260.000 for., koji nama ne nosi nikakova efektivnoga prihoda, a to je vrijednost akademijske palače, a zatim iznos od 7138 for., koji spada zakladi za izdavanje znanstvenih djela za opću naobrazbu, koja je zaklada osnovana istom ove godine, te će se njezin prihod iskazivati istom slijedećih godina. Ako od današnje imovine akademijske u iznosu 739.636 for. odbijemo ovu svotu od 267.139 for., koja nam nije nosila nikakova dohodka, tada preostaje iznos od 472.497 for., koji nam pruža dohodak od 16.000 for.; ako se taj iznos isporedi s glavnicom od g. 1866, tada iznosi prirast te glavnice nešto preko 103%, tako, da je prihod akademijske glavnice prirasao u istom onom razmjeru, u kojem je prirasla i ona glavnica, koja nosi dohodak. Ali i taj današnji dohodak bio bi u daleko povoljnijem razmjeru veći, da akademija ne mora ispunjavati nekih obveza, što ih je preuzela od svojih dobrotvora. Tako isplaćuje ona udovi vrijednoga rodoljuba Jakića na godinu od svoga prihoda preko 900 for., a udovi Doželinčićki 660 for. Uzme li se ovo u obzir, to su u razdoblju od 30 godina prihodi akademije narasli u daleko povoljnijem omjeru od njezine glavnice. Ovaj povoljni prirast prihoda akademijske glavnice od osobitoga je povoljnoga uticaja i na samu glavnicu, jer je jedna petina, kojom se povisuje glavnica, prije trideset godina

iznosila 1964 for., dok se danas svake godine povisuje glavnica na temelju te petine u okruglom iznosu od 4300 for. Bude li se našlo u narodu našem dobrotvora, koji će se sjećati našega najvišega znanstvenoga zavoda, to bi se akademija, uz njihovu darežljizost i uz redoviti prirast njezine glavnice na temelju jedne petine njezinih prihoda, prigodom slave svoje pedesetgodišnjice mogla iskazati imovinom od jednoga milijuna forinti. Dao Bog, obistinila se ova želja!

Potanki iskaz o upravi akademijske imovine tečajem godine 1897., te o prihodu i rashodu, što ga je imala akademija tečajem ove godine, priopćiti će ona u zaglavnim računima. Nu već danas mogu reći, da se je tečajem godine raspršila ona bojazan, kojom je uprava započela svoje ovogodišnje gospodarsko poslovanje, te koja je nastala s toga, što je glavna skupština akademije ne samo odredila, da se preko redovitoga proračuna od svote unišle za izvanrednu prodaju akademijskih publikacija potroši 300 for. za istraživanje zemlje i 700 for. za sabiranje folklorske gradje, nego što je i redoviti proračun za ovu godinu zaključila s manjkom od 462 for.; povrh toga trebalo je iz ovogodišnjih prihoda namaknuti trošak od blizu 2000 for. za prvi svezak „Zbornika za narodni život i običaje južnih Slavena“, koji se je morao štampati doduše na račun pubikacija prošle godine, ali iz prihoda ovogodišnjih. Srećom mogosmo nakon zaključenih računa od prošle godine prenijeti u ovu godinu gotovine u iznosu od 970 for.; čisti prihod dotacije iz akademijske zaklade bio je prema proračunu veći za 937 for.; visoka vlada nam je povratila 1248 for. na račun dviju petina za popravak akademijske palače; a napokon smo od prodaje knjiga primili za 1500 for. više nego li je bilo preliminovano u proračunu. S ovim većim prihodima od preko 4600 for. mogli smo pod-

miriti i gornje potrebe, i ona prekoračenja u našem proračunu, kojima uz najbolju volju nijesmo mogli izbjeći; a što je najglavnije, akademija je količinu svojih ovogodišnjih publikacija i brojem i opsegom raširila preko svoje prvobitne osnove uza sve to, što su prema postojećim prilikama ponarasli troškovi za štampanje knjiga.

Prvu seriju svojih ovogodišnjih publikacija predali smo javnosti mjeseca srpnja ove godine, i to u svemu četiri knjige: *„Ljetopis“* za god. 1896. svez. XI., Milivoj *Šrepel: „Gradja za povjest književnosti hrvatske“* knjiga I., te *„Rad“* knjiga 130. i 131. Od ovih knjiga štampana je kod svake naklada od 600 primjeraka, te je akademija u tu svrhu potrošila okruglo 3200 for.

Druga serija ovogodišnjih publikacija većim je dijelom doštampana, te će se najkasnije polovicom veljače predati javnosti. U ovoj seriji izdati će akademija u svemu *sedam* knjiga i to: *Rad“* knjiga 132 i 133, *„Monumenta Ragusina“* svez. V., *„Zbornik za narodni život i običaje“* knjiga druga, *„Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika“* svezak 17.; *Spiridion Brusina: „Gradja za neogensku malakološku faunu Dalmacije, Hrvatske i Slavonije“*, te *Nadko Nodilo* „Historija srednjega vijeka“ svezak I. Od ove serije štampa se „Rječnik“ u 2000, „Zbornik za narodni život i običaje“, te „Historija srednjega vijeka“ u 1000, a ostale publikacije u 600 istisaka. Ukupni trošak za drugi skup publikacija iznositi će preko 11.300 for. Uzme li se u obzir, da je akademija iz ovogodišnjega prihoda za prvi svezak „Zbornika za narodni život i običaje“, koji je izišao u nizu prošlogodišnjih publikacija, potrošila 1800 for., to je ona faktično izdala za svoja znanstvena djela ove godine preko 16.300 for., dakle više nego još jedanput toliko, kolik je bio cio njezin prihod prije trideset godina. Od ovih publikacija

izdat će se „Historija srednjega vijeka“ na račun zaklade za izdavanje znanstvenih djela za opću naobrazbu, a jedan, i to znatniji dio troška u iznosu od 1700 for., za navedeno djelo akademika Brusine već je podmiren prijašnjih godina, jer su slike, potrebite za ovo djelo, bile već od prije gotove. Akademija je dakle uza sva svoja čedna sredstva iz ovogodišnjih prihoda za nauku i prosvjetu privrijedila 11 knjiga, i za nje potrošila znamenitu svotu od 14.600 for. Nu ovo još nije sve, što je akademija iz svojih prihoda izdala za svoje znanstvene svrhe. Da sa svoje strane barem išta doprinese za znanstveno istraživanje zemlje, ona je dozvolila g. prof. Daminu za istraživanje pauka u Hrvatskoj i Slavoniji, a profesoru dr. Langhofferu za istraživanje kukaca u Hrvatskoj i Slavoniji, svakomu po 150 for. Nadalje je potrošila akademija za prepisivanje regesta zagrebačkih arkiva i za skupljanje razne historijske i ine literarne gradje oko 600 for., i ne uračunavši troškova za knjižnicu i arkiv. Napose bi akademija za uredjivanje arkiva bila morala žrtvovati i većih žrtava, da njezin član i arkivar Tadija Smičiklas nije bez ikakove posebne nagrade sav svoj trud uložio, da se naš arkiv konačno uredi. On je svu nagradu, koja bi mu imala pripasti, upotrebio za nagradjivanje pomagača, koji su kod toga pod njegovim nadzorom radili. Na ovoj njegovoj požrtvovnosti budi mu u ime akademije izrečena ovom svečanom zgodom najtoplija hvala.

Osobitu je brigu posvetila akademija skupljanju folklorske gradje, kako će to razložiti moj vrijedni drug tajnik dr. Franjo Marković; ona je u tu svrhu potrošila ljetos oko 700 for. Nu pogledom na veliko blago, koje se nalazi u našem narodu u njegovom narodnom životu i njegovim običajima, te pogledom na to, što se više ne smije dugo oklijevati, da se to blago sabere, aka-

demija je zaključila u svojoj glavnoj skupštini držanoj dne 16. prosinca o. g., da će žrtvovati sva svoja raspoloživa sredstva, da to blago u što većoj mjeri sabere. Ona je s toga odlučila, da se u tu svrhu mogu potrošiti one 3000 for., koje su joj preostale od izvanredne prodaje njezinih publikacija izašlih do konca godine 1894. Akademija svijestna si velikoga zadatka, što ga je preuzela izdavanjem folklorskoga zbornika, već unaprijed uvidja, da joj žalibože ni ova sredstva ne će doteći, da taj zadatak ispuni, te s toga nekom zebnjom gleda u budućnost, ne će li joj materijalna sredstva zapriječiti, da ovaj zadatak izvede prema svojoj namisli i prema časti i koristi naroda, ako li joj od druguda ne priteku u pomoć veća sredstva. Možebiti će naši imućnici i sama zemlja uvidjeti, da ne bi bila uzaludna pomoć, koju bi za taj posao imali dati našoj akademiji.

I ove godine davala je akademija svoje publikacije uz godišnju pretplatu od deset forinti, akoprem je knjižarska njihova cijena barem još jedan put tolika. Ali žalibože ove je godine akademija još manje, nego li prvih godina našla odziva u tom pogledu; broj ovogodišnjih njezinih pretplatnika nije dosegnuo niti jedne stotine. Pa ipak bi većim brojem pretplatnika akademija najlaglje mogla povisiti svoje redovite prihode. Mi uza sve to još ne zdvajamo, te te nadamo, da ćemo u našim patriotskim krugovima naći izdašne potpore, te da će nas svojom pretplatom poduprijeti mnogi, koji toga do sada učinili nisu, premda bi i po svom zvanju i po svom položaju to bili dužni učiniti.

Akademija je prema zaključku svoje glavne skupštine od 17. prosinca prošle godine i ljetos davala svoje publikacije izašle do konca godine 1894. uz dosadanju sniženu cjenu onima, koji su kupili sva akademijska izdanja. U svojoj glavnoj skupštini od 16. o. mj. od-

lučila je akademija u napredak ne davati svojih publikacija uz snižene cijene. Bude li u pojedinom slučaju od potrebe odustati od ovoga načela, akademija će to zaključiti u svakom slučaju napose.

Ukupna zaliha knjiga, što ih akademija ima u svom spremištu, iznosi okruglo 74.300 komada, a vrijednost njihova po potpunoj prodajnoj cijeni okruglu svotu od 175.500 for.

U ovoj dosta velikoj zalihi svojih publikacija naći će akademija još uvijek dosta izdašno vrelo za pomnažanje svojih prihoda, bude li se našlo općinstva, koje će ju podupirati. Najpače bila bi želja akademije, da se što prije raspača knjiga „Život i djela dr. Franje Račkoga“, jer je prihod od prodaje njene namijenjen za arkadu našega nezaboravnoga predsjednika. Nu žalibože ne samo da od te knjige imamo na skladištu preko 1600 istisaka, već imade još mnogih, koji nam niti su povratili knjige niti za nju poslali novaca. To i jest razlog, s kojega akademija uz najvruću želju još ni ove godine nije mogla pristupiti konačnomu uredjenju arkade našega Račkoga. Nadajmo se, da će se ova naša vruća želja buduće godine ispuniti.

Ja sam, veleučena gospodo, istinito i vjerno naslikao gospodarske prilike naše akademije u ovoj godini; ako one i nisu žalosne, nisu ni tako sjajne, da bi joj pružale zgodu, kako bi u većoj mjeri mogla razviti svoju djelatnost na polju knjige i nauke. Njezina pravila, njezina spremnost i njezina odlučna volja otvaraju joj u tom pravcu široko polje; ali žalibože njezina novčana sredstva takova su, da najznatniji dio svojih osnova ili ne može provesti ili samo u vrlo uskim granicama. Ali uza sve to akademija ne će otstupiti od postavljenoga si cilja; ona će i u napredak stupati stazom, kojom je koracala prvih trideset godina, u tvrdoj nadi, da će uz

pomoć Božju onima, koji iza nas dodju, i u materijalnom pogledu biti laglje nego li je danas nama. U toj nadi stupamo pouzdano i u četvrti decenij našega života.

---

3. Izvještaj tajnika

DRA. FR. MARKOVIĆA

o književnom radu akademije god. 1897.

Veleštovana gospodo!

Od posljednje svetčane sjednice, u kojoj je bio čitao pravi član matematičko-prirodoslovnoga razreda prof. Spiro Brusina svoju raspravu: „Pedesetgodišnjici narodnoga zemaljskoga muzeja“, razvijaše se književni rad akademije ovako.

Čitane su i prihvaćene tiekom g. 1897. ove razprave i prilozi:

U razredu *filologijsko-historijskom*:

Od pravih članova:

11. ožujka: od prof. dr. Petra Matkovića: „Putopisi Jos. Rosaccia i M. Quada, put u Carigrad L. Bernarda, Tr. Korobcjnika i Gj. Douse“ (za Rad).

Ovom razpravom nastavlja i donekle dovršuje akademik svoja iztraživanja o putovanjih po Balkanskom poluotoku 16. vieka. Rosaccijev putopis nosi naslov: „Viaggio da Venetia à Constantinopoli per mare e per terra“. Istoga putopisa ima više izdanja, najstarije je od god. 1574., a najmladje od g. 1606. Sva se izdanja odlikuju svojimi u bakru rezanimi slikami, izvedenimi umjetnikom Markom Sadelerom, a razna izdanja razlikuju se medju sobom samo brojem slika. Ovaj putopis spada medju ona djela, koja su se prema potrebi stereo-

tipno preštampavala; godina, mjesto štamparije, ime pisca i bakrorezca se prema okolnostim dodavalo ili pak izostavljalo. Putopis prikazuje najprije put od Mletaka do Carigrada po kopnu, zatim isti put po moru. Put do Dubrovnika naravno ide morem; dakle ovaj dio zajednički je u jednom i drugom pravcu, a od Dubrovnika odpočimlje mu carigradski kopneni put. Nu ovaj je put poznat jur od putopisa Rambertova, a opis mu nije drugo nego suhoparan izkaz golih putničkih stanica u formi staro-rimskih itinerara, izpisanih iz spomenutoga Rambertova putopisa. Za ovaj kopneni put ne prinosi putopisac nijedne slike, koja bi put osvietlila, dočim je pomorski put do Carigrada obilno bakrorezi razsvietljen. U cielosti Rosaccijev putopis nije drugo, nego tadanja putnička ručna knjiga, priredjena na uputu onih, koji su iz Mletaka putovali na Iztok, osobito u Carigrad i u sv. zemlju. — Slično djelo Rossacijevu imamo u njemačkoj literaturi onoga vieka, naime od Matije Q u a d a, koji je rezultate svojih premnogih putovanja objelodanio u formi putničkih knjiga, sličnih n. pr. današnjemu Baedeckeru. Medju Quadovi putničkimi knjigami osobito se iztiče njegov L i b e r a l i q u o t i t i n e r u m (I. dio Urselis 1602., II. dio Francof. 1603.). Quadus opisuje u pomenutoj knjizi medju ostalimi i put preko Ugarske u Carigrad, pa preko Dubrovnika kopnom i morem u Carigrad. Za put preko Ugarske upotrebio je poznati putopis Besoltov, (Rad, CXXIX, 47), a za put preko Dubrovnika, kopnom i morem, izcrpio je Rosaccija, što se u razpravi na tanje dokazuje i ocjenjuje.

Putopis o putovanju mletačkoga poslanika L. Bernarda u Carigrad od god. 1591. napisan je od poslanikova tajnika (Ivana Cavazza), koj se nigdje u putopisu ne imenuje. Povod pako ovomu putu bijaše, što bi G.

Lippomano, mletački bailo u Carigradu, okrivljen, da je izdao držane tajne te bi se presudi vieća desetorice imao uapsiti i u Mletke dovesti, a ovu tajnu odluku imao je po odredbi istoga vieća izvršiti pomenuti izaslanik Bernardo. Putopisu je naslov: „Viaggio à Constantinopoli di ser L. Bernardo per l' arresto del bailo s. G. Lippomano 1591. — Pošto se izaslanik tek putem odlučio, da putuje radi dubrovačke radoznalosti neobičnim putem preko Elbasana, sklonu to putopisca, da napiše itinerar o tom neobičnom putu, da tim dade uputu onim, koji bi se slučajno odlučili da podju istim putem. Sav Bernardov kopneni put od Lješa do Carigrada razdielio je akademik na dva glavna diela: od Lješa do Soluna, pa od Soluna do Carigrada. Prvi dio opet na dvoje, naime od Elbasana. pa do Soluna.

Prvi odsjek do Elbasana spada medju najrjedje puteve, jer o njem neima putopisa nit iz starijega, nit iz onoga doba: s toga je već ovaj dio puta dosta znatan, što o njem nismo imali dosele putopisa, dočim je put od Elbasana dalje sastavinom staroga rimskoga puta „viae Egnatiae“. Pošto je akademik ocienio putopis Bern. puta, poredjujući ga sa starijimi i novijimi putopisi, izvadja odatle, da je ovaj putopis, izazvan tajinstvenom odlukom mlet. vieća desetorice, pravi putopis u smislu onoga doba, a opisi priedjela i mjesta su mu tako vjerni, da su često s opisi novijih putopisaca u liepom skladu. U cielom putopis Bernardova puta stoji na visini svojega doba, te spada medju najbolje talijanske putopise onoga vieka; a tim je znatniji, što se odnosi na put, o kojem imamo iz onoga doba malo putopisa.

Razpravljajući akademik o drugom putovanju Trifona Korobejnikova iz Moskve u Carigrad god. 1593., govori na kratko i o starijih ruskih

putopisih srednjega i onoga vieka. Medju svimi ovimi, dosele tiskom priopćenimi putopisi, jedini je ovaj Korobejnikov, kojega put vodi preko Balkanskoga poluotoka, a taj je put onaj isti, kojim putovahu predjašnji poljski poslanici u Carigrad (Rad CV.). U cielom Korob. opis puta od Dunava bio bi znatnom dobiti za iztočni kraj Balk. poluotoka, kad bi bio putopisac nastavio svoja topografijska bilježenja, kao što je radio na putu od Smolenskoga do Dunava, i kad bi bio na isti način opisao svoj put od Aitosa do Adrianopola.

Napokon medju putnike, koji su nauke i iskustva radi u 16. vieku na Iztok putovali, spada i humanista Gjuro Dousa, koj je u latinskom pismu, pisanom svomu otcu, glasovitomu učenjaku, na kratko opisao svoj put u Carigrad Pismu je naslov: G. Dousae de itinere suo constantinopolitano epistola; prvo izdanje u Leydenu 1598., drugo u Antwerpenu 1599., a preštampano je i u Gronovia (VI, 3342.). Dousa pripravljao se za svoj put u Heidelbergu i u Poljskoj. U Heidelbergu upozna se i s glasovitim Freherom, koj ga uputi, da prevede na latinski glasovito djelo Codinovo, koje Freher dade štampati. U Poljskoj učio je slavenski, pošto mu je znanje ovoga jezika bilo za put od prieke potrebe. Dousa zaputi se s karavanom iz Lvova k ušću Dunava, odkuda je morem u Carigrad putovao. Na povratku iz Carigrada putuje D. s poljskim poslanikom kući, a put mu vodi istočnim krajem Balk. poluotoka, kojim su putom obično putovali i poljski poslanici, koje D. mjestimice popunjuje.

Tim bi se, završuje akademik, s putovanji primakao ka kraju 16. vieka, te je sve putopise 16. vieka, odnoseće se na kopno Balkanskoga poluotoka, što je našao zabilježene u starijih i novijih izvorih, u izvodu priobćio, objasnio i ocienio. Vrh toga je pet putopisa ne-

posredno iz izvora crpio. Razpravljeni putopisi već po svojoj starosti spadaju medju bibliografijske riedkosti, a nekoji su malo ne „unica“. Nu ipak mu je preostala još jedna znatna pukotina — Busbek-Druschwam — koja će se tek onda popuniti, kada Druschwamov putopis. koj je još uviek u rukopisu, svjetlo ugleda, a onom prilikom moći će se koja reći i o naučnih rezultatih ovih ukupnih akadem. razpravljanja.

6. svibnja: od prof. Vj. Klaića: „O hercegu Andriji (1197—1204)“ (za Rad).

Akademik nadovezuje svoje iztraživanje na studije starine Mikotzy-ja i bečkoga profesora dra. Alfonsa Hubera, te nastoji na osnovu poznatih spomenika prikazati podpunu sliku hercega Andrije, kojega je vladanje bilo znamenito za kasniji razvitak hrvatskoga kraljestva, a naročito za razvitak hercežke vlasti i odnosâ hrvatskoga kraljestva prema ugarskomu.

Osobitu pozornost svraća akademik na razmirice i borbe hercega Andrije s bratom, kraljem Emerikom. Andrija se diže tri put na brata (1197., 1199., 1203.). Dosadanji historičari nijesu ulazili u trag pravim uzrocima tih razmirica, već su Andriju bijedili, da se je borio s bratom iz puke pohlepe za kraljevskom krunom. Akademik medjutim sudi, da je Andrija ustajao na brata, da brani i utvrdi svoje nasljedno pravo proti novome principu, po kojemu bi sinovi kraljevi imali preče pravo na prijestolje od braće njegove. Zanimljivo je još konstatovati, da je kralj Emerik osim Andrije imao još dva brata: Salomona i Stjepana. To saznajemo iz kronologičkoga prijegleda, što ga je u polovici XIV. stoljeća zagrebački kanonik, Ivan arcidjakon gorički, priložio svojemu djelu: „Statuta capituli Zagrabiensis saeculo XIV“.

U istoj sjednici priobći se od prof. dra. Petra Matkovića književna obznana: „Vicko Dimitrije Volčić, Dubrovčanin, kartograf XVI. vieka“ (za Rad).

18. studenoga: od prof. T. Smičiklasa nekrolozi (za Ljetopis) o dvama pokojnim akademicima, i to: 1. O dru. Ivanu Črnčiću (1830—1897). Najprije se iza pogleda u njegovu mladost ogledaju njegovi prvi mladenački pokušaji u tumačenju glagolskih spomenika. Zatim se ogleda što je uradio za znameniti spomenik Zvonimirov kod sv. Lucije u Baškoj dragi; kako je oko svoje radnje „Najstarija poviest krčkoj, osorskoj, rabskoj, senjskoj i krbavskoj biskupiji“ savio više radnja, koje sve zajedno razsjetljuju povjestno-geografijske i entnografijske prilike primorskih strana najstarije dobe; koliko je privriedio svojim „Dukljanskim ljetopisom“; osobito pak koliko mu je zahvalna slavenska nauka za novo izdanje Asemanova evangjelistara. Akademik se napokon dotaknu i zasluga Črnčićevih oko napredka našega zavoda sv. Jerolima u Rimu i oko povjesti njegove, a i za nove crkvene knjige slavenske hrvatskim biskupijama. 2. O o. Euzebiju Fermendžinu (1845—1897). On je kao generalni definitor reda sv. Franje bio historik franjevačkoga reda te nastavio sa XXV. sveskom Annales Minorum — sve do konca XVII. vieka. — Kako mu je bio otvoren arkiv rimske propagande i svih samostana po našim zemljama, prikupio je veliko gradivo u Acta Bulgarica, Acta Bosnae, i napokon Acta Croatiae ecclesiastica, kojima se znamenito razsvjetljuje povjest jugoslavenskih zemalja crkvena i kulturna u najstrašnije doba, kada su Turci ove zemlje poklopili. A dragocjeni su i njegovi prinosi za kulturnu povjest i knjigu hrvatsku u XVII. vieku.

2. prosinca: od prof. dr. A. Musića: „Relativne rečenice u hrvatskom jeziku“ (za Rad).

Akademik najprije ističe, da u hrvatskom jeziku (kao i u drugim jezicima) imaju dvije kategorije relativnih rečenica. Jednoj pripada primjer: No ja tražim silna Vlah-Aliju, koji mi je dvore rasturio (Vuk, N. pj. II., 276.); a drugoj pripada primjer: Ko drugomu jamu kopa, sam će u nju pasti (Vuk, N. posl.). U prvom primjeru relativ „koji“ znači „on“, a u drugom relativ „ko“ znači „ako *x*, ako *y*, ako *z* . . . ako makar tko“. S toga zove pisac drugu kategoriju relat. rečenica „hipotetičke relat. rečenice“, a prvu kategoriju „paratetičke relat. rečenice“. Onda se u kratkoj digresiji pisac osvrće na indefinitna pronomina, kojih se razlikuju takodjer dvije vrste: individualna (n. pr. „netko“) i generalna (n. pr. „tko“); prva se upotrebljavaju u afirmativnim rečenicama, a druga u hipotetičkim i u drugim rečenicama, koje imaju karakter hipotetičkih rečenica. Ova dipresija ima svrhu, da pokaže, da relativni pronomen nije ništa drugo nego generalni indefinitni pronomen, a hipotetičke relat. rečenice da su upravo hipotetičke rečenice bez hipotetičke konjunkcije (ako). Ako je tako, onda je relativni pronomen (od indefinitnoga) postao upravo u hipotetičkim relat. rečenicama, a istom iz njih prešao i u paratetičke. U opće valja za indoevropski prajezik suponirati dva relativna pronomina, i to „*jo-*“ za paratetičke relat. rečenice i „*qo-*“ za hipotetičke relat. rečenice; prvi je postao relativan od anaforičkoga, a drugi od indefinitnoga. Pojedini su pak jezici ponajviše prihvatili samo po jedan od ova dva pronomina za jednu i za drugu vrstu relat. rečenica, pron. „*jo-*“ n. pr. staroindijanski i grčki jezik, a pron. „*qo-*“ n. pr. latinski, litavski i slavenski jezici (ali se u slavenskim jezicima

kao relativ upotrebljava i pron. *„jo-“*, n. pr. u staroslovenskom, *„i-že. ja-že, je-že)*.

U drugom dijelu raspravlja pisac o kondicionalu u relativnim rečenicama. U paratetičkim je relat. rečenicama kondicional svagda preterit futura, a u hipotetičkima može biti i preterit futura i preterit perfektivnoga prezenta. Napose govori o hipotetičkim rečenicama s „kad bih“, koje isporedjuje s kausalnim rečenicama sa „kad“ (n. pr. Kad si svoga brata otrovala, otrovat ćeš i mene junaka. Vuk, N. pj. I., 216.). „Kad“ se ni u jednom ni u drugom slučaju ne proteže na „tada“ u glavnoj rečenici, nego na riječ „vrijeme (zgoda, situacija)“, koju valja u misli dodati. Razlika je pak izmedju jednih i drugih rečenica u tom, da se ono vrijeme (zgoda, situacija), na koje se „kad“ proteže, u kausalnoj rečenici konstatira, a u hipotetičkoj suponira. Po tom navedeni primjer znači: Konstatiram (da je bilo) vrijeme, kad si svoga brata otrovala, pa s toga tvrdim: otrovat ćeš i mene junaka. A primjer: Kad mi ne bi došo u Drobnjake ti, moj brate Čerović Novica, ne bi mene aga vjerovao (Vuk, N. pj. IV., 494.) — znači: Suponiram (da bi došlo) vrijeme, kad mi ne bi došao u Drobnjake ti, moj brate Č. N., pa s toga tvrdim: ne bi mene aga vjerovao. — Tako su hipotetičke rečenice s „kad bih“ upravo hipotetičke relativne rečenice, a kondicional je u njima preterit futura.— Za sve kategorije rečenica, o kojima pisac raspravlja, navodi obilje primjera iz samih narodnih umotvorina.

Od članova dopisnika:

23. siečnja: od o. Eusebija F e r m e n d ž i n a: „L i s t i n a S i g i s m u n d a T a l o v c i m a o d g o d. 1437.“;

30. listopada: od školskoga nadzornika L. Z o r e: „N a s t a v a k p a l j e t k o v a n j a p o j e z i k u“.

Od nečlanova:

28 svibnja: od gimn. prof. u Mostaru Mateja Milasa: „ispravci dubrovačkijeh riječi u Vukovu rječniku“ (za Rad);

30. listopada: od pristava u zemaljskom arkivu Emila Laszowskoga: „Stara hrvatska županija podgorska (comitatus Podgoria)“ (za Rad), sliedećega sadržaja:

Ova se županija spominje u izpravama od XII. do XIV. vieka, a sterala se u priedjelu izmedju Kupe i Save, graničeći s istočne strane s Turopoljem, okićkom županijom i kotarom samoborskim. U svom uvodu temeljito stoji Laszowski na stanovištu, da su sve suvremene županije po Hrvatskoj uredba, koja se temelji na staroj hrvatskoj uredbi župe. Svoju razpravu o županiji podgorskoj razdielio je u dva glavna odsjeka. U prvom tumači topografiju i obseg podgorske županije, a u drugom govori o uredbama njezinim. Središtem podgorske županije bio je grad Podgorje, kojemu danas nalazimo razorene ostatke u razvalini „Turanj“ kod Sv. Jane. Pošto je ova županija obstojala samo do polovice XIV. vieka, to se govori o spomenutom samo za razdobje od XII. do XIV. vieka. Razpravljajući o uredbama podgorske županije, u prvom redu govori o županu (comes) podgorskom: o vlasti njegovoj i o odnošaju mu prema kralju, vojvodi (hercegu) i banu hrvatskom i prema bratstvima njegove županije. Medju županima podgorskim osobito iztiče se Aleksander (1249—1259).

Žiteljstvo stare podgorske županije dielilo se u bratstva, kojih su bile dvie kategorije. Jedno su plemenita bratstva (jobagiones), a drugo su seoska bratstva (castrenses). Medju prve spadaju Draganićani, Cvetkovićani, Pribićani, Jačkovići i drugi, a medju potonje Brebrovčani, Goričani, Slavetićani itd. Govoreći o bratstvima županije podgorske iztiče se naročito njihov pravni položaj, odnošaj prema

županu, njihov medjusobni odnošaj, imovinske prilike, pravni običaji, eksempcija od ovisnosti prema podgorskom gradu itd. Ovakova bratstva mogla su primiti i strane u svoju zajednicu, a time su oni dobili isti položaj kao i članovi bratstva, koje ih je primilo. Neka bratstva postala su plemićima kraljevine: tako Domagovićani i Pribićani. I castrenses, medju koje spadaju i tako zvani „cives“ i „hospites“, mogli su kraljevskim privilegijem osloboditi se ovisnosti od županijskoga grada. Na taj način stekoše „hospites“ jastrebarski g. 1257. neovisan svoj položaj.

Županija podgorska obstojala je faktično do pod konac XIII. vieka, dok ju nisu kraljevskom darovnicom god. 1293. dobili knezovi Babonići. Po imenu obstoji i dalje do polovice XIV. vieka. Na mjesto župana podgorskoga spominje se od toga doba do polovice XIV. vieka „župan jobagiona podgorskih“, koji ipak nije istovetan sa „županom podgorskim“. On je doista župan glavar bratstva podgorskih, a njegov je odnošaj napram cjelokupnosti plemenitih bratstva podgorskih, kakav je kasnije odnošaj pojedinih „župana“ ili „sudca plemenite braće“ napram pojedinom bratstvu.

Plemenita bratstva ostala su i nakon prestanka podgorske županije više manje neodvisna, unatoč pritiska zemaljske gospode, koja su držala prostrane gospoštije, nastale na bivšem teritoriju županije podgorske, dok su seoska bratstva bili njihovi kmetovi.

U svim tim razloženim odnošajima jasno se razabiru uspomene na negdašnju starohrvatsku župu podgorsku, koja je tek pod vladom hrvatskih kraljeva iz kuće Arpadovića zadobila neki promienjeni karakter, kako su to i ostale hrvatske županije (comitatus) doživjele.

18. studenoga: od prof. dr. Gjure Šurmina za štampu priredjena „Acta croatica do god. 1500“

kao sastavni dio akademijskoga zbornika „Monumenta Slavorum meridionalium“.

U razredu *filosofijsko-juridičkom:*

13. prosinca: od pravoga člana dra. F. Markovića: „Prilog estetičkoj nauci o baladi i romanci“ (za Rad).

Akademik pokazuje, da je u sastavu balade i romance gotovo najznatnija oblikovna osobina — dosad jedva i opažena od estetičara — ta, da li je sastav simetrijski ili asimetrijski, i to peteročestan iliiročestan (kako u drami). Po tom obziru i po osobinah pjesničke prikazbe (dikcije) tumači akademik njekoliko tipnih balada i romanca škotskih, englezkih, skandinavskih, njemačkih, i sjeveroslavenskih, pak „Hasanaginicu“ i „Kosovku djevojku“. Ova razprava ima biti obćenit uvod potanjemu promatranju balada i romanca po glavnih narodnih skupinah prema bitnim im razlikam u sastavu i u pjesničkoj prikazbi.

U razredu *matematičko-prirodoslovnom:*

Od pravih članova:

4. ožujka: od prof. dr. K. Zahradnika: 1) „Nov prilog teoriji Descartesova lista“; 2) „Prilog teoriji čunjosjeka“.

24. ožujka: od prof. dr. K. Zahradnika: „Opazke za Taylorov red“.

Akademik pokazuje, kako se dade Taylorov red razviti opetovnom uporabom prve izreke o srednjoj vrijednosti funkcijâ.

27. studenoga: od predsjednika J. Torbara: „Život i djelovanje Ljudevita Vukotinovića“ (za Ljetopis).

Ljudevit pl. Farkaš rodi se u Zagrebu 14. siečnja 1813. Previšnjom dozvolom promijeni si god. 1841. obiteljsko prezime Farkaš u Vukotinović, te se poslije

pisao Vukotinović, osobito u književnosti, ali i spojenim prezimenom Vukotinović-Farkaš. Nakon pučkih škola svršio je prva četiri razreda gimnazije u Zagrebu, a ostale kod pijarista u Vel. Kaniži. Filozofske nauke svršio je u Subotici (Szombathely), a pravoslovne dijelom u Zagrebu a dijelom u Požunu. Ovdje je postao i juratom, te bude dodijeljen kao adlatus barunu Ljud. Bedekoviću. Iza jednogodišnje prakse vrati se u Zagreb, i bude uvršten u broj jurata kr. banskoga stola. Ovdje bješe uveden u kuću grofa Janka Draškovića, koji mu ostade prijateljem i zaštitnikom do smrti. Godine 1832. povede ga Drašković kao zastupnik Hrvatske na zajednički sabor u Požun, gdje je imao zgodu da se sa ostalim hrvatskim juratima pripravi i uvježba za politički i parlamentarni posao. Poslije svršena sabora ode u Beč, gdje se duže vremena bavio proučavanjem prirodoslovnih muzeja i kabineta. Vrativ se u Zagreb prakticiraše uz Očića i Fr. Smidta kod odvjetnika Tadije Ferića. U njegovu stanu obdržavala se je konferencija god. 1834, na kojoj uz sudjelovanje Ljud. Gaja, Antuna Vakanovića, Nikole Marakovića, Frana Kurelca i dr. bude zaključeno na prijedlog Ljud. Gaja, da se izdavaju hrvatske novine. Prema tomu zaključku počeše mjeseca siječnja god. 1835. izlaziti „Horvatske Novine“ i zabavni list „Danica“, kojima bijaše revnim suradnikom Vukotinović. God. 1836. imenovan je po velikom županu bar. Ljud. Bedekoviću županijskim podbilježnikom te se preseli u Križevce. God. 1840. izabran je pod vel. županom grofom Petrom Pejačevićem velikim sudcem za moslavački kotar. U ovom kotaru, koji je bio u križevačkoj županiji u narodnom, gospodarskom i socijalnom pogledu najznatniji, bijaše V. duša ilirskoga narodnoga pokreta te je u križevačkim županij. skupštinama počeo prvi mjesto latinskoga ilirskim jezikom

govoriti, a i u znamenitom saboru u Zagrebu g. 1847. poče on poslije Ivana Kukuljevića prvi hrvatski govoriti. G. 1848. povjerio mu je ban Jelačić važnih funkcija. Tako je on generala Hrabovskoga, kojega su Magjari kao povjerenika u Hrvatsku slali, u Gradcu kod Križevaca sa 20 konjanika obustavio, u biskupovu gradu pridržao, i pošto je nadošli ban s njime govorio, opet ga do medje ugarske odpremio. Kad no je nakon svladanoga magjarskoga ustanka počela i u Hrvatskoj organizacija prema centralizaciji sa službenim jezikom njemačkim, imenovan je g. 1850. predsjednikom novo ustrojenoga c. kr. križevačkoga suda, ali je kod definitivne organizacije 21. stud. 1854. odpušten, budući obtužen kao panslavista a neprijatelj njemačkoga jezika. Lišen službe, povuče se k otcu na imanje Lovrečinu, a onda preseli se u Zagreb, gdje se bavio knjigom i uredjivanjem „gospodarskoga lista" (1855., 1856. i 1857.) i skopčanoga za ono doba s gospodarskim družtvom narodnoga muzeja. Uz to se mnogo bavio botanikom te s prijateljem Šloserom proputovao Hrvatsku i Slavoniju, te joj proučio floru. Kad je nakon slomljena absolutizma g. 1861. ustav povraćen, stupi V. opet u političku akciju. Mjeseca siječnja 1861. imenovan je velikim županom križevačke županije, kojom upravljaše do 8. ožujka 1867., kadno bude pod kancelarom Kuševićem dignut, jer nije htio da provadja naredbu od 28. prosinca 1866. ob obćenitoj vojnoj dužnosti, prije nego se o njoj hrvatski sabor izjavi. Lišen službe, povuče se opet na imanje, gdje se gospodarstvom i knjigom bavio.

Spomenuv Vukotinovićev rad na beletrističnom, političkom, gospodarstvenom, a najobilatiji na prirodoslovno-znanstvenom polju, kao i odlikovanja, kojima je za toliki rad počašćen, završi aka-

demik svoju razpravu ovako: „Nije ovdje mjesto, niti se ne smatram pozvanim, da izričem presudu o sveukupnim Vukotinovićevim zaslugama na političkom polju; nu od prvo ono doba, kako je stupio na ovo polje, ne može mu se poreći zasluga, da je u onodobnoj političkoj i narodnoj borbi za probudjenje narodne svijesti, očuvanje narodnih državnih („municipalnih") prava, te u obće za obranu političke i narodne slobode medju ilirskim boriocima u prvim redovima stajao. Na znanstvenom pako književnom polju, naročito u proučavanju prirodnih odnošaja naše zemlje, stekao si je neosporivih zasluga, što mu je sa zahvalnošću priznano ne samo u vlastitoj domovini, nego i daleko u vanjskom učenom svijetu, kako to potvrdjuju spomenuta priznanja i odlikovanja raznih učenih zborova i družtava. Priznajući sve to, a osobito one zasluge, što si ih je stekao u ilirsko doba za probudjenje narodne svijesti, pridružio ga je harni narod u zajedničkom počivalištu svojim preporoditeljima".

U istoj sjednici: od prof. dr. M. Kišpatića: „Kristalinsko kamenje serpentinske zone u Bosni" (za Rad.)

Najznatniji podatci o bosanskoj serpentinskoj zoni potječu od bečkih geologa, Mojsisovicsa, Titzea i Bittnera, koji su u družtvu sa Pilarom g. 1879. obavili geoložko iztraživanje Bosne i Hercegovine. Oni u glavnih crtah odrediše razprostranjenje serpentinske zone, te nadjoše, da ona sastoji od gabra i serpentina i samo na par točaka nadjoše još diabaze i amfibolite. Od čega je serpentin postao, ne dodjoše na čisto, a glede starosti odrediše, da je kamenje serpentinske zone prodrlo na površje pod konac kredne formacije kao eruptivno kamenje.

Da prouči bosansku serpentinsku zonu, zaputio se je akademik g. 1892., 1893. i 1897. u Bosnu, te je obišao Pastirevo. Kozaru planinu, Prisjeku, Skatovicu, Uzlomac, Borju planinu. Ljubić planinu, Ozren, Majevicu, okolicu Zvornika i Maglaja, Sušolin-Mahnaču kod Žepča, porječje Gostovića i Krivaje, te okolicu Višegrada uz Drinu, Lim, Uvac i Rzav. Iztraživanje to pokazalo je, da serpentinska ova zona sastoji od olivinskoga gabra, troktolita (Forellenstein), serpentina i amfibolita, dok se na rubovih te zone pojavljuju diabazi i melafiri. Serpentini postali su od lherzolita. Amfiboliti su vrlo razšireni, te leže uviek uloženi u serpentinu, a uz to pokazuju vrlo različit sastav. Oni su se razvili kao amfibolovci (Hornblendefels), kao obični amfiboliti, piroxenski amfiboliti, aktinolitni škriljavci, kao granatni i zoisitni amfiboliti, kao eklogitni amfiboliti i eklogitni piroxeniti, te napokon kao piroxeniti i eklogiti U razvoju svega toga kamenja našle su se mnoge činjenice, koje pokazuju, da se to kamenje ima uvrstiti med stare kristalinske škriljavce. U tom nas utvrdjuju još i brusilovci (Thonschiefer), granatni filiti (Granat-phyllite) i kristalinski vapneni škriljavci (kristallinische Kalkschiefer), koji se mjestimice s njimi o družtvu nalaze.

Od članova dopisnika:

24. ožujka: od prof. i docenta dr. A. Mohorovičića: „Klima grada Zagreba. I. Oborine" (za Rad).

U uvodu crta pisac historiju zagrebačkog observatorija, iz koje proizlazi da je počeo u Zagrebu prvi opažati financ. savjetnik D. Stanisavljević koncem god. 1853., ali da su se njegova opažanja izgubila.

Od početka god. 1857. pa sve do konca lipnja 1859. opažao je na zagrebačkoj gimnaziji prof. Zeithammer, a iza njegova odlazka nije se opažalo do početka prosinca 1861.

1. prosinca 1861. započeo je novu seriju opažanja g. prof. J. Stožir i vodio opažanja do svog umirovljenja t. j. preko 30 godina.

God. 1875.—80. nabavljeni su registrujući instrumenti za tlak zraka, temperaturu te brzinu i smjer vjetra, tako da ima observatorij bilješke za te elemente za svaki sat od 1. siječnja g. 1880. do danas.

Prelazeć na sam predmet čitanja iztražuje pisac ponajprije dobrotu opažanja oborine prispodabljajuć čitavu seriju opažanja sa opažanjima u Ljubljani i istražujuć vanjske dojmove, koji bi mogli štetno djelovati na dobrotu opažanja, te dolazi do zaključka, da su opažanja izvrstna, a grad Zagreb i znanost mora da su zahvalni prof. Stožiru na njegovom dugotrajnom i savjestnom radu.

Nadalje istražuje promjenu množine oborine tijekom godina i dolazi do zaključka, da obstoji periodicitet od 30·7 godina, iza kojega se vremena opetuju velike oborine. Najveće oborine bijahu u drugoj polovici 80-tih godina, a ima da se vrate za 31 godinu. To potvrdjuju i mjerenja vode na Savi kod Stare Gradiške, koja je izdao g. Lapaine. Osim toga se opetuju velike oborine u razdobju od 5·1 do 5·1 godina, a možda i od 10 do 10 godina.

Poprječna množina oborine za razdobje 1866.—1895. bila je 911 mm., poprječni broj dana sa oborinom 133, a poprječni broj dana sa snijegom 25. Najraniji je snijeg pao 14. oktobra 1871., a najkasniji 17. svibnja 1895.

Poprječni maksimum oborine u jednom danu iznaša 47·5 mm., a najveći maksimum od 76 mm. pao je 4. oktobra 1888.

Tečajem jedne godine mijenja se množina oborine tako da ima dva glavna maksima a sedam nuzgrednih.

Glavni minimum oborine pada na prvu polovicu veljače, odakle raste oborina do polovice ožujka i ostaje stalna do početka travnja. Onda raste dalje prvih osam dana svibnja, pa do konca svibnja pada; zatim raste naglo do 18. lipnja kao prvoga glavnog maksima u oborini. Od tud pada do polovine srpnja, te se digne do prve polovice kolovoza, a onda naglo pada do polovice rujna, gdje imamo drugi glavni godišnji minimum. Sad se diže naglo do 20. listopada kao drugoga glavnoga godišnjeg maksima. Odatle pada iz početka naglo a kasnije polagano do prve polovice veljače.

Broj dana sa oborinom pokazuje istu pravilnost kao i množina oborine, a tako isto i intensitet oborine, pod kojim se misli broj milimetara vode što padne u jednom danu sa oborinom. Različito od množine oborine i broja dana, pokazuje intensitet samo jedan glavni maksimum, koji pada zajedno sa drugim glavnim maksimom oborine na drugu polovicu oktobra.

Pošto instrumenat, koji grafično bilježi oborinu, djeluje do sada samo tri godine, ne može se mnogo kazati o dnevnom periodicitetu oborine. Zimi je oborina najčešća u noći i u jutro, a najrjedja po podne, a ljeti je obratno najčešća po podne i u noći.

21. lipnja: od S. Lozanića u Biogradu: „Izomerije homologih vrsta parafina“ (za Rad).

27. studenoga: od prof. i docenta dr. Vl. Varićaka: „Dokaz jednoga Weierstrassova stavka“ (za Rad), s pomoću kojega se dade svaka ciela transcendentna funkcija prikazati u obliku bezkonačnoga produkta, kad su dane vriednosti argumenta, uz koje se ona poništava.

Od nečlanova:

4. ožujka: od prof. dr. A. Heinza: „Nekoliko misli o definiciji i klasifikaciji plodova“ (za Rad).

Pojam ploda u naučnoj botanici još danas nije onako izvjesno i jedinstveno definiran, kako bi, po mišljenju predavačevu, trebao da bude. Na pitanje, što nam je kod angiospermskih sjemenjača naznati plodom, nemamo precizna jedinstvena odgovora, nego se u svim odgovorima odražavaju manje više subjektivna shvaćanja pojedinih auktora, što predavač ne drži ni prikladnim niti potrebnim, jer se pojam ploda sa svim oštro dade definirati. Predavač iz bližega kritički raspravlja o nekim običajnim definicijama, štono nam ih podadoše različni auktori od Linnéa do danas, i na zgodno odabranim primjerima pokazuje konsekvencije, koje se za klasifikaciju plodova nužno pojavljaju baš odatle, što različni auktori različno definiraju pojam ploda. Da klasifikacija bude jedinstvena, valjalo bi jedanput za uvijek definitivno odrediti, što nam je razumijevati pod plodom. Predavač obrazlaže, zašto mu ne pristaje ni koja od dosele danih definicija, koje po njegovu mišljenju bez potrebe dijelom proširuju, dijelom odviše suzuju pojam ploda. Drži, da bi najuputnije bilo, da se kao plod označi samo „onaj organ, koji je u povodu oplodnje postao od pestića i od svih s pestićem od iskona u jednu nerazdruživu cjelinu sraslih dijelova cvijeta“. Time bi kod klasifikacije plodova suvišnom postala u prvome redu kategorija t. j. „nepravih plodova“, onda skupina t. zv. „srašljika“ i neke druge od nevolje postavljene kategorije, koje sadrže tvorinâ, koje se po mišljenju predavačevu nikada ne bi smjele zvati plodovima.

24. ožujka: od prof. i docenta dr. A. Langhoffera: „Prilozi poznavanju ustnih česti himenoptera. I. dio: Apidi“ (za Rad).

Predmetom razprave su svi zastupnici evropskih Apida, većina prema mikroskopskim podatcima, ostale prema

literarnim podatcima. Iza nekojih obćih primjetaba sliedi specijalni dio, u kom se raspravljaju: maxilla, palpus maxillaris, labium i palpus labialis kod pojedinih rodova napose. Radnja zaključuje sa rezulati iztraživanja, koji su u u glavnom ovi.

Rod Sphecodes je izlaz za veliku većinu Apida. I parazitski Apidi mogu se svrstati u niz, jer naknadne promjene nastale parazitizmom po svoj prilici nisu djelovale retrogradno, da bi niz zamrsile.

Maxilla na nižem stupnju sa kratkim gornjim dielom (lamina) produljuje se kod onih višeg stupnja. Palpus maxillaris, na nižem stupnju dug i 6ro-član, bude kod onih višeg stupnja kratak a reducira se obično i brojem članaka tako, da ga čak nestane. Razni broj članaka kod vrsti istog roda pokazuje nam valjda put redukcije. Kod labiuma je ligula kod onih na nižem stupnju kratka, a kod onih višeg stupnja bude sve to dulja. Palpus labialis na nižem stupnju sastavljen je od 4 prilično jednaka člana, od kojih se kod Apida višeg stupnja prva dva produljuju i budu širja.

Pošto su se ustne česti Apida razvile u tiesnom odnošaju sa cvietom, pripada im i znatnost u prosudjivanju medjusobnog srodstva.

Eucera, Melecta i Crocisa tvore srodnu hrpu. Rilce im je dugo, palpus maxillaris ima više članaka, paraglossae su duge.

Nomada te Macropis čine prema gradnji ustnih česti dojam Apida na nizkom stupnju. Dufourea i Systropha imaju zajedničko obilježje u tom, da im je maxilla slabo razvijena a palpus maxillaris dug.

Rodovi Osmia, Anthrena i dr. pokazuju, da razvoj ustnih česti i u obsegu istog roda može imati razni stupanj

razvoja. Liep primjer te vrsti je Osmia macroglossa.

Prosopis i Colletes tvore sa nekojim eksotima zajedničku hrpu, koja će sa ostalim Apidima stajati u savezu po svoj prilici tek na korjenu zajedničkog im poriekla.

21. lipnja: od prof. dr. A. Heinza: 1. „Gradja za floru resinâ i cianoficejâ zagrebačke okolice, i 2. Ima li bakterijski organizam karakter prave stanice?" (za Rad).

Kod prve teme razložio je predavač u kratko, kako su florističke prilike Hrvatske u ovaj čas još slabo poznate. Što se je na polju hrvatske floristike do sad radilo, ticalo se je malo ne izključivo samo najviših bilina, naime sjemenjača i najviših trusnjača, naime paprati, preslica i crvotočina. Za floru nižih bilina, napose mahova, slatkovodnih i terestričkih resina, gljiva i shizofita, valjat će tek prikupiti čitavu gradju, odnosno upodpuniti onu, što je dosele prikupljena, a te žalibože nema puno. Za floru mahova zagrebačke okolice doprinjeo je predavač već prije dva priloga, a sada je sakupio gradju za floru slatkovodnih i terestričnih resina i cijanoficejâ za isti teren. Predavač konstatirao je za zagrebačku okolicu do sad 108 vrsta pravih resina, koje pripadaju 18^{erim} prirodnim porodicama i 56^{erim} rodovima. Cijanoficejâ zabilježio je 50 sa 7 prirodnih porodica i 22 roda. Gradja je sistematički poredana, diagnoze su precizne, a stanovišta točno navedena.

Druga radnja raspravlja pitanje o organizaciji pravih i to manjih i najmanjih bakterija, koje je predavač imao prilike dugo vremena i s te strane izučavati. Različni su istraživaoci organizaciju tijela bakterijskoga različno tumačili. Jedni primjerice misle, da je čitavo bakterijsko tijelo ekvivalentno jezgri drugih stanica,

a da citoplazme u opće nema ili tek vrlo malo u obliku perifernog sloja. U sitnim zrnatim uklopinama nazrijevali su neki dapače jezgrice, nukleole. Drugi odlučno poriču nazočnost jezgre ili odgovarajućih njoj ustroja, a zrnate uklopine drže za rezervne tvari. Ima ih opet, koji misle, da se te zrnate uklopine imaju smatrati jezgrama, koje su u citoplazmi suspendirane, a opet drugi tvrde, da i najmanje bakterije imaju jezgru, a oko ove citoplazme, koja je kod nekih vrsta razvita u obliku očite „kapsule", a kod drugih da se ta kapsula tek prikazati dade različnim specifičnim preparacijama. Prema tome ima bakterijski organizam po shvaćanju jednih karakter jezgre, karijona, drugima je plastid bez traga kakvoj jezgri, dakle moner, a treći ga drže za pravu stanicu s citoplazmom i jezgrom. Na osnovu vlastitih iztraživanja dolazi predavač do drugog rezultata: Čitava bakterijska plazma nije karijoplazma, i bakterijski organizam po tome nije ekvivalentan jezgri drugih stanica. Bakterijska plazma nije ni čista citoplazma, ona sadrži i karijoplazme, napose zrnaca hromatina, i prema tome bakterijski organizam nema ni karakter pravog monera.

Bakterijski je protoplast mješavina citoplazme i karijoplazme, oba se dijela nisu još oštro diferencirala i jasno odlučila jedan od drugoga, kako to kod drugih pravih stanica vidimo, kapsula se ne može smatrati citoplazmom, većina je bakterija ni nema, a neki ju zamijeniše preparacionim artefaktima. Prema tome bakterijski organizam nema ni karakter prave stanice. On je plastid, koji izmedju monera i prave stanice drži sredinu. Po mišljenju predavačevu u pravim bakterijama živu i danas još posredni oblici, koji filogenetički vežu najniže monere, koji imaju još homogenu plazmu, sa pravim stanicama, u kojima je protoplazma već oštro diferencirana u jezgru i citoplazme.

27. studenoga: od kand. filos. Kr. Babića: „Gradja za poznavanje hrvatske faune hidroidpolipa“ (za Rad).

O njoj je izviestio pravi član Spiro Brusina ovim načinom: „Nježni i prekrasni strućci morskog perja (hidroidpolipa) svraćali su uviek na se pozornost prirodnjaka, a i tada dakako, kad se držalo, da spadaju u bilinsko carstvo, te se njima bavili i prvi iztraživaoci faune Jadranskog mora. Nu tek u drugoj polovini našeg vieka stali se naši hidroidpolipi temeljitije proučavati. Prvu poveću razpravu imamo zahvaliti pok. prof. Meneghini-u, koja je izdana godine 1845. Drugu je radnju štampom objelodanio god. 1868. prof. K. Heller, koji je za Jadransko more pobilježio 37 vrsti. Dr. Graeffe je god. 1883. i 1884. pridodao 14 vrsti. Istodobno je Pieper na novo popisao 37 vrsti. Ovima imamo dakle da zahvalimo, što je dobrahno poznata fauna hidroidpolipa Jadranskog mora, osobito mletačkog ili tršćanskog zaljeva i Dalmacije. Fauna specijalnog hrvatskog Primorja bila je gotovo nepoznata, dok nije kand. filozofije Krunoslav Babić izpunio tu prazninu. Dosele je bilo iz Jadranskog mora poznato blizu stotinu vrsti, upravo 96 hidroidpolipa. Pisac je ove razprave marljivo iztraživao hrvatsko primorje od Rieke do Baga, a uz to dodao gradju, koju je dobivao iz Rovinja.

Došao je tako do vrlo povoljna uspjeha, pošto je odredio 13 vrsti gimnoblasta a 35 vrsti kaliptoblasta, ukupno 48 vrsti, dakle upravo polovinu dosele popisanih vrsti faune Jadranskog mora. To je zaista veoma mnogo, kad pomislimo, da je to tek prvi naš radnik na tom polju, a da se naravno nije mogao dugo baviti ovom granom hrvatske faune. Medju ovima ima pak 8 vrsti, koje je pisac prvi konstatovao, to jest niesu dopale ruku prijašnjih iztraživalaca“.

Sve ove razprave i prilozi štampat će se, prema kronologijskome redu njihova čitanja po razrednih sjednicah, u publikacijah akademijskih, a njeke, poglavito mnoge iz područja matematičko-prirodoslovnoga, jur su štampane ove godine ili se upravo doštampavaju.

Od „Rada" izašle su u prvoj polovici ove godine knjiga 130. (s razpravami razreda filologijsko-historijskoga i filosofijsko-juridičkoga) i knjiga 131. (s razpravami razreda matematičko-prirodoslovnoga) ; za drugu polovicu ove godine prispieva kraju štampanje „Rada" knjige 132. (s razpravami razreda filologijsko-historijskoga i filosofijsko-juridičkoga, i knjige 133. (s razpravami razreda matematičko-prirodoslovnoga).

I istoj prvoj polovici ove godine izašla je XI. svezka akademijskoga „Ljetopisa", u kojem je prikazano djelovanje akademije tiekom godine 1896. i štampan je sastavljeni od predsjednika g. Torbara vjekopis: „O životu i djelovanju dr. Bogoslava Šuleka". U Ljetopisu je priobćen i imenik predplatnika na akademijske publikacije za god. 1896.

Nadalje je u prvoj polovici ove godine izašla 1. knjiga nove vrsti publikacija akademijskih, naime „Gradja za povjest književnosti hrvatske, uredio Milivoj Šrepel".

Urednik „Gradje za povjest književnosti hrvatske" primio je od prosinca 1896. do sada od mnogih rodoljuba novih priloga za taj „Zbornik". Prije svega zahvaljuje akademija gdji. Mariji ud. Šulekovici, koja joj je poklonila korespodenciju iz ostavine pok. dr. B. Šuleka, te g. Dušanu pl. Preradoviću, koji je dao na dar Šulekova pisma iz ostavine P. Preradovića. Nadalje su stigli za porabu ovi prilozi: „Savez hrvatskih učiteljskih družtava" dao je za porabu ostavinu Dragojle Jarnevićeve, g. S. Brusina pismo P. Preradovića i pismo Janka

Draškovića, g. Božidar pl. Kukuljević pisma hrvatskih književnika iz ilirskoga vremena, g. Levin Kollay, župnik u Slavetiću, rukopis kajkavske drame „Nije vsaki cipeliš na vsaku nogu“ iz g. 1804., g. Vladimir Mažuranić najznatnije priloge iz ostavine naših prvaka braće Ivana i Antuna Mažuranića, g. Armin Pavić književnu ostavinu Ljudevita Vukotinovića, gosp. Šandor Rakovac obilatu ostavinu Dragutina Rakovca, g. Vladimir pl. Simić nekoliko listova iz ostavine Antuna Vakanovića, te g. vitez Ivan Trnski pismo, koje mu je pisao B. Šulek. Napokon su obećali dati gradje gg. Dragutin Hirc, dr. Matija Murko i dr. Ivan Scherzer. Akademija svima njima izriče svoju iskrenu hvalu, pa moli i ostale rodoljube, da se za njihovim primjerom povedu.

Kao posebno djelo iz matematično-prirodoslovnoga područja izašla je za drugu polovicu ove godine od prof. S. Brusine: „Gradja za neogensku malakoložku faunu Dalmacije, Hrvatske i Slavonije uz neke vrste iz Bosne i Hercegovine i Srbije“, s predgovorom hrvatskim i francezkim, s tekstom latinskim, i sa 21. tabulom ilustrujućih slika.

Za istu drugu polovicu publikacijâ ovogodišnjih prispjelo je posve kraju štampanje završnoga V. toma od „Monumenta ragusina, libri reformationum“, sastavljenoga članom dopisnikom prof. Josipom Gelcichem, s uvodom i indexom od sastavljača.

Nadalje za istu drugu polovicu ovogodišnjih publikacija prispieva kraju štampanje 17. svezke t. j. svršetak IV. knjige akademijskoga „Rječnika hrvatskoga ili srpskoga jezika“, izradjivana od pravoga člana Pere Budmana, a obuhvaća ta svezka arke 51—60.

Nadalje za tu drugu ovogodišnju seriju primiče se kraju štampanje II. svezke „**Zbornika za narodni život i običaje južnih Slavena**“ pod urednikom dr. A. **Radićem**, s ovim sadržajem: za uvod, koji je i napose odštampan u prvoj polovini godine da se dieli sabiračem gradje za narodoznanstvo u 2000 otisaka, urednikova „**Osnova za sabiranje i proučavanje gradje o narodnom životu**“, za zaglavak: nastavak urednikove „**bibliografije o slavenskom narodoznanstvu**“, a ostali su sadržaj prve dvie trećine prekrasne prikaze narodnoga života i običaja u slavonskom selu Otoku ter okolici od djakovačkoga prebendara veleč. g. **Lovretića** (i donjekle od učitelja g. B. **Jurića**), s urednikovimi fotografijami sgrada i sprava, nošnje, tipova i njekih običaja (n. pr. kraljicâ, krstarâ, svatovâ) u Otoku i okolici. Napomenutoj urednikovoj „Osnovi za sabiranje i proučavanje narodoznanstveno“ izrekli su češki stručnjaci svoje veliko priznanje; tako, da potanje spomenem samo jedno, dr. Žibert, docent kulturne historije na pražkom češkom sveučilištu i urednik narodoznanstvenog časopisa „Česky lid“, kaže u tom časopisu (broju od „15 září“, u literarnom priegledu str. 13). da je „Radićeva osnova na širokoj i svestranoj podlozi izvrstno sastavljena, pokazujući neobično bistar smisao za znanstvenu razdiobu gradje“; slično se izjaviše i g. Fr. Pastrnek, prof. slavenske filologije u češkom sveučilištu ter urednik „Narodopisnoga sbornika česko-slovanskoga“, i stručnjak dr. Oskar Hovorka.

Po urednikovih podatcih napominjem o pribranoj gradji za taj sbornik ovo. „Tijekom godine 1897. stiglo je narodoznanstvenomu „Zborniku“ 37 prinosâ, i to od 30 prinosnika. Prinosa ima iz **Hrvatske i Slavonije** 20 (iz kraja udbinskoga, križevačkoga, varaždinskoga,

sisačkoga, vinkovačkoga, pa iz Virja, Svinjarevaca, Županje, Srijem. Karlovaca, Josipdola i Hrnetića); iz Dalmacije, Istre i Primorja 10 (medju ovima iz kninske krajine, otoka Lopuda, Cresa, Pelješca, Korčule, pa iz Konavala i Bribira); iz Bosne i Hercegovine 5 (iz Sarajeva, Županjca, pa bez oznake kraja); iz Crne Gore 1; iz Kranjske 1. Najvredniji su neki prinosi iz Bosne i Hercegovine: „Muhamedanska ženidba“ od bega Kulinovića sa znamenitim lirskim pjesmama, baladama i obrednim pjesmama; vrijedne su razne bilješke učitelja Zovka, i prinos nadžupnika Nuića iz Županjca u duvanjskom polju. Vrijedan je prinos upravnoga učitelja Andr. Jovićevića iz Crne Gore. Nada sve su zanimljivi i vrijedni prinosi Ivana Bartulina iz Beloga na otoku Cresu i poradi jezika, — kaki zacijelo nije jošte u ovakoj čistoći ugledao svjetla u našoj knjizi, — i poradi sadržine (vjerovanja i narodno mišljenje). Jednako su vrijedni prinosi seljakinje Kate Janjčerove iz Trebarjeva kod Siska i to poradi jezika, koji takodjer nije u našoj knjizi u onoj čistoći poznat; dalje prinosi Milene Sajvertove iz Hrnetića kod Karlovca i Jurja Božićevića iz Josipdola, oboje poradi jezika, osobito potonje. Vrijedan je i prinos gosp. Iv. Ellgera iz Svinjarevaca u Slavoniji po tom osobito, što mu je priloženo preko 60 zelenih trava s napisom narodnih nazivâ. — Ostali su prinosi manji, ali ni jedan nije bez vrijednosti. Prinosnika, koji su se prijavili, da će raditi, koji djelomice rade, pa traže od urednika „Zbornika“ uputâ, tih ima preko 250, i to upravo iz svih krajeva, gdje živi narod hrvatski, srpski i slovenski.“

U seriji za drugu polovicu ove godine izaći će prva svezka one nove vrsti akademijskih publikacija, koja se zove „Zbornik znanstvenih djela za

obću naobrazbu", troškom posebne zaklade, kojoj je zakladi temelj položila svojim plemenitim darom prva hrvatska štedionica u Zagrebu; prva svezka toga našega zbornika, i to djelo pravoga člana prof. N. Nodila pod naslovom „Rimski svijet na domaku propasti, i Varvari", doštampana je preko polovice. S njom će se zajedno u sviet slati, od prilike koncem siečnja, sve napomenute akademijske publikacije za drugu ovogodišnju seriju.

Za područne zavode akademije, naime knjižnicu, arkiv, i galeriju slika, valja mi prema podatkom njihovih poglavara napomenuti ovo.

Da bi se knjižnica akademijska, koju je dne 15. ožujka o. g. zadesio gubitak mnogogodišnjega njezina zaslužnoga nastojnika Matije Valjavca, a koja je i onako poradi bolesti Valjavčeve neko vrieme bila zatvorena, mogla što prije učiniti opet pristupna obćinstvu, izabrala je akademija u sjednici od 4 travnja pravoga člana dra. Augusta Musića zamjenikom knjižničaru za godinu 1897. On je nastavio posao, koji je Valjavčeva smrt bila prekinula. Sastavljanje glavnoga kataloga na temelju cedulja došlo je do kraja slova M, te je ova prva polovica kataloga već i uvezana. Nastavak toga posla zamjenik je knjižničaru obustavio, jer je vidio, da treba drugu polovicu kataloga u ceduljah još jednom pregledati. Kako akademijska knjižnica raste ponajviše periodičnimi publikacijami, koje joj izvanjske akademije šalju, prieko je potrebna točna evidencija tih periodičnih publikacija, pa se prošle godine najviše i radilo oko te evidencije, ali ovaj obsežni posao ni iz daleka nije još svršen. Popis duplikatâ načinio je još pok. Valjavec, a ove se godine taj popis štampao, ne bi li se tako duplikati lakše prodali. Da to izvede, bit će briga akademije u budućoj godini.

U arkivu akademijskom, kojemu je od prošaste glavne skupštine na čelu predstojnik razreda filologijsko-historijskoga Tadija Smičiklas, učinjen je tiekom ove godine priegled svih akata cieloga arkiva, da se postavi u kronologijski red. Obiteljski arkivi ostali su pod imenom familijâ, za 18. i 19. viek, a sva druga akta i diplomata prvanjih vjekova metnuta su u jedan kronologijski red. „Acta croatica“ uredjena su napose kao posebna skupina do konca 17. vieka. Isto tako su popisani rukopisi, koji su prije bili nepopisani, i postavljeni su u red rukopisâ. Ujedno su tiekom ove godine prepisani sve do god. 1600. registri domaćih zagrebačkih arkiva, i to: „Acta neoregistrata“, što no se danas nalaze u Budimpešti, i regesta zagrebačkoga biskupskoga arkiva. Prema novčanim sredstvom nastojat će se, da se taj posao nastavi.

O Strossmayerovoj galeriji slika izviešta se, po podatcih galerijskog ravnatelja gosp. Nikole Mašića, za tečaj godine 1897. sliedeće: Galerija se umnožala: 1. Darom družtva umjetnosti u Zagrebu: kopijom Rafaelove slike „Madonna di Foligno“ po izvorniku, nalazećem se u Vatikanskoj galeriji slika u Rimu. Kopiju ovu (vis. 75 cm. dug. 48 cm.) izradio je vjerno i osobitom umjetničkom vještinom glasoviti njemački umjetnik Johann Leonhard Raab, bakrorezac i profesor na kr. akademiji umjetnosti u Münchenu. Ta kopija slikana je u akvarelnih bojah i kopirana u Rimu pred samim izvornikom. 2. Darom slikara gosp. Josipa Busana, u Varaždinu: izvorna slika (vis. 74 cm. duga $59^1/_2$ cm.), izradjena uljenim bojami, kojoj je naslov: „Običaj prije jela“, prikazuje starca, koji pred frugalnim jelom pobožno zaklopljenih očiju i ruku moli.

Akademija se i ovom prigodom najsrdačnije zahvaljuje „družtvu umjetnosti u Zagrebu“ i slikaru g. Josipu Busanu za krasne darove.

Iz galerije slikâ ove je godine odaslana na izložbu u Mletke slika Vlaha Bukovca „Gundulić zamišlja ep Osmana“, a na izložbu u Kodanj tri slike Nikole Mašića: „Guščarica“, u Posavini“, „Ljetna idila“ i „Starac Ličanin. — Knjiga, urešena miniaturnim sličicami i ukrašenim inicijali: „Sbornik pisama Ivana Runjanina“, koja se nalazila u VI. dvorani galerije slika u staklenom ormariću pod katal. brojem 351. slovo Y, premještena je iz galerije slika u arkiv jugoslav. akademije, te se odsele ondje nalazi pod inv. brojem.

Galerija slika do sada je bila za javni posjet otvorena na četvrtak i nedjelju od 10 sati prije podne do 1 sat poslije podne. S mnogih razloga pronašasto je da je dovoljno, ako je otvorena (na iste dane) samo od 10—12 sati, te je to i odredjeno. I ove je godine galerija bila mnogo posjećivana. Od posjetilaca zapisalo je svoja imena u knjigu ove godine (do danas) 4000 osoba, a mnogo je bilo posjetilaca, koji se nisu upisali.

Stanje svih umotvora galerije je (sa neznatom razlikom) isto, koje bijaše onda, kad su u galeriju preuzeti. U zbirci spisa, tičućih se galerije, nalazi se jedan popis sastavljen pri preuzimanju slikâ u Djakovu, u kojem su zabilježene manjkavosti (oštete) na nekih slikah pri preuzimanju njihovu u galeriju.

Pošto prvobitne galerijske slike još nikada nisu restaurovane, od kad su preuzete, to dakako sve one oštete još postoje. Jedna veoma liepa i osobito vriedna slika (Dvor. IV. katal. broj 243 [3. izd.]: Cima da Conegliano „Dva svetca“) takodjer je u oštećenom stanju u galeriju preuzeta. Oštećenost se sastoji u tomu, da se boja u sred slike na njekih mjestih ljušti. Uzrok je tomu ljuštenju u materijalih, kojimi je slika u svoje doba radjena. To ljuštenje je poznata i veoma opasna bolest kod slika, jer se ono samo od sebe (doduše po-

lagano) sve dalje razgranjuje. Bilo bi od velike koristi, da se ta prekrasna slika vještu i pouzdanu restauratoru slikâ pošalje, na popravak, koji bi dosadanji kvar izpravio, a daljnje širenje kvara prepriečio. Ravnateljstvo galerije se je na pouzdanome mjestu (kod ravnateljstva c. i kr. galerije slika u Beču) razpitalo i dobilo adresu za vješta i nepreskupa restauratora slikâ (koji je stalno namješten kod spomenute dvorske galerije), i preporuča, da se slika u Beč na popravak pošlje, čim to sredstva akademije budu dozvoljavala.

Galerijski odbor je (u sjednici od 21. travnja o. g.) prihvatio predloge g. arhitekta Josipa Vancaša o umjetničkoj uresbi arkade Franje Račkoga, ter prema tomu rečeni gospodin arhitekt izradjuje nacrt.

Akademija je čestitala lužičko-srbskoj „Matici“ u Budišinu prigodom njezine pedesetgodišnjice (21. travnja o. g.)

Kod proslave pedesetgodišnjice carske akademije znanosti u Beču 30. svibnja zastupaše našu akademiju njezin predsjednik, gospodin Josip Torbar. Ne dugo iza te slave, ove jeseni, preminuo je preugledni predsjednik carske bečke akademije, znatni povjestničar Alfred Arneth, ter je naša akademija carskoj bečkoj svoju sažalost izrazila.

Kod odkrića spomenika u Biogradu dne 25. svibnja o. g. botaničaru dru. Josipu Pančiću, bivšemu članu naše akademije i našemu zemljaku, zastupaše našu akademiju pravi član Spiro Brusina.

Kod svetčanosti prienosa kosti Vukovih u Biograd a Kopitarovih u Ljubljanu dne 12. listopada o. g. zastupali su našu akademiju i položili po vienac u njezino ime: u Biogradu članovi akademijski P. Budmani, dr. T. Maretić, dr. Janeček i dr. Zahradnik, a u Ljubljani tajnici dr. Vrbanić i dr. Marković.

Samu akademiju našu stizala je tiekom godine, četiri puta zasobice, težka tuga smrću četvorice njezinih prezaslužnih članova. Dr. Ivan Črnčić, rodom iz sela Polja na otoku Krku, umro je kao kanonik u krilu našega Svetojeronimskoga kaptola u Rimu 7. siečnja o. g. Neprolazne su njegove zasluge u tumačenju glagolskih spomenika, napose „Zvonimirova kod sv. Lucije u Baškoj dragi", onda u djelu „Najnovija poviest krčkoj, osorskoj, rabskoj, senjskoj i krbavskoj biskupiji", pak za „Dukljanski ljetopis", pak u znamenitom novom izdanju „Assemanova evangjelistara", pak za nove crkvene knjige slavenske hrvatskim biskupijam, i napokon za boljak i za poviest našega zavoda Sv. Jerolima u Rimu. — Matija Valjavec, rodom iz sela Bele kod Kranja, revni gimn. učitelj, prije u Varaždinu, a onda u Zagrebu do navršena doba službe, umro je u Zagrebu 15. ožujka o. g. U mladosti vrstan slovenski pjesnik, velezaslužan kao sabirač slovenskih i kajkavsko-hrvatskih tradicijnih pučkih umotvorina, poslije kao uredjivač jedne česti akademijskoga rječnika, kao pisac više akademijskih razprava iz područja slavistike, a najpače iz akcentologije slovenske s izporedbom naglasa hrvatskoga i sjeveroslavenskih, i kao višegodišnji nastojnik akademijske knjižnice, ostavio je slovenskomu i hrvatskomu narodu trajnih privreda svojega rada. — Franjevac jedno vrieme generalni definitor reda) o. Euzebij (Fermendžin, rodom iz bugarskoga sela Vinge u Banatu, umro je u franjevačkom samostanu u Našicah 25. lipnja o. g. Neprolazne su njegove radnje na polju povjestničarskom: za Annales „Minorum" izradio je kao imenovani historik svoga reda znatnu partiju, onda je sabrao i priredio znamenita „Acta Bulgariae", „Acta Bosnae" i „Acta Croatiae ecclesiastica", ter podao dragocjenih prinosa za prosvjetu i književnu poviest hrvatsku 17. vieka. — Dr. Pavao

Muhić, umirovljeni predstojnik kr. zemaljskoga vladnoga odjela za bogoštovje i nastavu, rodom iz Požege, umro je u velikoj starosti 17. listopada u Zagrebu. Velikih je zasluga stekao za našu naučnu prosvjetu kao profesor i ravnatelj bivše pravoslovne akademije u Zagrebu, zatim kao izvjestitelj saborskoga odbora za osnutak akademije znanosti i sveučilišta, ter je bio ovoj akademiji članom od njezina početka, a kod otvaranja sveučilišta vladnim predstojnikom za bogoštovje i nastavu; bio je njekoliko godina predsjednik akademije u težkih prilikah njezinih. — Akademija je svojim nezaboravnim članovima izkazala povodom njihove smrti sve žalobne počasti; kod pokopa Matije Valjavca govorio je nadgrobno slovo član dr. A. Musić, a kod pogreba Pavla Muhića član dr. F. Vrbanić. I u ovoj svetčanoj prigodi članovi akademije na harnu žalobnu uspomenu kliču nezaboravnim pokojnicima: vječna slava!

Za nove članove akademijske izabrani su u ovogodišnjoj glavnoj skupštini akademijskoj dne 16. prosinca: u razredu filologijsko-historijskom za člana dopisnika dr. Matija Murko, docent slavenske filologije na sveučilištu i učitelj ruskoga jezika na orientalnoj akademiji u Beču, a u razredu matematičko-prirodoslovnom za članove dopisnike dr. Antun Heinz, profesor u kr. sveučilištu zagrebačkom, i dr. Mihajlo Petrović, profesor na velikoj školi u Biogradu.

U istoj ovogodišnjoj skupštini akademijskoj, dne 16. prosinca, izabrani su: za knjižničara pravi član dr. August Musić, a za ravnatelja Strossmayerove galerije slika prof. Nikola Mašić, i to za sada na dvie godine, t. j. do roka, do kojega su izabrani i ostali akademijski funkcijonari.

4. Čitanje razprave

PRAVOGA ČLANA DRA. MILIVOJA ŠREPELA

o humanistu Šižgoriću.

Napokon je u svečanoj sjednici čitao pravi član dr. Milivoj Šrepel svoju spomenutu razpravu, iz koje donosimo ovaj akademikov izvod.

„Juraj Šižgorić, potomak šibenske patricijske obitelji, rodio se u prvoj polovini XV. vijeka, a bijaše sinovac šibenskoga biskupa Jurja Šižgorića, koji je obnovio stolnu crkvu u Šibeniku. Pjesnik Šižgorić izuči nauke u Padovi, koje se uvijek s poštovanjem sjećao, te postade u Šibeniku kanonik i biskupski vikar. On se proslavi svojim latinskim pjesmama, koje su štampane u Mlecima godine 1477. Zbirka njegovih pjesama ima tri knjige, a nahode se u njoj elegije, ode, hendekasilabi i pjesnički kalendar. Šižgorić se u spoljašnjoj uredbi svojih pjesama povodi za Stacijevim „Silvama“, koje su prvi put štampane g. 1472. U svojim elegijama Šižgorić se prislanja ponajpače uz Ovidija, u odama uz Horacija, a u hendekasilabima uz Katula. Najbolje su mu pjesme one elegije, u kojima opisuje svoje nevolje i jade, osobito mu je krasna elegija o napadaju turskom na šibenski kotar i autobiografija. Manje su pjesničke cijene mnogobrojne poslanice, koje je upravio svojim prijateljima po Dalmaciji i Italiji, ali su nam dragocjene osobito poradi toga, jer su nam obilato vrelo za poznavanje kulturnih prilika hrvatskoga naroda u Dalmaciji u XV. vijeku. Osobito nam je mila u zbirci poslanica Marulićeva, iz koje razabiramo, da je mladji Marulić Šižgorića, koji je već bio na glasu i po svoj Italiji,

smatrao u neku ruku svojim učiteljem. Budući svećenik Šižgorić je iz svoje pojezije uklonio osobni erotični elemenat, ali kao velik štovatelj starinske elegije nije mogao sasvim mimoići ljubavi, pa zato govori o njoj apstraktno. Svoj pjesnički kalendar udesio je Šižgorić po Ovidijevim „Fastima“, ali se ovdje, kao i u ostalim pjesmama njegovim, ukrštava kršćansko vjerovanje s poganskim uspomenama. Premda se u svakoj Šižgorićevoj pjesmi po ukusu humanizma opaža imitacija starinske pojezije, ipak se razabira da je njegovu talentu više prijala slobodna kompozicija elegije, nego stroga koncentracija ode. U dikciji i metrici Šižgorić se poslužio onim napretkom, koji je nahodio u rimskoj elegiji od Katula do Ovidija. Dok su mnogi humanisti s prijezirom gledali na narodno blago, Šižgorić u svojem rukopisnom djelu „De situ Illyriae et civitate Sibenici“ (g. 1487.) s najvećim zanosom govori o hrvatskim narodnim pjesmama pogrebnim, svadbenim, ljubavnim, bukoličnim i u kolu; dapače iz ovoga djela saznajemo, da je skupljao i na latinski preveo narodne poslovice, koje mu se čine umnije nego Solonovi zakoni i Pitagorine pouke. Po tom pripada Šižgoriću slava, da je prvi sabirač narodnih poslovica hrvatskih. Na žalost nije se sačuvala njegova latinska pjesma u pohvalu grada Šibenika. Najstarija umjetna pjesma hrvatska, Marulićeva „Judita“, dovršena je 22. travnja 1501. u Spljetu; ovomu procvatu hrvatske umjetne pojezije XVI. stoljeća utiru put naši humanisti XV. stoljeća, koji su prvi upalili luč prosvjete na talijanskom ognjištu i njome obasjali domovinske krajeve. U kolu ovih lučonoša pripapa vidno mjesto humanistu Jurju Šižgoriću, koji se po ukusu tadašnjega vremena u latinskom jeziku nazivao „Sisgoreus“.

VI.

ZAGLAVNI RAČUNI

za godinu 1897.

---

1. Izviješće tajnika

DRA. FR. VRBANIĆA

o računima za godinu 1897.

Slavna akademijo!

U drugoj skupnoj sjednici od 2. veljače o. g. izabrala je slavna akademija gospodu akademike dr. K. Zahradnika i M. Zoričića, da pregledaju račune o novčanoj upravi jugoslavenske akademije u godini 1897. Nakon potankoga pregledavanja, isporedivši blagajnički dnevnik s prilozima, ustanoviše spomenuta gospoda, da je ukupni prihod akademijin g. 1897. iznosio svotu od 25.649 for. 02 nvč., a ukupni rashod iznos od 23.142 for. 84 nvč. tako, da je na koncu upravne god. 1897. preostao višak 2506 for. 18 nvč., koji se ima prenijeti na račun ove godine kao izvanredni prihod. Ovaj je rezultat gospodarske uprave tim povoljniji, što je akademija svoj proračun za god. 1897. zaključila s deficitom od 462 for. te što je povrh toga godine 1897. prekoračen proračun za 2.921 for. 84. nvč. tako, da je naprama prihodu, proračunanom za god. 1897., faktični trošak u ovoj godini bio veći za 3.383 for. 84 nvč. Razlog je ovomu povoljnomu pojavu taj, što je primitak g. 1897. naprama proračunu bio veći za 5.890 for. 02 nvč., te što je on ne samo dosegnuo, da se pokrije navedeni veći trošak, nego da ostane i suvišak u iznosu 2506. for. 18 nvč.

Veći je primitak nastao u prvome redu tim, što je na prodaji knjiga unišlo za 2.010 for. 13 novč. više, nego li je bilo preliminirano, zatim, što u proračun za god. 1897. nije bila uvrštena svota od 1.248 for. 06 novč., koju je akademiji povratila visoka kr. zemaljska vlada u ime one tangente, koju je preuzela za popravak akademijske palače u godini 1896. Nadalje je prihod akademijske zaklade od onih četiriju petina, koje akademiji pripadaju prema čl. 15. pravila, bio veći za 937 for. 53 novč., a čisti je prihod kuća premašio napram preliminaru svotu od 601 for. 15 nvč. Napokon je u ime kamata od raspoloživoga novca, uloženoga privremeno u I. hrvatsku štedionicu, unišlo 123 for. 13 nvč., a od ostatka, preostaloga god. 1896., prenesen je na račun god. 1897. iznos od 969 for. 12 novč.

Što se tiče rashoda, dužnost mi je u prvome redu izvijestiti, da je kod troškova uprave prekoračen proračun za 355 for. 10 nvč. unatoč tomu, što je na nekim stavkama prištedjeno ukupno preko 226 for. Razlog je ovomu pojavu taj, što je kod raznih troškova prekoračen proračun za 381 for. 15 nvč. i to za to, jer je akademijska uprava pod ovom stavkom mogla raspolagati samo s iznosom od 100 for., budući da je od preliminiranih 600 for. morala platiti 500 for. u ime trećega obroka za arkadu pokojnoga Račkoga. Potrošeno je pak na same vijence za pokojne članove Valjavca i Muhića, te za Vuka i Kopitara blizu 150 for., zatim za putovanja članova u Biograd i u Ljubljanu, te za put predsjednikov u Beč k pedesetgodišnjici bečke akademije do 140 for., napokon je iz ovoga naslova kupljen okvir za sliku Njeg. Veličanstva s troškom od 95 for.

Kod stavke prve „uprava“ prekoračen je proračun u svemu za 175 for. 42 nvč. i to samo za to, jer su troškovi pisarne i otpreme knjiga bili veći za blizu

200 for. Prijašnjih je godina bilo pod ovom stavkom prelimininirano 260 for., a za god. 1897. ukupno 400 for. s obzirom na to, što je akademija zaključila u interesu brže i sigurnije otpreme knjigâ slati svoje knjige poštom, a ne putem knjižare. No pokazalo se, da je za poštarinu knjigâ trebalo nešto preko 200 for., te se već kod ove stavke moralo potrošiti preko 60 for. više. Ovomu je prekoračenju mnogo doprinijela i ta okolnost, što smo ove godine morali poštom razaslati preko hiljadu komada „Osnove za sabiranje i proučavanje gradje o narodnom životu", u koju svrhu nijesmo u proračun ništa uvrstili.

Nadalje su uslijed uredjivanja knjižnice i arkiva znatno poskočili troškovi za razne tiskanice i za kojekake kartone, nadalje je uprava radi preuredjenja knjižnice i premještenja stana podvornikova morala dati preurediti stelaže i ormare, te namjestiti na svim ormarima nove ključanice, napokon je treblalo nabaviti novo zeleno sukno za stol, te nove stolove i svjetiljke za javne sjednice i drugi nared za knjižnicu. Svi su ovi troškovi bez obzira na nove tiskanice, iznosili svotu od blizu 150 for.

Kod naslova „akademijska palača" prekoračen je preliminar doduše samo za blizu 26 for., ali i ovaj povoljni uspjeh mogao je nastati samo time, što je kod pojedinih stavaka ovoga naslova polučena veća prištednja, dok je kod stavke „popravci i uzdržavanje" proračun prekoračen za blizu 120 for. i to za to, jer se je pokazalo. da stakleni krov na palači još nipošto ne odgovara potrebi te smo ga morali radikalno popraviti, a u tu je svrhu potrošeno blizu 300 for. — Napokon smo morali namjestiti tri posve nove peći. u koju je svrhu opet potrošeno 110 for. Akademija nema žaliti ovih većih troškova, jer je iskustvo pokazalo, da je stakleni krov na

palači sada posve uredjen, a uslijed novih peći da je prištednja na drvu razmjerno dosta velika.

Uzevši u obzir sve one troškove, kojima se uprava nije mogla ukloniti, te sve učinjene popravke, to je iznos od 355 for., koji je prekoračen kod troškova uprave, vrlo čedan i umjeren.

Kod troškova za akademijske publikacije prekoračen je u svemu preliminar za 2.566 for. 74 novč. uza sve to, što je kod pojedinih stavaka pristedjeno preko 1.630 fr. Ove su prištednje nastale kod „Rada", kod „Monumenta", kod „Zbornika za noviju književnost", a imenito time, što se prema zaključku akademije nije štampala 21. knjiga „Starih pisaca". Svota od 850 for., koja se je u tu svrhu morala upotrebiti, imala se je potrošiti za drugi svezak folklorskoga Zbornika. Uzme li se u obzir ovaj iznos, to je uprava imala na raspolaganje za drugi svezak ovoga „Zbornika" svotu od 2.450 for., dok za prvi svezak, koji je izašao na račun god. 1896., nije preostalo više nego iznos od 969 for. 92 novč., koji je prenesen kao gotovina iz god. 1896. Za oba dakle svezka imala je uprava na dispoziciju u svemu 3.419 for. 92 novč. — faktično je pak potrošeno u tu svrhu 4.683 for. 48 novč., dakle više za 1.263 for. 56 novč. Za djelo akademika Brusine: „Gragja za neogensku malakološku faunu" izdano je prošle godine 670 for. 09 nvč., te je sav taj iznos potrošen preko proračuna, budući da je akademija istom u srpnju prošle godine naknadno zaključila, da se to djelo izda i to iz prištednja, koje će se postići kod izdavanja „Rada" razreda matematičko-prirodoslovnoga; no kako je druga knjiga „Rada" spomenutoga razreda štampana u većem opsegu, te je za nju potrošeno preko preliminara 124 for. 13 nvč, a kod prve knjige istoga razreda manje za 452 for. 31 nvč., to je faktična prištednja kod obje knjige „Rada" ovoga

razreda iznosila samo 328 for. 18 novč., te je uslijed toga za publikacije ovoga razreda prekoračen proračun faktično za 341 for. 91 nvč.

Kod ostalih publikacija nisu prekoračenja premašila znatna iznosa, a ona svota, za koju je proračun prekoračen, nastala je uslijed povišenih cijena kod štampe. Veći iznos od 230 for. morao se prekoračiti kod sabiranja folklorske gradje s razloga, što je gradja pritjecala u većoj mjeri, nego li se kod sastavka proračuna mislilo isto je tako prekoračen proračun za više od 90 for. za prepisivanje historijske gradje, budući da se akademiji pružila zgoda, da od gosp. Bösendorfera prekupi uz jeftiniju cijenu veću količinu prepisanih „acta croatica".

Sva ova prekoračenja za sabiranje razne gradje nadoknadit će se kasnije kod izdavanja odnosnih publikacija. Prištednje kod „Rada" razreda filologijsko-historijskoga u iznosu od 155 for. 60 nč., zatim kod „Monumenata" svezak 19. u iznosu od 163 for. 10 nč., i kod „Zbornika za noviju književnost" u iznosu od 135 for. 33 nč. polučene su s toga, što su odnosne publikacije izašle u nešto manjem opsegu, nego li se kod sastavka proračuna mislilo.

Budući da je potpisanome pokraj navedenih do sada računa dužnost voditi i neke druge, to mi je čast o njima izvijestiti slijedeće:

Što se prije svega tiče računa o prihodu od izvanredne prodaje publikacija, izašlih do konca godine 1894., to je na konto ovoga računa iz godine 1896. prenesena svota od 4.684 for. 23 nvč., a uz to je u ime kamata od ove uložene glavnice k ovoj svoti prirasao iznos od 387 for. 91 nvč.; potrošeno je pak na temelju zaključka glavne skupštine od 17. prosinca 1896. tečajem prošle godine za istraživanje zemlje i za sabiranje folklorske gradje ukupno 1.000 for., te je ova svota u smislu

gornjega zaključka priložena k svoti redovnoga prihoda i ondje u primitak stavljena. Budući da se tečajem g. 1897. publikacije izašle do konca godine 1894. u smislu zaključka glavne skupštine od 17. prosinca 1896. nijesu više prodavale uz snižene cijene, osim ako je tko kupio sva akademijska izdanja, to se na ovaj konto nijesu više unašali dohodci od prodaje knjiga. Prema tomu je ukupni primitak na ovomu kontu iznosio tečajem god. 1897. iznos od 5.063 for. 14 novč., a izdatak 1000 for., te je preostatak od 4.063 for. 14 nvč. prenesen na račun god. 1898.

Račun o prodaji knjige „Život i djela dr. Franje Račkoga", koji se takodjer napose vodi, jer je prihod od prodaje te knjige namijenjen za arkadu pokojnoga Račkoga, izkazuje u primitku iznos od 1.310 for. 64 nč., a u izdatku svotu od 500 for. Od svote izkazane u primitku, preneseno je iz računa od god. 1896. ukupno 1.142 for. 35 nč., u ime kamata unišlo je 39 for. 29 nč. a od prodaje knjiga 129 for. Izdatak u iznosu od 500 for. potrošen je za isplatu trećega obroka za arkadu pokojnoga Račkoga. Isporedivši primitak s izdatkom preostala je na ovome kontu svota od 810 for. 64 novč., koja je prenesena kao primitak na račun ove godine.

S tim u savezu stoji uprava novaca unišlih dobrovoljnim prinosima za arkadu i za spomenik pokojnome Račkomu. Po zaključku ovoga računa u godini 1896. prenesen je na godinu 1897. iznos od 1,340 for. 78 nč., k tomu je unišlo u ime kamata 19 for. 25 nvč., tako da je ukupni primitak ovoga konta u g. 1897. iznosio 1.360 for. 03 nvč. Potrošeno je pak u svemu 90 for. u ime nagrade arhitektu Vancašu za nacrte, izradjene za uredjenje arkade. Prema tome je konačni račun zaključen sa svotom od 1.270 for. 03 nvč., a ta je svota prenesena na račun god. 1898.

Još se pod neposrednom upravom akademije nalazi zaklada „za izdavanje znanstvenih djela za opću naobrazbu“. U korist ove zaklade unišlo je tečajem god. 1897. od I. hrvatske štedione 5.000 for., zatim je na korist ove zaklade priveden iznos od 2.000 for., što ga je god. 1896. u znanstvene svrhe akademiji darovao presv. gosp. grof Rudolf Normann, te iznos od 139 for. 28 nvč., koji je priračunan toj zakladi kao dar pokojnoga župnika Gustava Barabaša. Ukupni imetak ove zaklade iznosio je prema tome koncem godine 1897. svotu od 7.139 for. 28 nvč.

Novac, koji pripada ovoj zakladi, zatim onaj od izvanredne rasprodaje publikacija, izašlih do konca g. 1894., te od prodaje knjige „Život i djela dr. Franje Račkoga“ uložen je u uložne knjižice I. hrvatske štedionice, a novac, koji je unišao dobrovoljnim prinosima za arkadu i spomenik pokojnoga Račkoga, na uložnice hrvatske eskomptne banke.

Sve gore navedene račune i uložne knjižice pregledali su potanko prema zaključku skupne sjednice od 2. veljače o. g. izaslanici akademije gospoda akademici Milovan Zoričić i dr. Karlo Zahradnik, te ih pronašli u potpunom redu.

U Zagrebu dne 12. ožujka 1898.

Tajnik:

Dr. Fran Vrbanić v. r.

2. Priegled

prihoda i rashoda jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti godine 1896.

A. Prihod.

	Proračun za g. 1897. u for.	Primitak g. 1897. u for.	Prema proračunu više (+) manje (—)
1. Četiri petine čistoga prihoda iz akademijske zaklade prema članku 15. pravila	3.800	4.737.63	+937.63
2. Strossmayerova galerija slika	434	434	—
3. Čisti prihod akademijskih kuća	11.525	12.126.15	+601.15
4. Čisti prihod od prodaje knjiga	1 500	3.510.13	+2.010.13
5. Potpora pokroviteljeva za Rječnik	1.000	1.000	—
6. Od izvanredne prodaje publikacija izašlih do konca god. 1894. prenos na god. 1897.	1.000	1.000	—
7. Od prodaje knjige: „Život i djela Račkoga“ za arkadu	500	500	—
8. Kamati i ini prihodi . .		123.23	+123.23
9. Povratak kr. zemaljske vlade za popravak palače		1.248.06	+1.248.06
10. Prenos od god. 1896. . .		969.92	+969.92
Ukupni prihod	**19.759**	**25.649.02**	**5.890.02**

*

B. Rashod.

I. Troškovi uprave.

		Proračun za g. 1897. u for.	Izdatak g. 1897. u for.	Prema proračunu više (+) manje (—)
1.	Uprava	2.430	2.605.42	+175.42
2.	Akadem. palača .	874	899.96	+25.95
3.	Knjižnica i arkiv	1.172	1.126.38	—45.62
4.	Galerija slika . . .	536	354.60	—181.40
5.	Otplata zajma . .	634	633.60	—.40
6.	Razni troškovi . .	600	981.16	+381.16
Svi troškovi uprave		**6.246**	**6.601.10**	**+355.10**

II. Troškovi za akademijske publikacije.

		Proračun za g. 1897. u for.	Izdatak g. 1897. u for.	Prema proračunu više (+) manje (—)
1.	„Rječnik“ svez. 17.	2.150	2.215	+65
2.	„Ljetopis“ „ 11.	450	497.81	+47.81
3.	„Rad“ knjiga 130., 131., 132., 133. . .	4.400	3.916.52	—483.48
4.	„Monumenta spect. hist. Slav mer.“ knj. 29.	1.725	1.561.90	—163.10
5.	„Zbornik za narod. život etc.“ I. svez.	—	1.796.12	+1.796.12
6.	„Zbornik za narod. život etc.“ II. svez.	1.600	2.887.36	+1.287.36
7.	Skupljanje folklorske gradje	700	930	+230
8.	„Zbornik nov. književnosti“ svezak I.	1.100	964.67	—135.33
9.	Skupljanje gradje za zbornik novije književnosti	100	110.80	+10.80
	Iznos	12.225	14.880.18	+2.655.18

Prenos .	12.225	14.880.$_{18}$	+2.655.$_{18}$
10. Brusina: Gragja za neog. malak. faunu	—	670.$_{09}$	+670.$_{09}$
11. Za istraživ. zemlje	300	300	—
12. Za prepisivanje i uredjivanje histor. gradje	600	691.$_{47}$	—91.$_{47}$
13. Stari pisci sv. XXI.	850	—	—850
Svi troškovi za akadem. publikacije	**13.975**	**16.541.$_{74}$**	**+2.566.$_{74}$**
Ukupni rashod	20.221	23.142.$_{84}$	+2.921.$_{84}$

Prema tomu pokazuje se se za godinu 1897.

A. **Prihod** sa for. 25.649 $_{02}$
B. **Rashod** sa for. 23 142.$_{84}$

Ostaje dakle višak od for. 2.506.$_{18}$

t. j. dvie hiljade pet stotina i šest forinti, 18 nvč. a. vr.

U Zagrebu 12. ožujka 1897.

Tajnik:
Dr. **Fran Vrbanić** v. r.

Pregledali, s prilozima isporedili i sve u redu pronašli.

U Zagrebu dne 12. ožujka 1897.

Prema čl. 15. pravila izabrani revizionalni odbor:

Dr. **Zahradnik** v. r. **Milovan Zoričić** v. r.

3. Akademijska zaklada

koncem godine 1896. po izkazu kr. računarskoga ureda kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlade od 3. veljače 1897.

		forinti	novč.
1.	U hrv.-slav. 4% razteretnicama . .	91.200	—
2.	U ugarskim 4% razteretnicama . .	200	—
3.	U ugarskoj 4% krunskoj renti . .	10.950	—
4.	U hrv.-slav. zemljištno-odkupnoj obveznici	1.100	—
5.	U zadužnicama sjedinjene papirne rente	74.500	—
6.	U zadužnicama austrijske srebrene rente	100	—
7.	U obveznicama lutrijskoga zajma od god. 1860.	11.500	—
8.	U dionici lutrijskoga zajma od godine 1864.	50	—
9.	U ugarskoj 4% zlatnoj renti . . .	11.700	—
10.	U dionici austr. vjeresij. zavoda za obrt i trgovinu	100	—
11.	U zadužnici dunav. parobrodarskog društva	100	—
12.	U privatnim obveznicama	9.942	94
13.	U dionicama družtva „Associazione dalmatica“	20.000	—
14.	U srećki brunšviškog zajma od 1. ožujka 1869.	35	—
15.	U srećki lutrijskog zajma „Rudolfs-Stiftung“	10	—
16.	U štedioničkim uložnicama . . .	18.310	04
17.	Dani predujam akademije	4.846	28
18.	U založnicama hrv.-slav. hipotekarne banke	8.300	—
	Ukupno . .	262.944	26
19.	Blagajnički ostatak koncem g. 1896.	33	27½
20.	Na dugu zaostale kamate aktivne .	519	43
	Sveukupno .	263.496	96½

prema 303.785 for. 80½ novč. godine 1895.

Nepokretni imetak jugoslavenske akademije jest slijedeći: palača na Zrinjskom trgu br. 11., kuća u Vlaškoj ulici br. 33, kuća na Nadbiskupskom trgu br. 11, kuća u Ilici br. 50, kuća na trgu Franje Josipa br. 6, kuća u Šenoinoj ulici br. 4, kuća na uglu Šenoine ulice br. 6 i Petrinjske ulice br. 46. Ukupna vrijednost akademijskih nepokretnina računa se prema faktičnom trošku na **468.975** forinti.

VII.

NEKROLOZI.

1. Život i djelovanje Ljudevita Vukotinovića.

Čitao u matem.-prirodoslovnoj razrednoj sjednici 27./XI. 1897.

PREDSJEDNIK JOSIP TORBAR.

I.

Vukotinovićevo porijeklo, nauke, političko djelovanje i služben rad.

Ljudevit Vukotinović umro je na 17. ožujka god. 1893. Obiteljsko prezime bijaše mu Farkaš. Obitelji Farkaš, premda po imenu magjarskoga porijekla, ima od davnih vremena više u Hrvatskoj. Obitelj, od koje polazi Ljudevit, dobila je 2. travnja 1690. hrvatsko-ugarsko plemstvo, udomila se u križevačkoj županiji na imanju Lovrečina, koje je kupila od grofova Patačić.

Ljudevit pl. Farkaš rodi se u Zagrebu 14. siječnja 1813. Roditelji bijahu mu Imbro Farkaš, veleposjednik u križevačkoj županiji, i Amalija rodj. plem. Petrović, kći septemvira Josipa Petrovića. Ljudevit imao je još dva brata: Šandora, koji bijaše križevačke županije blagajnik, te Šišmana, i dvije sestre: Matildu, udatu za praliječnika Aleksu Praunspergera, i Julijanu, udatu za Dragutina Koritića, viječnika stola sedmorice. Od svih tih žive još Šišman, umirovljeni viječnik stola sedmorice. Ljudevit bijaše medju njima najstariji. On je svoje prezime Farkaš po običaju onodobnih domoljuba, koji u prvom zanosu ilirskoga pokreta mišljahu, da se niti prezime tu-

djega, navlastito magjarskoga jezika ne slaže sa hrvatskim patriotizmom, s previšnjom dozvolom g. 1841. promijenio u Vukotinović. Kašnje, osobito u javnim i službenim ispravama, služio se spojenim prezimenom Farkaš-Vukotinović.

Nakon pučkih škola svršio je prva četiri razreda gimnazije u Zagrebu, a ostale u samostanu kod pijarista u Vel. Kaniži. Iza svršenih ondje gimnazijalnih nauka odvede ga otac na filosofske nauke u Suboticu (Sombathelj). Pravoslovne nauke slušaše stranom u Zagrebu stranom u Požunu. Ondje postade takodjer juratom i bude dodijeljen ad latus baronu Ljudevitu Bedekoviću. Iza jednogodišnje prakse vrati se u Zagreb i bude uvršten u broj jurata kr. banskoga stola. Ovdje bude g. 1831. uveden u kuću grofa Janka Draškovića, gdje ga ovaj zavoli te mu bijaše prijatelj i zaštitnik do svoje smrti. Već one godine snovahu se u glavi Janka Draškovića velike ideje o narodnom i političkom pokretu hrvatskoga naroda, s toga se njegova kuća može smatrati školom, iz koje su izišli mnogi učenici, koji su se kašnje proslavili bud na književnom, bud na političkom, bud na obadvim poljima. God. 1832. izabran je grof J. Drašković na zajednički sabor za zastupnika Hrvatske u Požun te povede sobom kao svojega jurata Vukotinovića. Tuj bijaše mladim ljudima zgoda, da se priprave i uvježbaju za politički i parlamentarni život, jer ono doba bijaše u tim poslovima Požun za Ugarsku i Hrvatsku ono, što je danas Budimpešta. Tuj bijaše Hrvatima takodjer zgoda, da se očeliče i za narodnu i političku borbu, služeći im u tom pogledu Magjari za primjer. Već se onda svaki čas zametnulo vatreno kreševo u saboru izmedju magjarskih i hrvatskih zastupnika, a izvan sabora izmedju hrvat-

skih i magjarskih jurata, kojih bijaše u Požunu preko 600. Sa V-ćem bijahu isto doba u Požunu:

Skender Šuljok ad latus Hermanu Bužanu, nadalje Franjo Pogledić, Aurel Kušević, Antun Stauduar, Hinko Štajdaher, Vjekoslav Klar. Uz Hrvate bijahu i Srbi: Golubović, Ristić, Kengjelić. Iz Beča dolazili bi onamo Alexa Rakovac, Dimitar Demeter i dr. Svim ovim mladim ljudima bijaše otvorena kuća gr. Janka Draškovića, gdje se širila hrvatska misao i budila narodna svijest. Kolika bijaše opreka te narodna napetost već onda izmedju Magjara i Hrvata dokazom je slučaj, što ga sâm V-ć pripovijeda. Gostionar načini na novu godinu Hrvatima na čast hrvatski transparent. Tuj nastade ljuta galama te Magjari zahtijevahu, da se transparent s mjesta ukloni, inače će sve polupati. Mal da ne dodje do krvi. — Nakon svršenoga dosta burnoga sabora ostane V. duže vremena u Beču, gdje je drugovao sa Ljud. Gajem, D. Demetrom, Rakovcem, Budimirovićem, Fr. Kurelcem i dr., koji su ono vrijeme medicinu ili pravo slovne nauke slušali. Ovo vrijeme upotrijebi V. da se, polazeći bečke prirodoslovne zavode, muzeje i kabinete, posveti prirodoslovnim naukama. Povrativ se u Zagreb prakticiraše kao jurat banskoga stola kod odvjetnika Tadije Ferića, uz prvoga koncipijenta Očića, i drugoga, jurata Fr. Schmidta.

U zimi g. 1834. sastadoše se u V-ćevu stanu, Lentulajevoj kući na kapuc. trgu, danas br. 3., na patriotski dogovor Ljudevit Gaj, Antun Vakanović, Nikola Maraković i Fran Kurelac: radilo se o izdavanju hrvatskoga političkoga časopisa. Videći s jedne strane, kolikom revnošću dižu Magjari svoju narodnost i brinu se za razvitak svojega jezika, a s druge

strane, kako sve žešće napadaju na municipalna prava Hrvatske, stade i u Hrvatskoj inteligencija, najviše odvjetnici, mladi pravnici i svećenici. o tom misliti, kako bi se prijetećoj pogibelji predusrelo. Prijedlog Lj. Gaja, da se počme sa izdavanjem polit. hrvatskih novina, bude u sastanku jednodušno prihvaćen i odlučeno, da Gaj moli za dozvolu tiskare i izdavanje novina. Veći dio općinstva smatraše ove zaključke pustom sanjarijom njekih mladih zanesenjaka. Osobito više plemstvo i starija inteligencija, budući zadahnuta magjarskim duhom i naučena tudjoj knjizi, držaše ove zaključke neizvedivima, jer hrvatski jezik da nije podoban, da se na njem izdavaju novine; s toga da će ih sami izdavači čitati morati. Uza sve poteškoće podje mladim zanesenjacima ipak za rukom zaključke izvesti, jer Gaj dobi za podignuće tiskare koncesiju a „Horvatske Novine" ugledaše početkom god. 1835. pod uredničtvom Dragutina Rakovca svijet. Prve članke poče pisati Ljudevit Jelačić, profesor javnoga prava na pravoslovnoj zagr. akademiji, te je kašnje radi liberalnih, bečkoj politici nepoćudnih ideja bio skinut sa učiteljske stolice. Novinama, kao što i izlazećoj uz nje „Danici", bijaše revnim suradnikom i Vukotinović.

God. 1836. imenovan je V. po križevačkom velikom županu, baronu Ljud. Bedekoviću, županijskim podbilježnikom te se preseli u Križevce. Sad se već ideja ilirizma i u križevačkoj županiji počela sve većma razvijati a s njom i hrvatski, sad već ilirski jezik put si krčiti ne samo u privatne nego i u javne službene krugove. U tom patriotskom pokretu bijaše V. u križevačkoj županiji jedan od prvaka. Vatrenim oduševljenjem stajahu u širenju ovih ideja uza nj mladi sudci Franjo Žigrović i Antun Nemčić. Nikola Zdenčaj i bar. Bedeković bijahu, istina, dobri

Hrvati, ali budući napram bečkomu dvoru tjesnogrudno obzirni, sustezahu vatrenu revnost mladih rodoljuba. Bedeković pače ozbiljno prikori V-ća radi njegove pjesme: „Nek se hrusti šaka mala“. Uza sve opreznosti i zapreke osvajaše ilirski jezik sve više zemljišta u službenom svijetu, a velik dio zasluge u tom ide svakako V-ća, koji je u glavnoj županijskoj skupštini počeo prvi ilirski govoriti. Tu kao da su narodnomu jeziku u županijsku dvoranu bila otvorena vrata. U opće može se reći, da su Lj. Vukotinović i Antun Nemčić držali i vodili cijeli narodni i politički pokret u križevačkoj županiji.

God. 1840. izabran je V. pod velikim županom grofom P e t r o m P e j a č e v i ć e m velikim sudcem za moslavački kotar. U ovom, u križevačkoj županiji po narodnom, gospodarstvenom i socijalnom obziru najznatnijem kotaru bijaše V. duša narodnoga pokreta. U znamenitoj god. 1847. obdržavanoj kraljevinskoj skupštini — hrvatskom saboru — bijaše V. narodnim zastupnikom za moslavački kotar. Saboru predsjedaše kao banski namjesnik zagrebački biskup J u r a j H a u l i k. U ovom saboru raspravljaše se još službenim latinskim jezikom, ali odlučniji i vještiji jeziku počeše govoriti ilirskim jezikom. Medju prvima bijahu K u k u l j e v i ć I v a n i V u k o t i n o v i ć; za njima tek povedoše se drugi. U ovom saboru izabran je Vukotinović mjesto bolesnoga M e t e l a O ž e g o v i ć a za poslanika križevačke županije na hrvatsko-ugarskom saboru u Požunu.

Nadodje burna godina 1848. a s njom i prevratno političko gibanje, koje je i u Austriju i Ugarsku preneseno. Silovita napadanja na municipalna prava i hrvatsku narodnost od strane Magjara bijahu povodom, da su se državni odnosi izmedju Hrvatske i Ugarske do skrajnosti zaoštrili. Hrvatski zastupnici moradoše se

iz požunskoga sabora u Zagreb povratiti. Sreća po Hrvatsku te bude u toli ozbiljno i opasno vrijeme mjeseca ožujka 1848. banom imenovan baron Josip Jelačić.

On je sakupio oko sebe vješte i odlučne muževe, koji će mu govorom i tvorom u toli ozbiljno doba u pomoć biti. Medju ovima bijaše i Vukotinović, kojemu je više znatnih funkcija povjerio. Ako još i nije došlo do otvorena neprijateljstva izmedju Hrvatske i Ugarske, ipak se ban pobrinuo, da za porez i razne javne daće unišli novac ne ide u Ugarsku, kao što je za normalnih odnošaja išao. Na tridesetnicama, gdje se takov javni novac sakupljao i u Ugarsku odašiljao, bijaše činovnika, koji se nijesu pokoravali banskoj vlasti. Zato je ban imenovao V-ća inspektorom tridesetnica, koji imadjaše paziti, da se novac neovlašteno ne pošilja izvan zemlje.

Videći u Ugarskoj, kakov duh u Hrvatskoj vlada i da se ovdje na odlučni otpor spremaju, odlučiše u Hrvatsku poslati za komisara generala Hrabovskoga, koji bi bio imao upravnu vlast u Hrvatskoj preuzeti. Ovim korakom je napetost narasla do skrajnosti. Ban pošalje kao svojega povjerenika V-ća sa 20 konjanika prema Bjelovaru, kuda je imao Hrabovski prispjeti, da ga obustavi, dok on onamo ne dodje. V-ć zaustavi Hrabovskoga kod Gradca, ovamo od Bjelovara, i pridrža ga u biskupovu gradu. Iza kako se prispjeli ban sa Hrabovskim razgovorio, bude ovaj po V-ću uz vojničku asistenciju do medje dopraćen, od kud se vrati u Ugarsku.

Sabor hrvatski je želio, da se porazumije sa austrijskim državnim viječem, koje je u Beču saborovalo; s toga su onamo u tu svrhu kao zastupnici odaslani Ivan Kukuljević, Josip Žuvić, Mojsije Gjorgjević i Ljud. Vukotinović. Nu Nijemci su već onda centralizaciju snovali, s toga se hrvatski odaslanici bez uspjeha povrate kući. Buknuvši rat izmedju

Hrvatske i Magjarske, ustrojene su po cijeloj zemlji narodne garde sa oficirima. Vukotinović imenovan je majorom križevačke narodne garde te mu bude povjerena obrana medje na Dravi u Medjumurju. Tuj ostade sa svojim bataljunom do konca god. 1849., kad no su nar. garde, pretvoriv se hrvatsko-ugarski rat u rat cijele monarkije proti Magjarskoj, raspuštene te kući povraćene.

Pošto je magjarski ustanak svladan, počelo se iz Beča cijelu monarkiju uredjivati prema centralizaciji sa službenim njemačkim jezikom. Organizatorno povjerenstvo, koje ministar Bach u Hrvatskoj sastavi, imenova god. 1850. V-ća predsjednikom novo ustrojenoga c. kralj. križevačkoga zemaljskoga suda. On je upravljao sudištem na opće zadovoljstvo, dok nije došao u sukob sa banskim stolom, koji je prema dobivenim nalozima iz Beča nalagao da se njemački — kao službeni jezik kod suda uvede, a V. se tomu opirao, držeći da po smislu carskoga patenta od 4. ožujka 1849. službenim jezikom ima biti kod suda hrvatski jezik. Predsjednik banskoga stola bijaše Kuković. Dodje i do istrage, uslijed koje podijeljen je V-ću strogi ukor, ali je ostavljen na svojem mjestu, nu samo za vrijeme, jer je u Beču proti njemu već povjerenje bilo uzdrmano. Kod definitivnoga uredjenja križevačkoga suda odredi ministar pravosudja Kraus proti V-ću opet istragu. Ovaj krat je još gore po nj ispala. Odlučilo se maknuti ga sa predsjedništva, a da se nadje razloga, pošlo se natrag do g. 1848. i 1849. Na podneseno naime izvješće c. kr. banskoga stola o Vukotinoviću stiglo je od c. kr ministarstva pravosudja iz Beča od 21. stud. 1854. riješenje, gdje se veli: Nachdem jedoch aus dem Inhalte der von Ludwig Vukotinović im Jahre 1848. veröffentlichten Schrift „Nekoja glavna pitanja“, und aus dem Aufsatze desselben im

„Slavenski Jug“ vom 29. Nov. 1848. Nr. 50: „Jug slavenski južnim Slavenom“ ersichtlich wird, dass V. als Lobredner des Panslavismus keck aufgetreten ist, den Hass gegen das deutsche Element offen gepredigt, das kaiserliche Heer als blindes Werkzeug in der Hand des Monarchen geschildert, auf die kroatischen Grenzsoldaten aufreizende Worte gerichtet . . . und zuletzt den Ruf an die Slavenstämme zum Selbstschutze ertönen liess, bei dieser Gesinnung aber, die sich auch im Jahre 1851., als er schon Leiter der prov. Kreuzer-Sedria war, durch seine Renitenz gegen das damalige Oberlandesgericht in Betreff der Correspondenzsprache mit den Behörden anderer Kronländer offenbarte . . , von Ludw. V. nicht erwartet werden kann, dass er mit Aufrichtigkeit die Massregeln der Regierung zu unterstützen bemüht sein wird . . hat das Justizministerium beschlossen, den L. V. unter die neuen Organe der Justizverwaltung in Croatien und Slavonien nicht aufzunehmen.

Lišen ovako javne službe povukao se V. u privatni život. Proboraviv njekoliko mjeseci kod otca si na imanju Lovrečini, nastani se u Zagrebu, gdje se posvetio prirodoslovnim naukama i gospodarstvenim poukama. Kad no je umro njegov dobri prijatelj Drag. Rakovac, koji je vodio poslove Gospodarskoga društva, preuze on ove poslove i uredništvo *Gospodarskoga lista*, koji uredjivaše god. 1855., 1856. i 1857. U isto vrijeme preuze i uredjivanje i nadziranje narodnoga prirodoslovnoga muzeja. On je uložio mnogo truda u ovaj narodni muzej te si je bez sumnje za njegovo uredjenje i popunjenje mnogo zasluga stekao; nu o tom ne ću da opširnije govorim, pošto je njegov rad i zasluge oko narodnoga muzeja ocijenio akademik Brusina, raspravljajući nedavno o pedesetgodišnjici utemeljenja narodnoga muzeja.

Uz ove poslove bavio se mnogo prirodnim naukama,

a osobito proučavanjem flore i geologijskih odnošaja Hrvatske i Slavonije. U tom pogledu osobito mu je dobro došlo drugovanje sa doktorom Šloserom, davnim njegovim prijateljem, koji je god. 1854. iz križevačke županije premješten u Zagreb kao fizik županije zagrebačke, gdje je kod c. kr namjestništva obavljao podjedno i službu medicinalnoga savjetnika. U njegovu društvu proputova V. od 1854. do 1856. hrvatsko primorje, otočku i ličku pukovniju, istražujući onuda floru i geognostičke odnošaje. U iste svrhe obišao je Zagorje, Radoboj i Ivančicu, a sa drom. Pavićem, fizikom požeške županije, i prijedjele Požege, gdje je sakupljao gradju za hrvatsku floru. Pod teškim pritiskom apsolutizma nije se moglo u javnosti ništa raditi za narodnost. Našlo se ipak ljudi, koji su u privatnim sastancima nastojali hrvatsku narodnu svijest budnom držati. U tu svrhu osnovana je u Zagrebu, najviše trudom Ambroza Vranicana, Matije Mrazovića i Vukotinovića, narodna čitaonica, gdje su se rodoljubi običavali sastajati i o domaćim prilikama razgovarati. Kad je i to jedino narodno sastajalište ban Coronini dao zatvoriti, odlučiše rodoljubi proti ovom silovitom činu Nj. veličanstvu tužbu podnijeti; ali je bilo mučno na tužbu potpisa sakupiti. Uz Vranicana, Mrazovića, Vukotinovića, Raucha i Drag. Jelačića našlo se ih ipak još toliko, da se tužba sa priličnim brojem potpisa mogla Nj. Veličanstvu podnijeti. Ne ima sumnje. da je i ova tužba tomu doprinijela, da je nepodnosivo ono doba stanje u upravi, na političkom i narodno-prosvjetnom polju, na bolje okrenulo.

Mjeseca kolovoza 1860. zaputi se V. Njemačkom (Bavarskom i porenskom Falcom) u Francesku te preko Champagne do Bordeauxa, da onuda prouči vinogradarstvo i razne metode pivničarstva. Vrativ se kući nadje ovdje

uslijed listopadske diplome velike političke promjene. Nakon slomljenoga apsolutizma nastade opet narodni i ustavni pokret, kod kojega je i V. učestvovao, a najviše u sazvanoj novim banom Šokčevićem banskoj konferenciji. Kad no je na pretstavku iste ove konferencije hrvatska dvorska kancelarija 26. studenoga 1860. ustrojena, imenovan je V. mjeseca siječnja 1861. velikim županom križevačke županije. Šest godina upravljaše županijom, dok mjeseca svibnja 1867. ne otstupi. Kad se na ime carska nsredba od 28. prosinca 1866. ob općenitoj vojnoj dužnosti, i ne saslušav sabora, u županijama i gradovima imala provesti, usprotiviše se županijske skupštine takovu neustavnu provedenju.

Pismom od 4. ožujka 1867. obratio se V. na kancelara baruna Kuševića, u kojem mu razlaže odluku županije, koja zaključkom u glavnoj skupštini stvorenim zabranjuje svojim činovnicima svako sudjelovanje kod provadjanja spomenute carske naredbe, prije nego se sabor ustavnim putem o tom ne izjavi, te ga moli, da bi se navedeni u pismu razlozi uvažili, u protivnom slučaju će on svoju čast prije položiti, nego naredbu povredom ustava silom provadjati. Na ovo pismo stigne mu od bana Šokčevića odgovor, kojim se obaviješćuje, da je previšnjim riješenjem od 8. ožujka dignut od časti i službe velikoga župana. Lišen službe povukao se na imanje, gdje se gospodarstvom i knjigom bavio.

II.

Vukotinovićev književni rad.

Vukotinović može se brojiti medju plodnije pisce našega doba: on se bavio beletristikom, politikom, a najviše je obradjivao prirodoslovne znanstvene struke. Ja ću plodove njegova rada, razdijeliv ih na beletrističnu, državo-političnu i prirodoslovno-znanstvenu radnju, ovdje

redom navesti onako, kako su radnje po vremenu slijedile.

Beletristični rad.

Golub. Igrokaz vu chetireh zpeljavanjih. Zpisal Ljudevit Farkas, vu Zagrebu. Pritizkano pri Ferencu Suppanu 1832. Ovo mu bijaše prvi pokus na dramatičnom polju jezikom kajkavskim. Ako Golub isporedimo s drugim našim piscima one dobe, n. pr. Mikloušićem i Lovrenčićem, opazit ćemo, da V. jezgrovitošću kajkavštine za njima zaostaje. Ne samo da mu misli i nizanje riječi stoji pod dojmom pravila tudjih jezika, najviše latinskoga, u nas ono doba kulturnoga jezika, nego ga vidimo i u neprilici, kako da nadje hrvatske riječi za pojmove tudjim jezikom izražene. Već njeki napredak vidimo u drugom plodu njegove dramatične radnje, koji je napisao i tiskati dao godinu dana kašnje, 1833. u Požunu te ju posvetio svojemu prijatelju „vrednomu Gosponu Hinku Stajdacheru“ pod natpisom:

Pervi i zadnji kip. Turobna igra v jednom zpelaju. Poleg nemshke ballade od G. Seidla. Spisal Ljudevit Mirko Farkas. Tuj se već počima kajkavština miješati sa štokavštinom, jer se često izmjenjuje kaj sa što i šta, pak i u deklinacijama i konjugacijama opaža se ovaj prijelaz. Ovdje upotrebljuje, što kod kajkavaca rijetko dolazi, imperfekte i aoriste, dakako mjestimice još pogrešno. U ovoj tragediji već se opaža dojam „kratke osnove horv. slav. pravopisa“, brošurice, što ju je Gaj još god. 1830. tiskom izdao u Budimu, jer su dvostruke suglasice već zamijenjene samo jednom, a dolaze i diakritički znakovi n. pr. ż mjesto s.

God. 1835. poče Gaj izdavati „Horvatske Novine“

i zabavno-poučni list „Danicu“, te se tim otvorilo polje literarne djelatnosti hrvatskim piscima.

Oko „Novina“ prikupljahu se pisci političkih struka, dočim si „Danicu“ odabraše ljubitelji lijepe knjige. V. radio je na jednom i drugom polju; ali mu plodove pera ipak više nalazimo u „Danici“. Tuj čitamo više rasprava, pjesama, budnica i davorija, zadahnutih žarkim rodoljubljem i oduševljenjem za ilirsku ideju; medju njima bijaše za ono doba najmilija: „Nek se hrusti šaka mala, dušmanina neka jala“ — hrvatska Marseillaisa, koja je u veselim društvima i političkim sastancima odjekivala izrazom oduševljenja za narodni napredak. Godine **1841.** izišle su u Zagrebu:

Ruže i trnje, koje posveti grofu Janku Draškoviću. U prvoj poli knjižice nalazimo erotičke i domoljubne pjesme i balade, a u drugoj „Zimske misli“: prozom napisana narodna, politička, društvena i druga razmatranja.

Prošastnost ugarsko-horvatska. Historičke novele. Mladeži domorodnoj u znak ljubavi. 2 knjižice. Predmet je knjižica: „Štitonoša. Pripovědka iz 16 věka“, koja podaje mladeži kao zrcalo, u kojem joj prikazuje: „praděduve, slavne vitezove, pribavitelje, čuvare i branitelje naših prava i narodnosti“.

Pěsme. U Zagrebu 1847. Ovo je najveća zbirka njegovih različita sadržaja pjesama. Razdijelio ih je na: I. Moslavanke; II. Noćne ruže; III. Perunike i IV. Směsice. Čini se da ih je namjeravao s nova preštampati, jer su mnoge pjesme olovkom isprekrižane i novim tekstom zamijenjene. „Noćne ruže“, što ih ispjeva još g. 1844., nakani sasvim izostaviti, jer im je na čelo napisao: „sve ove pjesme brišem“. Čini se, da su mu ove pjesme, budući erotičkoga sadržaja, u srcu neugodnu uspomenu ostavile.

*

Trnule. U Zagrebu 1862. Pjesmama uzeti su motivi iz prirodnih pojava, ili su im povodom razne narodne ili političke prilike.

Leptir. Zabavnici za godine 1859., 1860., 1861., i 1862. — Uredjivanjem i izdavanjem „Leptira" stekao si je V. za hrvatsku knjigu tim većma zasluga, što je vila hrvatska za vrijeme apsolutizma bila zašutjela te je trebalo puno patriotizma i čvrste volje onomu, koji je pregnuo na ovo polje. V. je oko „Leptira" sakupio najvrsnije hrvatske pisce; uz njega nalazimo tuj: Demetra, Kukuljevića, Utješenovića, Kaznačića, Dragaševića, Pocića, Preradovića i dr. S toga i ima u „Leptiru" toliko po izbor pjesama, pripovjedaka, opisa i druge lijepe pouke. Na čelu je svakomu godišnjaku po jedna slika slavnih hrvatskih lica: god. 1859.: banica grofica Sofija Jelačić, 1860.: ban Jelačić, slijedećih godina Strossmayer i Mažuranić. Velika je šteta po noviju hrvatsku povijest, da se od tolikih naših pisaca g. 1848. nije nijedan odlučio da napiše znatnije zgode znamenitoga onoga doba, jer ima znatnih, možda odlučnih momenata onodobne naše borbe, kojih nećeš u javnim listovima naći moći. Tu prazninu ispuni V. barem ponješto, dočim je u „Leptiru" g. 1860. opisao život i borbu Jelačića bana za prijestor i hrvatsku domovinu.

God. 1842. poče izlaziti u Zagrebu povremeni časopis:

Kolo. Članci za literaturu, umětnost i narodni život. Prvih godina izlažaše troškom izdavateljâ, a kašnje troškom Matice ilirske. Izdavatelji i urednici bijahu mu D. Rakovac, St. Vraz i Vukotinović, dok napokon ne otstupiše Rakovac, preuzev upravu nar. muzeja i „gospodarskoga lista" (mjesečnika), i V., budući kao veliki sudac u moslavačkom kotaru zabavljen političkom i sudstvenom upravóm, te ostade

sam Vraz. U „Kolu“ nalazimo više lijepih i poučnih članaka iz V—ćeva pera.

Političke radnje.

Regni Slavoniae erga Hungariam legalis correlatio znamenita je historijsko-državopravna rasprava, koja je ispod V-ćeva pera izišla u brošuri od 94 strane, u Zagrebu 1845. Djelce posvetio je hrvatskim stališima i redovima. Svrhu ovoj raspravi naznačuje riječima u predgovoru: Pio in pátriam amore ductus dissertationem hanc adumbravi, partim ut differentias nos inter et Hungaros vertentes dilucidem, partim illas componendi proponam modum. — Ponajglavnija bijaše mu namjera da dokaže, da su se kraljevine Hrvatska, Slavonija i Dalmacija od srednjega vijeka pak do novijega doba u zakonima, diplomama, povlasticama i drugim privatnim i javnim ispravama, zvale jednim imenom: regnum Slavoniae; da proti tvrdnjama Stephana Horvatha, s kojima je taj u javnost stupio u izdanoj 1844. u Leipcigu knjizi: Ueber Croatien als eine durch Unterjochung erworbene ungarische Provinz und des Königreichs Ungarn wirklichen Theil, dokaže: da je Hrvatska ili bolje Slavonija bila uvijek slobodna kraljevina, imajući svoje posebno državno pravo, a priznaje zajednicu sa kraljevinom Ugarskom samo u onim ustavnim poslovima, koji se tiču cijele države zajedničke, te napokon da pobije pretenzije Magjara na dolnje tri županije: požešku, virovitičku i srijemsku, koje po pravdi i zakonu kraljevini Hrvatskoj pripadaju. Svoju raspravu završuje: Suum cuique ... et inconcussa permanebit amicitia!

Někoja glavna pitanja našeg vremena. U Zagrebu 1848. U ovoj knjižici raspravlja V. o provedenju velikih političkih, narodnih i socijalnih reforma, koje su općenitim evropskim pokretom one godine na dnevni red

bile stavljene. Tuj se govori o uvedenju narodne garde, i odgovornoga ministarstva, raspravlja se o vjeri, o slobodi štampe, ob odnošaju Hrvatske prema Ugarskoj i Austriji, o hrvatsko-slavonskoj krajini, o zajedinstvu jugoslavenstva i uzajamnosti svih slavenskih plemena. Ima tuj patriotičnih prijedloga, smjelih reflexija i oštrih izraza, koji se općenitim onodobnim pokretom protumačiti, a kod mlada čovjeka ponješto i ispričati dadu, pak su mu ipak, kako je gori spomenuto, kod preustrojstva Hrvatske g. 1852 u velike naškodili.

Osim dosad navedenih književnih radnja napisa mnogo političkih sastavaka u raznim časopisima i dnevnicima. Burne godine 1848. bijaše revan suradnik „Nar. Nov.", a kad su one konservativnijim smjerom okrenule, pridruži se „Slav. Jugu". Članci bijahu mu zadahnuti patriotskim duhom, ali pisani oštrim perom. U „Slav. Jugu" br. 50 god. 1848. napisa kao major nar. garde kratak ali oštar članak: „Jug slavenski južnim Slavenom," gdje medju ostalim veli: „Čuvajte se, južni Slaveni! Vi ste sve dali, što ste imali. Tamo ćete ubijati Talijane, tu Magjare, a sluge ste Niemaca! Sad će skoro na Vas metnuti ruku Talijan, Magjar i Niemac. Sad je udario sat, da se pojave županije. Gdje su odbori, gdje su vieća?" itd. Ovaj članak i spomenuta već „Nekoja pitanja" lišila su ga kod preustrojstva Hrvatske, kako je gori spomenuto, službe.

Radnje u ratarsko-gospodarskim strukama.

Vukotinović je mnogo radio na polju ratarstva, voćarstva, vinogradarstva i u drugim strukama narodnoga gospodarstva. God. 1858. izdao je tiskom u Zagrebu knjižicu:

Pametarka. Gospodarom u Hrvatskoj i Slavoniji. To su opća „razmatranja o stanju naših žitelja u obziru go-

spodarskom". Opisujući domaće i javne odnošaje raznih slojeva našega pučanstva: seljanstva, gradjanstva i plemstva, prelazi na geognostične i klimatske odnošaje naše domovine, izvadja otud povoljne uvjete za razvitak ratarstva, a najpače voćarstva i vinogradarstva. U „pametarki" upućuje se po prvi put naš narod u „trsoslovlju" iliti ampelografiji, gdje sustavno opisuje čokoće naših vinograda, čineći vinogradare pozornima osobito na plemenitije vrste grožđja. Ovdje je imao svladati mnogo poteškoća, osobito glede nazivlja čokoća, čemu se nije niti čuditi, budući ova njegova radnja prvi pokus kod nas u ovoj struci. U ostalom u „pametarci" su samo u cjelinu sakupljena gospodarska razmatranja od V-ća, koja je donosio:

Gospodarski list. Ovaj list naime, kao organ gospodarskoga hrvatsko-slavonskoga društva, uredjivaše V. g. 1855., 1856. i 1857 U ove tri godine nalazimo u „gosp. listu" mnogo članaka i rasprava iz V-ćeva pera o raznim granama gospodarstva a njemu je u tom pogledu mnogo poslužilo poznavanje prirodoslovnih nauka, osobito geognozije, botanike i entomologije, koje nauke imaju mnogo utjecaja na povoljni razvitak gospodarskih struka. Ne mogu ovdje propustiti zgodu, a da ne spomenem savez gospodarskoga društva i njegova organa „gospodarskoga lista" sa narodnim prirodopisnim muzejem za Vukotinovićeva uredničtva. Godine naime 1856. osnovan je trudom Šlosera, Vukotinovića, majora Sabljara i dra. Klinggräfa uz gospodarsko društvo „prirodoslosni odsjek". Namjera ovomu družtvu bijaše, kako se u oglasu kaže, „domovinu našu, koliko to slabe sile još u početku dopuštaju, u obziru prirodoslovnom iztraživati, zbirke sakupljati i narodni muzej pomnožavati. Odsjek će od vremena do vremena priobćivati svoje rezultate putem ovoga lista." Prema tomu

bijaše odsele gospodarski list osim gospodarskomu društvu organ takodjer narodnomu muzeju. S toga nalazimo u njem ne samo prirodnine i starine, koje su muzeju poklonjene, nego i prirodne rasprave iz botanike, zoologije, geologije itd.

Kao vještaku u gospodarstvu, bijahu Vukotinoviću kod više zgoda povjereni poslovi gospodarstvene struke. Prigodom svjetske izložbe u Beču g. 1873. imenova ga ugarsko ministarstvo trgovine podpredsjednikom kr. državnoga povjerenstva i predsjednikom hrvatskoga odjela za istu izložbu. On je mnogo truda uložio u uredjenje hrvatskoga odjela, te mu za uspjeh mnogo zasluge pripada.

O pučkom školstvu.

I u pedagogičkoj i nastavnoj struci potaknuo je V. njekoja pitanja. Godine 1844. izašla je od njega u Zagrebu knjižica:

Něšto o školah pučkih. Današnja generacija ne zna, kako loše bijaše stanje naših pučkih škola ono doba. Ta kako da je i moglo biti drugačije: nikakovih učiona za osposobljenje učitelja, plaća učitelja, ili, kako su ih ono doba zvali, školnika 6 do 8 for. na mjesec, a uprava u rukama županijskih sudaca, koji, budući plemići, većim dijelom zazirahu od toga, da kmet čitati uči. Videći tako žalosno stanje pučkih škola, digao je V. u ovoj knjižici glas proti tolikoj nemarnosti i zapuštenosti puka. Toj nevolji može se, veli, doskočiti samo podignućem pučkih škola, koje će svome zadatku samo onda odgovarati moći, ako budemo imali valjane učitelje, koji se neće gubiti u suhoparnim teorijama, već će narodu pružati trijeznu, realnu, za život mu potrebitu nauku. Da se ta svrha poluči, valja tri glavna uvjeta ispuniti: podignuti škole za naobrazbu uči-

telja, osjegurati učiteljima bolje plaće, i sastaviti dobre školske knjige.

Književni rad u prirodoslovnim strukama.

Kao što se iz dosad napomenutoga vidi, kretaše se V-ćev književni rad oko raznih struka nauke i javnoga narodnoga života; najviše se ipak bavio prirodoslovnim naukama, osobito botanikom i geologijom. V. nije imao zahvaliti svoje prirodoslovno znanje sustavnoj školskoj naobrazbi u onim strukama. Prije 1848. godine nije mladić imao zgode da se u prirodoslovnim naukama naobrazi u srednjim školama, jer su ove struke bile stegnute na sveučilišta, montanističke akademije i druge stručne zavode. U tom pogledu bijaše školska naučna osnova nedostatna, osobito u Ugarskoj, a i Hrvatskoj, kojoj propisivaše ugarsko namjesničko vijeće školske sustave. Tko dakle nije imao zgode, da polazi sveučilište ili druge stručne zavode, nije imao niti prilike da se naobrazi u prirodoslovnim strukama, već je bio upućen ponajviše na privatnu nauku. Medju takove samouke spadaše i V. On je doduše probavio njekoliko vremena u Beču, proučavajući ondješnje prirodoslovne muzeje, ali ovakim proučavanjem ne bi se bio mogao onoliko okoristiti, kako je želio, da nije bio našao obilatije upute od sustavno naobraženih stručnjaka. Takove stručnjake našao je u Zagrebu u Kajetanu Petteru, koji je kao izučeni fizik, mineralog i geolog iz Ščavnice došao g. 1846. na zagrebačku akademiju za profesora fizike, a onda u liječniku Josipu Kalasanciju Šloseru. Onaj uveo ga potpunije u mineralogiju, geognoziju i geologiju, a ovaj u botaniku. Ostalo dopuni vlastitim trudom.

Najmilije polje bijaše mu botanika te je u ovoj struci i najviše radio; ali Šloser bijaše mu sveudiljni drug,

s kojim je velik dio Hrvatske i Slavonije obišao, proučavajući do onda nepoznatu, ili barem slabo poznatu floru naše domovine. Plod ovoga proučavanja su stranom mnoge rasprave, koje su ispod njegova pera izašle u raznim budi domaćim budi vanjskim stručnim časopisima, stranom pak samostalna djela, što ih je ponajviše zajedno sa Šloserom izdao, koja su ne samo domaći, nego i vanjski učeni svijet sa hrvatskom, slavonskom i dalmatinskom florom upoznala. Od ovih djela je od njega i prijatelja mu Šlosera 1855. u Zagrebu knjižica od 200 strana:

Syllabus florae croaticae. Additis descriptionibus specierum novarum. Auctoribus Dr. Jos. Calas. Schlosser et Ludovico Farkaš-Vukotinović.

Ovo je prvo, na latinskom jeziku pisano, botaničko djelce, kojim se stručnjacima i ljubiteljima prirodnih znanosti otvara put u poznavanje naše flore, kako pisci vele: putabamus . . gratum futurum opusculum nostrum omnibus scientiae naturalis cultoribus, quibus taliter novos fontes aperire voluimus hucadusque paucis notos. — Ovo je po Reichenbachovu sustavu uredjen popis bilja samo uže Hrvatske izmedju Mure, Drave, Save, Une i Jadranskoga mora. Syllabus je bio dobro došao stručnjacima, koji su se hrvatskom florom na latinskom jeziku upoznati željeli, a hrvatska nomenclatura, budući još u povojima, u mnogom je pogledu manjkava, jer je tek Šulekom na stalnoj podlozi osnovana. God. 1869. izišlo je u Zagrebu troškom jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti veliko, za botaničku znanost upravo epohalno djelo, u velikom 8°, strana CXLI + 1362:

Flora Croatica exhibens stirpes phanerogamas et vasculares cryptogamas. Auctoribus Dr. *Josepho Calas. Schlosser et Ludovico Nob. Farkaš-Vukotinović*, u kojem se na latinskom jeziku, takodjer sa

hrvatskom, sad već pravilnom nomenclaturom, opisuju samorasle a i, velikim dijelom, gojene biline po Hrvatskoj, Slavoniji i Dalmaciji. Da se djelom i početnici, latintinskomu donekle vješti, služiti mogu, počimlje djelo analitičkim ključem za označivanje razreda, redova i familija. Ovim djelom stekoše oba pisca velikih zasluga za znanost i domovinu, jer je ovim njihovim radom otkriveno plodno polje flore naših zemalja učenomu svijetu. Sedam godina kašnje tiskan je u Zagrebu potporom jugoslavenske akademije istom dvojicom Šlosserom i V—ćem napisani

Bilinar. Flora excursoria. *Uputa u sabiranje i označivanje bilina* u Hrvatskoj, Slavoniji i Dalmaciji. Mali 8°, str. XXVII. + 606

Bilinar je u prikraćenom izvatku iz velikoga djela „Flora croatica" sastavljena priručna knjiga, a namijenjena je prijateljima hrvatske flore, da se njom kod botaničkih izleta za označivanje bilja okoriste. Radi lakšega pregleda označeni su razredi, kaošto i kod drugih ovakih priručnih knjiga, po Linné-ovu sustavu. Šteta što su pisci u znanstvenom nazivlju na mnogim mjestima odustali od prihvaćenoga već onda općenitoga botaničkoga nazivlja. Inače je djelo lijep dopunjak našoj znanstvenoj literaturi.

* * *

Vukotinović je po hrvatskom saboru predložen a po Njegovu Veličanstvu imenovan pravim članom jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti visokim riješenjem od 1. siječnja 1867. Napisao je u „Radu" niz prirodoslovnih rasprava i to:

U knjizi 2. (1868.): o **moslavačkom granitu**, i o **hrastovih** u Hrvatskoj, gdje je opisana jedna nova vrst pod imenom quercus filipendula.

U knjizi 5. (1868.): O **kamenom uglju i ugljičnoj kiselini.**

U knjizi 7. (1869.): Pokus monografije runjikah (hieraciorum). U ovom opisu hrvatskih runjika iztaknuta su ista načela o označivanju i opisivanju bilja, što ih je pisac razvio prije 14 godina u niže spomenutoj njemački pisanoj raspravi: Die Botanik nach dem natürlichen System.

U knjizi 11. (1870.): Tvorba i njezino trajanje.

U knjizi 13. (1870.): O petrefaktih u obće i o podzemskoj fauni i flori susjedskih lapora.

U knjizi 19. (1872.): Botaničke crtice i dodatci flori hrvatskoj, gdje uz više rijetkih vrsti hrvatskih bilina opisuje dvije nove piscem samim otkrivene vrsti: viola alba striata (Vukot.) i crepis poliocephala (Vukot.)

U knjizi 22. (1873): O hrastovih županije bjelovarske, rasprava, u kojoj je opisao više odlika hrastovâ, koje do onda ne bi bile poznate. Ako su gdjekoje od ovih odlika i dvojbene, ipak je ova rasprava lijep prinos poznavanju naših hrastova.

U knjizi 23. (1873.): *Trećogorje okoline zagrebačke*, počam od Ivanca, sjevero-zapadne točke zagrebačke gore, preko Susjeda, Vrabča do kašinske doline.

U knjizi 27. (1874.): *Nekoje riedke biline na svjetskoj izložbi* u Beču 1873.

U knjizi 28. (1874.): Geologički i paleontologički odnošaji u *Radoboju*.

U knjizi 31. (1875.): *O klasifikaciji biljarstva,* gdje prigovarajući dosadanjemu postupku u označivanju i razredjivanju bilja, ističe svoja načela, kako bi se kod toga imalo postupati, te dolazi do zaključka, da bi se vrst, pošto nije ništa realna, imala brisati te od roda prijeći umah na individuum; koji prijedlog teško da će učeni svijet prihvatiti, jer bi se isto prigovoriti moglo i rodu.

U knjizi 33. (1875): *O promjenljivosti bilina i postajanju novih vrstih*, gdje govori o spoljašnjem okolišu, koji na promjenu bilja utjecaj imade, te navadja primjere raznih vrsti.

U knjizi 34. (1876.): *Književne obznane*, manja rasprava, kojom dopunjuje veliko, gori spomenuto, djelo „Flora croatica“, navodeći nove vrsti bilja, što ih je na svojim botaničkim izletima po Hrvatskoj našao.

U knjizi 35. (1876): *O descendenciji ili rodoslovju bilina.*

U knjizi 39. (1877.): *Nove biline i razjašnjenja o njekojih dvojbenih.* U ovoj raspravi opisuje rijetke biline gorskih prijedjela: Delnicâ, Fužine, Bjelolasice, Bitoroja, a onda dodaje njeke u opće, a njeke samo za hrvatsku floru posve nove, do onda nepoznate biline, medju kojima jednu od hieraciâ prozva na čast Račkomu: *hieracium Račkii* (Vuk.)

U knjizi 41. (1877.): *Prirodoslovne teorije i Darwinizam*, gdje valjanost Darwinove nauke o evoluciji samo djelomice dopušta.

U knjizi 44. (1878.): *Prinesci za geognoziju i botaniku Hrvatske;* na kraju rasprave dodaje: opažanja floristička i addenda ad floram croaticam.

U knjizi 48. (1879.): *Fauna leptira u okolišu zagrebačkom*, rasprava, u kojoj je opisao leptire iz muzejne zbirke u Zagrebu.

U knjizi 51. (1880.): *Novi oblici hrvatskih hrastova te ini dodatci na floru hrvatsku*, gdje je, obišav Kalničku goru i bednjansku dolinu, zagrebačku goru te Liku i Krbavu, otkrio više novih vrsti i odlika hrvatskih hrastova te ih učenomu svijetu saopćio.

U knjizi 58. (1881.): *Pleme sucvjetaka u Hrvatskoj dosad našastih.*

U knjizi 65. (1883.): *Životopis dr. Josipa Kalas. Schlossera.*

U knjizi 69. (1884.): *Opis ružah okoline zagrebačke.* U ovoj opširnoj, latinski i hrvatki napisanoj raspravi opisao je pisac rod ruža, što rastu u zagrebačkoj okolici i njekim krajevima hrvatskoga Primorja, te je i ovom monografijom, otkrivši više do onda nepoznatih vrsti i odlika, popunio spomenuto djelo „Flora croatica". Napokon je kao nastavak izašla ispod njegova pera:

U knjizi 83. (1887.) rasprava: *Opis ružah okoline zagrebačke.* Dio drugi.

* * *

Osim dosad navedenih radnja napisao je više prirodoslovnih rasprava na njemačkom jeziku, koje su bud kao brošure bud kao znanstveni članci u raznim stručnim časopisima izašle.

Kao posebno djelce izašlo je g. 1855. u Zagrebu:

Die Botanik nach dem naturhistorischen System. Bearbeitet von Ludwig von Farkaš-Vukotinović. Agram 1855.

U ovoj raspravi podvrgava pisac kritici dosadanju metodu, kako se biline opredijeljuju, a to ponajviše s toga, što se botanici ne drže bitnih prirodnih obilježja, već se kod označivanja drže spoljašnjih nebitnih znakova, a s toga dolazi u botaniku mjesto jedinstva nesklad, mjesto reda i jasnoće nered i pomutnja Ovaka pomutnja vlada osobito u nomenclaturi. gdje je jedna te ista vrst prema tomu, kako joj pojedini botanici obilježja različito shvate, raznim imenima prozvana. Držeći da je prvi i glavni uvjet tačna označivanja i razredjivanja bilja jasno i temeljito poznavanje morfologije bilja, a osobito lišća, cvijeta i ploda, posvetio je u ovom djelcu najviše truda opisu onih česti bilja.

Die Plitvica-Seen in der oberen Militärgrenze in Kroatien. U XXXIII. svesci spisa bečke akademije znanosti i napose otiskana rasprava u Beču 1859., kojom je, opisav Plitvička jezera sa geognostičkoga i botaničkoga gledišta, učeni svijet upoznao s ovim ljepotama prirode.

Die Diorite mit den übrigen geognostischen Verhältnissen *des Agramer Gebirges in Croatien.* U XXXVIII. sv. spisa bečke akademije znanosti u Beču 1860. Sa geognostičkom kartom zagrebačke gore od Susjeda do sv. Ivana na Zelini.

Geognostisch-botanischer Reisebericht über das kroatische Küstenland, das Likaner und Otočaner Grenz-Regiment. Von Dr. Jos. Schlosser und Ludw. von Vukotinović.

Rasprava ova, u kojoj se sa geognostičkoga i botaničkoga stanovišta opisuju prijedjeli ličke i otočke pukovnije, tiskana je u Zagrebu bez naznake godine; ali je to bez dvojbe c. kr. namjesničtvu podneseno izvješće o znanstvenom putovanju, što su ga ova dvojica potporom zemaljske vlade onim krajevima g. 1854. poduzeli, kako se to i na svršetku izvješća kaže: Schliesslich haben wir noch die Ehre beizufügen, dass wir diese literarischen Dienste . . . dem Hochsinne Sr. Excellenz des Freiherrn Josef von Jellačić, unseres verehrten Banus, der uns diese Mission anvertraute, zu verdanken haben.

U publikacijama c. kr. geologičkoga zavoda u Beču izašle su od V-ća geognostičke rasprave:

Das Kalniker Gebirge; Geognostische Skizzen von Varasdin-Teplitz; Notizen über Rude-Samobor; Notizen über das Moslavaner Gebirge.

Oesterr bot. Wochenblatt, u Beču, donio je takodjer više botaničkih rasprava, koje je Vukotinović budi sâm budi sa Šloserom napisao.

Književne radnje u rukopisu ostavljene.

Osim dosad navedenih tiskanih ostavio je V-ć raznostručnih radnja u rukopisu i to: a) beletrističnih b) političkih c) gospodarstvenih i prirodoslovnih struka.

a) ***Krixari.*** Igrokaz u 5 dogodih (1831.). Pisano starim mješovitim pravopisom.

Slěpci ili naplata Drama u 3 čini (1838.). Čini se, da je bila zagrebačkomu kazalištu namijenjena. jer joj je pritisnuta štampilja „Nationaltheater. Agram."

Smrtni vienci (Canzona). Od Jos. Christ. barona Zedlitza. Preveo na hrvatski Ljud. Vukotinović.

Gori spomenute ***„Pjesme moslavačke"*** mislio je valjda opet izdati, s toga je ostavio mnogo promjenâ koje samoj knjizi „Pjesme" pripisanih koje priloženih.

Struh i ljubac. Vesela igra u tri čina. (Sudeći po pravopisu, god. 1843.—1847.).

Opornici. Franceski napisao Jules Vallès, pohrvatio Ljud. Vukotinović. (Novelica).

U Francesku i Njemačku. Opširan putopis (1860.).

b) ***Ustroj županijah. Odnošaji vlastele i kmetovah.*** Zanimljiva raspravica osobito za one, koji se bave povješću naše političke uprave i njekadašnjih urbarijalnih prilika.

Magjaronstvo u Hrvatskoj. (1876.). Ova raspravica, u kojoj u kratko nacrta našu političku borbu od god. 1832. ovamo, mogla bi se smatrati V-ćevom političkom oporukom. Da se vidi, kojim duhom je crtanje zadahnuto, spomenut ću samo njekoliko riječi, kojima opisuje grofa Janka Draškovića.

„Na čelu narodne (ilirske) stranke bijahu u Zagrebačkoj županiji grof Janko Drašković, grof Gjuro Oršić, grof Albert Nugent, barun Franjo Kulmer, Nikola Zdenčaj, Bunjevac, Zengeval,

Očić, Stajdacher, kanonici: Vuković, Kralj, i drugi.

Grof Janko Drašković, velenaobraženi kavalier u podpunom smislu riječi, vodio je narodnu stranku ne samo svojim savjetom. nego ju je takodjer podupirao svojim zagovorom u najvišim krugovima. U Zagrebu bijaše njegova kuća otvorena cijelu zimu te je primao otmenije društvo iz narodnih krugova u svome salonu: gospodu, vlasteline, županijske časnike, svećenike i odličnije gradjane, a osobito mladiće, književnike i članove čitaonice, koja bijaše ono doba središte književnoga pokreta. Ovi sastanci djelovahu osobito uspješno na mladiće, koji se mogoše u tako izabranu društvu socijalno naobraziti, slušati savjete iskusnih muževa te tako crpsti novu snagu za svoj rad. Gaj, Rakovac, Babukić, Užarević, Vukotinović, Vraz, Stoos, nikada nisu izostali iz grofove kuće, jer ih je ljubio i cijenio kao rodjenu svoju djecu, te bi vazda zvao svakoga imenom: Ti moj Lujo, moj Dragutine, junače moj, Vjekoslave, Stanko, sinko moj" itd.

c) ***Svestranost u prirodoslovju,*** 1878., raspravica, u kojoj govori o medjusobnom odnosu pojedinih grana prirodoslovnih znanosti te zoolog, botaničar, mineralog, geolog i dr. ne mogu svoje struke temeljito obradjivati bez poznavanja srodnijih jim struka.

„***Art und Form. R. Handmann.***" Pod ovim naslovom ima u V-ćevim spisima rasprava, u kojoj ocjenjuje izdanu od Handmanna 1883. njemačku raspravu o vrsti, formi, stalnosti i promjenljivosti, o odlikama, i križanju vrsti. Nadalje nalazi se u rukopisu:

Njemački prijevod hrvatskih rasprava o ružama, koje su izašle u „Radu" knjizi 69. i 83. Ovaj njemački prijevod priredjen je bez sumnje za njemačku publikaciju; meni nije poznato, je li gdje tiskan.

Opširno izvješće o putovanju po Bosni za proučavanje gospodarstvenih odnošaja, napisano u Zagrebu 26. listopada 1879. — Vojvoda Würtemberg, kao glavar vlade zaposjednutih zemalja Bosne i Hercegovine, zamoli preko bečkoga zajedničkoga ministarstva hrvatsku zemaljsku vladu mjeseca veljače 1879., da mu naznači vještake gospodarstvenih struka vješte takodjer „zemaljskomu jeziku", koji bi proučili u tom smjeru Bosnu te bi bosanskoj vladi kod uredjenja gospodarstvenih odnošaja svojim savjetom poslužiti mogli. Naša vlada preporuči za taj posao Ljudevita Vukotinovića i tajnika hrvatskoga slavonskoga gospodarskoga društva Frana Kuralta. Došavši onamo proputovaše ova dvojica, svaki svojim kraiem, cijelu Bosnu i podnesoše svaki obaška vojvodi svoje izvješće. V. je proputovane krajeve proučio i ocijenio sa klimatičkoga, hidrografskoga i geognostičkoga gledišta te je na više mjesta držao sakupljenomu narodu javna predavanja i saslušao njihova mnijenja o gospodarsko-ratarskim prilikama. Na osnovu dobivenih ovim putem rezultata izjavio je on svoje mnijenje: kako bi se u zaposjednutim zemljama moglo unaprijediti gospodarstvo poboljšanjem ratarstva, uvedenjem racionalnoga stočarstva, voćarstva, vinogradarstva i ostalih grana gospodarstva. Prvi je ipak uvjet tomu da se uredi zemljišni posjed, jer dok ne bude svaki državljanin imao vlastita zemljišta, ne može se na bolje gospodarenje niti pomisliti. Ovo izvješće leži medju ostalim Vukotinovićevim spisima.

III.

Vukotinovićeve zasluge i odlikovanja.

Na osvitu novoga literarnoga pokreta pojavi se Vukotinović uz Pavla Stoosa medju prvim radnicima na beletrističnom polju, a kašnje je svoj književni rad protegnuo na

političko, gospodarstveno i znanstveno polje. Ako se i ne može uvrstiti medju klasičke pisce, a ono ipak priznati valja, da je, osobito za mladje svoje dobe, mnogo mara i truda uložio, da pomogne u narodu probuditi svijest samosvojnosti i narodnoga ponosa. Nastojanje njegovo bijaše tim vrijednije hvale, što je polje, na koje se odlučio, našao pusto i neorano: posla u preobilju, a radnika malo; pomoći od nikuda, ali zapreka tim više; narod materijalno siromašan bez škole, knjige i nauke; osim svećenika, odvjetnika i županijskih činovnika inteligencije malo, aristokracija narodu svojemu otudjena, literatura na njekoliko kolendara svedena. U takovim okolnostima htjeti narodom pokrenuti te ga izvesti u borbu za narodni i politički opstanak, tomu treba jake volje i muževne ustrajnosti. Takovo nastojanje držahu, kako V. u nacrtu „Magjaronstvo", ostavljenom u rukopisu, veli, „ozbiljni ljudi sanjarijom i pukom igrarijom, kojoj se valjalo smijati. Prve pjesme budu ruglu izvrgavane, većom stranom parodirane i ismjehavane, da se tim načinom volja uzme novotarom". V. je sa ono malo drugova ustrajao u teškom pothvatu. Njihovo kolo bude sve šire, društvo sve veće, otpor kod kuće i s polja sve žešći, ali za to volja i odluka sve jača, te se napokon za „mladima sanjarima" povede sav narod, da i on stupi u red prosvijetljenih naroda. Na tom uspjehu ima V. dobar dio zasluge. Ako V-ću na polju beletrističnom, narodno-gospodarstvenom i političkom plemenita nastojanja i zaslugâ priznati valja, stekao si je ipak najviše zasluga na prirodoznanstvenom polju, gdje mu osobito botanika bijaše obljubljenom strukom. On zaslužuje na ovom polju tim većma priznanje, što si je, ne imajući zgode da si potrebito predznanje steče u stručnim školama i zavodima, potrebito znanje pribavio vla-

stitim trudom, uz pripomoć spomenutih već stručnjaka, s kojima se rado družio.

Reforme i nove obrete u prirodoslovnom svijetu pratio je budnim okom, ali sám se kanio pustih teorija. Njegovo polje bijaše više praktička botanika. On si uze zadaću: proputovati čim više strana Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, sakupljati, proučavati te označivati sakupljeno bilje pak ga iznositi pred učeni svijet. Njemu i prijatelju mu Šloseru imade naša domovina zahvaliti, da se je s njezinom florom upoznao domaći i vanjski učeni svijet. Najradje se bavio proučavanjem rodova hieracium. rosa, i quercus te je od njih otkrio više nepoznatih do onda vrsti i odlika, koje su stranom samim njegovim, stranom njegovim i Šloserovim imenom prozvane. Premda je moguće, pače vjerojatno, da se pred budućom kritikom sve one vrsti proglašene novima, a pogotovo odlike, neće moći održati kao stalne, izgubivši sa promjenom okoliša uzroke svoje privremene promjene, kao što je konservativniji u prosudjivanju diagnosâ Šloser i tvrdio, sasvim tim ostat će novo otkrivenih vrsti, koje se Vukotinoviću zahvaliti imadu.

* * *

Vukotinović bijaše članom svih naših sabora. Znamenite god. 1848. bijaše zastupnikom moslavačkoga kotara, dočim je 1861. i 1865.—1867. bio članom sabora kao veliki župan križevačke županije. U sazvani pod barunom Rauchom sabor 1868. izabran je i opet u moslavačkom kotaru, te je u nj unišao s programom opozicije; nu kad je ova ostavila saborniçu, ostade on i nadalje članom sabora, a poslije bijaše i unaprijed biran u sve slijedeće hrvatske i u zajednički ugarsko-hrvatski sabor. Od god. 1887. bijaše i članom delegacija.

God. 1863. imenovan je članom dopisnikom ugarskoga prirodoslovnoga društva u Pešti.

God. 1872. imenovan je, kako je već spomenuto, po ugarskom ministarstvu članom povjerenstva za svjetsku bečku izložbu.

God. 1874. podijeljena mu je vojna medalja.

God. 1878. izabran je članom „obščestva ispitatelej prirodi“ harkovskoga sveučilišta.

God. 1882. izabran je članom moskovskoga prirodoslovnoga društva.

God. 1885. izabran je članom zoologičko-botaničkoga društva u Beču.

God. 1887. podijeljen mu je previšnjim riješenjem viteški red Leopoldova reda III. razreda.

God. 1892. bijaše predsjednikom izložbenoga odbora za jubilarnu izložbu hrv. slav. gospodarskoga društva te bude nakon sjajno uspjele izložbe imenovan počasnim članom toga društva.

Nije ovdje mjesto, a niti se ne smatram pozvanim, da izričem presudu o sveukupnim Vukotinovićevim zaslugama na političkom polju; nu od prvo doba kako je stupio na ovo polje, ne može mu se poreći zasluga, da je u onoj političkoj borbi hrvatskoga naroda za probudjenje narodne svijesti, očuvanje njegovih municipalnih prava i obranu njegove političke i narodne slobode medju ilirskim boriocima stajao u prvim redovima. Na znanstvenom pako književnom polju, naročito u proučavanju prirodnih odnošaja naše zemlje stekao si je neosporovih zasluga, što mu je sa zahvalom priznato ne samo u vlastitoj domovini nego i daleko u vanjskom učenom svijetu, kako to potvrdjuju spomenuta priznanja i odlikovanja raznih učenih zborova i društava.

Priznavajući sve te, a osobito one zasluge, što si ih je stekao u ilirsko doba za probudjenje narodne svijesti, pridružio ga je harni narod u zajedničkom počivalištu svojim preporoditeljima.

---

2. Život i djela Šime Ljubića.

Čitao u sjednici historijsko-filologijskoga razreda jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti dne 8. siječnja 1898.

PRAVI ČLAN TADE SMIČIKLAS.

Samim jednim pogledom na radnju naše akademije za ovo prvih trideset godina svatko će biti uvjeren, da govorim živu istinu, kada kažem: Šime Ljubić je množinom svojih prinosa, osobito spomenikâ, sve svoje suvremenike u ovoj akademiji nadmašio. Akademija je upravo dužna, da mu učini dostojan spomen u svojim spisima. Meni je predala tu časnu zadaću. Ja sam se trudio i uradio, što sam i kako sam najbolje znao. Moram ipak priznati, da mi uza sve moje molbe i posredovanje prijateljâ nije bilo moguće doći do njekih spisa i bilježaka pokojnikovih. Uzalud sam i u Dalmaciju putovao. Na sreću moju poznavao sam Ljubića Šimu preko trideset godina i mnogo od njega samoga slušao o prilikama njegova života.

Rodio se Šime Ljubić 24. maja 1822. u Starom gradu na otoku Hvaru u Dalmaciji od Petra Ljubića i Pole Skutari. On je o svojoj obitelji govorio, da je porijeklom iz Bosne, da je bila plemenita od davne starine, da se je rano doselila u Hrvatsku valjda uslijed patarenskih buna. Već u četrnaestom vijeku da si je stekla mletačko gradjanstvo a zatim i plemstvo ugarsko-hrvatsko, koje da im je potvrdio Maksimilijan II. god. 1568. Kako su do te potvrde došli Ljubići, mletački podanici, toga ne znam.

Prof. Šime Ljubić.

Šime svrši pučku školu u svome rodnome mjestu. Prodje na gimnaziju u Dubrovnik, čega se rado i pod stare dane sjećao. Imao dobru gospodaricu, a plaćao malo. Nješto bio i u Spljetu. Glavno mjesto njegova školovanja jest svakako Zadar. Ovdje svrši filozofiju, a udje i u teologiju. U Zadru najprije prione, kako veli, svom vatrom uz glazbu, te sastavljaše za manja društva glazbene malice. Onda se probudi u njem želja i za literarni rad. Umro bio namjesnik dalmatinski grof Lilienburg, a Ljubića zapadne časna zadaća, da mu u ime svoga razreda ispjeva žalobnu pjesmu. Kako veli, hvalili su ga puno, pa ga to nukalo, da pjeva pjesme, dapače da slaže drame, najviše po uzoru Alfierovu, koga je, veli, gotovo na izust znao. On sam u ovoj jednoj zgodi nalazi izvor svojoj neugasivoj želji, da bude književnik.

Bilo je medjutim i drugih pobuda, kako opet znamo i od njega samoga i iz njegovih spisa. On sam pripovijedao bi, da je u četrdesetim godinama znao do četrdeset ljudi u Dalmaciji, koji su se arkeologijom bavili. „Tà Dalmacija je sva kao jedan muzej“ ponavljao bi riječi umnoga stranca o Dalmaciji. Takav muzej bilo donekle njegovo rodno mjesto. Ljubićevo rodno mjesto Starigrad imala je biti ona stara slavna „Faria“, u kojoj se Demetrij Hvarski borio na život i smrt sa Rimljanima. „Faria je bila ovdje — kako piše Ida Düringsfeld (Aus Dalmatien II. 171). — Svi natpisi, svi novci ovdje su nadjeni. Na njima je često Homerova glava i jedna koza ili pehar, znakovi vinogradarstva, gojenja koza i grčke kulture. Pelazgi su bili ovdje i u cijeloj Dalmaciji. Svi ovi narodi bili su samo pelazgička plemena. Sve to protumači mi i dokaza profesor“. To je bio „papà Nisitor“, kako ga ona zove; on posjedova kuću, koja je bila njekoč vlastita kuća Petra Hektorovića pjesnika, dike i ponosa Staroga grada. Imao je veliku dvoranu za biblioteku

punu klasičnih djela u ogromnim foliantima. Petar Niseteo, Starogradjanin, simpatičan starac, vrijedan arkeolog i dobar patriot, prvi užga u Ljubića volju, da bez velikih priprava i premlad zarone u najdavniju historiju Dalmacije i u arkeologiju. Niseteo mu dade i pokloni od svoje prebogate pjenezoslovne zbirke. To pripovijeda sam Ljubić (Arkiv za pov. jug. II. 171). Samo tako mogao je on onako brzo svoju radnju predložiti bečkoj akademiji. Niseteo mu je podao rukopis Petra Hektorovića, da ga jošte kao djak bogoslov štampom izdade. Nije ga malo uzbudjivala slava Starogradjanina Hektorovića, kojega „Graziosi Lovrinčevi“ imao je priliku vidjeti u Staromgradu prikazane god. 1837., dakle u svojoj petnaestoj godini.

„Na nauku povjesti poticaše me najviše — veli opet — izvrstni dalmatinski starinar Petar Nisetić, a na nauku jezika vrli starina Ante Kuzmanić“, ili bolje Ljubića zateče preporod knjige hrvatske u mladim godinama kao klerika bogoslova u Zadru. Ante Kuzmanić bio tada urednik „Zore dalmatinske“, koju oduševljeni Hrvati dalmatinski sasvim po uzoru Gajeve Danice počeli uredjivati g. 1844. sa velikim zanosom, ako i sa malo spreme. Sam redaktor malo sposoban, a opet „u cielom Zadru nećeš dva čovjeka naći, koji samo za nevolju naš jezik razumidu — sve se ovdi potalijančilo“ — veli naš Preradović. (Šrepel, Gradja I. 109). U ovakovim prilikama postade i Ljubić suradnik „Zore dalmatinske“.

Prvi put javi se sa *životopisom Petra Hektorovića* (1844. br. 31.). Potpisuje se: „Djak S. Ljubich Starogradjanin“. Bio je slušalac bogoslovja druge godine. Napisa kratak životopis i dodaje iz pjesnikova ribarenja: „Dan drugi Nikola“ (str. 243. 245.). Životopis sadržaje sve glavnije momente života pjesnikova. Mla-

denački opisan je bijeg pjesnikov pred turskom silom u Veneciju. Sva je djela pjesnikova nabrojio. Samo ne pitajte: kakovim poznavanjem jezika.

Još iste godine oglasi se u „Zori" (broju 52. str. 410—414) svojom prvom raspravicom o arkeologiji pod naslovom: *„Sumlja sverhu članka g. I. Zafrona* štampana u 21. br. Zore". Capor pročitao na jednom novcu tobože kovanu u Sisku ime cara Justiniana kao „Upravde" „Vpravdi — otcu otasnom — Agustu". To brani J. Zafron. Ljubić zove si u pomoć prvake numismatike Eckhela, Neumanna, Mionetta i druge. Opominje svoga protivnika, da po Cassiodoru, Prokopiju, Agatiji, Teofanu, Niceforu, Marulu, Muratoru, Sismondu, Mannertu i t. d. Justinijan nije nikada u Panoniji vladao. Pomaže si i citatom iz Šveara, a osobitio iz Krčelića. Za mlada čovjeka karakteristično svršava s riječima Montievim „Un culto superstitioso non fa mai buoni avanzi alle lettere, e la verità deve mettere il piede innanzi a tutti i riguardi." Njemu odgovori J. Zafron. Opet u „Zori" 1845. br. 11.—13. brani svoj nesmisao. Lijepo i razgovjetno i na dugo njemu Ljubić odgovara (Zora 1845. br. 47.—52., 1846. br. 2.—5.). Nije mu teško bilo dokazati, da prije Cirila ne ima cirilskih pismena, a pomaže se već dokazima iz radnja Kopitara i Dobrovskoga — naš djak bogoslovac sada već četvrte godine.

Još više spreme pokazuje u obrani svoga Staroga grada. U hrvatskoj „Zori" (1845. br. 5.) u članku „Verhu Hvara" i u talijanskoj „Dalmazia" 1846. Nr. 13.—14. u članku: „Chiesa vescovile di Cività vecchia" i natpisima i novcima i piscima dokazuje, da je stara Faria upravo Stari-grad, a ne sadašnji Hvar. Ustaje i proti Farlatu, da nije bila biskupija u Hvaru, već u Starom gradu.

Može se upravo reći, da su ove dvije rasprave po svemu pravi početak ozbiljnoga njegova znanstvenoga istraživanja. Pozivlje se i na radnje i na zbirku svoga štitnika u nauci P. Nisetea. Vidi se, da je temelj dobar, ali ima i njegove priradnje. Što Farlati jednom reče: Pharia nobilis olim Graecorum colonia . . . graecis litteris celebrata et latinis, rerum gestarum gloria et nominis fama . . . to sijeva u ovoj cieloj raspravi prodahnutoj ponosom i ljubavi prema svomu rodnomu mjestu.

Svomu rodnom mjestu posveti još: Risposta all' articolo „Pharia città Lesina e non Città vecchia" (Gazzetta di Zara 1846.) Nisam mogao dostići te novine. On sam o tom reče ovo: „U to se doba zametnu u javnim listovima borba o tome, gdje je za pravo ležao Pharus, glavni grad otoka Hvara za grčkoga i rimskoga gospodstva, da li na mjestu današnjega Hvara ili pak na mjestu današnjega Staroga grada, te gdje je prije zavedena biskupija. Ja sam temeljitim razlozima zastupao mnienje, da Stari grad leži na tlu staroga Pharusa, a da je sadanji Hvar podignut stoprv koncem XIII. vieka".

Manje su mu zrele druge radnje arkeologičko-historičke. „Biografia del Cardinale Giorgio Draskovich Dalmata". Dalmazia 1846. Nr. 24.—25., 27.—28., 33. Radio je u glavnom po Farlatu i Krčeliću, a nješto upotrebi i du Fresna i Šveara. To je pokus kompilacije. Već je samostalniji u članku: „Sulla patria di S. Girolamo. Lettera al Prof. Vincenzo Romani". (Dalmazia 1846. Nr. 5.) Ispituje radnju Stankovićevu, koji vojuje za Istru, da je domovina sv. Jerolima. Spominje i dvije radnje popa Capora u kojima vojuje za Dalmaciju, komu se mišljenju pridružuje i Appendini. Ljubić ispituje granicu Dalmacije u vrijeme sv. Jerolima, prema tomu nikako nije mogao biti slavljeni sveti otac rodom iz Istre. Slabija mu je radnja:

„Svilno rukotvorstvo u Dalmaciji“ (Zora 1845. br. 36., 37.), u kojem niže historičke reminiscencije do najstarijih vremena. Zanimivo je, kako je u raspravi „Smotrenje vèrhu několiko rěčih starovitih uzdèržanih kao slavjanskih“ (Vidi br. 95. oglasnice Zadarske). (Zora 1846 br. 23.) lijepo umovao, da imena „Bilazora“, „Teuta“. „Triteuta“ nisu slavjanska. Čudi se onakovim umnicima, kao što su Dolci i Katančić, da se tako dadu zavesti. Kiti si članak citatima iz klasičkih pisac, gdje takodjer sličnih imena imade na raznim grčkim i rimskim stranama, gdje nikada nije bilo Slavjana. „Meni je zadosta — završuje Ljubić — moći bez straha od zahoda utvèrditi. da slavjanske rěči, o kojih se besědi, nemogu biti korěnah zgor izvedenih, jere Slavjani u krajinah, kojim několici od ovih dopadaju, něsu nigda bili se naselili“. Napisao je i članak: Sulla fondazione d' una colonia a Lissa da Dionigi tiranno di Siracusa (Gazetta die Zara 1846. n. 30.), koga nisam mogao dobiti. Napokon oglasi knjigu Franj. Carrare: Chiesa di Spalato un tempo Salonitana. (Zora dalm. 1845. br. 13.)

Predočih vam klerika arkeologa Simu Ljubića. Pisane su ove raspravice prije pedeset godina. Nisu niti onda bile na visini tadanje nauke, kako je i naravno. Ima ipak u njima i danas koje dobro zrnce. Sam Ljubić nije se stidio za ove svoje radnje — niti poslije četrdeset godina, kada ih spominje u svojoj radnji o napretku arkeologije u nas („Rad“ LXXX. str. 162). Svomu životu prosjekao je ovim radnjama tako jasne puteve, da svatko mora slutiti i suditi, da će na ovom polju napredovati i da ga nikada više ostaviti neće. Pokazao je veliku ljubav nauci, snažnu i neumornu radinost. Hoće li od žarkoga i zanesenoga diletanta postati velik stručnik, komu bi radnje bile salivene i

utvrdjene kao što su tvrdi i nerazorivi mramorovi, na kojima su napisani spomenici koje proučava? Hoće li dospjeti u školu, koja će mu odbiti njegove diletantske natruhe? Hoće li stroga nauka razbiti onu samosvijest, da je stručnjak bio i prije? Neće li mu ova samosvijest sprečavati, da se uzvine visoko? Sve će to pokazati budućnost.

Dalmacija je ne samo klasična zemlja radi rimske starine, Dalmacija je kolijevka kraljevstva hrvatskoga i slave hrvatske, Dalmacija je jošte sa Dubrovnikom roditeljica knjige hrvatske. Ove krilate riječi iz Zagreba radjale su u budnoj duši mladoga Ljubića, da prevrće i traži starinu knjige hrvatske. U Zagrebu počimlju izdavati kao klasike stare pisce dalmatinske i dubrovačke, ponositi se starinom naše narodne kulture.

I Ljubić traži i pretražuje. Nije mu bilo teško naći Petra Hektorovića Ribanje i ribarsko prigovaranje i razlike stvari složene. U Zadru godine 1846. S. 113. „Izaznao sam gdě je, prosio sam je i slavovito i prekrasno čeljade gosp. Petar Nisiteo s onom blagostju i dobrotom, koja je s njim unaravljena, podao mi je". Iza kratka predgovora ima najprije za uvod: „Iztočenje pěsničtva u Dalmaciji" (s. 1.—29.) U nejasnom slogu predočuje nam kako je narodna pjesma, potekla iz srca svega naroda, rodila umjetne pjesnike. Zatim priznaje, kako su Dubrovčani prvi uzbudili pjesništvo hrvatsko. „Složivahu plemeniti pjesnici Dubrovački svoja pěsmoslaganja i po tom hèrlo po svoj krajini prenosivahu se i pohlepno biahu čitana . . . . Listopisanje, neprestano pohodjenje medju sobom, podloženje književnih plodenjah zaměnitom prijateljstvu, doba obljubljenja medju Dalmatincem i Dubrovčaninom bilěžahu . . . . Onda premda različno vladali su se, věrno vezaše ih ljubav, sada su na

posluh istim zakonim, ništa nemanje . . . Oni neće da budu Dalmatinci nego Dubrovčani . . ." Zove ih u slogu. Ovo biograf Ljubićev mora istaknuti, da ga uzmognemo poslije razumjeti i rasuditi. Iza toga prikazuje, kako se pjesništvo razgaralo u Italiji, a iskre prosvjete talijanske kako vrcahu u susjedne zemlje. A kamo laglje i bolje nego u najbližu Dalmaciju, koja je po Veneciji od 15. vijeka spojena s Italijom. Napokon snaga i ljepota jezika hrvatskoga pomogoše roditi i probuditi naše stare slavne pjesnike. Zatim donosi „Životopis Petra Hektorovića" (22.—26.) ističući osobito njegove sveze s Dubrovnikom. Iza svakoga od triju dana „Ribanja" donosi historičkih i literarnih opazaka, medju kojima ne manjka i o Staromgradu da je to prava stara Faria. Ima i o Marku Maruliću i o njekim imenima i nazivima. O jeziku pjesnikovu i o drugim prilikama, koje mora izdavatelj podati, ne ima ni spomena. Naravno da nije imao potrebite tomu spreme.

Ljubić stao kupiti podatke za povjest književnosti hrvatske u Dalmaciji. Nastojao je sabrati gradiva za životopise u opće slavnih ljudi u Dalmaciji. Tako napisa životopis: P. Kanavelića i B. Kašića („Zora" 1845. br. 16., 17.); nabraja njihova djela rukopisna i štampana, a dodaje za karakteristiku male izvode iz njih. Ovdje prvi put doznajemo za veliko historičko pjesničko djelo P. Kanavelića: „Život S. Ivana Ursina, biskupa trogirskoga". Osobitom dušovoljom priopćuje: Životopis Ivana Ivaniševića („Zora" 1845. br. 37., 38. i 39.) predočujući nam obilno sadržaj pjesnikovih dražestnih pjesama. Ovamo ćemo pribrojiti i njegovu ocjenu: „Pěsme Ane Vidović" (Zora dalm. 1845. br. 24.)

Za čime je jošte Ljubić išao u ovim radnjama, svjedoči nam članak: Dalmatinski travoznanci po knjizi

„Flora Dalmatica“ Roberta de Visiania. (Zora 1845. br. 36.).

Kada je godine 1861. unišao bio u polemiku sa protivnicima sjedinjenja Dalmacije, predbaci mu Ferrari Cupilli njeke pogreške u djelu njegovu „Dizionario Biografico“. Ljubić se pravda i time, „da je ono djelo bio dovršio još u svojim djačkim godinama“. (Intorno la questione dalmatica, str. 9.) Ako ga je u tim godinama i samo zasnovao i djelomice dovršio, moramo se diviti njegovoj neizrecivoj marljivosti i radinosti. Moramo se pokloniti njegovoj sretnoj misli, da stvori priručnu knjigu za svakoga obrazovanog Hrvata.

Ljubić je dobro razumio i sa svoje strane pomagao onu nauku naših preporoditelja, da imamo staru kulturu i literaturu, pak i zato da imamo pravo na svoj narodni samostalni život. A kako ne bi bio razumio onu drugu, da nam je sva snaga u narodu? Kad Tomaseo pjeva slavu narodnoj pjesmi i snazi narodnoj, onda u Dalmaciji ne može biti nikoga, koji toga ne bi vjerovao. I Ljubić uzme kupiti narodne pjesme. U uvodu Hektoroviću navodi počamši od Herdera do Tomasea sve pohvale narodnoj pjesmi, pa dodaje: „I ja sam sakupio do sada što ljubavnih narodnih pěsnih u Staromu gradu varošu, u komu takovo blago punom rukom nahodi se razsijano. Kad bi moji domorodci izvolili predbrojiti se, mogao bi ih tiskom podati na světlo na obćinsku korist i na čast mile domovine. Několiko njih izveo sam u Zori dalmatinskoj p. g. (1845.) i t. g. (1846.) s naslovom: „Narodne pěsme — iz ustih naroda na Hvarskom otoku.“ Počimlje u bro. 12. 1845. sa natpisom riječi Tomaseovih: „Nella favilla di questa poesia stà riposto il più fecondo tesoro di tutte le lingue.“ Priopćio ih je jedno dvadesetak. Cijela zbirka od 150 pjesama imala je izaći kašnje. Ljubić dobije Imprimatur

od cenzure i posveti zbirku Josipu barunu Jelačiću, tada još pukovniku, ali već čovjeku na glasu. Jelačić primi posvetu, ali pjesme ne izadju, jer nije bilo dosta predplatnika. Ova zbirka ne propade Danas je medju zbirkama „Matice hrvatske“. Ljubić ju predade Matici uz uvjet, da „Čitaonica narodna“ njegova miloga Staroga grada bude utemeljitelj „Matice hrvatske“. Ljubić je, kako veli, i poslovice kupio uz raspravu: „O ljubomudriju slavjanskom“. Što je s tim rukopisom, ne znam.

Uz pjesme zanimao je sve naše tadanje književnike možemo reći više nego li danas u opće narodni život. I u „Danici“ i u „Zori“ imade prinosa. Slava Vukova budila mnoge na rad. Tako dovrši i Ljubić svoju radnju: „Običaji kod Morlakah u Dalmaciji.“ U Zadru 1846. Str. 115. Sam veli, da mu je namjera nastaviti i dopuniti i popraviti ono, što je zabilježio Fortis u svojem putovanju po Dalmaciji. Ovo nije knjiga jednoga živoga svjedoka iz samoga naroda, koga bismo se danas iza pedeset godina lakomo hvatali, da vidimo, što li je od onda propalo. U prvoj glavi raspravlja: „Istočenje Morlakah“, gdje se dokazuje da stari Iliri nisu bili Slaveni, a Morlaci da su pravi čisti Slaveni. Zatim se govori opet učeno o postanku imena Morlak. Onda ide dalje po Fortisu: o ćudorednoj krijeposti, prijateljstvu i neprijateljstvu, otmici, bogoštovju, svetkovinama, badnjacima, vriednosti i zanati, odića, vjenčanja, prisobnosti i rodjenje, jeća i stvari domovine, jezik, poslovice, spivanje i pisničtvo, tanci i igre, smrt i sprovod. U „Zaglavi“ veli: „Evo, koliko mogao sam pokupiti po narodnim knjigama od običajah Morlakah“.

Osim Fortisa, koga dopunjuje i ispravlja, uzimlje mnogo doslovce od Vuka. Mnogo toga navodi iz naroda. On i navodi kada što uzima iz Fortisa ili Vuka. Osobito rado u člancima kao što je n. pr.: O jeziku, gdje

se hoće prikazati učen, obilno citira svoje izvore. Samo zaboravlja naglasiti za ovo djelo najdragocjeniji izvor: što je zabilježio kao očevidac i u kojem kraju. Toga ne ima u ovoj knjizi. Zato je ova knjiga kao izvor u ovom naučnom poslu gotovo bez vrijednosti. Ovako je valjda mislio i Petar Preradović, kada pisa Ivanu Kukuljeviću: „Za sakupljati pjesme i pripoviedke puka Dalmatinskog vjeruj mi neima u Dalmaciji još živoga čovjeka — onaj što u Zori piše o poljodjelstvu nije sposoban, jerbo je tverdi pop, koji bi više po svojoj glavi (kao Ljubić) pokvario, nego dobra učinio". (Šrepel, Gradja I. 129.).

Okanimo se pjesničkih pokusa, koliko izadjoše na javu („Zora" 1846. br. 7.), i završimo o djačkoj književničkoj djelatnosti našega Šime. Ona nam prikazuje veliku snagu mladosti, potpunu smjelost diletanta i neumornu ustrajnost učenjaka, veliku ambiciju i žarki patriotizam.

II.

Ljubić svrši bogoslovne nauke g. 1846. Dne 2. februara 1847. reče prvu svetu misu, te postade kapelanom u svom rodnom mjestu. Eto lijepe prilike da se živ zakopa — i da umre za nauku. Sreća je njegova bila, što je živo vjerovao, da je i do sada dobrim uspjehom radio. Čujmo njega samoga što o sebi pripovijeda. Dozvolom vlade osnuje privatnu školu za gimnazijske nauke. Njegovi pripravnici valja da su dobro i s uspjehom činili svoje ispite na javnim gimnazijama, kada je školu uzdržao sve do svoga odlaska u Beč g. 1855. Buknula g. 1848. buna zahvatila i duhove u Dalmaciji, gdje su svaki čas očekivali Jelačića bana. Na glas o dolasku banovu za mjesec dana sva Dalmacija progovorila za čudo hrvatski. Očevidac mi kaza, da se

divio, kolikom lakoćom činovnici i gospoda talijanska počeše govoriti hrvatski, ljudi, od kojih nikada nije slušao jedne hrvatske riječi, a mislio da u opće niti ne umiju hrvatski. Ljubić zanesen za narodno jedinstvo osnuje u Starom gradu čitaonicu pod pokroviteljstvom bana Jelačića. Ban primi pokroviteljstvo. Čitaonica postade središte narodnoga života svega otoka. Ljubić stade sada pisati i političke članke u domaće i strane novine. Zahtijevao u domaćim novinama, da se uvede narodni jezik u urede, da se ukinu crkveni savjetnici kod namjestničkoga vijeća i t. d. Čim se je prevrat slegao, dodje popara na Ljubića. 19. juna 1849. bude odpušten od službe i metnut pod strogu policajnu pasku. Uzbunili se na to njegovi sugradjani, prosvjedovali i dokazivali kod vlade, kako je on nedužan. 2. novembra napokon bude namješten za kapelana u Supetar na Braču. Ovdje proživi cijeli pakao sa župnikom, s kojim se nikako nije mogao slagati. Tekar za dvije godine i pol, g. 1852., riješi se ovoga čovjeka. Dne 7. aprila bude premješten u Nerežišće, da zamijeni iznemogla već bračkoga nadpopa kanonika Definisa, koji se je radi bolesti odmaknuo sa župe. Pripovijeda nam, da si je stekao opću ljubav. Tamošnji župljani molili su biskupa, da im ga dade za stalnoga župnika. Pokvarili da su mu njeki spletkari župnici a naročito supetarski, koji da je znao i biskupovu kumu Peru za sebe predobiti, samo da kvari Ljubiću. Tako Ljubić na jesen god. 1852. dodje u svoje rodno mjesto, da bude župnik kod sv. Nedjelje.

U ovaj čas putovala Dalmacijom poznata i spomenuta već duhovita Ida Düringsfeld. Sreta se i sa našim Šimom, pa će nam reći da li se zapustio na selu. „Večerom dolazio bi obično abbate Ljubić i stisnuo se s nama u sobicu — u kući P. Nisetea. — Bio je to mlada vatrena glava, komu je manjkalo samo zgodno mjesto, da

se sretno odlikuje. Ima više djela u rukopisu, više manjih objelodanio, sabrao i narodne pjesme hvarske. Iz toga rukopisa, koji mi je podao u Spljetu, prevela sam veći dio tih narodnih pjesama, te ću ih štampati, čim se vratim u Zagreb. Ako don Šime dospije u priliku, da prouči što je o slavenskoj nauci pisano u Njemačkoj i Češkoj, to će on biti dobar posrednik izmed sjevernoga i južnoga slavenstva. Ali da uzmogne proučiti njemačko-slavenske radove, morao bi otići u Njemačku, a to ne može opet bez dozvole biskupove. Molio me, neka bi ga zagovorila. Ja zbilja pokušam pri povratku u Hvar da prosim u biskupa, ali biskup Bordini blago i ljubezno mi odgovori: „Ne mogu, svi bi samo odlazili, a ja da ostanem na župama bez župnika." (Aus Dalmatien, II. 123.)

U ono doba veli Šime da je preveo na hrvatski i na talijanski djelo F. P. Eichoffa: „Povjest jezika i književnosti Slavjana", da je iz hrvatskoga na talijanski preveo Ivaniševićevu zlatnu pjesmu: „Kako se pjesnik naučio pieti", da je marljivo sabirao grčko-dalmatinske novce i grčke i latinske napise, da je tada udario temelj svojoj ogromnoj starinarskoj zbirci. U ovo doba pošalje supetarski prognanik bečkoj akademiji svoju radnju pod naslovom „Nummografia dalmata", koja izadje g. 1851. u XI. svesku Archiva f. öst. Gesch. str. 38. i dalje, ta ista radnja izadje u Arkivu za jugosl. pov g. 1852. pod naslovom: „Starodalmatinsko pjenezoslovje" (str. 169.—208.). Sedam starih grčkih gradova: Far (Pharus, Starigrad), Eraklea, Korčula (Corcyra Moelena), Vis, (Issa), Dimalo (Delminium), Daorsi (puk) i Brač (Bratta) podalo mu natpisa i novaca. Svakomu gradu dokazuje najstarije porijeklo pomoću pisaca i

ovih spomenika. Ti su historijski uvodi već kratki, razboriti, kako i dolikuje za spise jedne akademije.

Tada se uze baviti — veli on — većim djelom: povjestju narodne književnosti dalmatinske. Rukopis slao prof. Sutini u Zadar, koji ga dade još na ogled Kuzmaniću, Petranoviću, Škariću i drugim. Sutina mu javlja: „Il resultato si fu soddisfacente, cioè l' applauso dell' opera, e vivissimo desiderio, che vegga la luce". I Kukuljeviću piše (5. list. 1851.) da ima to djelo gotovo: „Ima pet godinah već — a to bi bilo pri svršetku njegovih nauka bogoslovja — da sam naški sveršio dilo o dalmatinskoj književnosti. Tu sam iztočanje i napredak izobraženja naroda slavjanskog u Dalmaciji podpuno i ljetopisno izpisao, i kad bi moguće bilo na svitlo dati ga, izašla bi dva debela svezka od 400 stranah u osmini velikoj. Sad se nahodi kod gosp. Božidara Petranovića, viećnika deržavnog u Zadru, serčena prijatelja mog." To djelo, — veli on — ipak osta u rukopisu. Prodje doduše u Zagreb, jer ga je povjestničko društvo htjelo izdati, nu pošto ga tu njeki pocrpiše — kako on veli — vrate mu ga.

Mi ovo djelo „povjesti književnosti dalmatinske" ne ćemo s vida pustiti. To je zametak njegova potonjega „Ogledala". Medjutim i ovo djelo rukopisno donese Ljubiću znatnu korist Upravo se pravila reforma gimnazija i svih srednjih učilišta, a onda naravno i sveučilišta austrijskih. Vlada austrijska trebala učitelja. I Ljubić dobije dopust, da prodje u Beč učiniti ispit za gimnazijalnoga učitelja. Oproste ga na temelju ove rukopisne radnje od pismene domaće radnje. Položi sretno klauzuru i usmeni ispit 17. maja 1854. te bude odobren za predavanje „jezika i književnosti slavjanske" na cijeloj gimnaziji. Ali to nije bilo dosta, da bude gimnazijalni učitelj. Trebalo mu izabrati si još jednu skupinu. On si izabere histo-

riju i geografiju. Nadao se, da će mu opet sreća poslužiti. pa će mu priznati dosadanje njegove znanstvene historijske i arkeologijske radnje, a da se i ne podvrgne ispitu. Ministarstvo mu ne prizna, već da dodje na nauke na tri godine na bečko sveučilište; za to će dobiti državnu potporu, ako ga biskup otpusti za to vrijeme iz biskupije. Biskup opetovno njegovu molbu odbije. Ne pomogoše mu niti dobri prijatelji, kojih je imao oko biskupa. Nu čega svi ovi nisu mogli — pripovijeda Šime — to učini kuma Pera uz obećanje dobre nagrade. Jednom bude biskupu medju drugim spisima podmetnut i spis, kojim se Ljubić odrješava pastirske službe, pa mu se dozvoljava otići u Beč na nauke, a da ga zamijeni O. B. Lucić. Biskup u hitnji podpiše, a Ljubić što brže put pod noge, te bjež u Beč.

Evo nas napokon s Ljubićem u Beču na jesen god. 1855. Na jesen je došao, a već prvih dana god. 1856. (10. jan.) piše Kukuljeviću: „Polak ponutkovanja družtva starodavnosti u Beču, koje izvoli me skoro svojim udom imenovati, odlučih tiskati životoslovnik dalmatinskih umietnikah, koga sam već odavno na talianski izpisao. Ovo je djelo od velike važnosti za upoznati postupanje učenja sveobćenitog u Dalmacii i od strane slavjanskoga duha i za to držim, da će i u Hervatskoj takovo izjavljenje rado biti primljeno". Za njekoliko mjeseci već poleti u bijeli svijet: Dizionario biografico degli uomini illustri della Dalmazia kod Lehnera 1856. 8⁰, str. 325 sa kojom stotinom životopisa slavnih Dalmatinaca. Ovomu rječniku prigovaralo se mnogo. Na porugu njekoga talijanskoga uglednika, da je preveć tih velikih ljudi Dalmacije, lijepo odgovori preugledni Tomaseo: „Uvaži li se. kako je položaj tijesan, kako je zemlja siromašna. kako ne ima u njoj ni škola ni štamparija; uvaži li se. da u zemlji ne ima hrvatskih knjiga,

a čitatelja tek malo; da dvoji vjerozakon, latinski i grčki, i to malo čitatelja razdvojava, čineći dva alfabeta, latinski i ćirilski, i dva narječja, koja se naumice čine kao da su različna: tada se mora priznati, da to, što su Dalmatinci učinili za slavensku književnost, ako i nije mnogo, ali je ipak više nego što su Talijani uz toliko milijuna ljudi, uz toliko bogatstvo, uz tolike primjere i prevode i knjige i potpore učinili za svoju književnost.“ Ovo je najveća pohvala, koju nam je Ljubić sam zabilježio.

„Dizionario“ ima i svoje kudioce. Evo kako se Ljubić od njih brani: „Ovo je djelo kompilacija a ne djelo originalno; pogreške i nedostatke ja sam sám priznao u predgovoru; na ovakove neprilike nagazio bi i gosp. Ferrari Cupilli — njegov kritik — ako bi se usudio podmetnuti ledja pod ovakav teret; nitko prije mene nije kušao složiti u gotovo djelo mršave vijesti biografične o našim djedovima, koji su ostavili iza sebe ma koliko glasa, a to rasuto po hiljadu i hiljadu zbornika, časopisa i knjiga; ovo je moje prvo djelo o stvarima domovinskim, koje sam dovršio još tečajem mojih bogoslovnih nauka; ovakova djela mogu potpuna izdati samo akademije, pojedincu je gotovo nemoguće.“ (La questione dalmatica, str. 9.)

Kraj svega onoga rada tečajem bogoslovnih nauka nije Ljubić mogao i ovo djelo dovršiti, van da rečemo, da tečajem nauka bogoslovnih nije učio bogoslovije. Ljubić se ovime samo ispričava pred svojim oštrim kriticima, a to su i njegovi ljuti narodni protivnici. Pravo ima, da je on prvi gledao pomoći ovoj velikoj potrebi, koju je i onda osjećalo hiljadu ljudi, a nitko se nije usudio podvrći svoju snagu pod toliki posao. To osjećamo žalibože i danas. Ovakove radnje pojedinaca obično su kompilacije. Njegovu knjigu gdjekoji strani učenjaci

žalibože i danas rabe za naše stvari kao jedinu pristupnu priručnu knjigu. Do sada ne mogosmo da im podamo jedno cjelovito bolje djelo.

Tek što je ovo djelo doštampao mjeseca jula 1856., primi se drugoga posla u ime društva „c. k. Centralne komisije za istraživanje i sačuvanje starih spomenika — u Beču". Bude poslan na pomoć konservatoru starina za Trst i Istru dru. Kandleru. Kandler primi Ljubića i pošalje ga sa svojom uputom u Dalmaciju. Već 7. oktobra o. g. naviješta „Wiener Zeitung": „dass der Abbate Simeon Gliubich, welcher von der Central-Commission behufs archäologischer Untersuchungen nach Dalmatien gesendet worden war, von dort mit einer reichen wissenschaftlichen Ausbeute zurückgekehrt sei, wodurch zugleich die Entdeckung eines Ager colonicus in der Umgebung des alten Pharia gefördert wurde". Ovo citira sam Ljubić u kratkom predgovoru svoje rasprave: Studi archeologici sulla Dalmazia u Archiv f. ö. G. XXII. 235.—276., koja radnja je plod ovoga njegova puta u Dalmaciju. Tu su opisani stari gradovi i pridani im znatni natpisi, po imenu Nona (Nin), Nadinum (Nadin), Corinium (Karin), Scardona (Skradin), Municipium Riditarum (Danilo — Kraljice) Havre ili Adra (Medvigj), Assessia (Podgradje ili Lisičić), Liburna ili Burnum (Šupljaja crkva kod Kistanja), Issa (Vis), Pharia (Starigrad). Uvodi su napisani kratko i oprezno, opisi isto tako. Ovo je svakako do onda Ljubićeva najbolja radnja, kojom se služe i danas historici za povjest stare rimske Dalmacije. U isto doba izlaze od njega: Iscrizioni dalmatine — da lettera al prof. Henzen, u Bull. dell' Istituto arch. 1857. s. 45.—49.

Ljubić kao ispitač rimske starine steče si njeko priznanje. Centralna komisija poželila ga sama u svoju službu.

„Gospodin Czörnig presednik savieta za iztraživanje i pouzdarżavanje starinah austrianskih — piše Kukuljeviću 7. jula 1856., isti dan kada mu javlja, da je doštampan „Dizionario“ — nutkuje me, da se odveržem naučiteljstva, a da se stavim pod službu ovoga savieta — sverhom, da će me slati po cesarovini za iztraživanje takovih starih rimskih gradovah, putovah, nadpisah i t. d.“ Veli Šime, da je po savjetu prijatelja Musafije to odbio, jer da nije vjerovao, da će ova komisija ostati za dugo i za stalno.

Upravo ove dvije bolje radnje upotrebio je i Mommsen za svoje ogromno djelo Corpus Inscriptionum latinarum Ton III. I). Boraveć Mommsen u ovo vrijeme u Beču, dade mu Ljubić mnogo drugih svojih prepisa. Berlinska mu akademija u to ime posebnim pismom zahvali za vele vrijedne usluge. Ljubić se je tada i poslije (vidi „Viestnik ark. dr.“ III. strana 29.) ponosio ovom zahvalom berlinske akademije. A kako se ne bi imao razloga ponositi kandidat za gimnazijsko učiteljstvo, kada mu slavna berlinska akademija za veliku pomoć pruženu Mommsenu piše evo doslovce ovako: „Essendo informata dal professore Theodoro Mommsen del valente aiuto prestatogli da V. S. Illma. e Rma. per promuovere i lavori dell' academico nostro Corpus Inscriptionum Latinarum . . . Se le stupende fatiche epigrafiche di V. S. encomiateci da un testimonio autorevole, come ce lo somministra il Mommsen, ci fano coltivare il rispettabile Suo nome nella serie lucente dei veri amanti e promotori della scienza, siamo tanto più lieti della speranza fattaci dal Mommsen, che V. S. Illma. si compiacerà di agiungere da qui in poi alle già favorite collezioni Sue epigrafiche quegli acrescimenti che la feconda Dalmazia fa nascere continuamente al vigilante ed erudito osservatore del suo antico suolo.“ Ljubić veli opetovano, da je u to

doba marljivo polazio c. k. tajni arkiv, gdje da je ispisao sve do donle neizdane povelje dubrovačke i mnogo drugih preznatnih spomenika jugoslavenske povjesti. Moramo opet nješto spomenuti, gdje pokazuje žalibože preveć sumjičavu narav. I ovaj rukopis — povelje dubrovačke — putovao, veli on, u Zagreb, da bude tiskan od povjestničkoga družtva, nu pošto ga tu pocrpiše, jedva da ga natrag dobio. Faktum pobija Ljubića, da nitko o Dubrovniku i njegovoj političkoj povjesti u nas nije pisao, dok se on sam s ovim istim ispisima nije pojavio. I u drugim arkivima i knjižnicama veli da je radio ispisujuć stvari znatne za povjest južnih Slavena. Ljubić radi i na svojoj dalmatinskoj književnosti. „Ne mogu Vam poslati — piše Kukuljević — jošte moje dielo o dalmatinskoj književnosti, zašto se sad nahodi pred g. Vukom Stefanovićem, koji želi, da čekam, dok se objavi skoro iznadjeni rukopis o glagolskoj bukvici u Pragu, koi bi mi mogao od velike koristi biti u razpisanju staroslavenskoga pismenstva i književnosti. Našao sam u Beču ko će odmah tiskati Kanavelićevo dielo o svetom Ivanu Orsini. Zato molim Vašu milost, da mi amo izvolite s poštom koliko prije moguće, ali svakako prije sverhe ovoga mieseca, onaj moj rukopis Kanavelića poslati.“ Boraveć u Beču napisao Ljubić — kako opet sam veli — raspravu o jezicima u Dalmaciji, koja je u izvadku tiskana u „Oesterr. Blätter für Litteratur und Kunst“ (1857.), a da je slao članke književne, kritičke, arheologičke i političke u „Glas dalm.“ i „Osservatore dalmato“.

Sve dobro, ali Ljubić je bio slušalac povjesti i geografije na bečkom sveučilištu. Imao se pripraviti za ispit iz ovih dviju struka. Kada je mogao dospjeti, da sluša, da uči? Nije u ono doba niti na bečkom univerzitetu bila ova struka gojena niti tako, kako je danas i

na manjim univerzitetima. Seminari su tek bili u zametku. Pomoćnoga zavoda za historičko istraživanje još nije bilo. Jedan profesor opće povjesti i jedan austrijske za juriste i za kandidate učiteljstva. Profesora arkeologije jošte ne ima, a kamo li kakav seminar. Ali i na ono malo, što je bilo, slabo je dospijevao naš Šime. Uzmimo još, da je Šime Ljubić za dvije godine ovakovih nauka dobio potvrdu za naučanje povjesti i geografije na cijeloj gimnaziji. Na sve ovo mislim da mi se neće zamjeriti, što ću spomenuti riječi prof. Jägera, koje je meni rekao: „Ljubić je malo koristi odnio s našega sveučilišta. Znate, teško je profesoru, kada dodje ovakav već gotov polaučenjak. On ostaje, što je i prije bio.“ Čitatelj će uvidjeti, da nisam krivo učinio Ljubiću, što sam ovo spomenuo. Eno ga ispitana za učitelja hrvatskoga jezika i književnosti, pa kako tužnu sliku podaju sami oni mali odlomci iz njegovih pisama o znanju jezika, kojemu piše dapače historiju literature. Buduće radnje historičke njegove pokazat će, da je u njega uvijek pri strogom naučnom istraživanju nješto na hero, jer je u zlatno doba bečko više pisao nego li učio metodu strogoga historičkoga istraživanja.

Učinivši ispit podje za namjesnoga učitelja na gimnaziju u Spljet. Sada pustimo opet njega samoga neka govori. „Taj je zavod“ – veli on — „tada bio na zlu glasu i to ne bez razloga. Lj. došavši tamo izjavi se prirodjenom si iskrenosti o tim manama, ne bi li im se čim prije lijeka našlo, no u zao čas po sebe. Svojim nastojanjem u tom pogledu, tad imenovanjem za člana c. k. centralnoga odbora za iztraživanje i uzčuvanje starih spomenika u Austriji, a navlastito imenovanjem za čuvara c. k. muzeja spljetskoga (6. aug. 1858.), ogorči tamošnje mračnjake i glupake, te ne nalazeći javnoga uzroka, udare tajnom klevetom i potvorama, koji uprav-

ljahu na zloglasnoga Roznera u Zadru, da ih dalje na ministarstvo odprema uza svoju začinku. Napokon morade on mjeseca studenoga 1858. u Beč, da pravicu traži. Nu čekajući na riješenje stiže mu druga znamenita ponuda, koja odluči o svem smjeru njegova života i kašnje mu radnje. Ministar Bach ponudi mu, ne bi li pošao u Mletke, da ondje u arkivu potraži diplomatičke isprave, kojima bi se dalo dokazati, kako su postale one dvije turske pruge Klek i Sutorina, što presjecaju Dalmaciju na dva mjesta, te dopiru do mora. Ljubić prihvati tu ponudu i ode u Mletke, gdje bude dodijeljen ravnatelju toga zavoda kao pomoćnik za uredjivanje najstarijih spomenika u tom ogromnom arkivu" Boraveć ovdje za tri godine stvori si temelje plodna i znamenita rada za cio svoj, hvala bogu, dosta dugi život.

Ljubić svrši povjereni posao od ministra Bacha za ove tri godine. Kako pripovijeda, proučio je preko hiljadu omašnih svezaka izvornih depeša i sastavio u četiri debela sveska dokumenata, napisao k tomu historijski uvod, i dodao geografičku kartu. Ministarstvo mu izjavi priznanje za veliki trud i dopita mu nagradu tri stotine forinti. Uz put sakupi materijala za popunu Danteove Divine comedie, koji poslije objelodani njegov prijatelj Barocci, čuvar gradskoga Cornerova muzeja mletačkoga. Sakupi i najstarije spise o narječju mletačkom pod naslovom: Scritti in dialetto veneziano nel XIII. et XIV. secolo. Ne veli, gdje je i da li je to štampao. Izvadi iz depeša mletačkih poslanika: Gli ultimi successi di Alberto Waldstein narrati degli ambasciatori Veneti, što je štampao u Arch. f. ö. G. B 28. bečke akademije. Ljubić se ponosi time, što je profesor i akademik Jäger u svojoj referadi izjavio: „Ove listine spadaju bez dvojbe

medju najdragocjenije izvore, koji su akademiji priopćeni, odkad postoji".

Kada je godine 1861. i sa samoga prijestolja pukao glas medju narod hrvatski, da se Dalmacija s Hrvatskom ujedini, uzruja se radosno sav naš narod. U Italiji još u ono doba živila živa vjera, da je Dalmacija još uvijek „pars Italiae" kako je njekada bila. Nitko manji nego sam Nikola Tomaseo, divni pisac talijanski a rodjeni Dalmatinac, izadje na bojno polje sa svojim brošurama proti sjedinjenju s Hrvatskom. Iza njega dignu se najbolji Talijani i tako zvani autonomaši Bajamonti, Duplancich, Cor. Civ. Lucio i više njih. Ali njima odgovara. cijela vojska Hrvata: Nodilo, Danilo, Vojnović, Matas, Milić, Buzolić, Kuzmanić, a i naš Ljubić. Pored nebrojenih članaka udare Hrvati u desetak brošura na Talijane, u svima je plamen patriotizma hrvatskoga kakova vjekovi ne vidješe u Dalmaciji. Medju njima ide i časno mjesto našega Šimu. On napisa najprije: Risposta all' opuscolo del Sign. Vincenzo Duplancich col titolo: „Della civiltà italiana e slava in Dalmazia. Venezia 1861." Historijom u ruci ispravlja mnoge piščeve pogreške. Protivnici navale na njega, a on opet junački odgovara u brošuri: Intorno la questione dalmatica. Venezia 1861.

Odgovara Nikoli Tomaseu u dva pisma, poveći je odgovor Ferrariu-Cupilliu, brani zatim izbor hrvatskoga zastupnika za Hvar. Upravo je znatan posljednji članak ove brošure: „Risposta al discorso detto nel consiglio dell' impero a' 11. settembre 1861. dal deputato dalmata Lapenna" str. 26.—49. Historijski je dio ovdje veoma obilan. Ovdje uporabljuje Ljubić mnogo do onda nepoznatih izvora, koje je on prvi poerpao iz mletačkoga arkiva. Kako je Dalmacija prodajom dopala pod Venecciju obradio je najdetaljnije.

Naravno je, da su ga Talijani dalmatinski nemilo gledali. Vjerujemo Ljubiću, da ga „Lapenovi čoporci niti ovdje — to jest u Veneciji — ne puštaju u miru“. Ravnatelj arkiva Mutinelli — kako veli Šime — nahuškan od njih, tajno ga ocrni u Beču. Uslijed ove denuncije bio već stigao dekret na namjesništvo u Mletke, kojim se Ljubić otpušta iz službe. Sutradan imao bi mu biti uručen. Na sreću zadnju večer njeki činovnik, siromah, pusta sirota s punim košem djece, povjeri mu tajnu, premda je time stavio na kocku ekzistenciju svoju i svoje obitelji. Ljubić neodvlačno brzojavi ministarstvu nastave, razjasni stanje stvari i raskrinka svoje klevetnike. Dekret bude brzojavno dignut. Mutinelli morade proći iz arkiva a Ljubić ostade radeći marljivo i za arkiv i za sebe.

On veli o svom radu činovničkom: „Arkiv mletački do moga dolazka nije imao ni jednoga novoga kataloga, a stari nisu nikako vriedili, jer dotični arkivi, većinom medju sobom pomiešani, nisu ni po njih razredjeni stali. Samo se tajni arkiv mogao bar nješto upotrebiti. Ja sam dakle prvi započeo novo izredjivanje i popisivanje arkiva mletačkoga. Tri važna arkiva: Riformatori allo studio di Padova (ministarstvo prosvjete), Camera dei Confini, i Magistrato alla Sanità, dobili su po meni novouredjeno kazalo. Po duždih razredio sam dukale (duždeve listine), po papah rimske bule, popisao sam do 4000 diplomatičkih povelja i listina; sastavio sam dva reda pomiešanih svezaka sa dotičnim kazalom itd.“ Na sve ovo možemo mu vjerovati da mu je direktor arkiva knez Dandulo (27. nov. 1861.) pri odlasku iz arkiva hvalio za uspješnu i neumornu radnju, ter veoma žali, što arkiv gubi takovu vrsnu i rijetku silu.

Vjerujemo Ljubiću i to, što kaže, da je u opće strancima bio nemio boravak u Veneciji iza rata godine 1859.,

kada Italija radi, da dobije Veneciju. Srce ga potezalo za domovinom. Bude imenovan profesorom na gimnaziji osječkoj, koncem god. 1861. „Ovdje štampa u programu gimnazije g. 1862. svoju raspravu: „Križobojnici u Zadru. Ulomak iz mletačkoga križoboja 1202. do 1204." na osnovu tiskanih izvora. Iza podruge godine premjeste ga na njegovu želju „iz osječkoga progonstva", kako on veli, na Rijeku, gdje je štampao god. 1865. raspravu: Vladanje mletačko na Rijeci od 1509. do 1510. — obradjeno na samim arkivalnim izvorima. „Ovo je rasprava — veli Rački u Književniku 1865. str. 580. — po svojem sadržaju i izvedenju najznamenitija od svih, koje se u ovogodišnjih gimnazijskih izvješćih čitaju".

Ova pohvala Račkoga radnje Ljubićeve, osnovane na samim arkivalnim izvorima, pruža nam priliku, da rečemo, što je sve Ljubić uradio u mletačkom arkivu za našu narodnu povjest. I Rački i Kukuljević bili su upravo začarani, kada im je Ljubić pripovijedao, a kada su i svojim očima vidjeli njegove prepise. Kukuljević ga zamolio, neka bi mu učinio njeki popis svega, što je uradio. Ljubić to i učini i poprati slijedećim pismom iz Rijeke 25. srpnja 1863. „Kada sam se prošastoga travnja — piše on — nalazio u Zagrebu, Vaša me je uzoritost ponutkala, da Vam izjavim u kratko, što imam pre, pisanoga iz spisah nalazećih se u Arkivu Mletačkom spadajućih na našu narodnu povjest. Što sam Vam onda obećao, evo sada izvršujem s ovim pismom, komu dodajem dva lista, gdje ćete naći pobilježeno sve, što sam do danas sakupio glede rečenoga predmeta. Dodati ću samo to, da nisam prepisao sve do slova, što se nalazi u izvornih knjigah i odjelih arkiva mletačkog, da to nedaje se ni misliti, a kamo li izvesti od jedne osobe i u malo godinah, ali zbirke ili odjele spisah, koje sam

Vam naznačio u ova dva lista, sve sam točno pregledao, stvari važnije prepisao do slova, a one od manje ciene pokratio ili samo iz njih točni izvadak iznio, tako da svez činah obstoji vavek u mom rukopisu neprekidno izražen. Izvjestja (relazioni) pako, koja su ondje bilježena, sva su ciela. Povelje, koje sam našao u Arkivu o sebi ili u zbirkah službenih, do rieči sam prepisao i tako isto mnogo drugih stvarih bilo iz Arkiva Mletačkoga ili iz Bečkoga ili iz knjižnicah sv. Marka, Cicogne, seminiške ili c. k. Bečke. Čim se dobro ovdje nastanim, odmah ću sve spise — koje sam već dobio iz Mletakah i iz Staroga grada, gdje su mi ležali za moga prognanja u Osieku — staviti u red i štogod na njih izraditi na korist naše povjesti.

Evo popisa:

Najstariji rukopisi u arkivu Mletačkom,

s kojih sam prepisao najvažnije komade za narodnu povjest, a sve ostalo, što nisam prepisao, ipak sam na kratko no točno pobilježio

1. Liber Comunis seu Plegiorum; izvorni rukopis od god. 1223.—1228.

2. Rubricario del Maggior Consiglio; iz ruk. od god. 1268.—1274.

3. Liber Comunis t. j. Soccius I., Fractus II., t. j. skup različnih stvarih službenih, koje idu do god. 1283., kad su ove dvie knjige pisale se.

4. Lettere del Colleggio, iz ruk. od 1308.—1310.

5. Maggior Consiglio. — Naslov ovih XIX. knjigah koje idu od g. 1282.—1600. jest: Luna Zaneta, Zaneta-Pilosus, Magnus-Capricornus, Presbiter, Clericus-Civicus, Trenesis, Spiritus, Novella, Leona, Ursa, Regina, Stella, Deda, Diana, Novus, Rocca, Angelus, Trigerius, Susianus.

6. Secreta consilii Rogatorum. Ova strana izvornih

spisa i najtajnijih Mletačkoga vieća jest najvažnija za našu povjest i najbogatija, a do sada nepoznata. Akta idu od g. 1345.—1350., pak od 1388.—1397. (ovdje je pomanjkalo njekoliko knjigah i nezna se, gdje su, izim jedne kod Capponia u Fiorenzi), pak od g. 1401.—1436. Sve prepisano ili točno pokratjeno.

7. Libri Mixti Rogatorum t. j. javne stvari istoga vieća. U svem je 60 knjigah, koje idu od 13.—15. stoljeća; ali 14 prvih knjigah i 7 zadnjih nema više u Arkivu, no od svih 60 stoje kazala. Sve sam prepisao ili pokratio, a iz kazalah digao sam sve točke, koje se na nas protežu.

8. Commemoriales. — Izvadio sam komade od prvih 18 knjigah.

9. Libri pactorum. — Sve pregledano i što je za nas prepisano.

K ovoj dobi spada, što sam u Beču prepisao:

Codex Trevisanus u tajnom arkivu bečkom.

Codex diplomaticus Sibenicensis, u c. k. biblioteci.

Povelje i depeše, koje stoje o sebi u Arkivu Mletačkom i kod g. Cicogne.

Spisi i povelje Dubrovačke u tajnom arkivu Bečkom.

Njekoje važnije povelje Arkiva Spljetskoga u tajnom arkivu Bečkom.

Za XVI. viek imam sliedeće rukopise:

Relazioni di Sindici e Proveditori Generali in Dalmazia ed Albania.

1. Lettera di Giov. Mauro sindico in Dalmazia 1520.
2. Relazione di Leonardo Venier e Gir. Contareno sindici in Dalm. 1525.
3. Relazione di Giov. Bat. Giustinian Sindico in Dalmazia 1553

4. Itinerario in Dalm. dello stesso 1553. con altre sue scritture.
5. Relazione di Ant. Diedo sindico in Dalm. 1553.
6. Relazione di Michiel Bon e Gasp. Erizzo sindici in Dalm. 1559. con altre lettere.
7. Relazione di Zuanne da Lezze Prov. Gen. in Dalm. 1570.
8. Relazione di Giac. Foscarini Prov. Gen. in Dalm. 1572.
9. Relazione di And. Justiniani e Ottav. Valier sindici in Dalm. 1576.
10. Relazione di Don a' Basadonna Sindico in Dalm. 1581.
11. Relazione di Pietro Lando Sindico in Dalm 1581. con dispacci.
12. Terminazioni di Gia. Zane e Zuan Michiel sindici in Dalm. 1588.
13. Relazioni di Ferigo Nani Prov. Gen. in Dalm. 1591. e dispacci relativi.
14. Relazione di Almoro Tiepolo Prov. Gen in golfo e contro Uscocchi 1593.
15. Relazione di Crist. Valier e Franc. Erizzo Sindici in Dalm. 1596.
16. Relazione di Benedetto Moro Prov. Gen. in Dalm. 1597. e dispacci relativi.
17. Relazione dell' impresa di Clissa (Prosperi a Bentivoglio) 1596.
18. Relazione di Zuanne Bembo Prov. Gen. 1598.
19. Relazione di Nicolò Donado Prov. Gen. 1599.

Relazioni di Conti e Proveditori.

a) Conti di Zara e Capetani.

1. Zuan Moro . . . 1523
2. Zacaria Valareso 1527
3. Bertuccio Civran 1527
4. Vitor Barbadico . 1528

5. Ant. Mula . . . 1537
6. Gerol. Cicogna . 1538
7. Pietro Pisan . . 1549
8. Polo Justinian . . 1553
9. Antonio Civran . 1554
10. Ger. Delfin . . . 1556
11. Antonio Michiel . 1557
12. Ant. Vin. Querini 1561
13. Alvise Bembo . . 1563
14. Giac. Pisani . . 1566
15. Ferigo Nani . . 1576
16. Alvise Delfin . . 1578
17. Lorenzo Cocco . 1579
18. Tommaso Morosini 1581
19. Alvise Barbaro . 1582
20. Vinc. Morosini . 1585
21. Nic. Marcello . . 1585
22. Gio. Bat. Michiel 1586
23. Gio. Maria Boldin 1587
24. Ant. da Pesaro . 1588
25. Marco Loredan . 1589
26. Andr. Soranzo . 1593
27. Cristof. Canal . . 1594
28 Filipo Bon . . . 1596
29. Lunardo Zulian . 1596
30. Tom. Zustignian . 1598
31. Lun. Zustignian . 1600

b) Conti di Sebenico.

1. Bernard.Taiapetra 1523
2. Bernardin Balbi . 1532
3. Alvise Venier . . 1534
4. Gio.Fran Sagredo 1539
5. Giac. Boldin . . 1542
6. Gio. Alv. Venier 1547
7. Gio.di Quarzonibus 1557
8. Agostin Moro . . 1575
9. Vin. Canal. . . . 1577
10. G. Ant. Foscarini 1583
11. Orsato Giustinian 1585
12. Luca Falier . . 1587
13. Ant. Pesaro . . 1593
14. Nic. Bragadin . . 1595
15. Vettor Dolfin . . 1597
16. And. Soranzo . . 1599

c) Conti di Traù.

1. Aless. Lipomanno 1527
2. Zaccaria Aurio . 1540
3. Gio. di Garzonibus 1548
4. Aless. Bollani . . 1569
5 Nic. Prioli . . . 1575
6. Alvise Corner . . 1577
7. Alvise Barbaro . 1588
8. G. B. Michiel . . 1590
9. Dolfin Dolfin . . 1593
10. Bernardo Venier 1596
11. Girol. Minio . . 1598

d) Conti di Spalato.

1. Leonardo Bollani 1534
2. Alvise Ferro . . 1557
3. Ant. Pasqualigo . 1567
4. Andr. Michel . 1593

5. Alvise Loredan	. 0000	8. Daniel di Molin	1594
6. Vic. Correr . .	. 1583	9. Baldiss. Contarini	1597
7. Marco Barberigo	1586	10. Lunardo Bollani .	1600

e) Conti di Veglia.

1. Ang. Valerio .	. 1527	4. Aug. Gradenico .	1559
2. Lorenzo Gisi .	. 1538	5. And. Bondumier	1575
3. Mafeo Girardo	. 1554	6. Dom. Bembo . .	1587

f) Proveditori di Cattaro.

1. Moisè Venier .	. 1525	11. Bern. Contarini .	1572
2. Fran. Taiapetra .	1526	12. Zacaria Salomon	1573
3. Dom. Gritti . .	. 1528	13. Benetto Erizzo	. 1577
4. Alv. Mudatio .	. 1530	14 Vincenzo da Canal	1584
5. Bened Valerio	. 1533	15. And. Gabriel .	. 1588
6. Trifon Gradenico	1533	16. Gerol. Pisani .	. 1590
7. Andr. Valerio .	. 1536	17. Zuan Loredan	. 1592
8. Alvise de Rippa	. 1542	18. Zuan Lipomano .	1594
9. Paolo Donati .	. 1553	19. Alvise Barbaro	. 1596
10. Lunardo Bollani .	1555	20. Zuan Magno .	. 1600

Relazioni miste del sec. XVI.

1. Seb. Venier Cap. Gen. da mar 1572.
2. Aless. Contarini Prov. da mar 1540
3. Nic. Surian Prov. da mar 1583.
4. Alv. da Canal Cap. in golfo 1525.
5. Pietro Badoer Cap. in golfo 1585.
6. Gio. Alv. Taiapetra Cap. in golfo 1547.
7. Alv. Balbi Cap. contro Uscocchi 1581.
8. Fabio Canal Cap. delle fuste contro Uscocchi 1559.
9. Malat. Baleano Prefecto delle armi in Dalm. 1524.
10. Anonimo militare di Dalmazia 1599.
11. Giulio Donato Prov. di Stradiotti (ne ima godine).
12. Alv. Renerio bailo a Constantinopoli 1550.

*

13. Girol. di Michiel c. Castel di Sebenico 1540.
14. Anonimo circa confini (ne ima godine.)
15. Zuan Mocenigo Prov. Gen. di cavalli 1567.
16. Sforza Palavicino circa fortezze in Dalm. 1559.
17. Pietro Badoer Cap. in golfo 1578.
18. Crist. Canal Prov. dell' armata (ne ima godine).
19. Anonimo Prov. dell' armata 1580.
20. Giac. Foscarini Cap. Gen. da mar 1572.
21. Ber. Polani Prov. sopra sal 1588.
22. Pandolfo Fuoro Cap. in golfo 1557.
23. Anonimo della Dalm. 1577.
24. Vescovo di Verona visitator Apostolico 1580.
25. Dispacci di P. Pasqualigo Ambass. in Ungh. od 1509. do 1512.
26. Pietro Loredan circa la guerra di Cipro (ne ima godine).
27. Commissione ducale a Pesaro Co. di Zara 1582.
28. Circa la pace 1540. col Turco.
29. Commissione a Balbi Co. di Curzola 1530.
30. Commissione a Taiapetra Co. die Sebenico 1515.
31. Il bailo circa la guerra di Cipro 1570.

Uz ovo imam za ovaj viek još puno spisah, analah, comisionah, i t. d. a navlastito o predmetu Uskokah.

Za XVII. viek imam slijedeće rukopise.

Relazioni di Provveditori generali in Dalmazia ed Albania.

1. Filippo Pasqualigo 1602
2. Nicolò Donato . 1604
3. Filippo Pasqualigo 1613
4. Lorenzo Venier . 1616
5. Antonio Barbaro 1621
6. Giust. A. Belegno 1622
7. Fran. Molin . . 1625
8. Ant. Pisani . . . 1628
9. Alvise Zorzi . . 1630
10. Schizzo di Anonimo (godine nema)
11. Antonio Civran . 1632
12. Francesco Zen . 1636
13. Alvise Mocenigo 1639
14. F. B. Grimani . 1644
15. Ant. Vendramin . 1646

16. Lunardo Foscolo 1654
17. Lorenzo Dolfin . 1655
18. Antonio Bernardo 1660
19. Girolamo Contarini 1664
20. Catarin Corner . 1667
21. Antonio Priuli . 1670
22. Antonio Barbaro . 1671
23. Zorzi Morosini . 1673
24. Girolamo Grimani 1678
25. Pietro Valier . . 1680
26. Girolamo Comaro 1682
27. Lorenzo Donà . 1684
28. Domen. Mocenigo 1684
29. Pietro Valier . . 1686
30. Girolamo Corner 1689
31. Alessandro Molin 1692
32. Daniel Dolfin . . 1697
33. Alvise Mocenigo 1702

Relazioni di Conti e Proveditori.

Conti di Spalato.

1. Andr. Renier . . 1602
2. Polo Trivisan . . 1605
3. Andr. Renier alla sanità 1610
4. Cesare Dolfin . . 1611
5. Maria Mundarro . 1614
6. Maria Garzoni . 1619
7. Zan Morosini . . 1621
8. Giac. Michiel . . 1624
9. Ant. Lippomano . 1628
10. Bor. Pisani . . . 1629
11. Basadonna . . . 1638
12. Ant. Lippomano 1648
13. Alv. Cocco Prov. 1648
14. Marco Bembo . . 1650
15. Giacomo Contarini 1616

Conti di Zara.

1. Alvise Venier . . 1601

Conti di Traù.

1. Dom. Mincio . . 1602
2. Amb. Corner . . 1606

Conti di Sebenico.

1. Crist. da Canal . 1602

Conti di Veglia.

1. Anonimo circa . 1614

Proveditori ai sali.

1. Zuan Moro . . . 1638
2. Lorenzo Loredan 1603

Conti di Lesina.

1. Anonimo circa il 1610 2. Ger. Barbarigo . 1635

Proveditori di Cattaro.

1. Andrea Gabriel . 1601	5. Tom. Contarini . 1608
2. Ant. Grimani . . 1602	6. Fran. Morosini . 1610
3. Marco da Molin . 1604	7. Girol. da Molin . 1612
4. Giov. Bragadin . 1606	8. Lorenzo Venier . 1613

Uz ove Relazioni stoje u Arkivu jošte depeše, koje su za njihova vladanja svake nedjelje kadkad više krat slali Proveditori Generali i Conti mletačkomu vieću iz svojih stolica dalmatinskih. Ove depeše nalaze se kronologički uredjene u više od 500 knjigah. Pregledao sam do sada, te izcrpio iz njih važnije stvari, a ostale pokratio, kako što ovdje kažem:

Dispacci del Prov. Gen.	Dona	1603
„ „ „ „	Gabriel . . .	1604—1605
„ „ „ „	Contarini . .	1606—1607
„ „ „ „	Zane	1607
„ „ „ „	Venier . . .	1609—1612
„ „ „ „	Canal . . .	1612
„ „ „ „	Pasqualigo .	1612—1613
„ „ „ „	Donà	1613
„ „ „ „	Venier . . .	1614—1615

Di tutti i Prov. Generali dalm. . . . 1645—1687
Dispacci del Commissario Nani ai confini . . 1671
Dispacci dei Rettori dal . . . . . . 1602 - 1627

Različne stvari.

Relazioni del Caval. Bertucci intorno Bossina e Dalmazia alla Corte di Spagna.

Maneggi a Roma per Clissa 1613.

Presa di Clissa di Paolo Andreis 1675.

Successo in mare co' Spagnoli presso Curzola 1617.

Relazioni sui confini in Dalmazia di Prov. Generali Valier e Molin 1698.

Presa di Duare 1665.

Trattato sui confini in Dalmazia di Fran. Difnico 1672.

Atti molti circa la guerra di Candia, di Carlovitz, con Uscocchi etc.

Altre relazioni, commissioni, annali, dispacci etc.

Za XVIII. viek imam sliedeće rukopise:

Relazioni di Prov. Generali in Dalmazia et Albania.

1. Marin Zane . . 1705
2. Giustin da Riva . 1708
3. Vinc. Vendramin 1711
4. M. Ant. Diedo . 1723
5. Antonio Erizzo . 1726
6. Pietro Vendramin 1729
7. Anonimo
8. Giacomo Boldin . 1748
9. Sindici Inquisitori 1751
10. Alvise Foscari (godine nema)
11. Giac. Gradenigo . 1783
12. Francesco Falier.

Altre relazioni.

Relazione di Daniel Barbaro Prov. General di Cattaro 1780.

Relazione della peste in Spalato 1763.

Foscarini Arringo per inquisitori da spedirsi in Dalmazia 1747.

Atti relativi ad essi inquisitori in Dalmazia.

Riforme da introdursi in Dalmazia. Atti.

Papetti sulla peste di Spalato 1732.

Sallemburg scritti sulla Dalmazia.

Stratico scritti sulla Dalmazia.

Atti molti circa la guerra terminata in Passarovitz 1718.

Dispacci di Provv. Generali.

Dispacci	di	Angelo Emo	Prov.	Gen.	1714—1717
„	„	Alvise Foscari	„	„	1777—1780
„	„	Giac. Gradenigo	„	„	1774—1777
„	„	Paolo Boldin	„	„	1780—1783
„	„	Frances. Falier	„	„	1783—1786

Dispacci di Angelo Memmo Prov. Gen. 1786—1789
„ „ Angelo Diedo „ „ 1789 - 1792
„ „ Alvise Marin „ „ 1792—1795
„ „ Andr. Querini „ „ 1795—1797

Dispacci ed altri atti publici e secreti relativi a Dalm. del 1797—1798 di sommo interesse.

Zbirka razna sadržaja.

Orazione del. Co. Fr. Fanfogna detta a nome di Zara al Prov. Gen. Erizzo 1726.
Lettere originali di Luca vescovo di Sebenico, legato apostolico nelle Fiandre, e d' altri.
Cronaca di Spalato.
Giurisdizione antica di Veglia di Vicinguerra 1481 con altri atti relativi.
Scuola militare in Zara 1776—1794 con altri atti relativi all' instruzione in Dalm.
Raccolta di scritti relativi a oggetti leterari eccles. etc.
Greci in Dalmazia, e chiese grece in Scardona.
Atti relativi all' isola Lesina in specie.
Dissegni varî, di varie epoche.
Statuto di Spalato mss.
Statuto della Brazza mss
Statuto di Scardona mss.
Statuto di Budva mss.
Cronaca Zaderlina 1346.
Statuto di Veglia mss. non completo.
Raccolta di atti ufficiosi circa l' arcv. Antonio de Dominis.
Raccolta di atti ufficiosi circa Stefano Piccolo in Montenero detto Car Pietro III. di Russia

Ovo su Acta, koja je Ljubić ispisao. Ljubić nije zanemario niti kronikâ. Evo što piše opet Kukuljeviću (iz Rijeke 6. svibnja 1866.):

„Glede mletačkih kronika, valjda nema nijedne, koju nisam pomnjivo pregledao, ali nisam ipak iz njih mnogo crpio, jer sam se uvjerio, da sve ukupno (izim ono malo napisanih do konca XIV. vieka, već tiskanih i Sanudom) nemaju ni ma koje vriednosti za našu ni za mletačku poviest. Jedna prepisuje drugu, a i to je većim dielom pokvareno ili kronologički pomiešano, kô što sam se osvjedočio višekrat, sravnjujuć s njimi službene spise dotične Arkiva Mletačkoga. A nije se ni čuditi tomu, jer Arkiv bio je zatvoren i samim plemićem tja do propadnutja Republike. Toga radi Romanin u svojoj veleważnoj poviesti mletačkoj nije ni pazio na kronike, dočim se Capellotti sasvim na njih naslanja, te zato poviest ovoga zadnjega već sada je pala u zabit. Virujte mi, gospodine, ti izvadci iz kronika mletačkih mogli bi više pokvariti negoli pomoći razvoj naše poviesti. Iz mletačke strane ostaje nam u izobilju službenih nedvojbenih spomenikah, pred kimi one kronike nisu nego skorupno blato. Ono, što ja imam izcrpljeno iz tih kronika, nije poteklo iz namjere, da se tiska, te zato je neuredno i neupotrebljivo, a žalim vrieme na to izgubljeno".

„Pregledao sam u Bečkoj knjižnici sve rukopise Foskarinove sbirke i Brerove, gdje ima šta o našoj poviesti, i to po kazalu izdanu od Gara (Arch. stor. Ital. Supp. Vol. V.) Iz njih dao sam prepisati sva izviestja i još njekoje spise; a od ostalih ili sam važnije ulomke izvadio ili pokratio. Ali i ti rukopisi mal da ne svi saderžavaju sgode od XVI. stoljetja unaprieda. Od toga doba pako imamo u Arkivu Mletačkom uredno sakupljene sve depeše mletačkih poslanika u Beču, Carigradu itd., a ove su naprama onim spisom privatnim od puno veće važnosti. Iz ovih depešah mnogo sam izerpio".

„Glede rukopisa „Cronica di Spalato" ja sam prepisao iz jednog svezka Cicognine sbirke pisana XVII.

stoljetja, ali sam izpustio tri zadnja paragrafa protežuća se na crkvene stvari. Lasno se pak daje razumiti iz čitanja ove kronike da nevalja ništa".

„Glede Zadarske kronike, imam ju prepisanu iz rukopisa XV. stol. Prevod nje talijanski bio je s opazkami tiskan od Jak. Morellia g. 1796. (Mon. Ven.). Kad biste ju htjeli tiskati, valjalo bi Vam imati pred očima i ovo izdanje Morellovo. No golo nje izdanje po mojem mnienju izpalo bi manjkavo; trebovalo bi uz nju tiskati i sve spise službene Arkiva Mletačkoga, koji se protežu na ono, što ona povieda. Ja sam mislio tako ju tiskati, dodajuć uz moje i Morellove opazke".

„Kroniku Vinciguerrovu prepisao sam u Bečkoj knjižnici (Brera Serie I. 121). Kod Cicogne (Cod 1658.) nalazi se drugi stari rukopis, koji se jako razlikuje od Bečkoga, a opet Solitro je već natiskao ovu kroniku iz rukopisa Marciane (Classe VI. cod. 220), koji se od prednjih podosta razlikuje. Variante rukopisa Cicognina potanko sam pobilježio, uz to i one Solitrove, a s druge strane sabrao sam sijaset spomenikah službenih u Arkivu Mletačkom, koji spadaju na isto doba i pobliže označuju pojedine kronikine čine, a medju ovimi imam i jednu izvornu depešu Vinciguerrovu i izvornik oporuke Ivana Frankopana. Ovo sve namjerom da tiskam, no za staviti točno u red, trebalo bi mi mjesec danah truda, jer ima dosta i s olovkom napisanog itd. Spljetsku i Zadarsku kroniku mogao bih Vam poslati, ne tako Vinciguerrovu, budi jer ću ju štampati, budi jer još nije u red dovedena".

Evo ploda od trudna rada od triju i nješto više godina. Ljubić se je mogao sa zadovoljstvom hvaliti, što je sve on samac u mletačkom arkivu učinio. Mislim, da sam svoju dužnost učinio, što sam ovaj popis unesao u njegov životopis. Ovo je sjajna aureola oko njegove

u heroičnoj dobi njegova života velikim trudom i radom izmučene glave. Ljubić je objelodanio jamačno do pet stotina štampanih araka ovoga gradiva u našoj akademiji. Što još nije štampao, i to će zanimati učeni svijet. Sve relacije 17. i 18. vijeka još su neštampane. Hoće li kada bijeli svijet ugledati, o tom se sada ne može ni govoriti.

Rekosmo povodom one Ljubićeve radnje izradjene po arkivalnim izvorima u programu riječke gimnazije, da je vrijedno ogledati što nam je Ljubić donesao iz Venecije. Plodonosan dojam mora se vidjeti i kod prvoga njegovoga većega djela, pod naslovom: „Ogledalo književne poviesti jugoslavjanske na podučavanje mladeži“. Knjiga I. Rieka 1864., u 8⁰, str. 344., knjiga II. 1869. str. 587.

Najprije spomenimo jednu nezgodu Ljubićevu s ovim djelom, kako ju on sam pripovijeda. „Ovo djelo — veli on — dodje bez svake zapreke u trgovinu. Najednom iznenada državni odvjetnik potaknut od njekih, koji su bili povriedjeni u svojoj taštini, naloži, da se „Ogledalo“ redarstveno uzapti. Tobožnji je razlog toga postupka bila jedna izreka, u kojoj je, govoreći o protivnicima naše glagoljice, rekao: „Već odavna propade omiško narodno sjemenište a u Zadru ga satre jedan Čeh, nadbiskup Josip Franjo Novak. Težka mu bila zemljica u grobu“. (Str. 47.) U toj želji pokojnomu biskupu ležala bi „povreda javnoga morala“. Naproti ovoj tankoj osjetljivosti državnoga odvjetničtva za čast biskupsku, ne nadje časni starac Ožegović, biskup senjski, ni trunka kakove povrede morala, te dapače imenova Ljubića nadstojnikom crkve sv. Andrije, i podieli mu dozvolu da može čitati misu glagolski. Dakako da je i riečki sudbeni stol zabacio zahtjev državnoga odvjetnika, da se iztraga povede. Medjutim

bude proglašena za tiskopise amnestija u cieloj monarkiji te tako ode i priziv državnoga odvjetnika ad acta, a Ljubić dobije svoje knjige, ako i ne sve“.

Ovo djelo ima svoju povjest. Kada se je Šime Ljubić rodio kao književnik hrvatski, onda se je već radjalo i ovo djelo. Još prije svoga polaska na sveučilište bečko bio ga je ponudio ministarstvu bečkom, neka bi ga štampalo za porabu gimnazija. „Moja poviest o hervatskoj (kao što vi želite da je prozovem) književnosti — piše Ivanu Kukuljeviću 19. studenoga 1855. iz Beča — u Dalmacii bila je težko presudjena od popečiteljske komisije i bude odsudjeno, da je dielo po sve doveršeno i važno, ama za učionice odveć težko, i za to ja uzmoljen, da ga na kratko za ovu sverhu stisnem i pozatim da će biti primljeno. Ovo dielo je sada kod mene, ali želio bi ipak, da bude prije kao stoji tiskano, i za tim mogao bi pogoditi želju povišje Vlade. Ako li je daklem zagrebačko družtvo za jugoslavjansku poviestnicu oli Matica spravna odmah ga tiskati, ja ću Vam ga poslati s poštom“. Djelo ostade u rukopisu.

Ljubić smio se nadati boljoj sreći svoga rukopisa, kada je iza kratkoga apsolutizma i germanizacije povraćen i Hrvatskoj ustav i u škole uveden hrvatski jezik. God. 1861. počme ideja jugoslavenska dobivati njeke konkretne forme. Biskup Strossmajer osnova akademiju pod imenom „jugoslavenskim“, proglasi u saboru svoju nagradu od hiljadu dukata onomu, koji napiše povjest „jugoslavensku“. Njegov najumniji pristaša dr. Rački poslije u svojem djelu „Pokret na slavenskom jugu“ pokuša pisati takvu povjest. Pod utjecajem ovih umnika proširi Ljubić svoj njekadanji rukopis književnosti „dalmatinske“ u „jugoslavjansku“. Napisa i povjest političku jugoslavenskih plemena Hrvata, Srba i Bugara, a donekle i Slovenaca Ljubić preštampa iz „Ogledala“

i izdade napose: „Pregled povjesti hrvatske“. Rieka 1864. str. 359.

Nije Šime Ljubić time riješio onoga problema, koji si je bio postavio umni Franjo Rački, koji je tražio u prošlosti sve moguće dodirne točke, bilo pozitivne bilo negativne, za jedinstvo jugoslavenskih plemena. Ljubić pripovijeda najprije odlomak povjesti slovenske, zatim povjest Hrvatske do konca 14. vijeka, zatim povjest Srba, iza njih Bosne i Hercegovine, zatim Bugara, i onda opet nastavlja povjest hrvatsku do našega vijeka. Iz svojih obilnih do onda nepoznatih izvora iz mletačkoga arkiva dosta upotrebi i time svomu djelu pribavi dosta poštovanja medju domaćim i slavenskim historicima. Još i danas vrijedno je pogledati u ovo djelo u onim partijama na pr. 17. i 18. vijeka, gdje spomenike iz mletačkoga arkiva nije Ljubić dospio ili mogao objelodaniti, napose za prilike u Dalmaciji.

„Književne povjesti“, koja bi imala biti glavna, u ovom djelu, u pravom smislu, i ne ima. Ljubić nije pokušao saliti kulturnu povjest s političkom, kako danas ište nauka. U književnoj povjesti nije se podigao iznad bibliografije i biografije pisaca. Ipak imade i u biografiji i bibliografiji toliko toga pribrana, da je vrijedno u njegovo djelo zagledati, jer je podatke pomno poredao. U opće prikazuje nam se u ovom djelu kao neumoran radnik, koji ipak ovako velikomu zadatku nije dorastao.

Kao pravi majstor izlazi nam Ljubić u svojim dvima kritikama t. j. o izdanju Sanudovu od našega historičkoga zagrebačkoga društva i Šafaříkovih srpskih spomenika iz mletačkoga arkiva, u „Književniku“ g. 1865. (g. II. str. 290.—299.). Sanuda prikaza gotovo kao neuporabiva, jer je u izdanju zagrebačkom „izostavljen datum, koji stoji u izvorniku na čelu svakoga komada i ulomka, te označuje dan ili kad se stvar odlučila u

vieću mletačkom ili kad je pismo izvanjsko stiglo u Mletke i protokolirano bilo, ili kad je sam Sanudo dočuo stvar, o kojoj pripovieda". U Šafařiku otkrio je opet toliko pogrešaka, da je „srpsko učeno društvo" u Biogradu pozvalo Ljubića, neka bi on pripravio srpske spomenike iz mletačkoga arkiva, a društvo bi ih štampalo. Ljubić je medjutim već bio odlučio objelodaniti u našoj akademiji ne samo sve srpske nego u opće sve jugoslavenske spomenike što ih je prepisao u mletačkom arkivu, zato odbije ovu časnu ponudu.

Jošte priopći Ljubić u „Književniku" g. 1864. (sv. I. str. 395.—401.): „O nekojih pjenezih grčkih iz otoka Hvara". U raspravi dolazi do rezultata, „da pjenezi, o kojih smo do sada govorili, nespadaju nikomu drugomu nego Joniju rodom Iliru iz Visa, koji će se biti u prastaro doba nastanio, kao što već poznati Ballaeus i Demetrius Pharius nasilnikom svoje otačbine, budi to Hvara (kako sami pjenezi tvrdili) budi Visa (po Theopompu u Strabonu), te će se biti toliko digao na glas po pomorskih poduzećih, da je od njega primilo svoje ime isto Jonsko more". Da li je to i dokazao, to ostavljam drugima. Isto se tako popeo u davnu davninu svojom raspravom: „Predaje Jadranske. O Diomedu ilirskom" u „Književniku" 1866. (III. g. str. 496.—510.), gdje dokazuje: „da su u prastaro vrieme bila dva glasovita junaka imenom Diomeda, jedan Ilir, drugi Grk, prvi stariji od drugoga; da su povjestničari i basnoslovci djela obojih jednome samomu pripisali; da je Diomed ilirski poveći dio svojega sjajnoga života sproveo u našem moru prvo nego je prošao u Italiju i da je on napokon htjeo svoj slavni umrli viek okončati na zemljištu ilirskom u svojoj domovini".

III.

Ljubić kao izdavač historijskih spomenika.

Sada nas evo do Ljubićeve slave i veličine. Godine 1866. dospiju iza pet godina, što odležaše u Beču, promijenjena ali i potvrdjena pravila naše akademije pred sabor hrvatski. Sabor se požuri, da izabere prvih šestnaest akademika. Za godinu dana (1867.) tekar stigne njihova potvrda. Medju njima bio i Šime Ljubić. Bilo je dosta ljudi, koji su se čudili, kako je on dospio upravo medju prve priznate ljude u svemu narodu. Ljubića preporučaše najviše Franjo Rački, koji je s udivljenjem ogledao, kako već rekosmo, njegove zbirke iz mletačkoga arkiva. I druga sreća stigne Ljubića. Akademiji predala vlada po zaključku sabora upravu „Narodnoga muzeja“. Akademija imenova Ljubića čuvarom arkeologičkoga muzeja. Time riješi se Ljubić nemile mu školske prašine. a dodje u Zagreb u središte narodnoga života. Domakne se na mjesto, gdje je opet mogao gojiti milu arkeologiju u mirnom i tihom zavodu. Bila je to njegova najveća želja. Već godine 1861. učinio bio u saboru (18. maja) V. Pacel predlog: „da se sabor pobrine, kako bi se čuvarom muzeja namjestio g. prof. Šime Ljubić, Dalmatinac, radeći sada u pismohranama mletačkim, koji je svojim književnim radnjama dovoljno dokazao svoje sposobnosti“. Sada ga eto najprije čuvarom, a poslije i ravnateljem muzeja. On se naravno opet stane baviti arkeologijom.

Mi ćemo najprije ogledati, što je uradio za narodnu historiju i to prije svega kao izdavač historijskih spomenika. Poslije toga promotrit ćemo, što je privrijedio nauci kao samostalni istraživalac. U posebnom poglavju ogledat ćemo njegov rad u muzeju i mnoge njegove radove u arkeologiji. Ovdje moramo prije svega požaliti, što odsele ne imamo

nikakove potpore u Ljubićevim bilješkama. Ostaju nam lih njegova djela, da ih pravedno po mogućnosti ocijenimo. Nije to tek mala kakva perioda njegova života. To je skoro trideset godina njegova najsnažnijega rada već zrele muževne i nješto staračke dobe. Pomaže nam to, što ga mogosmo svojim očima pratiti na njegovu trudnom putu. Napokon Ljubić i nije utjecao u javnom životu. I za društveni život bio je mrtav. Radnje za akademiju, muzej i arkeologija, to je život njegov.

Kada se je akademija započela, ne bi bilo moguće niti pomisliti na sustavni rad, da ljudi nisu već prije spremili gradiva. To vrijedi prije svega za zbirke spomenika, koje postaju tek iza dugih arkivalnih študija. Ljubić započme prvi izkrcavati iz svoje riznice:

Listine o odnošajih izmedju južnoga Slavenstva i mletačke republike. Knjiga I. od godine 960. do 1335. U Zagrebu 1868. str. 466. Djelo donosi do 696 spomenika. U uvodu piše I.—XII. „O povjesti arkiva mletačkoga" od početka do pada republike. Govori i o porabi arkiva, a napose o onima zbirkama, koje je on izcrpao za ovo i slijedeća svoja djela Vrijedno je spomenuti i njegove opomene, kako ispitač treba da postupa u ovom moru listina. Izdavač va'ja da pozna prošlost Venecije, njezine običaje u državnim poslovima, osebine jezične, danas već izčeznule iz mletačkoga govora, a osobito da pozna kronologiju, da mu se ne dogodi, kako se često dogodilo Tafelu i Šafařiku. Nije dosta ni to da znadeš da mletačka godina počimlja 1 marta. To je tek pravilo „Ali ima takovih mletačkih spomenika — veli on — koji su bilježeni i tudjim načinom, navlastito ako su sastavljeni u inozemstvu ili sudjelovanjem tudjih vlasti ili osoba za medjusobne svrhe. Na starijih spomenicih mletačkih višekrat godine neima: no obično se tada navadja indikcija, a kadšto i duždevo ime.

akoprem je i indikcija, koja je redovito počimala prvoga rujna, s neopreznosti pisarove često pogrješno zabilježena. Još ćemo samo spomenuti, da se u prepisivanju mletačkih spomenika treba najprije osvjedočiti, da li su samo vladini zaključci, ili su samo predlozi vieću učinjeni, a od njega zabačeni. I oni i ovi u mletačkih se zapisnicih obično cieli navadjaju; a da ih znadeš razlučiti, valja ti umah paziti na zapostavljeno glasovanje; kada ga pako neima, na rieči capta, ili na križ zabilježen s lieve strane spomenika na rubu, a to već stalno znači, da su dotični predlozi zakonitost i uvaženje stekli. Ništa ne manje izdavatelj mletačkih spomenika nesmije izostaviti ni takovih spisa, koji i neprimljene predloge sadržavaju, jerbo i u ovih ima često veoma važnih povjestničkih podataka. Ove sam se opreznosti držao i ja prepisujuć mletačke spomenike".

Ljubićevi ovi kritički momenti svi svjedoče, da je imao pred očima iscrpsti spomenike mletačke za historičku porabu. Nije mu pred očima bila ona diplomatička najpreciznija vjernost, kakovu danas ištu zakoni diplomatike da kao u najvjernijoj slici gledamo pred sobom spomenik. Donosi i dosta izvadaka, koliko je mislio, da će biti dosta za historika. Ima dapače i hrvatski napisanih izvadaka s glavnom i odlučnom riječi, koju bi mogao trebati u svojoj radnji historik. Najviše ipak i gotovo redovito donosi cijeli spomenik — od riječi do riječi. Naznačuje svakomu mjesto u arkivu, a naznačuje i izdanje, ako je do onda već bio izdan.

Kada je izašla prva knjiga, uvidi se potreba, da se ovi spomenici dopunjuju i ispravljaju. Akademija dade pomoći Ljubiću, da opet prodje u Mletke. O tom nas putu sam izvješćuje: „Glavnu pako zadaću — kaže u „Rad-u" XII. strana 230.-232. — svoga putovanja, naime izpravljenje i popunjenje listina, koje

su sastaviti imale drugu knjigu jugoslavenskih spomenika, podpisani je podpuno obavio. U mletačkom arkivu on je sve svoje ondje od prije crpene prepise starih listina i drugih spomenika, koji se na godinu 1336.—1348. protežu, te će ispuniti onu drugu knjigu jugoslavenskih spomenika, točno na izvornicih, koji se u onom državnom arkivu čuvaju, izpravio. U isto doba pomnujivo nastojaše, da iz istih izvornika prepiše i sve ostale zapiske i listine na isto doba spadajuće, a koje odprije izostavio ili samo u izvadcih pobilježio bješe, jer mu se onda činile od manje važnosti za našu povjest".

Ljubiću sreća posluži, što je upravo sada vlada austrijske uslijed mira od g. 1866. povratila Italiji rukopise odnesene iz mletačkoga arkiva. Novim plodom obogati svoje zbirke iz rukopisa od nikoga jošte nerabljenih. Preko osamdeset spomenika steče sada za dopunjak prvoga već izdanoga sveska. Sada otvori talijanska vlada po prvi put „Consiglio x., Inquisitori" itd., do kojih se za austrijskoga vladanja nije nikako moglo doći. Sada po milosti talijanske vlade padnu i ona željezna vrata, koja su tmini i prašini zadržavala sve spise njekadanjega mletačkoga sv. Oficija iliti inkvizicije. Sve je ovo Ljubiću donosilo nova ploda u njegovu neumornom radu. Dobro spominje Ljubić, kako ugarski ministar prosvjete sada drži kroz njekoliko godina jednoga činovnika u Veneciji, da ispisuje i dade ispisivati, što se dotiče povijesti Ugarske. Naša akademija toga ne bi mogla učiniti. Da li bi hrvatska vlada bila onda slijedila dobri primjer svoje družice peštanske, čemu da o tom govorimo? Hvala Bogu, da smo mi imali Ljubića, koji nam je nadomjestio ono, što naša akademija ne bi mogla učiniti, a i tadanja hrvatska vlada jamačno predloga akademije ne bi bila prihvatila. Ljubić je odsele godinu za godinom polazio u Veneciju, da prema potrebi svoje zbirke dopunjuje.

Išao uvijek o svom trošku bez ikakve potpore od akademije.

Tako napredovahu godinu za godinom svezak za sveskom njegove zbirke pod naslovom:

— Listine o odnošajih izmedju južnoga Slavenstva i mletačke republike. 1870. Knjiga II. Mon. Slav. Mer. II. od god. 1336.—1347. Str. 464. Spomenika izdano u svemu 729.

— Listine o odnošajih i t. d 1872. Knjiga III. Monum. Slav. Mer. III. Str. 451. Od g. 1347.—1358. Dodatak k listinam u knjizi I— III od g. 1116.—1347 Spomenika izdano 551 + 128.

— Listine o odnošajih i t. d. 1874. Knjiga IV. Mon. Slav. Mer. IV. Str. 480. Od god. 1358.— 1403. Broj spomenika 691.

— Listine o odnošajih i t. d. g. 1875. Str. 353. knjiga V. Od god. 1403.—1409. Broj spomenika 193. Dodatak k listinam u knjizi I.—IV. Od g. 1226.—1397. Broj spomenika 111.

Index rerum, personarum et locorum in voluminibus I.—V. Monumentorum spectantium historiam Slavorum Meridionalium. 1893. Str. 393.

Prvih pet svezaka sačinjava jednu cjelinu. Mislila je akademija u jedan čas, da ovdje stane, Dalmacija ili barem Zadar izgubljen god. 1409. Mislilo se, da neće više biti spomenici mletački toliko znatni i zanimivi za našu narodnu povjest. Najveća je mana ovoga izdanja, koju su svi osjećali, da je započela bez „Index personarum et locorum“. Potrebu je osjećao svatko, tko je ovu zbirku upotrebljavao, a upotrebljavao je svatko, tko se je ma koliko bavio historijom hrvatskom, srpskom, ugarskom a i susjednih austrijskih zemalja. Dugo je vremena prošlo, dok napokon Ljubić učini „Index“,

*

koji je doista preobilan. Više je nego li obični „index“. Imade kraj imena i sadržaj. Ljubić je tako htio, kako se obično ne čini „index“. Za uporabnika je tako svakako bolje, jer mnogo puta najkraći sadržaj uz ime dostaje, da se ne gubi vrijeme u čitanju cijeloga spomenika.

Uvidila je i akademija, da ne smije prestati s izdavanjem mletačkih „Listina“ u početku petnaestoga vijeka. Niti je g. 1409. Dalmacija sasvim pala, niti nisu prestajale borbe Venecije za Dalmaciju. Nisu prestali niti odnošaji izmed republike i drugih dijelova Hrvatske, pa i Bosne i Srbije. Tekar u ovom 15. vijeku polomila je strašna turska sila snagu južnoslavenskih plemena. Mnogo puta odlaze tužni vapaji u Veneciju. Neprekidno razvijaju se trgovačke i opće kulturne prilike preko Venecije s Italijom. Venecija je dakako u svojem interesu uvijek u dodiru sa svim ovim zemljama, dok ih turska sila ne poklopi. Sve je ovo sklonulo i Ljubića i akademiju, da se izdadu „Listine“ do poslije konačnoga pada Bosne.

Tako nastavi Ljubić izdavanje:

— Listine ob odnošajih izmedju južnoga Slavenstva i mletačke republike. 1878 Knjiga VI. Mon. Slav. Mer. IX. Od g. 1409.—1412. Str. 309. Broj spomenika 252.

— Listine ob odnošajih izmedju južnoga Slavenstva i mletačke republike. 1882. Knjiga VII. Mon. Slav. Mer. XII. Od g. 1412.—1420. Str. 325. Broj spomenika nije naznačen, a ima ih 234.

— Listine ob odnošajih i t. d. 1886. Knjiga VIII. Mon. Slav. Mer. XVII. Od god. 1420—1424. Str. 299. Broj spomenika 197.

Listine ob odnošajih i t. d. 1890. Knjiga IX. Mon. Slav. Mer. XXI. Od god. 1423.—1452. Str. 489. Broj spomenika 408.

— **Listine ob odnošajih** i t. d. 1891. Knjiga X. Mon. Slav. Mer. XXII. Od god. 1453.—1469. Str. 496. Broj spomenika 491.

Lamanjski, spominjući radnike prije sebe u mletačkom arkivu, spominje ovako časno Ljubića: „. . . . **et les récentes publications de l' Académie Slave d' Agram contenant les travaux de l' abbé Ljubić que l' on pourrait à juste titre appeler le Muratori de la Dalmatie**“ (Secrets d' etat de Venise. St. Petbg. IX.); rekao pravu istinu. Ova pravedna pohvala slavnoga ruskoga profesora milo je odjeknula u srcu Ljubićevu, koji se je pravom i rado pohvalio, da mu takov stručnjak toliko priznaje. Muratoriu divi se svijet prije svega, što je sam on jedan čovjek toliko snesao, koliko drugdje jedva uzmognu cijele akademije. Ljubić je isto tako množinom svojih prinosa udivio sve nas. U ovo desetak svezaka evo prinosi preko četiri hiljade spomenika — na dvije stotine i pedeset štampanih araka — znamenitih za povjest Hrvatske, Bosne, Srbije, Ugarske i susjednih zemalja, za dobu od 12. skoro do konca 15. vijeka.

Odkad je učenoj Europi otvoren neizmjerni arkiv republike mletačke, natječu se učenjaci svih europskih naroda, da odanle pocrpe svaki za svoju svrhu što više dragocjenoga gradiva. Slavni Ranke iznio je odanle nove poglede na svjetsku povjest. Sve se akademije natječu, da prinesu nauci novih gradiva. Nećemo spominjati mnoge umne ljude, koji pokušaše raditi, pak se u onoj množini izgubiše. Lijepo o tom govori Lamanjski u svojem već spomenutom djelu. Samo ću to spomenuti, da nijedan narod i nijedna akademija izvan Italije nisu

imali jednoga Lljubića, koji bi toliko dragocjena blaga bio iznesao iz mletačkoga arkiva. Koliko svjetla donose njegove „Listine“ za cijelu jugoistočnu Europu! Trgovačke i političke prilike na jadranskom moru, znamenitom u 14. i 15. vijeku za povijest Europe, sada su nam raskrite ko na dlanu. Težnje i nastojanja kraljeva i gospode našega potrganoga naroda, a žaliboże mnogo puta i slaboće njihove pokazuju nam put, kojim su Turci prodirali u Europu. Kulturne prilike i neprilike našega naroda očito nam kazuju, da ne ima koncentracije narodnih sila i da je naš narod zatečen od najezde turske prije, nego što se ta misao mogla u njem roditi. Stručnjaci svih naroda pokazuju nam sveopćom porabom Ljubićevih listina, koliko su zahvalni našoj akademiji, što je svijetu dala toliko gradiva neprocjenjive vrijednosti.

Kada je akademija mislila prestati sa godinom 1409. listinâ iz mletačkoga arkiva, ponudi Ljubić drugu seriju svojih zbiraka iz istoga arkiva: „Commissiones et Relationes Venetae,“ kojih je u njega bilo veliko obilje.

Tako objelodani:

Commissiones et Relationes Venetae. Tom. I. 1876. Mon. Slav. Mer. VI. Annorum 1433.—1527. Str. 242.

— Commissiones et Relationes Venetae. Tom. II. 1877. Mon. Slav Mer. VIII. Annorum 1525.—1553. Str. 302.

— Commisssiones et Relationes. Venetae. Tom. III. 1880. Mon. Slav. Mer. XI. Annorum 1553 —1575. Str. 300.

U kratkom latinski pisanom uvodu prve knjige objasni nam Ljubić postanak i razvitak mletačkih komisija i relacija. Od polovice 13. vijeka (zaključkom velikoga vijeća od 12. septembra 1250.) imali izaslanici mletački

prisizati, da će prije svršetka svoga službovanja gospodinu duždu priopćiti pismeno, što im se čini da se na onom mjestu njihova službovanja ima mijenjati ili drugač udesiti. To je bio zametak znamenitim relacijama, tomu biseru izvora 16. i 17. vijeka za svjetsku povjest. Mletački poslanici opisuju i zrak i duh, kojim diše dvor na kome su, a osjećaš i disanje pojedinih znamenitih osoba na dvoru. Nisu upravo takove relacije iz mletačke provincije Dalmacije. Ali iz svih komisija teče uvijek pitanje: „kakovim duhom dišu naši podanici“, a u relaciji se na to odgovara. Izvješćivalo se u glavnom o topografiji u zemlji, o broju stanovnika, o proizvodima prirodnim i industrijalnim, o trgovini, o upravi civilnoj i kriminalnoj, o utvrdama, o vojsci, o daćama, o dohotku i izdatku, o svetim mjestima, o bogatstvu i siromaštvu. Sve to moralo biti otvoreno i iskreno, kako dobro kaže Romanin (Storia di Venezia VI. 469.—470.) Prema tomu je naravno, da su komisije ili naputci, što su ih sa sobom odnosili proveditori, sindici i drugi, gotovo uvijek jednake. U „Commissiones“ imao bi bio Ljubić tek pokazati razlike prema vremenu i prilikama. To bi se bilo bolje prikazalo u raspravi, u kojoj bi se prikazale razlike pojedinih naputaka – komisija. Time bi se smjer i način vladanja republike veoma mnogo razjasnio. Štampanje cijelih i mnogih komisija jeste suvišno i za to, što se iz samih relacija vidi, kakove je naputke primio izaslanik. Imade i u relacijama mnogo formalnih stvari napisanih po šabloni. Ima ovdje ipak premnogo gradiva za historika, jer dobiva sliku zemlje i opis znatnih dogodjaja u zemlji i okolo zemlje. Ljubić nije onako obradio komisije, kako rekosmo. Time je naštampao puno balasta u ovoj zbirci. I relacije mogao je prikratom obraditi. Sretan je bio što je mogao u prvom svesku priopćiti

relacije Antonija Vinciguerre, Petra Pasqualiga i Markantona Michiela, koji nam upravo sjajno rasvjetljuju konac 15. i početak 16. vijeka u našoj narodnoj povjesti. To je najveći dio prvoga sveska. Drugi svezak lijepo se svršava sa Giustinianovim opisom Dalmacije. A tako i u trećem svesku prema kraju imade znatnih relacija za domaću i svjetsku povjest.

Mi smo Ljubiću prigovarali, što pored znamenitih stvari donosi i stvari sasvim neznatne. Zato akademija i prestade sa godinom 1571. Za dalje imao je on učiniti izbor i izvode znatnije za porabu historičku. Koncem 16. vijeka napela se bila Venecija, da podigne tako zvanu „skelu spljetsku", da učini Spljet središtem trgovine iz susjednih zemalja turskoga carstva, da odvede trgovinu od Dubrovnika na svoje strane. Ljubić je spremao najprije sve gradivo, što ga je imao o skeli spljetskoj. Govorio je prijateljima, da će biti s time skoro gotov, ali prije nego što dovrši taj posao, zateče ga smrt. Ostade tako negotovo i to i sve njegove relacije 17. i 18. vijeka do propasti mletačke republike.

Ljubić prione raditi i za drugu skupinu publikacija naše akademije: za Monumenta historico-juridica Slavorum meridionalium. Preuzme na sebe štatute Budve, Skradina i Hvara, i dade ih na svjetlo pod naslovom:

Statuta et Leges civitatis Buduae, civitatis Scardonae, et civitatis et insulae Lesinae. — Monum. hist. jur. Vol. III. 1882.—1883. Strana IX. 616. Za štatut budvanski upotrebi dva rukopisa iz knjižnice Marciane u Veneciji, a treći je iz knjižnice Kukuljevića sada akademijske. Prvi mu je temeljni rukopis iz polovice XVII. vijeka, drugi je iz g. 1700 sa više znatnih dodataka. Treći je rukopis iz našega vijeka, ali se u prepisu veli, da je iz originala, koji se nalazi u budvanskoj općini. Za Skradin upotrebi dosta

manjkavi rukopis iz Marciane XIV. v. Napokon naštampa hvarski štatut po štampanom primjerku u Veneciji 1643.—1646. Upotrebi i fragmenta iz potonje dobe. Osobito su dragocjena njegova „Additamenta“ str. 373.—495. sa osamdeset i devet spomenika počamši od god. 1177., gdje dolazi prvi spomen kneza i plemstva hvarskoga, pa sve do konca 18. vijeka. Znatan mu je pri svršetku imenik knezova hvarskih od dvanaestoga do konca osamnaestoga vijeka. Ljubić obećaje, da će na drugom mjestu, a to bi bilo imalo biti u „Radu“, raspravljati o postanku štatuta, o razvitku gradskoga života i pravnim inštitucijama u ovim općinama. Ali nije dospio.

Jošte priopći Ljubić manjih i većih prinosa u „Starinama“.

Ugri u Mletačkoj od g. 900. Star. I. 211.—215. O bijesnoj provali Magjara ima spomena u talijanskim a napose mletačkim rukopisima, kada je od njih zastrepila Venecija. Po listini ovoj od g. 900 označuje se ova provala upravo za ovu godinu. Ova listina posredno donosi svjetlosti i našoj narodnoj povjesti. Tada je morala već biti u sukobu s Magjarima i Hrvatska. Listinu donosi po ovjerovljenom prijepisu od g. 1247.

Prilozi za životopis Markantuna de Dominis, Rabljanina, spljetskoga nadbiskupa. Star. II. 1.—260. Od g. 1434. ili boje od 1599.—1624. Ovi prinosi znameniti su po tome, što nam donose svjetla za život znamenita čovjeka. Zanimivi su za unutarnje prilike Dalmacije. Znamenitiji su po tom, što nam se u njima odrazuje borba velikih ideja, kojih jednoga dijela jest nosilac Dominis. Za veliki sukob Uskoka s Mlečanima imade veoma dragocjenih podataka potječućih od samoga Dominisa. Vidjamo iza kulisa Dominisa u savezu s Venecijom, a njegova sjena kreće se i oko smrti Rabatine. Njegov odnošaj s republikom

proti Uskocima, dok je još senjski biskup, nije upravo častan. Praviji je poslije kada je nadbiskup spljetski. Opet i za to doba veoma su znatne dvije brošure Dominisove, koje nam donosi Ljubić u Starinama IV. 1.—19. opet pod naslovom: Prilog k raspravi o Markantunu Dominisu Rabljaninu: „Reipublicae Venetae admonitio ad Caesarem Baronium S. R. E. cardinalem. contra ipsius paraenesim". Tu ne govori sam Dominis, već pušta govoriti jednoga Mlečanina, a započimlje dovikujuć Baroniju: „Zar si poludio, starče? Što braniš rimski dvor, jer je bacio interdikt na Veneciju?" Ljubić se zapušta na ovu raspravu. Suvremena je, ali nije upravo od ruke Dominisove.

Evo rasprave upravo njegovom rukom pisane:

Martellino Dialogo supra li dispareri tra il sommo Pontifice Paulo Papa V. e la serenissima Republica di Venetia (br. 2.—19.). Sve na obranu, što se samo može reći, govori Dominis. Sada počimlje i njegov juriš na pokvarenost rimskoga dvora — ruga se papinskoj ekskomunikaciji itd. Već je na putu, da se odmakne od katoličke crkve.

Priopći u „Starinama" VI. 156.—255.: Razvod istarski u latinskom i talijanskom jeziku.

Ljubić pokazuje, kako mi imamo samo hrvatski prepis ovoga staroga hrvatskoga spomenika. Po prepisu iz 16. vijeka štampao ga Kukuljević. Pokazuje, kako ima latinski prijevod cijelih izreka kojih hrvatski ne ima, a i obratno hrvatski, kojih ne ima latinski. Zatim dokazuje sasvim osnovano da original hrvatski nije bio spisan 1325. već god. 1275. Ljubić donosi i talijanski prijevod, koji se opet u koječem razlikuje. Zatim dokazuje da je hrvatski bio original.

Rukoviet jugoslavenskih listina. Starine X. I.—43. Ovdje priopćuje najprije a) četiri srbske listine

od god. 1305.—1440., znatne za odnošaje Srbije prema Primorju. Zatim b) Tursko-mletačke listine 1534.—1652., u svemu devetnaest pisama, koja rasvjetljuju prilike na tursko-mletačkoj krajini. c) Turske listine, u svem pet ih g. 1689., isto tako d) Crnogorsko-mletačke listine, trinaest pisama, najviše iz 18. vijeka, opet prilike pogranične. e) Mletačke listine iz 18. vijeka, u svem tri. Znatna je za narodni život osobito ona od g. 1790., gdje se daju naredbe proti krvarini. Napokon f) Bosanska listina od g. 1452., gdje dužd mletački potvrdjuje jednu povelju, što ju tri Bošnjaka dobiše g. 1417. od kralja Ostoje.

Popis prodaja dubrovačkih iz XIV. v. Starine XI. 1.—18. U ovoj zbirci popisana su sva i najmanja mjesta dubrovačke republike, što je najljepše pomagalo za proučavanje listina.

Marijana Bolice Kotoranina: Opis sandžakata Skadarskoga od g. 1614. Starine XII. 165.—193. „Marijan opisuje — veli Ljubić — cieli ondašnji sandžakat skadarski, koji se u to doba dielio na šest kotara: crnogorski, barski, ulcinjski, skadarski, podgorski i plavski. Za svaki kotar navodi pojedine općine, na koje je razdieljen bio, te sva mjesta, koja su pojedinu općinu sastavljala, njihove načelnike poimence, broj kuća i stanovnika, koliko ih je za oružje sposobnih, kakovo je njihovo zanimanje, blagostanje, vjeroizpovjedanje itd. Označuju se rieke, gore, ceste itd. Navlastito su zanimivi njegovi opisi o lovu riba i divljači u skadarskom jezeru i okolo njega i njegovih rieka. Dosta obširno pripovieda njeke suvremene zgode sbivše se medju Crnogorci i Turci na štetu zadnjih, a ne zanemari ni same starine, te mu opis Dioklije upravo zlata vriedi“.

K ovomu znamenitomu izvještaju dodaje Ljubić dva manja i kraća. Prvi je kratak izvještaj o Albaniji pod naslovom:

Relazione dell' Albania e sue città, fiumi, monti. laghi, piani, confini etc., fatta l' anno 1570. Ibidem 193.—200.

Drugi je: Relazione di Ragusa, Bosnia e Albania. Ibidem 201.—205.

Jošte je znamenitiji njegov: Skadarski zemljištnik od god. 1416. Starine XIV. Str. 30—57. Ovo je izvadio iz ogromne knjige od 172 lista. „Tako obširna katastra nisu imali do onoga doba niti sami Mletci. gdje se do takovih radnja mnogo držalo, te je moguće, da je ovaj naš jedan od najstarijih, ako ne upravo najstarija te vrsti radnja.“ A mi se pridružujemo Stojanu Novakoviću, koji jednom reče, da ne možemo biti nikada dosta zahvalni Ljubiću i akademiji, što je ovaj spomenik iznesoše na svijet.

Znamenit je takodjer: Izvještaj franc. konsula u Koronu La Maira o dubrovačkoj republici. Starine XIII. Str. 39.—118.

Ljubić smatra ovaj izvještaj za potvrdu svojih radnja o Dubrovniku. Kako je La Maire pisao, dosta je spomenuti, da je svoj spis podnio republici mletačkoj. Rad bi, da republika satre Dubrovnik. Ovaj franceski brbljavac upravo se nateže, da ocrni republiku dubrovačku. Sami mudri Mlečani drže njegove predloge za fantazije. Republika mu je doduše zahvalna za dobru volju, ali dalje ništa. Dobro primjećuje Ljubić, da je La Maire slabo poznavao prošlost Dubrovnika. On sam veli: „je ne puis donner que de conjectures sur ce qui regarde le passé“. Ali i za svoju dobu umilnik Veneciji nije mogao biti pravednik Dubrovniku. Ljubić mu, čini mi se, preveć vjere poklanja.

Ljubić priopći u Starinama knj. XV. 1.—94.: Poslanice dubrovačke na mletačku republiku. Ljubić smatra ove poslanice, do tada sasvim nepoznate

za drugo i treće doba odnošaja Dubrovnika prema Veneciji kao ugalni kamen svojim radnjama: „O odnošajih Dubrovnika prema republici mletačkoj“. Iz ovih spomenica vidi se, kako on sam kaže, da Venecija nije rado vidila makar i čedan razvitak Dubrovnika. Veli, da se vidi i to, „kako da su Dubrovčani uz svu zaštitu, koju su jim upravo u izobilju pružali evropejski dvorovi a navlastito Turčin, uviek ipak strepili pred Mlečani“. To svi znamo, da su Dubrovčani bili uvijek slabiji, da su se javno iskazivali uslužni, a mrzili su Veneciju. Tko će poći tražiti u službenim poslanicama pravo narodno osjećanje dubrovačko? Dubrovčani su doista morali mrziti Mlečane kao vragove, od kojih se moraju bojati za svoju državnu samostalnost, a slabiji su pak će i laskati, da vraga ne izazovu. To je sadržaj svih ovih umilnih poslanica.

Ljubić priobći: Dva popisa listina (908.—1782.) glasovitoga manastira sv. Krševana u Zadru. Starine, XIX. 81.—171.

Sreća namjeri Ljubića na rukopis našega slavnoga Lucića, u kojem si je naš Ivan pobilježio listine samostana sv. Krševana u Zadru. Spomenici ti počimlju sa godinom 908. pa idu do Lucićeva vremena, do godine 1642. Ljubić priopći samo bilješke do g. 1409., to jest do pada Dalmacije. On kaže da od svih ovih, njekih i cjelovitih a njekih u izvadcima listina nije štampano više nego deset, a i te da su različne od ovih ovdje. Listine iz dobe naše narodne dinastije idu od 908.—1093. Ima ih sedamnaest, a ima ponješto i razlike u njima od poznatih izdanih od Račkoga u „Documenta“. Nadalje donosi nam Ljubić njeki „Inventario“ listina toga samostana od 908.—1782., koji je barem za stariju dobu dosta nepotpun.

Ljubić napokon priopći: Libellus Policorion

qui Tipicus vocatur. Starine XXIII. 155.—219. (243). Poznata nam je zlatna ruda za najstariju povjest hrvatsku „Policorion“ propale benediktinske opatije sv. Ivana u Rogozu. Rački ga je preštampao do god. 1100., a Kukuljević do 1200. Sada ga priopćuje Ljubić cijeloga „držeći ga se vjerno ćak i u njegovih jasnih pogreškah“. Imamo ovdje spomenike 13. i 14. vijeka. Jošte doda Ljubić kao „Priložak“ iz „Catastico dei beni stabili del monastero di S. Benedetto alias S. Rainerio di Spalato“. Žalibože donosi taj tek započeti rukopis samo dvije listine od god. 1069. i od god. 1110., koje Ljubić priopćuje. a mi ih od prije već znademo. Napokon prema znamenitosti Policoriona zahvalni smo Ljubiću za „Index materiarum“ i „Index locorum et personarum“ (S. 223—243.).

Ljubić daruje i srpskomu učenomu družtvu jednu zbirku svoga truda iz mletačkoga arkiva u djelu:

Споменици о Шћепану Малом. Гласник срп. учен. др. књ. друга. У Београду 1870. S. 160. Nije, kako veli, svega izpisao, već samo najglavnije stvari, jer da je toga premnogo. Republika od straha pred Turcima prati pomno svaki korak Šćepanov i njegovih Crnogoraca. Njezini izvjestitelji, znajući taj strah, gomilaju izvještaj na izvještaj. U „Uvodu“ (st. 3.—15.) pripovijeda nam povjest Stjepana Maloga, koliko izlazi na vidik iz ovih izvora. Stjepana prati sve do smrti njegove.

Moramo još dodati, da je Ljubić u Račkovom djelu: „Izprave o uroti P. Zrinskoga“ veoma zanimive depeše mletačkih poslanika priopćio, koje su najdragocjeniji prinos za karakter osnove Zrinskoga.

Sasvim prigodno izdade:

Dispacci di Luca di Tollentis, vescovo di Sebenico, e di Lionello, vescovo di Traù, nunzi apostolici in Borgogna e nella Flandra

1472—1488. Zagabria 1876. Po običaju talijanskom izdaju se prigodom svatbe ili drugih svečanih zgoda zanimive ovakove sitne publikacije. Ljubićev prijatelj Carev postao biskupom na rodnom mu otoku Hvaru. Svomu prijatelju u slavu dade na svijet ove dvije zanimive relacije.

Ovako dodjosmo iza dugoga niza Ljubićevih izdanja spomenika do kraja. Gotovo sve je iznesao iz arkiva mletačkoga. Blagoslov božji pratio je one trudne njegove tri godine a i sve pohode njegove kroz mnogo godina u Veneciju. Nabrojismo, da je štampao u svem četiri stotine i osam araka raznih spomenika, i to sve u roku od dvadeset i pet godina. Valja da se poklonimo njegovoj divnoj marljivosti.

IV.

Ljubić kao istraživalac.

Ljubić već deset godina prije početka rada naše akademije još kao kandidat učiteljstva u Beču započeo skupljati gradivo za svoje djelo „Povjest diplomatička republike dubrovačke“. God. 1862. bilo ovo djelo već gotovo Dao ga na pregledanje Račkomu a slijedeće godine nudi ga društvu historičkomu, da ga štampa u „Arkivu“. „Držim, da bi to djelo“ — piše Kukuljeviću 25. VII. 1863. iz Rijeke — „dobro se slagalo sa pravcem Arkiva za pov. jugosl. Arkiv mogao bi ga izvesti, ako li ne svega na jedanput, a ono barem na komade. No budući da sam ja morao ne malo trošiti u sakupljanju materijala od prevelike važnosti za našu povjest, mislim da bi mi moglo podieliti oto družtvo koju nagradu; i ako li ne onako, kako mi daje bečka akademija, no toliko ipak. da nemam štete, ako li ne koristi novčane“.

Ovo je ista radnja, koju je poslije priopćivao u tri

oveće rasprave u „Radu" akademije. Prva je rasprava: O odnošajih dubrovačke s mletačkom republikom, tja do godine 1358. „Rad" V. strana 44.—122. Dodani su „Prilozi": A. Imenik knezova mletačkih u Dubrovniku od god. 998. do 1358. B. Pogodbe s Venecijom g. 1232., 1236., 1252. Već u uvodu ovoj raspravi vidja se smjer njegovim radnjama u Dubrovniku. Odmah se obara na Appendinovo djelo: „Notizie istorico-critiche" i na Sladićevo (Dolci): „Ragusinae perpetuae libertatis adversus Venetos vindiciae", koji dokazuje da je Dubrovnik bio uvijek slobodna i samostalna država. Ova slatka vjera živila je i u našoj knjizi. Na to su upozorivali Ljubića prijatelji. Vidi se to po opasci pri samom uvodu. Ljubić se kuša opravdati, što je pošao ovim smjerom u svojim radnjama. On veli: „Da se ne bi ni najmanje pomislilo, da je ova razprava potekla iz koje god sebične svrhe, nego upravo iz ljubavi prama historičkoj istini, spisatelj smije reći, da jamačno malo koji i od samih Dubrovčana toliko se u svom životu zabavio koliko on s proučenjem dubrovačke prošlosti; da je sve dubrovačke latinske povelje. sada u bečkom arkivu, sam prepisao, te će jih i objelodaniti; i da je u arkivu mletačkom i kudgod mu se prilika ukazala bez štednje truda i troška pobirao spomenike kao što dalmatinske isto tako i dubrovačke, pošto nije si činio nikoje razlike medju gradovi, koji sada sastavljaju Dalmaciju, njegovu otačbinu, koje istim načinom ljubi i štuje; radeć samo s namjerom pripomoći, u koliko mu je moguće, da naša narodna povjest jednom se otrese obsjena, koje ju pritiskuju, i pravom svjetlosti prosine, a puklo kad puklo" (str. 45.).

Smjer Ljubićevih radnja nije doista od mržnje prema Dubrovniku, to mu vjerujemo. Ali ima u njima „inata" ili prkosa. Ljubić je žarko ljubio svoj Starigrad, tako

da je upravo bijesno branio, da je to prava stara „Faria“ a ne današnji grad Hvar. To vidjesmo, i još će nas jedna njegova radnja na to opominjati. Kada je umro, nitko mu iz grada Hvara nije niti na sprovod pošao, jer su se smatrali uvrijedjeni njegovim spisima. Iza Staroga grada ljubi Ljubić prežarko svoju Dalmaciju, iznad svega na svijetu. To svjedoče njegova djela. Izmed Dalmacije i Dubrovnika ima od vjekova onakovih susjednih utakmica upravo kao što je izmed Staroga grada i Hvara. Ljubić nije bio nikakov veliki duh. On se je osjećao kao Dalmatinac i više nego li drugi, jer je vidjao onu utakmicu bolje u prošlosti, nego li drugi. Sjetimo se na primjer, kako naš slavni pjesnik Gundulić slika tužne prilike Dalmacije prema onim lijepim slobode dubrovačke. „Primorja naša sva“ — pjeva on da govori Dalmatinac — „u ništa sila zbi — Dubrava sama ova vlada se po sebi. — Tiem teško nam svime i lele vrh svega — pod jarmom teškime gospostva tudjega. — A blago sviem vami, ki on čas s poroda — slobodni i sami sebi ste gospoda“ („Dubravka“ Akad. izd. str. 128.—129.). Ovakovi žalci izmed mletačke Dalmacije i slobodnoga Dubrovnika boli su u srce i Ljubića, kako rekosmo, čovjeka ne velika duha.

Ljubić ide u svojoj radnji od postanka grada, da dokaže, kako Dubrovnik pravo rekući svoj nije nikada bio. Niti ima pravo Dolci, da je uvijek svoj bio, a niti Ljubić, jer nije bio nikada onako podložan, kako ga on slika. Za stariju tamnu dobu njegove dokaze obaraju upravo ugovori iz 13. vijeka, kojih ne bi trebalo, da je Dubrovnik upravo uvijek bio podan Veneciji. Tek od 13. vijeka biva jasan „protektorat“ i ako hoćete upravo gospodstvo mletačko, dok moraju birati mletačkoga kneza Ali je pored toga i široka samouprava, dok mogu Dubrovčani praviti ugovore sa vladarima

balkanskoga poluotoka i samostalnim republikama Italije.

Ovo naše mnijenje priznao je tek pri kraju svojih radnja i sam Ljubić — dakako na mnoge naše prigovore. „Obćine — veli on u „Radu“ LIII. str. 94. — koje su prvom polovicom srednjega vieka uživale mal ne podpunu samostalnost, te jedva imenom pripoznavale dotičnu vlast, kako na primjer naše primorske obćine iztočno carstvo, tečajem druge polovice prisiljene na stvarno priznanje svoje zavisnosti od drugoga, znale su si ipak po ugovorih izvojštenih ili pravno stečenih ili izmoljenih toliko sobstvena prava sačuvati, da su se još dalje mogle slobodno i samostalno kretati ne samo u nutrnjih i trg. poslovih, nego dapače u izvanskih i vojnih“.

Ljubić nastavlja: O odnošajih medju Dubrovčani i Mletčani za ugarsko-hrvatskoga vladanja u Dubrovniku. Od godine 1358.—1526. Rad XVII. 1.—69. Ovomu naslovu po samoj raspravi moglo bi se još dodati: „kako su ga pojimali Mlečani u svojim javnim spisima“. Dubrovnik se otresao mletačkoga gospodstva, o tom ne ima dvojbe. Ljubić ipak slijepo slijedi mletačke izvore, kojima i početnik u čitanju historijskih spomenika može razabrati diplomatičku himbu i trgovački egoizam. Ljubić ih uzimlje doslovno proti zakonima zdrave hermenevtike.

A tako radi Ljubić i dalje u nastavku:

O odnošajih medju Dubrovčani i republikom Mletačkom od početka XVI. stoljeća do njihove propasti. Rad LIII str. 94.—185., LIV. 62.—159. Ne ima sumnje, da su Mlečani gospodari na Jadranskom moru. Ne ima sumnje da su mogli Dubrovčane pritiskati na razne načine i milom i silom. Čovjek se mora čuditi tolikomu poznavaocu mletačkih diplomatičkih spisa, kako može najgadniju mletačku himbu

uzeti za pravu iskrenu argumentaciju. Nije bio napokon jak svladati sav ogromni materijal, pa ga podaje u samoj raspravi u regestima. Milija su mi ova regesta, nego li Ljubićevo umovanje. Milo mi je i opet vidjeti njegovu neizrecivu marljivost, koja te neodoljivom silom goni, da joj se pokloniš.

Ljubić je utvrdio ovu svoju radnju u poslanicama dubrovačke na mletačku republiku, što već spomenusmo, sa kratkim pripomenkom koji bi mogao potpisati svaki Mlečanin. Za dopunu svojih radnja napisa:

O dubrovačkoj kovnici s obzirom na razpravu prof. Norb. Dechanta: Die Münzen der Republik Ragusa. Numismatische Zeitschrift herausgegeben und redigirt v. Chr. W. Huber Jahrg. 1870. S. 87.—211. „Rad" XVI. 198.—216. Osniva kritiku na svoju raspravu u knj. V. „Rada". Dokazuje, da Dubrovčani prije 1327. nisu mogli kovati novaca — dozvolom Venecije. Zatim prolazi rad kovnice do konca 18. vijeka.

Drugo veće djelo Ljubićevo u obliku rasprave jest: O Markantunu Dominisu Rabljaninu historično-kritično iztraživanje navlastito po izvorih mletačkoga arkiva i knjižnice arsenala parižkoga. „Rad" X. 1.—159. Sam Ljubić kaže u noti, da „uz obilnost. spomenika, što izlaze u Starinah (II. 1.—262.), ova bi razprava mogla i veća biti, ali se nije smio tako daleko prekoračiti okvir akademičkih razprava". Život znamenitoga onoga čovjeka kreće se izmed Venecije, Hrvatske, Dalmacije i Rima, izmed cara i pape, izmed pape i republike mletačke, dotiče se Engleske i Franceske. Sada je imao Ljubić, da prateći čovjeka na najvišoj visini ideja svoga vijeka pokaže svoj pogled u svjetske prilike evropske. Ljubić ipak prati Dominisa kao navezan na spomenike

bez velike samostalnosti. Imao je prilike, da ocijeni naučne rezultate u znamenitim djelima svoga miljenika. Svega toga ne ima u njegovoj radnji. Ljubić pada u pogrešku, kojoj teško izmiče biograf, da štedi svoga miljenika, gdje bi ga imao prikoriti. Crna je slika Dominisova kao biskupa Senjskoga, kada kao službenik tajni Venecije radi proti svojoj vlastitoj krvi. To govore jasno sama pisma Dominisova, a Ljubić kao da nije opazio.

Ljubić priopći još manjih rasprava u „Radu". Tako: Povjestničko iztraživanje o Hrvoji bosanskom vojvodi i spljetskom hercegu. Rad XXVI. Kada je Ljubić ovu raspravu objelodanio (1874.), nisu još bile njegove listine štampane. Tada je u raspravi bilo štogod nova, ali danas nema ništa, što bi nauka mogla smatrati za dobit.

Bolji je njegov: Prilog Jagićevoj razpravi: O gradji za slovinsku narodnu poeziju. Rad XL. 136.—146. Imade pomno sabranih i veoma dobrih podataka izvadjenih iz kronika i javnih spisa. Ima opet i njekoliko nezgrapnih opazaka.

Ljubić imao prijepora (V. Гласник срп. уч. др. XLIX. Viestnik ark. III. str. 28.) radi svoje nedotjerane rasprave: O Posavskoj Hrvatskoj i o zlatnih novcih njezina zadnjega kneza Serma 1018. Rad, XLIII. 107.—168. On se trudio dokazati, da Sermo nije bio predstavnik bugarske oblasti, kako ga označuje Schlumberger u Revue Archeol. Njegova država imala se širiti medju Dravom, Dunavom, Drinom i Dalmatinskom Hrvatskom. To da je Posavska Hrvatska, koja se iza smrti Sermove tek složila s Dalmatinskom Hrvatskom.

Ljubić je veoma marljivo obradio svoju dragocjenu raspravu: Borba za glagolicu na Lošinju. Rad LVII. str. 150.—187.

Najprije raspravlja o povjesti onoga mjesta tamo od

četrnaestoga vijeka. Zatim slijedi navala i obrana. Navala veli, da svećenici niti narod toga staroga jezika ne razumiju. Obrana se lijepo brani — zanosom i uvjerenjem da brani stvar najsvetiju. Napokon veli obrana: „Si gloria la nazione illirica di veder glorificato dio signore nella propria lingua, e può andar superba a confronto della stessa nazione italiana, che nella propria lingua un tanto non ha potuto conseguire.“

Pomno i dobro je obradio: Život Petra Hektorovića, sa testamentom pjesnikovim. Stari Pisci VI. str. III.—XXVII. Ima dobrih opazaka o početcima knjige hrvatske i o savezu pjesnika sa suvremenim Dubrovčanima. Dobra je i slika o tadanjim teškim prilikama u Dalmaciji. Život pjesnikov znatno je popunio iza onoga prvoga pokusa prije trideset godina. I pridana pjesnikova oporuka podaje nam svjetla ne samo o pjesniku već i o prilikama njegova vremena.

Zanimive su još dvije obznane Ljubićeve. Obznana djela: Minotto, Documenti ad Forumjulii etc. Rad XIV. 156.—168. Dosta prigovara izdavaču, ali ima Minotto i listina, koje se naših zemalja tiču. Ljubić obećaje, da će ih upotrebiti. To je i učinio u svom „Dodatku“ III. sv. listina.

Obznana djela: M. Amari e C. Schiaparelli: L' Italia descritta nel libro del Re Ruggero compilato da Edrisi. Testo arabo pubblicato con versione e note da.. Roma 1883. Rad LXXXV. str. 229.—240. Ljubić donosi dobar izvod, koliko se tiče ovo djelo hrvatskih obala.

Lasno je bilo napokon Ljubiću prosuditi i odsuditi djelo: Cubich dr. Giambatista: Notizie naturali e storiche sull' isola di Veglia. Trieste 1874. Rad XXXVII. 186.—202.

Moramo spomenuti i njegovu raspravicu:

· Pisan spomenik iz dobe hrvatskoga vojvode Branimira. Rad XXVI. 103.—108. Kako je nesretno pročitao i protumačio ovaj natpis iz devetoga vijeka, vidi se po pravilnom čitanju i tumačenju Račkoga, koje je odmah iza njegova naštampano.

Ovamo dodajemo: Nekoliko glagolskih nadpisa u Vinodolu. Viestnik II. 70.—71.

Nadpis iz srednjega doba. Viestnik III. 24. - 25.

Privoljski nadpis. Viestnik III. 97.—98. Ovaj je natpis znatan za povjest bosansku koncem 14. i početkom 15. vijeka.

Srebren novac grofa Nikole Zrinjskoga. Viestnik VIII. 33.—36.

Riedki spomenik sredovječni našast u Zadru. Viestnik IX. 87.—88.

Starobosanski pečat. Viestnik IX. 99.—100.

Prinosak k staro-hrvatskim spomenikom i ornamentiki iz Nina. Viestnik X. 13.—16.

Novci Jelačića bana. Viestnik XII. 88.—89.

Šubićev nadpis u Ostrovici dalmatinskoj. Viestnik XIV. 8.—10.

Još jednom digne se Šime Ljubić na obranu svoga rodnoga mjesta s posebnom knjigom:

„Faria Città Vecchia e non Lesina. Pietro Hektorović Cittavecchiano e non Lesignano. Zagabria 1873., 8°. str. 68. Mladenačkom žestinom udara na svoga protivnika Boglića, koji se bori za Hvar, da je prava stara Faria. Nepojmljiva je žestina Ljubićeva svakomu, koji je vikao ispitivati stvari iz davne prošlosti. Naši se čitatelji jamačno ne čude. Oni znadu, da se u samoj ljubavi prema slavnoj starini svoga rodnoga mjesta rodio Šime Ljubić kao historik i arkeolog. Radnja mu je ova upravo nakrcana dokazima.

V.

Ljubić kao arkeolog.

Ljubić je kao ravnatelj muzeja arkeologičkoga smatrao za svoju svetu dužnost, da se što intenzivnije bavi i arkeologijom u svim njezinim granama. Lijepa mu prilika bude da predoči nauku arkeologijsku prije našega vremena u raspravi: O napredku arkeologičke znanosti u našoj hrvatskoj zemlji. Rad LXXX. 148.—164. Ljubić počimlje sa 15. vijekom gdje je uspored sa najnaprednijim zemljama pregnula i naša domovina za napredkom u ovoj nauci. Segnu radnjom do naših dana. Tko hoće znati, što je Ljubić privrijedio, valja da vidi radnike naše prije njega i biti će njemu pravedan. Nitko prije njega nije se u nas ovom granatom strukom nauke tako svestrano bavio, kao što je on bio prinuždjen da se bavi. U mnogim strukama on se prvi pokušao. Ako i nije utvrdio puta, on ga je barem razbio.

Mi ćemo s ljubavlju, koju zaslužuje, propratiti i ovaj njegov mukotrpni rad. Pokazat ćemo i opet njegovo neumorno nastojanje, ako i nije svaki put dostigao sjajna uspjeha. Krenimo najprije njegovoj najmilijoj radnji.

I. Ljubić kao numizmatik. Kada je Šime Ljubić prvi put pero zamočio kao klerik zadarskoga sjemeništa, da se pokuša u znanstvenom radu, započne s numizmatikom. Nije niti poslije nikada zapustio te mile mu naučne struke. Tomu je svjedok njegovo veliko i krasno djelo:

Opis jugoslavenskih novaca. U Zagrebu 1875. u 4^{0}. Str. XXVII. Str. 235. Sa 20 u mjedu urezanih tabla i dvie slike u drvorezu.

Kudgod je kroz dvadeset godina po svijetu hodao, svuda je sabirao za ovo svoje djelo. Ljubić je opisao sto šestdeset i sedam pjeneza bugarskih, tri iz prve dobe bugarske povjesti a sto šestdeset i četiri iz dobe pomla-

djene bugarske države koncem XII. vijeka pa sve do njezine propasti. Za ovu drugu dobu donosi pjeneze koje pripisuje Asenu I., Petru II., Ivanu Asenu II., Mihajlu Asenu, Svetoslavu, Mihajlu Šišmanoniću, Ivanu Strašimiru, Ivanu Šišmanu. Ljubić je upotrebio predradnje Reichela, dra. J. Šafaříka, Luczenbachera, Veszerla, numizmatički časopis Eggerov popise Welzla i Appela. Upotrebio je preko toga zbirke zagrebačkoga muzeja, biogradskoga muzeja, c. kr. numizmatičkoga kabineta u Beču, zbirku srpskoga učenoga društva, zbirku Doboczkoga u Pešti, Šafaříka, bečkih Benediktinaca, Montenuove, biskupa Štrosmajera, Vrkovića, dr. Eggera u Beču, dr. Luschina u Gradcu, Simića, Glavinića i svoju vlastitu zbirku.

Aka je obilna bugarska zbirka, još je daleko obilnija srpska. Ljubić je našao pred sobom krasna predradnika Janka Šafaříka. Ali Ljubić i njega daleko nadmašuje. Opisuje preko devet stotina i šestdeset i tri srpska pjeneza od Stjepana Vladislava do Despota Vuka. Opisuje pjeneze spomenutoga Stjepana Vladislava, Stjepana Uroša I., Stjepana Dragutina, Stjepana Uroša II., Milutina, Stjepana Uroša III., Dečanskoga cara Stjepana i cara Uroša I., kneza Lazara, kralja Vukašina, Marka Kraljevića, despota Stjepana Lazarevića, Vuka i Gjorgja Brankovića, zatim Lazara i Stjepana Gjorgjevića. Najviše je pjeneza cara Stjepana (ima ih 235) i Stjepana Uroša I. (ima ih 231). K tomu doda srpske velikaše, zatim gradove i napokon neizvjesne srpske pjeneze. Bosanskih novaca priopći dvije stotine i šestnaest komada. Najviše ih ima od kralja Tvrtka — do pedeset komada. Bosanskim novcima dodao i Nikolu Iločkoga naslovnoga kralja bosanskoga, i hercega Hrvoja.

Ljubić pročita već 13. jula 1870. raspravu i predloži našoj akademiji osnovu. Za dvije godine (1872) ponudi

već cijelo svoje djelo našoj akademiji da ga štampa. Dr. Franjo Rački ocijeni rukopis i izreče svoj sud, a razred ga jednoglasno prihvati. „Ja smatram — veli Rački — Ljubićevo djelo kao najpodpuniji do sada opis bugarskih, srbskih i bosanskih novaca i kano najbogatiji repertorium za jugoslavensku numizmatiku; pak je s toga gledišta, dostojno ovo djelo podpore od strane jugoslavenske akademije, koja se neima bojati, da će objelodanjenjem ovoga djela samo obnoviti koje od predjašnjih te struke djela .... Smatrajući ja ovo djelo s toga gledišta, nevidim upravo ni jednoga iole opravdana razloga, iz kojega se pred opis pjeneza imali staviti dosta obširni uvodi historički, u kojih se pripovieda to povjest naroda bugarskoga i srbskoga, to vladavina ne samo vladalaca, kojih se pjenezi opisuju, nego i onih, kojih se pjenezi ne navode. Ovi su uvodi upravo na štetu djelu .... Djelo je po jeziku namienjeno hrvatsko-srbskomu narodu i Slavenstvu, pa oboje ili znadu, što se u uvodih pripovieda ili mogu još obširnije naći u drugih slovinskih knjigah, pače velikim dielom u „Ogledalu književne poviesti jugoslavenske“ samoga pisca. I za isto inostranstvo suvišni su ovi uvodi, kada bi se preveli u drugi jezik. Meni se pače čini naše književnosti nedostojno, kada se u djelu strukovnu ponavljaju proizvodi namienjeni početnikom. S toga ja scienim potrebnim svakako već radi koristi samoga djela i radi pristojnosti naše naučne književnosti, da se ovi uvodi, kakovi jesu, sasvim izpuste; te da pisac ili sastavi druge, koji bi se jedino na rezultat crpljeni iz nauke o novcih opisanih osvrtali, ili pred dotičnimi novci navelo samo podpuno, poveljami utvrdjeno ime vladaoca s njegvim naslovom i dobom vladanja“.

Ljubić se ovomu nije sasvim pokorio. Kralj srpski dao mu pomoći za izdanje ovoga djela dvije hiljade

forinti a bečka akademija hiljadu, za njih je tiskao i uvod. Naša akademija dala mu osam stotina forinti ali pod uvjetom da izostavi uvod. Za nju je tiskao eksemplare bez uvoda. Tako imademo i jedno manje i drugo „Izdanje umnoženo“ kako glasi na naslovu potpunoga djela po Ljubićevoj osnovi. Kako su danas uvodi pred nama, držim, da je Ljubić iza toga koješta popravljao. Ljubić je bio upozoren i na to, da njeke novce pripisuje starijoj dobi, ali toga nije htio poslušati. Tako već akademijska kritika (dra. Račkoga) kaza mu: „Moguće je n. pr. da je Ljubić u prepornih slučajevih i gdje ne ima dosta razgovjetnih znakova pripisao gdjekoji pjenez vladaocu, komu ne pripada. Tako po mojem tvrdom uvjerenju ne pripada pjenez s nadpisom: Владимиръ на столѣ bugarskomu Vladimiru sinu kneza Borisa, a niti onaj s pismenom C bugarskomu caru Simeonu; ne pripadaju ovima već s paleografičkih razloga“. Danas evo u Viestniku ark. dr. 1897. str. 131.—132. u nekrologu Ljubićevu oglasuje se dobar numizmatik dr. Brunšmid o ovom djelu ovako: „U ovoj knjizi se Ljubić bavi starim bugarskim, srpskim i bosanskim novcima do XV. vijeka na temelju ogromnoga materijala, što ga je proučio po raznim javnim i privatnim zbirkama. U mnogim detaljima Ljubić je došao do novih pozitivnih rezultata, te si je stekao tim veliku zaslugu, koju ni najmanje ne može da okrnji činjenica, da i u ovom njegovom djelu ima dosta pogrješaka, medju kojima spominjem samo njeke od najglavnijih. Najstarijim bugarskim novcem drži Ljubić zlatan novac Vladimira, ali to nije bugarski nego ruski novac. Najobičnije bugarske novce, po tipu srodne sa jednom redjom serijom (po Ljubiću novci Simeona velikoga), dodjeljuje on krivo Asenu I., jer su od Ivana Aleksandra, kojemu Ljubić nije dodijelio nijednoga novca. Početak kovanja u Bu-

garskoj on je dakle bez sumnje prerano metnuo. Istu je pogrešku učinio i kod srpskih novaca. Na prvo mjesto tamo meće tobožnje novce Stefana Vladislava I., koje valja razdijeliti medju Stefana Dragutina i Stefana Vladislava II. Kod Srba je dakle počeo prvi kovati Stefan Uroš I. Od bosanskih novaca dodjeljuje Ljubić jednu seriju Stefanu Kotromanoviću I., ali ti su novci bez sumnje od Stefana II., koji je po svoj prilici prvi svoje novce dao kovati izvan svoje države u Dubrovniku".

I pored ovih pogrešaka možemo reći, da je Šime Ljubić ovim svojim „Opisom" postavio jak temelj jugoslavenskoj numizmatici, na kojem se dalje imade raditi.

Drugo veće djelo posvetio je on staroj rimskoj numizmatici pod naslovom:

Popis arkeologičkoga odjela nar. zemalj. muzeja u Zagrebu. Numizmatička zbirka od najstarije dobe do cara Dioklecijana. Sa 12 tabla. U Zagrebu 1890. str. 472.

Opisani su najprije „starogrčki novci" Galije, Italije, Sicilije, Dacije, Moezije, Tracije, Macedonije, Tesalije, Ilirika, Epira i otoka Corcyre, Hellasa, Azije, Afrike: u svemu 333 komada. Zatim dolaze keltički novci. Onda slijede „rimski novci" od str. 47. do konca, najprije republikanski, onda carski. Ova zbirka opisana je po poznatim djelima i vrijedi, koliko već vrijede takovi katalozi.

Ovamo ide i njegova radnja: Skrovište rimskih carskih novaca u zlatu iz prvoga stoljeća, odkrito u Zemunu 16. prosinca 1875. „Rad" XXXVI. strane 177.—200. Der Fund römischer Goldmünzen aus dem ersten Jahrhunderte der Kaiserzeit in Semlin gemacht. Agram 1876. U svemu našlo se 230 komada zlatnih novaca

od Nerona, Vespazijana, Tita, Julije, Domitiana, Domicija, Nerve, Trajana.

— Rimski novci carski zem. muzeja u Zagrebu, kojih ne ima u Cohena ili se učem od njegovih razlikuju. Viestnik ark. družtva. God. I. str. 22.—24., 58.—59.; II. 20.—21., 45.—47., 120.—122.; III. 49.—50.; IV. 80.—88., 113.—116.; V. 17.—19., 83.—88.; IX. 44.—46.; X. 81.—84.

Sve je ove prinose upotrebio Ljubić za glavno prije spomenuto djelo

Moramo napokon spomenuti numizmatičke radnje o starim srpskim novcima, u kojoj se Ljubiću dogodila nesreća, da je branio novce krive za prave. Nije on osamljen sa svojom nezgodom Bilo je toga i biva u Europi dosta, da kojekakvi sljepari namadjare pametne i poštene ljude. Njeki Arnauti pripovijeda se da su našli oko šest hiljada komada starih srpskih novaca na Kosovu itd. A što ćemo dalje pripovijedati? Ljubić napisa raspravu:

Na obranu pravosti staro-srbskih zlatnih novaca. Rad XXXIV. str 75.—110., a zatim opet;

Odgovor na njeke primjetbe numismatičkoga lista bečkoga u poslu starosrbskih zlatnih novaca. Rad XXXVI. str. 201.—203.

„Danas je — veli dr. Brunšmid u „Viestniku“ 1897. — stalno ustanovljeno, da su ti zlatni novci dosta nespretno izvedeni falsifikati nekih prevejanaca, kojima je do toga stalo bilo, da učine što bolji posao, i jedan dio njihovih originalnih kalupa nabavljen je kao dokazalo za to sljeparstvo za beogradski muzej. Ljubić je tako silno mogao zabasati samo s toga, što mu je manjkao pravi osjećaj za stil u umjetnosti. Tko sravni te krivotvorene zlatne novce — nekoliko ih je i u narodnom muzeju — sa pravim srebrnim srpskim novcima, taj ne može

i ne smije ni jedan čas biti u dvojbi, da jedni i drugi sa stilističkih razloga ne mogu biti iz istoga doba“.

„Moram da spomenem — nastavlja isti gospodin — još jednu Ljubićevu numizmatičku radnju o starim hrvatskim novcima, što su ih kraljevi i banovi u arpadovsko i anžuvinsko doba kovali za Hrvatsku („Moneta regis per Sclavoniam“ i „pro Sclavonia“). Ljubić je bio sabrao dosta materijala, te je dapače radnju o tom zamršenom pitanju čitao u jednoj svečanoj akademijskoj sjednici, ali radnje nije nikada štampao osim maloga izvoda u „Ljetopisu“, jer ju Ljubić, kako mu je jedan dio na nepojmiv način nestao, nije mogao dovršiti i akademiji predati. Jedan dio toga rukopisa i to o partiji veoma neznatne važnosti, iza Ljubićeve je smrti akademiji povraćen! Da li se ostatak nalazi u pokojnikovoj ostavini, nije poznato, a nebi ni bilo od važnosti znati, jer je Ljubićeva radnja iza krasne Truhelkine monografije o hrvatskim novcima sigurno antikvirana“.

II. Ljubić radnik u rimskoj arkeologiji. Ljubić je već od mladosti svoje milim okom motrio rimske i grčke spomenike, najprije svoga rodnoga mjesta, a onda mile mu otačbine Dalmacije. Kako već spomenusmo, štampao je u bečkoj akademiji i u rimskom „Bullettino“ svojih natpisa rimskih. Sada nastavlja svoj rad i objelodanjujući i obradjujući u raspravama rimske spomenike. Pratimo ga u obadva smjera.

a) Objelodanjenje spomenika. Ne imajući jošte svoga organa predloži Ljubić 5. travnja g. 1875., neka bi akademija spremala gradivo za jedan veliki zbornik spomenika. Evo njegova predloga: „Nema valjda države na svietu — veli on — osim Rima i njegove okolice, koja, dotično prostor, koji zauzimlje, tako obiluje na pisanih navlastito grčko-rimskih spomenicih, koliko

zemljište trojedne naše kraljevine, a nema valjda države lučem prosvjete ugrijane, koja nema knjige, u kojoj su takovi spomenici skupa sabrani i izdani na korist njezine starodavne poviesti. Ovo nam sjajno dokazuje barem za struku, o kojoj se ovdje govori, i gorostasno djelo, koje sada izdaje sl. Akademija znanosti u Berlinu, naime Corpus Inscriptionum Latinarum, u kom onaj dio, koji se naše zemlje tiče, predstavlja veliko naše bogatstvo na spomenicih i to samo latinskim jezikom napisanih. Tu ćeš naći nebrojenih nadpisa na kamenu, na pečenici i na raznih kovinah, a velika je njihova raznolikost i glede samoga predmeta. Vrieme je već, da i naša zemlja dobije jednu knjigu, u kojoj bi se našlo sabrano i uredjeno sve starodavno pisano povjestničko blago, koje se je s vremenom pomolilo na našem zemljištu. Kako je poznato, ovozemskih pisaca za ono doba nemamo, ovo je dakle sve, što domaćega imamo; ovo je jedino domaće vrelo za poznavanje prošlosti ove zemlje, u kojoj živimo".

„Takova knjiga mogla bi se valjda razdieliti na dva diela:

a) Pisani spomenici staro-grčki, naime staro-grčke pjenezne kovnice, i staro-grčki nadpisi, bili na kamenu, na opekah, na posudah, ili na ma kojoj drugoj kovini.

b) Pisani spomenici starorimski, naime staro-rimske kovnice i starorimski nadpisi".

„Za takovu knjigu mnogo je već materijala bieli sviet ugledalo. Nego u tih izdavanjih riedko se pazilo na točnost ili s pomanjkanja dotičnoga znanja ili s nedostatka vremena u proučavanju. Strani putnici prolazeći kroz našu zemlju ili su prepise neukih prisvajali ili su sami spomenike prepisivali na polet, te nas sravnjivanje takovih izdanja s izvornici osvjedočilo, da je malo koji naš spomenik i u samom izdanju berlinske

akademije točno i sasvim pravilno, kako to znanost danas zahtieva, na svjetlo izašao. Osim toga mnogo je takova blaga na našem zemljištu do danas ostalo skrito, neopaženo ili zanemareno, te bi trebalo putovanjem, dopisivanjem. naputci itd. točno i svestrano s ovoga gledišta proučiti i protražiti sve, što se jošte u zabiti na našem zemljištu nalazi. Ovo bi u isto doba dobro došlo i za naš zemaljski muzej, koji bi se istom prigodom neizmjerno obogatiti mogao".

„No pošto se do sada naša akademija nije skoro ništa bavila predhrvatskom dobom, a njezino je zvanje i za to se brinuti, predlažem:

neka se imenuje odbor, komu je zadaća, opredieliti osnovu za sastavljanje djela, u kom bi se sadržavali svi pisani spomenici nadjeni na našoj zemlji do hrvatskoga doba, te da se ovlasti isti odbor po toj osnovi sakupiti dotični materijal i svesti ga u znanstveni red."

Akademija odluči, da će počamši od g. 1876. izdavati stare natpise grčke, latinske i druge, koji se nadju na našem domaćem zemljištu. Neka nadpisi „što prije uzmognu doći pred učeni sviet" i da „što više svjetla donesu za onu najstariju historiju naše zemlje". Prema tomu uzme Ljubić priopćivati:

Spicilegium Monumentorum archeologicorum in terris quas Slavi australes incolunt repertorum. Rad XXXIV. str. 1.—28., XXXV. str. 29.—74. Ovdje dolazi i znameniti natpis s olovne ploče, koji je prvi iznio Ljubić u „Viestniku" g. 1871., a čitali su ga Rossi, Mommsen, Zangemeister i Ljubić. Zatim XXXVI. str. 75.—90., XXXVII. str. 91.—100. Ovdje su samo spomenici, koji se nalaze u našem zemaljskom muzeju, a ne ima ih u poznatoj zbirci berlinske akademije Vol. III. Ljubić je s ovom publikacijom samo započeo. Kada je dobio svoj stalni organ za starine

u „Viestniku“, onda snosi onamo svoje radnje ove vrsti. U akademiji oglasi se samo još jednom radnjom ove vrsti. Naslov glasi:

Novi izvori za dalmatinsku epigrafiju. Rad LXV. str. 129.—154. A. Inscriptiones romanae, quae in manuscripto libro de rebus dalmaticis Dominici Zavorei ad car. 19. et seqq. reperiuntur str. 133.—137. To je rukopis Dominika Zavorea nadjen od Ljubića u Marciani. Spominje ga i Mommsen (Corp. Inscrip. Lat. III. str. 275.), ali ga nije mogao naći, da ga za svoj zbornik upotrebi. U svem ima dvadeset natpisa: jedan iz Trilja kod Cetine, iz Solina dva u Vikturiću, a po jedan u Stafiliću i u Starom, dva iz Šibenika, sedam iz Solina u Spljetu, jedan iz Visovca, četiri iz Zadra, jedan iz Nina. Zatim priopćuje: Inscriptiones romanae ex Codice Cicognano n. 1340. Venetiis in museo Corrario adservato“ (str. 137.—154). U uvodu ima rukopis „Cronica della città di Spalatto“. Ljubić prepisao kroniku pisanu bez sumnje od jednoga Dalmatinca. Ima u svem 115 natpisa. Dva su iz Pole, a svi ostali iz Dalmacije, i to tri iz Trogira, četiri iz Omiša, a svi ostali iz Solina i njegove okolice. Ljubić se drži vjerno rukopisa.

Čim je Ljubić godine 1879. dobio svoj organ „Viestnik arkeologičkoga družtva“, već u prvom broju počme donositi „Nadpise“ sopaskom: „Pod ovim naslovom izdavati ćemo nadpise našaste na našem tlu, jošte nepoznate ili krivo izdane“.

Nadpisi rimski nepoznati do sada ili krivo izdani „Viestnik“ I. str. 21.—22.; Pisani spomenici izkopani u Sisku, str. 65.—74.; II. str. 43.—44., 72.–76., 101.—103.; III. strane 14.—15.; Rimski nadpis u Osieku izkopan str. 84—85.; Sisački nadpis IV. str. 65.—66.; Rimski nadpis u Su-

ćurcu V. strana 99.—102.: VI. Baška na otoku Krku str. 71.—74.; Starine iz Mitrovice nadošle nedavno u arkeol. zem. muzej VII. str. 11.—18. (najviše manjkavi natpisi); Rimski nadpisi u Rami strana 21. ; Rimski nadpis u Senju grčkimi pismeni VIII. str. 15.—17.; Dva nova miljokaza iz okolice Sirmiuma IX. str. 14.—19.; Rimski natpis našast u Potrni na otoku Korčuli str. 69.—71.; Znameniti nadpis rimski X. str. 5.—7.; Rimski nadpis iz Bosne strana 80.—81.; Nadpisi rimski iz Gjurgjevca XI. strana 2.—3.; Crtice iz moga putovanja po južnoj strani gornje Krajine ili gospićko-otočke pukovnije strana 104.—109. (ima dosta natpisa); Nadpis rimski iz Mitrovice XII. str. 1.—3.; Nadpisi rimski iz Bosne str. 33. i 78.—80.; Rimski nadpisi iz Koljanih blizu Vrlike XIII. str. 41.—42.; Arkeologično izkapanje u Bagu str. 97.—98. (ima nadpise); Rimski nadpisi odkriti tečajem godine 1891. XIV. strana 1.—4.; Nadpisi rimski iz Danila kod Šibenika Municipium Riditarum strana 4.—5.; Topusko strana 65.—68. (ima nadpise); Ulomci rimskih nadpisa iz Dalmacije strana 109.—110. Ovamo ćemo dodati: Dvie isprave o velevažnom arkeologičkom odkriću na Solinu prošloga stoljeća. Viestnik VI. strana 116.—119.

Suvišno bi bilo na tanko izvoditi, kako je Ljubić o svakom natpisu nastojao pokazati, kako je i gdje pronadjen ili iskopan i da ga je nastojao pročitati. Mnogo puta dodaje i toliko historijsko-arkeologičkoga tumača, koliko je mislio, da je potrebno, e bi se pokazala važnost spomenika za arkeologiju i historiju rimsku. Mnogo puta čini se, da njemu lebdi pred očima, kako bi pro-

budio interes inteligentnih čitalaca za rimsku starinu. Mnogo puta pokaza znamenitost natpisa, kako će i stručnjaka interesovati.

b) Na natpisima sagradi Ljubić mnoge svoje kraće samostalne radnje, koje mogu dobro poslužiti za historiju rimskoga gospodstva i grčke i rimske kulture na zemljištu, na kojem danas živi naš narod. Već u prvoj knjizi „Rada“ sretamo se s takovom radnjom:

Arkeologičke crtice. Rad I. str. 164.—173. Dokaza na temelju natpisa opstanak rimske legije XI. od god. 9.—69. u Dalmaciji. Dokaza i grad plemena Varvarinorum na zapadnom obronku Velebita. To bi bio grad Varvaria, koji je morao ležati oko Velebita podaleko od glavnoga druma, jer ga nema niti Antoninov putopis niti Peutingerova tabla.

Druga lijepa rasprava jest:

O upraviteljih Dalmacije za rimskoga vladanja. Rad XXXI. str. 1.—68. Rasprava ide od g. 240 prije Isusa do g. 600 poslije Isusa. To bi imala biti stisnuta na izvorima radjena povjest rimske Dalmacije. Novo je u njoj red upravitelja. Ljubić ih je ustanovio većinom po natpisima, što je svakako najbolje i za nauku najsigurnije. Ovu je radnju upotrebio Francez Cons u svojem do sada najboljem djelu o rimskoj Dalmaciji.

Biač. Viestnik ark. dr. I. str. 12.—15., 50.—55. Sudeći po preostalim starinama Ljubić sudi, da je ovdje bio rimski grad. To bi imao biti Siclis Peutingerove table. Svoj rezultat ovako izkazuje: „Uz biački brieg ležao je sam grad, u Rezniku gradsko stovarište pri obali, a u Tarcih zavod za izslužene vojnike; a sve to propade kad i Solin“. Napokon raspravlja na temelju spomenika i tradicije o kraljevskim dvorovima hrvatskim u Biaču sasvim lijepo.

Aquae Jasae (Toplice Varaždinske). Viestnik I. str. 32.—43. Govori najprije o plemenu panonskom Jasa. Označuje zatim mjesto Populis (Popolis), da bi odgovaralo Toplicama. Zatim raspravlja o spomenicima, koji su ovdje nadjeni.

Rittium (Surduk). Viestnik I. str. 97.—101. Na temelju itinerara, tabule i spomenika temeljito dokazuje, da staromu Rittiumu odgovara današnji Surduk.

Topusko (Ad fines). Viestnik II. strana 1.—11., 34.—42. U prvom dijelu dokazuje Ljubić na osnovu itinerara i tabule da je stari Ad Fines upravo Topusko. Tako bi kupelj ova bila postojala i u rimsko doba. Donosi iz te dobe dosta spomenika ondje nadjenih. U drugom dijelu govori o povijesti Topuska u srednjem vijeku i u novije doba. Naročito se bavi sa razvalinama stare slavne samostanske crkve.

Arkeologičke crtice iz moga putovanja po njekojih predjelih Podravine i Zagorja god. 1879. Viestnik II. str. 110.—120. Zabilježio je i rimske i sredovječne starine.

Alveria. Viestnik III. str. 47.—49. Na mjestu Dobropoljaca ima se postaviti i samom Mommsenu zagonetni grad Alveria, koje ime odgovara Ravenatovu Arberia.

Arkeologičko izkapanje u Bakru. Viestnik IV. str. 1.—9., 48.—54., 66.—77. Zaključuje da bi Bakar imao biti rimska Rapaтria.

Putopisne arkeologičke bilježke od Ogulina do Prozora. Viestnik IV. strana 12.—23. Pobija Mommsena da je stari Arupium stajao pod Vitalom medju Prozorom i Čovićem, a na tom mjestu da je stajao grad Avendone. Arupium imao bi se postaviti u selu Sušnju blizu Munjave. Zanimiva je samo nuzgredna bilješka o „Bajanovu Griču“ u Čoviću. Naravno,

*

da je pobilježio sve natpise, što ih je slučajno dobio u ruke.

Andautonia (Šćitarjevo) i započetak izkapanja od strane nar. zem. muzeja na onom tlu. Viestnik V. str. 1.—13. Poznata je prepirka naših starih arkeologa o položaju stare Andautonije. Ljubić to opet sabere i pokaza na osnovu spomenika, da je dobro umovao Katančić, koga slijedi i Mommsen, da Adautoniju treba tražiti u današnjem Sćitarjevu.

Arkeologička izkapanja na Petrovačkoj gradini u Sriemu, gdje tobož starorimska Bassianis. Viestnik V. str. 33,—49., 65.—70. Dolazi do rezultata, da je rimska Bassianis imala ležati i ima se tražiti u Solnoku, naime na Dobrinačkoj gradini.

Dukljanske starine. Viestnik VI. str. 33.—43. Dolazi do rezultata: „da je ovaj grad u rimsko doba dosta znamenit bio, da ga je novim sjajem obasuo Dioklecijan možda zato, da svojoj materi ondje rodjenoj ugodi; da je već u petom vijeku imao svoga biskupa. Kada je pako propao, to da se ne zna. Gori pomenuti imenik biskupa pisan medju g. 886.—907. posvjedočio bi, da je tada ovaj grad obstojao, dočim za cara Konstantina Porphir. t. j. polovicom desetoga vieka bijaše već pusta golet. Tim bi se dakle potvrdilo ono, što pripoviedaju dubrovački ljetopisci i povjestničari, da je Duklja razorena tekar tečajem desetoga stoljeća, u ratovih naime za bugarskoga cara Simeona (oko g. 927)".

Rimske Thermae u Mitrovici (Syrmium). Viestnik VIII. str. 1.—6. Nalazi naravno samo tragove therma koje su imale biti učinjene izmed g. 307.—314. po Is.

Nov dokaz, da se je otok Hvar prvobitno zvao Πιτύεια. Viestnik VIII. 65.—66. To dokazuje

na temelju Apollonija Rodija, putopisca oko god. 250. pr. Is., i spomenika, što ih je našao on i Nisiteo.

O groblju sv. Sinerota u Mitrovici. Viestnik VIII. str. 97.—105. Polemizuje i dokazuje, kako je upravo on prvi to otkrio.

Harpokrates. Viestnik IX. str. 33.—36. Tragovi ovoga egipatskoga boga javljaju se u natpisima. Ne poznaje ipak natpisa posvećena bogu Harpokratu. Tim više ga iznenadio kip toga boga nadjen u okolici Broda na Savi.

Rimska kola. Viestnik XIII. str. 1.—5. Nadjena su u selu Petrovini blizu Jaske predmeti koji se mogu smatrati sačuvani dijelovi jedne rimske kočije.

Ovamo dodajemo još sitnije objave:

Još dvi zavjetne ruke iz bronca. Viestnik I. str. 107.—108.

Kip morske boginje s jednozubnim sidrom. Viestnik I. str. 118.—120.

Panonski kipari za cara Galerija. Viestnik II. str. 80.—81.

Dvie izprave o veleważnom arkeologičkom odkriću na Solinu prošloga stoljeća. Viestnik VI. str. 116.—119.

Kaciga iz rimske dobe. Viestnik VII. str. 113.

Izkapanje na Gradini kod Petrova sela blizu Nove Gradiške. Viestnik XI., str. 69.—72. Dospijeva do rezultata, da je rimski grad Urbate bio na utoku Vrbasa u Savu.

c) Ljubić je napokon radio i o predhistoričkoj dobi koliko se dotiče naših zemalja. Ovom naukom nije se prije bavio, dok nije dospio da upravlja narodnim muzejem. Sada prionu svojom poznatom marljivošću i na izučanje ove nove ali i veoma teške i razgranjene arkeologičke struke. Prva mu je radnja:

Popis predmeta iz predhistoričke dobe u Narodnom muzeju u Zagrebu. U Zagrebu g. 1876. Sa četiri table. Str. 56. Ovaj popis znamenito je povećan, proširen i ispravljen u slijedećem djelu:

Popis arkeologičkoga odjela nar. zemalj. muzeja. Odsjek I. Svezak I. Egipatska sbirka. — Predhistorička sbirka. U Zagrebu 1889. Sa 36 tabla. Str. 192. U ovoj je zbirci donio Ljubić rezultat svoga dvadesetgodišnjega truda u ovoj struci. Ovo djelo vrijedi, koliko može vrijediti jedan katalog. O vrijednosti ovoga prvoga i drugoga već spominjanoga svezka o numizmatici veli M. Valtrović, ravnatelj beogradskoga muzeja, ovo: „Ove dvije knjige odlični su poslovi po svojem rasporedu, po sadržini i po tehničkoj izradi. U rasporedu se ogleda znanje, stručnost i iskustvo; sadržina je stručno poučljiva i zanimljiva .... Prema množini složenog stručnog znanja u ove dve knjige i uloženog truda oko njihovog sastavljanja i izdavanja, one će biti od velike koristi po starinarstvo u južnim slovenskim zemljama. One će izvesno biti u stanju, da starinarstvu privedu nove prijatelje, da stare utvrde i da obojima budu omiljeni poučavaoci i savetodavci u raznim prilikama i pitanjima starinarskim. Najtoplije ih s toga preporučujem svima, koji mare za starine, i koji ih već imaju u većem ili manjem broju prikupljene" (Старинар год. VII. str. 64.)

Osim ovih radnja priopćivao je Ljubić izvještaje o svojim kopanjima a i raspravljao je pojedina pitanja u „Viesniku". Evo ih:

Dragulj iz predhistoričke dobe. Sa slikom. Viestnik I. str. 6.—12.

Predhistorička Venus. Viestnik I. 120.—122.

Primjetbe na „Prilog tumačenju dragulja". Viestnik II. str. 20.—21., 47.—58., 82.—90.

Prva odkrića iz kamenite dobe u Dalmaziji. Viestnik III. str. 1.—11.

Predhistoričke starine u Prozoru i u Brlogu. Viestnik III. str. 11.—14.

Prinosak k iztraživanju predmeta predhistoričke kamenite dobe u Dalmaciji i u Hrvatskoj. Viestnik V. str. 49.—52.

O nepravilnosti naziva „ugarski ili ugarsko-skandinavski skup" u dielbi predhistoričkih predmeta iz bakrene dobe. Viestnik VI. strana 1.—14.

Japudija i predhistoričko odkriće u Prozoru kod Otočca. Viestnik VII. str. 1.—11., 39.—47. VIII. 39.—50.

Prvo odkriće predhistoričkih groblja od žara u Hrvatskoj. Viestnik VII. str. 65.—72.

Terramara u Hrvatskoj. Viestnik VII. strana 97.—98.

Prvi tragovi predhistoričkoga opažanja u nas još početkom prošloga stoljeća. Viestnik VIII. 17.—19.

Oris dosadašnjega uspjeha u iztraživanju spomenika iz kamene dobe u Dalmaciji i nov prinos. Viestnik IX. str. 1.—4.

Terramara u Hrvatskoj. Viestnik IX. strana 97.—98.

Prvo odkriće predhistoričkog selišta iz kamene dobe u našoj zemlji. Viestnik str. 1.—2.

Spomenici osobita lika iz kamene dobe odkriti u Dalmaciji a sada u ark. muzeju u Zagrebu. Viestnik X. str. 3.—5.

Odlomak predhistoričkoga groblja u Prozoru. Viestnik XI. str. 1.—2.

Ljubić u svim ovim raspravama opisuje predhistoričke predmete, kako ih je našao na licu mjesta. Opise je svoje udesio prema zakonima nauke. U ovoj struci nauke nije našao u nas nikakvih predradnja. Glavna mu je svrha bila obogatiti naš narodni muzej prehistoričkim predmetima. To je i dostigao. Prije njega bilo je u našem arkeologičkom muzeju tek njekoliko predhistoričkih predmeta. Danas je od same prehistorije mali muzej. Ostatci nadjeni u „Prozoru“ jamačno su najsretniji nalazak i probudiše senzaciju u učenom svijetu.

Još spominjemo, da je otkrio jedno starohrvatsko groblje u Velikom Bukovcu, a drugo na Pijescima kraj Kloštra, ali nije o tom pisao.

d) Ljubić je u Zagrebu kroz dvadeset i pet godina živio u muzeju i za muzej. Od rana jutra do kasne noći i na svakdan i na blagdan boravio u zavodu i radio. Čim je nastupio, otimao se, da si stvori muzejalni organ. Već godine 1870. dade na svijet: Viestnik narodnoga zemaljskoga muzeja u Zagrebu. Str. 233. U uvodu napisa povjest muzeja s prilozima (strana 1.—25.) Zatim se opisuju zbirke a napokon dolaze dopisi povjerenika muzeja. Ovaj „Viestnik“ zapne, jer nije bilo novaca, da ga nastavi. Istom iza više godina srećom dobije svoj muzejalni organ. „Društvo za povjesnicu i starine“, osnovano od Ivana Kukuljevića, jenjalo u svom radu. Svi se bolji radnici priklonili akademiji. Sam Kukuljević pozove prijatelje da se dogovore, kako bi se društvo reformiralo. Svi se brzo složismo. Akademija izdaje historijske spomenike, pa za to ne treba u nas još jedno društvo. Neka se u ime drugoga naslova društvenoga „za starine“ kapital društva prenese na novo „Hrvatsko arkeologičko društvo,“ koje ima biti u savezu s arkeologičkim muzejem. Ovo društvo ima izdavati časopis. Redaktor mu bude ravnatelj muzeja Šime Ljubić.

Tako postade „Viestnik hrvatskoga arkeologičkoga družtva“, koji je Ljubić uredjivao od godine 1879.—1892., dakle kroz punih četrnaest godina. Mi vidjesmo već, koliko je mnogo članaka i rasprava većih i manjih on sam priopćio. Iza glavnih članaka dolaze manje vijesti i književne obznane. Može se reći, da je ovaj dio od početka pa do kraja pisao sam on. U kritikama je neobično oštar. Mnogo puta imao odbijati navale na svoje radnje. Nije se bojao protivnika nesmiljeno pogrditi. Isto je tako žestoko odbijao takove naučne radnje stranaca, koji su kakove neistine pisali o našem narodu, osobito ako su dirnuli u čast imena hrvatskoga. Prema mladjim suradnicima bio je očinski nježan. Imao sam prilike dobrotom gosp. Franje Radića pročitati pisma njemu pisana. Puna su lijepih opomena strarijega prijatelja. U posljednjem dijelu „Viestnika“ dolaze dopisi raznih povjerenika o pojedinim nalazištima u zemlji. Ne ima kraja u našoj zemlji, a da ne bi bio Ljubić lovio sve one, koji bi mu mogli štogod javiti. Ovaj dio „Viestnika“ nije manje važan od svih drugih. Preko povjerenika i dopisnika i svojim neizrecivim trudom stvorio je Ljubić naš narodni zemaljski arkeologički muzej. Više je privrijedio „Viestnik“ muzeju nego li nauci.

Lijepi i dražesni su početci našega muzeja, kako ga darovima nastoje osnovati žarkim patriotizmom prodahnuti rodoljubi. Ali gdje ne ima sistematična sabiranja, ne može biti niti muzeja, već samo zbirke raznih darovanja, ili zbirka rijetkosti. Ljubić je preuzeo njekoliko komada iz prehistorije, nješto više ali male vrijednosti iz rimske dobe — tek jedan bolji kip. Numizmatika imala mnogo rimskih novaca, ali sve neuredjeno.

Iza njega ostaje velika prehistorijka zbirka. Rimska numizmatika uredjena je prilično, moderna nije. Obilje

posudja grčkoga i rimskoga upravo je ures našega muzeja. Biblioteka je najviše izmjenom za „Viestnik", a i kupnjom postala dosta znatna toliko, da se u muzeju može znanstveno raditi. Ljubić je bio svome muzeju fanatično odan. Žestoko i strasno odbijao i svaku sjenku navale. Kada se je muzeju otimala etnografska zbirka, borio se kao za majku svoju, da mu je ne odvuku dušmani. U historiji našega muzeja sjati će uvijek ime našega Ljubića, kao pravoga osnivača njegova.

Kako vidjesmo, Šime Ljubić pokušao je neizmjerno mnogo u historijsko-arkeologičkim strukama. Koješta mu nije uspijevalo. Tim više ga veselilo, kada su ljudi ugledni priznavali radnje. Rado je to bilježio u svojem organu „Viestniku". Tamo ćete naći za četrnaest godina sva priznanja njegovu radu, ali bome nije niti nikomu ostao dužan, koji se je u njega zadjeo. Bio je posjednik velike zlatne austrijske medalje za znanost i umjetnost, komander kneževskoga crnogorskoga crnog reda Danila, vitez reda talijanske krune, pravi član jugosl. akademije, predsjednik hrv. arkeologičkoga društva, počasni član sveučilištnog senata u Odesi i arkeologičkoga društva u Bordeauxu, pravi član arkeol. odeskoga društva, dopisujući član internacijonalnoga antropol. sastanka, arkeologičkoga društva u Moskvi, njemačkoga arkeologičkoga zavoda u Rimu, c. k. centralne komisije za sačuvanje starina u Beču, arkeol. društva u Beču, k. deputacije za nauku domaće povjesti u Mlecih, učenoga društva u Biogradu itd. Ovako nam sam zabilježi svoje naslove i odlikovanja.

Šime Ljubić bio kao čovjek osebunjak. U jutro proći na tržnu pijacu i na večer na svoju stalnu stolicu u teatru, bilo mu sve općenje sa svijetom. Kroz dvadeset i pet godina nije ga nitko vidio u gostioni, kavani ili

na kakvoj društvenoj zabavi. Službu božju služio je u svom stanu dozvolom viših crkvenih oblasti. Brz je bio na kar, al još brži na pomirbu. Ispod rapava glasa bilo je plemenito srce. Živio je vrlo štedno, a opet se pokaza rasipnik, kada stade graditi sebi palaču za počinak u stare dane u svom rodnom mjestu. Upravo pri ulazu u Starogradsku luku diže se lijepa jednokatna kuća, a kraj nje ukusna u kupulu sazidana sva od kamena kapelica, obadvoje o trošku od trideset i šest hiljada forinti. Kapelicu učinio sebi Ljubić za mauzolej. Kada je god. 1892. otišao proti svojoj volji u mir, ode u svoj Starigrad, u svoju palaču, u svoj rod. Ljubić već bio ostario i onemogao, ali nije mirovao. Ondje je dovršio svoj već spomenuti „Index" a dobismo i njegovu posljednju radnju: Izvješće o prvom sastanku kršćanskih arheologa u Spljetu i Solinu u Dalmaciji. Rad CXXI. str. 210.—236., u kojem se već vidjaju svi znakovi njegove starosti i slabosti. Jošte je spremao za akademiju radnju: „O skeli spljetskoj". Prije nego što ju je mogao dovršiti, zateče ga smrt, dne 19. oktobra 1896 u sedamdeset i četvrtoj godini. Umro je bez oporuke. Svoj rod podupirao, koliko je trebao podpore, za života. Usmeno izjavi pred svjedocima, da svoj imetak ostavlja plemenitomu društvu javne dobrotvornosti svoga rodnoga mjesta. I tako opet krasnim darom svega svoga imetka pokaza svomu rodnomu mjestu, koliko mu je milo i drago bilo za svega života. Ovo nam opet sjajno rasvjetljuje početak njegova književnoga rada, komu je prvo ponukalo bila — kako rekosmo — starina i slava njegova rodnoga mjesta.

Ljubićeve radnje onim redom, kako se spominju u ovoj biografiji:

1. Životopis Petra Hektorovića. Zora Dalmatinska. god. 1844. br. 31.

2. Sumlja sverhu članka g. I. Zafrona. Zora dalm. g. 1844. br. 52.
3. Verhu Hvara. Zora dalm. g. 1845. br. 5.
4. Chiesa vescovile di Cività vecchia. Dalmazia. 1846. Nr. 13., 14.
5. Risposta all' articolo Pharia, città Lesina e non Città vecchia. Gazetta di Zara. 1846.
6. Biografia del Cardinale Giorgio Draskovich Dalmata. Dalmazia. 1846. Nr. 24.—25., 27.—28., 33.
7. Sulla patria di S. Girolamo. Dalmazia 1846. Nr. 5.
8. Svilno rukotvorstvo u Dalmaciji. Zora dalm. god. 1845. br. 36., 37.
9. Smotrenje vèrhu několiko rěčih starovitih uzdèržanih kao slavjanskih. Zora 1846. Nr. 23.
10. Sulla fondazione d' una colonia a Lissa de Dionigi tyranno di Syracusa. Gazetta di Zara god. 1846. Nr. 30.
11. Petra Hektorovića Ribanje i ribarsko prigovaranje. U Zadru g. 1846. Str. 113.
12. Životopis P. Kanavelića i B. Kašića. Zora dalm. g. 1846. br. 16., 17.
13. Životopis Ivana Ivaniševića. Zora g. 1845. br. 37., 38., 39.
14. Pěsme Ane Vidović. Zora dalm. g. 1845. br. 24.
15. Dalmatinski travoznanci. Zora dalm. g. 145. br. 36.
16. Narodne pěsme iz ustih naroda na Hvarskom otoku. Zora dalm. god. 1845. od broja 12. i teče u godinu 1846.
17. Običaji kod Morlakah u Dalmaciji. U Zadru god. 1846. Str. 113.
18. Nummografia dalmata. Archiv f. ö. G. Bd. XI.
19. Staro dalmatinsko pjenezoslovje. Arkiv za povjest jugosl. II. 1852. str. 169.—208.

20. Dizionario biografico degli uomini illustri della Dalmazia. Vienna g. 1856. Str. 325.
21. Studii archeologici sulla Dalmazia. Archiv. f. ö. G. XXII. Str. 235.—276.
22. Iscrizioni dalmatine. Bull. dell. ist. arch. Roma g. 1857. Str. 45.—49.
23. Gli ultimi successi di Alberto Waldstein Arch. f. ö. G. XXVIII.
24. Risposta all' opuscolo del Sign. Vincenzo Duplancich col titolo: „Della civiltà italiana e slava in Dalmazia. Venezia 1861.
25. Intorno la questione dalmatica. Venezia 1861.
26. Križobojnici u Zadru. Program gimnazije osječke. god. 1862.
27. Vladanje mletačko na Rieci. Program gimnazije riječke g. 1865.
28. Ogledalo književne povjesti jugoslavjanske. Knjiga I. Rieka g. 1864. Str. 344. Knjiga II. g. 1869., str. 587.
29. Pregled povjesti hrvatske. Rieka g. 1864.
30. O nekojih pjenezih grčkih iz otoka Hvara. Književnik g. 1864. I. str. 395.—401.
31. Predaje jadranske. O Diomedu ilirskom. Književnik g. 1866. III. str. 496.—510.
32. Listine o odnošajih izmedju južnoga Slavenstva i mletačke republike. Knjiga I. od g. 960.—1335. U Zagrebu g. 1868. str. 466.
33. Listine etc. knj. II. g. 1870. Od god. 1336.—1347. Str. 464.
34. Listine etc. knj. III. g. 1872. Od g. 1347.—1358. i 1116.—1347. Str. 451.
35. Listine etc. knj. IV. g. 1874. Od g. 1358.—1403. Str. 480.

36. Listine etc. knj. V. g 1875. Od god. 1403.—1409. i 1226.—1397. Str. 353.
37. Listine etc. knj. VI. g. 1878. Od g. 1409.—1412. Str. 309.
38. Listine etc. knj. VII. g. 1882. Od g. 1412.—1420. Str. 234.
39. Listine etc. knj. VIII g. 1886. Od g. 1420.—1424. Str. 299.
40. Listine etc. knj. IX. g. 1890. Od g. 1423.—1452. Str. 489.
41. Listine etc. knj. X. g. 1891. Od god. 1453.—1469. Str. 496.
42. Commissiones et Relationes Venetae T. I. g. 1876. Ann. 1433.—1527. Str. 242.
43. Commissiones etc. II. g. 1877. Ann. 1525.—1553. Str. 302.
44. Commissiones etc. III. g. 1880. Anno 1553.—1571. Str. 300.
45. Statuta et Leges civitatis Budvae, civitatis Scardonae et civitatis et insulae Lesinae III. 1882.—3. Str. 616.
46. Ugri u Mletačkoj. Starine I. str. 211.—215.
47. Prilozi za životopis Markantuna de Dominis. Starine II. Str. 1.—260. Od god. 1434. (ili bolje 1599.) do 1624.
48. Razvod istarski u latinskom i talijanskom jeziku. Starine VI. str. 156.—255.
49. Rukoviet jugoslavenskih listina. Starine X., strana 1.—43.
50. Popis prodaja dubrovačkih iz XIV. vijeka. Starine XI., str. 1.—8.
51. Marijana Bolice Kotoranina: Opis sandžakata Skadarskoga od god. 1614. Starine XII. str. 165.—193.

52. Relazione dell' Albania etc. anno 1570. Ibidem str. 193.—200.
53. Relazione di Ragusa etc. Ibidem, str. 193.—200.
54. Skadarski zemljištnik od god. 1416. Starine XIV. Str. 30.—57.
55. Izvještaj franceskoga konzula La Maira o dubrovačkoj republici. Starine XIII., str. 39.—118.
56. Poslanice dubrovačke na mletačku republiku. Starine XV., str. 1.—94.
57. Dva popisa listina (g. 908—1782.) glasovitoga manastira sv. Krševana u Zadru. Starine XIX. Str. 81.—171.
58. Libellus Policorion qui Tipicus vocatur. Starine XXIII. Str. 155.—219.
59. Споменици о Шћепану Малом. Гласник. II. од. кн. II. g. 1870. Str. 160.
60. Dispacci di Luca di Tollentis 1472.—1488. Zagabria a. 1876.
61. O odnošajih dubrovačke s mletačkom republikom tja do g. 1358. Rad V., str. 44.—122.
62. O odnošajih medju Dubrovčani i Mlečani za ugarsko-hrvatskoga vladanja u Dubrovniku. Od g. 1358. do 1526. Rad XVII., str. 1.—69.
63. O odnošajih etc. od početka XVI. stoljeća do njihove propasti. Rad LIII., strana 94.—185. LIV., strana 62.—159.
64. O Markantunu Dominisu. Rad X. str. 1.—159.
65. Povjestničko iztraživanje o Hrvoji. Rad XXVI., str. 74.—92.
66. Prilog Jagićevoj razpravi o gradji za slovinsku narodnu poeziju. Rad XL., str. 136.—146.
67. O Posavskoj Hrvatskoj i o zlatnih novcih njezina zadnjega kneza Serma g. 1018. Rad XLIII., str. 107.—168.

68. Borba za glagolicu na Lošinju. Rad LVII., str. 150.—187.
69. Život Petra Hektorovića sa testamentom pjesnikovim. Stari pisci VI. Str. III.—XXVII.
70. Obznana djela: Minotto Documenti. Rad XIV., str. 156.—168.
71. Obznana djela: Amari e Schiaparelli: L' Italia descritta. Rad LXXXV., str. 229.—240.
72. Obznana djela: Cubich Notizie di Veglia. Rad XXXVII., str. 186.—202.
73. Pisan spomenik iz dobe hrvatskoga vojvode Branimira. Rad XXVI., str. 103.—108.
74. Nekoliko glagolskih nadpisa u Vinodolu. Viestnik II, str. 70.—76.
75. Nadpisi iz srednjega doba. Viestnik III., str. 24.—25.
76. Privoljski nadpis. Viestnik III., str. 97.—98.
77. Srebren novac grofa Nikole Zrinskoga. Viestnik VIII., str. 33—36.
78. Riedki spomenik našast u Zadru. Viestnik IX., str. 87.—88.
79. Starobosanski pečat. Viestnik IX., str. 99.—100.
80. Prinesak k starohrvatskim spomenikom. Viestnik X., str. 13.—16.
81. Novci Jelačića bana. Viestnik XII. str. 88.—89.
82. Šubićev nadpis u Ostrovici. Viestnik XIV., strana 8.—10.
83. Faria Città vecchia e non Lesina. Zagabria 1873. Str. 68.
84. O napredku arkeologičke znanosti u našoj hrvatskoj zemlji. Rad LXXX., str. 148.—164.
85. Opis jugoslavenskih novaca. U Zagrebu god. 1875. 4°. XXVII., str. 235. Sa 20 tabla.
86. Popis arkeologičkoga odjela nar. zem. muzeja. U Zagrebu g. 1890. Str. 490.

87. Skrovište rimskih carskih novaca. Rad XXXVI., str. 177.—200.
88. Der Fund der römischen Goldmünzen. Agram 1876.
89. Rimski carski novci zem. muzeja. Viestnik I.—X.
90. Na obranu pravosti starosrbskih zlatnih novaca. Rad XXXIV., str. 75.—110.
91. Odgovor na njeke primjetbe — o istom predmetu. — Rad XXXVI., str. 201.—203.
92. Spicilegium Monumentorum archeologicorum. Rad XXXIV., str. 1.—28., XXXV.. str. 29.—74., XXXVI., str. 75.—90, XXXVII. str. 95.—100.
93. Novi izvori za dalmatinsku epigrafiju. Rad LXV. str. 129.—154.
94. Rimski nadpisi. Viestnik I.—XIV.
95. Arkeologičke crtice. Rad L. 164.—173.
96. O upraviteljih Dalmacije za rimskoga vladanja. Rad XXXI., str. 1.—68.
97. Biač. Viestnik I., str. 12.—15., 50.—55.
98. Aquae Jasae (Toplice Varaždinske). Viestnik I., str. 32.—43.
99. Rittium (Surduk) Viestnik I., str. 97.—101.
100. Topusko (Ad fines). Viestnik II., str. 1.—11., 34.—42.
101. Arkeologičke crtice. Viestnik II., str. 110.—120.
102. Alveria. Viestnik III., str. 47.—49.
103. Arkeologička izkapanja u Bakru. Viestnik IV., str. 1.—9.
104. Arkeologičke crtice. Viestnik IV., str. 12.—23.
105. Andautonia (Šćitarjevo). Viestnik V., str. 1.—13.
106. Arkeologičko izkapanje u Sriemu. Viesnik V., str. 33.—49., 65.—70.
107. Dukljanske starine. Viestnik VI. str. 33.—43.
108. Rimske therme u Mitrovici. Viestnik VIII. str. 1.—6.
109. Nov dokaz da je Hvar prvobitno Πιτύεια. Viestnik VIII. str. 65.—66.

110. O groblju sv. Sinerota u Mitrovici. Viestnik VIII. str. 97.—105.
111. Harpokrates. Viestnik IX., str. 33.—36.
112. Rimska kola. Viestnik XIII. str .1.—5.
113. Još dvie zavjetne ruke iz bronca. Viestnik I., str. 107.—108.
114. Kip morske boginje s jednozubnim sidrom. Viestnik I. str. 118.—120.
115. Panonski kipari za cara Galerija. Viestnik II. str. 80.—81.
116. Dvie izprave o velezažnom odkriću u Solinu. Viestnik VI. str. 116.—119.
117. Kaciga iz rimske dobe. Viestnik VII. str. 113.
118. Popis predmeta iz predhistoričke dobe u Nar. Muz. u Zagrebu g. 1876. Str. 56.
119. Popis arkeologičkoga odjela nar. muzeja g. 1889. Sa 36 tabla. Str. 192.
120. Dragulj iz predhistoričke dobe. Viestnik I., str. 6.—12.
121. Predhistorička Venus. Viestnik I., str. 120.—122.
122. Primjetbe na „Prilog tumačenju dragulja". Viestnik II., str. 20.—21., 47.—58., 82.—90.
123. Prva odkrića iz kamene dobe u Dalmaciji. Viestnik III.. str. 1.—11.
124. Predhistoričke starine u Prozoru i Brlogu. Viestnik III., str. 11.—14.
125. Prinosak kamenoj dobi. Viestnik V., str. 49,—52.
126. O nepravilnosti naziva „ugarki ili ugarsko-skandinavski skup." Viestnik VI., str. 1.—14.
127. Japudija i predhistorička odkrića u Prozoru. Viestnik VII., str. 1.—11., 39.—47. VIII., str. 39.—50.
128. Prvo odkriće predhistoričkoga groblja od žara. Viestnik VII., str. 65.—72.
129. Terramara u Hrvatskoj. Viestnik VII. str. 97.—98.

130. Prvi tragovi predhistoričkoga opažanja u nas još početkom prošloga stoljeća Viestnik VIII. strana 17.—19.
131. Ofis današnjega uspjeha iztraživanja spomenika iz Dalmacije i nov prinos. Viestnik IX., str 1.—4.
132. Terramara u Hrvatsknj. Viestnik IX. str. 97.—98.
133. Prvo odkriće predhistoričkog selišta iz kamene dobe u našoj zemlji. Viestnik X. str. 1.—2.
134. Spomenici osobita lika iz kamene dobe. Viestnik X. str. 3.—5.
135. Odlomak predhistoričkoga groblja u Prozoru. Viestnik XI., str. 1.—2.
136. Viestnik narodnoga zemalj. muzeja u Zagrebu. g. 1870. Str. 233.
137. Viestnik hrvatskoga arkeologičkoga družtva u 14 svezaka, g. 1879.—1892.
138. Izvješće o prvom sastanku hrvatskih arkeologa u Spljetu i Solinu u Dalmaciji. Rad CXXI., str. 210.—236.
139. Index rerum, personarum et locorum in voluminibus I.—V. Monumentorum spectantium historiam Slavorum meridionalium, g. 1893. Str. 393.

3. Dr. Ivan Črnčić.*

Čitao u sjednici historijsko-filologijskoga razreda jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti dne 18. studenoga 1897.

PRAVI ČLAN TADE SMIČIKLAS.

Spomenimo se plemenitoga otačbenika, upravitelja hrvatskoga zavoda svetoga Jerolima u Rimu kroz punih trideset godina, a člana naše akademije od mnogo godina. Kako je proživio gotovo vas svoj vijek izvan domovine, nije imao prilike, da prosiječe koju brazdu na polju javnih posala, dapače malo ga ljudi znade u domovini. Bolje ga znade nauka hrvatska i slavenska. Učinio je djela, koja mu zajamčuju trajnu uspomenu u knjizi hrvatskoj i slavenskoj.

Rodio se Ivan Črnčić u selu Polju župe dobrinjske na otoku Krku dne 2. maja 1830. od siromašnih seoskih roditelja. Polje nije imalo svoje pučke škole, a i u mnogo većem mjestu Dobrinju tek tada osnuje kapelan Antun Kirinčić prvu pučku školu. Cijelu uru hoda imao je Ivan od Polja do škole. Vele, da je marljivo i veselo polazio u nju. Otac mu se radovao i teško čekao, dok mu dijete nauči čitati i pisati, da mu uzmogne napisati „manifest“, to jest popis stvari na brodu. Otac mu poljodjelac bavio se takodjer i brodarenjem po obali sa svojim malim brodićem do Rijeke. Sretan otac dobio sada i mornara i „skrivana“ ili pisara. Uzalud se Ivan molio ocu, neka bi ga dalje poslao u školu. „Zar mislš, — govorio bi stari — „da ću ja ovo malo zemlje protepsti za tu tvoju školu, a da u propast rineš svoje sestre“. Bio je Ivan jedinac sin uz pet sestara. Ivan

* Podataka i pisama dobio sam za ovu biografiju od preč. g. Drag. Parčića u Rimu, od dr. A. Grškovića župnika i dekana u Lošinju i od g. A. Kirinčića župnika u Dobrinju. Svima njima se najsrdačnije zahvaljujem.

lijepo brodario uz oca sve do svoje četrnaeste godine. Tada mu umre u osam dana otac i mati jedno za drugim. Na jednu mu ruku smrknu, a na drugu sinu. Sada bude slobodan, da prodje u školu. Sestre su mu rado privolile, jer nije od njih iskao troška. U Crikvenici pripravljahu za gimnaziju siromašnu djecu dva svećenika po tužnim prilikama onoga vremena u primorju i na otoku Krku. Na zagovor plemenitih tih svećenika — jedan od njih bio Damjan župnik svetojelenski tik kraj Crikvenice — dobri Crikveničani prehranjivali su Ivana kroz pune dvije godine. Na Rijeci učinisretno ispit i predje na gimnaziju kao javni djak. Ovdje si ima preživjeti kao i mnogi drugi djaci „boduli“ — otočani — da im oci sirotnoj gospodarici donose graha, brašna i drugih stvari, kojih ima na otoku. Ali Ivanu nasmije se sreća osobita. Odlična i bogata riječka hrvatska obitelj Pessi trebala inštruktora za svoju djecu. Obrati se na gimnaziju, moleći najvrednijega djaka. Profesori preporuče Črnčića, koji sada posvema proskrbljen u bogatoj kući svrši cijelu gimnaziju na Rijeci od šest razreda, koliko je onda bilo. Nije ovo doba za život Ivanov znatno, što je bio uvijek prvi djak, već je znatno za to, što je upravo tada na Rijeci cvao za kratak čas Fran Kurelac, čovjek osebujan, a žarkim patriotizmom prodahnut učitelj. On je propovijedao o slavenskoj nauci slavenskom ljubavi a Demostenskom rječitosti. Dobre djake grlio očinskim milinjem i bratinskom srdačnošću. Tako stvarao svoju školu. Kurelac je učio, da se knjiga hrvatska u ime svoje budućnosti po obliku što više prislanja uz oblike stare — opće slavenske. Samo uz veliki slavenski svijet može biti i budućnosti hrvatskomu narodu. Ako je ikoji djak pozobao ove nauke, morao je naš Ivan prvi djak gimna-

zije, koji šesti razred svršava u dvadeset i drugoj godini, dakle već kao sasvim zrio momak.

Ivan ode sada u Senj gdje je već bila po novom sustavu gimnazija od osam razreda, te svrši u Senju s odličnim uspjehom i ispit zrelosti g. 1853., koji se prvi put one godine obavljao u Hrvatskoj. Na jesen ode u sjemenište u Goričko, da se pripravi za svećenika, za čim je srce njegovo ginulo od djetinstva Odavle se već javlja sa malim prinosima u „Nevenu" a i u ljubljanskim „Novicama". Ovdje je bio i učitelj hrvatskoga jezika osobito svojim slovenskim sudrugovima. „List tvoj me na toliko razveseli — piše mu jedan drug iz Trsta g. 1856. — da ga svaki dan ili barem svaki drugi dan čitam, i ko više ga čitam, većma mi ugadja. Vjeruj mi, mili Ivane, da je ljetos tvoj list jedina slovnica moja podavajuća mi obilno krasnoga voća uzrasloga na nadepunom drvu slavjanskom". Crnčić prijateljima slovenskim ispravlja hrvatske sastavke, koji se trude da pišu hrvatski. On sam nije narodnoga govora poznavao, do li svoga krčkoga narječja. To narječje trudi se saliti s književnim hrvatskim jezikom toliko jako, da je i poslije ostao kao njeki osebunjak u knjizi našoj. Nije u njega ništa slučajno, već upravo promišljeno i izučeno. „Baš se ne usudjujem Vas moliti — piše mu njegov „stari prijatelj", slavni slavista Franjo Miklošić g. 1872. — da biste meni napisali, što ste mi ustmeno o jeziku hrvatskom kazali, osobito o deklinaciji i o iterativnim glagolima. Toga nitko tako krasno ne zna kao Vi. Ja bih drage volje poslao Vam Daničićeve oblike, u kojima biste Vi mogli sve kratko zabilježiti, kako bi za Vas manje muke bilo".

Zaredjen za svećenika bude Ivan poslan u Beč u Augustineum, da se pripravi za doktorat teologije. U ovo doba dospije u Beč učeni kanonik dalmatinski Škarić,

da štampa ondje svoj prevod svetoga pisma s ogromnim komentarom. Započne štampati u svojem domaćem narečju. Črnčić navali nanj u Kat. listu i diže u mnogo članaka veliku buru. Napokon popusti Škarić. „On se je pomirio i sa mnom — piše Črnčić prijatelju — i sa mojim drugom t. j. s onima, koja sta mu, kako govori, najveć naškodila; bi rad, da mu pomažem, da ga svietu preporučim, kažuć mi, koliko je jur stvari popravio, ali ja tvrd kako kamen odgovaram, da to mi je još malo i t. d. Vendar mi ga je milo, vse je krivo, što se je prerano rodio ili brže što nije pazio na naš sviet, kako se budi i miče i pomiče odkle se odmiče, a kamo zamiče ... Ipak do mala ćete čuti štogod ugodna, ćete vidjeti, da sila silu goni, da su u nas bile škare i sukno. Ako dočujete dobar glas, dobro, pametno i velmi mudro i šegavo bi bilo, da javite u časopisih svoju radost od svih stran, da zamuknu neznalice, da posadimo na tvrdo književnu slogu. Ovo je što mene peče, i što bih rad da mi sada neujde, kada je najbolja prilika: er kasno je za gràdom zvonit."

Nadao se Crnčić, da će u ovo veliko djelo unesti svoje ili bolje Kurelčeve osebnosti. U isto vrijeme u drugom pismu protumači nam, što bi to imalo biti, da je dobio u ruke škare i sukno. „„Neven" pretrpiv i prebdiv" — veli on — „što ‚Prkos djevojka' svjedoči, oživi na Rieci. Ali ti ima vragov, najveć nevaljalih ahavàc — i ovuda, te se moram često boriti. Bratjo! on nije posve Kurelčevac, nu može biti, ako nas je volja, er nekrati onako pisati, kako jur vidjeste. Dakle na noge svatko nas, koji šta umi i komu šta vješta. Kurelac nas na to pozvà, da uzradimo — po njegovu ... Počeli su vjerovati, da nevalja: „piši kako govoriš", nego: piši za mnogo milionov. Ova misao ima se vrtiti

po glavi vsakomu našemu piscu, pak bude pisati, što hoće razum, a ne što želi uho ili oko".

Uz pripravu za rigoroze teologije nije prestajao gojiti slavistiku. Da je bio djak Miklošićev svjedoče nam srdačna pisma velikoga učitelja, iz potonjih godina, u kojima se potpisuje „vaš stari prijatelj". „Ovdje u Beču se sprema izložba — piše mu 1872. — dodjite ovamo. Za Vas je u mene spremna soba i prijateljsko srce". Da se je ozbiljno zanimao slavenskom i hrvatskom starinom, vidi se po pitanjima, koja postavlja svomu prijatelju župniku dobrinjskomu Kirinčiću već prve godine svoga boravka u Beču. Ište njeke rukopise i knjige, a onda pita: „I. Znaju li naši starci i starice, što je „slovinski"? Meni se čini, da znaju. II. Mienjaju li i u instr. množ. *k* v *c*, *g* v *z*, a *h* v *s*, što je krivo? Znam da reku: ja grem lugy = durch — —; a reku: potoky = durch; nad potoky. Valja paziti na vlastita imena, koja se ne daju lagko habiti. III. Liepo bi bilo, da tko zaviri u ona Vrbanska pisana beriva (misale?), da vidi, je li u litanijah i „sveti Kurile ili Cirile", kako drugdje najdoh; da znamo koliko su naši častili svoga velika dobročinca. IV. Ako ti bude pojti v Košljun, pogledaj ondje v on misal tiskan 1528., ima li i on: „sveti Kurile"; pogledaj, je li mu ime: „hrvatski misal".

Plod svojih istraživanja priopćuje nam u veoma zanimivim prinosima u Kat. listu zagrebačkom. Najprije objelodani radnju: „Vid Omišljanin naš pisac XIV. vijeka" (Katoličkl list 1859. br. 43., 44. i 45.), gdje u tom molitveniku nalazi u litanijama i „sv. Kirile". Za historika ističe osobito zanimive analistički bilježene dogodjaje iz druge pole XIV. vijeka. Slijedeće godine (Kat. list 1860. br. 1.) priopćuje članak vrijedan za povjest hrvatske glagolice: „Hrvatska škola u Priku". Iz spisa 18. vijeka izvuče dva znamenita skoro najsta-

rija hrvatska spomenika pod naslovom: „Dva slovenska spomenika glagolicom pisana u Dobrinju g. 1100. i 1230." (Kat. list 1860. br. 29.), koji je poslije preštampao i Kukuljević (Kukuljević: Acta Croatica 315.—317.).

Kada se je naš Ivan g. 1861. vratio kao doktor teologije na otok Krk, uzme ga sebi za tajnika dobri biskup Vitezić. I sada nastavlja svoje radnje u ispitivanju spomenika glagolice. Ali za malo samo vremena ostade u domovini. Račkoga odazovu iz Rima g. 1860. nove velike i zamašne potrebe domovine. Naš zavod sv. Jerolima bio u velikim smutnjama. „Vaš nasljednik — piše jednom biskup Štrosmajer Račkomu — ima biti Crnčić i nitko drugi nego Crnčić". (Pismo u zbirci jugoslavenske akademije 1862.) Biskup je mislio, da treba postaviti na ono znamenito mjesto čestita svećenika, marljiva radnika i čistu hrvatsku dušu. Biskup je dobro pogadjao. Sve je to bio naš Ivan. Samo je zaboravljao, da u neprilikama životnim našega zavoda treba i energična čovjeka, koji bi bio jak spletke, ako bi se rasprele, mačem pravednika rasjeći, da ne bude štete časti zavoda i našega naroda. Dobro i pobožno srce Črnčićevo toga mača nije nikada smoglo. Naš zavod osnovan nekada da prima hodočasnike preživio se. To danas svi uvidjamo. Sada je vrijeme, da sa svojim velikim imetkom posluži prosvjeti našega naroda. Črnčić bude imenovan ravnateljem takova kolegija, gdje će se od dohodaka sv. Jeronima mladi kandidati svećeničkoga stališa uzdržavati. On se tomu otimao, jer je vidio, da bi to želio biti drugi jedan kanonik. „Taj puca i v ovoga i v onoga, najveć va me — piše prijatelju 15. okt. 1863. — jer je sbor sv. Jerolima volio mene nego njega, pak je mene učinio ravnatelja našega novoga „Collegia", premda sam se ja tomu žestoko protivio i sve se odricao

ter prosio i molio, da me izbave službe, koju bi rad M samosegom i na silu Ali i naš kardinal i svi brati ovoga sbora prose me i mole, da ja držim tu službu. I ja im ju i držim od prvoga ovoga mjeseca". Ovakova čedna svetačka duša a k tomu i umna mogla bi u normalnim vremenima na čelu jednoga zavoda za mladež sjati kao. sunce. U nenormalnim vremenima otpuhati će ju protivni vjetrovi u zakutnu neradinost. U Rimu sprema se prevrat najveći od vjekova. Italija se stvara, a svjetski i vječni grad Rim ima joj biti glava. Opći nemir duhova nije mogao da ne takne i naš zavod. Velike bi energije trebalo u pročelniku zavoda, a to nije bio Črnčić, trebalo bi i velike jednodušne i odlučne pomoći svega našega hrvatskoga episkopata. Dolaskom talijanskoga kralja u Rim naš se kolegij nagotovo kao sam od sebe rasuo. Ostade kaptol i zbor sv. Jerolima bez znamenovanja i koristi za naš narod. 1887. bude napokon Crnčić nadpop iliti glava našega zavoda, da se muči sa raznim krizama, kojih nije on skrivio, a morao se patiti i ozlovoljavati sve do groba.

Vratimo se njegovom književničkom radu. Oglasi se u „Književniku" 1865. sa radnjom „K r č k e s t a r i n e" (Književnik II. god. 1865. str. 1.—23.). Ovdje objavi prvo skoro potpuno čitanje znamenite u kamen urezane hrvatske listine od god 1101., u kojoj dolazi ime kralja Zvonimira. Već kao klerik uzeo se zanimati za taj preznatni spomenik. „Meni jošte žaknu (t. j. kleriku) — piše on — dodje do ušiju, da je nešto napisano na kamenu u nekoj crkvi Baščanskoj i da su tu dolazili čitati učenjaci iz velike daljine, ali da nisu mogli nikako pročitati, a da je najbrže glagoljica od davna. Ja na to zasjedem konja, te odletim tamo za tri do četiri ure, jer sam bio pod Kurelcem, pak me za našim pismom potezaše želja i volja. I tako doskakah do Ba-

šćanske drage, te do crkve sv. Lucije, zatvorene. Nemiran dozvah njezina čuvara, da mi ju brzo otvori, da vidim i pročitam što je tu unutri napisano. On mi ju drage volje otvori, a ja preželjno stupim unutra, i nadjoh na tlih veliku ploču, dugu i široku. te svu napisanu iz vana, pak joj se naradovah. Ali čemu? Htijah to pročitati, ali zaman; nemogoh ni jedne besjede zdvignuti, a ni slova nijednoga, ni s desna ni s lieva, ni s glave ni s boka, niti stojeć niti sjedeć niti klečeć. Pak mučan i tužan domislih se to vodom oprati, da mi bude to čistije te očitije. Ali ni tako, nesreće! ništa nerazpoznah, ništa nedvignuh; ni tako tomu pismu ne mogoh najti ni konca ni kraja, ter ni poznati pravo, je li glagoljica. A jur sam umjeo čitati glagoljicu ne samo štampanu nego i pisanu".

Kada se je g. 1861. vratio iz Beča kao doktor teologije, opet se prihvati posla. Ploču medjutim biskup Vitezić podigao sa zemlje i namjestio postrance uz pobočni oltar crkveni. Sada je ljepše i zgodnije, jer je svako pisme na svjetlosti. Do brza razriješi dva tri retka i pošalje Ivanu Kukuljeviću. Ovaj mu pošalje dosadanje prepise Račkoga i Sabljara i ponuka ga, neka dalje istražuje. I opet poleti Crnčić sa svoja dva druga svećenika, da čita i ispituje. Napokon pročita gotovo sve. K tomu rasvijetli i povjest opatije sv. Lucije. Dao se medjutim na ispitivanje i čitanje ovoga spomenika i dr. Fr. Rački i priopći svoj konačni uspjeh u Starinama VII., a poslije još konačno dovršeno priopćio u svojim dragocjenim „Documenta". Iza svega toga pokuša još jednom Črnčić raspravom: Još o glagolskom napisu u crkvi sv. Lucije u drazi bašćanskoj". (Starine XX. 33.—49.) ispraviti njeke pogrješke Račkoga i ustanoviti konačno čitanje. Malo je ispravljao, ali i ono po našem mnijenju dobro. Svoje čitanje utvrdjuje obilnim

primjerima iz drugih spomenika tako, da se možemo danas ponositi jasno i pravo pročitanim spomenikom, na kome sjaje ime našega kralja Zvonimira. Vrijedna je brige i truda velikoga bila ova najstarija u kamen urezana listina ne samo u hrvatskom nego i u slavenskom svijetu.

Črnčić je, kako rekosmo, mnogo prekapao po historiji, da rasvijetli svoju svetu Luciju. Vidiš, da odasvuda traži svjetla za svoj mili otok Krk. Tako postade njegova: Najstarija poviest krčkoj, osorskoj, rabskoj, senjskoj i krbavskoj biskupiji. U Rimu 1867. „Ta to je Farlat napisao Nije, dobri čitaoče — piše Črnčić — on nije dokazao, da je Vinodol nekad spadao pod Krčku biskupiju, ni da je Senj, ni da je Gatska, ni da su Modruše; a ni da su Buže i Lika pod Rabsku spadale, ni da Vinodol i Buže sada spadaju pod Modrušku, ni kada je počela Senjska. A ni što je Vinodol ni što Buže nije znao; a ni da su Krčani, Osorani i Rabljani bili pod kralja Hrvatskoga, ni da su Frankopani na našem otoku knezovali dvanaestoga vieka, ni kada se je dogodilo ono, što je biskup rabski Juraj Kostica 1308. popisao . . . A i kako su naši stari voljeli jezik svoj nego tudji, kažem ja; i kako su se pravo zvali oni plemeniti Hrvati, koji se s Ugarskim kraljem Kolomanom pogodiše onako pametno, onako pošteno, onako pravično; i kada je on Dalmaciju preprosio; i gdje ima krivo Dandul, a gdje Impastari, a gdje Kandler, a gdje Sladović, a gdje Kukuljević; i još njekoliko biskupov krčkih, za koje još nitko ne zna, i njekoliko njihovih naredab liepo hrvatski pisanih".

Sve ovo ispituje i dokazuje Črnčić u svojoj toj povjesti. Iza ove knjige mnogo je na svijet došlo spomenika, dosta je uneseno svjetla u raspravama za onu stariju povjest. Mnogo svjetla donosi nam Črnčić i u crkvenu

povjest onih biskupija. Najviše je ispravio Farlata. Mnogo lijepih prinosa ima za geografiju primorskih strana. Imade lijepih hrvatskih pisama s otoka Krka, prvi put objelodanjenih. Ima puno lijepih stvari, samo žaliboże ne ima oblika modernoga pisanja historije. A upravo je ovu knjigu štampao u Rimu, da mu ju u Zagrebu ne pokvare, kako sam kaže: „zašto u Zagrebu bojao sam se, da te mi jezik načinit". Za ovu povjest upotrebljavao listine iz dvaju zbornika, koje je poslije priopćio u „Starinama." Jedna je radnja pod naslovom: „Što je pisama sakupio P. Blagoslav Bartoli" (Starine XX. 1.—21.) Listine idu od g. 1248.—1521. Sve se tiču samostana Franjevaca u Krku. Druga je: „Njekoliko izprava krčkih biskupa". (Starine XXI. 69.—80.) Zbirka ide od 1410.—1788. a započela se sastavljati početkom 17. vijeka. Još za ovo djelo donosi svjetlosti u raspravama: „Još o Belom" (Viestnik ark. dr. god. VIII. 66.—72. a i u god. VII. str. 83.—85.). „Napis na sakristiji stolne crkve Krčke" (Viestnik g. IX. 7.—12.).

Iza svoje „Najstarije povjesti" podaje svoje: „Dvie razprave: Slovinski sveti Jerolim u Rimu a Rieka, i: Drugo je Senj, a drugo Segni". U Trstu 1868. Bjelodano dokaza iz spisa i karte u zavodu sv. Jerolima, da je Rijeka pripadala Hrvatskoj, gdje su se Riječani sami bilježili da su iz Hrvatske. Doista ima pravo iza svih dokaza, kada završuje: „A još i sada prijimljemo iz Rieke i u gostinjac i u sbor i u kapitul (a tako i iz Medjumurja). Pak su Riečani onako djelajuć svojim starijim nevjera, a Hrvatom i drugim Slovincem nezahvala: a na Hrvatskom side, na Hrvatskom stoje, na Hrvatskom hode, na Hrvatskom leže".

Sjedeći pri izvoru spomenika našega staroga zavoda u Rimu posveti se časnomu poslu, da mu napiše istoriju

u raspravi: Imena Slovjenin i Ilir u našem gostinjcu u Rimu poslije 1453. godine Rad LXXIV. Str. 1.—70. K tome: Prilozi k raspravi: Imena Slovjenin i Ilir u našem gostinjcu u Rimu poslije 1453. Starine XVIII. 1.—164. Ovo dopunjuje svojom raspravom: Još dvoje o slovjenskom gostinjcu u Rimu izopačeno. Rad CXXV. 1.—32. Povod ovim radnjama jesu velike pravde, koje su se vodile u sedamnaestom vijeku u Rimu: tko su Ilirci i da li se slovenske zemlje Kranjska i Koruška imadu pribrojiti medju ilirske ili slovinske zemlje, da li Slovenci imadu pravo unilaziti u sveti Jerolim. Za mutne etnografske pojmove prošlih vjekova imade u ovim radnjama obilna gradiva. Što je natio illyrica po pojimanju 17. vijeka? O tom vlada pravi kaos pojmova. Koliko je tu proti tadanjim smutljivcima sneseno dokaza, da su Štajerci i Kranjci pravi Slovjeni! U historiji etnografije slavenske biti će ove rasprave sa svojim prilozima uvijek znamenite. Baveći se ovim pitanjem „Slovjen ili Ilir" na tanko i na drobno nije Črnčić dospio da napiše pravu povjest rimskoga našega zavoda. Nije niti izcrpio obilnoga gradiva, što ga je sam priopćio kao prilog raspravi više nego toliko, da bi se imao zvati zavod slovinski ili hrvatski a ne ilirski. To je temeljito dokazao.

Tešku zadaću navali si Črnčić, kada se spremi da izda: „Popa Dukljanina Lětopis po latinsku i toga nekoliko i još nešto po hrvatsku". (U Kraljevici 1874.) I dobro ju riješi. Velika tmina pokriva postanak ove čudne i zakučaste za historika kronike. Ne znamo, tko joj je pisac, a pogadjamo tek, kada se je imala roditi. Dva ima teksta, jedan latinski, a drugi hrvatski, ako se odbije ono nješto sitnih razlika u talijanskom djelu Mavra Orbina. Već smo za znatan korak napred, ako znademo: kada i gdje je mogla postati kro-

nika hrvatska. Da je postala u „Krajini“ a ta krajina da je zemlja od Cetine do Neretve i do mora, da je bila na očigled grada Spljeta, na očigled prijestolnice hrvatskih kraljeva: ovo je Črnčić sjajno dokazao. Dokazao je i to, da nije starija od petnaestoga vijeka. Pokazao i vjerojatost, da je hrvatska kronika ispisana iz izvornika cirilskoga. Sve ovo daje svjetla i hrvatskomu a i latinskomu dijelu, iz koga je hrvatski izvornik preveden. Kušao je Črnčić i odnose hrvatskoga prema latinskomu istaknuti i razjasniti i u uvodu i u notama. Još će mnogoga historika glava zaboljeti, dok se sve razjasni. Hoće li se ikada oboriti ono mišljenje umnih historika, da je ova kronika ovakova kakova je danas tek za geografiju staru i etnogafiju od vrijednosti, a za historiju od nikakve? Mudro je preko toga prešao naš izdavač. On je s tom kronikom sve učinio, što se danas sigurno učiniti može. Danas ne ima historika, koji bi mogao i smio upotrebljavati drugo izdanje nego li ovo Črnčićevo.

Sam nam Crnčić pripovijeda, koliko ga je već od god. 1870., nukao osobito Miklošić neka bi štampao ispravke Asemanovu evangjelju, koje je Rački izdao s puno pogrešaka, ili dapače cijelo evangjelje od riječi do riječi, od slova do slova. Pred nama je više pisama Miklošićevih. Evo jednoga cijeloga od 12. junija 1873. „Moguće je — piše Miklošić — da Rački ne će dopustiti, da se Vaše popravke štampaju u Radu, premda bi on morao prvi biti, koji to želi, da bi se moglo nekako kazati: una manus vulnus opemque tulit. Ako se popravke ne mogu štampati u Radu, onda mislim, da bi najbolje bilo, da se štampa čitav Assemanov rukopis“. (Moramo za ljubav istine spomenuti, da je Črnčić bio ponudio akademiji cijelo djelo za štampu. Ali mu akademija ne prihvati dopisom od 31. srpnja

1878., gdje kaže: „Ova akademija imade sada i za dugo vrieme mnogo troška oko izdavanja publikacija, koje si je po njekoj osnovi preduzela, tako da joj novčana sredstva ne dopuštaju ista potrošiti u preštampanje inače dragocjenoga spomenika, bilo ono kako dragocjeno"). „Ali kojima slovima? Ja ću Vama kazati, što ja o ovoj stvari mislim. Meni se čini, da ga ne valja štampati glagolskima slovima, jer knjige štampane ovim slovima ja smatram kao da ih i nije. Niko gotovo ih ne čita. Čitanje takvih knjiga je odviš trudno. Ja dakle mislim, da bi dobro bilo štampati Assemanov rukopis ćiriskim slovima, kako je Kopitar štampao Klocova glagolitu. Ovoga su čitali svi, koji se bave slavenskom filologijom; Assemanov rukopis štampan glagolskima slovima niko, osim Vas, Jagića, mene i možebiti Grigorovića. Knjige se ne štampaju, da ih čita deset ljudi. Kukuljevićeve diplome, važne za jezik i za istoriju, makulatura su; ali treba tako štampati, da svaki čitalac može odmah znati. šta ima matica, dakle od litteram. U predgovoru treba kazati, koje cirilsko slovo kojemu glagolskomu slovu odgovara. Ali ako je to važno, da se može odmah kazati, kako ima matica, onda bih ja mislio, da bi najbolje bilo, da se Assemanov rukopis štampa lijepima razgovjetnima slovima latinskima. Broj čitalaca bi može biti još veći bio, troška mnogo manje, koristi više. Tako Nijemci svoga Ulfilu štampaju ne gotskima nego latinskima slovima. Tako sam ja u četvrtoj knjizi slovenske gramatike staroslovensko štampao latinski. Ja mislim, da u buduće mi ćemo sve latinski štampati. Radi se, kako kazah, samo o tome, koja latinska slova kojima glagolskima slovima odgovaraju. Istina da treba nešto dodati latinskoj azbuci. Tako bi se n. pr. moglo pisati a. b. v. g. d. e. ž. z. з. i. ï. ћ (kojega u Assemanovu rukopisu neima) k. l. m. n. o. p. r. s. t. u. f. x. ω. št. c. č. š. ъ. ы. ь. ê.

ju. ję. ą. ją. x. ps. tb. y. Držim se u Klocovu glagoliti tabula II". A ima i više naputaka, njeki su u odlomcima, kojih ne možemo sada naštampati.

Kada je već Črnčić veći dio posla obavio, uzeo ga i Jagić zaklinjati, neka još jednom prepiše i štampa cijelo Assemanovo evangjelje. „Ja vas u ime nauke slovinske — piše mu iz Berlina 4. ožujka 1875. — u ime slave vaše, molim i zaklinjem, ne propustite lijepe zgode, što ste blizu onomu spomeniku, da ne bi još jedan put sam štampani tekst, rieč po rieč, bukvu po bukvu poredili s originalom i to gdje mu drago bilo naštampali. Vi ćete sve nas filologe neizrecivo time zadužiti, a sebi osvjetljati iznovice lice, koje Vam je već i sada svijetlo i ugledno".

Iza ovih i ovakovih molba napokon se odluči Črnčić da štampa: Assemanovo izborno evangjelje. U Rimu 1878., latinskim slovima. Potrebu evo već iskazasmo vapajem glavnih zastupnika nauke. O tom govori prije svega i Črnčić. Spominje kako je nješto iz toga evangjelistara iznio na svjetlo Šafařik a poslije cijeloga Rački. „E shabno je — veli on — ono u Šafařika: v onih samo 144 redih je 550 pogrešak . . . A u Račkoga, u njega v onih istih glaviznah nije nego 50 pogrešak . . . . ." Opravdava nadalje svoja latinska slova s primjesom cirilskom, govori o piscima i o rukopisu, o znakovima, o pogreškama samih rukopisaca, o slikama i znakovima, o pripisima i napokon o vremenu, da je ovo evangjelje starije od Ostromirova i da je iz desetoga vijeka. O samom prepisu veli Jagić, koji se je već prije uvodom u izdanje Račkoga dosta namučio: „und da wir Grund haben zu glauben, dass die neue Ausgabe genauer ist, so ersieht man schon aus diesen wenigen Zahlen, dass für streng wissenschaftliche Zwecke von nun an wohl nur die letztere massgebend sein darf

Im Namen der slavischen Sprachwissenschaft sei dem Herausgeber für die mühevolle Aufopferung, eine neue Ausgabe des wichtigen Denkmals gemacht zu haben, aufrichtiger Dank ausgedrückt". (Jagić, Archiv IV. str. 546.) I mi mu u ime knjige hrvatske hvalimo i blagodarimo za onih „trista ur", što je gledao u izvornik, a još više za onaj pomni i tanani „Pripomenak", kojim je pokazao našemu mladjemu naraštaju, kako se i koliko se treba truditi, da se stvori valjano i od prijatelja i neprijatelja priznato krasno djelo.

Črnčić je jošte zajedno s Račkim i Jagićem bio suradnik pri krasnom djelu „Hrvatski pisani zakoni" 1890. u izdanju naše akademije sa svojim „Krčkim ili bolje Vrbanskim štatutom". Skoro iza osnutka akademije javi se on s tim djelom. Tada mu akademija 3. aprila 1870. odgovori, da je voljna otkupiti njegov rukopis i upotrebiti pri većem „zborniku pisanoga prava jugoslavenskoga, koji je akademija odlučila izdavati". Črnčić na to privoli. Velika je osnova akademije imala opsegnuti i srpske zakone i hrvatske. Osnova se razbijala na svačem, dok napokon god. 1890. ne izadju hrvatski zakoni, a za dalje, što Bog da. Črnčić bio učinio svoj prepis latinicom, a sada se ovi zakoni izdali cirilicom, koji su bili glagoljski. Trebalo je iznova udesiti prepis prema izdanju pismenima cirilskim. Kako vidim iz njekih bilježaka Črnčićevih, on sam nije bio zadovoljan s ovim izdanjem, i nalazi pogrešaka, koje bi se bile ispravile, da je on dobivao u Rim barem jednu korekturu. Izmed tih ispravaka najznatniji je svakako onaj, da na str. 147. ima biti g. 1402. mjesto pogrešne god. 1382.

Črnčić napisa i manjih rasprava o glagolici, ali su sve znatne. „Još oble glagolice na Krčkom otoku". (Starine VII., str. 1.—12.) otkrivaju glagolicu čudne

obline, koja ne može biti mladja od 12. vijeka. „Zar su oblija — pita dobro — ona u Pragu slova, ili u Parizu, ili u Tridentu, ili u Vatikanu, nego evo ova." „Rimsko-slovinska služba sv. Kurilu i Metodu" (Starine XIV. strana 210.—220.) znamenito popunjuje dvije slične radnje, Mesićevu i Brčićevu, a sve to na temelju dviju rimskih i jednoga bečkoga brevijara četrnaestoga vijeka. Iza svojih dokaza smio je doista emfatično zaključiti: „Sada, moj Hrvate, moj Slovinče! po tih mojih sitnih i velikih svjedocih i po onih gospodina Mesića u ‚Tisućnici', tko hoće, tko može, tko smije reći. da naši stariji nisu častjivali i hvaljivali i slavljivali svetoga Kurila i Metodija po svih krajih: i okolo Zadra. i okolo Krka, i okolo Senja, i okolo Otočca i okolo Grobnika i okolo Trsta ili Tržišća".

Njegovi „Popravci ka glagolskim spomenikom" (Rad XVI., str. 1.--6.) ispravljaju kronologiju u njekim spomenicima izdanim od Kukuljevića. „Brojna vrijednost slova Ⰼ" (Rad XXIII., str 18.—23.) ima biti po njegovu 5000. „Nekoliko južnih Slavena zapisanih 1478.—1520. godine u bratovštinu sv. Duha u Rimu" (Starine XV. str. 168.—176.) Nisu ljudi u Rim grnuli samo radi pobožnosti već i radi nauke, pak bi izmedju ovih imena mogao se iznaći i koji radnik na prosvjeti. „Pao poruka Ivana Lučića Trogiranina našega povjestnika od 1679. godine". (Starine XXVI., str. 20.—26.). Zanimiva je za prilike životne našega slavnoga Lučića, oca hrvatske historijografije. Dodajmo ovamo i one „Hrvatske listine" štampane u „Našoj Slozi" g. 1880 i 1881., pa smo sakupili sav od prilike književni rad našega Ivana Črnčića.

Ogledamo li se sada pod svježim dojmom svih pročitanih radova našega Ivana Črnčića, prikazuje nam se

tihi savjesni svećenik, koji najvećom pomnjom traži pravu istinu. Na zavičaj njegov krasni otok Krk milo je gledao njegov učitelj Frane Kurelac kao na riznicu bogatu stare hrvatske slave i glagolskih spomenika. Ovo je Ivana najprije uspalilo, da traži slavne ostatke hrvatske. Dospio u Beč i nastavio učiti slavistiku, pa i opet mu se širila dušom slast da je sin onoga otoka, kojemu priznaju i drugi slavni slaviste, da je od vremena slavnih kraljeva hrvatskih stajao na braniku za svoju narodnu hrvatsku i slavensku službu božju. Svu snagu uloži Ivan, da razjasni sve, što je slavnih hrvatskih uspomena na otoku. Nije otok Krk rodio sina, koji bi bio svojim radnjama toliko dokaza donio, da je otok bio uvijek živo i zdravo udo hrvatskoga naroda. Pa i kada slavista preko ogromnoga slavenskoga svijeta pogleda prema zapadu na ogranke skrajne Slavenstva, gdje se bije i otimlje za život sa inorodcima, uvijek će mu se oko milo zaustaviti na otoku Krku, na njegovim hrvatskim uspomenama, koje pokazuju, kako je hrvatski narod pokazao snage, da odoljeva najjačim navalama na svetinju svoju. Crnčićeve zdušne i savjesne radnje ovu vjeru utvrdjuju.

Uz njegov književni rad najbolje ćemo nasloniti njegov rad u komisiji za slavensku službu božju. Iza stotinu i više godina uzeli u Rimu raspravljati pitanje o slavenskoj službi božjoj. Dozvoliše nadbiskupu barskomu slavensku službu božju. Kako je taj posao tekao i sretno pošao, o tom se danas ne može pisati. Dosta o tom u svojim pismima natuca Crnčić. Jednom piše prijatelju: „Niemci i Magjari strašno se razljutili i pomahnitali, što je sv. Otac Papa Barskomu nadbiskupu dopustio: Gospod s Vami .....! Pak i na me se oni srde!! Kako da sam ja kriv!! Ter je pet kardinalî tomu sudilo i odsudilo, a ne ja. Istina, i ja sam bio

pitan, da rečem o tom svoju, pak sam rekao, da dà; no kako bih ja Dobrinjac mogao reći, da ne .... Mi smo krivi što smo živi". Sveta stolica učini odbor, komu učini predsjednikom nadbiskupa Sembratovića, a uz njega Črnčića i Fermendžina, kojima je kanonik Parčić imao odgovarati. Radilo se od mjeseca augusta 1888. do marta 1889. Črnčić je već g. 1882. bio napisao promemoriju, za koju veli u pismu prijatelju, da iznosi 17 strana. Ja te promemorije ipak do sada nisam mogao dobiti, a niti prijatelj Parčić ne zna za to. „A da je to bilo tiskano — piše mi prijatelj Parčić — ni toga ja ne znam, osim da nije bilo u tajnih spisih, koje su one dobe razdavali samim kardinalom; ali tko će doći do toga? Možda dojdućega vieka. kada bude slobodan tajni arkiv Propagande?!" Dobio sam tek početak ove radnje u konceptu. Mogu reći, da je dostojno, jasno i i vjerno historijski pisana.

Jošte bi dolikovalo opisati one napasti i prošnje književnika hrvatskih i slavenskih za razne usluge u rimskim bibliotekama. Napastuju ga Miklošić, Rački, Jagić, Geitler, Pavić, Oblak, i mnogi zvani i nezvani književnici, da im vidi i prepiše ovo i ono. Mnogi mu zahvaljuju, što im je vjerno i lijepo učinio uslugu.

A sada da ga vidimo prema njegovu rodu i prema rodnom mjestu Polju, prema otoku Krku. Črnčić živio je u Rimu preko trideset i tri godine, ali srcem bio je uvijek na otoku. Treba samo pročitati onih stotinu listova, što ih je pisao svomu rodjaku župniku dobrinjskomu Antunu Kirinčiću. Daj onoj sestri onoliko, onoj više jer je potrebna, onomu nećaku za školu, onomu da se ženi, onoj nećakinji za udaju. Ne bi toga niti ljudi razumjeli, koji ne poznaju otoka Krka, koji nisu vidjeli onih bijelih kuća, što su ih popovi posagradili svomu rodu po svem otoku. A što tek očekuje siromašni rod od

„barbe“ (strica) kanonika iz Rima! Črnčić je pomogao svomu rodnomu mjestu sazidati crkvu i školu. A najveća je njegova zasluga, što su dobili svoju školu. Dvadeset hiljada forinti — vas štednjom stečeni imetak — ostavi svomu rodu za štipendije. Po dva puta očekivali su njegovi rodjaci i zemljaci da će im doći za biskupa. On sam zabilježi da su mu neprijatni oblasnici zapisali: „ein fanatisch gesinnter Südslave“ i da „zagovara već dvadeset godina u Rimu jugoslovjenstvo“, čime su mu sprečavali uzlaz do biskupske časti u domovini. I to neka se znade. Preminu blago u gospodinu 7. januara god. 1897.

Našoj akademiji bio je Ivan Črnčić član dopisnik od 2. decembra 1882. a suradnik skoro trideset godina. U njemu izgubismo stručnjaka in glagoliticis priznata u cijelom slavenskom svijetu. Da bog da nikada mu u nas ne uzmanjkalo dostojnih nasljednika. Slava mu!

---

4. O. Euzebije Fermendžin.*

Čitao u sjednici historijsko-filologijskoga razreda jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti dne 18. studenoga 1898.

PRAVI ČLAN TADE SMIČIKLAS.

Nacrtati život jednoga skromnoga o. franjevca nije tako lasno. Njegov rad ne kreće se u vrtlogu života, da mu hvataš namjere i ciljeve rada u strujama, koje stvara život. Njegov rad jest u molitvi i knjizi. Što je uradio u svetoj molitvi, to ide pred onaj viši sud, pred kojim ćemo jednom svi mi odgovarati. Što je knjizi privrijedio, o tom možemo suditi i mi, ali to je i sve, što možemo pripovijedati iz njegova života.

* Podatke za životopis o. Fermendžina dao mi je o. Ivo Rodić exprovincijal, komu za tu ljubav najsrdačnije zahvaljujem.

O. Euzebije rodio se 20. septembra 1845. u Vingi (Theresiopel) u Banatu. Trgovište to napučeno je od samih Bugara, koji su ovo mjesto naselili god. 1735. prebjegavši ovamo u vrijeme rata izmed Austrije i Vlaške pod vodstvom otaca franjevaca. Na krstu dobije naš Euzebije ime Martin. Oca izgubi veoma rano. Majka mu udovica brinula se i trudila, da svoga jedinca sina što bolje uzgoji. Pobožna žena znala je i u svome sinu uzbuditi želju, da se posveti redu sv. Franje. Ta i u Vingi bio franjevački samostan i franjevačka župa. O. franjevac bio učitelj i kateketa našemu Martinu. Po preporuci svoga učitelja i katekete dospije u dječačko franjevačko sjemenište u Bač. 10. sept. 1862. bude zaodjeven redovničkom haljinom i dobije ime Euzebije. Po dovršenom novicijatu bude poslan u Földvar, da sluša filozofiju. Zatim ga pošalju u Vukovar, da sluša prvu godinu bogoslovije, a drugu svrši u Baji. Medjutim odluči red, da ga pošalje u samostan bečki, da na ondješnjem sveučilištu nastavi i dovrši svoje nauke. Godine 1868. 22. studena reče prvu misu, a g. 1871. učini strogi izpit za profesora teologije.

Pripovijedaju, da je bio čudo od djeteta u kojem su se sticali izvanredni darovi duha i neobična pobožnost u jednu divnu skladnu sliku. Spominju riječi njegova učitelja u djetinstvu o. Fidela Saghia i svih potonjih njegovih poglavara, da je opčaravao sve svojom izvanrednom čednosti, pobožnosti. Sve to može svatko vjerovati, tko je jednu uru imao prilike gledati u ono blago, milo i sveto oko Euzebijevo. A što spominju o njegovoj darovitosti, to opet svjedoči krasni rad u historiji iza toli slabih priprava. Vele, da je za rano volio baviti se povješću. Dospjevši na bečko sveučilište slušao je nuzgredice i predavanja poznatoga umnoga historika Maksa Büdingera. I to je bilo sve njegovo naučno historijsko

školovanje. Pa kako je brzo uhvatio onu kritičku oštrinu, koju drugi iza tolikih nauka teško stiču!

Fermendžin bude profesorom bogoslovja redovničkoj mladeži u Iloku. Ovdje je cvao u krasnom radu punih deset godina. Stekao si veliki glas „Kako je o. Euzebije" — piše mi vrijedni Rodić — „u predavanju bogoslovnih predmeta vrstan bio, njegovi bivši učenici to najbolje dokazuju, koji ga do neba hvale i zahvalno ga se spominju". I njegovi drugovi divili se njegovoj neizrecivoj radinosti. Kada je odslužio svojih desetak godina kao profesor, bude imenovan upraviteljem samostana u Baji Ovdje ostane samo polu svoga odredjenoga vremena. God. 1882. imenova ga general franjevačkoga reda o. Bernardin a portu Romatino generalnim definitorom sa sijelom u Rimu.

Prijatelji pripovijedaju, da se je Euzebije tomu jako obradovao. Naš svjedok kaže: „Znate, da nije bio slavohljepan, niti se je igdje svojim znanjem isticao. Ne mislite, da je ta njegova očita radost ikomu zazorna bila, da bi tkogod bio podvaljivao, kako hlepi za čašću a možda i biskupskom mitrom. Ta znate, kako se misli i govori o častoloveima". Sva su braća znala, da se Euzebije upravo zato raduje, što dobiva divnu priliku podići se u nauci crkvene povjesti, kako je i govorio. Vidi se, da je Euzebije znao, na kakovu ga uzvišenu stolicu žele posaditi. Umro bio već god. 1871. proslavljeni povjesnik franjevačkoga reda o. Stanislav Melkior a Ceneto, a zastao kod dvadeset i petoga toma velikoga djela „Wadingi Annales Minorum"; 24. tom izašao g. 1860. Vidi se, da visoka starost — umro u 86. godini — nije dala o. Stanislavu, da kreće brže s djelom napred. Euzebije bude imenovan povjesnikom reda, a general mu predade negotov onaj XXV. svezak, da ga dopuni i uredi. Za četiri godine (1886) izadje ispod redakcije

Fermendžinove ogroman tom u foliu Annales Minorum Ad Claras Aquas (Quaracchi) S. 742. za godine 1612—1622. Pripovijedaju se zgode reda najprije u Europi, zatim u drugim dijelovima svijeta, spominje se na stotine redovnika koji su se svetim životom odlikovali i opet stotine koji su se knjigom proslavili.

Da svoj posao uzmogne temeljito nastaviti, prodje sve arkive samostana Italije, naše monarkije, balkanskoga poluotoka i prednje Azije, a naročito svete zemlje. A nada sve služili su mu arkivi propagande i reda franjevačkoga. Napokon ponese na jesen prošle godine rukopis posljednjega sveska u Quaracchi da ga štampa. Pripovijedao mi je, da je dospio do konca sedamnaestoga vijeka a dalje i ne treba da se u jednom djelu piše historija cijeloga reda. Red se tako razgranao i razvio, da već za osamnaesti vijek može svaka država o sebi imati svoju povjest. Prilike država već djeluju i na povjest reda. Sve ga je to sklanjalo, da dovrši sa koncem sedamnaestoga vijeka. Žalibože ostade ovo njegovo djelo nedotiskano. Vele mi, da je sada dotiskano izašlo, ali ja ga ne mogoh dobiti.

Uvjereni smo, da ćemo u ovom djelu naći mnogo lijepih prinosa i za kulturnu povjest naših jugoslavenskih zemalja. Tu nadu daje nam sav njegov rad, koji je objelodanio u našoj akademiji.

Radeći za veliko momentalno djelo povjesti svoga reda nije mu nikada uminulo, ako je našao štogod i za svoj narod zanimiva i znamenita. Iste godine, kada je dovršio dvadeset i peti tom „Annala“, pošalje našoj akademiji: Acta Bulgariae ecclesiastica. Zagrabiae 1887. S. 409. (ab. a. 1565—1799)., najviše iz arkiva propagande. Naši hrvatski franjevci već od 14. vijeka od vremena Ljudevita I. vrše katoličke misije medju Bugarima. Svojim radom prekriliše istočnu Ugarsku, Vlašku i Erdelj. Teške i preteške zadatke više puta i

svojom krvlju posvećivahu u Bugarskoj od XVI—XVIII vijeka. Ostatke Pavlićianaca i Bogomila razbijahu i savijahu pod krila nauke katoličke crkve. O svem tom svjedoče ovi spomenici. A i mnogu crnu i tamnu stranicu povjesti pogaženoga naroda bugarskoga za prvi put razsvjetljuju. Mnogo svjetla pada iz ove potonje doba i na tamnu nauku bogomilsku prijašnjih vjekova. Za to će mu biti nauka tim zahvalnija, što je rijetku sreću samo njemu danu, da proučava propagandin arkiv, tako krasno i izdašno upotrebio.

Na isti način postade njegovo drugo krasno djelo: Acta Bosnae potissimum ecclesiastica cum insertis editorum documentorum regestis ab anno 925 usque ad annum 1752. Zagrabiae. 1892. S. 613. Sabirući spomenike za povjest franjevačkoga reda u Bosni, pomisli, da oko tih spomenika doda i druge spomenike za političku povjest Bosne barem u regestima koliko su izdani. Na ovaj način izadje jedan zbornik kao manuale za povjesnika Bosne. Franjevci i njihovi spomenici čine srčiku zborniku za povjest Bosne. „Ne čudi se tomu, dragi štioče — dobro veli o. Euzebije — ta franjevci su kao božjom odredbom došli u Bosnu, da izkorenjuju hereziju bogomilsku, a poslije su i ondje i u susjednim zemljama, koliko su bile pod jarmom turskim, uzdržavali i uzdržali svetu vjeru našu, borili se i prolijevali krv za vjeru i otačbinu svoju“. Što su trpili i radili, da ublaže muku veliku našega naroda, a što je trpio i sam narod, nigdje nije tako vjerodostojno napisano i opisano. Naći će ovdje i geograf i etnograf dosta lijepe gradje. Tolike su župe opisane po svomu opsegu i povjesti Tolike slike iz života tako su vjerne, kakovih nikad nitko ne zapisa a mnoge odaju i tradicije narodne iz prijašnjih davnih vjekova. Hrvati, Srbi i Bugari, kojima je sila turska prekinula razvoj

historijski, imadu za to tamno i čemerno doba života svoga naroda u ova dva zbornika Fermendžinova najbolje i najpouzdanije gradivo.

Prema smjeru i sastavu ovih dvaju djela jest i treće mu rukopisno djelo: Acta Croatiae ecclesiastica, koje će takodjer naša akademija u svoje vrijeme objelodaniti u „Starinama". Ovaj svezak neće biti onoliko zanimiv, koliko ona dva već objelodanjena njegova druga. Spomenici govore lih o samostanima, o kojima imamo i od drugud spomenike. Ipak će biti i u Acta Croatiae dosta lijepih prinosa za kulturne prilike XVII. vijeka.

Uz ova glavna djela najbolje pristaje: Chronicon observantis provincia Bosna argentina ordinis S. Francisci Seraphici, Starine XXII. 1—67. Ova opsegom mala, sadržajem znatna radnja zasvjedočuje velik trud. Preko četrdeset rukopisa iz Gyöngyeša, Kološvara, Broda. Dubrovnika, Karlsburga, Budima, Pešte, Sutjeskoga, Dubočca, Zagreba, Kremnice, Baje, a dvadesetak iz raznih rimskih arkiva dadoše gradivo za ovaj „Chronicon".

Većinom su to ljetopisi samostana, a svakom ljetopisu kazuje se doba postanka, kazuju se pisci, ako se znadu, i ocjenjuje se najkraće vrijednost i znatnost ljetopisa. K tomu se sve znatne vijesti dopunjuju i ilustriraju vijestima zabilježenim u štampanim djelima. Upotrebio je preko pedeset štampanih zbornika i rasprava. Ova radnja može se reći da je osnovna za povjest franjevačkoga reda, pravi putokaz za izpitače crkvene povijesti. A kako je red franjevački dospio i razvio se u Bosni u burno vrijeme, i širi se u burna vremena, biva njegovo kretanje preznatno i za političku povjest. U ovoj kronici naznačeno je sve kretanje i širenje franjevačkoga reda bosanske provincije u Podunavlje i u sve zemlje južno-slavenske izmed crnoga i jadranskoga mora. Željeti bi bilo,

da se nadje koji sretnik, pa da ovaj „Chronicon" što više proširi. Siguran temelj već imade.

Nadalje priopći: Prinos za život Gjurgja Križanića svećenika i kanonika zagrebačke biskupije. (Starine XXLIII., str. 210.—229.) Danas svaki trag života velikoga panslaviste sedamnaestoga vijeka zanima učeni slavenski svijet. Fermendžin dokazuje, kako je prvu iskru burnomu i čudnomu Križanićevu životu dao napredak unije kod Malo-Rusa koncem 16. i početkom 17. vijeka. Za to donosi i neštampana pisma samoga Križanića. Ova radnja pogledom na ideju sjedinjenja crkava dopunjuje drugu: O. Rafo Levaković i Vlasi u Hrvatskoj god. 1641. (Starine XX. strana 22.—32.) Još ljepše se dopunjuje sa trećom radnjom: „Izprave god 1578.—1671. tičuće se Crne gore i Stare Srbije" (Starine XXV., str. 164.—200.), gdje se Srbi utiču pod okrilje pape rimskoga i voljni su ga priznati za glavu crkve.

Ovaj znameniti pokret u slavenskom svijetu u prvoj poli sedamnaestoga vijeka rodio je i živu potrebu novoga tiskanja crkvenih hrvatskih knjiga. Za ispitivanje toga predmeta doprinese naš o. Euzebije spis: „Listovi o izdanju glagolskih crkvenih knjiga i o drugih književnih poslovih u Hrvatskoj od g. 1620. do 1648." (Starine XXIV., str. 1.—40.) Hrvatski književnik o. Franjo Glavinić pokrenuo cijelu stvar tako živahno i krepko, da je sam car Ferdinand II. odlučio osnovati tiskaru za slavenske knjige. Ta tiskara prodje u Rim, gdje je došlo do štampanja. To se i prije znalo, ali cijeli razvitak ovoga pitanja biva iza ovih pisama jasan. I opet skače na površinu svom snagom svojom energični umnik o. Rafael Levaković, taj još neocijenjeni pokretač velikih i vratolomnih ideja u slavenskom svijetu, uz njegova druga ne manje znamenita biskupa Tomka Mrnavića.

Prošle godine (1896.) bio o. Euzebije od velikoga rada tako onemogao, da su ga liječnici poslali u domovinu. Za dva tri mjeseca vraćao se u Rim s gotovim rukopisom posljednjega sveska „Annales Minorum“ da ga preda u štampu. U to ime imao se naseliti u Quaracchi, gdje je tiskara reda. Za tri mjeseca objavi mi, da je od svoga dolaska u Quaracchi više u krevetu, nego li na nogama. Liječnici da ga gone kući. „Oko uskrsa polazim u Rim, da poberem ono malo moje robice pa idem na oporavak kući“. Anale nije doštampao. Govorio mi je da je dospio do konca 17. vijeka, a dalje da se i ne može. Za 18. vijek neka svaka provincija napiše svoju povjest. „U Rimu bih rado ostao — govorio mi — dok se svrši reforma franjevačkoga reda. Po mom mnijenju imao bi se red više posvetiti propovjedaonici i ispovjedaonici, u obće imala bi se iskati veća radinost“. Kako je to dovršeno i koliko je on sudjelovao, niti toga ne znam. Vratio se iz Rima vas slomljen i za kratko vrijeme izdahnuo u samostanu našičkom 25. juna god. 1897., na dan srca Isusova, kako je dva dana prije svojoj braći u samostanu i prorekao.

O. Euzebije bio je član naše akademije od g. 1890. a suradnik već nekoliko godina prije. Svojim radom ispunja jednu do njega osjetljivu prazninu. Davši na svjetlo premnoge spomenike o radu i nastojanju franjevačkoga reda od najstarijih vremena do osamnaestoga vijeka u cijelom jugoslavenstvu, digao nam koprenu sa spomenika, do kojih valjda nijedan svjetovnjak ne bi mogao dospjeti. I u narodno-crkvenom pogledu pomogao je narodu hrvatskom i u samom Vatikanu, kako je samo mogao ugledni historik franjevačkoga reda a skromni i sveti franjevac, koji je gorio ne samo za slavu crkve nego i za sreću svoga naroda. Slava mu!

---

5. Uspomeni Matije Valjavca.

Čitao u sjednici historičko-filologičkoga razreda Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti dne 15. ožujka 1898.

PRAVI ČLAN DR. AUGUST MUSIĆ.

Životopis svoj do ženidbe (g. 1864.) napisao je na molbu profesora Fr. Levca Valjavac* sam, a priopćio ga je omissis omittendis isti prof. Fr. Levec u svom lijepom toplo pisanom članku „Matija Valjavec" u Knezovoj knjižnici „Matice slovenske" sv. II. god. 1895. (str. 163. i d.) U ovoj autobiografiji crta nam Valjavac svoj život, poglavito svoje đakovanje, veoma živo i za nj tako karakteristično, da ničije pero ne bi bolje pogodilo karakteristike njegova interesantnoga bića, a k tomu prikazuje tadašnje školske i književne prilike slovenske tako zanimljivo, da sam se upravo teško odlučio iz nje ovdje navesti samo najglavnije momente.

Matija Valjavac rodio se dne 17. veljače 1831. na Srednjoj Beli u Kranjskoj (dva sata nad Kranjem u preddvorskoj župi) od seljačkih roditelja, koji su osim njega imali još devetero djece. Njegova je kuća imala vulgarno ime Kračman (pri Kračmanu), pa s toga se i naš Matija često potpisivao Kračmanov. Sam spominje, da je kao dijete osobito volio svoju babicu (materinu mater), koja mu je pripovijedala svakojake pripovijetke. Ona je, kao što sam priznaje, i probudila u njega ljubav za narodne umotvorine. Krasno se sjeća svoga djetinjstva u pjesmi „Sanje" (Slovenski Glasnik 6. sv. god. 1860. str. 129. i d.), gdje između ostaloga kaže:

* Sam se pisao slov. Valjavec, hrv. i **Valjavec** i **Valjavac**.

Tam gori bila sobica je naša,
Za nas otroke in za staro mater.
Ki ž njo zvečer in zjutraj smo molili,
Premaljali molitve starodavne,
Ki jih je toliko na pamet znala,
Da vsak dan tedna druge smo molili,
In bile tak so mične in pobožne,
Da kmalu sem in rad se jih naučil;
Tu gori nam je pripovedovala
Tak lepe mične vsakovrstne storje
Al od svetnika kterega legendo:
Od svetega Matija, kak odsekal
Očetu ino materi je glavo,
Od svetega Mihela, kak je prišel
Pred sveto nebo duše vagovávat,
Od svetega Tomaža, kako v sodec
Zabil je smrt in sedem let jo ječal.
Da sedem let ljudje nič niso mrli,
Od svete Jedrti, kak so ji miške
Napredena vretena oglodale;
Al druge svetne bajeslovne priče:
Kak Rojenice hodijo prisojat,
Kak Védomec gozdove preletava,
Kak Veles krave varuje in brani
In o Mihelovem s planine goni;
Al kake norce znal je Korant briti,
Kakó se je v nebesa svete zmuzal,
Da zdaj je med izvoljenimi v raju,
Da moja mati, to od nje zaznavši,
Na pustni predvečer še vedno moli:
Še 'n očenaš in češčeno Marijo
Svetemu Korantu na čast in slavo,
Ki bode jutri njega god in praznik.

In ko sedeli smo na vrtu v senci,
Okoli nas so rožice cvetele
In te smo brali, v vence povijali,
Nad nami pa so ptički raznovrstni
Prepevali si vsak na svoje grlo
In mati nam razlagala je pesmi.

Od svetega Duhá jo kos prepeva,
Kalin pa žvižga svet'ga Avguština.
Pod unim le orehom v hladni senci
Učila je poznavati me črke:
Poglej jo tole, ta je kot očala,
Ki devljejo na nos jih stari oče,
Kedar popoldne ob nedeljah svetih
Beró od mlajšega Tobija storjo
Al pa kdaj od Svetinove družine.
Tej črki, viž jo tukaj, *g* se pravi.
In koj za njo, poglej jo, viž jo, ta le,
Ki kakor stol je starega očeta,
Kedar na njem sedijo pri obedu,
Poglej jo dobro, tej pa *h* se pravi.
In tak prispodabljaje naučila
Me v kratkem več je kot učitelj v letu.
In tamle kraj potoka sem postajal
Na večer, ko zahajalo je solnce.
Srcé za njim je tako hrepenelo,
Da plezal na vrhunce sem drevesom,
Da dalje bi ga videl ino gledal,
Želé, da nikdar bi ne zatonilo;
In ko zašlò je to stran že za gore,
Še gledal za odsvitom sem na Storžec.
In ko odlesk od tod je tudi zginil,
Poslal sem naših njiv škrjanca kvišku,
Da gostolé se dvignil je nad goro
In solncu nesel lahko noč od mene,
Ki po odlesku ptičku na perotih
Odzdravilo mi lepo lahko noč je.

U pučku školu poslali su ga roditelji u Kranj, kojega se opet krasno opominje u idili „Zorin in Strlina“. Gimnaziju je počeo polaziti god. 1842. u Ljubljani. Suučenici su mu bili od Slovenaca, koji su djelovali u Hrvatskoj: Ivan Trdina i Franjo Bradaška. Od učiteljâ spominjao se osobito ugodno Martinjaka, koji mu je bio učitelj u 5. i 6. razredu. U već pomenutoj pjesmi „Sanje“ kaže o njemu:

Ti nisi branil biti nam Slovencem,
Le vsajal si ljubezen domovine
V mladostna srca kljubu protusilstvu,
Jezika sram te našega bilo ni,
Zatajal nisi svojega naroda
Takrat, ko bil je greh Slovenec biti
In kazen je stopala za tem grehom.
Kako smo z vedrih lic ti brali radost,
Ko je napočil časek blage nade,
Da se narodom narodnost bo dala.
To bil je lep čas, ali samo časek,
Svetloba meteora kratkotrajna,
Ki le gostejša tma za njo nastane.

Kad je svršivši peti razred iz Ljubljane došao kući na praznike, nađe oca mrtva. Ovaj potresni događaj spominje u pjesmi „Tako je bilo“ (Slovenski Glasnik 5. svez. god. 1860. str. 102.) ovako:

— Imel sem dobre klase,
Pa sem bil ves vesel,
Pa sem zato do doma
Priživižgal in pripel.

Domá so pač veseli,
Se mene veselé,
Skoz okno vidim sveče,
Na mojo čast goré.

Vesela pride mati
Mi prot na vežni prag,
Ne more govoriti
Veselja solznih srag.

Podam ji desno roko,
Žvižgaje grem navspred;
Al' mati se ne gane,
Ne gre za mano v sled.

K očetu v hišo žvižgam,
Vesel ko v zraku tič,
Sred svetlih sveč gorečih
Me čaka on — mrlič. — —

Pa nisem se zajokal,
In nisem se solzil,
Na glas sem se zasmejal,
Ko da bi z uma bil.

Ki videli so mene
In slišali moj smeh,
Popala jih je groza,
Od mene šli so v beg. — —

Da mene bil umél bi,
Nobeden ni bil tak,
En sam le me umél je:
Učitelj Martinjak.

In on, ko se preselil
Je kmal v nebeški kras,
Očetu mi je nesel
Od srca pravi glas.

Kad je došao u 7. razred, stane ga mučiti misao, kako su ga roditelji dali u školu sa željom, da bude svećenik, a on nema za to nikakve volje. Ova ga je misao tako mučila, da je izgubio volju za školu i pošao kući. I sve nastojanje njegova tetka, koji mu je bio i skrbnik, da bi ga sklonio na povratak u školu, ostalo je uzaludno, dok mu nije obećao, da ga ne će siliti, da pođe u svećenike. Ali dok je do toga došlo, prošla je i školska godina, i Valjavac je izgubio godinu. Došavši iznova u 7. razred našao se među novim drugovima, od kojih spominjem pokojne profesore Sebastijana Žepića i Josipa Marna. Ujedno se pobrinuo, da što zasluži, jer je u jednu ruku vidio, da mati teško na nj troši, a u drugu je ruku htio da što uštedi za Beč. Tako se pored instrukcije u pokojnoga Bleiweisa najmi, da pomaže popunjavati Vodnikov rukopis njemačko-slovenskoga rječnika. Ovaj je rječnik poslije izišao pod natpisom: „Deutsch-slovenisches Wörterbuch, herausgegeben auf Kosten des hochwürdigsten Herrn Fürstbischofs von Laibach Anton Alois Wolf, Laibach 1860." u dva dijela, a konačno ga je redigirao M. Cigale.

Načinivši god. 1851. maturu odluči poći u Beč, da sluša filologiju. Materi i skrbniku to dakako nije bilo pravo, ali ih je nastojao umiriti mjesni kapelan vrijedni Lovro Pintar. U Beč pođe sa svojim drugom Žepićem. Žepić je htio da ostanu u Gracu, ali Valjavac nije dao govoreći: „Pođimo samo u Beč; ako valja da od gladi poginemo, da poginemo barem dalje od domovine". A na gladovanje morao je biti spreman, jer je sa sobom ponio za čitavu godinu ciglih 50 for., ponajviše ušteđenih od onoga, što je u Ljubljani zaslužio.

U Beču je Valjavca i Žepića dočekao Trdina, koji je bio već godinu dana ondje; on im je našao i stan te su sva trojica zajedno stanovali. Valjavcu se naskoro

nasmijala sreća: dobio je instrukciju u privatnom institutu Fuhrmannovu, gdje mu je između ostalih bio učenik veliki germanista Wilhelm Scherer. A osim toga stao je sa svojim drugovima Trdinom i Žepićem na slovenski prevoditi poznatu Goffinovu knjigu za društvo sv. Mohora. Tako su sva trojica razmjerno dobro živjeli. U trećoj godini prije Božića Valjavac oboli te pođe u bolnicu, ali dan prije nego li je imao zdrav izići iz bolnice, prihvate ga se kozice, jer je ležao u sobi do kozičavih. Za vrijeme bolesti zastupao ga je u Fuhrmannovu institutu Žepić. Ali nesreća je htjela, da je jedan od njegovih učenika na koncu prvoga semestra dobio drugi red. Fuhrmann je za to krivio Valjavca, što je ovoga tako boljelo, da mu je odmah otkazao službu. Ali s tim je sam pao u veliku nevolju, iz koje ga je izbavilo to, što mu je Miklošić dao nešto zaslužiti i što ga je Grysar vladi preporučio za seminarsku nagradu. Također je Valjavac poslao Bleiweisu zbirku svojih pjesama, kojima je dodao prijevod od nekoliko psalama za to, da mu ih Bleiweis ne bi odbio (kao što sam kaže). Za te mu je pjesme nakladnik Giontini dao 30 for. (Pjesme su štampane god. 1855. s natpisom: Pesmi, zložil Matija Kračmanov Valjavec, v Ljubljani 1855.) Tako je napokon mogao svršiti i trijenij.

U to zapita Trdina, koji je bio već godinu dana suplenat u Varaždinu, u ime tadašnjega inspektora Jarza Valjavca i Žepića, bi li htjeli da budu i oni u Varaždinu namješteni za suplente. Obojica prihvate ponudu tim radije, što im se reklo, neka se ne nadaju, da bi mogli dobiti službu u slovenskim krajevima. I tako budu i Valjavac i Žepić u početku školske godine 1854./5 postavljeni za suplente u gimnaziji varaždinskoj. Učiteljski je ispit Valjavac načinio 11. oktobra g. 1855 iz slovenskoga i latinskoga jezika; ispita iz grčkog jezika nije

pravio nigda, jer mu ga po tadašnjima propisima nije trebalo praviti, a sam kaže, da preko onoga, što se zahtijevalo, nije nigda htio ništa službeno da radi. Ali učio je u Beču dakako i grčki (kod Bonitza). Pravim je učiteljem gimnazijskim bio imenovan 28. prosinca 1855. U Varaždinu se Valjavac i oženio, i to 27. siječnja g. 1864., s kćerju geometra Bertom Ott, s kojom je u uzornom braku živio do smrti i imao 9 djece, 8 dječaka i 1 djevojku; od njih su 4 dječaka umrla u prvoj mladosti.

U Varaždinu je Valjavac djelovao 22 godine kao vrstan učitelj i marljiv sabirač narodnih umotvorina. U početku školske godine 1876./7. bude premješten u gimnaziju zagrebačku, gdje je službovao sve do 14. siječnja 1891., kad je bio umirovljen uz izraz potpunoga priznanja za dugotrajno u svakom obziru revno i uspješno službovanje.

Odmah kako je Valjavac došao u Zagreb, izabrala ga je Jugoslavenska akademija svojim članom dopisnikom (20. studenoga 1876.), a za tri godine i pravim članom (21. studenoga 1879.) U Akademiji je za vrijeme svoga boravka u Zagrebu koncentrirao sav svoj rad. On nije samo bio jedan od najplodnijih članova, što ih je Akademija igda imala, nego je god. 1893. iza odlaska Vojnovićeva preuzeo i tajničke i knjižničarske poslove, dok nije bio u glavnoj skupštini od 12. prosinca god. 1893. izabran tajnikom i knjižničarom. Ali kako je iza smrti nezaboravnoga Račkoga tajnika zapao veći teret, a Valjavac je već onda ozbiljno pobolijevao, zahvali se u skupnoj sjednici od 15. srpnja godine 1894. na tajništvu, ali zadrži knjižničarsku službu, koju je obavljao sve do smrti. Knjižnicu je popisao gotovo svu, koliko je još nije bilo popisano; a toga je bilo mnogo, jer je akademičkoj knjižnici upravo u to vrijeme pri-

pala knjižnica Bogovićeva i knjižnica Račkoga. U opće je čitavu knjižnicu uredio, kako je uza svoje slabo zdravlje najbolje mogao. Za tim je stao prepisivati katalog. Napokon je odlučio velik dio duplikata i sastavio im alfabetski popis, koji se po zaključku Akademije stao štampati još za njegova života.

Osim naše Akademije izabralo ga je za njegove književne zasluge i Srpsko učeno društvo svojim članom dopisnikom, a Antropologično društvo u Beču svojim pravim članom (13. studenoga g. 1883.).

Posljednjih je godina Valjavac očevidno tjelesno propadao. Mučila ga je bolest u želucu, za koju, dok je bila u zametku, nije mnogo mario, a kad se stao liječiti, bilo je kasno. Ipak joj je njegova krepka konstitucija uz nešto ferijalnoga počinka, na koji bi pošao svake godine, odolijevala godine i godine. Nekoliko je puta bolest, koja se napokon pokazala kao želudačni rak, navalila tako jako, da smo se bojali za njegov život, ali uz požrtvovnu njegu njegove brižne supruge oporavio bi se opet. Da nije toliko sjedio i radio, da je više počivao i kretao se u prirodi, možda bi bio svoj život produžio još za neko vrijeme. Ali Valjavac nije poznavao počivanja. I kad je prošle zime bolest opet žestoko navalila, nije ga sva liječnička vještina, sva brižna njega dobre supruge i kćeri mogla oteti smrti. Za čas se činilo, da je njegovu sinu Julijanu, liječniku, pošlo za rukom, da i ovaj put spase dragoga oca. Ali ova je nada trajala samo čas. Bolest je navalila iznova. Valjavac je trpio velike muke. Napokon je dne 15. ožujka u polak devet sati na večer blago i mirno izdahnuo.

Valjavac je bio visok koštunjav čovjek, u srednjim godinama više krupan nego mršav. Duguljastu je glavu pokrivala crna kosa; ispod ovisckoga čela virile su do-

broćudne tamne oči; a izrazite energične crte lica gubile su se pod okratkom crnom bradom. Po svemu je bio pravi tip sina kranjskih planina. Naravi je bio živahne. Lako se raspalio, ali se lako i umirio. Ali uz to je bio izvanredno ustrajan, što potvrđuje čitav njegov literarni rad, kao i to, što mu nije dosadilo ono, što je jedan put napisao, i po više puta prepisati, ako je imao što poispravljati, samo da bi mu rukopis bio čist i čitljiv; a imao je veliko, okruglo, veoma čitljivo pismo. Nasilje je teško podnosio, ali razlozima je bio svagda pristupan. Ćudi je bio vesele; rado se šalio i smijao; ni koje krupnije nije htio da zašuti, ako mu je baš došla na jezik. Velikoga društva nije volio, ali u uskom krugu prijateljâ ćutio se svagda ugodno. U takom se krugu rado razgalila čitava njegova iskrena i bezazlena duša. Iskrenost bila je u opće jedna od glavnih crta njegova značaja. Društvene je forme poštovao do granice, do koje ih je mogao složiti s razboritošću, a što je bilo preko toga, za to nije mnogo mario. Svojim je učenicima bio strog, ali pravedan učitelj. Mlađe je učenike često nastojao i šibom prisiliti na veću marljivost. U opće je pak učenicima svojima ostao u ugodnoj uspomeni, te se rado sjećaju vremena, kad im je Valjavac bio učitelj. Kolegama je svojima bio iskren, vjeran i uslužan drug. Osobito je godilo mlađima, što se nije prema njima vladao kao stariji prema mlađima, nego kao vršnjak prema vršnjacima. S ove ga je strane, kao i s drugih vrlo dobro karakterizirao gosp. profesor J. Starè u Ljubljanskom Zvonu od god. 1897. str. 279. i dalje. A što da kažem o njemu kao suprugu i ocu? Briga za porodicu bila je najglavnija briga njegovih zrelih godina, a da ta briga nije bila laka, vidi se po tome, što mu je porodica bila velika, a plaća dosta skromna. Posljednjih je godina imao samo jednu želju, da bi prije

smrti vidio oskrbljenu svu djecu. I ispunila mu se ova želja. Još nekoliko dana prije smrti načinio je najmlađi njegov sin časnički ispit. To je bila posljednja radost Valjavčeva u životu.

Literarno je Valjavac počeo raditi vrlo rano. Prva je njegova pjesma (Seničica) štampana u Novicama g. 1848. Spjevao ju je kao đak 6. razreda. A radio je sve do svoje smrti, dakle punih 49 godina. Podijeliti se pak može taj rad na tri periode, od kojih prva ide do njegova namještenja u Varaždinu, druga do premještenja u Zagreb, a treća do smrti. U prvoj je periodi njegov rad poglavito beletrističan (pjesnički), u drugoj pretežno folklorističan, a u trećoj znanstven. U prvoj periodi piše slovenskim, u trećoj gotovo samo hrvatskim, u drugoj što hrvatskim što slovenskim jezikom.

Što se pjesničkoga rada njegova tiče, on je osim pomenute zbirke pjesama svoje pjesme priopćivao u časopisima, poglavito u Bleiweisovim Novicama i u Janežićevu Slovenskom Glasniku. Ali toga je toliko, da ne mogu ni misliti, da bih se ovdje na sve obazreo. Najpotpuniji (ali ipak nepotpun) popis pjesničkoga rada Valjavčeva podao je pokojni njegov prijatelj J. Marn u svom Jezičniku sv. XXX., str. 7. i d , a ocijenio ga je vrlo dobro profesor Fr. Levec l. c. str. 187.—201. Za lirske pjesme kaže Levec. „Neko djetinje, nedužno veselje za lijepu prirodu, pravo milosrđe za mučene životinje, poglavito za mile ptice, istinita pobožnost i iskreno domoljublje, navlastito čežnja za udaljenim gorenjskim zavičajem glavna su čuvstva, koja nam se otkrivaju u njegovim pjesmama“. Manje je u njima zastupano erotično čuvstvo. Ali glavna je snaga Valjavčeva u epskim pjesmama.

Valjavac je spjevao nebrojeno pjesama na temelju narodnih pripovijedaka. Ovamo idu poglavito njegove

legende. U tome Valjavcu među Slovencima nema premca. Izvrsno je umio pogoditi narodni duh i narodnu dikciju. I jezik mu je narodan. Gdjegdje bih ipak rekao da je upotrebio koju riječ ili oblik, koji jamačno ne bi bio nigda upotrebio, da nije bio jezikoslovac. U tome mu se događalo, kao i Levstiku, s kojim se i inače u koječemu slagao. Iz životinjskoga je kruga uzet predmet pjesmama „Vojska z volkom in psom", „Volk Rimljan" „Osel kralj zverin". Sve su dobro uspjele, a osobito prva spjevana u heksametrima (štampana u Slov. Glasniku god. 1861. str. 111.—119.) Još se živo sjećam, s kolikom sam je slašću negda kao đak na pamet učio. To je bez sumnje jedna od najboljih Valjavčevih pjesama.

Veće su pjesme „Zora in Solnca", pripovedna pesem v treh delih" (izišla u Janežićevu Cvetju iz domačih in tujih logov, 33. sv., god. 1866.) i idila „Zorin in Strlina". Prvoj je sadržaj u kratko ovaj: Kad su jednom Turci udarili na Kranjsku i podsjedali grad nekoga vlastelina, koji je imao dvije kćeri Zoru i Suncu, neki seljački mladić, koji je ljubio Zoru, a njega nije ljubila Zora, nego Sunca, sakupi četu te protjera Turke. Ali jednomu je Turčinu ipak pošlo za rukom te je ugrabio Suncu. Na to dođe u grad Španjolac Don Almiro, kojemu se Zora svidi, te je uzme za ženu i odvede sa sobom u Španiju, gdje je bila sretna. U to dođe do nje glas o ljepoti sultanice Zaire u Carigradu, koja je kršćanka, te Zora zaište od svoga muža, da je izbavi. Don Almiro pođe doista u Carigrad te dovede kući Zairu. Ali Zaira je tako lijepa, da je Zora postala ljubomorna. Na svu sreću dođe i onaj mladić, koji je Zoru ljubio, na putu u Compostelle k Zori, koja se od osvete zaljubi u nj. Ali ovaj mladić prepozna u Zairi Suncu, i tako se

sve razjasni, a mladić vjenča Suncu. Pjesma se završuje ovako:

Privede vse na Kranjsko tir,
Na Kranjskem bil je velik pir,
Junak se s Solnco je poročil,
Nad hiši dve se je zobločil
Veselja lok, nebeški mir.

Kao što se vidi, predmet nije baš osobito zanimljiv ni nov, ali se pjesma ipak lako čita, a to je pjesnik postigao tim, što je i ovdje umio pogoditi narodni duh i narodnu dikciju. — Zanimljiv je predmet drugoj od pomenutih pjesama. Zorin se i Strlina sprijatelje u djetinjstvu. Zorin pođe u grad u školu, a Strlina ostane kod kuće. Tako se nijesu vidjeli nekoliko godina. Za to je vrijeme Strlina postala krasna i vrlo pobožna djevojka, a Zorin je izgubio svu vjeru. Došavši kući na praznike pođe u crkvu, gdje vidi Strlinu, kako prima sv. pričest. Taj ga prizor tako gane, te spozna, da nije vrijedan toga anđela, pa pobjegne iz crkve i iz svoga zavičaja za uvijek. Krasno riše pjesnik suprotivštinu između nemira Zorinova i nebeskoga mira u anđeosko čistoj duši Strlininoj. U ovoj se pjesmi nalazi i već spomenuti krasni opis grada Kranja.

Od prijevoda Valjavčevih valja spomenuti bar ove: Sin divjine, dramatična podoba u 5 dejanjih, po Halmu poslovenil M. V. 1850. — Iz Vergilijeve Eneide II. st. 1—197. (Slovenska Bčela 1853,). — Iz Homerove Odiseje I. (Glasnik slov. slovstva 1854.). — Čveteri veki ali dobe sveta, po Ovidiju poslovenil M. V. (Koledarček 1856.). — Ifigenija v Tavridi, zložil Goethe, poslovenil M. V. (program gimnazije varaždinske 1856.; prijevod je Valjavac načinio još kao svršeni šestoškolac, ali ga je poslije preradio). — Sofoklov Ajant žaloigra, iz grščine poslovenil K. M. V. (Cvetje iz domačih in tujih logov 1862.). — K tomu dolazi još mnogo manjih stvari.

Posljednje su pjesme Valjavčeve (ako se ne varam) štampane u Zori od g. 1872.

Pod kraj svoga života Valjavac je, ponajviše na Levčevo nagovaranje, odlučio izbor svojih pjesama spremiti za novo izdanje. Ali ih nije htio da ostavi u onom obliku, u kojem ih je prvi put štampao. Poglavito mu je bilo stalo do čiste rime. Negda je poput drugih pjesnika slovenskih držao, da se mogu sricati riječi, kao „kolô“ i „nesó“, jer se u pismu jedna i druga svršuje na (naglašeno) „o“. Ali izgovara se prva riječ „kolû“, a druga „nesuó“. Po izgovoru dakle ove riječi ne čine čiste rime (isp. što sam o tom piše u Radu knj. 132. str. 212.—213.). Sve takove rime nastojao je Valjavac iz svojih pjesama ukloniti pa zamijeniti ih čistim rimama, n. pr. „kolô — lepô“ (izg. „kolû — lepû“). A da bi se svagdje pokazao i izgovor onoga vokala, koji se sriče, prihvatio je one dijakritične znakove, koje je upotrebio profesor Pleteršnik u svom slovensko-njemačkom rječniku. Tako je Valjavac preradio znatan dio svojih pjesama, ali usred toga posla zatekla ga je smrt. Ipak novo izdanje njegovih pjesama nije s njim pokopano. Za nj se zauzeo profesor Levec, te valja očekivati, da će narod slovenski naskoro dobiti priliku, da se Valjavčevim pjesmama nasladjuje onako, kao što se nasladjivao u vrijeme, kad ih je pjesnik pjevao.

Za vrijeme svoga boravka u Varaždinu bavio se Valjavac najviše sakupljanjem folklorističke građe. To je radio još i prije kupeći narodne pjesme i pripovijetke po okolici svoga zavičaja, koje je priopćivao u različnim časopisima. Ali došavši u Varaždin puklo mu je novo široko još neobrađeno polje, koje je s veseljem stao obrađivati. Kupio je svakovrsnu građu: narodne pripovijetke, pjesme, običaje, vjerovanja itd. A kupio ju je ili sam idući od sela do sela ili preko svojih učenika, koje je

poticao na sakupljanje i davao im naputke. Krasan uspjeh, koji je ovjenčao Valjavčevo nastojanje, mogao bi još i danas poticati naše profesore i učitelje, da bi se dali na takav veoma zaslužan rad. Plodove svoga truda priopćivao je Valjavac u različnim časopisima slovenskima: u Novicama, u Glasniku, u Zori, u Vestniku, u Slovenskom Narodu, u Kresu i t. d. pa u Izvješću varaždinske gimnazije (od god 1875.), kao što je pobilježeno u Marnovu Jezičniku l. c. i u spomenutoj Levčevoj monografiji (str. 203.) God. 1858. izdao je čitavu knjigu narodnih pripovijedaka s natpisom: Narodne pripovědke skupio u i oko Varaždina M. K. V., u Varaždinu 1858. Knjiga se iz početka, kao što sam kaže, slabo kupovala, te Valjavac nije mogao ni štamparskih troškova namiriti; s toga se zakleo, da ne će više nijedne knjige štampati na svoj trošak. Ali malo po malo rasprodala se čitava naklada, te je Valjavac doživio radost, da se njegova knjiga naštampala i po drugi put (u Zagrebu 1890. troškom Dioničke tiskare). Da se prikupi sva ili makar samo najznatnija folkloristička građa Valjavčeva, bilo bi je nekoliko takovih knjiga. A dobro bi bilo, da se prikupi, jer kako je kojekuda razasuta, jedva je tko može poznati i proučiti čitavu. Mnogo je toga ostalo i u rukopisu, te bi se možda štogod dalo upotrebiti za „Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena“, što ga izdaje naša Akademija.

Za posao oko sakupljanja folklorističke građe bio je Valjavac sposoban, kao rijetko tko. Niknuvši iz prostoga naroda, on je smisao za ono, što je narodu milo, ne samo usisao s materinim mlijekom, nego umio i sačuvati nepomućen do posljednjega daha svoga života uza sve to, što se inteligencijom uzdigao visoko nad narod. Ovo tanko čuvstvo za ono, što je doista narodno, što li nije, što je doista karakteristično za narodni govor

i mišljenje, što li nije, pomoglo mu je kod redakcije ne samo one građe, koju je sam sakupio, nego još više one, koju su mu drugi dali. U jednom i u drugom obziru Valjavac je nalik na velikoga Vuka, što je najljepša pohvala, koja mu se može izreći.

Od članaka, u kojima je proučavao narodno mišljenje i vjerovanje, neka ovdje spomenem bar jedan, i to onaj „O rodjenicah ili suđenicah" u Književniku od g. 1865.

Na prijelazu k znanstvenomu radu Valjavčevu valja spomenuti njegovu raspravu: „Proben des Slovenischen, wie es um Predvor in Oberkrain gesprochen wird, ein Beitrag zur slavischen Dialektenkunde" u izvješću gimnazije varaždinske g. 1858., u kojoj je podao gramatiku svoga materinskoga dijalekta uz osam narodnih pjesama spjevanih u istom dijalektu.

Pravu priliku, da radi na znanstvenom polju, našao je Valjavac istom u našoj akademiji. Još u Varaždinu napisao je raspravu štampanu u 35. knjizi Rada (1876.) str. 50.—135. „Novoslovenski komparativ prema staroslovenskomu glede na formaciju", u kojoj razlaže formaciju komparativa u slovenskom jeziku i u kajkavskom dijalektu hrvatskoga jezika (po njegovu: u kranjskoj, u ugarskoj i u hrvatskoj slovenštini). Svoju raspravu završuje riječima: „Sravni li se kajkavština s hrvaštinom, vidi se, da ima ona formaciju komparativa sasvim slovensku; osnovan bo joj je komparativ na raširenoj tvorci, da je dakle ta točka jedan od dokaza, kojim se sa znanstvenoga gledišta kajkavština pribraja slovenštini".

Došavši u Zagreb napisao je raspravu štampanu u 51. knjizi Rada (1880.): „Imperfekat kako se tvori u staroj slovenštini i prema njoj u hrvaštini ili srpštini pak u kajkavštini". U njoj dokazuje, da imperfekat nije mogao postati onako, kako misli Miklošić (Sitzungsberichte der k. Akad. d. Wiss., philos.-hist. Cl., sv. 77.

str. 5.—30.), — i to tako, da bi npr. oblik „pletêhъ“ bio pravi imperfekat, a oblik „pletêahъ“ postao analogijom —, jer u tri panonsko-slovenska spomenika (u zografskom evanđelju, u suprasaljskom kodeksu i u Assemanovu evanđelju) ima 9 puta više onakovih imperfekata, kaki je „pletêahъ“, nego onakovih, kaki je „pletêhъ“. On sam misli, da je imperfekat „pletêahъ“ stariji i postao tako, da je k tematskoj osnovi „plete-“ prionulo „ê“ (cf. vêdê, grč. eol. ϝοίδη-μι), a onda od „pleteê+hъ“ postalo „pletêahъ“. U 57. knjizi Rada (1881.) na str. 234.—235. u članku „K tvorbi imperfekta u slovjenštini“ (obazirući se na moju raspravu štampanu u Izvješću gimnazije zagrebačke 1879./80.) ispravlja svoju misao tako, da je k „plete-“ prionulo ono „ja“, kojim postaju iterativni glagoli (n. pr. da - ja - ti), pa onda od „pleteja+hъ“ postalo „pletêahъ“. Ni ovako ispravljena misao Valjavčeva nije se pokazala sretna. Ali zasluga njegova ostaje, da je istaknuo slabu stranu Miklošićeve teorije.

U 81. knjizi Rada (1886.) str. 218.—219. u članku „Ostatak optativa u staroj slovenštini“ priopćio je jedno znatno otkriće, da je na ime u Geitlerovu Sinajskom psaltiru u psalmu VII. 5. grčko ἀποπέσοιμι prevedeno „otъpadêmъ“, što je očito 1. sing. optativa.

U knjigama Rada 85. (1887.) str. 34.—120., 86. (1887.) str. 1.—75., 89. (1888.) str. 25.—60. štampana je njegova opsežna rasprava „Kako je rabila riječca „črez“ (novoj) slovenskoj knjizi do prije 50 godina“. Što ga je na ovu raspravu potaklo, kaže sam u uvodu: „Ova toli neznatna poraba u knjizi hrvatskoj udari mi u oči s toga, što je u slovenštini toli u kranjštini koli u hrvatskoj kajkavštini veoma opsežna, pa me potače na ovu monografiju, ne toliko da stvar samu iscrpem, koliko da pokažem opsežnu porabu u slovenštini i u hrvatskoj kajkavštini“.

Što „črez“ tako često dolazi u kranjskoj knjizi, tomu pisac nalazi uzrok u tome, što su njemački uzgojeni pisci mislili, da treba svako njemačko „über“ prevesti „črez“. U samoj se pak raspravi pokazuje najprije, kako se „črez“ upotrebljava kao prijedlog, i to s akuzativom i s genitivom (samo u ugarskoj slovenštini), a onda, kako se upotrebljava kao prislov. Rasprava je bez sumnje zaslužna, ali ne bi bila manje zaslužna, da se nije toliko oduljila.

U raspravi „O prijevodu psalama u nekijem rukopisima hrvatsko-srpsko-i bugarsko-slovenskijem“ štampanoj u 3 knjige Rada: 98. (1889.), 99. (1890.), 100. (1890.) ispoređuje Valjavac prijevod psalama hrvatske recensije iz 5 glagolskih brevijara, 3 psaltira srpske recensije i 2 psaltira bugarske recensije (što se sve nalazi u arkivu Jugosl. akademije) s Geitlerovim Sinajskim psaltirom, te nakon svestrana, upravo minuciozna proučavanja dolazi do resultata, da je staroslovenski prijevod psalama načinjen samo jedan put, i to po grčkom tekstu. Taj je prijevod (i to prijepis stariji od sinajskoga) za Hrvate udešen samo jedan put i ispravljen po latinskom tekstu. Za pravoslavnu crkvu udešavalo je staroslovenski prijevod više ljudi, koji su znali grčki (isp. Rad, knj. 100. str. 37.). Napokon dodaje pisac razlike između glagolskih i ćirilovskih psaltira i primjere teksta svih triju recensija. Ovo je jedna od najboljih i najuspjelijih radnja Valjavčevih.

U 96. knjizi Rada štampana je rasprava profesora Dra. T. Maretića: Hrvatskosrpski adverbi na „ice, ce, ke“, u kojoj pisac najprije navodi sve takove adverbe, što ih je Vuk zabilježio, a onda otklanja Miklošićevo tumačenje, po kojem bi to bili upravo genitivi načina, jer slavenski jezici ne poznaju genitiva načina, pa pokazuje, da su takovi adverbi potekli od prepozicionalnih

izraza, kao n. pr. iz prvice (ìsprvicê; cf. isprva), bez obzirce ili bez obzirke (bezobzìrcê, bezobzìrkê; cf. bëz obzîra). Na ovu je raspravu nadovezao Valjavac u svojoj raspravi: Adverbi na „ski, ske, ke, ce, ice“ u Kajkavaca — u 101. knjizi Rada (g. 1890.), u kojoj nastoji spasti Miklošićevu teoriju tako, da genitive sing. „ryby, dušę“ drži upravo za lokative, a lokativ može značiti i način. A onda navodi obilje takih adveraba iz kajkavskoga dijalekta. U 102. knjizi Rada (1890.) u bilješci: „K zadnjemu članku u prednjoj knjizi Rada“ (str. 241.) ispravlja svoju misao tako, da genitivi „ryby, dušę“ nijesu upravo lokativi, nego instrumentali. Ni jedna ni druga misao Valjavčeva ne će imati velike vrijednosti (odbija je i V. Oblak u Jagićevu Archivu XIII. str. 606. i d.). Rečeni su adverbi jamačno postali onako, kako je razložio g. Maretić. Ali Valjavčeva zasluga ostaje, da je iznio primjere za takove adverbe iz dijalekta kajkavskoga.

Najživlji interes naš pobuđuju Valjavčeve studije o akcentu u jeziku slovenskom i u kajkavskom dijalektu jezika hrvatskoga, koje su pod natpisom „Prinos k naglasu u (novo) slovenskom jeziku“ štampane u 26 knjiga Rada (od g. 1878. do g. 1895.), a zapremaju preko 1900 strana ili do 120 štampanih tabaka. U tima je studijama obrađen akcenat svih flektiranih vrsta riječi, i to: 1. akcenat u ženskih supstantiva na *a* (Rad knj. 43. 44.); 2. akcenat u muških supstantiva (Rad knj. 45. 46. 47. 48.); 3. akcenat u supstantiva srednjega roda (Rad knj. 56. 57.); 4. akcenat u supstantiva ženskoga roda na suglasnik (Rad knj. 60.); 5 akcenat u glagola, i to: a) u prezentu (Rad knj. 63. 65. 67. 68. 71. 73. 74. 76. 77. 93. 94.), b) u imperativu (Rad knj. 102.), c) u infinitivu i u supinu (Rad. knj. 105.), d) u participima (Rad knj. 110. 118.), e) u imperfektu

(Rad knj. 118.), f) u aoristu (Rad knj. 118.); — 6. akcenat u adjektiva (Rad knj. 119. 121.); 7. akcenat u pronomina (Rad knj. 121.); 8. akcenat u numeralija (Rad knj. 121.). Za svaku vrstu riječi istražuje ne samo, kaki im je akcenat u normalnom obliku (kod nomina i pronomina u nominativu, a kod glagola u prezentu), nego i kako im se akcenat u fleksiji mijenja. K tomu hoće da obuhvati čitavo područje (novo) slovenskoga jezika u tri glavna dijalekta njegova, koje on zove: kranjština, ugarska slovenština i kajkavština. Ovi se izrazi u tima studijama neprestano ponavljaju. Napokon hoće da obuhvati sve te dijalekte ne samo u sadašnjosti, nego i u prošlosti. S toga vadi primjere ne samo iz današnjega živoga jezika narodnoga, nego i iz knjiga sve od 16. vijeka ovamo. Da bi se vidjelo, kako je zadaća, koju je Valjavac sebi zadao, bila golema, neka se uzme na um, kako je čitav taj jezik, koji Valjavčeve studije obuhvaćaju, dijalektički upravo razdrobljen, i kako se nepouzdano bilježi akcenat u knjigama. Svakako bi Valjavac bio bolje učinio, da je nastojao prikazati akcenat samo onih predjela toga jezičnoga područja, koje je sam dobro poznavao, i to svaki napose. I to je mogao prikazati, koliko se iz različnih pisaca doznaje za akcenat onoga govora, u kojem su pisali, ali za svakoga pisca ili za pojedine grupe pisaca napose. K tomu valja na um uzeti, da mu onda, kad je počeo pisati, čitava osnova još nije bila posve jasna, te su se studije o akcentu i protiv njegove volje preko mjere otegle; zato se pod kraj i opaža neka žurba, koja potječe od želje, da već jednom dođe na kraj. Ali uza sve to ostaju te studije dragocjene, veoma znatan p r i n o s (kao što ih je i sam nazvao) za poznavanje akcenta onoga jezičnoga područja, kojega se tiču, i rječit dokaz izvanredne marljivosti i ustrajnosti Valjavčeve. I s pot-

punim je pravom vrijedni drug Valjavčev u izučavanju slovenskoga akcenta o. Stanislav Škrabec o njima mogao kazati, da su djelo, kakoga nema nijedan drugi jezik slavenski i po svoj prilici u opće nijedan jezik na svijetu (Cvetje z vrtov sv. Frančiška 1895, 7. sv.).

Samo mimogred spominjem, da imaju Valjavčeve studije i leksikalnu vrijednost, jer se u njima pojedine riječi iz pisaca (često bez potrebe) citiraju s čitavim kontekstom. Pa tako ih je doista već upotrebio profesor M. Pleteršnik u svom slovensko-njemačkom rječniku. Napokon ne smijem prešutjeti, da je Valjavac od 118. knjige „Rada“ (1894.) dalje promijenio natpis svojim studijama. Dok ih je prije zvao „Prinos k naglasu u (novo) slovenskom jeziku“, zove ih od onda „Prinos k naglasu u novoj slovenštini i u hrvatskoj kajkavštini“. On se i dalje jednako obazire na kajkavski dijalekat, ali ga više ne zove slovenskim, nego hrvatskim. Uzme li se na um, da je negda (u raspravi o komparativu u Radu knj. 35.) i sam dokazivao, da je kajkavski dijalekat upravo slovenski, i toliko vremena držao ga za slovenski, nema sumnje, da rečena promjena u natpisu studija o akcentu pokazuje i promjenu u njegovu mišljenju. I Valjavac, koji je gotovo čitav svoj vijek držao Kajkavce za Slovence, uvjerio se napokon, pošto je njihov jezik proučio bolje od ikoga, da ima Daničić pravo, kad kaže (u Diobi slovenskih jezika str. 6.), da oni, koji Kajkavce pribrajaju k Slovencima, pribrajaju ih protiv njihove volje, protiv njihova osjećanja i protiv samoga jezika njihova, koji koliko bi mogao biti slovenski toliko i nije.

Među radnjama Valjavčevima štampanima u Radu, a napose kod radnja o akcentu valja spomenuti i jednu radnju, koju Valjavcu više nije bilo suđeno da vidi štampanu, jer je izišla istom ovih dana u 132. knjizi Rada. Natpis joj je: „Glavne točke o naglasu knji-

ževne slovenštine". U njoj hoće da pokaže svezu slovenskoga akcenta s praslavenskim, koji nastoji rekonstruirati iz štokavskoga, čakavskoga i ruskoga. Ovo je najznatnija njegova radnja o slovenskom akcentu i jedna od najboljih njegovih radnja u opće. U njoj jo izložen resultat njegovih mnogogodišnjih studija i udaren solidan temelj daljemu istraživanju.

U Starinama javio se Valjavac dva puta. U 17. knjizi (1885.) priopćio je „Razgovaranje meju papistu i jednim luteranom stumačeno po Antone Senjanine, štampano u Padove miseca setembra po Gračioze Perkačine godišće 1555." po prijepisu Š. Ljubića iz eksemplara, koji se čuva u Markovoj knjižnici u Mlecima. U Nastavnom Vjesniku V. str. 374—375. dokazuje F. Bučar, da je Anton Senjanin pseudonim za Vergerija Istranina.

U 20. i 21. knjizi Starina (1888. 1889.) objavio je svoju opširnu studiju o Trnovskom tetrajevanđeliju, ćirilovskom rukopisu bugarske recensije iz 13. vijeka, koji se čuva u arkivu Jugoslavenske akademije. Tu prikazuje on čitavu gramatiku toga spomenika i ispoređuje ga od riječi do riječi s Marijinskim četveroevanđeljem, što ga je izdao V. Jagić; napokon podaje i primjere iz njega. I ovaj je zaslužni rad rječit dokaz besprimjerne marljivosti Valjavčeve (isp. V. Oblaka u Jagićevu Archivu XIII. str. 241. etc.).

U kolekciji Starih pisaca hrvatskih izdao je u 17. knjizi (1889.) zajedno s profesorom P. Budmanijem „Djela Jurja Barakovića", kojima je napisao i uvod o životu i djelima pjesnikovima. U 18. knjizi iste kolekcije (1891.) izdao je „Pjesni razlike Dinka Ranjine" i opet napisao uvod o životu i pjesmama D. Ranjine. Napokon je u 20. knjizi Starih pisaca (1893.) izdao „Crkvena prikazanja starohrvatska 16. i 17. vijeka", i to 14 prikazanja iz dva rukopisa Jugoslavenske akademije, o kojima govori u uvodu.

Među „Posebnim djelima“ Jugoslavenske akademije nalazimo od Valjavca „Kolunićev zbornik, hrvatski glagolski rukopis od god 1486.“ (izd. g. 1892.) I ovaj se rukopis čuva u Jugoslavenskoj akademiji. „Kolunićev“ nazvao ga je pak izdavač za to, što ga je prepisao žakan Broz Kolunić. Rukopis sadržava korizmene propovijedi i raspravu o sedam smrtnih grijeha. Valjavac je izdao čitav rukopis u latinskoj transkripciji i isporedio ga od riječi do riječi s dva druga rukopisa, od kojih je u jednom isto, kao u prvom, a u drugom isto, kao u drugom dijelu Kolunićeva zbornika. Tomu je dodao popis tuđih riječi i imena ljudskih i geografskih.

I monumentalno djelo Jugoslavenske akademije: „Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika“ zahvatio je rad Valjavčev. Dok se kupila građa za nj, pripadao je Valjavac među najmarljivije sakupljače građe. A kad ga je Daničić stao obrađivati, uzeo je Valjavca za korektora, za što je zemaljska vlada na molbu Akademije Valjavcu umanjila broj sati u gimnaziji. Nakon smrti Daničićeve dao se Valjavac na nagovaranje Račkoga i sam na obrađivanje te je obradio riječi od „ćóga“ do kraja slova „ć“. Slučajno ga je zapala baš teška partija (riječi, koje se počinju sa „ć“). Ali on je i ovdje uradio, što je igda mogao.

Uza sav ovaj ne samo veoma obilni i razgranjeni, nego i veoma mučni znanstveni rad u našoj akademiji javljao se Valjavac svaki čas s manjim znanstvenim prinosima i drugdje: u Jagićevu Archivu, u Ljetopisu Matice slovenske, u Kresu i u Ljubjanskom Zvonu. Napose valja spomenuti bar to, da je god. 1893. stao u Ljubljanskom Zvonu priopćivati dodatke Pleteršnikovu slovensko-njemačkomu rječniku iz kajkavskih pisaca. Ovaj je posao nastavio i god. 1894. i 1895. i došao u alfabetičkom redu do riječi „klanjavec“.

*

Nešto njegova rada ostalo je još u rukopisu. Tako potpuno izrađeni dodaci Pleteršnikovu rječniku od početka slova „o“ do riječi „skončanje“. A osim toga početak velikoga kajkavskoga rječnika s primjerima iz pisaca, potpuno izrađen od početka do riječi „beštija“. — Da bi veliki akademički rječnik brže došao kraju, nagovorio je pokojni Rački Valjavca, te je stao obrađivati slovo „l“, ali se naskoro uvjerio, da ne može raditi paralelno s gosp. Budmanijem, jer su knjige, iz kojih je vađena građa za rječnik, u ovoga. Ipak je obradio sve riječi, koje se počinju s „la“, te bi ovaj rad mogao od koristi biti gosp. Budmaniju, kad dođe na tu partiju.

Tako je radio naš Valjavac i ostavio mlađima primjer rijetke ljubavi za svoje zvanje, kao i rijetke marljivosti i ustrajnosti. Kod tolikoga i tako mnogostrukoga rada pravo bi čudo bilo, da je u svačemu jednako uspio. Ali u sve, na što se godijer dao, uložio je svoje najbolje sile. Pjesme je pjevao samo glasom materinim, jezikom slovenskim. A sav je ostali njegov književni rad podijeljen među jezikom slovenskim i hrvatskim, ali tako, da hrvatski preteže. Tako je on služio i svojoj prvoj domovini Sloveniji, koja ga je rodila i odgojila, i svojoj drugoj domovini Hrvatskoj, gdje je našao sreću i legao na vječni počinak. S toga će mu i među Slovencima i među Hrvatima ostati trajan spomen kao pravomu narodnomu epskomu pjesniku slovenskomu, kao vrsnomu istraživaocu jezika i narodnoga života slovenskoga i hrvatskoga kajkavskoga, kao marljivomu ispitivaocu starih jezičnih spomenika hrvatskih. Trajan će mu spomen čuvati i naša akademija, za koju je toliko godina tako požrtvovno radio. S toga neka i ovom dvoranom, u kojoj se toliko puta čuo njegov glas, odjekne usklik: Slava Valjavcu!

VIII.

KNJIŽNICA

Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti

primila je g. 1897. (od 1. travnja do 31. prosinca) ove publikacije, i to:

A) u zamjenu:

Beč. Kais. Akademie der Wissenschaften.

Sitzungsberichte der philos.-hist. Classe Bd. 135. 136.

Sitzungsberichte der mathem.-naturw. Cl. Abth. I. Bd. 105. H. 8—10., Bd. 106. H. 1—3.

" IIa. Bd. 105. H. 7—10., Bd. 106. H. 1—4.

" IIb. Bd. 105. H. 8—10., Bd. 106. H. 1—6.

" III. Bd. 105. H. 6—10, Bd. 106. H. 1—5.

" Register zu Bd. 101—105.

Archiv für österr. Geschichte 83. 2., 84. 1. i Register zu 51—83.

A. Huber, Geschichte der Gründung u. der Wirksamkeit der k. Akad. d. Wiss. während der ersten 50 Jahre ihres Bestandes, Wien 1897.

Mittheilungen der prähistorischen Commission I. 4.

Denkschriften, philos.-hist. Cl. Bd. 45.

— Anthropologische Gesellschaft.

Mittheilungen XXVII. Band (1897.) 1—6. Heft.

— K. k. Central-Commission für Erforschung und Erhaltung der Kunst- und historischen Denkmale

Mittheilungen XXIII. Band (1897.). 1—4. Heft., XXIV. Bd. (1898.) 1. H.

— K. k. Geographische Gesellschaft.

Mittheilungen, Band XL. (1897.) No. 1—12.

— K. k. geologische Reichsanstalt.

Verhandlungen 1897. No. 1—18.

Jahrbuch XLVI. Bd. (1896.) 3. u. 4. Heft; XLVII. Bd. (1897.) 1. 2. H.

Beč. K. k. Grandmessungs Bureau.

Astronomische Arbeiten. VI. VII. VIII. Band (1894—1896.).

— K. u. k. Militär-geographisches Institut.

Mittheilungen 16. Bd. 1896.

— K. k. Statistische Central-Comission.

Oesterreichische Statistik Bd. 45, H. 2. 4.; 46, H. 4a.; 47, H. 3.; 48, H. 1. 2. 3. 4.

Berlin. Verein für Volkskunde.

Zeitschrift des V. f. V. VII. Jahrg. 1897. (H. 1—4.).

— Königl. preussische Akademie der Wissenschaften.

Sitzungsberichte 1896. No. 40 - 53., 1897. No. 1—25. 26—39.

Biograd. Kralj. srpska akademija.

Етнографички зборник II. (С. Тројановић, Старинска српска јела и пића, Б. 1896.).

Годишњак IX. (1895.).

Глас LIV., 1. разр. 19.

Споменик XXXII., 1. разр. 3.

— Profesorsko društvo.

Наставник, лист професорскога друштва, VIII. књ. (1897.).

— Statističko odijeljenje ministarstva narodne privrede.

Статистика краљевине Србије књ. 7. 9.

Попис становништва и стоке у Србији 1895.

Статистика цена пољопривредних производа 1890—1895.

Прилози за статистику Србије II.

Bordeaux. Académie de Bordeaux.

Actes 1893.

Brno. Matice Moravská.

Časopis Matice Moravské r. XXI. (1897.) seš. 1—4.

— Kk. Mährische Gesellschaft zur Beförderung der Landwirtschaft.

Centralblatt für die mähr. Landwirte 1896.

Budimpešta. Magyar tudományos akadémia.

Akadémiai Értesítes 1897., 85—96. füzet.

Mathematikai és természettudományi értesitő, 15 kötet, 1—5. füz.

At tiz parantsolatnac, Budapest 1897.

Archaealogiai Értesitő XVII. köt. (1897.), 1—5. szám.
Monumenta Hungariae historica, Diplomataria XXVIII.
Irodalomtörténeti közlemények VII. évf., 1—4. füz.
Athenaeum VI. évf. 2—4. szám.
Nyelvtudományi Közlemények XXVII. köt. 1—4. füz.
Hadtörténelmi közlemények X. évf. (1897.) 3. 4. füz.
Értekezések a társadalmi tudományok köréből XII. köt. 2. szám.
Elhúnyt tagjai fölött tartott emlékbeszédek IX. köt. 2. 3.
Monumenta comitalia regni Transylvaniae t. 20.
A magyar törvényhatóságok jogszabályainak gyüteménye IV. kötet 2. fele.
Mathematikai és természettudományi közlemények, 27. köt. 1. 2. szám.
Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában III. köt.
Értekezések a nyelv-és széptudományok köréből. XVI. köt. 10. szám.
Almanach 1898.

Budimpešta. Magyar kir. földtani intézet.
Földtani közlöny XXVII. köt. (1897.) 1—12. füz.
Mittheilungen aus dem Jahrbuche XI. Bd. 1—7. H.
Jahresbericht für 1894.
Mutató a magy. kir. földtani intézet.
4. Nachtrag zum Catalog der Bibliothek und allg. Kartensammlug der k. ung. geolog. Anstalt. 1892—1896. von J. Bruck.
Halaváts Gyula, A magyarországi artézi kutak története 1896.

— Magyar történelmi társulat.
Századok XXXI. (1897.) 1—10. füzet.

Budyšin. Maćica Serbska.
Časopis M. S. 1897. l. L. zeš. 1. 2.
Zapiski M. S. 1847—1897.

Bukurešt. Academia Romana.
Documente privitóre la istoria Românilor, vol. II. part. 5., vol. IX. part. 1., vol. X., supl. I. vol. II.
Analele, parte admin. t. 18. 19.
— memoriile sect. istor. t. 18.
Trei-deci de ani de domnie ai Carol I., t. I. II.

Chicago. Folk-Lore society.
The Folk-Lorist vol. I. No. 1—4.
International Folk-Lore Association.

Christiania. Kongl. Norske Frederiks Universitet.
J. Barth, Norrфnaskaller. Crania antiqua in parte orientali Norvegiae meridionalis inventa. Christiania 1896.
P. O. Schjфtt, Samlende Philologiske Afhandlinger. Christiania 1896.
Fauna Norvegiae. Bd. I. Phyllocarida og Phyllopoda ved G. O. Sars. Christiania 1896.

Christiania. Videnskabs-selskabet.
Forhandlinger 1895. 1896.
Skrifter 1895. 1896. (I. Mathem.-naturv. Klasse).

Černovice. K. k. Franz-Josephs-Universität.
Die feierliche Inauguration der akad. Behörden für 1896/7.
Verzeichnis der Vorlesungen im Sommersemester 1897.; im Wintersemester 1897/8.
Übersicht der akad. Behörden 1897/8.

Firence. R. Accademia della Crusca.
Atti 1896/7.

Frankfurt a. O. Naturwiss. Verein.
Helios 14. Bd. (1897.)
Societatum litterae X. (1896.) No. 7—12., XI. (1897.) No. 1—6.

Giessen. Oberhessischer Geschichtsverein.
Mittheilungen, neue Folge 6. Bd. (1896.)
(i 47 u godini 1896/7. izišlih akademičkih spisa.)

Göteborg. Stadsbibliotek.
Göteborgs Högskolas Arsskrift Bd. III. (1897.)

Göttingen. K. Gesellschaft der Wissenschaften.
Nachrichten (philol.-hist. Klasse) 1897. H. 1—3.; Geschäftliche Mittheilungen 1897. H. 1—2.

Gradac. Naturw. Verein für Steiermark.
Mittheilungen 1896.

Guben. Niederlausitzer Gesellschaft für Anthropologie u. Alterthumskunde.
Niederlausitzer Mittheilungen IV. Bd. 1—8. Heft.

Halle. Kaiserl. Leop.-Carol. Deutsche Akademie der Naturforscher.

Nova acta, Bd. 65. No. 3., Bd. 67. No. 2. 3.

Harkov. Харьковское истор.-филолог. общество.

Сборникъ т. 10.

— Общество испытателей природы при имп. харьковскомъ университетѣ.

Труды общества исп. прир. 1896. т. XXX.

Kazan. Физико-математическое общество.

Извѣстія II. сер., т. VI. Но. 3—4., т. VII. Но. 1.

— Императорскій казанскій университетъ.

Ученыя записки имп. каз. унив. 1897. кн. 1.

Kijev. Библіотека императорскаго университета.

Университетскія Извѣстія 1897. Но. 1—12.

Приложеніе къ Извѣстіямъ (Бунге, Курсъ химической технологіи вып. 3.).

Knin. Hrvatsko starinarsko društvo.

Starohrvatska prosvjeta, god. III. (1897.) br. 1—4.

Krakov. Akademija umiejętności.

Bulletin international 1897. (No. 1—10.)

Sprawozdania, tom II. (1897.) (No. 1—10.)

Rozprawy, wydz. hist.-filoz., ser. II. tom 9. 10. 11.

Rozprawy, wydz. filolog., ser. II. t. 10.

Archivum do dziejów literatury i oświaty t. IX.

Biblioteka pisarzów polskich 33. 34.

Burattiniego Miara powszechna.

Rocznik r. 1896 7.

Scriptores rerum polonicarum t. XVI.

Fr. Piekosiński, Rycerstwo polskie wieków średnich, t. I. II.

Acta rectoralia t. I. fasc. 4.

M. Federowski, Lud białoruski t. I.

Materyały antropologiczno-archeolog. t. II.

Sprawozdania komisyi fizyograficznej t. 32.

Kronstadt. Der mit der Herausgabe betraute Ausschuss.

Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt in Siebenbürgen Bd. I.—III.

Lavov. Towarzystwo historyczne.

Kwartalnik historyczny r. XI. (1897.) zesz. 1—4.

Lavov. Towarzystwo ludoznavcze.
Lud. t. I—III.

— Науковое товариство імени Шевченка.
Записки т. 1. 5—8. 15. 16. 17. 18. 19.
Збірник секції мат.-природопис.-лікарскої т. 1.
І. Верхратский, Начерк соматології.

Leipzig. K. sächsische Gesellschaft der Wissenschaften.
Berichte, philol.-hist. Classe 1896. No. 2. 3., 1897. No 1.
Berichte, mathem.-phys. Classe 1896. No. 5. 6., 1—4.
Abhandlungen, philol-hist. Classe.
Abhandlungen, mathem.-phys. Classe XXIII. No 6., XXIV. No. 1.
Sachregister der Abhandlungen u. Berichte, mathem.-phys. Cl.

Liège. Société royale des sciences.
Mémoires, tome 19.

Ljubljana. Matica slovenska.
Letopis Matice slovenske za l. 1896.
S. Rutar, Trst.
K. Glaser, Zgodovina slov. slovstva III. del.
Štrekelj, Slovenske narodne pesmi II.
Knezova knjižnica III. zv.

— Muzejsko društvo za Kranjsko.
Izvestja 1897. (VII.) seš. 1—6.
Mittheilungen 1897. (X.) 1—6. Heft.

London. The royal society.
Proceedings of the royal society No. 369—381.

Lund. Sveučilište.
Acta universitatis Lundensis t. XXXII. (1896.), 1. 2.
Elof Tegnér, Lunds Universitet 1872—1897.

Mleci. R. Instituto Veneto.
Atti t. 54. disp. 5—10., t. 55. disp. 1. 2.
Programmi dei concorsi scientifici per 1897—1900.

Moskva. Московское математическое общество.
Математическій Сборникъ т. XIX., вып. 2. 3. 4.

München. K. bayerische Akademie der Wissenschaften.
Sitzungsberichte der philos.-philolog. u. hist. Classe 1896. H. 4., 1897. H. 1. 2. 3.

Sitzungsberichte der mathem.-phys. Classe 1896. H. 4., 1897. H. 1. 2.

Almanach für 1897.

München. Uredništvo časopisa „Prähistorische Blätter" (Dr. Julius Naue).

Prähistorische Blätter IX. Jahrg. (1897.) No. 1—6.

Napulj. Società Napoletana di storia patria.

Archivio storico per le provincie Napoletane, anno XXII (1897.), fasc. 1—4.

Archivio storico per le provincie Napoletane, Indice generale. Voll. 1—20.

Novi sad. Matica srpska.

Летопис књ. 189—192.

Odesa. Имп. новороссійскій университетъ.

Записки т. 70. 71.

Paris. Académie des inscriptions et belles-lettres.

Comptes rendus des séances t. XXV. (1897.) No. 1–6.

— Uredništvo časopisa „Mélusine" (H. Gaidoz).

Mélusine, tome VIII. No. 1—12.

— Ministère de l'instruction publique.

Bibliographie des travaux historiques et archéologiques t. III. livr. 1.

Bulletin du comité des travaux historiques et scientifiques 1895. 1896.

Bulletin historique et philologique 1895. No. 3. 4., 1896. No. 1. 2.

Bulletin archéologique 1895. 3. livr., 1896. r. 1. livr.

Revue des travaux scientifiques XV. No. 11. 12., XVI. No. 1—4. 5–9.

Procès-verbaux du comité d'instruction publique de la convention nationale publié par M. J. Guillaume t. III.

Comptes rendus du congrès des sociétés savantes de Paris 1896. Section des sciences.

Bulletin de la société d'anthropologie de Paris, tome VIII. (1897.) fasc. 1.

Petrograd. Имп. Академія наукъ.

Извѣстія т. V. Но. 3. 4. 5., VI. Но. 3. 4. 5., VII. Но. 1.

Византійскій Временникъ т. III. вып. 3. 4., IV. вып. 1. 2.

Записки, истор.-филол. отдѣл. т. I. Но. 1—6.
Записки, физ.-матем. отдѣл. т. I. Но. 2—8., V. Но. 2—5.
Mémoires t. 42. No. 14.

Petrograd. Имп. русское археологическое общество.
Записки т. VIII. вып. 1—4.
Саввантовъ П., Описаніе старинныхъ русскыхъ утварей, С.-Петб 1896.
Латышевъ, Сборникъ греческихъ надписей изъ южной Россіи, С.-Петб. 1896.
Рѣчь читанная 15. декабря 1896. Н. Веселовскимъ, С.-Петб. 1896.
Медали въ честь русскихъ госуд. дѣятелей изданы Ю. Б. Иверсеномъ, т. III., С.-Петб. 1896.
B. Dorn, Atlas zu Bemerkungen auf Anlass einer wissenschaftl. Reise in dem Kaukasus, St. Petb. 1895.
Н. Е. Бранденбургъ, Старая Лагода, С.-Петб. 1896.

— Имп. русское географическое общество.
Извѣстія т. 32. (1896.) вып. 5. 6.; т. 33. (1897.) вып. 1. 2. 3.
Записки по общей географіи т. 31. Но. 1., 33. Но. 2.
Отчетъ за 1896.
Протоколъ собранія троицкосавско - кяхтинскаго отдѣленія приамурскаго отдѣла имп. русскаго географ. общества 1895. Но. 8., 1896. Но. 1. 2. 4. 5.
Отчетъ о дѣятельности троицкосавско-кяхтинскаго отдѣленія etc. за 1896.
Ю. Талько-Грынцевичъ, Климатъ Троицкосавска-Кяхты, Иркутскъ 1897.

— Геологическій комитетъ.
Извѣстія геол. комитета 1896. т. 15. Но. 5—9., 1897. т. 16. Но. 1—2.
Русская геолог. библіотека за 1895.
Труды геол. комитета т. XIV. Но. 2. 4. 5.

— Геологическая часть кабинета Его Императорскаго Величества.
Труды т. II. вып. 2.

— Имп. С.-Петербургское Минерал. общество.
Записки, II. серія, часть 32., 34. 2. вып.
Матеріалы для геологіи Россіи т. 18.

Poreč. Società istriana di archeologia e storia patria.
Atti e memorie Vol. XII. fasc. 3. e 4., v. XIII. f. 1. e 2.

Poznanj. Towarzystwo przyjaciół nauk poznańskie.
Roczniki Towarzystwa p. n. p. t. XXIII., XXIV. zesz. 1. 2.

Prag. Česká Akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění.
Věstník r. VI. 1897. č. 1—9.
Bulletin international, sciences math. et nat. III. 1., IV. 1.
Bulletin international, médécine III. 1. 2.
Sborník světové poesie r. VI., č. 2—7., r. VII., č. 1.
Sbírka pramenův, sk. I. řada 1. č. 1. sk. II. č. 3
Archiv pro lexikografii a dialektologii, č. 1. sv. 2., č. 2.
Rozpravy tř. I., r. V. č. 3., r. VI. č. 1. 2. 3.
Rozpravy tř. II., r. VI. č. 1—3. 4. 5. 6. 7. 8. 9—12. 13. 14. 15. 16. 18—21. 23—29. 31. 32. 35.
Rozpravy tř. III., r. VI. č. 1. 2. 4.
Dr. J. Perner, Foraminifery vrstev bělohorských.
Spisy J. A. Komenského č. 1.
Historický archiv č. 10.
Ott E., Soustavný úvod ve studium nového řízení soudního, díl I. časť všeobecná.
Píč J. L., Archaeolog. výzkum ve středních Čechách.
Zaturecký A. P. Slovenská přísloví, pořekadla a úsloví.
Z. Winter, Děje vysokých škol pražských.
J. Perner, Studie o českých graptolitech, česť III. oddíl a).
J. V. Novák a A. Patera, Komenského Theatrum.
V. Flajšhaus, Knihy české v knihovnách švédských a ruských.

— Uredništvo Kroka (Fr. X. Prusík).
Krok r. XI. (1897.) seš. 1—10.

— Uredništvo časopisa „Český lid“ (Dr. Čeněk Zíbrt).
Český lid r. I—VI., VII. č. 1. 2.
Č. Zíbrt i Z. Winter, Dějiny kroje v zemích českých I. II. V Praze 1892—1894.
Č. Zíbrt, Jak se kdy v Čechách tancovalo, V Praze 1895.
— Skříček v lidovém podání staročeském, V Praze 1891.

— Jednota českých mathematiků.
Časopis pro pěstování mathem. a fys., XXVI. č. 1—5., r. XXVII. č. 1. 2.
Slavnost na paměť R. Descartesa, v Praze 1897.

Prag. Národopisná společnost českoslovanská.
Národopisná výstava českoslovanská v Praze 1895. seš. 20—25.
Národopisný sborník, sv. 1.

— Královska Česká společnost nauk.
Výroční zpráva za r. 1896.
Věstník, třída filos.-historicko-jazyková 1896.
Věstník, třida mathem.-přírod. 1896.
Tadra F., Kulturní styky Čech s cizinou, Pr. 1897.
Horák J., Z konjugace souhlaskové, Pr. 1896.

Rim, Accademia di conferenze storico-giuridiche.
Studi e documenti di storia e diritto, anno XVIII. (1897.), fasc. 1–4.

— R. Accademia dei Lincei.
Atti, classe di scienze morali etc., 1897., vol. V. parte 2. (1—12.)

Sarajevo. Uredništvo Glasnika zem. muzeja u Bosni i Hercegovini (K. Hörmann).
Glasnik zem. muzeja u B. i H. IX. (1897.) 1—4.

— Uredništvo „Nade“ (Kosta Hörmann).
Nada 1897.

Sibinj. Verein für siebenbürg. Landeskunde.
Archiv Bd. 27., H. 2. 3.
Jahresbericht für 1896/7.

Spljet. Uredništvo časopisa „Bullettino di archeologia e storia Dalmata“ (Fr. prof. Bulić).
Bullettino, anno XX. (1897.) No. 1—12.

Torino. R. Accademia delle scienze di Torino.
Atti vol. XXXII. (1896 7.) disp. 1–15.
Osservazioni meteorologiche fatte nell' anno 1896.

Toronto. The Canadian Institute.
Transactions No. 9 (octob. 1896.)
Proceedings, new series, No. 1. (febr. 1897.)

Turčianski Sv. Martin. Uredništvo časopisa „Slovenské Pohl'ady“ (Jozef Škultéty).
Slovenské Pohl'ady r. XVII. (1897.) soš. 1—12.

Upsala. Sveučilišna biblioteka.
Zoologiska Studier, Upsala 1886.

Geijer R., Upsala Universitet 1872—1897.
Bulletin of the geological institution of the univ. of Upsala vol. III. part. 1, No. 5.
Sveriges offentliga bibliotek, Accessionskatalog 11. 1896.
Upsala Universitets Arsskrift 1896.
31 komad doktorskih disertacija.

Varšava. Uredništvo časopisa „Ateneum“ (W. Spasowicz).
Ateneum, r. XXII., t. 1—4. (No. 1—12.)

— Имп. Варшавскій Университетъ.
Варшавскія унив. извѣстія 1897. 1—5.

— Uredništvo časopisa „Русскій филолог. вѣстникъ“ (А. И. Смирновъ).
Русскій филологическій вѣстникъ 1897. Но. 1—4.

— Uredništvo časopisa „Wisła“ (M. Arct).
Wisła t. XI. (1897.) zesz. 1. 2. 3.

Zagreb. Hrvatski pedagogijsko-književni zbor.
Napredak 1897.

— Pravničko društvo.
Mjesečnik g. XXIII. (1897.) br. 1—8.

— Kr. zem. statistički ured.
Publikacije kr. zem. statističkog ureda:
XIV. Prilozi statistici ratarske produkcije g. 1885—7.
XVII. Statistika ratarske produkcije g. 1888—92.
XIX. Glavni izvještaji o stanju usjeva itd. g. 3. 1895.
XX. Statistika građ. pravosuda g. 1883—94.
XXI. Glavni izvještaji o stanju usjeva itd. g. 4. 1896.
XXII. Glavni izvještaji o stanju usjeva itd. g. 5. 1897.

— Uredništvo „Hrvatske Domovine“.
Hrvatska Domovina 1897.

— Uredništvo „Narodnih Novina“.
Narodne Novine 1897.

— Uredništvo „Obzora“.
Obzor 1897.

— Uredništvo „Prosvjete“ (Vjekoslav Fleišer).
Prosvjeta 1897.

Zagreb. Uredništvo časopisa „Agramer Tagblatt“.
Agramer Tagblatt (od 1. srpnja do 31. prosinca) 1897.

— Uredništvo „Vijenca“ (Bartol Inhof).
Vijenac 1897.

— Uredništvo časopisa „Agramer Zeitung“.
Agramer Zeitung 1897.

B) na dar:

Programm des evang. Gymn. zu Hermannstadt 1895/6.

Carte géologique internat. de l' Europe, livr. II. (dostavila vis. kr. zem. vlada).

Журналъ министерства народнаго просвѣщенія (С. Петербургъ) 1897. (1—12.)

St. Novaković, Die Serben u. Türken im 14. u. 15. Jahrh., übersetzt von K. Jezdimirović, Semlin 1897. (štamparija J. Karamata u Zemunu).

Sbornik zakonah i naredabah valjanih za kraljevine Hrv. i Slav. 1897. kom. 1—22. i Našastnik k Sborniku za 1887—1896. od Stj. Kranjčića.

Матеріалы по исторіи и географіи Дисненскаго и Вилейскаго уѣздовъ Виленской губ. Изданіе А. Сапунова и кн. Друцкаго-Любецкаго, Витебскъ 1896.

A. J. Parczewski, Szczątki kaszubskie, Poznań 1896.

F. Salata, L' antica diocesi di Ossero e la liturgia slava, Pola 1897.

Dr. E. Muka, Za dušu a wutrobu. Zběrka basni a spěwow J. Wałtarja-Wósličanskeho. Budyšin 1897.

Dr. Ć. Truhelka, Slavonski banovci (iz Glasnika zem. muz. u B. i H. IX., 1.)

Stenografički zapisnici sabora kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije 1892—1897. sv. 5. (1896/7.) i Prilozi k stenogr. zapisnikom br. 1—27.

Izvještaj gimnazije u Sarajevu za g. 1894/5. i za g. 1895/6.

Н. О. Сумцовъ, Новая наука г. Бессонова, Кіевъ 1897.

Fr. Elezović, Carmina. Belgradi 1897.

Dr. O. Hovorka v. Zderas, Ueber einen bisher unbekannten endemischen Lepraherd in Dalmatien (Iz Archiva f. Dermatologie u. Syphilis.)

Dr. O. Kuntze, Geogenetische Beiträge, Leipzig 1895.

M. Lerch, Ze základů theorie funkcí elliptických (z Věstniku Česke Akademie r. V.)

Congrès géologique international, 7. session, Russie 1897., 2. 3. circulaire.

Бълг. м. гимназия въ Солунъ: годишенъ отчетъ на метеор. ст. за 1896.

Български Прегледъ (izdaje društvo „Общи трудъ" u Sofiji), год. IV. кн. 1—9.

Školski Vjestnik, stručni list zemaljske vlade za Bosnu i Hercegovinu (urednik Lj. Dlustuš), IV. (1897.) 1—12.

Archiv český, díl XV. (pokl. Zemský výbor království českého). Sněmy české od 1526. IX. (pokl. Zemský výbor král. č.)

Statistická knížka král. hlavního města Prahy za r. 1893. (pokl. Statistická kancelař kr. hl. m. Prahy).

Český časopis historický, vydavají J. Goll a J. Pekař, r. III. (1897.), seš. 1—6.

Verhandlungen der vom 15. bis 21. October 1896. in Lausanne abgehaltenen Conferenz der permanenten Commission der internat. Erdmessung.

Българска Сбирка излазя подъ редакцията на Стеф. С. Бобчевъ (Пловдивъ), год. IV. (1897.) кн. 1—10.

Fourteenth annual report of the board of trustees of the Public Museum of the city of Milwaukee, October 1. 1896.

Bulletin of the Agricultural esperiment station of Nebraska, vol. IX. article 2—4.

Argo, Zeitschrift f. Krainische Landeskunde (Red. A. Müllner), V. Jahrg. (1897.) Mo. 1—6.

Sprawozdanie c. kr. Rady szkolnej krajowej o stanie wychowania publicznego w roku 1895/6, we Lwowie 1896.

Sprawozdanie c. kr. Rady szk. kraj. o stanie szkół państwowych w. r. 1895/6., we Lwowie 1896.

Sprawozdanie c. kr. Rady szk. kraj. o stanie szkół średnich w. r. 1895/6., we Lwowie 1896.

Вѣстникъ Народного дома (Львовъ) год. 15. (1897.) ч. 2—4. 6—10. 12.

Литературный Сборникъ издаваемый Галицко-русскою матицею подъ ред. Б. А. Дѣдицкого, г. 1897. часть II.

Bollettino delle pubblicazioni italiane ricevute per diritto di stampa (Biblioteca nazionale centrale di Firenze) 1897. No. 265—288.

Museum Francisceum, Annales 1896. Brunae 1897.

Statistik des auswärtigen Handels des österreichisch-ungarischen Zollgebiets im Jahre 1895. Bd. I. III., — im Jahre 1896. Bd. II. (Statistisches Departement im k. k. Handelsministerium.)

V. Jagić, Vsih prorokov stumačenje hrvatsko. Vindob. Berol. 1897.

Пабирци из светске књижевности и светског искуства. (Прештампано из Народа), св. I. У Земуну 1897. (štamparija J. Karamata u Zemunu).

Izvještaj realke u Banjoj luci za g. 1896/7.

С. С. Бобчевъ, Сборникъ на българскитѣ гор. обичаи, Пловдивъ 1896.

St. Ciszewski, Künstliche Verwandschaft bei den Südslaven, Leipzig 1897.

Извештај српске гимназије у Новом Саду за 1896/7.

Observatorio meteor. de San Salvador: Observaciones 1897. febr., marzo, abril.

Program c. kr. gimnazije dubrovačke za g. 1896/7.
85.. Jahresbericht des Landes-Museums Johanneum über 1896.
XV. Izvještaj naut. škole u Bakru za g. 1896/7.
Българска центр. метеор. станция (София): мѣсеченъ бюл. 1897.
Izvješće gosp. i šum. učilišta u Križevcih za g. 1896/7.
Izvješće kr. realne gimnazije u Zagrebu za g. 1896/7.
Položajni nacrt grada Zemuna od Plavkovića (štamparija . J. Karamata u Zemunu.
Vid Vuletić-Vukasović, Corrispondenza archeologica fra Matteo Capor da Curzola e Pietro Nisiteo da Cittavecchia, Zara 1897.
С. В. Пѣтуховъ, О главнѣйшихъ направленіяхъ въ русс. лит. 18. і первой четверти 19. в., Юрьевъ 1895.
— О пессимизмѣ И. С. Тургенева, Юрьевъ 1897.
— Объ отношеніяхъ имп. Николая I. і А. С. Пушкина, Юрьевъ 1897.
— В. А. Жуковскій въ Дерптѣ, С.-Петб. 1897.
— Изъ бумагъ П. И. Шафарика и В. В. Ганки, Юрьевъ 1896.
E. Teza, Di un breviario glagolitico del quattrocento prime osservazioni, Roma 1896.
Сборникъ за народни умотворения, наука и книжнина, издава министерството на народното просвѣщение, кн. XIV. София 1897.
R. Horvat, Seljačka buna 1573., Sarajevo 1897.
— Ivan Korvin ban hrvatski, Zagreb 1896.
XII. Izvještaj gimnazije u Sarajevu g. 1896/7.
Codex diplomaticus comitum Károlyi de Nagy-Károly V.
Program c. kr. gimnazije u Spljetu za g. 1896/7.
Meteorologijska opažanja u Zagrebu g. 1897.
Programma dell' i. r. ginnasio di Zara 1896/7.

Govori izrečeni dne 19. listop. 1897. kod instalacije rektora za 1897/8. u kr. sveučilištu Franje Josipa I. u Zagrebu.

Hydrograph. Amt der k. u. k. Kriegsmarine in Pola, Gruppe III. Relative Schwerbestimmungen durch Pendelbeobachtungen 1. Heft, Pola 1897.

St. Bełza, W stolicy padyszacha, Warszawa 1898.

— W kraju tysiąca jezior, Warszawa 1897.

Ст. Новаковић, Копитару (говор), Београд 1897.

Ch. Hipman, Prague et les Tchèques I., Genève 1897.

A. Babić, Makarska I. dio, Spljet 1897.

Hochschul-Nachrichten 1896/7. No. 75. 77—84.

Записници Српског геолошког друштва год. VII. бр. 1. 2.

Izvještaj 3. glavne skupštine društva Bihać 30. prosinca 1896.

Die historischen staatsrechtlichen Verhältnisse Kroatiens u. Slavoniens zu Ungarn bis zum Jahre 1848. II. Wien 1866. (poklonio Stj. Pejaković).

Zapisnici skupština zastupstva slobodnoga i kralj. glavnoga grada Zagreba u god. 1897.

Časopisi:

Gimnastika 1897. br. 1—6.
Gospodarski poučnik u Zadru 1897.
Oestlicher Grenzbote u Zemunu. 1897.
Katolički list 1897.
Sport 1897.
Subotičke novine 1897.
Svjetlo u Karlovcu 1897.
Tjednik u Bjelovaru 1897.

C) Kupljene su ove publikacije:

I Diarii di Marino Sanudo, Venezia 1897. fasc. 206—215.

Ottův Slovník naučný seš. 246—275.

Literarisches Centralblatt 1897.
Archeografo Triestino, anno 1896. vol. XXI. fasc. I. 2., II.
Tabulae codicum manu scriptorum in bibl. palatina Vindob. vol. IX.
Archiv f. slav. Philologie XIX. 3. 4.
Zeitschrift des Vereins für Volkskunde VII. (1897.) H. 1—4.

IX.

RAZPRAVE I KNJIGE AKADEMIJSKE

izašle tiekom god. 1897.

---

a) Rad.

Knjiga CXXX. (razreda filologijsko-historijskoga i filosofijsko-juridičkoga XLVII):

Hrvatska plemena od XII do XVI stoljeća. Od *Vjek. Klaića.* Str. 1–85.

Putovanja po Balkanskom poluotoku XVI vieka. Od *dra. P. Matkovića.* Str. 86—181.

Vicko Dimitrija Volčić, Dubrovčanin, kartograf XVI vieka. Od *dra. P. Matkovića.* Str. 182—188.

Apollonova himna od god. 278 prije Isusa. Od *Fr. S. Kuhača.* Str. 189—238.

Knjiga CXXXI. (razreda matematičko-prirodoslovnoga XXIII.):

Nekoliko misli o definiciji i klasifikaciji plodova. Od *dra. Ant. Heinza.* Str. 1–9.

Geologija okolice Kutjeva. Od *dra. Drag. Gorjanović-Krambergera.* Str. 10–29.

Strugača i njezin zapadni nastavak. Od *dra. Drag. Gorjanović-Krambergera.* Str. 30—40.

Nov prilog teoriji Descartesova lista. Od *dra. K. Zahradnika.* Str. 41–62.

Prilog teoriji čunjosječica. Od *dra. K. Zahradnika.* Str. 63—71.

Klima grada Zagreba. Od *dra. A. Mohorovičića.* Str. 72—111.

Knjiga CXXXII. (razreda filologijsko-historijskoga i filosofijsko-juridičkoga XLVIII):

Književna obznana (djela M. Halanskoga: Южно-славянскія сказанія о Кралевичѣ Маркѣ itd.). Od *dra. T. Maretića.* Str. 1—47.

O metafizičkom sustavu Wundtovu. Dio drugi. O spoznanju. Od *dra. Antuna Bauera.* Str. 48—102.

Prvi uspoređivači sanskrita sa slovenskim jezicima. Od *dra. M. Murka.* Str. 103—115.

Glavne točke o naglasu kńiževne slovenštine. Od *M. Valjavca.* Str. 116—213.

Knjiga CXXXIII. (razreda matematičko-prirodoslovnoga XXIV):

Izomerije homologih vrsta parafina. (Sa skrižaljkom.) Od *S. M. Lozanića.* Str. 1—24.

Prilozi poznavanju ustnih česti Hymenoptera. Od *dra. Aug. Langhoffera.* Str. 25—94.

Kristalinsko kamenje serpentinske zone u Bosni. Od *dra. Miše Kišpatića.* Str. 95—221.

b) Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika.

Svezak 17. (Kamenosiv—Kipac). (Str. 801—960). Obrađuje *Pero Budmani.*

c) Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium.

Volumen XXIX.

Monumenta Ragusina: Libri Reformationum. Tomus V. Ann. 1381—1336. Collegit et digessit *Jos. Gelcich.* Str. V—VIII, 1—448.

d) Građa za povijest kńiževnosti hrvatske.

Kńiga I. Uredio *dr. M. Šrepel.* Str. III—V, 1—287.

Pripomenak. Od *dra. M. Šrepela.* Str. III—V.

Kńige Ovidijeve „od lika ļubenoga“ stumačene po Petretu Hektoroviću. Od *Šime Ļubića.* Str. 1—7.

Pismo Ivana Ungnada kraļu Maksimilijanu o ńemačkom predgovoru ćirilovskoga katekizma. Od *dra. Karla Schraufa.* Str. 8 i 9.

Latinske pjesme Junija Palmotića. Od *dra. M. Šrepela.* Str. 10—38.

Pavao Ritter Vitezović. Od *Rad. Lopašića*. Str. 39—55.
Pjesni Junija Rastića. Od *dra. M. Śrepela*. Str. 56—65.
List Đorđićev o otoku Mjetu. Od *dra. M. Śrepela*. Str. 66. i 67.
Baron Tamburlanovič. Od *dra. M. Śrepela*. Str. 68—84.
„Lina-Lieder" Petra Preradovića. Od *dra. M. Śrepela*. Str. 85—98.
Preradovićeva pisma (sto sedamdeset i šest ih). Str. 99—239.
Vrazova pisma (šest ih). Str. 240—250.
Pisma Janka Draškovića (šestnaest ih). Str. 251—269.
Pismo A. Mažuranića A. Kaznačiću. Str. 270—274.
Iz spomenice Mirka Bogovića. Str. 275 i 276.

e) Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena.

Svezak II. (Sa mnogo slikâ i glasovâ za pjevanje). Uredio *dr. Ant. Radić.*

Rasprave: Osnova za sabirańe i proučavańe građe o narodnom životu. Od *dra. A. Radića*. Str. 1—88.

Građa: Otok. Narodni život i običaji. Od *Josipa Lovretića* (i *Bartola Jurića)*. Str. 91—459.

Vjesnik: Kńiževne novosti. Od *dra. A. Radića*. Str. 462—509. Od uredništva. Str. 510—515.

f) Znanstvena djela za obću naobrazbu.

Knjiga I. *Rimski svijet na domaku propasti i Varvari* (Germani, Slaveni, Turani). Napisao *Natko Nodilo*. III—VIII, 1—314.

g) Ljetopis.

Svezak XI. Za godinu 1896. S nekrologom dra. Bogoslava Šuleka od *I. Torbara*. St. 1—200.

h) Posebna djela.

Gragja za neogensku malakološku faunu Dalmacije, Hrvatske i Slavonije uz neke vrste iz *Bosne, Hercegovine i Srbije*. Složio *Spiridion Brusina*. (Jezikom hrvatskim i franceskim). Sa 21 tablicom. V—XXI, 1—38. Dodatak st. 39—43.

X.

PREDPLATNICI

na publikacije akademijske za godinu 1887.

Arnold Franjo, kr. javni bilježnik u Zagrebu.
Arsenijević Vladan, profesor u Karlovcu.
Baron Gustav dr., sveučilišni profesor u Zagrebu.
Biblioteka c. kr. sveučilišna u Štajer. Gracu.
Biblioteka c. kr. sveučilišna u Lavovu.
Biblioteka kr. sveučilišna u Zagrebu.
Bojanić pop Vicko, župnik u Vrsniku na Hvaru.
Bosanac Stjepan dr., gimn. profesor u Zagrebu.
Breyer Mirko, posjednik u Križevcima.
Brusić fra Ljudevit, predstojnik samostana na Krku.
Bučar Franjo dr., gimn. profesor u Zagrebu.
Buratti-Vraniczany grofica u Zagrebu.
Cajnko Valentin, vjeroučitelj u Varaždinu.
Čitalačko društvo u plemićkom konviktu u Zagrebu.
Čitaonica hrvatska u Požegi.
Dakić Adam, učitelj u Županji.
Dojković Karlo, kanonik u Varaždinu.
Duboković vitez Nikola, načelnik u Jelsi na Hvaru.
Eskomptna banka hrvatska u Zagrebu.
Forko Franjo, župnik u Samoboru.
Fugger pl. Franjo, kr. veterinar u Zemunu.
Gavrančić Milovan dr., odvjetnik u Virovitici.
Gjenero Ivo, učitelj u Slanome kod Gruža.
Homotarić Vjekoslav dr., župnik u Tuhlju.
„Javor“ djačko literarno društvo u Osijeku.
Jellačić grof Gjuro, vlastelin i umir. podmaršal u Novimdvorima.
Kindlein Dragutin, prebendar u Zagrebu.
Knjižnica časnička 27. domobr. pukovnije u Sisku.
Knjižnica dominikanska u Dubrovniku.

Knjižnica kaptolska u Hvaru.
Knjižnica metropolitanske crkve u Zagrebu.
Knjižnica učiteljska niže franjev. gimnazije u Gučkoj gori.
Komercijalna banka hrvatska u Zagrebu.
Komora trgovačko-obrtnička u Senju.
Komora trgovačko-obrtnička u Zagrebu.
Krašković Ljudevit dr., odvjetnik u Vukovaru.
Kraus Friedrich S. dr., književnik u Beču.
Kukuljević pl. Božidar, vlastelin u Ivancu.
Laudenbach Josip dr., odvjetnik u Vukovaru.
Marcelić Josip dr., biskup u Dubrovniku.
Marić Dragutin, profesor i posjednik u Varaždinu.
Marjanović Luka dr., sveučilišni profesor u Zagrebu.
Mašek pl. Dragutin dr., liječnik u Zagrebu.
Maurović Milivoj dr., sveučilišni profesor u Zagrebu.
Mazzura Šime dr., odvjetnik i nar. zastupnik u Zagrebu.
Mikačić Dujam, općinski blagajnik u Splitu.
Miletić pl. Stjepan dr., intendant hrv. kazališta u Zagrebu.
Nakić Filip, biskup u Splitu.
Neumann Dragutin dr., odvjetnik u Osijeku.
Nikolić pl. Vladimir dr., veliki župan u Ogulinu.
Novaković Josip, profesor nadb. liceja u Zagrebu.
„Ožegovićianum“ biskupski konvikt u Senju.
Pletikapić o. Firmo, upravitelj župe u Našicama.
Pliverić Josip dr., sveuč. prof. i nar. zastupnik u Zagrebu.
Počina Roko dr., dušobrižnik bolnice u Arbanasima kod Zadra.
Poglavarstvo grada Dubrovnika.
Poglavarstvo grada Petrovaradina.
Poglavarstvo kr. i slobodnoga glavnoga grada Zagreba.
Poglavarstvo kr. i slobodnoga grada Zemuna.
Poglavarstvo trgovišta Vukovara.
Posilović Juraj dr., nadbiskup u Zagrebu.
Potočnjak Franko dr., narodni zastupnik u Zagrebu.
Pravničko društvo u Zagrebu.
Predsjedništvo c. kr. namjesništva u Zadru.
Preradović pl. Dušan, c. i kr. pomorski časnik u Pulju.
Ratković dr. Ivan, odvjetnik i nar. zastupnik na Rijeci.
Ravnateljstvo c. kr. velike gimnazije u Kotoru.
Ravnateljstvo c. kr. velike gimnazije u Dubrovniku.
Ravnateljstvo c. kr. velike gimnazije u Splitu.
Ravnateljstvo c. kr. velike gimnazije u Zadru.

Ravnateljstvo c. kr. velike realke u Splitu.
Ravnateljstvo c. kr. muškog učiteljišta u Arbanasima.
Ravnateljstvo c. kr. ženskog učiteljišta u Dubrovniku.
Ravnateljstvo kr. gospodarsko-šumarskog učilišta u Križevcima.
Ravnateljstvo kr. male realne gimnazije u Bjelovaru.
Ravnateljstvo kr. male realne gimnazije u Petrinji.
Ravnateljstvo kr. velike gimnazije u Gospiću.
Ravnateljstvo kr. velike gimnazije u Osijeku.
Ravnateljstvo kr. velike gimnazije u Požegi.
Ravnateljstvo kr. velike gimnazije na Sušaku.
Ravnateljstvo kr. velike gtmnazije u Varašdinu.
Ravnateljstvo kr. velike gimnazije u Vinkovcima.
Ravnateljstvo kr. velike gimnazije gornjogradske u Zagrebu.
Ravnateljstvo kr. velike realne gimnazije u Osijeku.
Ravnateljstvo kr. velike realne gimnazije u Rakovcu.
Ravnateljstvo kr. velike realne gimnazije u Senju.
Ravnateljstvo kr. velike realne gimnazije u Zagrebu.
Ravnateljstvo kr. velike realne gimnazije u Zemunu.
Ravnateljstvo kr. muške učiteljske škole u Osijeku.
Ravnateljstvo privatne franjevačke gimnazije u Sinju.
Ravnateljstvo srpske velike gimnazije u Sriem. Karlovcima.
Ravnateljstvo velike gimnazije u Sarajevu.
Ravnateljstvo više trgovačke škole u Osijeku.
Rožić Vatroslav, profesor u Zemunu.
Sabor kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije.
Samostan franjevački u Fojnici.
Samostan franjevački u Košljunu kod Krka.
Samostan franjevački u Livnu.
Samostan franjevački u Mostaru.
Sjemenište centralno bogoslovno u Zadru.
Sjemenište nadbiskupsko u Zagrebu.
Sokol Josip, blagajnik dioničke štedionice u Križevcima.
Suk Felix dr., kanonik u Zagrebu.
Šipuš Nikola, veletržac u Sisku.
Štambuk Ivan dr., liječnik u Jelsi na Hvaru.
Štedionica dionička u Križevcima.
Štedionica u Samoboru.
Štrekelj Karlo dr., sveučilišni profesor u Štaj. Gracu.
Tomašić pl. Nikola dr., sveuč. prof. i nar. zastupnik u Zagrebu.
Uredništvo časopisa „Dubrovnik“ u Dubrovniku.
Vidrić Lovro dr., odvjetnik u Zagrebu.

Vitezić Dinko dr., odvjetnik u Krku.
Vojaković Franjo, župnik u Zagrebu.
Vraniczany barun Dragan, vlastelin u Zagrebu.
Vraniczany barun Ljudevit, vlastelin u Zagrebu.
Vrgoč Josip, sveučilišni slušač u Zagrebu.
Vulović Srećko, gimnazijski profesor u Kotoru.
Zahar Ivan dr., odvjetnik i nar. zastupnik u Zagrebu.
Zbor duhovne mladeži u Djakovu.
Zbor duhovne mladeži u Senju.
Zbor duhovne mladeži u Zagrebu.
Zbor redovne mladeži bosanske u Pečuhu.
Žalac Božo, sveučilišni slušač u Zagrebu.
Žic Franjo, svećenik u Malom Lošinju.

Dobrotvori akademije, kojima se knjige iz zahvalnosti na dar šalju:

I. Hrvatska štedionica u Zagrebu.
Janković grof Julije u Kalksburgu.
Normann-Ehrenfelski grof Rudolf u Valpovu.

Izvanredna svečana sjednica

o svećeničkoj šestdesetgodišnjici

pokrovitelja jugoslavenske akademije preuzvišenoga gosp. biskupa

J. J. Strossmayera

dne 16. veljače 1898.

IZVANREDNA SVEČANA SJEDNICA

o svećeničkoj šestdesetgodišnjici pokrovitelja jugoslavenske akademije preuzv. gosp. biskupa **J. J. Strossmayera**

dne 16. veljače 1898.

1.

Pozdravna besjeda

predsjednika **Josipa Torbara**.

Gospodo akademici,

Visokoštovana skupštino!

Radujem se od srca, da Vas prigodom današnje krasne i po naš narod toli znamenite svečanosti u toli liepom broju odličnih lica u ovom hramu pozdraviti mogu. Dobro nam došli!

Dva mjeseca natrag imao sam čast s ovoga mjesta javiti Vam poruku, kojom je pozdravio i blagoslovio godišnju svečanu sjednicu našu preuzvišeni pokrovitelj; danas šaljemo mi njemu ne poruku nego iz dubljine srdaca naših iskrena čuvstva zahvalnosti i izraz najsmjernijega počitanja. Prije dva mjeseca prisustvovaše u duhu on našoj svečanoj sjednici; danas učestvujemo mi, a učestvuje s nama, o tom smo uvjereni ne samo savkoliki narod hrvatski, nego prisustvuju i ostala plemena bratinskih nam slovenskih naroda riedkoj svečanosti 60-godišnjega svećeničkoga zaredjenja preuzvišenoga našega pokrovitelja. Riedka, dà, preriedka svečanost; zato se u predubokoj zahvalnosti klanjamo previšnjemu Bogu, koji je s neizmjerne svoje dobrote ovakim darom hrvatski narod blagoslovio.

*

Ovom svečanom zgodom prelazi izpred nas liepi niz godina uzvišenog svečara, godina punih uspomena, od kojih su možda gdjekoje u njegovu plemenitu srcu ostavile žalac neugodnih osjećaja, ali su većim dielom okrunjene viencima plemenita i plodonosna rada, viencima obćenito priznanih zasluga za crkvu, milu nam domovinu i narod hrvatski — zasluga, koje će nepristrana poviest kulture i prosvjete zlatnim pismenima zabilježene za sva vremena sačuvati.

Iza kako je g. 1838. zaredjen svećenikom, bijaše čedan rad njegovih prvih svećeničkih godina, te se malo o njem spominjalo. Da se umni velikani izpromiešanih slojeva ljudskoga života pomole na vidjelo i svojim velikim umom tvorno zahvate u tečaj javnoga života, tomu treba svjetobornih pojava, zamašnih socijalnih, političkih i državnih potresa.

Takav bijaše velik evropski pokret g. 1848. Kad su uzbujali valovi ovoga pokreta donosili u priestolni grad Beč brojne deputacije slavenskih naroda, a medju njima znamenitu, veliku deputaciju hrvatsku, koje su si medjusobno izmienjivale bratska čuvstva i zavjeravale si medjusobnu pomoć, onda je mladi svećenik djakovačke biskupije, budući u Beču kod sv. Augustina dvorskim kapelanom, sried onih deputacija u svečanim sastancima svojim patriotizmom i govorničkim darom prvi krat javnu pozornost na se obratio. Stožeri stoljetnih socijalnih odnošaja su se drmali, truležni stupovi starih političkih i državnih uredaba su se rušili pod uplivom moćnoga novoga faktora, ideje narodnosti; a u takovu vijoru, gdje su uz političke i narodne ugroženi i crkveni interesi, treba muževa bistra uma, obsežna znanja, jake volje, koji će ugroženu ladju državnoga života u luku sjegurnosti privesti pomoći. Malenoj i ono doba slabo poznatoj Hrvatskoj trebalo je u ono uzkolebano

doba možda više, nego ikojemu narodu, takovih muževa. Da će Strossmayera, urešena ovakim duševnim sposobnostima, zapasti u javnom životu znatna uloga, o tom se dakako moglo nagadjati, nu da će postati epohalnim čovjekom, tako daleko um čovječji nije dopirao. Da je postao takov, o tom svjedoče ljetopisi našega vieka. Hrvatski narod ima najviše razloga hvaliti Božju promisao za ovu milost.

God. 1849. zasjedne preuzvišeni naš svečar na stolicu djakovačke biskupije. Tom zgodom otvorena je njegova darežljiva ruka hrvatskomu narodu. Ne ću da izbrajam znatne žrtve, koje je već onda položio na žrtvenik domovine; ja ću se, obzirući se samo na ovaj hram, gdje smo se sakupili, da mu na dan njegove slave odkrijemo čuvstva zahvalnosti i duboka počitanja, osvrnuti sa nekoliko rieči na nekoje dragocjene u ovom hramu pohranjene uspomene, koje hrvatski narod s imenom Strossmayera čuvstvom zahvalnosti za sva vremena vežu.

Deseti prosinca god. 1860. bijaše znamenitim, epohalnim danom za kulturnu poviest našega naroda. Taj dan položi on plemenitim darom od 50.000 forinti temelj *jugoslavenskoj akademiji.*

Veliki njegov um uhvatio je zgodno doba za podignuće ovakova zavoda. Nakon zlo izpalih pokusa sa absolutizmom počeše se narodi u monarkiji ozbiljnije gibati, napinjući svoje sile, kako će si svaki prema svojim narodnim potrebama u medjusobnoj takmici čim povoljniji narodni i politički položaj osjegurati. Za osjeguranje takova položaja treba da bude u narodu probudjena sviest i uzdanje u vlastitu svoju snagu, a takova uzdanja ne ima, ako „narodna knjiga“, kako biskup veli, „ne pronikne u sav narod, u sve njegove javne i sukromne odnošaje“. U tu svrhu će mu narodni zavod, akademija znanosti, dobro poslužiti. On ovaj zavod na-

mieni ponajprije interesima svojega, a preko ovoga interesima susjednih bratskih naroda. Osnivajući jugoslavensku akademiju, želio je biskup oko istoga zavoda čim više vrstnih sila jugoslavenske braće sakupiti. To mu je pošlo za rukom, jer odkad je akademija u život stupila, obogatiše njezine publikacije svojim vrstnim radom Slovenci, Srbi i Bugari, čim hrvatsko obilježje zavoda ne samo nije oslabilo, već se ojačalo i razširilo.

Jugoslavenska je akademija stupila svojim djelovanjem u život sa glavnicom od 200.720 for. Ovim novčanim sredstvima dali bi se, istina, liepi literarni podvati izvesti, nu za riešenje onih velikih kulturnih zadaća, koje su ovakim zavodima namienjene, nisu još ni iz daleka dovoljna. Uzmimo samo široko polje matematičko-prirodoslovnoga razreda, koje se u mnogim granama s nedostatka novčanih izvora moralo odgoditi do povoljnijega materijalnoga stanja akademije. A što tek da reknemo o četvrtom razredu, koji bijaše već kod osnivanja akademije na um uzet i za koji već danas narod ima toli obilate gradje; ali se otvorenje razreda s istoga razloga moralo odgoditi do boljih vremena. Nu i dosadanjim, premda obsegom ograničenim radom, smije akademija pred domaći i spoljašnji sviet s pouzdanjem stupiti tim većma, ako se na um uzme, da je ona medju akademijama naše monarkije jedina, koja je u svojem znanstvenom radu gotovo ograničena na prihode iz vlastite zaklade i na podpore, što ih uživa od svojega osnovatelja i dobrovoljnih prinosa naroda.

Jugoslavenska akademija je u život stupila, ne imajući vlastita krova, pod koji bi se zaklonila. I toj nevolji je Strossmayer doskočio.

Uz hrvatski narod, koji dubokim čuvstvima zahvalnosti današnji dan svetkuje, ima njegov stolni grad Zagreb osobito zahvalna povoda, da se obćenitom ve-

selju pridruži. Što bijaše grad Zagreb prije 60 godina? A što je danas? Uza sve nepovoljne obstojnosti i zapreke, s kojima se u svojem razvitku boriti ima, on se ipak od onoga doba potrostručenim brojem pučanstva, učevnim i prosvjetnim zavodima, vanjskim licem i socijalnim uplivom dignuo do zamjerne visine, te narod u nj kao srce svojega života svoje oči upire, i njim se ponosi. Da je Strossmayer k ovoj po cieli narod važnoj preobrazbi doprinjeo mnogo svietlih zraka, o tom čini govore.

Svratimo se ne za 60, nego samo za polak toliko godina na ovo mjesto, gdje se k ovoj narodnoj svečanosti sakupismo. Gdje bijaše ono doba zabitna pustoš i žalostna praznina, evo veličajna palača, na ures gradu Zagrebu podignuta, a u njoj akademija znanosti i dragocjeno blago umjetnina u galeriji slika, a to sve u kulturne i prosvjetne svrhe narodu poklonjeno.

Palača je tielo, akademija mu je duša, koja ga ima zadahnjivati narodnim, zdravom naukom prosvietljenim životom, galerija je srce, koje ovaj život ima gojiti, oplemenjivati uzorima ljepote, u kojima se u divnoj harmoniji spajaju ideali spoljašnje s idealima plemenite i nutarnje moralne, duševne ljepote.

Ovo su ona tri momenta, tri uspomene, što su narodu u ovome hramu velikim dobrotvorom pohranjene i koje sam si za dužnost smatrao povodom ove uzvišene svečanosti iztaknuti. Prekratko je vrieme, da dalje govorim o velikim zaslugama preuzvišenoga svečara, već molim svoga vriednoga druga, da me u tom zamieni.

2.

Svečani govor

člana dopisnika dra. Ante Bauera.

Veleslavna akademijska skupštino!

Kad se duhom prenesem u vječni grad Rim, pak mi se obnovi u duši ona divna slika, što sam ju gledao svojim očima, gdje pred prijestoljem sijeda starca sv. Oca Leona XIII., okružena kardinalima, stoji četa slavenskih hodočastnika, predvodjena slavnim našim biskupom Strossmayerom; kad se spomenem one sjajne besjede biskupove, koju s očitom ljubavi sluša sv. Otac, a s tolikom pohvalom prati zbor kardinala; kad se u duhu stvorim na veličanstvenom trgu pred crkvom sv. Petra, pak gledam one tisuće i tisuće naroda slavenskoga, francezkoga, talijanskoga i inoga plemena, a u duši mi se obnovi jeka onoga gromkoga klicanja u čast našem biskupu, koga prate — ne prate — već rekao bih nose ljubeći mu okrajke haljina; kad se spomenem razgovora s misionarima iz Amerike u Rimu i Firenci, sa svećenicima u Parizu francuzkim i iz dalekoga iztoka, koji svi dobro znadu za našega Strossmayera, a tek po njemu za našu hrvatsku domovinu: onda samo s dubokim osjećanjem, da nisam ni iz daleka vrstan dostojno obaviti od sudrugova mojih povjereni mi zadatak, otvaram usta svoja u ovaj svečani čas.

A što je našemu biskupu pribavilo toliku slavu ne samo medju Hrvatima, ne samo medju Slavenima, već

u svem naobraženom svijetu? Pitajte prije, što je njega, Hrvata, još mlada, uzvisilo na ravnateljsku stolicu u bečkom Augustineju, što mu je mladu otvorilo put do katedre na bečkom sveučilištu, što ga je podiglo na biskupsku stolicu djakovačku? Ne tražite tome razlog ni u čemu drugom, već u sjajnim darovima duha, kojim ga je toli obilno nadijelio Promisao božji, a on ih toli savjesno upotrebio u službi istine, ljepote i dobrote, u službi nauke, umjetnosti i ljubavi. Vanrednom snagom svoga uma dao se sav u službu istine i ljepote, a ljubav srca njegova posvetila je sav rad njegov i odredila na slavu Boga, a na sreću roda Hrvatskoga, roda Slavenskoga. Evo one tajne snage, kojom je naš slavni biskup stekao u svijetu ime veće i slavnije od ikojeg Hrvata, a Hrvate zadužio zadužbinom većom od ikoga drugoga.

Pa zar ću ja vama, gospodo, otkrivati i tumačiti ovu tajnu snagu velikog biskupa? Ne, to ne mogu! Gledajmo radje Njega sama kod djela, slušajmo Njega sama, neka nam On sam tumači sebe!

I.

Gospodo! Tko je samo zavirio u historiju roda ljudskoga, morao se uvjeriti, da se sav kulturni napredak čovječanstva razvijao pod utjecajem ideja, da je djelo ne tvarnih već duševnih sila, koje gaji i njeguje znanost. Ova nesumnjiva istina bila je prvo svjetlo, koji je zagrlila velika duša biskupova. „Znanost“, veli On u saborskom svom govoru god. 1861., „ona je sila, koja nebom i zemljom vlada; to je ona sila, koja zvijezde po nebu broji i stazu im pokazuje; to je ona sila, koja parom upravlja, da plav naprijed goni: to je ona sila, koja munji zapovijeda, da misao čovječju s jednoga kraja svijeta prenosi na drugi: to je ona sila, koja u busulji mornaru na pučini morskoj danju i noću svijeti“.

Samo s pomoću ove sile može osobito danas svaki narod da riješi svoj zadatak u svjetskoj historiji.

Znade to i naš biskup, te opet veli: „jedno od najogromnijih evropskih pitanja, koje cijeli svijet već odavna vele zanima, živo će se nas i naše budućnosti kosnuti, a u tu svrhu nije dosta da nosimo zdravu mišicu i srce junačko". „Znanosti mi potrebujemo nada sve, da važni položaj svoj upotrijebimo, da zadaću svoju na korist i slavu svojega naroda riješimo".

Imajući ovakovo uvjerenje u duši, kakove prilike gleda oko biskupovo u našega naroda, i što čini? Rodoljubni plamen novoga kulturnoga života, što ga je u našem narodu zapalio i razpirio dr. Ljudevit Gaj, poklopio je za deset težkih godina apsolutizam i germanizacija. „Na milijun usta teče riječ: odakle mislismo, da će nas sunce ogrijati, odanle nas led bije. Mjesto starodavnog ustava zavlada apsolutizam, mjesto jezika hrvatskoga i individualnosti naroda hrvatskoga, koju je posvećivao plač od trideset hiljada udovica našega naroda, zavlada jezik njemački u uredu i školi kao jedini državni jezik, brišući time granice izmedju pojedinih zemalja i naroda carstva austrijanskoga, na mjesto domaćih službenika tiskaju se na stotine sinovi drugih naroda. Mjesto vitlajućih se stranaka i burnih kongregacija — nasta grobna tišina!" (Smičiklas. Misli i djela biskupa Strossmayera. Preštampano iz Rada knj. 89. str. 5 sl.). „Narodno osjećanje izrazivao je jošte šapat nekolicine ljudi, koji su njegovali knjigu hrvatsku". „Jedina crkva stoji jošte, da na svojim oltarima prima uzdahe bolno osjećajućih plemenitih sinova našega naroda". (Isti n. n. mj.)

U ovakove evo prilike u tužnoj domovini zahvatio je biskup, kad je 10. prosinca 1860. darom, *„koji prikaza svomu milomu narodu"* postavio temelj jugoslavenskoj

akademiji. Koliki su maleni dusi prigovarali ovoj Njegovoj namisli, koliko je trebalo prebroditi poteškoća! Pa evo unatoč svim prigovorima i zaprekama akademija je zasnovana i danas živi slavna i priznata u učenom svietu! Ovo je bilo prvo veliko djelo biskupovo, što ga je izveo u službi istine, u službi nauke i prosvjete.

Istina je, da bi akademija, ovaj najviši zavod nauke, imala biti kruna svih naučnih zavoda, pa bi bilo trebalo prije osnovati sveučilište. Znao je to i biskup — ta njegove su rieči: „akademija znanosti predpostavlja sveučilište“. — i kad bi bilo samo do njega, tako bi se bilo i dogodilo. Za osnutak sveučilišta trebalo je ipak mnogo više, i prvi je opet biskup Strossmayer, koji za proslave tristogodišnjice Nikole Šubića Zrinjskoga znatnom svotom polaže prvi temelj sveučilištu, a primjer njegov i riječ njegova nalazi oduševljena odziva u narodu, te opet — dakako poslije svakojakih teškoća — pobjedjuje biskupom potaknuta ideja, pobjedjuje narodna svijest.

Evo, oba ova najviša prosvjetna zavoda duguje narod u prvome redu onom gorljivom i oduševljenom i požrtvovnom maru, što ga je naš svečar posvetio službi znanosti i prosvjete.

Veliki duh biskupov nije zagrlio samo svjetlo istine i nauke; i drugo sunce svijetli njegovoj duši, a to su ideali ljepote, kojima služi umjetnost.

I ovoj službi posvetio je biskup svoj život. On sam lijepo veli, da „umotvorine bjehu za sve zemlje i narode prava učilišta, iz kojih se kratkim i uspješnim putem širila prosvjeta i ugladjenost“; On znade, pa i kaže, „da narod bez umotvorina jest ujedno bez uzora za svoj viši duševni život“. (Glasnik djak. bisk. od g. 1874. str. 144.) Zato On stupa u službu umjetnosti i ljepote. On

najprije sam proučava umjetnost i to ne samo iz pisanih djela, već On putuje Evropom, proučava uzor-djela gradjevne i slikarske umjetnosti. Ovako je On na samim uzorima, što su ih ostvarili najveći geniji, usisao i ove ideale ljudskoga uma i srca, ovako sebi prisvojio onu visoku estetsku naobrazbu, koju je zasvjedočio i pisanim svojim djelima: a plod je svega toga onaj veličanstveni dar, što ga ljubav Njegova poklonila Bogu i domovini, divna crkva djakovačka i prekrasna galerija slika, pa i sama ova lijepa palača akademijska.

Ne ću nabrajati druga djela ljubavi biskupove za svoj narod; ne ću spominjati, kako se na slavenskom jugu nije začinjalo ni osnivalo gotovo nikakvo rodoljubno djelo, kome On ne bi bio pritekao u pomoć darežljivom svojom desnicom. A tko bi izbrojio, tko doznao sve knjige i pisce, koje je On podupro, tko svu onu nauke žednu djačku sirotinju — ovu uzdanicu naše bolje budućnosti — koju je On pomagao!

Spomenuo sam samo glavna djela, što ih je današnji naš uzvišeni svečar ili sam stvorio, ili zamislio i zasnovao, te s pomoću oduševljenja, koje je u narodu raspirio, izveo i ostvario u službi istine i ljepote, prosvjete i uljudbe, znanosti i umjetnosti. Ova djela, sama sobom toliko znamenita i veličanstvena, prikazuju nam se još i veća a rodoljubivom srcu još milija, kad dublje zavirimo u ono srce, u kojem su nikla, u onu ljubav, koja ih u tom srcu gajila i njegovala, pak onda i izvodila, u ono toplo svjetlo, kojim su obasjana. Slušajmo sad Njega sama, neka nam on tumači sebe.

II.

Stupajući slavni naš svečar u službu istine i prosvjete, svijetli mu u duši sunce vječne istine, pa zato veli: „u svjetlu sunca božjega živimo i gibamo se i jesmo, zato

u svakoj znanosti, u svakom duševnom pregnuću nalazimo na tragove božjega bića" (Besjeda prigodom posvete nove gimnazijske sgrade u Vinkovcih. Glasnik 1879. str. 178.); dä „istina sveta od Boga proizlazi, božju narav na sebi nosi, nigda svoju moć ne gubi, nigda se od izvora svoga odcijepiti ne da". Poradi toga stoput izjavlja, da izmedju sv. vjere i znanosti ne može biti opreke. Pa kako On s uvjerenjem kaže, „da se kršćanstvo nije nikad slobodoumnom istraživanju u nijednoj struci opiralo, nikad nije od najsmjelijih i najzanesenijih hypoteza zaziralo, nego je samo zaziralo od oholosti i taštine ljudske, koja čestoput osudjuje, što ne razumije, čestoput se viš sama Boga i njegove istine uzdiže" — tako veli: „Ja bi se vidom svojih očiju okladio, da bi najboljim i najplemenitijim dijelom čovječanstva skrajno zdvojenje zavladalo, kad bi polag današnje nestalnosti i uzrujanosti europejske moguće bilo, da sunce svjetla kršćanskoga ugasne, jer bi tada skrajni nered i užasni prevrat zavladao, koji bi Europu za kratko vrijeme u groblje preobratio". (Tri riječi našem sveučilištu. Glasnik 1875. str. 4.).

S ovakvim uvjerenjem u duši osniva On najviše naučne zavode. Zato u prvoj svečanoj sjednici, kojom se otvorila naša akademija, ovako se predstavlja akademicima: „Evo mene danas u sredini vašoj s propelom u ruci, koje od djetinjstva u srcu i duši svojoj nosimo", pak onda u krasnoj besjedi pokazuje Propetoga kao istinu u vjeri i bogoštovju, kao istinu u življenju, a po tom i istinu u znanosti. „Ja", završuje biskup, „po dobroti vašoj prvi pokrovitelj akademije želim, da ovo propelo navijek u sredini njenoj ostane i akademikom dopominja, da vjera svjetlom svojim svakamo dopire, kamo god se um čovječji radom i poletom svojim zanaša". (Rad 1. str. 42.).

Kad pak otvara galeriju slika, ovako zbori preuzvišeni naš pokrovitelj: „Svećenik sam i vladika, pak sam zato nješto i doprinjeo, da se u narodu našem stvori i utemelji akademija znanosti i umjetnosti i sveučilište, da narodu svome dokažem, da medju sv. vjerom i znanosti nema nikakovih na svijetu opreka. Pa ako opreke kadšto i bude, nije je narav stvari porodila, nego strast, slabost i zanesenost ljudska. Obje su, vjera i znanost, božji porod, te na medjusobnu ljubav, slogu i podporu bićem i izvorom svojim upućene. Bog je, vjerujte mi, u onaj isti čas, kad je sv. moći svojom prvu iskru misli iz uma čovječjega, kad je prvo čuvstvo iz srca čovječjega, kad je prvu riječ iz usta čovječjih izbio, i sv. vjeru i sveto znanje porodio i baštinom cijeloga svijeta i svih vijekova učinio. Ne može čovječanstvo, ne može nijedan narod bez jednoga i drugoga biti“.

„Što se vjere tiče, vjerujte mi, kad bi moguće bilo, da Bog čovjeku i najmudrijemu i najučenijemu sve življe oduzme, koje vjeri i predaji zahvaliti ima, ostao bi bez svake misli, zamuknuo bi, i postao bi aes sonans et cymbalum tiniens. Bez prave opet znanosti svaka bi vjera izhlapila, izvrgla se i staštila. Znanost ima divnu zadaću. Ona ima zadaću, da čim više u tajne ove vidive prirode prodre i da odatle sile naravi na korist čovječanstva obrati, nu najveća joj je zadaća, da sve više i više prodre u onu divnu narav božju, koja se vjerom očituje i da iz nje onu svjetlost i onaj oganj crpi, bez koga rod ljudski nigda biti ne može“. „Ovo i znanost sto i sto puta potvrditi mora: zar je itko polag svega znanstvenoga napredka dokučio i raztumačio, u čem stoji moć oka čovječjega, po kojoj se u njem vas svijet ogleda i u duši čovječjoj odziva: ili je li znanost igda znala protumačiti otajstvo riječi čovječje, kojim se nekim barem načinom potvara otajstvo upućenja bož-

jega i kojim čovjek dušu i srce svoje u dušu i srce bližnjega svoga prelijeva i zrak sili, da mu nosiocem najtajnijih misli i čuvstva bude?" „Vjerujte mi, sve što se je na ovom svijetu do sada uzvišenoga učinilo, učinilo se složnim radom sv. vjere i znanosti, a ljudi učeni, koji su znali umom i srcem svojim jedno i drugo prigrliti, najslavniji su ljudi, a djela njihova vječite vrijednosti i koristi". — (Rad knj. 78. str. 183. 184.)

Ako je prema tomu slavni naš svečar djela svoja, što ih je izveo u službi nauke i prosvjete, izveo s namjerom, da služi Bogu, bezkonačnomu vrelu istine, onda je još očitije, da je ona djela, što ih je stvorio u službi ljepote, u službi umjetnosti, posvetio Bogu, nedohitnom uzoru svake ljepote.

Velebna stolna crkva djakovačka, s kojom se mogu isporediti samo najveće umjetnine ove vrste, veličinom i sjajem svojim glasno naviješta slavu i veličanstvo božje. ali biskup iz svega srca želi, — za to ju i gradio tako veliku, — „da se i naš prosti puk cijelim srcem naužije svoje majke crkve, ter da mu se u njoj nabožna i ćudoredna ćut oplemeni i uzvisi". (Glasnik god. 1874. str. 71.) On je nadalje uvjeren, „da će danas sutra i naši umjetnici rado u Djakovo dolaziti, da se iz tih slika nauče, što će reći prava religiozna umjetnost". (Glasnik god. 1879. str. 47.) A kako je naša galerija slikâ rasla u duši biskupovoj zajedno sa slikom njegove stolne crkve, tako je ona spojena sa stolnom crkvom djakovačkom, kao što su spojeni um i srce biskupovo. Za to biskup u znamenitom svom govoru, kojim otvara galeriju slika, izjavlja: „Hotio sam ja da i one — t. j. slike naše galerije — čuvstvo religiozno u narodu našem goje i da mlade naše umjetnike opominju, da je Bog i vjera vječito vrelo idealnosti i uzoritosti, pa da se je čovjeku tomu idealu svih ideala često puta približavati

i na tom svetom ognjištu srce svoje razgrijavati". (Rad 73. str. 182 i sl.)

Evo sve, što tvori slavni naš pokrovitelj u službi istine i ljepote, tvori iz ljubavi za Boga, bezkonačni izvor istine i nedohitni uzor ljepote, a sva ta djela poklanja On svome narodu, jer su i nastala iz ljubavi k narodu.

Da je u biskupovom srcu uvijek gorila velika ljubav za domovinu, za narod, ne će moći nikad nitko poreći. Gdje su ovoj njegovoj ljubavi izvori, gdje li uzori? Sjedavši na biskupsku stolicu u cvijetu muževne dobe, izpovijeda odmah u prvoj svojoj poslanici, da će slijediti „veličanstveni primjer ljubavi domovine samoga Spasitelja našega!", koji da je po mnijenju Bossuetovu „krv svoju s osobitim obzirom na svoj narod prolio i hotio, da se po žrtvi, koju na drvetu križa za cio svijet prikaza, i ljubav domovine posveti". Veli nadalje, da će slijediti sv. Pavla, koji piše: „Žalost velika i bol neprestana obuzima srce moje; željah biti ja sam prokletstvo od Boga za braću moju, koji su rodjaci moji po puti". Ovi su se uzori tako usjekli u dušu Njegovu, da ih vrlo često ponavlja i tumači u svojim poslanicama, pa tako očituje, da je njegova ljubav domovine posvećena živom vjerom, pročišćena i okupana u ljubavi srca Isusova, „koje bi srce, kako kaže, On rado preliti u svoje srce, a zatim ga preliti u srce svoga naroda".

Iz ovako čiste i svete ljubavi za narod tvori On svoja velika djela za narod, jer vjeruje u budućnost svoga naroda.

Znade slavni naš svečar, pak i kaže, da „narod, komu je ugasnula svjetlost, koja ga k svomu Betlehemu vodi; narod, koji je sav u kal i smet zagreznuo, pak se nije u stanju uzvisiti do one svrhe, koju mu je Bog na ovom svijetu opredijelio; narod, koji se ne zna za

idealne svoje ciljeve raspaliti i na svemoguće žrtve ohrabriti; narod, koji uvijek samo strahuje i preda; narod, koji u ozbiljnih okolnostih samo i jedino na svoju slabost i nemoć misli; narod, koji uvijek i uvijek misli, da samo pod tudjim okriljem i tudjom moću i pomoću živjeti može: takvi narod truli i iznemaže i propada, takvi narod očevidno nema zaloga života i budućnosti. Suprotivnim pak načinom, narod, koji zna šta hoće, koji si nikad i uz nikakvu cijenu ne da iz duše i svijesti izbiti onu idealnu svrhu, koja od samoga Boga dolazi, narod, koji zna u odlučni čas sve svoje sile u jednu skupiti . . ., koji zna u takvi čas obćim oduševljenjem učiniti onu poslovicu: „ili slobodno živjeti, ili slavno umrijeti“: takvi narod, sve ako mu je kroz vjekove boriti se, patiti i svake•žrtve podnašati, prije ili poslije se spasi i slobode svoje dovine“. (Rad 73. str. 175.). Znade slavni naš svečar i to, da „nikada i u nikakvim okolnostim ne zdvajati u borbi s nepravdom i nevjerom; krijeposti i poštenju do posljednje kapi krvi vjeran ostati; dobit, dä i najsjajniju, osnovanu na nepravdi i oholosti, obsjenom držati; u nuždi i nevolji utočište tražiti u sebi, u božjoj pravedljivosti i ljubavi, više no u taštih obećanjih ljudskih, koja čestokrat i svijest i krijepost na korist sebičnosti obratiti žele: to sve ljude i narode uči stoprv propelo“. (Rad 1, 30.).

Znajući to sve biskup, On tvrdo vjeruje u budućnost svoga naroda: vjeruje, jer za njegovo duševno oko nije život naroda slijepa igra nerazumnih atoma, koja se obavlja po nepromjenljivim zakonima krutog mekanizma, već je život, kojim upravlja sveti Promisao božji po vječnim zakonima pravde i ljubavi; On vjeruje u budućnost svoga naroda, jer vjeruje u propelo.

S ovom vjerom u pravdu božju govori On, otvarajući akademiju: „Stari su naši dična djela počinili i po

svijetu se proslavili. Onaj dio naroda našega, koji se srbskim imenom ponosi, pravo je čudo počinio, kad se je malo ne goloruk i od svakoga ostavljen uslijed nečuvenih muka od okrutnoga turskoga jarma oslobodio. Mi Hrvati pravično se ponosimo, da smo se u stoljetnoj krvavoj borbi turstvu oteli, i to, kad je ono najsilnije i strah i trepet zapadnim narodom bilo". Onaj dakle slavni naslov „antemurale christianitatis", jedan je razlog biskupovoj vjeri u budućnost našega naroda. Drugi razlog svojoj vjeri u budućnost svoga naroda odkriva nam biskup, kad tumači, zašto je svoju crkvu gradio u romanskom slogu, „u kojem se dva življa, zapadni i iztočni, spajaju", pak veli: „Naša je domovina po zemljopisnom svom položaju jedan od onih prstena, koji zapad sa istokom spajaju. Kad se je njegda uljudnost i naobraženost sa iztoka u zapad selila, naša joj je zemlja u tom velevažnom poslu poglavitom posrednicom bila. Danas zapad ima istoku staru ljubav vratiti, i naobraženost i kršćansku slobodu u nj prenijeti. U božanstvenom tom zvanju imamo mi opet velevažnu zadaću. Komu je Bog udijelio oštrije oko, da dopre do tanjih niti, koje Promisao božji u ovih stranah raspliće, taj će lahko opaziti, da sve, što od stoljeća pa i danas u nas biva, na tu svrhu smijera". Još jedno jamstvo za budućnost našega naroda nalazi naš uzvišeni svečar u Promislu božjem, kad u pismu na papinoga državnoga tajnika kardinala Ninu piše (15. listopada 1880): „Mihi autem plane persuasum est, gentem nostram a divina providentia praedestinari, ut fermentum illud, de quo evangelium loquitur, successu temporis evadat, quod universos Slavos meridiei sensim sensimque penetret, et ad sinum sanctae unionis et concordiae perducat". Tim se evo dotakosmo najuzvišenijega ideala biskupova, jedinstva crkvî. I ovaj ideal crpao je biskup iz srca

Spasiteljeva i to „kao najbitniji“, kako kaže, „i najuzvišeniji plod, kao posljednji i najuzvišeniji cilj sv. odkupljenja našega“ (Glasnik 1877. str. 17.), za koji se Spasitelj naš toli usrdno moli ocu svome nebeskome u onoj predivnoj velesvećeničkoj molitvi prije spasonosne smrti svoje na križu. Ovo jedinstvo propovijeda biskup evo već šezdeset godina, a propovijeda s onom ljubavi, koja dolikuje propovjedniku božanske istine i kršćanske ljubavi. S ove visine Kristova apostola nije nikada spao, pa ni za najljuće navale s protivne strane, jer zna, da oni, kojima je s najbližega posvećena riječ njegova — a to su braća Srbi — da su oni: „Krv od krvi naše, i da nam je u bratskoj ljubavi zajednički spas“.

I u ovo jedinstvo vjeruje uzvišeni naš svečar, a vjeruje ne samo zato, što je zalog ovoga jedinstva velesvećenička molitva Spasiteljeva, već i zato, što vidi, kako će morati nestati zapreka ujedinjenju, kako nestaje i razloga raskolu. On vidi živu želju Promisla božjega, da svečanija uspomena naših sv. apostola Cirila i Metoda pruži svim Slavenima dokaz i primjer: „da se jedinstvom svetim u crkvi božjoj kano darom Bogom danim u ništa ne dira, što je narodu ikojemu prirodjeno i omiljelo, nego upravo protivnim načinom, da se i sloboda i napredak narodni, da se svi narodni običaji i sve pravedne narodne težnje vrhunaravnom nekom moći po jedinstvu crkvenom okrepljuju, oplemenjuju i na postignuće viših ciljeva upućuju“. (Glasnik 1881. str. 37.). Pa nije li u ovom smislu i sav rad slavnoga našega svečara živa apologija jedinstva?

U ovo jedinstvo vjeruje On, jer pronicavim pogledom vidi, da nestaje onoga svjetsko-historijskoga razloga, koji je razvrgavao ovo jedinstvo. On piše: „Riješilo se istočno pitanje kako mu drago, došao Solun i Carigrad ma u čije ruke, nedvojbeno na svaki način ostaje: da

*

se stari lik dvaju svijetova, istočnoga i zapadnoga, i njihovoga medjusobnoga takmenja više nigda povratiti ne može. On već odavna u svom grobu počiva, pak bi vrijeme bilo, da se i raskol, komu je on povod bio, jednom na uvijeke pokopa i uništi". (Glasnik 1881. str. 39.)

Ali naš biskup znade i to, da je jedinstvo crkvî veliki dar božji i da vrijeme, kad će nam ga Bog dati, možemo najviše vrućom molitvom uskoriti. Zato se on i moli, zato divni svoj hram posvećuje sv. Petru, posvećuje jedinstvu crkvî i slozi našega naroda.

* * *

Gospodo! Vidjeli smo, da je veliki naš svečar crpao ideale za velika djela svoja u Bogu, beskonačnom vrelu istine i neiscrpivom uzoru ljepote; vidjeli smo, da je otačbenička ljubav njegova pročišćena i posvećena u ljubavi srca Spasiteljeva, a živa njegova vjera u budućnost naroda usidrena na propelu, na kojem se cjelivala pravda i ljubav božja. Za Njega treba da danas u nekom smislu ponovimo ono, što je On u opće rekao u prvoj svečanoj sjednici akademijskoj, veleći: „Ako povijest u zvijezde kuje one domoljube, koji zaboravivši same sebe posvem se koristi naroda svoga žrtvuju, koji svoj narod tim većma ljube, čim je siromašniji i zapušteniji i čim manje prijatelja i sjajnih odvjetnika broji, kojim je radje umrijeti nego svijest i osvjedočenje svoje na štetu i sramotu svoga naroda zatajiti, koji tako živu i posluju za narod svoj, da su, kad je nužda, pripravni za nj trpjeti i umrijeti; ako povijest do u nebo uzdiže domorodce, koji se ničim, baš ni crnom nezahvalnošću odvratiti ne dadu od ljubavi prema narodu svomu: onda je nad svaku sumnju, da svijetu takove uzor-ljude — nitko drugi darovao nije, nego upravo propelo". (Rad 1. str. 30. 31.)

Ovaj duh biskupov, ova živa vjera njegova u budućnost naroda neka živi u narodu, neka živi poimence u onim zavodima, koji su našli u njemu svoga začetnika. A uzvišeni naš svečar? To želi i On, to on u besjedi, kojom otvara našu galeriju, „usrdno moli" te kaže: „To će biti meni ne samo na samrtnom času, nego i pred samim licem božjim najveća utjeha i najveća nagrada". (Rad 73. str. 184.)

Za sebe očekuje On od nas samo tihu molitvu, jer za sebe veli, „ništa drugo na ovom svijetu ne tražim nego milost božju, osobito pako u onaj čas, koji će posljednji moga sadašnjega života, a prvi moje vječnosti biti". (Glasnik 1883 str. 27.). Ovaj čas neka molitve zahvalna naroda odmaknu što dalje, da slavni naš svečar doživi dopunu svojih velikih djela, da akademija naša postane zbilja akademija znanosti i *umjetnosti,* a krnje naše sveučilište postane zbilja *sveučilište;* neka živi još dugo i gleda, kako Njime osnovani zavodi rade oko ostvarenja narodnih ciljeva, koji su lebdili pred Njegovom dušom! Živio!

3.

SONETNI VIENAC.

Sastavio* i čitao tajnik dr. Franjo Marković.

I.

Šestdeset prošlo je ljeta, kadno mladi
Svećenik prvu Bogu žrtvu uznese;
A dok moljaše on, nad njim se kriese
D a n i c e m l a d e traci, koja po jadih

Od vieka pol nad domom našim sinu,
I na nebesih očekuju sbori
Angjeoski žrtvu njegvu, da ju gori
Pred priestol Višnji, u krilo Božje vinu.

Kad molitva mu i prva žrtva čista
Put neba leti i uz z v i e z d u n a š u mine,
S radosti zviezda sjajnije zablista,

Sluteć, da, kad zagrnuti ju u tmine
Oblaci tudji napru, sjaj će joj novi
I ljepši planut iz d j e l â — n j e g o v i h!

II.

Kad trn nam niknu bojnih iz lovorika,
Kad nov tlak tudji mračit siev već stao,
Kiem rodu banov mač bje zasijao,
Bog s miljem glednu starog mučenika,

* Sa sinicezami u metru, običajnimi u dubrovačkih i ilirskih pjesnika.

I dade, da, kad bliedjet sta s vidika
Danica naša, drugi viestnik dana
Osvane rodu: duha bogodana
Naš Josip Juraj uzadje vladika.

Oj blago skromnom domu, u kome on je
Ugledo danak, oj blažena mati,
Hrvatskom rodu koja u dar ga donie,

Kî stadu svom rieč prvu će ovu slati:
„Pastirom diete učini, o Bože blagi,
U Isusu otcem roditeljâ dragih!“

III.

Oj domovino majko, i tebi prvi
Pastirov list u geslu uz vjeru svieti,
S Dijoncem kažuć: „Spas htje žrtvom krvi
Za sviet i dôma ljubav da posveti“.

Tog zviezda gesla u duši veljoj rasla,
Za deset ljeta narodnjega muka;
Čim minu muk, gle luč, kâ druge je spasla,
Svom rodu iznie njegva rieč i ruka:

„To sila je ona, reče, koja vlada
Nebom i zemljom; koja broji zviezde
I staze im kaže; kojom plavi jezde

Po morih i plovca vodi da ne strada . . .“
Tiem zače dom toj sili umienja, znanja,
Koj njemu, otcu i štitu svom se klanja!

IV.

Tom domu blizanca je i učidruga
Um velji njegov začeo i srce velje,
Da mladež naša za naukom želje
Najvišom toli iz svog, ne tudja iz kruga:

A temelj dâ mu u tristoljetnoj slavi,
Što svietom sinu Zrinski Leonida,
Lav krvav — svjetlu i krstu branik-zida,
I sunce, s kog se u crno mjesec zavi.

Hrvatski sinci mladi, na kih ostaje
Sviet, — sviet bez majke domovine šta je? —,
Junačkieh djedom baštinici mukâ

U boju, vi ih nastav'te u naukah;
Jer kum bje duhom ban Nikola Zrinski,
Kad rodi vam se naukâ hram vilinski!

V.

Oj Zagreb-grade, biela rodu glavo,
I trećim darom on te uresi sjajno,
Kad dâ ti u krilo sve umieće bajno,
Iz svieta što je dugo sbirat davô,

Da po njem ravna i kiti velje mire
Za nova hrama djelo veličajno.
Što u doba srcu za rod plamnom vajno,
Što u brizi, kâ mu čelo obastire,

Liek, svjet, luč, utjeha tad njemu bjaše:
Za istu cielj to tebi dâ, a ti sjâše,
Uz bakljâ plame, harom, i har nek sije

Pram njemu tvoj i vazda i kroz svu tamu;
Jer kâm tko vraća onom', kî kruh dâ mu,
Kruh neba, toga s neba tuča bije!

VI.

Djakovo malo, al' po njem svietom slavno,
Oj kakov duha i srca blagdan vidje
Nevidjen, on kad novog hrama zidje
Svećaše Bogu, nek je Bogom stavno!

Hrvatskiem slovom pradjedovskih zvuka
Prva se žrtva Bogu u hramu odpoja,
I pastier puku na usta zlatna svoja
Dâ nauk, liek od dvoga svieta mukâ.

Po pozdravlju mu od Svietle Krune i Rima,
U dvorih milo čestitare prima:
Svoj rod, i iz Česke Vodja, iz Poljske Kneza —

Bje slavlje to, ko Ćirilskih vitezâ!
I svak u duši ponie iz tih posvetâ
Za sav viek slut i put do boljeg svieta!

VII.

Divotni hram dva tornja ko moleće
Dvie ruke vîsi i kubu krstonosnu
Ko glavu, vidne u Sriem, Slavoniju, Bosnu,
Kud svoju pastvu rieč vladike kreće.

Po hrama obličju sunca tračje lieće,
Po zidnom šarju ružičnom i liernom,
Nad tornjî, kubom, krstî s neizmjernom
Modrinom nebni svod je: od Boga sreće,

Gle, s krstom našeg pradjedovskog stiega!...
Kad noćne zviezde krešu u zidju kriese,
Nad hram se sbor duhovâ od neba sliega

Pod vodjom Zrinskim, i čuju rieči tê se:
„Ne mrosmo zahman! Nov je Siget ovo,
Neporušan, jer štit mu je Božje slovo!"

VIII.

Hram likom hramu je brat s Vltave žalâ —
Nek sestra ta se u sestri Savi ogleda —
Al što kist, dlieto, šestar ovdje izreda,
To njegva sviest bogòdana je nadâla.

XXVI

Dver srednja u hrama srednju ladju vodi,
A ta k svetištu teži stupî i lucî,
Ko vali uzdaha i čežnje k spasa lúci,
Kud stari zavjet slikan puti u svodih,

K središtu, gdje je na križu Spasa glava,
Koj svjetlo, život, ključ je svieta i hrama;
Nad njime u visnoj kubi neba je slava,

Pod njim — sa uskrsa nadom rake tama:
Od križne žrtve k visu i nizu gledni,
I slavi nebo i časti prah posljedni!

IX.

Svetište trojne trake u hramu pruža
Na zapad, sjever, jug, da troje ladjâ,
S iztoka štono pridju, u križ tu svâdja,
Znak spasa, i trojnost svua u jednost sdruža.

Triju traka zidi u slikah zavjet novi
A polukružni im kraji nebesku kažu
Trojaku slavu; u prvoj, gle, polažu
S iztočniem' kralji puka tvog sinovi

I kćeri dare Spasu, u trećoj eno
Naš vladika, uz zavjetnike svoje
I svoje pastve, uz roblje razeviljeno

Iz Bosne, hram svoj u kipu uzdigo je
U zavjet svetim prvoapostolom —
Oj utješnika roda svoga bolom!

X.

A kube u visu svemirskim priestolom
Udružen Isus s Marijom na nebesih,
Za utjehu tebi, rode: nad tvojim bolom
Sa stavnom vjerom — rajski dan se kriesi!

I drugih likâ svetih i znakâ gleda
Po svetištu te sjaj i tracih trojih
I pritračjih, i sedmero se izreda
Otâra, otajstvâ sedam, i, rode, tvoji

I vladike ti i braće zaštitnici
I Ćiril-Metod, slavski apostoli:
Sve, rode, uči tebe, kako boli

Da odhrvaš se i zlu, i k rajskoj dici
Put kaže, a vladika, tvoj dobrotvor te vodi —
Oj takvom vodju, a k spasu, tko da odoli?

—⁂—

XI.

Oj gledaj, uči, što ti hram taj kaže;
Koj nauk viši pred tobom razlaže,
I kako sve se u sklad predivan slaže,
Nek oko, srce i duh se tebi blaže.

I štij, što ruka vladike ti piše,
Kiem duhom ovog hrama obličje diše,
I zašto puku svom to umieće više
U božji složi hram: nad pukom sviše

Ah mnoge dvoga svieta se nevolje,
I kad, van božje prirode, sve bolje
Na zemlji tek je spomen mu ili nada,

Nek bar u Božjoj kući odahne od jadâ:
„U božjoj kući i moja je, njom mi mila
Pastira ruka opòruku posîla!“

—⁂—

XII.

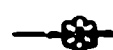
Kad zapadno te sunce u hramu nadje
Samotna, i stere sjaj sred sveta mûka
Tlom šarnim, ko da sag je od pučkih rukâ,
Pak tračje svode, luke, otâre obadje,

XXVIII

Luč s visa s veličjem se hrama spaja
I skladom u jedinstvo višeg svieta:
Tad s njegvih usta besjedâ od mnogo ljetâ
I listâ pastirskih mu, višeg sjaja,

Sjetiš se, s kieh je do najdaljih krajâ
Uz njegvo ime i domovine glasno,
Pak duhom čuješ, a čut će i doba kasno,

Iz likâ i kipâ hrama njegve rieči,
Kiem' dom svoj uči: istino, dobro, krasno —
Oj dome, to nek svud, svedj tobom ječi!

XIII.

Oj trojna ladjo hrama, na svoje grudi
Što trojnu čekaš braću, da u boljeg doba
Povezeš luku ih iz omraze groba:
Što ti si, i ti nam, rode, jednoč budi:

Noseć u sebi zavjet stari i novi,
Žrtvenik Bogu u srcu, u grudi i glavi
Znak spasa, i braću svetu, koja ti javi
Blagoviest slovom tvojim, i njeg, koj tî ovi

Brod sazda, nosi ko zjenicu oka,
Što zviezdu, vodju ladji u moru, pazi;
Ni zapis njegov hrama u dverih gazi,

Taj: „Slavi Boga, jedinstvu crkvî, slozi
I ljubavi svog naroda"; i „pomozi
Bože" od srca uzdahni, iz duboka!

XIV.

A danas, kad naš dobrotvor u hramu,
Kî sazda on, Svevišnjem hvalu i slavu
Odpieva, štono posvećenu glavu
Prie šéset ljeta zdravu iznieti dâ mu

XXIX

I sjajnu kroz sve bure i duga ljeta,
Miljuni roda za njeg vience viju
Od zrakâ, štono u harnih srcih siju
A žar im gore pod nebesa uzlieta;

Tê vience angjeli u nebeskih vratih
U jedan slažu, i Franjo blagi nosi
Pred priestol ga, i za Josip-Jurja prosi

Svevišnjeg, nek taj harâ vienac vrati
Na zemlju i njim ko znakom dugu zdravlju
Vladici glavu uresi u ovom slavlju!

XV.

Budućieh vieka, kad naš narod, bolji,
Sretniji, slavniji, svoj, u tom će hramu
Za sreću svoju slavit Boga, i u plamu
Srdaca njeg se sjetit, kî je u bôlji

Težkoj mu bio liek, svjet, luč, utjeha,
Dok drugi . . . živu grob već kopali su,
I kî mu srca upravljaše k visu,
Put kaza iz uze tudjih i roda griehâ:

Kroz hrama svod će neba svod uzrieti,
I na njem zviezdu, i s harnostju će rieti:
To njegva je zviezda, to danica mila,

To njegov duh, kî njekoč tjerao mrake
Sa doma, a sad kroz neumrle zrake
Svôj domovini blagoslov posîla!

Sadržaj.

ili istom u drugom redu. Da se kod izdavanja ovih djela zadovolji namjeni prve hrv. štedionice, uzimat će akademija u prvom redu obzir na znanstvena djela iz humanističkih struka, kad se bude radilo o uporabi prihoda glavnice navedene u točki a); kod uporabe pak ostaloga prihoda obazirat će se akademija jednakom mjerom i na struku matematičko-prirodoslovnu.

Da se zaklada uzdrži netaknutom, imadu se za izdavanje znanstvenih djela za opću naobrazbu upotrebiti godišnji kamati zaklade i kupovnina, koja će unići od prodaje ovih djela. Da bi pak godišnji kamati zaklade dotjecali za svakogodišnje izdavanje bar dvaju znanstvenih djela — jednoga iz humanističke, a drugoga iz matematičko-prirodoslovne struke, — to je potrebno, da se sadašnja zaklada (7000 for.) znatno uveća rodoljubnim darovima.

Za to se akademija obraća usrdnom molbom na sve rodoljubno općinstvo, kojemu je do napretka znanstvene opće naobrazbene literature hrvatske, da bi akademiji slalo priloge za rečenu zakladu.

Onim rodoljubima, — bili to pojedinci, općine, korporacije ili društva, — koji ovoj zakladi daruju najmanje 400 kruna, davat će akademija na dar sva ona djela, koja će izaći troškom ove zaklade. Oni pako, koji u ovu zakladu daruju i polože najmanje 4000 kruna, dobivat će od

akademije — u smislu §. 35. e) poslovnika akademijskog — na dar ne samo ona djela, što će izaći troškom ove zaklade, nego i sve ostale publikacije, što će ih akademija izdavati tečajem godina, pak i sve one, što ih je akademija izdala od svoga postanka do sada, u koliko ovih ima u zalihi.

Akademija ustanovljuje svaki put na temelju predloga dotičnoga razreda, koje će se djelo izdati troškom ove zaklade. Za izvorna djela, što će se izdavati troškom ove zaklade, ustanovljuje se piscima honorar od 80 kruna (osamdeset kruna) — četrdeset forinti — po štampanom arku. Za prijevode odredit će skupna sjednica honorar na temelju prijedloga dotičnoga razreda od slučaja do slučaja. Piscu dotičnoga djela, što će se izdati troškom zaklade, može akademija povrh nagrade dati deset primjeraka. Pravo vlasništva i sva nakladna prava na djelo, što će ga izdati zaklada, prelaze na jugoslavensku akademiju znanosti i umjetnosti.

Gospoda članovi akademije umoljavaju se, da bi svoje predloge ili svoje mnienje o ovoj novoj vrsti akademijskih publikacija priobćili upravi akademije.

U Zagrebu, 4. srpnja 1897.

Jugoslavenska akademija
znanosti i umjetnosti.

